LÁCISZ

Zúg a vihar

ÚJ MAGYAR KÖNYVKIADÓ

VILISZ LÁCISZ

ZÚG A VIHAR

ELSŐ KÖTET

Átdolgozott második kiadás

ÚJ MAGYAR KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST 1952

Az orosznyelvű kiadás címe

БУРЯ

Írta

ВИЛИС ЛАЦИС

A lett eredeti orosz kiadásából fordította

GÖRÖG IMRE

ELŐSZÓ

Lett szovjet író regényét veszi kezébe ezzel a kötettel az olvasó. A lett nép kis nép, a Lett Szovjet Szocialista Köztársaság egyik legkisebb állama a Szovjetuniónak. A regény mégis méltó a legnagyobb figyelemre. Nem távoleső kis ország érdekes, de a mi olvasóink számára lényegében alig valamit jelentő életét ábrázolja. Olyan harcos nép útját írja le, amely elbukott forradalom után, fasiszta diktatúra közbenjöttével, évtizedes forradalmi harcok eredményeként került a szovjet népek nagy családjába.

Lettországban már a múlt század végére jelentős ipar alakult ki, és ezzel együtt nőtt és erősödött a munkásosztály. Ez az erős munkásosztály vezette győzelemre a Nagy Októberi Szocialista Forradalommal egyidőben a lett dolgozó népet, és teremtette meg Lettországban is a szovjethatalmat. Három hónapra rá a német hadsereg elözönlötte Lettországot. Alig telik el félév, és a lett nép lerázza magáról a hódítót, és Lettország ideiglenes szovjet kormánya 1918 december 17-én kiáltványban tudatja a világgal, hogy Lettország szovjetköztársaság.

A lett nép forradalma azonban elbukik a nyugati imperialisták intervenciós hadseregeinek csapásai alatt. Rövid „burzsoá-demokratikus" közjáték után a lett kulákság vezére, Ulmanis puccsot hajt végre, és a fasiszta diktatúra a szabadságjogok maradványait is megsemmisíti. Az Ulmanis-diktatúra igája alatt szenvedő lett nép életét ábrázolja Vilisz Lácisz a „Zúg a vihar" első részében. De nemcsak a lett n é p életét. Pártos művészettel rajzolja meg a lett nép testén élősködő piócák, a fasiszta klikk igazi arcát.

A második világháború kitörésekor a s z o v j e t k o r m á n y k e z d e m é n y e z é s é r e kölcsönös segélynyújtási egyezmény jön létre a Szovjetunió és Lettország között a béke biztosítása végett. A hatalmon lévő fasiszta klikk azonban megszegte a szerződést. Katonai szövetségre lépett a fasiszta Németországgal és a béke megvédéséért síkraszálló Szovjetunió megtámadására készülődött. 1940. július 21-én a lett nép elűzi a háborús uszítókat, és kéri Lettország felvételét a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségébe.

2-20

A szabad lett nép rövid egy év alatt újjáteremtette országát. Újjászületett az ország ipara és mezőgazdasága, megszűnt a munkanélküliség, államosították a bankokat és a nehézipart, a földet felosztották. Gép- és traktorállomásokat létesítettek, bevezették a dolgozók ingyen gyógyítását és a társadalombiztosítást. Új iskolákat, bölcsődéket és kórházakat nyitottak.

A német fasiszták félbeszakították ezt a fejlődést. A lett nép fiai beléptek a Szovjet Hadsereg lett hadtestébe, csatlakoztak a partizánosztagokhoz, és fegyverrel a kezükben harcoltak szabadságukért.

1944 októberében a Szovjet Hadsereg felszabadította Lettország nagy részét, visszaadta a lett népnek a köztársaság fővárosát, Rigát. 1945 tavaszán a Tukumiszt és Libavát megszállva tartó hódítók ellenállása is megtört, és Lettországot teljesen megtisztították a fasiszta megszállóktól. Ezidő óta a lett nép a háború utáni sztálini ötéves terv keretében már maga mögött hagyta a háború előtt elért legkimagaslóbb eredményeket is.

Vilisz Lácisz hatalmas regényciklusa tíz év története. Ez a kötet a három részből álló regénysorozat első részét adja: a lett nép történetét 1941 nyaráig.

Első könyv

ELSŐ FEJEZET

1

A vonat zsúfolásig megtelt. Karl Zsuburnak, Rigától a tengerpartig, egész úton állnia kellett. Priedajne állomáson ugyan le is ülhetett volna éppen, de csak két pöffeszkedő utas közé, akik szörnyen vigyáztak a ruhájukra. Az egyik tökéletesélű szürke nadrágját igazgatta minduntalan, a másik percenkint odanyúlt elegánsan megkötött nyakkendőjéhez, kemény szalmakalapját pedig gondosan a térdén tartotta, a selyembéléssel fölfelé, hogy mindenki láthassa a márkát — Jack Arrowsmith, New York.

Tengerész volna? Inkább kereskedősegéd, vagy egyszerű piperkőc. A kalap csempészáru, de henceg vele — gondolta Zsubur és eszébe jutott kollégája, a kis Bunte. Az is az Atauga-ügynökség alkalmazottja volt és mindig úgy dugta a kabáljába vagy felöltője zsebébe az angol és francia lapokat, hogy kikandikáljanak, pedig se angolul, se franciául nem tudott egy árva szót sem. Hja, a sikk!

Zsubur elmosolyodott. Lám ő maga is — mi köze az utitársaihoz? Sose látta őket, semmi kapcsolata velük, estére elfelejti, hogy a világon vannak. És mégis, valahányszor az egyik megigazítja a nadrágját, ő akaratlanul a magáéra néz, még odébb is húzódik, nehogy összegyűrje. Igaz, nagy kincs ez a sötétkék „boston" ruha.

Aztán újra elmosolyodott. Most már szomorúan, kesernyésen. Nem voltak sikerei eddig, igazán semmi oka örülni, büszkélkedni. Harminc év van a háta mögött és mire vitte? Egy a sok közül, aki-

nek nincs állandó munkája, semmi kilátása, hogy rendszeresített tisztviselő, állami vagy községi alkalmazott legyen. Nincsenek beszámítható szolgálati évei, nincs nyugdíjigénye. Elvégezte a középiskolát, sőt a mezőgazdasági kar első évét is és most itt áll a munkanélküli értelmiség soraiban és dolgozhatik az Atauga-ügynökségnek havi ötven latért.* Illetve nem, nem ügynökség, dehogyis! „Ingatlan és lakásiroda", ez szebben hangzik! És minden szombaton, sőt kivételesen hétközben is, két komoly lap, a „Jaunakas Zinyas" és a „Briva Zeme" hozza a hirdetésüket: „Az iroda közvetítésével, szép napos lakást kaphat Riga bármelyik kerületében".

A főnöke minden idényben új öltözetet csináltat a legelőkelőbb szalonban és frakkban, cilinderben jelenik meg a sajtóbálon. Másnap közlik a lapok a fényképét, a kereskedelem és ipar más oszlopos tagjai között. Néha sikerül úgy előre nyomakodnia, hogy feje idősb Benjamin sajtófejedelem, vagy éppenséggel maga Ulmanis fölé magasodik. Efféle sikerek után néhány napig rózsás színben ragyog Atauga úr kövérkés arca. Ilyenkor boldog, élvezi az életet. Különben ötemeletes háza van Riga belvárosában, villája a tengerparton, kétszemélyes Buick-ja, no meg fia, lánya, felesége. Az asszony cukorbajos, de van egy kis szőke nője is, akit titokban meg-meglátogat.

Zsubur viszont az utcákat járja, felkutatja az ablakok sarkába ragasztott fehér cédulákat, tárgyal a házmesterekkel és házgondnokokkal. Már eléggé kitanulta, melyek a rosszulépített házak, ahol sűrűn változnak a lakók, mert a szobáknak nincs napjuk és télen rosszul fűthetők. Melegvizet csak néhány órán át adnak hetenként, a tatarozási költségek pedig magasak és a bérlőre hárulnak. Ha eredményesen dolgozik, a havi fixen kívül megkeres még húsz-harminc latot és akkor vehet egy inget vagy nyakkendőt, esetleg féltucat zsebkendőt és elmehet a színházba.

Dehát érdemes volt azért tanulni, még közgazdaságtant is, hogy az ember a felszabaduló lakásokra vadásszon és aztán elhitesse valami félkegyelművel, hogy a sötét, nyirkos szobák igen lakályosak, kivált kánikula idején? Ehhez csak felelőtlenség és beszélőkészség kell. Az Iroda legfurfangosabb ügynöke mégiscsak Bunte, az is marad. Igen, Bunte, akinek zsebéből külföldi lapok kandikálnak ki, agyát sem tudás, sem műveltség nem terheli, de csakúgy ontja az információkat, hogy a fizetését szaporítsa.

* 50 lat kb 12 dollár, de vásárlóereje nagyobb volt

Zsubur voltaképpen nem irigyelte nagy főnökétől a gyönyörű autót, sem a sajtóbálokat, sem bonyolult hírlapi és egyéb kapcsolatait. Nem irigyelte, mert néhai édesapja mérsékelt életigényekre nevelte. Egy gőzfűrésznél dolgozott az öreg Zsubur, egyszerű munkásember volt és váltig hangoztatta, hogy kevéssel is be kell érni. Ha valaki fix állásba jut, nyakkendőt visel, aktatáskával jár és öregségi nyugdíja van, az tökéletesen elég.

— Ha aztán már erősen állsz a lábadon, meg is nősülhetsz. De ne vedd ám el az elsőt, aki eléd akad! Ismerd meg alaposan, kiféle, miféle. Ágrulszakadtat könnyen találsz, de aztán etetheted, ruházhatod holtodig. Inkább olyat keress, aki egyetlen lánya az apjának és szép vagyonkájuk van. Akkor félretehetsz pár garast öreg napjaidra. Szerelem? Hát aztán? Miért zavarná a szerelmet a hozomány? Csak hozomány nélkül lehet szeretni? Hol van ez megírva?

Az öreg már hat éve nyugszik a martinovi temetőben, jobbról a felesége sírja mellett. De a fián, úgy látszik, nemigen fogtak az intelmek. Mind a mai napig nem talált állandó munkát és talán ezért nem akadt olyan lányra sem, aki valamit hozna a házhoz. Az élet nem vetett az útjába szerencsés véletlent, nem vitte egyenesbe.

A vagon fülledt volt és verítékszagú. Odakint a júliusi nap aszalta a lekaszált réteket, egy fehér lovacska a fiatal nyír törzséhez dörgölődzött és vékony farkával kergette a bosszantó legyeket. A fácska hajladozott, rázta zöld sudarát, mintha el akarná űzni a nyűgös vendéget.

Két diák csokoládét szopogatott és közben lopva a szemközt ülő fiatal nőket nézegette.

— Mult vasárnap olyan finom volt — dicsekedett az egyik. — Háromszor is megfürödtem. Aztán egyszercsak úgy elborított a hullám, nyeltem is, jaj, de sós volt...

Egy szárazképű, korosodó nő szigorúan rászólt a hároméves fiúcskára, aki apró újjával megérintette a mellette bóbiskoló őszhajú úr kipirult fülét.

— Nem szabad! Megharagszik a bácsi.

A gyerek nevetett és nem vette el a kezét. Olyan érdekes ez a nagy piros fül. A bácsi pedig az újságja mögött nyugodtan bóbiskolt tovább.

Sokféle ember volt a kocsiban, unottak és vidámak, hallgatagok és beszédesek. Zsubur nem ismert közülük senkit. Sokaságuk nyomasztó volt és unalmas. Semmi köze hozzájuk, nem érdekli,

amit beszélnek, nem kíváncsi rájuk. Pedig hát gondolta — mind akar valamit, vágyakozik, gondolkozik, mindnek volt valami oka, hogy elmenjen hazulról, vonatra szálljon. Várakozással tekintenek a mai nap elé. Ők se rosszabbak, mint én...

Vasárnap, 1939 július egyik vasárnapja. Sok rigai kirándul ilyenkor a tengerpartra, Zsubur is kirándult. Valamit csak csinál az ember, amíg él, ha szükségét érzi, ha nem, ha látja hasznát, ha nem. Hogy is tudhatná előre, mi hasznos, mikor még nem találta meg a helyét az életben. Azt se tudja, mit várjon tőle. Nem tudta Zsubur sem, csak élt, volt a világon.

2

Dzintariban kiszállt és egyenesen a strandra ment. Hamarosan ráébredt, hogy mennyire nem helyénvaló itt a kemény gallér és a fekete félcipő. Az átforrósodott föveny csakúgy árasztotta a hőséget. Szellő se rezdült. A fenyők mozdulatlanul álltak, az öböl vize annyira elcsendesedett, hogy fenékig lehetett látni még a harmadik zátonynál is.

Zsubur megizzadt. Követte a többiek példáját, levetette a kabátját és ingujjban, lassan lépkedett a parton Majori felé. Nem volt könnyű előrejutni a homokban elterült napozók meg a sok ruhacsomó között. Rikítószínű fürdőtrikók, tarka pizsamák, barna és sárgás, vörös és sápadt, a naptól még nem érintett emberi testek káprázta tták a szemét. Girhesek és agyontápláltak heverésztek egymás mellett, izmos, széptermetű fiatalok mozogtak renyhe, pocakos öregek között. Közvetlenül a víz szélén a gyerekek csatornákat ástak, várat, kastélyt építettek.

Sokan magánosan lődörögtek a parton, nem tudva, mit kezdjenek, éppúgy, mint ő. A családok, társaságok elhelyezkedtek a homokban, az emberek forgolódtak, hol a hátukat, hol a mellüket süttették, vajaskenyeret ettek, üvegből itták a langyos limonádét, vagy zsebkendővel a fejükön könyvet, újságot, képeslapokat olvastak. Mások, a melegtől elbágyadva, álmatag szemmel nézelődtek. Ahogy itt hevertek, meztelenre vetkőzve, sokszor nehéz volt megállapítani, miféle társadalmi réteghez tartoznak. A szabósegéd olyan képet vágott, hogy nagykereskedőnek nézhetted, a karcsú maneken sokkal több pillantást vonzott, mint a gazdag gyáros lánya — a papa dagadt pénztárcája itt nem sokat lendített.

Kiáltozva árulták a fagylaltot, frissítőt, piros, kék és zöld léggömbök fürtjei imbolyogtak az árusok feje fölött és tarkították még jobban a képet. Munkásnegyedekből való fiatalok hármas, négyes csoportokba verődve kószáltak. Könnyen meg lehetett ismerni őket sötét ruhájukról, közönséges kartoningükről. Hangoskodtak, fitymálva nézelődtek, éles nyelvükre vették a polgári közönséget, beszédbe elegyedtek ismeretlenekkel és kikezdtek a lányokkal, ha azok visszaneztek rájuk. Csak akkor csöndesedtek el, ha rendőr mutatkozott a láthatáron.

Zsuburral szembejött egy csoport férfi, fehér teniszöltönyben, sötét napszemüveggel. Egyformán szemlélődtek, egyformán szorították össze a szájukat és enyhe undorral szaglásztak. Szemük elsiklott a tömeg fölött, nem vettek észre senkit. Kiválóságuk öntudatával sehogy se fért össze a gondolat, hogy ide a tengerpartra eljöhet mindenki, akinek csak tetszik.

Hát sokféle népség volt ott, az már igaz. Munkásemberek jöttek erőt gyűjteni a lélekölő munkahét után. Köztiszteletben álló földbirtokosok és spekulánsok egy-két kiló hájtól akartak megszabadulni a sós víz és tűző nap segítségével. Anyák elhozták a lányaikat, hogy hátha itt akad horogra a férjnek való, míg mások csak futó kalandot kerestek. Sokan beérték a szemlélődéssel, színházi látcsővel mustrálták a fürdőzőket. Egy sereg ember legalább egyszer egy héten másnak próbált látszani, mint ami valóban. A kereskedősegéd, aki pontosan olyanra nyiratta bajuszkáját, amilyet Clark Gable visel a vásznon, a diadalhoz szokott férfi pillantásával méregette a nőket. A Foxtrott-kabaré éjjeli hölgye ugyancsak mozicsillagot mimelt. A Bajtársi Szövetség diákjainak színes sapkái már messziről fenyegetően hirdették: — Utat! Köztünk van a leendő Mussolini! Fütyülünk a tömegre.

Zsubur ballábát egyszerre csak szorítani kezdte a cipő. Alkalmas helyet keresett és levetette mind a kettőt. Mi az ördognek jött ide tulajdonképpen? A nyüzsgő nép nem zavarja, de itt még jobban érezte magánosságát, mint másutt. Körülötte mindenki csak magával törődik. Ilyenek vagyunk mind, hiába. A könyököd a szomszédhoz ér, de azért olyan messze vagy tőle, mint a Jupiter a Földtől. Pedig van, ami összeköt, csak nem tudunk róla. Jönne csak valami hirtelen fordulat, kalandos esemény, mindjárt összehozna az élet. Dehát ilyesmi, persze nincs mindennap...

Jó lenne megfürödni. Az úszónadrágját elhozta, de ki vigyáz addig a holmijára? A lapok nap-nap után írják, hogy lopkodnak a parton. Kedves dolog lenne úszónadrágban hazavonulni. Eh, jobb nem kockáztatni.

Az erős nap megfájdította a fejét, a csillogó-villogó víz kápráztatta a szemét, hogy szinte belevakult. Elterült a fövényen, szemét lehúnyta. Egyre növekvő ürességet érzett magában és maga körül. Milyen kicsinyes, sötét, céltalan az élet. Nincs semmi különös gondja, baja tulajdonképpen, hát miért nem leli kedvét semmiben?

Mikor az iskolát elvégezte, tele volt reménységgel, szépnek látta a jövőjét. De tizenkét szürke év, a sikertelenségek sorozata kiszárította minden vágyát, álmát. Már sorsjegyet se vesz, nem bízik a szerencséjében, és hogy mire megy a maga erejéből, azt úgyis tudja előre. Mit várjon, minek örüljön? Igaz, hogy mások is csak így élnek Vagy még rosszabbul. Csak az a különbség, hogy azokat kielégíti az ilyen élet is Nem érzik, hogy semmi értelme. Ő meg nem tud beletörődni. Meg kellene tanulni újra az álmodozást, elhessegetni a bosszantó gondolatokat...

Miért nincsenek barátai, miért nincs társasága? Ez hiányzik talán a legjobban. De a körülmények hol ide, hol odasodorták, az ismeretség megszakadt, nem tudott megerősödni, elmélyedni. Akár az esőcsepp, ami az arcodra hull és felszikkad. Vagy mint a szellő — megrezdíti a lombot, aztán továbbsuhan és a levél megint mozdulatlan. Ilyenformán vagyok én is...

Észre sem vette, hogy kerülgeti az álom, egyszer csak elszunnyadt. Félhangos szavak riasztották fel:

— Mit szólsz a hölgyikéhez, Ponte? Látnivaló, hogy unatkozik.

— Elég csinos. A manikürje nem a legjobban sikerült. Megengedi, kisasszony? Szörnyen elfáradtunk, hald pihenjünk maga mellett.

És nevetett.

Zsubur álmosan feltámaszkodott és megnézte a beszélőt. Piperkőc formájú egyén volt, vadonatúj világos-szürke ruhában, haja középen gondosan elválasztva. Aligha idősebb nála, inkább fiatalabb, de a gödrök a szeme alatt viharosan töltött ifjúságra vallanak. Ugyan mit okvetetlenkedik itt?

A társa alacsony volt és kövér, csillogó szeme ide-odaugrált. A lány nyugtalan, kérdő tekintettel nézte a tolakodókat. Fehér blúz és sötétkék szoknya volt rajta, vállán tarka kendő Izgatott, kérdő pillantást vetett a tolakodókra.

— Mit akarnak? — kérdezte határozottan, elutasító hangon.

A két férfi összenézett, összenevetett, aztán megint gátlástalanul mustrálták a lányt. Nevetésük, lankadt mozdulataik mutatták, hogy alaposan felöntöttek a garatra.

„Részeg emberrel ne akaszkodj össze" — ez egyike volt az atyai jótanácsoknak, amelyeket Zsubur útravalónak kapott. „A részeg ember rosszabb az állatnál. Szemérmetlen, lelkiismeretlen, garázda. Aki vele tart, azt magával rántja a sárba..."

Legjobb úgy tenni, mintha aludna. Vagy továbbállni szépen. De egyiket sem tette. Igazi férfi nem hagyja cserben a bajbakerült nőt. És — ki tudja — hátha ez a kis kaland értelmet ad az ostoba, céltalan tengerparti kirándulásnak?

Most megszólalt a kis kövér.

— Ügyetlenül fogsz hozzá, Ponte. Hát így tanított Stig — izé — így tanítottak udvarolni?

Ponte elvigyorodott.

— Csak türelem. Majd meglátjuk... Kisasszony, hát nem látja, hogy elolvadok itt a lábainál? Miért nem mosolyog rám egy kicsit?

Közelebb csúszott a lányhoz és az álla alá nyúlt, majd a társához fordult.

— Hallod, Abol! Még púder sincs rajta. Ude, mint egy virágszál. Kár, hogy olyan morcos.

— Haragszik, mert olyan sokáig habozol. Miért ingerled? Tégy a kedvére.

A kövér két kezére támaszkodva leste, mi következik most. Látszott, hogy már előre élvezi a szenzációt.

Zsubur nem habozott tovább, talpra szökött...

— Hé — hallja! Hagyja békén azt a hölgyet! — Maga is csodálkozott, hogy beavatkozik a dologba és kicsit csendesebben tette hozzá: — Nem szégyelli...

Abol ránézett és morogva odavetette:

— Elhallgass, mert képen törüllek. Mit ütöd bele az orrodat?

Ponte meg hirtelen átkarolta a lány vállát és meg akarta ölelni.

— Na, ne kényeskedj már, kicsi. Igazán nem érdemes. Nem te vagy az első, nem is az utolsó. Mind meg voltak elégedve velem.

A lány most Zsuburra nézett. Se félelem, se kérés nem volt a szemében, csak utálat és mély izgalom. Zsubur elértette a pillan-

tását — ez a lány benne látja a védelmezőjét! Most végre meg is szólalt.

— Segítsen — mondta halkan.

És Zsubur elfelejtette az atyai intelmet, elfelejtette, hogy az Atauga-iroda ügynöke havi ötvennel, mindent elfelejtett és határozottan, nyugodtan, bár kalapáló szívvel, nekiment Pontének, vallon ragadta, teljes erejével rántott egyet rajta és földhöz vágta. Ponte orral a homokba esett, de rögtön felugrott és dühösen a támadójának rontott.

— Megállj, taknyos, nesze, ez a tied!

Zsubur kitért az ütés elől, de most Abol is a társához szegődött. Zsuburnak hasznára volt a tudománya, amit gyermekkorában, utcai verekedésekben szerzett. Hatalmas csapásai hátravetették mindkét ellenfelét. De azok se voltak újoncok ezen a téren, ezt rögtön megállapította. És mégiscsak ketten voltak, ő meg egymaga. Míg Pontéval bajlódott, Abol a hátába került. Egyszercsak olyan rettentő ütés érte a tarkóját, hogy szeme elsötétült...

Mire feleszmélt, a két huligánnak már nyoma se volt. De eltűnt a lány is. Nyaka fájt minden mozdulatra, egyik nadrágszára végigrepedt, és mikor a kabátjába akart bújni, annak mind a két ujja a földön maradt.

„Sose akaszkodj össze részegekkel..." Mégis csak az öregnek volt igaza. Tessék, most megvan a mulatság. Elüldögélhet itt, míg besötétedik, mert így nem mehet emberek közé. Hogy pofozza össze ezt a ruhát?

És hová lett a lány? Mért hagyta itt ilyen állapotban? Különös teremtés lehet.

Ez a gondolat most még jobban bántotta, mint a ruhája keserves állapota.

3

Estig ott kellett rostokolni a homokban. Csak alkonyatkor merészkedett be a fürdőtelepre. Nadrágját összetűzködte — a tasakból szerencsésen előkerült két biztosítótű — kabátja ujjait összehajtogatva a zsebébe dugta és panyókára vetette a kabátot.

Még mindig szörnyen bosszantotta a balul sikerült kirándulás. Főleg a lányra haragudott. Mégis csak síkra szállt érte, birkózott a két csirkefogóval. Hátával persze nem tartozik ezért, minden rendes ember megtette volna, de csakúgy meglépni és otthagyni őt ilyen állapotban, magával tehetetlenül... Legalább eszméletre térít-

hette volna. És egy kézszorítást is megérdemelt. „Szép, hogy segített. De most már mennem kell, várnak"...

Aha! — Zsubur mosolygott a gonlolatain. Persze, persze, aztán megmondta volna a nevét, címét és ő holnap, hétfőn este, munka után egyenest a szabóhoz sietne, rendbehozatná a ruháját és beállítana hozzá, diadalmas ábrázattal. És elindulna és leperegne a szokványos regények valamelyik változata. Nem, nem, akkor már jobb így. Lesz egy emléke. Ennyivel beéri.

A repedt nadrágszárra pillantott. Okoskodása nem nyugtatta meg, mert az érvek nem a maga tapasztalataiból nőttek ki, inkább az olvasmányaiból, meg a mások szkeptikus megjegyzéseiből. Onérzete újabb csorbát szenvedett. Hiába, életének egyetlen kalandja ilyen ostobán végződik...

Kitűnő arcmemóriája volt, akit egyszer látott, azt évek múlva is megismerte. Visszaidézte a lány arcvonásait, izgatott tekintetét, finomvonalú száját, egyenes orrát, szemöldökének sötét ívét, a homlokába hulló hajtincset. Ennyit látott belőle. Azt se tudja, magas-e vagy alacsony, hiszen csak ülve látta. A hangja a fülében csengett, „segítsen"... No, mindegy, igazán jobb, hogy így történt. A ruha? Őszre úgyis másikat kellett volna csináltatni. Elgondolkodva lépkedett a nyaralótelep szűk utcáján, ahol két szembejövő autó nem tudta egymást kikerülni és még verőfényes napokon is, mély árnyékot vetett a fák egymásba hajló, sűrű lombja.

A kerítések mögül hangok szűrődtek ki. Villanyfényes verandákon, lugasokban kávéztak, beszélgettek, pingpongoztak a nyaralók. Énekszó hallatszott, egy gramofon tangót muzsikált. Egy foltos pointer macskát kergetett, az felfutott a fára és onnan nézett farkasszemet örökös ellenségével.

Örvendő kiáltásra rezzent fel szemlélődéséből.

— Halló! Zsubur! Igazán te vagy?

Megtorpant és az alacsony kerítésen át benézett a kertbe, ahonnan kiszóltak. A közeli verandáról edénycsörgés, beszélgetés, nevetés hallatszott. Egy fehérruhás férfi lépett ki az orgonabokrok közül, zajtalanul, mint valami kísértet és megállt a fenyők sötét hátterében.

— Pramniek? — Zsuburt is meglepte a találkozás. Kezet fogtak a kerítés fölött.

Edgar Pramniek az ifjú művésznemzedék egyik reménysége volt és neki osztálytársa. Jó néhány éve, hogy utoljára látta. Pramniek akkor végezte el a képzőművészeti főiskolát, aztán a város

másik végén ütött tanyát és nem kerültek össze többet. Az iskolában jó pajtások voltak, de a gyermekkori emlékek nem tudtak hidat verni elágazó útjaik fölött.

— Mit csinálsz, hogy élsz? — érdeklődött a festő. — Tanulsz még? Vagy dolgozol?

— Dolgozom, igen... Egy közvetítő irodában — vallotta meg kelletlenül. — Hát te? Megnősültél, igaz?

— Meg én! Nem megmondta már az öreg Jehova: „Nem jó az embernek egyedül lenni." De mi ez? Állj csak meg. — Két keze közé fogta a barátja fejét és jobb arcát a világosság felé fordította. — Mi történt veled? Elestél? Megütötted magad?

Zsubur megtapogatta az arcát. Észre se vette még az alvadt vért.

— Nem nagy eset. Belekeveredtem valami kis csetepatéba. Nem is tudtam, hogy összevertek.

Kivette a zsebkendőjét, de Pramniek karon fogta.

— Várj csak. Először is, hol lakol? Itt a parton?

— Dehogy. A városban. Az állomásra megyek.

— Hát így nem utazhatsz, barátom! Mosakodj meg előbb. Gyere, majd mi rendbe hozunk. — A kertajtóhoz sietett és kinyitotta.

Zsubur szabadkozott.

— De hiszen vendégeid vannak. Még megijednek tőlem.

— Nevetséges. Te is a vendégem vagy. Sose kéresd magadat.

A kertajtó csikordulására a háziasszony is lejött a verandáról.

— Mi az, Edgar, hová mész?

— Nem megyek én sehova. — Pramniek közelebb húzta a barátját. — A feleségem. De ne ijedj meg, kérlek, igen jó kislány.

Az asszony csak most látta meg a másik férfit.

— Bocsánat, észre se vettem, hogy ketten vannak.

A művész bemutatta őket egymásnak.

— Egy kedves, régi iskolatársam, Karl Zsubur. — Ez meg Olgi, a házisárkányom. Afféle miniatűr diktátor. Én már nem is lázadozom ellene.

A világosszőke asszonyka nevetett.

— Mondja, kedves uram, mindig ennyit karattyolt ez a fiú, vagy csak az utolsó évek fejleménye?

Kedves, meleg pillantása és a férje elégedett, pajkos mosolya minden szónál jobban mutatta, hogy jól megvannak egymással. Zsubur nézte őket és önkéntelenül elmosolyodott.

— És most, Olgi, nagy titkot kell fölfednem előtted. A barátom gyorssegélyre szorul. Szent kötelességünk és a többi. — Szóval, egy kis baleset érte a parton... „rövidzárlat", hogy úgy mondjam. Nem engedhetjük, hogy ilyen összekarmolászott ábrázattal menjen Rigába. Menj csak fel szépen a vendégekhez, majd én rendbehozom a gyereket és aztán bemutatom a társaságnak.

Zsubur zavarban volt.

— Bocsáss meg, de nemcsak erről van szó. Az arcomat még csak lemoshatnám, de engem ma semmiképp se lehet bemutatni senkinek. Ilyen ruhában.

Olga csodálkozva nézett rá.

— Ugyan már. Nincs itt nagy vendégség. Pár jóbarátunk eljött megülni Edgar születésnapját.

— Hallod? Szóval, ha tetszik, ha nem, itt kell maradnod — jelentette ki határozottan Pramniek. — Sirassuk el együtt az elillant ifjúságot.

— De idenézzenek! — Zsubur kicsit világosabb helyre lépett, kihúzta zsebéből a levált ruhaujjakat és megmutatta összetüzködött nadrágját.

— Ime, ez is a „rövidzárlat" következménye.

Olga meghökkent és a férjére nézett. Az csak füttyentett.

— Ohó! Hát ilyen komoly volt az affér?

— Elég komoly.

— Nos, húsz évvel ezelőtt anyácskád alaposan kiporolta volna a nadrágodat, fiam. Olgi, akad még tű és cérna a házban? Légy szíves, vedd gondjaidba és ne ereszd el, amíg vissza nem nyerte emberi formáját. Én meg szaladok a társasághoz, mert még azt hiszik, mind a ketten megléptünk.

Zsubur a konyhában lemosta a vért az arcáról. Nem szokta meg a női társaságot és mikor kettesben maradt Olgával, előbb lázasan kereste, hogy mit is mondjon. De a fiatalasszony kedves arca, közvetlensége hamarosan megnyugtatta. Elnézte, ahogy a kabátot a térdére fekteti, homlokát gyermeki komolysággal összeráncolja és hozzáfog a varráshoz. Aranyos teremtés. Szerencsés fickó ez az Edgar.

Szakadt nadrágjában egy konyhaszékre telepedett, lábát a szakadt nadrággal egy zsámolyra tette és elmesélte a parton történteket. Olga fürgén dolgozott, közben fel-felpillantott rá. Rövidke félóra alatt elkészült a varrással. A fiú óvatosan belebújt a kabátba,

Olga meg is forgatta, megnézte jobbról-balról és elégedetten szemlélte alkotását.

— Rendben van. De ajánlom, hogy tartózkodjék minden heves mozdulattól, különben nem állok jót semmiért. — És kivezette a verandára a vendégek közé.

Az élesen megvilágított asztalon teli és kiürült palackok, poharak álltak, a vendégek élénken beszélgettek. Zsubur senkit se ismert. Azaz mégis, egy arc ismerősnek tetszett, csak nem tudta, hol látta. Vöröshajú fiatal nő volt, nagy, sötét szemű. Hamarosan kiderült, mikor bemutatták neki: Mara Vilde, a híres drámai színésznő! Persze, hogy látta már a színpadon, nem is egyszer. Ott volt a férje is, Felix Vilde, a Gőzhajózási Társaság ügyésze. Arcán unalom és enyhe gúny látszott.

Bemutatták egy másik házaspárnak is. Osvald Lanka vámszakértő volt, felesége, Edit, hatalmas és szép, lassú mozgású szőke asszony. Zsuburt meglepte, hogy Olgának iskolatársa. Jópár évvel idősebbnek látszott. Edit mellett egy piroskepű, kopaszodó úr ült. Aranyfoga, óralánca és gyűrűje csillogott-villogott. Zandartnak hívták. Neve kicsit komikusan hatott,* de igen figyelemremé'tó személyiség volt, szépen jövedelmező versenyistálló tulajdonosa. Azonkívül az övé volt a művészkörök kedvelt kávéháza. Figyelmét most teljesen lekötötte teltkeblű szomszédnője. Kurtaujjú kezével gesztikulálva magyarázott neki és le nem vette róla a szemét.

Legjobban tetszett Zsuburnak Andrej Sileniek. A házigazda mint unokatestvérét mutatta be. Napbarnította óriás volt, csodálatos tiszta kék szemű, keveset beszélt és úgy nézett, mint akit nemigen érdekelnek a körülötte tárgyalt témák. De időnkint felfigyelt és ilyenkor minden unalom, közömbösség eltűnt az arcáról. Összehunyorított szeme körül jóságos redők mutatkoztak.

Pramniek nem tagadhatta meg önmagát. Fúrta az oldalát a barátja kalandja és elő is hozakodott vele, alighogy leültette.

— Tudjátok, minek köszönhetjük régi kedves osztálytársam megjelenését? Egy különös eseménynek — jelentette ki ünnepélyes ábrázattal. — Meséld csak el, Karl.

Zsuburnak nem volt nagy kedve beszámolni az esetről, de hogy ne faggassák, inkább elmondta. Zandart a legkevésbbé nevetnivaló mozzanatoknál nagyokat nevetett, még a térdét is verte. Mara Vilde komolyan figyelt, összevonta a szemöldökét és indulatosan kifakadt.

* Zandart lettül potykát jelent

— Hát ez galádság! Ilyesmi történhet fényes nappal, a parton, ahol mindenfelé rendőrök cirkálnak? — Őszinte együttérzés volt a hangjában, kezét önfeledten Zsubur vállára tette. A férje arcán is mutatkozott némi érdeklődés. Meg is kérdezte, hogy nézett ki a lány meg a két vagány és Zsubur igyekezett részletesen leírni őket.

— Nem a szabványos vagánytípus — mondta Osvald Lanka. De hisz éppen ez az — mondtam is már sokszor — társadalmunk egyre gyorsabban halad a kiegyenlítődés felé. Napról napra nehezebb megkülönböztetni a csirkefogót a rendes embertől. Már senkit se érdekel, hogy ki milyen helyet foglal el a társadalmi hierarchiában, vagy hogy milyen hely illetné meg érdeme szerint. Nem kérdik se a származását, sem azt, hogy milyen örökséget hozott magával.

— Ostobaság — vágott szavába a házigazda. — Származás! Örökség! Miért akarsz mindent a szülők rovására írni? Az alma néha igen messzire esik a fájától.

— No és a nevelés? — kérdezte Edit fölényesen. Nyilván állandóan tudatában volt szépségének. Fekete hernyóselyem ruhája ünnepélyesen zizegett. Keblén és rózsás ujján brilliánsok csillogtak. Zandart szeme megigézve csüggött rajta.

— Nevelés! — Edgar hevesen kapott a szón — értsd meg, drága Edit, hogy a mi korunkban a szülők nevelőhatása aznap végződik, mikor a csemete átlépi az iskola küszöbét. Ott először is elnyeli a gyermektársadalom. Aztán nyomban cserkész, vagy parasztifjúsági egyenruhába bujtatják és az illetékes idomítók felsőbb utasítás szerint formálják a zsenge lelkeket. Megtömik soviniszta előítéletekkel, megvetéssel minden más nemzet iránt. És nehogy, isten őrizz, megpróbáljon a maga fejével gondolkozni, önálló ítéletet formálni a társadalmi kérdésekről, segítségül hívják a mozit, a ponyvairodalmat, a diáktestületeket és egyéb szervezeteket és ezek mind az őserdő törvényére tanítják. „Az erősé a világ." „Ne kérj, hanem vedd el, ami megillet." „Ragadd meg, amit tudsz" és a többi. Csoda akkor, hogy az úri képű ifjú rátámad a magányos nőre? Valahol csak ki kell adnia fölös erejét. Még hasznos is, ha kalandot keres, beleköt békés emberekbe. Az a fő, hogy ne unatkozzék és ne kezdjen gondolkozni.

Felix Vilde majdnem mosolygott. Legalább a szája szegletén a mosolynak valami kis árnyéka mutatkozott.

— Szóval, azt hiszi, hogy uralkodó köreink szántszándékkal nevelik ilyen irányban a fiatalokat? Hogy pártolják az ilyen legénykéket?

— Nyíltan nem pártolják, természetesen, de azért mindent elkövetnek, hogy ilyenekké váljanak. Az a felfogásuk, hogy disznókat sokkal könnyebb terelni, mint embereket.

— Edgar, inkább tölts, légy szíves. — Olga kérőn nézett a férjére. — Nincs kellemesebb témátok? Kellemesebb és érdekesebb.

— Miért ne lenne érdekes? — vetette közbe Edit.

Felix Vilde óvatosan harapott egyet a szendvicsből, vigyázva, hogy össze ne zsírozza gondosan ápolt bajuszkáját.

A beszélgetés csakugyan más témákra tért. Zsubur érdeklődéssel figyelt. Meglepte nézeteik radikalizmusa, de csakhamar megértette, hogy mind egy társadalmi körből valók és inkább csakúgy szokásból vitatkoznak, szükségét érzik, hogy élesítsék a nyelvüket.

Kritizáltak ott mindent a világon. Gyorsan kommentálták Hitler és Mussolini legújabb kezdeményezéseit, kinevették Ulmanis diktátori fellépését, hivalgó szereplését országszerte. Folyton díszutazásokat rendez, kiszáll egy-egy tanyán és ott aludttejet iszik, hogy az újságírók tanúságot tehessenek patriarchális szokásairól. Elsorolták, hogy milyen szép jövedelmező bérházakat szereztek sorra a miniszterek. De ha valaki előtálalta a legújabb botrányt, egyszerre csak körülnézett és lehalkította a hangját. Vajjon nincs illetéktelen hallgató a közelben? És minden összekeveredett — sikamlós kávéházi pletykák, közéleti apróságok, paradox mondások. Ahogy a mókus ágról ágra szökdel, úgy ugráltak egyik témáról a másikra, mindig új érdekességet, szellemességet keresve. Szkeptikus fitymálás, könnyed cinizmus, kiábrándulás, reménytelenség hangzott a beszédükből.

Sileniek nemigen vett részt a társalgában. Mara Vilde már jócskán ivott és a legutolsó szerepéről mesélt új szomszédjának. Egész közel hajolt hozzá, nagy, szomorú szemét ráfüggesztve.

Éjfél tájban Zsuburnak mennie kellett, hogy elérje az utolsó vonatot. A házigazda és Sileniek kikísérték a kapuig. Pramniek is becsipett egy kicsit és összevissza kotyogott, míg Sileniek friss volt és józan, akár az est kezdetén.

— Örülök, hogy megismertem — mondta búcsúzáskor. — Látogasson meg majd a városban, elbeszélgetünk. — És megmondta a címét.

Zsubur megörült és csodálkozott. Ez a csöndes, tartózkodó ember közelebbről meg akarja őt ismerni? Vajjon mit láthatott meg benne? Hiszen alig nyitotta ki a száját egész este. Talán éppen ezért?

Érdekes társaság volt egészében. Sokféle ember. Ez a Mára asszony milyen különös, merő pillantással nézte néha. Jelent valamit ez a pillantás? Eh, a bohémeknek más a modoruk, más a nyelvük.

4

A hét szerencsésen kezdődött. Sikerült felkutatnia két olyan lakást, amelyik csak az imént üresedett meg. Persze, Bunte ezúttal is lepipálta. Mert az meg, isten tudja mi módon, rábukkant egy vadonatúj jachtra, amit a gazdája — egy külföldi cég képviselője — hirtelen elutazása miatt kénytelen napokon belül eladni. Atauga a jachtért 400 latot fizetett, meghirdette a lapokban és 400 százalék haszonnal adott túl rajta. Ebből Bunténak jutott 120 lat. A szerencsés fickó jól tudta, mit kezdjen a váratlan keresettel. Megvalósította egyik régi vágyát: golfnadrágot vásárolt, szürke gyapjúharisnyát, barna félcipőt és — hogy tetézze a külföldi hatást — finom nádpálcát is vett az új öltözethez. Aztán a legfrissebb francia és angol lapokkal a zsebében merev, megközelíthetetlen arckifejezéssel korzózott, amely híven tükrözte a telivér angolszász hidegvért és megvetését a jelentéktelen kis Lettország iránt. Mikor már eleget sétált, letelepedett a népes városi parkban és ott tovább melegedett a járókelők szeméből feléje áradó figyelem sugaraiban.

Határozottan idegennek nézik! Ez szörnyen tetszett neki. Mintha nem is holmi közvetítő iroda ügynöke lenne, de nagy, komoly világcég képviselője, vagy éppenséggel konzul. Még az se lepte volna meg, ha a felhőkarcolók honában élő pénzmágnás világjáró fiának tartják. Kétségtelenül imponálok nekik — gondolta elégedetten. Képzeletének játékos röptével egyébként igen jól összeférte a leggyakorlatibb szemfülesség.

Zsubur ezt csodálta benne a legjobban. Bámulatos volt az is, hogy Jack Bunte régen befejezettnek tekintette művelődését, holott szörnyű káosz uralkodott az agyában minden gondolatkörben, amely nem közvetlenül az üzlethez kapcsolódott. Olyan dolgokról sem lehetett beszélni vele, amelyeket minden átlagos kisdiák tudni szokott. Aztán meg, mihelyt Bunte valami idegen szót hallott vagy

olvasott az újságban, azt rögtön forgalomba bocsátotta, anélkül, hogy értelmével sokat törődnek. Így pl. összecserélte a *precedens* és a *pretendens* szavakat — mindkettőn a köztársasági elnökéhez hasonló állami méltóságot értett. „Asztronómia" viszont nem a csillagos ég tudományát jelentette neki, hanem azt az előkelő élelmiszerboltot, melynek kirakatában válogatott csemegék csábítják a vevőt. Mit tehetett arról Bunte, hogy a tulajdonos elmulasztotta kipótolni a cégtábláról levált „G" betűt?

Az ilyen apró-cseprő botlások nem akadályozták Bunte üzleti pályafutását. Remek szimatja volt. Tévedhetetlenül megérezte, hol kínálkozik kereset és azonnal lecsapott rá. Az öreg Atauga gyakran állította példaképül a kollégák elé. Zsuburral többnyire bizalmasan beszélgetett.

— Érdekes lenne tudni — mondta a minap merengő tekintettel — milyen formában adja ki majd az öreg Atauga a lánya hozományát? Vajjon pénzben fizeti ki, vagy házrészt ad neki? Te mit gondolsz?

Zsubur elnevette magát.

— Sose gondolkoztam még erről. Miért nem kérdezed meg a főnököt magát? Vagy esetleg a közjegyzőt. Hátha már megcsinálta a végrendeletét.

Bunte továbbszőtte a gondolatait.

— Én azt hiszem, a ház felosztásának semmi értelme. Viszont készpénze aligha van elegendő.

— És miért érdekel ez minket?

— Nem tudom, téged érdekel-e, de én tudni szeretném.

És bonyolult számításokba mélyedt.

Tény az, hogy Atauga leánya, Fanija egy idő óta különböző ürügyekkel egyre sűrűbben nézett be az irodába. Szeplős, vöröshajú lány volt, különös szépséggel nem ajándékozta meg a természet. Jóságos elnézéssel is legföljebb tűrhető külsejűnek lehetett mondani. Éppen ezért bátyjának barátai, diákszövetségi bajtársai elég ritkán mutatkoztak az Atauga-háznál. Viszont, valahányszor Fanija szeplős orrocskája megjelent az ingatlanirodában, Bunte, ha ott volt, mellét feszítve körülötte forgolódott.

Egy ilyen találkozás után félhangosan gondolkodott magában: Vénlány nem lesz belőle, annyi bizonyos. Ilyen hozománnyal erre semmi valószínűség. Tegyük fel, hogy százezret ad vele az öreg. Akkor már igazán nem fontos a szépség. Jó az szépség nélkül is.

Zsubur őszintén csodálkozott, hogy valaki ilyen eltökélten tud dolgozni kitűzött célja elérésén. Kitartóan, lépésről lépésre közelíti meg, mint a vadász a félénk vadat. Csöppet se zavarja, hogy egész fegyverzete egy golfnadrág, egy nádpálca és néhány külföldi lappéldány, amelyeket havonta egyszer újít meg. De nem, ezenkívül igyekszik gyarapítani nagyvilági társalgásra alkalmas témakészletét is. E célból elolvasott már több regényt, egyebek között a Monte Christót. A könyv nagy hatással volt rá, lelkesen mesélt róla Zsuburnak.

— Ilyen kalandok nekem is tetszenének. Az a Dantes, hallod! Éppen olyan közönséges fickó volt, akár te vagy én és milyen sokra vitte! Gróf lett belőle. És dúsgazdag ember.

— Ha te olyan gazdag lennél, menten feleségül vennéd az Atauga-lányt, igaz? — évődött Zsubur.

— Hogyisne! Akkor egyenest Hollywoodba repülnék és kiválasztanám a legcsábítóbb mozicsillagot — Loretta Youngot, vagy Pola Negrit. Azzal élnék, míg meg nem únom, aztán megint másikat vennék el. Ojjé, pénzzel sokmindent lehet csinálni, csak tudni kell a módját.

Merész álmai azonban nem térítették el a közeli céloktól. Ha Fanija pár barátságos szót vetett oda neki, belepirult és kisidő multán olyan párbeszéd fejlődött közöttük, amelyet határozottan a „Követel" oldalra könyvelhetett. Egy napon megint az irodában járt a lány és Bunte, társasági témákkal bőven felszerelve, nagyvilági könnyedséggel megszólította:

— Fanija kisasszony, én magával álmodtam. Képzelje csak, egy ötárbocos vitorláson hajókáztunk a Patagóniai-tengeren. Ha jól emlékszem, sötétkék bársonyruhában volt, ami igen jól illett magának.

— És maga tengeri beteg lett, ugye?

Fanija gúnyolódott, de azért látszott, hogy szívesen szóba áll a fiúval.

— Nem én. Annyival kevésbbé, mert a tenger olyan tükörsima volt, mint a mi kis tavunk szélcsend idején. De azután mégis háborogni kezdett és maga átesett a korláton és én utánaugrottam és megmentettem.

— És mi lett a bársonyruhámból? Rongy?

— Ó, dehogy, akkor már nem volt a bársonyruhában, hanem fürdőtrikóban. Zöld trikója volt, hátul mélyen kivágva, elől a mellén piros csíkkal.

— Hát ezt meg honnan tudja?

— Tudom. Láttam magát múlt vasárnap, Dzintariban.

— Ott volt? Nem is vettem észre.

— Nem bizony. Csakúgy messziről nézegettem. A dünákról.

— Meg a keskeny piros csíkokat is látta? — Fanija egyre élénkebben adta vissza a szót.

— Persze, mert látcső volt nálam Különben is messzelátó vagyok. De mondja, nem érdekes álom?

— Az a kérdés, kinek.

— Hej, ha én gazdag lennék! Ahány tenger van a világon, mind beutaznám a feleségemmel! A feleségemnek pedig magához kellene hasonlítania.

— Aztán miért? — Fanija kacéran mosolygott.

— Mert az álmom így kívánja. És mert maga olyan gyönyörű...

A hízelgés kipróbált módszere bevált. Fanija arca kiszínesedett. Nem szólt semmit. Az ügynököcske türelmesen gyűjtötte a világi okosság régi fogásait és receptjeit és egyiket a másik után használta fel. Miért ne sikerülne neki is, ami már annyi másnak sikerült? Szorgalmasan törte az utat az „ígéret földje", a jólét felé

Így folyt az élet az Atauga-irodában. Ilyen ábrándokat szőtt Bunte és annyi más, hozzá hasonló. Karl Zsubur elutasította az efféle álmokat, de a maga útjára nem tudott rátalálni.

5

Nem egyszer készült már Sileniekhez. Maga se tudta, miért, de részint sokat várt a találkozástól, részint félt, hogy csalódás éri. Végre megbosszankodva, hogy mit habozik annyit, munka után az irodából egyenest hozzá sietett.

Sileniek a Szabadság-úton lakott, a Jugla-híd szomszédságában. Kétszobás utcai lakása volt, csak a konyha nyílt a szűk, vigasztalan kis udvarra, ahol néhány soványka veteményeságy sorakozott a kutyaól előtt. A messzeségben a bikernieki erdő szegélyezte a szemhatárt. A bútorzat módfelett egyszerű volt. A kis íróasztal az ablak előtt majd leroskadt a könyvek súlya alatt, benn, a vaskályha mellett alacsony dívány, rajta matracok, előtte két faszék. A második szobában keskeny ruhaszekrény, kerek asztal és négy nádszék.

A dézsaformájú tartóból magasra nőtt oleander csaknem elfödte az ablakot.

— Ejnye, de jó, hogy eljött! — üdvözölte Sileniek. — Ma szabad vagyok, akár reggelig. Mindjárt rátalált az odúmra? Vagy a házmester igazította el?

— Nem kérdezősködtem. Mindig elkerülöm, ha lehet. Különben is, elég részletesen megmondta, hogy találok ide.

Sileniek helyeslően bólintott. — Jobb is. Az ember sose tudhatja. — Az ablakhoz lépett és összehúzta a fehér függönyt. — Így ni. Nem szeretem, ha bebámulnak az utcáról. Tessék, üljön le nálam.

Vendégének a díványon mutatott helyet és ő maga az ablakban álló kis székre telepedett. A minap, mikor először találkoztak, alig váltottak pár szót. Zsubur mégis úgy érezte most, hogy régesrég ismeri ezt a vállas, magas, tisztatekintetű embert és már sokszor hallotta nyugodt, biztos beszédét.

— Rágyújt? — A házigazda megkínálta a tárcájából, de ő elutasította. Nem dohányos. — Bizony, magam is szívesen elhagynám, csak nem sikerül. Nagyon rászoktam katonakoromban.

— Ön hol dolgozik? — kezdte a másik, mohóbban, mint maga is szerette volna. De a készséges, derüs válasz rögtön megnyugtatta.

— Egyrészt tanulok, magánvizsgára készülök. Aztán meg bejárok az autójavító műhelybe, ott dolgozgatok többször hetenként. Nyáron meg többnyire Vidzemében segítek apámnak a gazdaságban. Általában nemigen szoktam veszteg ülni, több a munkám, mint az időm.

Zsubur megirigyelte. Ő bizony sokszor nem tudja, mit kezdjen az idejével. Mióta az egyetemet otthagyta, olyan üresek az estéi, sem az olvasás, sem a rádió, sem a magányos séta nem érdekli igazán.

Kinyitotta az asztalkán heverő matematikai tankönyvet.

— Fizika-matematika szakos?

— Még nem választottam végleg, de semmiesetre se leszek matematikus. A társadalmi tudományok érdekelnek elsősorban. Nem vagyok elméleti ember, nekem a gyakorlat, a megvalósítás a fontos. És hogy lehet ma cselekedni, gyakorlati munkát végezni a társadalmi törvényszerűségek ismerete nélkül? Például okvetlenül tanulmányozni kell a „Tőkét".

És hirtelen, minden átmenet nélkül megkérdezte:

— No és ön? Szereti a munkáját?

Zsubur nem tudta hamarjában, gúnynak értse-e a kérdést. Kelletlenül felelt.

— Ki szeretné az ilyen munkát?

— No és ön tudja, hogy mit szeretne csinálni? Mi volna a kedvére való munka?

— Mindenesetre azt akarnám, hogy értelme legyen a munkámnak. Érzém, hogy van bennem erő, van valamelyes tudás is, ha nem is éppen nagy. Ami a fő, olyan munkát szeretnék, aminek használát látja a közösség. Csöppet se kellemes ötödik keréknek lenni. És ezt éreztetik is az emberrel, természetesen. Az én munkámban aztán igazán nincs öröm. És ki is röpíthetnek a helyemről akármilyen napon. Éppen elegen pályáznak még az ilyen állásra is. Aljas, nem emberhez méltó élet az ilyen.

Úgy bugyborékolt belőle a szó, mintha régen felhalmozott keserűség törné át a gátat. Elhallgatott egy percre, aztán még indulatosabban folytatta.

— Mindig az az érzésem — és azt hiszem, nemcsak én, de sok ember van így — hogy még a térnek az a csöpp része is, amit betöltök a földön, az se igazán az enyém. Egy kis botlás és onnan is kilöknek. Bár elhihetném, hogy szükséges paránya vagyok az egésznek, hogy kellek valamire. De ellenkezőleg, éppen azt érzi az ember, hogy olyan, mint a parafadugó, belemerülne a vízbe, de nem tud. Valami ellenállhatatlan erő felhajtja. Fölösleges vagyok és fölösleges még ezer és millió ilyen. Nemcsak nálunk, Lettországban, de olyan országokban is, mint Anglia, vagy Amerika.

— Fölösleges? — Sileniek mosolygott és a fejét rázta. — Nem, nem, szó sincs róla. Nem vagyunk fölöslegesek. Ezt csak azok hitetik el önnel és még milliónyi emberrel, akiknek ez hasznos. Ez a képtelen gondolat csak a mai társadalmi rend terméke.

Egy utolsót szippantott, aztán a hamutálcára nyomkodta a cigarettavéget. Fel-alá járt a szobában, majd odaült a díványra vendégéhez és félhangosan újrakezdte:

— Tudja, ki fölösleges? Aki utunkba áll és nem engedi, hogy jobbá, igazságosabbá alakítsuk az életet. Aki gáncsot vet a történelem, a haladás elé. Fölösleges az a kisebbség, amelyik a többség terhére él és magához kaparint minden értéket. Nekik kedves ez a mai rend, tehát mindent elkövetnek, hogy fenntartsák. A fehérről el akarják hitetni, hogy fekete, a feketéről, hogy fehér. Az életet a termelőmunka hordozza, de ők beleverik a dolgozó fejébe, hogy

egész léte tőlük függ és ennek így is kell lenni, ez a világ rendje. Lám, ön gondolkodó ember és mégis bedől az ámításnak.

— És hol a kivezető út? A helyes, igazi út?

Karl Zsubur maga elé meredt, úgy kérdezte ezt, mintha valahonnan a messzeségből várná a választ. — Törtem én már ezen a fejemet, olvastam is egyet-mást. Hiszen közgazdásznak készültem. De hol az erő, amely meg tudná változtatni ezt a rendet? Mi forr, mi készül itt nálunk? Mi történik Németországban?

— A kivezető utat ismerjük. Ismerjük az erőt is, amely a változást véghez tudja vinni. Ez az erő — a nép maga. A nép vállalni fogja a harcot, mert harc nélkül nem történik semmi. Az uralkodó kisebbség jól tudja, mi fenyegeti és nem riad vissza semilyen eszköztől, hogy visszafordítsa a történelem kerekét. Azt kérdi, mi történik ma Németországban és az egész világon? Nyilvánvaló, hogy nem véletlenül bukkant fel Olaszországban Mussolini, Németországban Hitler és velük a sötétség egész hadserege. Nem véletlen, hogy 1934. május 15-én Karl Ulmanis a mocskos kulákcsizmájával Lettország képébe taposott. De az uralkodó osztályok minden kísérlete, hogy bukásukat hátráltassák, tehetetlen a történelem törvényeivel szemben. Lehet a napot a szemhatár alá nyomni, ha elérkezett a hajnal?

Csönd lett. Zsubur elgondolkozott. Új gondolatok, új kérdések nyomultak a tudatába. Beszélni se tudott felindulásában. De egyet kérdezett mégis.

— Miért beszél velem ilyen nyíltan? Miért bízik bennem?

Sileniek elmosolyodott. — Van rá okom. Először is aznap, amikor megismerkedtünk, birokra kelt azokkal a vagányokkal. Ez derék dolog volt. Én tudtam az esetről, még mielőtt maga Pramniek verandáján megjelent.

— Tessék?

— Igen, igen. Majd később elmondom, honnan tudtam. Most inkább... meséld el, hogy mi mindent olvastál és tanultál amakidején. — Mindjárt fel is sorolt néhány könyvet. Zsubur egyiket-másikat csak hallomásból ismerte, némelyiket olvasta, de már jó régen. Elpirult, mert egyre világosabban látta, mennyire lecsúszott szellemileg az utolsó években. Sileniek most átment a másik szobába és egy újságpapírba burkolt könyvvel jött vissza.

— Tessék. Ezt olvasd el.

Lenin egyik könyve volt: „Állam és forradalom".

Zsubur késő éjjel ment haza.

A hálószoba ajtaján halkan kopogtattak. Alfred Nikur gondosan megigazította nyakkendője csokrát és begombolta a mellényét. Simára beretvált, halvány arc nézett vissza rá a tükörből. Kicsit túlságosan megtelt az utóbbi időben, de a haja, bajuszkája még fekete, akár a varjú szárnya és a finom kenőcs szépen csillogtatja. Kell is ez a csillogó feketeség, hogy ellensúlyozza a bőre fehérségét. De mit kezdjen a pocakjával? Már a leügyesebb ruhaszabás is alig tudja leplezni. Oldalvást is terjed a háj. Ej, ej, ez bizony kellemetlen.

Még egy kevés rizspor, üdítő kölnivíz — csak azután szólt ki.

— Tessék.

Öszülő szobalány jelent meg az ajtóban.

— Miniszter úr, valaki kihallgatást kér, azt mondja, ide tetszett rendelni.

— Neve?

Nikur még a tükör előtt állt, nyakkendője makacsul félrecsúszott a keménygallér alá. Idegesen rántott rajta.

— A nevét nem jelentette be. Azt mondja, a miniszter úr úgyis tudja. Fiatalember, magasnövésű.

Nikur elővette a kis bőrnoteszt és kikereste a mai napra szóló feljegyzéseit. „19—20. közt itthon, K. P."

Az órájára nézett. Hét óra hat perc.

— Várjon.

— Igenis, miniszter úr.

A szobalány zajtalanul kiment. Fogadhatná máris, de az nem való. Egy miniszterhez nem lehet mindjárt bejutni. A várakozás érezteti a kellő távolságot. Alfred Nikurnak minden lépését figyeli a sajtó, egész hasábokat szentelnek időbeosztásának, ha neki úgy tetszik. Hadd várjon. A miniszter elfoglalt ember, otthon is nyakig van a munkában.

Igaz, hogy nyolcra már Kaulen kollégához hivatalos. Ma a szokott kártyacsatán kívül egyéb csemege is várja — ott lesz a konzul, fiatal feleségével. Nem mindennapi barna asszony. Csak nemrég ismerkedett meg vele a tengerészünnepen. Akkor elég tartózkodó volt, de Kaulen remek koktélja bizonyosan megoldja a nyelvecskéjét.

A miniszter hamiskásan mosolygott a tükörbe.

— Mondja meg őszintén, Alfred Nikur, akkor is ilyen sikerei lennének a nőknél, ha nem volna kormányzó államférfi, május 15-e egyik hőse és egy remek gépkocsi tulajdonosa? Ha nem állna két ötemeletes háza a város legforgalmasabb helyein? Nos?

Figyelmesen vizsgálta tükörbeli ábrázatát.

— Hát, mit tagadjuk, a miniszteri poszt sokat jelent. De azért a fő mégiscsak a személyes varázs. Igaz, volt idő, mikor az ember késő este még kétes nőszemélyek után szaladgált, míg most önként kínálkoznak a hölgyek. Mégpedig milyen hölgyek! Az előkelő társaság színe-java... Igazán gyönyörű választék...

No, most már eléget várt az ipse, az etikettnek eleget tettek, bejöhet. A miniszter a közbenső termen át dolgozószobájába ment, egy pillantást vetett az íróasztalra és eltüntetett néhány megcímzett borítékot, amelyek nem idegen szem elé valók, csak azután nyitotta ki a várószoba ajtaját.

— Tessék.

Hamis eleganciával öltözött fiatal férfi lépett be, állán, jobbról, gondosan felragasztott flastrommal.

— Mi a baj, Ponte? — Enyhe gúnnyal elegyítette a részvétet. — Mit kell kozmetikával elfödni?

Ponte arcára széles mosolyt csalt ez a hízelgő, legfelsőbb figyelem.

— Ó, semmiség, kegyelmes uram. Egy apró seb. Mult vasárnap kaptam a köz szolgálatában. Hiszen méltóztatik tudni, az én hivatásom sokféle erőkifejtést igényel. Megesik, hogy boxolni kell.

— Nono, csak nem támadta meg valaki?

A székre mutatott, de Ponte persze udvariasan megvárta, míg a nagyúr karosszékébe ereszkedik, akkor is csak a szék legszélére ült.

— Ellenkezőleg — felelte önérzetes mosollyal. — Én voltam a támadó. Abol kollégámmal együtt kivonultunk a tengerpartra egy hölgyike nyomában, akiről megtudtuk, hogy ott találkája van a kommunista szervezet egyik vezető tagjával. Pontos értesülésünk szerint igen becses anyag volt nála, alighanem a Központi Bizottság utasítása is. Stiglic úr megbízott, hogy ezt az anyagot mindenáron kerítsük meg.

— És megszerezték?

A miniszter arca most szigorú volt és kemény.

— Okvetlenül megszereztük volna, kegyelmes uram, már úgyszólván a kezemben voltak az okmányok, de egy ostoba fráter

belémkötött. A nőt ugyanis felkutattuk ott a sokezer ember között, mégpedig jókor, még a találkozás előtt. A kalandkereső részeget adva közeledtünk hozzá. Már ki is tapogattam, hogy az iratokat a blúza alá rejtette és perceken belül megkerítem, ha az a tökfilkó bele nem ártja magát. Verekedni kellett vele. Még szerencse, hogy félreeső helyen történt és nem csődült oda a nép.

A miniszter arcán a megvetés fintora futott át.

— No és maguk ketten nem tudtak elbánni avval az egyénnel?

— Elbántunk mi vele, mégpedig alaposan. Pedig keményöklű fickó volt, mondhatom. Csak az a baj, hogy a lány közben meglépett és aztán már nem tudtunk nyomára akadni.

A miniszter nagyot köpött az íróasztalán álló formás, kék üvegcsészébe, majd ólmos tekintettel méregette a szerencsétlen ügynököt.

— Egyéb jelentenivalója nincs?

Ponte kiegyenesedett a széken.

— De igen, kegyelmes uram. Sikerült anyagot szereznem a művészkörök hangulatáról.

Nikur nem mutatott különösebb érdeklődést, de azért kivette aranyceruzáját és a tömbfüzetet, kinyitotta és mindenféle kacskaringót rajzolt bele. Ponte jól tudta, hogy a lényegesebb adatokat fel fogja jegyezni.

— Nos, halljuk — mondta közömbösen.

— Ugyanazon a vasárnapon Pramniek festőművész, akinek a képeit most nagyon veszik, születésnapjára meghívta közeli barátait. Pár pohárka szesz után a művész úr szerfölött tiszteletlenül nyilatkozott a Vezérről és államunk berendezéséről általában. Már régen gyanús előttünk, ki fogjuk deríteni, nincs-e kapcsolata valami földalatti szervezettel. Bár lehet, hogy csak járatja a száját, mint annyi más morgolódó értelmiségi. A mi emberünk azt hiszi, rövidesen tisztázni fogja ezt a kérdést. Egyelőre még bizonyos értesülésekre vár. Egyébként a vendégek sorában volt ugyanaz az egyén, akit a parton helybenhagytunk. Karl Zsuburnak hívják.

— Tartsák szemmel. Könnyen meg lehet, hogy éppen neki kellett volna átvenni az iratokat attól a nőtől.

Pontét meglepte ez a megjegyzés. No nézd csak, ez neki eszébe se jutott! Hja, a miniszternek van iskolája. Nem hiába volt annyi éven át besúgó.

— Ahogy mondani méltóztatik. Rajta lesz a szemünk.

— Sokan voltak a piktornál?

— Nyolc ember mindössze, a háziakkal együtt.

— Szóval, szidták az elnököt?

— Minősíthetetlen szavakkal. Pletykák, kétértelmű megjegyzések...

— Pramniek fizetni fog. De ha megbírságoljuk, nem keveredik majd gyanúba az emberünk? — És Nikur feljegyzett valamit a könyvébe.

— Ó, legyen nyugodt nagyméltóságod, ezekben a körökben teljesen maguk közé számítják a mi emberünket, feltétlenül megbíznak benne. Ő maga is olyanokat mond, hogy igazán senki se hinné...

— Jó. A festőn behajtunk ötszáz latot. Maga és az emberünk megkapja a szokott százalékot.

— Alázatosan köszönöm, kegyelmes uram. — Mélyen meghajolt, aztán beszámolt arról is, hogy mit hallott a héten a kávéházakban és a villamoson. Nagyrészt értelmiségiek tehetetlen kifakadásait adta elő. A szidalmak dandárja a „vezér"-nek és Nikurnak szólt.

— Sausum szerkesztő szerint a Vezér politikája csupa blöff és képmutatás. De mondott még rosszabbat is. Gyalázat, azt mondja, hogy a nép ennyi ideig tűri ezeket a politikai bohócokat... Auziny középiskolai igazgató a történettanárral beszélgetve kijelentette, hogy Ulman..., illetve a Vezér meghamisítja a történelmet és a maga mértékére szabott ruhát kényszerít a történetírókra. Ő — a direktor — már azon se csodálkoznék, ha egy szép napon Lettország királyának nyilvánítaná magát és ráparancsolna Grinberg érsekre, hogy koronázza meg. Mert aki egyszer a bitorlás útjára lépett, az nem tud megállni. Nagyméltóságodról pedig azt mondta az igazgató, hogy esetleg megteszik trónörökösnek, mivelhogy természetes utódokra az Elnök úrnak nincs kilátása. És itt aztán célozgatott... hogy is mondjam...

Nikur alig észrevehetően mosolygott. Lám, ha gyűlölik is, de közvetlenül az elnököt követő személyiségnek tekintik az országban. Trónörökös? Nem is rossz. Igazán nem rossz.

A kis füzetbe bejegyzések kerültek: „Sausum szerkesztő — pénzbírság, Auziny igazgatót elbocsátani".

Felkelt és kezet nyújtott az ügynöknek.

— Egy hét mulva, Ponte. Ugyanebben az órában. Figyelje tovább Pramnieket és Zsuburt. Jelentkezhetik holnap a titkáromnál, ő majd kiállítja a csekket. Isten áldja.

Az egykori főbesúgó még ki is kísérte az ajtóig reményteljes ifjú kollégáját. „Határozottan ügyes. Még viheti valamire. Na, ez még csak a kezdet kezdete... Trónörökös? Hehe. Nem rossz, csakugyan. Szegény elnök! Talán mégis meg kéne házasítani, akkor nem pletykálnának róla annyit, legalábbis ilyen vonatkozásban... Különben, hadd pletykálkodjanak. Olyan nagy baj az? Nem rajtam röhögnek. De nem ám. Rajtam nem röhög senki. Engem gyűlölnek..."

Az óra háromnegyed nyolcat mutatott. A miniszter lecsengetett a garázsba és a kocsi előállt.

7

A késői miniszteri kihallgatás után Ponténak még két, három helyre el kellett mennie aznap. Egy félórácskára benézett a tiszti kaszinóba. A bárasztalnál felhörpintett egy kancsó sört és meghallgatott két besúgót. Mind a kettő az igazgatási szolgálatban működött, egyik századosi, a másik főhadnagyi rangban. Közölnivalójuk nem volt érdekes. Ponte fel se jegyezte.

A tiszti kaszinóból az Esplanade-szállóba vándorolt. Még egy korsó sör, még egy besúgó.

Most a Róma-vendéglő volt soron. Itt már hosszasabban időzött. A pincér kolléga érdekes hírekkel várta. A zenefőiskola egyik tekintélyes tanára operai művészek és művésznők társaságában ott mulatott előttevaló este. A beszélgetés folyamán szóbakerült a nagy hazárdjáték, amely a hadügyminiszter lakásán folyik csaknem minden éjtszaka. Erről az előkelő kártyabarlangról már széles körökben beszélnek és a tanár úr kifejtette a véleményét, hogy a vezér nyilván fél a minisztertől, mert tudja, hogy a tisztikar többsége annak a pártján van. Ezért nézi el neki, hogy állami pénzekből fedezze a kártyaveszteségeit és a tekintélyes italköltséget. Ulmanis szívesen szemet huny az ilyesmi fölött, sokkal jobban szereti, ha a tisztikar kártyázik és dőzsöl, mintha politizál.

Az Esplanade-pincéből az Opera-kávéházba tette át székhelyét. Újságba temetkezett, egyik cigarettáról a másikra gyújtott és miközben feketéjét szürcsölgette, éber füllel hallgatózott. Minden szófoszlány hozhat valamit — hálószobai pletykát, új valutacsempészeti csalafintaságot, a vezér svédországi és svájci szerzeményeiről terjedő szóbeszédet, miegymást.

Közvetlenül a kávéházi záróra előtt még odatelepedett hozzá egy német író, politikai emigráns, Erich Hartmann nevű. Szociáldemokrata párttag volt és még 1933-ban menekült Hitlerék üldözése elől. A lettországi szocdemek lelkesen fogadták és felkarolták az elvtársat, szívesen látták központi párthelyiségünkben, a lovagutcai népházban. Ponte előtt azonban nem volt titok, hogy Hitlernek ez az „áldozata", aki gyanús gyorsasággal sajátította el a lett nyelvet, Göbbels és Ribbentrop áldásával járja az emigráció göröngyös útját és új hazájában nyert benyomásait és megfigyeléseit készségesen közli a német követtel és Stiglic úrral. Tőle tudta meg, hogy a néhai országgyűlés képviselői titkos értekezleteket tartanak és habár nem foglalkoznak éppen államfelforgató tervekkel — ilyesmire nem gondolhat a gyenge társaság — de mocskolják Ulmanist és Nikurt. Sőt, ezek az urak, akiknek a vezér havi négyszáz lat fájdalomdíjat fizet, petíciókat szerkesztenek bizonyos nyugati kormányokhoz és fogalmazványaikban azon keseregnek, hogy Lettországban lábbal tiporják az alkotmányt, nincs parlament. A nemzet képviselete nem ismerte el a kormányt, az tehát törvénytelen, szakítsák meg vele a diplomáciai kapcsolatot.

— Köszönöm, barátom. Merci. Ha megtudok valamit a német emigránsokról, nem feledkezem meg rólad. — És melegen kezet szorított a kollégájával. Rendszeresen kicserélték értesüléseiket A segítség kölcsönös volt. Kéz kezet mos.

Az est hátralevő részét szórakozásra szánta Ponte. Egy kis jutalom neki is jár elvégre a nehéz munka után. Taxiba ült és kedves éjjeli lokáljába, az Arany Kacsába hajtatott.

A vendégek még csak éppen szállingóztak. Elfoglalta szokott helyét a fülkében, ahonnan kényelmesen áttekinthette a helyiséget és maga észrevétlen maradt. Csak két asztal volt a fülkében és a pincérek ide lehetőleg olyan vendégeket ültettek mindig, aki iránt Ponte különösen érdeklődött — művészeket, írókat, újságírókat, tiszteket, külföldieket.

Itt már nem voltak különösebb szolgálati célkitűzései. Majd csak elbeszélget a besúgó pincérekkel, megissza a kávéját, konyakját, hallgatja a dzseszt és végül behúzódik a különszobába az egyik bártündérrel. Igen ám, de pihenhet a vizsla, mikor vadszagot érez? Tud vesztegelni ilyenkor? Már mindent megbeszélt Silviával, a szemfüles, csinos szőkeséggel, meg is rendelte az egyik leglakályosabb különszobát, mikor zajos művésztársaság tódult be.

Csakúgy kavargott, örvénylett körülöttük az éjjeli hangulat. Nem voltak nagy dőzsölők ezek a színészek, a pincérek nem reméltek tőlük dús borravalót és a lokál kikészített szépségei se vártak tőlük sokat. Volt, amelyik magával hozta az elemózsiát és éppen csak annyi ételt, italt rendelt, hogy megváltsa a helyét az asztalnál. Aztán eltrécseltek, iszogattak, táncoltak záróráig. Megszokták a nézőközönséget, hát úgy viselkedtek, mintha otthon lennének. Heves szócsatákat vívtak mindenféle művészeti kérdésről, sziporkáztak, harsogó nevetésük betöltötte a helyiséget. Csak Mara Vilde ült csendesen, szórakozott tekintettel, sokat ivott és alig beszélt.

Ponte megpillantotta a színészek között az egyik emberüket. Tavaly sikerült a színházhoz szegődtetnie, éppen Nikur segítségével.

— Silvia, szívem, foglalkozz még valaki mással — mondta a hölgyének — egy óra múlva várlak a kis szobában.

Silvia a száját biggyesztette.

— Mindig így bánsz az emberrel...

De pár perc múlva már a másik asztalkánál ült két nagykereskedővel és buzgón hallgatta őket. Szemöldökét ráncolva lelkesen fel-felkiáltott. „Igazán? Ne mondja! Lehetetlen!" — Holmi vidéki vásárról meséltek mindenféle csodadolgot. Silvia hivatása nagy igazodóképességet kívánt. Készséggel alkalmazkodott a vendég érdeklődési köréhez és ízléséhez. Mindig olyannak mutatkozott, amilyennek a soronlevő ismerős kívánta. A jókedvűekkel nevetős volt és beszédes, a búskomorakkal merengő és szomorú, a félénkkel kedves és biztató.

Ponte a művészek asztalához lépett. A színészmunkatárs bemutatta.

— Kristap Ponte miniszteri titkár, régi jóbarátom.

Barátságosan üdvözölték és helyet csináltak neki. Hozzászoktak, hogy más körből való embereket hoznak a társaságukba. Hiúságuknak jól esett a nyárspolgárok fokozódó érdeklődése Bohémia iránt és egy-egy módos ember, háztulajdonos, gyáros, magasrangú köztisztviselő igen sokszor hasznosnak bizonyult a számla kifizetésénél. A polgárok viszont eldicsekedtek az ismerőseiknek. — Hja, N. főszerkesztő? K., a kis szubrett? Nagyon kellemes, mulatságos emberek. Nemrég szórakoztam velük az Arany Kacsában.

Ponte, kívánsága szerint, Mara Vilde mellé került. De hiába nézegette a művésznőt, annak szeme valahol a terem túlsó végén járt.

— Hogy van a férje? Hazaérkezett már? Megjött Liepajából? — érdeklődött.

Mara asszony lassan arra fordította a fejét, ránézett. „Ki is ez? Bizonyosan Felix üzletbarátja."

— Még nem jött meg. Valami hajórakománnyal bajlódik, amit feltartóztattak.

— És nem unatkozik nélküle? — a kérdést huncut mosoly kísérte.

Mara vállat vont és elfordult.

„Hm. Ingerlő teremtés. Kár, hogy ilyen nebántsvirág." Azért folytatta a kísérletet.

— Egy kis táncra nem volna kapható?

— Nem, köszönöm, inkább csakúgy nézelődöm. Nagyon fáradt vagyok mostanában. Olyan sokféle szerepem van. — És nagyot sóhajtott.

Most mexikói táncosok vonultak fel a dobogóra. A zenekar tangóba kezdett.

„Olyan sokféle szerepe van" — dünnyögte magában Ponte. Sebaj. Ez az ismeretség azért feltétlenül ér valamit. Sokat nem fog talán kihalászni belőle, de egyetmást ellenőrizhet. Figyelt, beszélgetett még egy darabig, aztán kifizette a kávéját, likőrjét, szemével intett Silviának és elköszönt, kiment. Pár perc múlva már a különszobában ültek együtt.

— Mit udvaroltál annyit annak a sápadt grófnőnek? — firtatta a lány. — Nem is tudtam, hogy ez a gusztusod.

— Ördögöt gusztusom. A szolgálat szolgálat. — Ponte kinyújtózott. — Éppen eleget dolgoztam ma. Kicsit zúg is a fejem. Semmi baj, mulatunk egyet, Silvuska. Mulatunk annak rendje, módja szerint. Határozottan mulatnivaló kedvem van. Remélem, nem hagysz cserben.

Végigdőlt a vörös plüssdíványon, magához vonta, átkarolta a lányt.

— Konyakot, gyümölcsöt és pezsgőt!...

— Hívjuk be Ernát is, jó? Sehogy se megy neki ma este.

— Nem bánom. Hadd legyen itt egy darabig, megvendégelem őt is.

Kisvártatva már két csinos, kedves teremtés forgolódott körülötte, csüggött a szaván, bámulta és dícsérte az eszét, tehetségét.

— Argentinában kellett volna születned, Ponte! Akkor ma Hollywoodban szerepelnél Greta Garbóval és Valentinóval. Hej, Ponte, Ponte...

És Ponte úgy érezte ezen az éjtszakán, hogy házigazda az élet dús asztalánál.

A mulatság vagy százötven latjába került.

8

Nikur vizsgáló szemmel nézett végig a társaságon és a homlokát ráncolta egy pillanatig. Egyetlen érdekes nő sincs itt... Kezet csókolt a háziasszonynak, üdvözölte a többieket, jóindulatú vagy közömbös pillantást vetve jobbra-balra, pontosan úgy, ahogy a fotografusok annyiszor lekapták és a lapok leközölték. Amerre közeledett, kezek nyúltak felé, még a kabinet tagjai is mély meghajlással görbültek előtte. Melnudris, a neves író le nem vette róla lelkes tekintetét, gerince láthatóan megremegett, ahányszor a miniszter egy mondatot kiejtett. Egész magatartása a korlátlan helyeslés ékesszóló kifejezése volt. „Igen, igen, ez így van, miniszter úr, önnek tökéletesen igaza van, mindig igaza van."

Kaulenné, a ház asszonya, szikár, sokféle betegségtől megviselt hölgy volt. Vendégeivel gondosan foglalkozott. Mihelyt együtt voltak, asztalhoz ültette őket. Tíz percig a kések és villák, a falatozás neszei uralkodtak. Kaulen maga járt elől a jó példával és kétszer vett minden tálból. Vastag vörös nyaka, széles, telihold képe csillapíthatatlan étvágyról beszélt. Csaknem az összes jelenlevők kulák családból származtak. Modorukon, mozdulataikon még látszott a falusi darabosság, lassúság, az evés áhítatos buzgalma. Úgy élvezték az ételt, mint apáik és anyáik, ha valami lakzira bebotlottak. Mohón faltak, mint aki a más kamrájából akar jóllakni legalább egy hétre.

Alksnis, több történeti regény szerzője, félhangos böffenések után végigjártatta az asztalon nedves szemét és bágyadtan megjegyezte:

— Áldott, húsban és zsírban bővelkedő, tejjel és mézzel folyó Lettország! Minden jóval ellátod népedet, csak értse a dolgát és ne legyen rest kinyújtani a kezét. És még vannak rosszmájúak, akik arcátlanul ínségről, éhségről beszélnek...

— Így van — kapott a szón Pauga miniszter. — Annyi itt a demagóg, mint a föveny a tengerparton. Reggel sokszor gyalog

megyek a hivatalomba, mert jól esik, no meg hasznos is az egészségnek. Tegnap, ahogy elhaladok a Drámai Színház mellett, hát néhány munkás dolgozik ott valami javítómunkán, meglátnak, megismernek és az egyik tisztán hallhatóan utánam szól: „Ott megy a vérszopó. Mi két hitvány latért robotolunk itt egész nap, ő meg alig bírja a pocakját." Már miért lennék én vérszopó? Mit tudnak ők a mi gondjainkról, az ország bajáról!

A háziasszony felhúzta szemöldökének sűrű ívét és egyenesen Nikurnak, a főminiszternek támadt.

— Akármit mond, miniszter uram, a kormány nagyonis hosszúra ereszti a gyeplőt. Eleget hajtogatom én ezt a férjem előtt is minden áldott nap. Hová jutunk, ha akármelyik semmiházi büntetlenül szidalmazhat egy minisztert! Hát nincs elég börtön az ilyen véresszájúak számára?

Nikur a vállát vonta.

— Ha minden csirkefogót lecsuknánk, még tíz új börtön se lenne elég — felelte hidegvérrel.

— Akkor fogjátok őket kényszermunkára — folytatta oktató hangon Kaulenné. — Assanak tőzeget, építsenek utat. Aki látástól vakulásig dolgozik, nem ér rá a száját járatni. Mert így, uraim, nemsokára már ki se léphetünk az utcára.

— De szívem — csendesítette a férje — hát nem azt tesszük? Egész sereg nagyszájú ás és kapál és épít már szerteszéjjel az országban. Ez sokkal célszerűbb, mint lakat mögött etetni őket. Sok munkáskéz kell a földjeinken is. A nagy parasztbirtokokra gondolok, ahol a gazda ajzargoknál* szolgál, vagy a községnél, a kerületekben, a takarékpénztáraknál és a szövetkezetekben hivataloskodik. Nem szánthat, kaszálhat maga. Ha minden zúgolódót lezáratunk, ki dolgozik? — És színlelt kétségbeeséssel összecsapta a kezét.

Nevettek. Kaulen úr tovább fűzte az érveit.

— A nagygazdák gyermekei is ajzargok lesznek. Ők az állam pillérei, rájuk támaszkodunk. Hogy készüljenek fel nagy feladatukra, ha nem tanulnak? Ha a mezőn és az istálló körül töltik fiatalságukat? Nem, hiába, napszámosok, béresek nélkül nem boldogulnak. A napszám pedig adja ki a létminimumot, de egy fityinggel se többet.

Rasa, a költő lelkesen kontrázott.

* Ellenforradalmi karhatalmi szervezet

— Ez az elv feltétlenül helyes. A munkabér túlságos növekedése rossz következményekkel jár. Ha a béresek is taníttatni fogják a fiaikat, akkor — bocsánat a szóért, hölgyeim — trágyaszagú lesz az egész intelligencia.

Melnudris egy percre elszakadt a tányérján felhalmozott finom falatoktól, de beszéd közben is továbbevett.

— Akármit mondanak az értelmiségiek, az állami intézményekhez és a köztisztségekbe általában igenis a gazdafiúkat kell beültetni. Mennél több gazdafiút. Ez megilleti őket.

Most Nikur szólalt meg és egyszerre csönd lett az asztálnál.

— Hát igen, író uraim, önöknek már régen meg kellett volna tanulniok ezt a leckét és még jobban meg kell tanulniuk. Prózában és versben kell zengeni a fizikai munka áldását. Sajnos, ez elég ritkán jut eszükbe. Közérdek, hogy a gazdát, a föld, a család és cselédség patriarchális urát dicsfény övezze a nép szemében. Magasra kell emelnünk a gazda tekintélyét minden vonatkozásban. A munkaadó vezére munkásainak és alkalmazottainak. Fiúi tisztelet és szeretet jár neki. Erre tanítsák a közönségünket! És fojtsák bele a szót a kommunistákba, némuljon el, aki vérszopókról, kizsákmányolásról, harcról, szembeszállásról mer beszélni. Írjanak a nemzet egységéről és az osztályok baráti összeműködéséről. Írjanak arról, hogy a béke áldás és minden harc átok és pusztulás. Ideje feltámasztani a bibliai igazságot: a munka nemesít. A munkát ne szégyelje és ne káromolja senki. Szülessen újjá a lett udvarházak ősi, nemes hagyománya. Persze, a mai kor követelményeinek megfelelő formában. Ha ezt el nem érjük, hát nemcsak hogy szemtől szembe mocskolnak, de még kővel is meghajigálnak. Itt, ebben a meghitt körben nyíltan beszélhetünk. Kemény harc folyik itt. Nem babra megy a játék, életre-halálra. A munkások nem akarnak napi két latért dolgozni. De ha többet fizetünk, hogy gyűjtünk tőkét, hogy elégítjük ki a kultúrszükségleteket, amelyek társadalmi helyzetünkből fakadnak? És ne feledjük: le is akarnak dönteni a helyünkről. A szilárd jólét alapja az olcsó és engedelmes munkaerő.

Alksnis, az író, önelégült mosollyal jegyezte meg:

— Ezek az eszmék hatják át minden írásomat.

Melnudris is sietve jelentkezett:

— Legyen szabad megemlítenem, miniszter úr, hogy legutóbbi drámám, amelyet éppen az ön buzdítására írtam, illetékes körökben is elismerésre talált és országszerte játsszák. Már úgyszólván minden járás sorra került.

Nikur egy kézmozdulattal megállította.

— Tudom, tudom. És nem ok nélkül díjazta a Kultúralap a Melnudris házaspár legújabb kötetét sem. A kormány megbecsüli és jutalmazza az érdemet.

— Ezt igazán nem tagadhatja senki. — Melnudris úgy meghajolt, hogy ősz fürtjei csaknem a salátába értek. — Sajnos, a közönség egy részének sehogy se tetszik, hogy én és a feleségem, minden évben jutalomban részesülünk. Még ha nem lennék tagja a bíráló bizottságnak... De így minden kávéházban arról fecsegnek — „Évről évre — vagy magának, vagy az asszonynak..."

— Hát ki az ördögöt rakjunk a bizottságba? — szólt rá Kaulen. — Ezeket az élcfaragókat, morgolódókat? Vagy tán a képviselő urakat?

Most újabb fogás következett. Nikur a mellette ülő kollégájához, Paugához fordult. Halkan kérdezte:

— Aláírták a vételokmányt?

A másik ugyanolyan félhangon felelte:

— Le szeretnék alkudni még vagy harmincezeret. Kétszáznál többet nem ér. Mindössze húsz lakás és meglehetősen kiesik a forgalomból.

— Jó lesz lekötni, különben Benjámin elhalássza az orrunk elől. Mióta a valutakivitelt betiltottuk, az öreg nem tudja, mit kezdjen a pénzével és sorra vásárolja a házakat. A fiától tudom, hogy most is ingatlanra vadászik.

— Úgy? No, akkor csakugyan sietni kell.

Pauga, miniszterségének öt éve alatt, csak egyetlenegy házat szerzett, azt is a felesége nevére iratta. Határozottan elmaradt a kabinet többi tagja mögött, hiszen majd mindnek egynél több kisebb-nagyobb háza volt már a fővárosban, vagy birtoka, villája vidéken és még tekintélyes részvénypakettje is, persze, jól megalapozott vállalatokkal. Hogy Pauga nem tartott lépést velük, azt nem puritán elvei okozták, hanem az, hogy jövedelme javarészét francia feleségére költötte. Mibe került csak a rivierai utazás tavaly! Meg az örökös vendégeskedés, a párizsi toalettek...

A vacsora véget ért. A vendégek, súlyban meggyarapodva, felkeltek az asztaltól. A hölgyek a budoárba vonultak el, rendbeszedték bőrüket, ajkukat és összeültek ítélkezni elevenek és holtak felett. Alksnis alig várta ezt a percet, hogy elmesélhessen egy sereg malacságot, sikamlós anekdótát. Mint történetkutató és regényíró, halomra gyűjtötte agyában az efféle csemegét. Kényelmesen elhelyezkedett

az öblös bőrkarosszékben, szivarra gyújtott és csakúgy ontotta a malacságokat. Időnként fullasztó köhögés akasztotta meg és olyankor kékre-szürkére vált. Elmésségét különösen írótársa, Rasa méltányolta. Puha teste csakúgy rengett a párnán minden csiklandós fordulatnál, arcát elborították a redők.

Nikurt egész este bosszantotta, hogy a konzulné nem jött el. Nos majd felhívja Radzinyt, az Erdészeti Hivatal főnökét. Rendeznek egy két-háromnapos vadászatot — a kis amazon szenvedélyes vadász, okvetlenül eljön, ha meghívják. A férjének pedig majd szerez akkorra valami külföldi megbízást.

A férfiak a kártyaasztalokhoz telepedtek. Melnudris nem játszott, sajnálta a pénzt, Rasa pedig a hölgyekhez, főleg Madame Paugához pártolt. Jól megértették egymást a párizsi kabarék klasszikus nyelvén.

A kártyatétek eleinte alacsonyak voltak, de lassan mégis százasok gyűltek a bankba és nekilendült a játék. Alksnisnek különösen szolgált a szerencse, egymásután három bankot ürített ki és már hatszáz latot nyert, mikor egy kezdő szívroham visszavonulásra késztette. Partnerei már ismerték az ilyen alkalmas percben jelentkező szívrohamokat. Alksnis nemrég szép kis birtokot vett valahol Vidzemében és nyaralót épített a tóparton.

Nikur Paugával és Kaulennel éjjel két óráig játszott. Pauga vesztett vagy ezerkétszázat. Az egész összeggel Nikurnak tartozott. De még ez a tekintélyes nyereség se szöktette magasra a főminiszter kedvét. Hát pénz ez? Milyen más összegek szerepelnek egy nagykereskedőnél például. Néha egyetlen telefonjelentésben. Ha, mondjuk, pár bála csipkét csempészett át a határon és szerencsésen megúszta a kockázatot. Unta már ezeket a csip-csup tételeket. Őt már csak komoly, nagy ügyek érdeklik...

Trónörökös... Trónörökös!... Ez járt a fejében, mikor megint a kocsijában ült.

9

Vasárnap Andrej Sileniek hajnalban kelt, kivezette a kapun a kerékpárját, felkötött rá egy kis kosarat, amilyenbe epret és gombát szoktak szedni és a Vidzemei-úton karikázott a városból.

Alig haladt el a balogai kocsma mellett, a kanyarodónál egy lányt pillantott meg. Annak is kosárka volt a karján. Tüstént megállította a gépét és leszállt.

— Jóreggelt! Sok vargányát szedett már?

— Eddig csak hármat. — A lány merőn a szemébe nézett. — Maga a negyedik.

— Erdőkerülőt nem látott? — kérdezte halkan Andrej.

— Körülbelül negyedórája, hogy erre ment egy. Ropazsa felé tartott. Balra fordult a műúton.

— Magáncsősz volt?

— Nem, kincstári. A főfelügyelő.

— Szóval, nyugodtan gombázhatunk!

Cigarettára gyújtott, körülnézett. Sehol senki.

— Én megyek, Aija. Ha Kram ideér, csatlakozz hozzá. Egy órán belül végeznünk kell. Később már sokféle népség jár erre.

— Rendben van, Andrej! — Utánanézett és intett a fejével.

Sileniek átvezette gépét a csatornán és eltűnt az erdőben. Az éjjel esett, a mohán apró cseppek szikráztak. A nap még csak az imént emelkedett a szemhatár fölé. Ünnepi csend honolt a hatalmas fenyők alatt. A rőt fatörzsek között tarka madarak suhantak. Fekete harkály bukkant elő a sűrűből és hintázó repüléssel szelte át a tisztást. Kis madarak csapatba verődve követték.

Sileniek úgy vezette a gépét, hogy lehetőleg ne hagyjon keréknyomot. Ahol nedves volt a föld, inkább a vállára emelte. Teli tüdővel szívta a fenyves dús levegőjét. De jó lenne elterülni a földet borító tűleveleken, a napos lejtőn, fodorménta szárát rágcsálni és nézni, csak nézni a mély kékséget odafenn, meg a fenyőcsúcsok felett szállongó puha, fehér felhőket... És ez a madárkórus! Minden a gyermekkorát idézte. Hány ilyen ragyogó reggelen hajtotta a teheneket a patakparti füzesen át! Mellette poroszkált négy fürge, görbe lábán a kis Duksi.

Most metsző, elnyújtott fütty verte fel az erdő csendjét. Vonat száguld, mozdony sípol odakinn. Az erdőn és a tavon túl, nem is messze, már kezdődik a város, a kőrengeteg, annyi ostoba fényűzés, felmérhetetlen nyomorúság, élvezet és szenvedés, ellentmondás, konok harc tanyája. Ott dolgoznak az ő emberei, végzik nehéz, kockázatos munkájukat, szüntelenül fáradoznak az új világ építésén. És ezen dolgozik ő is. Andrej Sileniek, egyik a sok láthatatlan építő közül. Mert őket nem látni, csak a munkájuk eredménye mutatkozik időnként. És akiké a fegyver és a pénz, rettegnek ettől a láthatatlan seregtől, a földrengéstől se félnek jobban.

A sarjúerdő szélén fiatal legény állt, bő matróznadrágban, sötétkék ingben. Egyik kezében kosár, a másikban közönséges kés.

— Jó reggelt — köszöntötte Sileniek. — Sok vargányát szedett már?

— Eddig csak hármat — felelte az gyorsan és keményen a szemébe nézett. — Maga a negyedik.

Kezet fogtak.

— Igazi gombászt nem láttál? — kérdezte Sileniek.

— Nem gombalelőhely ez, itt maradhatunk. Hacsak valami szerelmespár erre nem téved. Szükség esetére kiszemeltünk azért egy tartalékhelyet is a tóparton.

— Te őrt állsz mindvégig?

— Igen.

Meg akarta mutatni az ösvényt, amely a sűrűn át a találkozóhelyre vezet, de fölösleges volt. Sileniek három hónappal ezelőtt kerületi értekezletet tartott itt és jól emlékezetébe véste a terepet.

Míg keresztülhatolt a sűrűn, ruháját átnedvesítették a lombon, tűkön még fel nem szikkadt éjjeli esőcseppek. A kerékpár csengője bele-beleakadt a gallyakba és megszólalt. Kivette a zsebkendőjét és rákötötte, elnémította a csengőt.

Két domb hajlása között körülzárt völgyecskében gyűltek össze az elvtársak. A hely alkalmas volt, egy lélek se hatolhatott közéjük észrevétlen. Veszedelem esetén három irányban is gyorsan elszéledhettek. A két domb változatos hajlásai hamar elfödték a menekülőt.

Tizennyolc ember vett részt az értekezleten. Férfiak, nők vegyesen. Két vasüzem dolgozói, fiatal kikötőmunkások, egy tanító, két vasutas, egy városi hivatalnok, néhány diák. Mindegyikük egész pártkollektíva képviselőjeként jelent meg, annak volt szíve-lelke. Merész, viszontagságokban megedzett harcosok, készek utolsó csepp vérüket adni a nép felszabadításáért. A legtöbbnek kérges tenyere tanúskodott a nehéz munkáról, amely a legrövidebb úton vezet az igazsághoz. De a tisztviselők, tanítók és diákok, a fehérgallérosok és aktatáskások se szakadtak el az osztályuktól, nem feledték el, hogy munkás- és parasztvér folyik az ereikben. És volt közöttük olyan is, aki módos családból származott, kemény munkával ásta ki magának az élet igazi értelmét és szakított a kizsákmányolók, rablók világával.

Sileniek megnyitotta a gyűlést és röviden ismertette a helyzetet.

— A vihar kitörőben van. Még alig ért véget a spanyol tragédia és máris puskaporszagú megint a levegő. Hallgassátok csak a rádiót esténkint — fenyegető süvítésekkel van tele az éter. Mussolini, a pocakos bulldog, a velencei palota erkélyén az olasz császárságról ugat. Nürnbergben és Münchenben még nagyobb a lárma, ott Hitler

üvöltöz hisztériásan. Az imperialisták nekivetkeznek, a szudétai kaland kétségtelen jele az Európát fenyegető háborúnak. A nyugati kormányok szentül hiszik, hogy a támadó lavina őket elkerüli és a Szovjetunióra zúdul. Ismerjük Hitler kitervelt menetrendjét, de tudnunk kell, hogy világháború szakad az emberiségre, mérhetetlen szenvedés és nyomorúság. Munkások és parasztok hullanak el a frontokon, anyák, gyerekek éhség és ínség áldozatai lesznek otthon, míg a tőkések nyereségüket számlálják és mérlegelik, hogy meddig győzik még a harcot.

— Nevetséges feltevés, hogy a háború kikerüli Lettországot, hogy elhalad mellette. A mi országunk olyan helyen van, ahol az utak kereszteződnek. A reakciós Európa keleti határa Zilupon és Indrán vonul át. Ulmanis és a bandája serényen készül a Szovjetunió ellen. Már rég eladták az országot Hitlernek és a többi imperialistának, mint a jövő háború egyik alkalmas felvonuló terét.

— Itt az ideje, elvtársak, hogy egész lélekkel szóljunk a néphez. Nyissuk ki a szemét, oszlassuk szét a hazug, mérges ködöt, amelyet a barna sajtó és Valjaj-Berziny propagandagépezete terjeszt körülötte. Tudjuk, hogy a politikai rendőrség vizslái már a lábukat is lekoptatták buzgalmukban, a börtönök zsúfoltak és tucatnyi besúgó szaglász az ország minden intézményében, minden vállalatánál. De az egész lakosságot mégse dughatják börtönbe. Minnél hevesebben dühöng az uralkodó klikk, annál gyorsabban nőnek a mi soraink. Azért hát előre! Munkára, elvtársak!

A gyűlés minden részvevőjének konkrét feladatot adott. A már működő nyomda mellé egy tartaléknyomdát szervezett, hogy ha az első lebukik, a másik biztosítsa az újság megjelenését. Újabb fiatalokat bízott meg a sajtó terjesztésével és megkettőzte a nagy vállalatoknál működő összekötők számát.

Az illegális mozgalom szigorú hagyományai vezették minden lépésüket. Fölösleges kíváncsiság bajba keverhette volna őket, azért senki se sértődött meg, ha nem közöltek vele olyat, ami nem tartozik közvetlenül a feladatához.

Minden részvevőnek álneve volt, még a legjobban kipróbált, legmegbízhatóbb elvtársak is csak kivételes esetekben tudták egymás igazi nevét és munkahelyét. Annyit tudtak csak, hogy ebben vagy abban az üzemben dolgozik az emberük és elvégzi, amit rábíznak, de hogy ki az illető, az a legfőbb vezetők meg a Központi Bizottság titka maradt.

Ennek így kellett lenni, mert hiszen édes szülőhazájukban, saját népük között árulók, az uralkodó klikket kiszolgálók hálója vette körül az ország legderekabb fiait és minden óvatlan szó, minden meggondolatlan lépés veszélyeztette nagy, nemes ügyüket. Kockázatos, hősi küzdelmükben az első perctől kezdve számoltak a letartóztatás lehetőségével.

Egy óra alatt mindent elintéztek, Sileniek szétosztotta az előkészített röpiratokat és felhívásokat, aztán elszéledtek. Kettesével mentek, Sileniek jelölte ki a párokat. Ez volt az utolsó óvatossági rendszabály. Ha valahogy mégis provokátor lopózott volna közéjük, még vagy egy órahosszat útitársának ellenőrzése alatt volt, addig a többi nyugodtan hazatérhetett.

Sileniek Aiját maga elé ültette a gépre és visszakarikázott a városba. A Jugla-hídnál, Aija autóbuszra szállt és a belvárosba ment, ő pedig haza. A kerékpár csengője vígan csilingelt, óva a vigyázatlan gyalogosokat. A kosárka fenekén néhány vajgomba, csiperke és fenyőgomba hevert. Nem hiába taposta a pedált olyan kora reggel. Talált gombát, ha nem is valami sokat.

MÁSODIK FEJEZET

1

— Hallottátok? — Pramniek elfulladva futott be a törzsasztalhoz, Osvald Lanka és Hartmann közé telepedett.

A Róma-pince most nem volt népes. Aki bejött is, csak percekig maradt, felhörpintette a sörét, lenyelt egy-két falatot és továbbállt. Valami hajtotta őket ki az utcára, haza, jóbarátok közé. Izgatott volt mindenki.

Erich Hartmann lustán a hamutálca után nyúlt, leverte a cigaretta hamuját és csodálkozva nézte a festőt. Az valósággal kikelt magából. Sűrű haja verítékes homlokára tapadt, nyakkendője kibújt a festékfoltos kabát alól. Nyilván úgy rohant el a festékállvány mellől. Lanka is bámult és mosolyogva kérdezte:

— Mi a nagy újság? Talán Zandart barátunk szerencséje? Nyert valami ezerhétszáz latot a tegnapi versenyen, tény és való. És most megvendégeli a barátait. — Megveregette Zandart széles, zsíros hátát.

A kövér ember önelégülten nevetett, de nem fordult feléje, őt csak Edit érdekelte.

— A saját lovamra tettem. Ismerem én az állataimat.

Pramniek izgatottan közbevágott.

— Eh, mit fecsegtek. Hát nem tudjátok még?

Kérdőn néztek rá. A festő hangja rekedt volt, mint a szomjas emberé.

— A német hadsereg betört Lengyelországba. A távirati irodánál van egy barátom, az hívott fel. Már várják Hitler rádióbeszédét. Most az a kérdés, Anglia és Franciaország megtartja-e a szavát, vagy odavetik a farkasnak Lengyelországot is, mint Csehszlovákiát. Pincér, egy korsó sört!

— Szóval itt tartunk! — Lanka kicsit színpadi pózt öltött és az ajkába harapott. — Hát ez is megtörtént. Most már az ágyúk beszélnek. Folyik a vér, a városokat porrá, hamuvá lövik.

— Hát, ami a polyákokat illeti, megérdemlik a sorsukat — jelentette ki Zandart. — Minek nyúltak olyan után, ami a másé? Minek ragadták el azt a — hogy is hívják — tescheni kerületet? Mikor Hitler a karma közé kerítette Csehországot, akkor, biztosítlak, már nagyon jól tudta, hogy hamarosan letiporja Lengyelországot is, azért nem zavarta őket. Úgy kell nekik, istenuccse.

Még valamit akart mondani, de nem találta a kellő szót és csak diadalmasan körülnézett.

Most Hartmann szólalt meg, gúnyos mosollyal.

— Zandart úrnak részben igaza van. A lengyeleknek torkukon akadt a falat és meg is botránkoztatták a világot. Most senki se fogja szánni őket.

Pramniek az asztalra csapott.

— Rydz-Smigly és Bek még nem az egész Lengyelország! — vágta oda nekik hevesen. — Csak őrültek és bűnözők csinálhatnak ilyen politikát. És most az egész lengyel népnek felelni kell az árulók miatt.

— Szóval, ön szerint Bek nem jó lengyel hazafi? — kérdezte Hartmann.

— Szerintem Hitler ügynöke a lengyel kormányban, se több, se kevesebb. A vén Moscicki pedig csak a cégérük.

Lankának ez sok volt.

— Így talán mégse kellene nyilatkozni egy baráti ország vezetőjéről. Nincs ugyan köztünk lengyel, de azért némi óvatosság helyénvaló.

A festő nem hagyta annyiban.

— Egy hónap múlva egy lyukas garast se fog adni senki ezért az államfőért. Felelek azért, amit mondtam, akár a Népszövetség előtt is.

Hartmann nagyot nevetett.

— Ez a fórum aztán igazán nem valami félelmes. Azt hiszem, már nem sokáig vonhat felelősségre akárkit is. És Neville Chamberlain esernyője se fogja megvédeni Európát az ólomesőtől. Nem is igen hiszem, hogy az esernyője alá menekülnének az emberek... Általában, mit tagadjam, bár Hitler miatt hagytam el a hazámat és őmiatta nem jelenhetnek meg sehol az írásaim, hébe-korba valósággal lelkesednem kell érte.

— Úgy? — a festő haragosan rázta a fejét. — És mi lelkesíti ha szabad kérdeznem? A kegyetlensége? A hisztériás ordítozása? A gyűlölet, amit hirdet mindenki ellen, aki véletlenül nem németnek született? Maga is azt hiszi, hogy a lettek csak fizikai munkára alkalmasak? Mert ilyesmit is mondott a führer, ha jól tudom.

Hartmannt nem ejtette zavarba a művész kirohanása.

— Várjon, uram. Én csak annyit akartam mondani, hogy sokszor meglep, micsoda hozzáértéssel tör a céljai felé. Az akaratereje szinte természetfölötti. Figyeljék csak meg, hogy hat a tömegre és milyen nehéz dolgokat valósít meg. Képzelje maga elé egy percre az átlagos német polgárt. A háborút követő súlyos, megalázó évek, infláció, jóvátétel, a Saar-vidék megszállása — milyen kilátás nyílt Németország számára még vagy harminc éven át? Semmit sem remélhetett. És most? Mit csinált Hitler? Megtagadta a jóvátételt és nem történt semmi szörnyűség. Fütyül a versaillesi szerződésre, új német hadsereget szervez — Európa ezt a pirulát is lenyeli. Kiszorította a tommykat a Saar-vidékről, a Rajna balpartjáról, és még mindig nem dördült el egyetlen puskalövés se. Hát hogyne lelkesednék érte ezek után az átlagos német polgár?

— És ön, Hartmann úr? Magamagát is az átlagos német polgárok közé sorolja?

Hartmann legyintett.

— Ha az lennék, nem itt ülnék most, hanem valahol Münchenben és legalább két könyvet adnék ki évente, hatalmas példányszámban. És...

— És strammul menetelne az SA* soraiban — fejezte be nevetve

* A hirhedt hitleri rohamosztag rövidítése (Sturm Abteilung)

Edit. — Élénken el tudom képzelni, milyen boldog lehet egy ilyen rohamosztagosnak a felesége. Először is minden évben okvetlenül szülni kell neki egy gyereket. Ne vegye zokon, Hartmann úr, de általánosságban, megvallom, nem bírom a németeket. Felfuvalkodottak, örökösen a maguk fajáról, hivatásáról szavalnak.

Ezt Hartmann udvarias mosollyal elismerte.

— Szó sincs róla, ez a hibájuk megvan. Egész találóan jellemezte a honfitársaimat.

Lanka már jóideje elgondolkozva hallgatott és most komoran mondta:

— Végül csakugyan elhiszi az ember, hogy a németek meghódítják a világot. Nem látom az erőt, amely szembeszállhatna velük. A yankee alighg fog beavatkozni a játékba. Anglia fenékig rohadt, a Szovjetunió pedig gyenge. Azok a papírmasétankok, amelyeket Vorosilov úr mutogat a fegyvergyakorlatokon, senkit se tévesztenek meg. Aki itt meg akar állni, annak bizony Berlinre kell támaszkodnia.

A festő felfortyant.

— Azt hiszem, akkor csak oda kell járulni a csuka elé: légy szíves és falj fel, ha még van étvágyad.

A pincér hozta a söröket. Elhallgattak és csendesen kortyintgatták a kesernyés hűsítő italt. Hartmann kelt fel legelőbb és elment, nem várta meg a többit. Lanka utánanézett.

— Érdekes ember. Határozottan szélesvonalú gondolkodásra vall, ha valakit hazafias büszkeséggel tölt el a német előnyomulás, holott tudja, hogy neki előbb-utóbb vesztét okozza. Ha a nácik mancsai közé kerül, okvetlenül felkötik.

— Úristen, micsoda szörnyűségeket beszél! — Edit a homlokát ráncolta. — Nekem már elég, igazán.

Zandart azonnal szót fogadott és más témát pedzett.

— Mikor nézi meg az istállóimat? — kérdezte félhangon. — Új lovacskáim vannak, mégpedig gyönyörűek. Ha megengedi, egy remek kis szürke kancát Editnek keresztelek. Jövő évre elviszi a derby nagydíját, holt biztos.

Edit kacéran mosolygott és megfenyegette az ujjával.

— Nevezze, ahogy tetszik, de énrólam ne merje! Megnézni szívesen megnézem.

— Hogy halad a képe, Pramniek? — kérdezte Lanka a festőtől, aki komoran ült, állát az öklére támasztva, de most, az érdeklődő kérdésre összerezzent, szeme felvillant, hangja ellágyult.

— Megbetegedett a modellem, különben két hét alatt befejezném. Próbáltam Olgit odaállítani helyette, de az alakja nem megfelelő, nagyon is lányos. Olyan figura kéne nekem, mint te vagy, Edit, magas, méltóságos.

Edit ránézett, üde, pompázó szépsége teljes tudatában.

A pincéből kijövet a festő elköszönt a társaságtól és hazafelé indult. Az utcán járók nyers, nyomdafestékszagú különkiadásokat lobogtattak. Kerékpáros újságkihordók száguldoztak egyik árúsítóhelyről a másikra, hatalmas lapcsomókat osztogatva. A háború híre villámgyorsan befutotta a várost, az emberek egyébről se beszéltek. Csak a gyerekek folytatták gondtalan játékukat az utcán és a sétatereken, továbbépítették homokváraikat, színes papírcsónakokat eregettek a szökőkutak medencéjében és a vén cipőtisztító a főposta előtt kenyérmorzsát szórt a galamboknak.

Pramniek töprengve baktatott fel a lépcsőn.

Őrült emberi fajzat! Mindene megvan, hogy boldog lehessen, csak dolgozni kellene békében, az egyesnek összhangban az egésszel. Mindenkinek jutna hely a napon. És Varsó fölött már bűg a sziréna, a repülők már hajigálják a bombát, célba veszik az utakon menekülő, a hitleri hadak elől keletre futó tömeget, nőket, gyermekeket...

Otthon, a postaszekrényben, az újság mellett hivatalos, borítékot talált, benne egy fizetési meghagyást. Ötszáz lat pénzbírságot vetettek ki rá, amiért minősíthetetlen szavakban nyilatkozott az az államfőről és támadta az ország rendjét.

A festő megrökönyödve állt, végigsimított a nyakán . . . No tessék. Az ember gondolkozzék, de ne kotyogjon, vessen féket a nyelvére. A belterjes sertéstenyésztés országában rövidesen már lépni se lehet a sok disznótól. Vajjon, melyik jóbarátjának köszönheti ezt a meglepetést? Melyiknek mutasson ajtót?

Akárhogy törte a fejét, nem tudta kitalálni.

2

Az öreg Rubenis kora reggel a munkahelyére, a kikötőbe érkezett.

— Harminc éve dolgozom itt — mondta a fiának — de ilyen csodát még nem láttam. Egész Lettországot kiviszik. Ezt a kapzsiságot!

Még volt egy kis idejük a munka kezdetéig, hát megállták és ámulva, keserű mosollyal nézték a teherautók, társzekerek, talyigák és kézikocsik végtelen karavánját, amely az Unió-sporttértől a kiviteli kikötőig húzódott. Már hegymagasságra halmozódtak a durván összeeszkábált ládák, vasabroncsos hordók, ütött-kopott bőröndök, jutazsákok, batyuk. Vén, szúrágta almáriumok, homályos-tükrű fiókos szekrények, csíkos matrácok, horpadt díványok, összevissza foltozott ostromba bútorok, elpusztíthatatlan bőrkarosszékek, ócska konyhaasztalok, zsámolyok, szőnyeggöngyölegek, padlókefe, fogas, madárkalitka, zománcosvödör, mosdótál, éjjeliedény — volt ott mindenféle és fajta.

Ezt a kapzsiságot! — kontrázott Juris, a fia. Viaszosvászonnal borított hosszúnyelű csáklya volt nála, arra támaszkodott, mint egy sétabotra és figyelte a felvonuló újabb meg újabb szekereket és teherautókat. Juris, kikötői rakodómunkás, teljesen átértette a dolog jelentőségét. Nem az elemi iskola tanította meg gondolkodni, inkább a munka tíz esztendeje. Jól tudta, mi megy itt végbe. A németek elhagyják Lettországot, ahol hét évszázadon át, őseik behatolása óta elnyomták és gúnyolták a népet.

Az öreg Rubenis háta teli volt varral, az 1905-ös évi büntető expedició emlékeivel. Lettország zöldelő ormain még ott éktelenkedtek a német rablólovagok vércsefészkei, az ősi lett főváros utcáin golfnadrágos, gyapjúharisnyás, kenderhajú taknyosok lődörögtek, magasan hordva orrukat és a világért ki nem térve senki elől. Nagybajszos, dereshajú papáik kakastollas zöld kalapban büszkélkedtek gőgös élettársukkal és kedves kutyájukkal és mind hangos „heil"-lel köszönt és fasiszta módra lendítette a karját, mikor találkoztak.

Századokon át híztak lett kenyéren és zsíron és most egyszerre csak kijelentették, hogy hazájuk a Nyemen-en túl van. De bár Hitler hívására útra kerekedtek, abban a reményben teszik, hogy rövidesen visszatérnek, mint az ország korlátlan urai. És kivisznek magukkal mindent, amit csak lehet. Nem vetik meg se az olyan ágyat, amelyik nemzedékek óta poloskák tanyája, se a törött teáskannát, összeszednek mindent az utolsó zsinegig. Csak a házak, a gyárak meg a föld marad itt és azokért is drága váltságot fizet Ulmanis.

— Hadd menjenek, legalább tisztul a levegő — vetette oda az öreg Rubenis. — Hej, hogy apám ezt meg nem érhette!

A szekérsor mellett elhaladva Juris elolvasta a ládák német felírásait. Néha meglökte az apját a könyökével, figyelmeztette egy-egy némesített névre.

— Nézd csak, nézd: Katarina Grauding, Johann Pakul, Ernst Osoling, Irene Araj. Ezek is vonulnak, persze. Egész életükben a németek kezét nyalták, most nem tudnak letenni a kutyaszokásról. No, majd a Vaterlandban nyalhatnak, amennyi jól esik. Hitler meg odavet nekik egy-két lerágott csontot: Nesztek, ebek, itt a jutalom!

— Nem hiába mondják a hajósok, hogy a süllyedő hajóról menekülnek a patkányok — mondta komoran az öreg.

— Ők azt remélik, hogy visszajönnek és megint a nyakunkba ülnek. Élni se tudnak másként. De ha csakugyan úgy lenne — hát kibírhatatlan lesz itt az élet. Akkor legyek inkább afrikai néger.

— Mindenki úgy vigasztalódik, ahogy tud. — Rubenis kiverte a pipáját a nagyujja körmén és hegyeset köpött. — Nem szívesen hagyják itt a szalonnánkat, kolbászunkat, annyi szent. Hiszen látjuk mivel etetik őket a hajókon.

— Az bizonyos, hogy nem nyugosznak bele végleg — szőtte tovább Juris. — Ma Lengyelországot rohanták meg, holnap megint kisütnek, kifőznek valamit.

Néhány repatriálandó fehérhalisnyás, kakastollas állta most az útjukat. Csoportba verődve vitatkoztak valamiről, egymás szavába vágva. Juris egyenest nekiktartott, félvállát kicsit előrelendítve, a csáklyával hadonászva.

— Félre, urak, élénkebben... Úgy állnak ezek itt, mintha az egész világ az ő örökségük lenne.

A németek értetlenül bámultak a vállas, szinte bronzból öntött fiúra, de kihívó, nyílt tekintete elől jobbnak látták kitérni, csak a foguk között morogtak.

A kikötő legvégén, az új mólónál állt a nagy, szürke „Gneisenau". Csakúgy áradt belőle a nyugaton is készülő háború szaga. Oldalát és a magas kapitányi hidat barnára meg zöldre festették. Felső fedélzetén, orrán és kormányán vitorlavászonnal fedett légelhárító gépfegyver állt. A parton a repatriáló biztosok és az iroda ügynökei tevékenykedtek. Tucatnyi apró führer ugató hangon parancsokat osztogatott. Horogkeresztes karszalagot viseltek és a hajón is horogkeresztes zászlót lobogtatott a szél.

— Nekem ugyan nem fognak parancsolgatni — vetette oda Juris Rubenis. Egyik rakodómunkás vígan mondta: Lesz itt borravaló bőven! Ők maguk jönnek és megkérnek szépen: „Csak vigyázva, barátom, nehogy összetörjön a szekrény. Megfizetem, ne féljen." De Jurisnak nem tetszett a németek pénze.

— Menjenek a fenébe a borravalójukkal! A fabútorral nem kell úgy bánni, mintha üvegből lenne.

Pontban nyolc órakor kitárták a hajón a rakodónyílásokat. A munkások csoportokra oszolva lebocsátkoztak a hajóraktárba. Németek kísérték őket. Megcsikordultak az emelődaruk, nyikorogtak a fogaskerekek, csigahengerek.

— Vigyázat! — kiáltotta a kötélmester. Fenn a magasban lebegett a daru rakodólapja a ládákkal és bálákkal. Alig fordult a nyílás fölé, gyorsan leereszkedett és megállt, mintegy két méterrel a teknő fölött. Egy sereg kéz kapaszkodott bele és húzta, vezette, amíg jó helyen nem állt, akkor aztán óvatosan lebocsátották. A nehéz horog felemelkedett, a rakodók pedig nekifogtak, húzták, vonták, taszigálták a holmit a raktár volt sarkaiba. A németek eleinte kijelölték, mutogatták, hogy mit hová rakjanak, de annyi volt a holmi, hogy aztán letettek róla. Különben is minden egyes ládán és bálán rajta volt a tulajdonos neve és száma.

Rubenis éppen egy éjjeliszekrényt akart beszorítani két láda közé, de sehogy se ment, hát ráugrott és a lábával kalapálta, mint a verőkos a cölöpöt. A szekrényke megrepedt, hasadozott, de végre mégis beszorult a helyére.

— Kása lesz úgyis, mire megérkezik — legyintett az öreg.

— Vigyázat! — hangzott megint felülről. A súlyosan megterhelt rakodódeszka erősen ingott és nekivágódott a nyílás szélének. Erre megmozdult az egész rakomány és egy szekrény meg két bőrönd kicsúszott, lelódult a tizenöt méter magasságból és a teknőbe esett. A szekrény diribdarabra tört, az egyik koffer zárai felpattantak. A szekrény törmelékei közül két kis hordó vajat meg egy zsák füstöltkolbászt kaparásztak ki a munkások. Rubenis a hasát fogta, úgy röhögött.

— Ez már aztán, igen! Egy egész évre el akarta látni magát a jó ember.

Más munkások a kinyílt bőrönd tartalmát vizsgálták. Gyönyörű dolgok kerültek elő onnan is. Egy bőrzacskó aranyórákkal, kétféle finom posztó és egy sor jól kikészített irha.

— No, fiúk, elő a kampókkal, míg nem késő — kiáltotta valaki. — Aranyóra se potyog mindennap az égből.

Juris kiköpött.

— Nekem ugyan nem kell semmi cafatjuk. Sózzák be télire.

A német felügyelők összebújtak, nem tudták hamarjában, hogy viselkedjenek. Az előbukkant holmi nem szerepelt semmiféle jegy-

zékben, nem fizették meg a vámot érte. Nyilván a német atyafi a hibás, aki ilyen szépen megtollasodott itt, de rosszul csomagolt. Csakhogy a führernek és Nagy-Németországnak ez nem válik becsületére. A teavajjal teli hordókat, az aranytárgyakat, miegymást a fedélzetre hordták és megjelentek a színen a zöldsapkás finánccok, a kakastollas urak pedig nagyban magyaráztak nekik valamit. Valóságos vásár folyt ott.

— Megegyeznek, ne féljetek — morogta Juris. — Egyik holló nem vájja ki a másiknak a szemét. — Látta, persze, hogy egyikmásik munkás is vámot szedett már, még mielőtt a csempészáru a fedélzetre került. — Nem jól teszitek, fiúk — mondta — olcsó öröm az ilyen.

A hajóraktárban egyre nőtt és nőtt a sok házi vagyontárgy. Valahányszor a rakomány között gyanús holmi mutatkozott, a híd erősebben lengett, okvetlenül nekiütődött a nyílás szélének és minden ilyen alkalommal sok érdekes portéka került elő a szétvert ládákból, bőröndökből. Az egyik konzervekkel volt tele, a másikban egész fegyvergyűjteményt találtak — legújabb mintájú forgópisztolyt, régi, drágakővel ékes darabokat, tőröket díszes hüvelyben, nagybecsű vadászpuskát.

Egy hatalmas bőrönd a legkülönbözőbb tiszti egyenruhákkal volt megtömve. Akadt közte cári gárdatiszti uniformis, lett sorhajóhadnagyé, ajzarg parancsnoké, egész sor kitüntetéssel. Legfelül vadonatúj német őrnagyi egyenruha feküdt. És a történeti változatokat szemléltető kollekció alatt, egy kis dobozban rendjelek — Anna és Sztaniszláv a kardokkal, Lacsplesis ajzargkereszt. Háromcsillagrend, aztán egynéhány német felírású.

Juris ezt is látta és jól megnézte.

— Ez volt aztán a buzgó alattvaló! Minden hatalmat sorjában kiszolgált. De akármilyen egyenruha volt is rajta, fogadok, az igazi hadura valahol a Rajnánál székelt Itt élt, de a lelke idegen országban tanyázott. No, rakjuk félre, fiúk, az orrom nem szereti a naftalint.

Egyre keserűbb tréfákkal könnyített a dühén. Végre, egy rövid munkaszünetben, míg a következő rakományt várták, odament az apjához.

— Nem tudom, mi a szándékod, de én holnap nem jövök ide. Torkig vagyok a mókával. Elhordják, amit itt összeraboltak és mi segítünk nekik, törjük magunkat. Inkább fát rakodok.

— Gyerek vagy — oktatta az öreg. — Nélkülünk is csak elviszik, poloskástul, mindenestül, miért ne keressük meg a tíz-tíz

latunkat? — És tovább taszigálta, illegette a holmit. Nekifeküdt hol egy fogasnak, hol egy tükrös szekrénynek, mint afféle jó szakmunkás, igyekezett észszerűen kihasználni minden köbcentiméter férőhelyet. Persze, nem egy tükör látta már kárát a nagy buzgalomnak.

Túlóráztak és csak késő este mentek haza. Még akkor is a Kiviteli kikötő felé kígyózott a szekerek és gépkocsik sora. A kocsisok és soffőrök a bakon bóbiskoltak. Szívesen aludtak ott akár reggelig — órára fizették őket.

Az Unió-téren zene szólt. Német rohamosztagosok baltinémet lányokkal ropták a német táncokat. Gyerkőcök kandikáltak be a kerítés résein, a szekerek körül repatriáltak sürgölődtek.

— Nekem ez a muzsika nem tetszik, apám! — mondta Juris. — Nem hiába vigadnak ezek. Ökölre megyünk még, majd ha vissza akarnak jönni. — Hátrarázta sötétbarna üstökét és jókedvűen tette hozzá. — De az aztán már kedvemrevaló munka lesz.

3

A hét közepe táján Olga Pramniek bement Rigába, vásárolni. Boltról-boltra járt, elintézte dolgát, aztán hazasietett a városi lakásába, a Blauman-utcába. Már az előszobában megütötte a fülét a telefon berregése. Felvette a kagylót és rögtön megismerte Edit hangját.

— Te vagy az, Olgi! Hála istennek, csakhogy bejöttél a városba! Könyörgöm, jöjj el hozzám, de máris, ebben a percben! Nagy szükségem van rád. Telefonon nem mondhatom el.

— De, drágám, Edgar vár a pályaudvaron. Reggel óta talpon vagyok és alaposan elfáradtam.

— Olgi, ha tudnád, milyen bajban vagyok! — Edit elcsukló hangon panaszkodott. — Kihez forduljak, ha nem hozzád, Olgicám, édes angyalom...

— Jó, jó, hát jövök, csak nyugodj meg. — És már futott le a lépcsőn.

Nagy bajban lehet, csakugyan — gondolta. — Előbb nem is hittem neki, hisz olyan önző, hogy szörnyű. De mi történhetett?

Gyermekkora óta ismerte, mindig imponált neki a nyugalma, önbizalma. Edit tizenkétéves korában is érezte már női értékeit és köteles adóként fogadta az ő ragaszkodását, lelkes szeretetét.

Olga magamagát mindig kisebbítette és bámulta a barátnői szépségét, okosságát. Mióta felnőtt, lassan ráeszmélt a tévedéseire, különösen a férje segített kinyitni a szemét. Most már látta Editben az önzést, de azért kitartott mellette, gyönyörködött a szépségében, csodálta, hogyan tud viselkedni, öltözködni.

Kocsiba ült és a Wieland-utcába hajtatott. Lanka maga nyitott ajtót, de olyan komor arccal, hogy szólni se mert hozzá.

— Edit a szobában van — mondta szárazon. Az ajtóig kísérte, meghajolt és otthagyta.

Ő berontott.

— Edit, drágám, hát mi van veled?

Edit a díványon ült, lehajtott fejjel, nem is nyújtott kezet. Arca sápadt volt, szeme szomorú.

— Mi történt köztetek?

— Ne is kérdezd. Úgy kimerültem. — Megölelte és maga mellé ültette. — Nagyon meg fog lepni. Téged és mindenkit. Elváltunk! Nem, nem, várj, ne szakíts félbe. Ma voltunk a bíróságon. Már nem a férjem... Ennyi az egész.

És idegesen nevetett.

— Elváltatok? Csakúgy egyszerre? Dehát miért? Hogyan? — Azt se tudta, hová legyen ámulatában. — Nem értem. Hisz mindig jóban voltatok, szerettétek egymást. Megfoghatatlan.

Edit végigsimított a szemén, homlokán.

— Nekem se fér még a fejembe. Olyan hirtelen jött.

— Megcsalt?

— Megcsalt, igen... Nem engem, persze. — Edit gőgösen mosolygott. — Nem engem. Mindnyájunkat. A hazánkat, Lettországot csalta meg. Azt árulta el.

— Most már éppenséggel nem értem. Hogy árulta el Lettországot?

— Németországba megy. Repatriálják, érted? Egyszerre csak rájött, hogy ő nem lett, hanem német. Vérségi és szellemi kötelékek fűzik a német néphez. Hát most mondd, Olgi, mondd meg őszintén, nyíltan: te mit tennél, ha Edgar ezzel állna elő? Vele mennél?

— Edgarral nem történhetik ilyesmi. Tudod, hogy utálja a németeket. Dehogy menne a hitleri Németországba.

— Persze, persze. De hiszen az én... illetőleg... Lanka is mindig mélységes megvetéssel beszélt róluk. Csak most tudtam meg, hogy már régen számontartják a német követségen és szerepel a jegyzékeikben. Nekem csak akkor vallotta be, mikor a vissza-

telepítés már megindult. Azt hitte, velemegyek. Előbb meg se akart hallgatni, de én tüstént kijelentettem: felőlem mehetsz akár a világ végére, ha feleséged csak ennyit ér neked. Én lettnek születtem és az is maradok. Gyerekünk nincs, semmi kötelezettségünk egymással szemben. Ezt mondtam neki... Jól tettem, Olgi? Te mit gondolsz?

Amikor mesélni kezdett, könny csillogott a szemében, de lassan leküzdötte a fájdalmát és most már mosolygott.

— Persze, hogy jól tetted. Tökéletesen megértelek. Csodálatos ember vagy, Edit. De mondd — hát igazán német Osvald?

— Eh, német! — megvetően legyintett. — Asszimiláns, mint a többi, aki a nevét németesíti. Ó, ha tudnád, hogy megvetem, hogy meggyűlöltem ezekben a napokban. Alig várom, hogy elutazzon. Magam se értem, hogy illanhatott el ilyen gyorsan a szerelem... Hála istennek már nem tart sokáig. A hajójuk már a kikötőben horgonyoz. Holnap elviteti a holmiját.

Olga őszinte bámulattal nézte. „Micsoda jellem! Valóságos hősnő. És Edgar szívtelen babának nézte!" Szegénykém... Szörnyű dolog ez igazán.

— Van egy ötletem — mondta hirtelen. — Nem jönnél hozzánk egy időre a nyaralóba? Miért légy itt egyedül? Nálunk van hely, elférünk.

— Köszönöm, Olgi, te mindig jó voltál hozzám — és gyöngéden megszorította a kezét. — Eszembe jutott nekem is, csak nehezemre esett szólni... És még valamire kell, hogy kérjelek. Nem tudom, megteszed-e?

— Csak ki vele.

— Nézd — nekünk ma itt osztozni kell. Megállapítani, hogy mi kié. A rendőrség kiszáll, el kell intézni a formaságokat és az én részemről tanú kell. Rém kínos história. Nem volt kedvem ide hívni senkit, gondolni se akartam rá.

— Jó, itt maradok. Dehát mondd, ebben a tekintetben se viselkedik rendesen? Miért nem lehet békésen megegyezni, hatósági beavatkozás nélkül?

— Minden apróságért képes veszekedni. Különbenis, most már megvallom — mindig zsugori volt... Eh, kár erre most már egy szót is vesztegetni.

Dúdolni próbált, valami divatos slágert. Ez a színlelt közömbösség még jobban meghatotta Olgát. Melegen mondta:

— Ne búsulj, drágám. Igazán nem érdemli.

— Már nem is búsulok. Csak megvetem. Ezt senkise tilthatja meg nekem. Megvetem őt és a fajtáját. Talpnyalók. Szánalmas népség.

A hangja rekedtes volt most és mély. Nagy szürke szeme szikrázott. — Csak kotródjanak innen, mentül előbb. Majd meglátják, milyen örömök várnak rájuk Lengyelországban.

— Miért Lengyelországban? Hát nem Németországba viszik? Edit gúnyosan nevetett.

— Oda be se engedik őket. A megszállt lengyel területre telepítik az egész csürhét. Ott pedig majd a lengyelek esnek a torkuknak és elpusztítják egyiket a másik után. Úgy kell nekik.

Csengettek. Az előszobából lépések hallatszottak. Majd benyitott Osvald és jelentette:

— Itt a rendőrtiszt. Mindjárt kezdjük.

Körülbelül egy óráig tartott a kellemetlen jelenet, amelyben Olga Pramniek kénytelen-kelletlen tanúként szerepelt. A két ember, aki évekig együtt élt, barátaik tudomása szerint teljes szeretetben, úgy alkudozott, perlekedett ott előtte egy-egy becsesebb darab fehérneműn, bútoron, mint a piaci árusok.

— Ezt nem adom, ez az enyém — kiáltott fel néha Edit.

— Szó sincs róla. Én vettem a magam pénzén — vágta rá hidegen a volt férj.

— Akkor vigyen el mindent, nekem nem kell!

Végeredményben Olga kénytelen volt elismerni, hogy Edit hiába lármázott annyira, a közös szerzeményből Osvald kevésre tartott számot. Az asszonynak maradt a hálószoba és a szalon, minden ezüstnemű és edény. A férj csak akkor makacskodott, mikor a mókusprém meg a fekete róka került a szőnyegre. Azokat mindenáron magával akarta vinni, bár ő ajándékozta a feleségének.

Edit mérgesen odavetette neki:

— Persze, valami Gretchennek szánta!

— Ez önt most már igazán nem érdekelheti, asszonyom — felelte ugyanolyan hangon.

Elhallgattak. A rendőrtisztnek fogytán volt a türelme.

— Végezzünk, kérem. Kinek a nevére írjam?

Lanka legyintett. — Maradjon az övé.

Végre elkészült az akta, alá is írták. Olga még megvárta, amíg a hatóság eltávozik, akkor elbúcsúzott.

— Szóval, mikor jössz hozzánk? Legjobb lenne már holnap.

— Csak akkor jöhetek, ha ő már kivonult innen, különben képes kiüríteni az egész lakást.

— Tehát várunk, Edit. — Sietett már, torkig volt az egész üggyel. — Nálunk majd magadhoz térsz.

Elment. Edit vissza akart vonulni a szobájába, mikor megszólalt a telefon. A berregésre kijött Osvald és kérdően nézett volt feleségére.

— Te veszed fel?

— Bizonyosan neked szól.

És Osvald emelte fel a kagylót.

— Tessék? Igen, itthon van. Ki kéri? Hja, üdvözlöm, Zandart úr, parancsoljon. Máris átadom.

Jelentős mosollyal adta át a kagylót. Edit hamisan hunyorgott.

— Zandart? Jónapot. Hogy vannak a lovacskák? Hogy engem várnak? Igen? Nos, most már nem kell sokáig várni. Tudja, mit? Gratulálhat nekem. Elváltam a férjemtől, mit szól hozzá? Nem, nem tréfa, szó sincs róla. A legkomolyabb valóság. Repatriálják és én, mint jó lett nő, természetesen, maradok. Csodálkozik? Akkor rosszul ismert eddig... Eljövök. Hogy mikor? Holnap? Hadd gondolkozom egy kicsit... Nem, holnap még nem lehet. De holnapután, mondjuk. Jó, várom a hívását. Viszontlátásra. Tehát holnapután.

Visszatette a kagylót és gondolkozva állt az előszoba homályában. A fejét rázta és mosolygott.

— Azt hiszem, megállom a helyem.

Lanka odament hozzá, gyöngéden megfogta a kezét és a szemébe nézett.

— Meg is kell állni a helyedet, Edit! — Kihúzta magát, csaknem vigyázzállásba. — A Führer elvárja tőled! Cselekedj, ahogy akarsz, használj fel minden eszközt, belátásod szerint. Teljes meghatalmazásod van.

— Tudom, drágám — fejét a férje vállára hajtotta. — Várni foglak.

— Visszajövök érted. Nemsokára. — Aztán mókás képet vágott. — Micsoda jelenet volt ez! Azt hiszem, jól megjátszottuk. Kifogástalanul.

Edit felkacagott.

— Igen. Komoly színészek se csinálhatták volna jobban. Szegény kis liba! Hogy hegyezte a fülét. Minden szavamat elhitte.

— Kell is, hogy higyjenek nekünk. A Führer így akarja.

A kis Bunte csakúgy ragyogott. A pályája határozottan felfelé ível. Akármihez nyúlt az utóbbi időben, minden sikerült. A német „vásárfia", ahogy a nép gúnyosan nevezgette a repatriálást, Buntének a lehető legjobbkor jött. Némi kereskedelmi érzékkel megáldott ember számára remek kereseti alkalom volt ez. Nem úgy persze, hogy a szájába repült volna a sült galamb. Ébernek, szemfülesnek kellett lenni és koptatni, nem sajnálni a talpát. Bunte egész nap rótta az utcákat, még a nyelve is kilógott. Egyik lépcsőt a másik után mászta meg, felkutatta a repatriánsok lakását és turkált az eladásra szánt holmi között. Mert azért persze mégse minden vacakot vittek magukkal a németek. Sőt, egyik-másik jobbnak látta, ha mennél kevesebb kölönccel érkezik az „Ígéret földjére".

Terjedelmes csillárok, súlyos, aranyozott képkeretek, aranyhalas akvárium, ócska motorkerékpárok — minden hasznosítható volt. És Bunte egész raktárra valót hordott össze Atauga e célra berendezett tágas pincéjébe. A forgótőkét a főnök adta hozzá, négy százalékos kamatra, a nyereséget pedig megfelezték, persze kellő rezsi felszámítása után. Atauga ezúttal egyáltalában nem volt kicsinyes, amit Bunte, gyanítása szerint, nem kis részben a főnök leányának köszönhetett.

Fanija már rég nem táplált illúziót a külseje tekintetében. Tudta, hogy a hozomány sokat kiegyenlít, de mégse mindent. Józanul ítélte meg a helyzetet és különben se vágyakozott magasabbra a társadalmi lajtorján. Szerette a függetlenségét és úr akart lenni a háza táján. Azért inkább lefelé nézett. Apja gyakran dícsérte Bunte szorgalmát, üzleti hozzáértését, no meg — ész ide, ész oda — ha egy férfi néma imádattal néz rád és alig tudja leplezni ujjongását, valahányszor megpillant, akkor bizony megszólal a szív és követeli jogait. Fanija egyre ritkábban gúnyolódott és ha Bunte megérintette a kezét, nem kapta el, úgy tett, mintha nem venné észre.

Ilyenféle biztató tünetek után Bunte komolyabb kísérletre szánta el magát.

— Volt-e valaha Siguldéban, Fanija kisasszony?

— Voltam hát — vállát vonta, de a füle kipirosodott. Elértette a kérdést és a kérést és belsőleg már bele is egyezett.

— A napokban jártam ott, üzleti ügyben. Csudaszép helyek vannak ám ott. Nem mennénk ki vasárnap? Meglátogatnánk a híres sírt meg a várat. Gyönyörű a kilátás.

— És ha eső lesz?

— Akkor bebújunk valahová. Akad ott búvóhely. Például a Gutman-barlang.

— Nem, most még nem tudom, mehetek-e.

De Bunte már tudta. Ha szakadó esőt jósol a meteorológia, Fanija akkor se fogja lemondani a kirándulást.

Csakugyan Siguldében töltötték a vasárnapot. Lebocsátkoztak a meredek ösvényen a folyóhoz, a Gutman-barlang melletti kioszkban fagylaltoztak, gyönyörködtek a Gaue kanyargó folyásában és a nagy halakban, melyek a víz színe fölé szökdöstek.

A Turaidai Róza sírjára Bunte két georginát helyezett, aztán felmásztak a várrom tornyára és Fanija kijelentette, hogy ő innen többet le nem mozdul, olyan gyönyörű a látvány. De végre, persze, mégiscsak leereszkedtek a szűk kőlépcsőn. Fanija Bunte vállára támaszkodott és valami mondhatatlanul kellemes új érzés fogta el. Nem volt éppen atlétaváll és ha véletlenül megbotlik, alighanem mind a ketten legurulnak, dehát mégis — Fanija már nem volt magányos, fölösleges teremtés, akit legföljebb érdekből keresnek. Nem, ez a fiú kétségtelenül hódoló híve, kész a testével megvédeni, ha kell.

Elmentek még a Gaue kanyarodójáig, ahol a figyelmes helyi hatóság tánctermet rendezett be a tisztáson, frissenfaragott nyírfakerítéssel. Itt csillogtatta aztán igazán a tehetségeit Bunte. Minden lépés, minden táncfigura tökéletes technikáról tanúskodott. Nem is kis áldozat árán sajátította el Kaulin tánciskolájában! Fanija e tekintetben határozottan elmaradt mögötte. Komoly, csaknem szigorú arccal táncolt, különösebb grácia nélkül. Mondta is a tangó után:

— Ezt még nem tudom elég jól. Magának kellene megtanítani rá.

Tüzesen felelt:

— Megtanítom én, Fanika, mégpedig milyen gyönyörűséggel.

Így megint közelebb kerültek egy lépéssel. A „Fanika" sokkal bizalmasabban hangzott, mint a hivatalos Fanija kisasszony. Most már az se bántotta a lányt, hogy Bunte félfejjel kisebb nála. Egy kicsit magasabb sarok, jó vastag válltömő és észre se veszik

azt a kis különbséget. Az édesanyja is magasabb, mint az apja, mégis jól megvannak. Kát az ilyen előítéletekkel törődni.

Azért vigyáztak az illendőség követelményeire. Más-más kocsira szálltak hazamenőben. Fanija második osztályon utazott, Bunte harmadikon. Csak a perronon találkoztak megint, ott búcsúztak el.

— Köszönöm, Jackie. Szép nap volt.

— Ha igazán szép volt, meg is lehet ismételni. — És mélyen a szemébe nézett. — Csak szólnia kell! Parancsoljon velem.

A lány mosolyogva szorította meg a kezét.

— Jó, majd megbeszéljük. Viszontlátásra!

Bunte elégedetten nézett utána. Halad az ügy. Mintha csak zsinóron futna. Már Jackie vagyok neki, azt a kutyafáját!

Egyébként szentül hitte, hogy szereti a lányt. Az a pár szeplő meg a ritkás vörös haj — de nagy dolog! Nem, nem csúnya. Határozottan nem. És ha az embernek egy szürke golfnadrágja az egész staférungja, hát nem kapkodhat Grete Garbók után.

Egész másként alakultak Zsubur körülményei. Július végén Atauga behívta a dolgozószobájába, leültette és feltűnően udvarias hangon kezdte:

— Már bizonyosan maga is észrevette, Zsubur, hogy az iroda ügyköre az utóbbi időben lényegesen összeszűkült. Nincs módunk három ügynököt foglalkoztatni. Ne higgye, hogy rossz munkásnak tartom önt, szó sincs róla, de az üzletmenet annyira kedvezőtlen, hogy kénytelen vagyok csökkenteni a személyzetet. Ön a legfiatalabb és így, sajnálatomra, önnel kell kezdenem. Egyébként semmi oka elcsüggedni, ön művelt ember, ha jól emlékszem, főiskolán is tanult, habár nem végzett. A tudás kétségtelen érték. Ha kívánja, alkalomadtán szívesen ajánlom önt. Szóval, csak ezt akartam . . . Sok sikert kívánok és minden egyéb jót. Viszontlátásra!

A felmondás csakugyan nem lepte meg. Igazán keveset produkált az utóbbi időben, maga is tudta. Elsősorban néhány állami intézménynél próbálkozott. Mindenütt hosszú kérdéssorral kezdték. Hogy ajzarg-e, a szüleinek van-e ingatlanuk, mivel igazolhatja politikai megbízhatóságát, és így tovább. Az érettségi bizonyítvány senkit se érdekelt. Ezer meg ezer ember szaladgál ilyen bizonyítvánnyal a zsebében a legalsóbbrendű irodai állások után.

Anyagi tartalékaiból csak rövid időre futotta. Ide is, oda is fordult munkáért, de minden este ugyanazzal a siralmas eredménnyel tért haza. Ajzarg nem volt, a szüleinek pedig csak annyi ingatlan jutott, amennyit a martinovi temetőben kiutaltak nekik. A rendőrségen igazoltatni politikai megbízhatóságát semmi kedve sem volt, kivált a Sileniekkel való ismeretsége óta.

Rigából ki nem toloncolhatják, mert odavaló illetőségű, de megélhetésre nem adnak neki lehetőséget. Föléje is kiterjesztette fekete szárnyát a munkanélküliség réme, melynek árnyékában annyi ezer ember sorvadt és pusztult már el. Csak kettő közül választhat: vagy falura mégy mezei munkára, vagy jelentkezik tőzeget ásni. Az utóbbit választotta. A tőzeglápokon még vagy másfél hónapig tart a munkaidény. Ha addig ott dolgozik, legalább igazolhatja, hogy híven teljesítette a közmunkahivatal utasításait. És ezt talán mégis beszámítják majd Rigában is, ha ősszel újra munka után jár.

Előszedte legócskább ruháját, a kofferbe rakott valami fehérneműt és lezárta a szobát.

5

Komorabb, vigasztalanabb helyet képzelni se lehetett. Az ember itt még a legragyogóbb napon se láthatta az árnyékát, olyan halotti fekete volt a föld. Köröskörül mindenfelé egyhangú láp, csak helylyel-közzel ágaskodik egy vézna fácska meg néhány cserje. A szemhatáron egyfelől a távoli szálerdő és egy-egy paraszthéz szürke körvonala látszik, másfelől ritkás nyíres. A levezető csatornákon szurokfekete lé folydolgál, színén olajosrozsdás foltok úszkálnak. Mindenfelé kisebb-nagyobb tőzegtéglarakások száradnak a napon. A szállításra kész tőzeget négy hosszú, alacsony féltető alatt tartották. Egyetlen kotrógép dolgozott az egész területen. A tőzeg nagy részét a legkezdetlegesebb módon, ásóval lapátolták — ennyire olcsó volt az országban a munkaerő.

Itt töltötte most a napjait Karl Zsubur is. Egy szál úszónadrágban, zsebkendővel a fején, lehetőleg széles, mély barázdát ásott az iszapos talajban. Előtte, mellette, mögötte, izzadt, meztelen hátak bókoltak. Az ásók cuppogva mélyedtek a földbe, jobbra-balra frecscsentve a sáros vizet. Ez a tapadós sár borította az embereket is tetőtől talpig, rájuk száradt, levált vagy végigcsurgott rajtuk, fantasztikus barna mintákat rajzolva a bőrükre.

Egyszerű munka volt, de végtelenül egyhangú. Százszor, ezerszer ugyanaz a mozdulat. Ész nem kell ide — gondolta Zsubur. Lábát az ásóra szorítva előrehajolt, aztán lenyomta az ásó nyelét és oldalra kihányta a tőzeget. És megint. Szorítsd le, hajolj rá, nyomd le és dobd ki — újra meg újra. A tenyere felhólyagzott, este fájt a háta meg a válla, de lassankint beleszokott. Első nap nyolcvan szantimot keresett mindössze, a kezdet csöppet se volt biztató. De a második napon már elsajátított néhány egyszerű fogást, ügyesebben mozgott, többet végzett. Felvitte egy latra, sőt később másfélre. Ennél többre nem ment a legszerencsésebb, legragyogóbb napokon se. Belenyugodott, hogy ez a felső határ és nem erőlködött tovább.

Köröskörül olyan kezdetleges és sivár volt minden, hogy beléfojtotta az emberbe a büszkeség utolsó maradékát is. A társadalom a termelés legalsó lépcsőfokára állította, puszta fizikai létre kényszerítette. Izommunka, kifáradás, evés, alvás — ebből a körből nem volt kiút. Egyik nap nem különbözött a másiktól, a reggel nem ígért újat. Itt még csodát se várhatott senki.

A munkások hevenyészett fabarakokban aludtak, csupasz, szénával-szalmával alig fedett priccseken. Rozskenyér, forró víz és zsírpótló volt minden eledelük. Tapasztalt emberek mondották, hogy a börtönökben különb az ellátás és ott nem hajszolják az embert egésznapi nehéz munkára. Hogy ők szabadok mégis? Nem sok kedvük telt a szabadságban, amely idejuttatta őket. A munkahiány, az ínség bilincseiben vergődtek.

Esténként elolvashatták a tegnapi újságot, de ami a lápon kívül a nagyvilágon történt, nem vonatkozott őrájuk, elszakadtak mindentől. Ott kinn folyik az élet — nekik nincs részük benne. Annak az életnek a parancsát teljesítik, de ide kivetve, a legutolsó helyre, ahol nem kell se ész, se tudás, se egyéniség, csak kéz és valamelyes izomerő. Ha történetesen nem tanult meg olvasni valamelyikük, ha nem hallotta hírét vasútnak, villamosságnak, itt meg se tudhatta, hogy van ilyesmi, hogy másféle élet is lehetséges a világon.

Ezért tanultam, ezért igyekeztem? — tünődött sokszor keserűen Zsubur. Lám, milyen szépen kijelölték a helyemet... És ugyanezt a gondolatot olvasta le sok más arcról is. Reménytelenség, komorság, neheztelés uralkodott a lelkeken. Egyre hasonlóbbak lettek egymáshoz. De mégse mind érkezett el az igás állat fásultságáig, nem mind tudta zugolódás nélkül viselni az ostorcsapást, az ösztökét.

Nem sokkal Zsubur előtt érkezett a telepre egy Árija Selis nevű fiatal lány. Ebben az évben végezte el a középiskolát. Mikor kikapta az egyetemre jogosító bizonyítványt, szívarványos reményekkel rohant haza. Úgy érezte, hogy a neheze mögötte van, most már erősen áll a lábán, kiépítheti az élete útját. Megvolt a terve: nappal majd dolgozik, mert segíteni kell az édesanyjának, ellátni, felnevelni a hugát, kisöccsét (apjukat tüdőgyulladas vitte el). De azért beiratkozik az orvosi egyetemre, este tanul és hat-hét év alatt orvos lesz. Érdekes, hasznos hivatást tölt be és egészen magára vállalhatja a család eltartását...

De hamarosan tapasztalta, hogy senki se készített neki helyet az életben. Még a legkisebb, a legszerényebb hely se jut neki. Mindenütt azzal fogadták, hogy most nincs munka, értelmiségiekben nagy a túltermelés. Végül is bejutott jegyszedőnek egy moziba. Egy hét után a főnök a lakására hívta és tárgyilagosan, cikornyátlanul felszólította, hogy legyen a szeretője. Riadtan, mélységes felháborodással menekült. Akkor először köpte arcul az élet.

Aztán elszegődött háztartási alkalmazottnak egy ügyvédhez. Az asszony szeszélyes volt és úgy bánt vele, mint valami háziállattal. Azt hitte, havi húsz latért joga van kihasználni minden percét. Százféle megalázó munkát követelt tőle, kivitette az éjjeliedényt. Ő állta önmagának adott szavát, eltűrt mindent, bármilyen nehezére esett. Csakhogy itt is utolérte a sorsa. Az asszony pár hétre fürdőhelyre utazott pihenni és az ügyvéd mit se tartott természetesebbnek, mint hogy azalatt Árija helyettesítse a feleségét. Előre fel is ajánlotta a díjat — fizetését felemelik és valami ruhafélét is kap majd az asszony ruhatárából. Ez volt a második arculköpés...

Megint munka után járt, addig-addig, amíg a tőzegtelepen nem találta magát, ahol még az árnyékát is elveszti az ember. Előbb azt hitte, majd csak hozzátörődik a nehéz, lélekölő munkához, megmutatja, hogy legalább saját magát el tudja tartani. Nem ijedt meg se a lucsoktól, se a hólyagoktól — nem lényeges és nem tart örökké. De egy hét alatt úgy megfeküdte a bánat, hogy szinte kialudt a tekintete. Nem mosolygott, nem beszélgetett a barakkban a társaival, egyre mélyebbre húzta-vonta, nem eresztette el többé egy sötét gondolat. Egy szürke reggelen arra ébredt a barakk, hogy Árija Selis felakasztotta magát.

A lapok hallgattak az esetről, de a munkásokra nyomasztóan hatott. Karl Zsubur úgy járkált napokig, mintha az ő lelkén száradna a lány halála. Alkalmazkodni a fennálló rendhez, tűrni, bele-

törődni — ez azt jelenti: megbékülni Arija Selis és még ezer más védtelen, fiatal teremtés sorsával, elfogadni, természetesnek tartani a pusztulásukat.

Pár nap múlva megint hasonló esemény kavarta fel a telepet. Egyik munkás vasárnap Rigába utazott és nem tért vissza se hétfőn, se kedden. Csak szerdán olvasták az újságban, hogy a Balatnai töltés mellett egy Jan Bridiny nevű fiatal férfi holttestét húzták ki a folyóból. Így hívták eltűnt társukat. „Nem kell az élet" — ez volt az apró hír címe.

Zsubur gondolkodott, töprengett... Kislelkűek, hitetlenek! Hát azt hiszitek, megingathatatlan ez az aljas rend? Hogy sose lesz vége? Ezt hiszitek, igen, ezért nincs erőtök kitartani. Persze, hogy kibírhatatlan ez az élet, ha nem bízunk egy új kor felvirradásában. De miért korlátozzátok a világot a magatok személyére? Miért méritek céljaitokat a magatok erejéhez? Értem én, magamról tudom, hogy mi kerget a halálba. Nincs szörnyűbb, mint a magányosság. Lealacsonyítja az embert, szánalmas, tehetetlen teremtményt formál belőle és akkor minden kis szélroham leveri a lábáról. Jól mondja Sileniek: ki kell nyitni az emberek szemét. Hadd lássák, hogy erősek, hogy százezrek, milliók vannak velük, egy az útjuk, egy a céljuk. Csak meg kell látni, meg kell érteni. Ő, Zsubur, már meglátta és nem tér le az útról soha többet. Ő már nincs egyedül.

Ásta a tőzeget és számlálta a napokat a munkaidény végéig, az elutazásig. Egy este a barakkba menet utolért egy fiatal lányt. Az feléje fordult és ő ráismert. Meg is szólította:

— Jóestét! — Széles mosoly ömlött el az arcán, először, amióta a lápon dolgozott.

A lány kezet nyújtott.

— Maga itt van? Csakhogy végre megköszönhetem, amit értem tett. Igazán nagy bajból rántott ki akkor.

Csakugyan az, akivel a dünákon találkozott.

A barakkok közt elbúcsúztak, megmondták egymásnak a nevüket. A lány, Aija Spare, már két hónapja dolgozott a telepen, de annyi volt a munkás és a barna lé olyan hasonlóvá alakítja őket, hogy egy kis távolságra már az ismerőst se lehetett megkülönböztetni.

— És mi még nem is ismertük egymást voltaképpen — állapította meg a fiú.

Másnap este is találkoztak, ugyanazon a helyen, de már nem véletlenül, Zsubur be is vallotta:

— Vártam magát.

A lány zavartalan nyugalommal felelte:

— Annál jobb. Magam is kívántam a találkozást. Mit csinál este mindig?

— Úgyszólván semmit. Átfutom az újságot, aztán lefekszem, alszom.

— Nagyon elfárad estére?

— Nem annyira, mint eleinte. Akkor elég nehezen bírtam.

— Hát persze. Mindenki így van vele, lassan megszokja. Nos, és most nem sajnálja elpazarolni a drága pihenőidőt? Biztosan legalább kilenc órát szeret aludni.

— Majdnem eltalálta. — Zsubur restelte egy kicsit, hogy ennyire állati életre szokott. — Nem éppen inyemrevaló, dehát mi az ördögöt lehet itt csinálni? Az újságra elég egy félóra, könyv nincs, beszélni nincs kivel. Próbáltam társalogni a szomszédaimmal, de fáradt, zárkózott népség, nem mentem velük semmire.

Különös — gondolta és a lány nyílt, komoly szemébe nézett — legalább tíz évvel fiatalabb nálam, mégis úgy érzem, mintha kisdiák lennék mellette. Szinte természetes, hogy kikérdez és mérlegel.

Aija elgondolkozott, majd megszólalt:

— Tudja mit? Ha nem nagyon fáradt, sovánka vacsoránk után jöjjön ki a cserjéshez. Oda a műút mellé, tudja? Szeretnék valamiről beszélni magával.

— Félóra múlva ott leszek.

— Inkább egy óra mulva. Én előbb nem jöhetek.

A barakkban Zsubur alaposan kimosakodott, ruhát váltott, egy-kettőre elköltötte a sovány ennivalót és indult kifelé.

A priccstársa nem állhatta meg szó nélkül:

— Mi az? Talán bizony találkára készül?

— Kell egy kis mozgás, levegő este. Elvégre nem vagyunk börtönben.

Többen is utána szóltak:

— No persze, persze. Sok szerencsét!

Vajjon miről akar beszélni vele? Komoly dologról? Ilyen rövid ismeretség után? Vagy csak ürügynek mondta, csevegni akar egy kicsit, könnyíteni a lelkén? A tengerparti kaland nem rossz kiinduló-

pont... De nem, lesz itt egyéb is. Nem közönséges ennek a lánynak az arca, pillantása. Ez nem ravaszkodik, nem keres ürügyet. Komoly kis teremtés...

Aija pontos volt. Ugyanaz a kék szoknya és fehér blúz volt rajta, mint akkor a parton. Még a nyakán is ugyanaz a kendő. Zsubur mindjárt megismerte. Az arcán árnyéka se látszott az unottságnak, fásultságnak, ami olyan általános a tőzegvágók között. Nyugalom, életkedv sugárzott belőle. Nem amolyan lármás, kitörő életkedv, persze, de annál sugárzóbb. Az ember felüdült, felszabadult a közelében. Megkérdezte:

— Sétáljunk? Vagy leüljünk inkább?

— Üljünk le előbb. Aztán majd járkálhatunk is.

— Hát telepedjünk arra a kidőlt nyírfatörzsre.

Aija a fejét rázta.

— Nem, inkább ne itt.

Elvezette egy kis rétre, közvetlen az út mellé. Zsubur tétovázott.

— Ott mindenki lát, az itteniek is, az átutazók is.

— Sebaj. Mi is látunk mindenkit. Viszont senki se hallja, amit beszélünk. Sose jó bokrok közé húzódni, ha bizalmasan beszélget az ember. Ott könnyen megbújhat, megleshet valaki. — Elmosolyodott. — Még nincs nagy tapasztalata ezen a téren, úgy látom.

Zsubur még nem egészen értette. — Bizalmasan? Mit akarhat vajjon?

Találtak egy féligmeddig száraz helyecskét és ott letelepedtek. Aija rögtön rátért a dologra.

— Ismeri Andrej Silenieket?

Némán rábólintott. Most már sejtette, kivel van dolga. Hisz akkor érthető az egész viselkedése. Nyilván egy követ fújnak — Andrej és Aija.

— Én már négy éve ismerem és mondhatom, többet köszönök neki nevelés dolgában, mint akár apámnak, anyámnak.

— Ez nem lep meg. Én még sose találkoztam hozzá hasonló emberrel. Meggondolkoztatja, akivel beszél. Engem is alaposan rászorított a gondolkodásra, pedig elég rövid ideje ismerem. Aznap láttam először, mikor magát kinn a parton.

— Tudom. Sileniek elmondta. Nagy ember az. Kevés van olyan. Meg is kell becsülni a barátságát. Benne még senki se csalódott.

— Én aztán megbecsülöm. Nem kényeztetett el az élet ilyen tekintetben. Kevés barátom volt eddig.

— Ki tudja... talán éppen ez a szerencséje. Van elég olyan barát, aki csak félrevezeti az embert. Ő általa pedig még ezer meg ezer javabeli barátja lesz, akikkel egy az útja, egy a sorsa.

— Maga már velük van?

— Velük — felelte egyszerűen, komolyan és a fiú szemébe nézett. — Sileniek barátai az én barátaim is. Mi ugyan másképp nevezzük egymást.

— Elvtársnak?

— Elvtársnak, igen. Nem akar elvtársunk lenni?

— Ha méltónak ítélnek...

— Mindent tudunk már magáról, amit egy új társunkról tudnunk kell. Ne csodálkozzék, nem élünk mi olyan külön világban, mint sokan hiszik. Van emberünk, akivel naponta találkozik és nem is sejti, hogy közülünk való.

— Mit kellene tennem?

Kocsi zörgött az úton. Megvárta, míg elhalad mellettük.

— Szívesen bekapcsolódnám a munkába, csak az a kérdés, mennyi telik tőlem? Érek-e valamit? Tanulnom kell még, sokat kell tanulnom. Magam se sejtettem eddig, milyen keveset tudok. Intelligens embernek hittem magam, de mikor elolvastam azt a pár könyvet, amit Sileniek adott...

— Miféle könyvek voltak?

— Az „Állam és forradalom". „A leninizmus kérdései". Sajnos, itt mégcsak nem is olvashat az ember.

Eleinte egyszerű feladatokat kap, aztán majd kiderül, mire alkalmas. Dolgozni mindenütt, minden körülmények között lehet. És minden megbízás fontos, ha még olyan könnyűnek, jelentéktelennek látszik is. És még valami: tudja jól, a munkánk kockázatos, észre se vesszük és már lakat mögött vagyunk. Tudni kell, hogy viselkedjék az ember, ha lebukik.

— Erre már gondoltam. Mentül kevesebbet beszélni, hogy el ne áruljuk a társainkat.

— Így van. Ez a fő. Ami a szervezetet illeti — erről még majd bővebben beszélgetünk...

Zsubur mohón szítta be a lány minden szavát. Az a gondolat, hogy ilyen fiatal teremtés már komoly, felelős tagja egy nagy szervezetnek, tisztelettel töltötte el. Alig merte megkérdezni.

— Maga is úgy került ide, mint én?

— Nem egészen. Ide is kellett küldeni valakit és rámesett a választásuk.

Zsubur elgondolkozott.

— Az egészen más, persze. Engem az ínség hajtott ide, míg maga önszántából jött. És mondja — hát lehet dolgozni ilyen körülmények között?

— Hogyne lehetne! Sőt, remélem, rövidesen segíteni fog és együtt dolgozunk.

Zsubur még nem tudta elképzelni, miféle munka vár rá. Néhány száz ember robotolt a telepen és akármilyen furcsán hangzik, nagyobb részük értelmiségi volt. Velük szemben nyilatkozott meg a legélesebben a fennálló rend embertelensége. Szinte maró gúnnyal. Az uralkodó klikk szántszándékkal lecsúsztatta, következetes rendszabályokkal tűrhetetlen helyzetbe taszította éppen ezt a réteget. A forradalmárok nem tűrhették, hogy erkölcsileg megrokkanjanak és elpusztuljanak, mint Arija Selis, vagy Jan Bridiny. Mindent elkövettek, hogy lángra lobbantsák a lelkükben pislogó parazsat, hogy lázadásra, harcra szítsák elégedetlenségüket. Kikeresték, megtalálták azokat, akik megértek az élet új értelmezésére. Hozzájuk férkőztek és helyes útra vezették őket.

Persze, nagy óvatossággal kellett eljárni. Jól tudták, hogy a rendőrség minden barakkban elhelyez egy besúgót és az fülel, figyeli a beszélgetést és a hangulatot, és szorgalmasan jelentget az illetékes helyen. De előbb-utóbb minden besúgó elárulja magát és a politikai rendőrség különben se küldhetett a tőzegtelepre elsőrendű munkaerőt, voltak ennél sokal fontosabb pontok is.

— A maga barakkjában is van egy alak, akire vigyázni kell, Baunis a neve — figyelmeztette a lány. — Biztosan tudjuk, hogy spicli. A mienkben egy munkáskamarai hölgyike az ügynökük, de elbánunk vele, ha rákerül a sor.

Zsuburnak elsősorban meg kell jobban ismerkedni az emberekkel és ahol megítélése szerint alkalmas a talaj, ott elhelyez, az újságjukba lop egy-egy röpcédulát, iratot, kockázatnélkü'i beszédtémákkal kipuhatolja, kitapogatja a gondolkodásukat. Ha aztán meggyőződött róla, hogy érdeklődik az illető és nem fecseg, a következő alkalommal továbbmerészkedhetik. De csak végtelen türelemmel, minden sietség nélkül, észrevehetetlenül lehet tágítani a forradalmárok kádereit.

Az éj leszállt. A kelő hold a rétre szórta kemény ezüstjét és megcsillogtatta a gyér füvön függő harmatcseppeket. Világában felragyogott a távoli templomtorony keresztje. A műúton teherautó

robogott, felverte az éjtszaka csendjét és sárga sugárkévéit messzire vetítette a sötétben.

Aija és Zsubur a tábor felé baktattak. A cserjésből halk beszélgetés hallatszott. Fiatalok levegőztek, sétálgattak még kint.

— Jó, hogy nemcsak mi mászkálunk. Számítottam is rá — mondta Aija. — Így nem tűnünk fel senkinek.

A fiú megkérte, hogy meséljen már magáról is valamit. Semmi különös sem volt az élettörténetében. Munkáscsaládból származik, nagy áldozat árán iskoláztatták. Korán a maga lábára állt, látta az ínséget köröskörül. De egy tekintetben mégis kivált a környezete: forradalmárok között nőtt fel. Szülei is, testvérbátyja is, más-más mértékben és módon, de résztvettek a felszabadító mozgalomban. Édesanyja egy idő óta egy gőzfűrésznél dolgozik, apja faúsztatásnál. Peter bátyja négy éve börtönben ül és még közel hat éve van hátra. Össze-vissza huszonhat éves...

Már feltűnt a barakkok szürke vonala és Aija befejezte a történetét.

— Ennyi az egész — mondta egyszerűen. — Most még állapodjunk meg, hogy szólítjuk egymást. Én majd csak Karlnak, ha nincs ellene kifogása. És minek magázkodnánk, igaz?

— Világos. Szóval, te se bánod, ha ezentúl Aijának hívlak?

A lány rámosolygott. — Egy csöppet se. Csak elvtársat ne mondjunk még négyszemközt se. Könnyen rászokik az ember, aztán észre se veszi és megvan a baj. De az én utam erre visz. Jóéjszakát, Karl!

— Viszontlátásra, Aija.

Barakktársaik már mélyen aludtak. Senki se vette észre, mikor jöttek haza.

7

Csütörtökön, mikor újra találkoztak a cserjésnél, Aija megkérdezte, nem kell-e valami a városból, mert másnap Rigába utazik.

— Meglátogatom a bátyámat a Központi Börtönben. Nincs otthon senki, aki bevihetné a heti csomagot. Anyám ezen a héten nappali műszakban dolgozik, apám valahol Ogrenál úsztat.

Karl arra kérte, hogy hozzon füzetet, írószert meg egy-két könyvet, amit jónak lát.

Másnap Aija már hajnalban felkelt. A vonat nyolckor indult és az állomás hét kilométernyire volt. Kilencre ért Rigába, egy jó fél-

óra múlva pedig a községébe, Csiekurkalnba, ahol az édesanyja már elkészítette a fiának szánt élelmiszerkosarat.

Hosszú sor állt a börtön kapuja előtt. Aija is elfoglalta a helyét, mint már annyiszor. Az arcok nagyrészét jól ismerte, némelyiket még régebbről, sokat csak innen, az órákig tartó sorbanállásból. Csaknem valamennyiüknek közös volt a sorsuk. Nem sokat beszéltek erről, átérezték anélkül is. Volt ott bánatban megőszült édesanya, akinek fia, lánya sínylődött a nagy szürke falak mögött. Inkább szájuktól vonták el a falatot, csakhogy ide minden pénteken egy kosárka élelmet hozhassanak és órákig ácsorogtak az égető napon, vagy a téli fagyban, őszi esőben, tavaszi csatakban, mindig ugyanazzal a gondolattal — csak kitartani a szabadulásig!

Volt asszony, olyan gyerekkel a karján, aki sose látta az apját. Egyik-másik kis fickónak az „apja" titokzatos mesealakot jelentett, csodálatos valakit, mindenkinél erősebbet, okosabbat, jobbat. A gazdagok rettegnek tőle, azért zárták ide a szörnyű falak közé, vasrács mögé, hogy rájuk ne törhessen és ne építhessen új világot. De egyszer mégis kiszabadul és akkor anyúnak nem kell mindennap otthagyni őt és elszaladgálni, idegen embereknek dolgozni. És új cipője lesz minden gyereknek. Cipő is lesz, egyéb is, csak hazajöjjön az ő erős, okos apja!

Voltak tekintélyes külsejű urak és hölgyek is — akiknek hozzátartozói a 3-as számú csoportban pihenték ki a váltóhamisítás vagy valami bonyolult spekuláció fáradalmait. És kifestett képű utcai nők, tolvajok és betörők barátnői is csendesen sorokoztak, várakoztak a seregben.

A kőfalon túl futott a vasút, mozdonyok sípoltak, vonatok jöttek-mentek. Majd megérkezett a városból a „fekete Berta", a komor, csukott gépkocsi, amely a rabokat hozta-vitte az ügyészségre és vissza.

Aija egy ismerősére bízta a kosarát és megkérte az őrt, hogy eressze fel az irodába.

— Pénzt kell leadnom.

Kétszer zörgött a nagy kulcscsomó, két hatalmas vaskapu nyílt ki Aija előtt. Átment a kis udvaron. Ott újabb vasrácsos kapu állta útját. Megmondta, milyen ügyben jár és beeresztették a hosszú folyosóra, ahol a börtönőrök átvizsgálják a raboknak hozott csomagokat. A kenyérbe, zsemlyébe, zsírba és más élelemfélékbe fémvesszővel beleszúrnak, hogy nincs-e benne levél vagy más tiltott tárgy. Egyik őr a könyveket nézte át, mielőtt beírta a naplójába, a jegy-

zékbe. Végigtapogatta, lefelé fordítva össze-vissza rázta, megkopogtatta a gerincét. Kötött könyvet egyébként nem volt szabad behozni, csak a kiadó küldhette közvetlenül.

A foglyoknak hozott pénzt a helyettes börtönigazgató maga vette át. Középen elválasztott, simárakent haja volt és magasra pödört bajusza. Derekán hatalmas pisztoly függött. Ugyanazt a kérdést szegezte minden látogatónak, kurtán, barátságtalanul:

— Mit kíván?

Többé-kevésbbé bűnrészesnek tekintette őket és nem úgy beszélt velük, mint tisztviselő az ügyféllel, hanem mint parancsnok az alárendeltekkel. Hát persze, hisz ez a sok anya, apa, feleség, testvér mind könnyíteni akar az elítélt jól megérdemelt sorsán.

Az asztal előtt álló asszony panaszkodott, hogy nem fogadták el a behozott csomagot.

— Semmiféle tiltott holmi nincs benne. Pontosan tudom a szabályokat, nem először járok itt. Eddig átvették, hát most miért nem veszik? Tessék megérteni, igazgató úr, tüdőbajos az uram, elpusztul, ha nem egészítem ki a kosztját.

— A férjét meg kellett büntetni, mert vétett a börtönrend ellen — felelte ridegen a bajszos. — Majd kibírja egy hónapig a mi kosztunkon. Hiába háborog, éppen eleget kapnak. Az ellátás kitűnő, sok munkás megirígyelhetné őket. Következő!

Aija volt a következő.

Tízlatos bankjegyet tett az asztalra és azt mondta:

— Peter Spare. Negyedik épület.

Az igazgató alaposan megnézte.

— Hisz maga a minap adott le tíz latot!

Kitűnő memóriája volt, megjegyezte minden egyes látogató arcát.

— Jól tudja, hogy nem lehet ilyen sűrűn. Mit kényeztetik azokat a latrokat? Csak lopják a napot, úgy élnek, mint a Krisztus kebelén és még ápolják, siratják őket.

— Nem tudom, hogy élnek a rabok, igazgatóhelyettes úr — Aija uralkodott az arcán, csak a hangjából csendült ki az ingerültség — de csak olyat teszek, amit a törvény megenged. Peter Spare édes testvérem.

— A törvény szerint havonta csak egyszer hozhat be tíz latot — mordult rá a bajszos. — Többet nem kaphatnak a testvérkék.

Aija háta mögött nagyot fújt valaki. Odanézett — egy hosszú legény félig ült, félig hevert a diványon, ugyanolyan egyenruhában,

ugyanolyan rangjelzéssel, mint az igazgató. A második helyettes volt. Aija fagyosan végignézte, aztán újra az igazgatóhoz fordult.

— A multkor Ojar Snikernek hoztam pénzt, nem a bátyámnak — magyarázta. — Tessék, itt a nyugta.

— Úgy! Az is édes testvére? Olyan sokféle nevük van?

A lány nem szólt, az igazgató majd átfúrta a szemével.

— Van a pártkasszában pénz, mi?

— Én a tőzegtelepen dolgozom, igazgató úr — felelte nyugodtan, határozottan.

Végre mégiscsak átvették, megolvasták a pénzt és kiadták neki a nyugtát.

Következő!

Aija kiment és elfoglalta helyét a sorban, a két külső kapu között. Egy óra mulva leadhatta a csomagot is és a többivel együtt, aki látogatásra iratkozott fel, újra várt, hogy viszontlássa a bátyját.

Félháromra járt az idő, mikor a felügyelő hét nevet olvasott fel, köztük az övét, és bebocsátotta a hét embert. A kapun belül átvizsgálták az okmányaikat, egyenkint engedték be a belső udvarra és újra lezárták a kaput mögöttük. Megint zörgött a kulcscsomó, a látogatókat egy szűk szobába kísérték és azt is lezárták. Még vagy húsz percbe telt, míg az előttük bebocsátott csoport kijött.

Ezt a várakozási rendet azért írta elő a kormány, hogy megalázza a rabok rokonait és barátait. Hadd érezzék ők is a szűk, komor, lezárt helyiségben a félelmes hatalmat, amely kész lecsapni rájuk és ártalmatlanná tenni minden zúgolódót, lázadót. „Üljetek csak szép türelmesen, a börtönszobába zárva, ha olyan nagyon kívánjátok látni bűnös rokonaitokat és barátaitokat..."

Aztán mégiscsak végetért ez a próbatétel is. A felügyelő kinyitotta az ajtót. Most egy nagyobb helyiségbe kerültek. Pénzintézeti, vagy postai teremhez hasonlított, de a középen vaskorlát és a mennyezetig nyúló drótháló választotta ketté. Körülbelül méterenkint kis ablakok voltak, s azokon kettős háló, úgy hogy a látogató csak bizonyos távolságról láthatta a rabot és nem érhetett hozzá. Izgatottan néztek be a drótháló, csak azt érintették meg — még érzett rajta egy előbbi szerető kéz melege.

Benn megcsikordult a zár, fapapucsok csoszogása hallatszott. Az ablakok mögött sápadt arcok jelentek meg, csillogó, égő szemek mohón keresték a látogatót. Hét-nyolc ember beszélt egyszerre, kiabálni kellett, hogy megértsék egymást.

A vaskorláton belül is, kívül is, őrök járkáltak, éberen ügyelve, hogy a szavakból nem ütközik-e ki valami rejtett értelem és nem folyik-e jelbeszéd. Mihelyt az őr valami gyanúsat sejtett, minden figyelmeztetés nélkül véget vetett a beszélgetésnek és elvezette a rabot. Sokszor csak beleszólt, gúnyos, sértő megjegyzésekkel zavarta a találkozást. Mulattatta az őröket a szükségkép fokozódó hangzavar.

— Hogy ugatnak! Akár a kutyaistállóban. Nem hiába mondják, amilyen az állat, olyan a beszéde.

Aija a legszélső ablakhoz került. Ott valamivel kisebb volt a lárma. Tudta, milyen gyorsan elrepülnek a találkozás percei és jól kigondolta már előre, hogy mit milyen sorrendben mondjon, hogy közölje a legfontosabbat. A sűrű, szemkápráztató kettős hálón át is bevillant Peterhez gyengéd mosolya, szerető pillantása. És a keze olyan szeretettel simult a hálóra, mintha csak a bátyját érintené. Annak tekintete is mosollyal, érzéssel volt tele.

— Otthon minden jól van, értünk ne aggódj, drágám. Anyánk egészséges, a régi helyén dolgozik, apus a tutajoknál, én meg a tőzegtelepen. Az irodában leadtam a pénzt, kérj újságot vagy egyebet, amire szükséged van. Andrej is tiszteltet, jól van. Anya köt neked zoknit meg papucsot. A könyveket megkaptad? Megküldtem, amit kívántál.

Röviden, két-három szóban beszámolt az érdekesebb ismerősökről és akárhogy füleltek az őrök, mégis sikerült a családi hírek közé szőni tiltott közölnivalókat is. Volt közte fontos hír: Peter megtudta, hogy a szervezet továbbépül, hogy egyik társukat elfogták és hogy vigyázni kell a 4-es számú csoportban működő provokátorra. Szemével, fejével jelezte, hogy megértette, majd amikor Aija végzett, ő kérdezősködött olyanokról, akikről még nem hallott és magáról is beszélt.

— Ti se aggódjatok, a tüdőm rendben van, az idegzetem meg éppenséggel. Tiszteltetem Andrejt és a családját. Kímélje magát, ne feszítse túl a munkát. Ki tartja el a gyerekeket, ha ő kidől? Hiszen mind rajta lógnak.

Aija megértette, hogy Silenieket sürgősen óvni kell, mert veszedelem fenyegeti. A levegő egyre izzóbb körülöttük, Andrejnek pedig nem szabad lebukni, hiszen úgyszólván az egyetlen vezető, aki még szabadon jár.

— Elég! — hagzott az őr nyers szava.

Peter még egyszer hosszan, melegen a húga szemébe nézett, aztán megfordult és az ajtóból visszatekintett. Aija nem mozdult, amíg csak láthatta a hálón át. Derűsen, reménykedve mosolygott rá. Csak a szíve facsarodott el.

Hazafelé menet a Matvej-temetőnél gyanús figura szegődött a nyomába. Kopott, szürke ruha volt rajta és zsokésapka. Inggallérja nyitva állt.

— Látogatásról, elvtársnő? — Rekedt hangja együttérzést mímelt. — Ha be kell majd küldeni valamit, én segíthetek. Ismerem az egyik őrt.

Aija rá se hederített, szaporította a lépést, de az nem maradt el, versenyt lépett vele és végül megfogta a karját.

— Kár úgy szaladni! Megbízhatik bennem. Én is régi ember vagyok...

— Eresszen el, vagy segítségért kiáltok! — És lerázta a kezét.

— Nem bánja meg, ha velem barátkozik! Besegíthetem a bátyját az irodába, vagy a könyvtárba. Egész más élete lesz akkor. Találkozzunk alkalmas helyen, itt nem biztonságos.

— Minek néz engem? — vetette oda neki gorombán.

— Ejha! Hát?? — Füttyentett és otthagyta végre.

A vasúti átjárónál Aija autóbuszra szállt.

— Csirkefogót — gondolta. Milyen ügyetlen és mégis bizonyosan bedől neki egyik-másik. És ha tíz közül csak egy, akkor is megéri neki a fáradságot. Ostoba! Ha már tudja, hogy ki a bátyám, akkor sejthetné, hogy együgyű fogásokkal Aija Sparet nem lehet megközelíteni.

A belvárosban másik autóbuszra szállt és egyenes Sileniekhez ment. Alig várta, hogy beszélhessen vele.

8

Hugo Zandartnak igazán nem volt oka panaszra. Határozottan kedvezett neki a sors. Hová tűnt már mögötte a rossz kis vidéki vendégfogadó, ahol annyit kellett vesződni! Riga egyik legnépszerűbb kávéháza az övé és a versenyistállója híres még külföldön is. Férfikora virágjában van, alig negyvenöt esztendős és szépen keres. A kávéház törzsvendégei — írók, művészek, színészek, zeneszerzők, edzők, tőzsdei alkuszok és egyetemi hallgatók — egyaránt meg-

becsülik a jó konyhát, a mérsékelt árakat, a csinos pincérnőket és a vendégszerető, beszédes főnököt. Nála mindenki otthon van.

Hugo Zandart aligha érte volna el mindezt a felesége, Paulina nélkül. Az asszony hozománya vetette meg az alapot — abból lett a vidéki vendégfogadó, így indult el a magasba. Paulina takarékosan gazdálkodott és azonfelül is ő volt agya, lelke, kezdeményezője az üzletnek. Az ő jó, széles vállán nyugodott a kávéház gondja. Korán reggel már talpon volt, rendelkezett a konyhán, kioktatta a személyzetet és kinn, a teremben üdvözölte a törzsvendégeket. Munkanapját késő este a kassza átvételével fejezte be. Zandart szerepe itt arra szorítkozott, hogy elbeszélgetett a legfontosabb kliensekkel. Egyébként a fekete tőzsdén, az istállóban, vagy a versenytéren töltötte idejét. Bármennyire megforgatta a garast Paulina, mégse volt kicsinyes és ha Zandart ismeretlen célokra elköltött százkétszáz latot, nem faggatta, nem zaklatta. A gazda vonzó egyénisége egyre tágította a vendégek körét. Családi életük is példaszerűen alakult. Két kicsi lány, két rózsás angyalka, gyengéd gondozásban nőtt fel lakályos otthonukban. Ünnepségeken, bálokon, színházi bemutatókon Zandart és hitvese mindig karonfogva jelentek meg.

Paulina éles szeme előtt persze nem maradtak észrevétlenek Hugója kisebb-nagyobb kilengései, de már rég megállapodott magában, hogy jobb elnézni felettük. Hadd kalandozzon, hadd szórakozzon egy kicsit, azért csak otthon érzi magát a legjobban. És valóban, Zandart maga szinte könnyes megindulással beszélt mindig a családi tűzhely szentségéről. Nagy örömmel mutatta a kislányoknak a csikóit, meg Albatroszt, a pompás csődört. A gyerekek fehércukrot vittek nekik, kezükből etették a csikókat, de Albatroszt is. Csodálatosan szelid, jóindulatú apaállat volt, halkan, barátságosan nyerített, mihelyt a kicsiket meglátta, puha, meleg szájával megérintette vállukat és a cukrot olyan vigyázva vette el, hogy meg se nedvesítette a tenyerüket. Különösen örült a két kislány a két éves csikónak. Rasma és Igla az ő nevüket viselték és Zandart reménykedve, türelmetlenül várta, hogy a csikók felnőjenek és részt vehessenek a versenyeken. Már szerepeltek is az 1941-es derby nevezettjei között, mint első díjra jelöltek.

A versenyistállót mégcsak nemrég szerezte — alig három éve — de szenvedélyes lóbarát volt egész életében. Új hatáskörében olyan tehetségesnek bizonyult, hogy istállóját máris az elsők között emlegették. Mintegy húsz lova volt és körülbelül a fele futott. Leg-

főbb büszkesége a híres Regent, egy tisztavérű holland mén, amely annakidején Európa és Amerika elsőrendű versenyterein győzött és egy perc tizenhat másodperccel rekordot állított külföldön. Bár Rigában sose ért el egy perc huszonnégy másodpercnél jobbat, a hazai pályán ennyivel is vezetett.

Regent fia, Orléans, már 1939-ben apjával együtt indult az első csoportban, és a hozzáértők biztosra vették, hogy rövidesen veri az apai rekordot. Egyelőre még csak egy perc huszonnyolc másodpercnél tartott, de Zandart és tapasztalt edzője, Erikson, jól látták, micsoda lehetőségek rejlenek benne. Igen, igen, gondolta Zandart boldogan, majd egyszer, mikor senki se várja és a közönség nem is tesz rá, hirtelen kiugrik és ő hatalmas nyereséget vág zsebre.

Órákat töltött az istállói körül. Reggelenkint ellenőrizte a lovászok munkáját, az edzést és megvitatta a terveit Eriksonnal. Azt lehetne mondani, hogy lelke nagyobbik felét a lovainak szentelte, de mégse — ott volt a szépnem is. Zandart ezen a téren se tagadhatta meg az igazi sportembert, itt is szüntelenül új meg új rekordokra törekedett.

Az utóbbi időben egyre többet töprengett Edit Lanka miatt. Hűvös, gúnyos magatartása annyira elbátortalanította, hogy néha már fel is akarta adni a harcot. Félt a kockázattól — egy elhibázott lépés és végleg elveszti a játékot. Hát olyan erős ez az asszony? Bizonyosan van gyengéje, csak ki kéne tapogatni. Vaktában támadni céltalan ez esetben és nem is érdekes. Küsejének vonzóerejében nemigen bízott, jól tudta, hogy ez nem nagy ütőkártya. Egyelőre türelmesen várt és figyelt — lassan járj, tovább érsz.

Egy reggel Edit végre teljesítette az ígéretét, meglátogatta az istállókat. Zandart élénken magyarázott, egyik állattól a másikhoz vezette, mutogatta neki a kincseit. Eriksont már eleve utasította, hogy keressen ki a kedves vendégnek egy alkalmas ügetőt és a tréner lelkiismeretesen teljesítette is a parancsot. Szakértő ékesszólással mutatta be és magasztalta közepes tehetségű lovait, amelyektől nem várt különösebb eredményt.

Csakhogy Editnek is volt magához való esze.

— Ez mind nagyon érdekes — mondta, mikor kijöttek az istállóból. — De még érdekesebb lenne a pályán látni őket. Megvallom, szégyenemre, még soha életemben nem láttam lóversenyt. Ez bizony komoly hézaga a műveltségemnek.

Zandart lelkes örömmel vállalta a hézag betöltését.

— Jövő vasárnap kezdjük! Ne vesztessük az időt. Orléans és Regent együtt indulnak az első csoportban. Különb versenyt nem is láthatna.

Edit kegyesen beleegyezett.

— Rendben van. Értem jöhet.

Vasárnap csakugyan a legjobb páholyok egyikében ültek együtt, majdnem szemben a finissel. Zandart lefoglalta az egész páholyt, nehogy unalmas szomszédok zavarják őket. Talán még sose látta ennyire vonzónak, kívánatosnak az asszonyt. Dús világosszőke haját külön gonddal, lelemények ízléssel fésülte, a divatos szalmakalap és a finom fátyol, a testhezálló szürke kosztüm úgy illett neki, hogy a szomszédos páholyokból folytonos keresztűzbe fogták a férfiszemek, ami persze csak legyezgette Zandart hiúságát. Edit viszont feltűnően hűvösen viselkedett, talán még hűvösebben, mint máskor. Tárgyilagos hangon érdeklődött, kérdezősködött a lovakról és a versenyek törzsközönségéről. Kik az istállótulajdonosok, kik szoktak fogadni? Ki nyer, ki veszít? Főleg a tisztek? Persze. Hát a politikusok, diplomaták?

Zandart félhangon mesélt a nevezetesebb emberekről és esetekről. Dúsgazdag háztulajdonosok játszották el a palotájukat, asszonyok a férjük egészévi keresetét tették kockára egy-egy fogadással, ravasz rókák párszáz latot vágnak zsebre minden vasárnap.

Valóságos Bábel volt ott csakugyan. Férfiak, nők, öregek és ifjak, nagyurak és szatócsok keveredtek, torlódtak egyazon szenvedély sodrásában. Idegen beszéd vegyült a lett közé, az elegáns, monoklis követségi tanácsos együtt szorongott a környékbeli famunkásokkal, akik közösen tettek a favoritra egy kis nyereség reményében. Egyik páholyban a japán követség titkára feszített feleségével és gyermekeivel. Nemcsak játszott, de fotografált is a szünetekben, mindenkit meglepett különös márkájú gépével és úgy irányította a lencsét, hogy senkise sejthette mi érdekli — a lovak-e vagy a nézők?

Lenn a versenypálya mellett gyűlt össze a legnyugtalanabb, leglármásabb publikum. Editnek szemébe tűnt egy öregasszony, aki pipájával a foga között, szemmel látható szakértelemmel vizsgált minden lovat, amit az edzők még sétáltattak a soron következő verseny előtt. Egy vén cigány, a korlátra támaszkodva, főként egy rőtszínű mént tartott szemmel. A szomszéd páholyban kártyát vetett egy kétségbeesett játékos és lázasan motyogta: Nyer, nem nyer,

nyer, nem nyer! — Majd hirtelen felugrott, zsebrevágta a kártyacsomót és pár perc múlva egész halom szelvénnyel tért vissza.

Zandart megérintette hölgye könyökét.

— Nézze azt a pej kancát! Egyszerű parasztló, nincs is pedigréje és hogy fut! Még befut, meglátja. Isteni! Elhagyta ez már egyszer az összes telivér ügetőket. Kétezer latot nyert vele a gazdája és elnyer még egy pár ezrest. Vagy ott az a barna mén, látja? Múlt tavaszon hozták fel Latgaleból, egyenest az eke mellől. Csöppet se volt mutatós, mondhatom. Kócos szőrű, bütykös, valóságos gebe. És azóta hét első díjat nyert. Rá se lehet ismerni. Jövőre az első csoportban indul a külföldi lovakkal.

— És hogy osztják őket csoportba? A teljesítményük szerint?

— A nyert díjak összege arányában. Mennél több díjat nyert valamelyik, annál magasabbra sorolják.

Most megszólalt a gong. Indulás! Hét ló vágott neki a pályának és kétezer szempár figyelte minden mozdulatukat. A játék és a pénz szenvedélyében fült a tömeg. Csaknem mindenkinek a zsebében ott volt a szelvény, mind mohón kívánta favoritja győzelmét és a többiek vereségét. Ki lélekzetét visszafojtva, ki lihegve figyelt. Hol örömkiáltás, hol morgás, szitkozódás, hisztériás üvöltés szakadt fel a torkukon, míg sokan csak némán feszengtek, mozgolódtak.

De hasztalan bújták a nézők a programmokat, hiába tanulmányozták a lovak családfáját és rekordjait. Ha a kulisszák mögött elhatározták, hogy ezt vagy azt a lovat nem engedik be elsőnek és az nagyon előretört, a zsoké gondoskodott róla — a ló hirtelen felágaskodott, szeszélyeskedett és néhány másodperc alatt, míg megnyugtatták, a győztesnek kijelölt állat megelőzte és befutott a célhoz.

Verseny után a nyertesek hangosan nyilvánították örömüket, míg a vesztesek széttépték a szelvényüket, káromkodva szidták a zsokét, almacsutkát hajigáltak a pályára. Sok kedves női arc eltorzult dühében. Mások a lovakat csepülték.

— A fene ismeri ki őket... Úgy fut, ahogy eszébe jut. Nem is a lóra kellene tenni, hanem a zsokéra.

Eriksonnak ezen a napon minden egyes verseny győzelmet hozott. A Zandart-istálló csak díjakban bezsebelt ezer latot és körülbelül ugyanannyit a totalizatőrön. Régi bennfentes volt, tudta, melyik lóra kell tenni. Csakúgy ömlött a fogadók zsebéből a lat a totalizatőr kasszájába. A nagyközönség szenvedéllyel kockáztatott,

mindig újra bízott a szerencsében, a csodában és ha csalódott, átkozódott, szidta az egész világot, míg Zandart a markába röhögött.

A futtatás Regent és Orléans együttes győzelmével végződött. Határozottan érdekes verseny volt. Regent már az első körben behozta a tizennyolc méter hendikepet és aztán végesvégig fej-fej mellett futott a fiával, mindig engedve, hogy az a belső körön szaladjon, Orleans második lett ugyan, de az idejét csaknem egy másodperccel javította.

A szerencsés tulajdonos mosolyogva fogadta az ismerősök, lótenyésztők és edzők üdvözleteit, aztán visszatért a páholyba.

— Nehogy megharagudjon rám, Edit asszony... Ugyanis ravaszkodtam egy kicsit...

— Hogy értsem ezt? — Edit értetlenül mosolygott.

— Jobbnak láttam nem szólni előre, de egész idő alatt felesben játszottunk. Szerencsénk volt. Ha leszámítjuk a szelvények árát, hát magára jut tisztán négyszázhúsz lat. Legyen szabad átadnom.

Edit nem sokáig habozott. Négyszáz egynéhány lat szép kis pénz és a dologban nincs semmi kompromittáló. Elvégre ki nem játszik a totón? Elvette, retiküljébe tette a pénzt és évődve mondta:

— Nagy ravaszdi maga, csakugyan, be akar húzni a játékba. És ha minden vasárnap kijönnék?

— Nem lesz oka megbánni. Ha velem tart, mindig nyerni fog.

Ebben a percben feltűnt Andrej Sileniek magas alakja. Edit meglátta és a szemük találkozott. Andrej félre akart nézni, de már késő volt. A szépasszony intett neki és egy kézmozdulattal meghívta a páholyba. Odajött, de láthatólag nem nagy kedvvel. Csendes volt és zárkózott. Edit hellyel kínálta maga mellett.

— Nem is tudtam, hogy maga is szereti a lovakat. Gyakran kijön?

Zandart bosszúsan izgett-mozgott, Andrej pedig elég kurtán felelte:

— Ha hiszi, ha nem, először vagyok itt életemben. Véletlenül volt egy szabad órám és gondoltam, egyszer mégis csak meg kell nézni ezt is.

— És hogy tetszett?

Kedvteléssel nézte Sileniek kifejező arcát, széles vállát, formás nagy kezét. Ez aztán férfi — gondolta és valami megbizsergett benne.

— Elég érdekes, határozottan. Nem bántam meg, hogy kijöttem. — Körülnézett, majd hirtelen felállt és meghajolt. — Bocsásson meg, de mennem kell, várnak.

Fontos ügyben járt — egy elvtársat kellett sürgősen értesíteni, hogy veszedelem fenyegeti. El is végezte a dolgát. Edit hamar kiment az eszéből és nagyon csodálkozott volna, ha valaki közli vele, hogy a szőke szépség attól a naptól kezdve mennyit gondol rá.

HARMADIK FEJEZET

1

Szeptember végén befejezték a tőzegvágást. Zsubur hazatért Rigába. Pénzt nem tehetett félre, hát nyomban munka után kellett nézni. Most még nehezebben akadt, mint a nyáron, mikor Atauga elbocsátotta, mert a falvakból, tanyákból, erdőkből visszatértek az idénymunkások és a munkanélküliek serege egyre nőtt.

Aija több szerencsével járt, mint ő. Pincérnőnek alkalmazták egy kisebb vendéglőben és Zsubur odajárt ebédelni. De végre mégis sikerült neki is. A Tejkul könyvkiadócég egy könyvügynöke olyan szerencsétlenül ugrott le a villamosról, hogy mindkét lábát amputálni kellett. Elég nagy könyvterjesztői körzete volt és a cég megbízható utódot keresett. Aija megtudta ezt, tüstént elújságolta Zsuburnak és biztatta, hogy ajánlkozzék. A munkakör nem éppen kecsegtető, de ki lehet bírni tavaszig.

A kiadónál azonban az volt csaknem a legelső kérdés, hogy le tudja-e tenni a kívánt biztosítékot? Hozzon be száz latot, akkor meg is kezdheti a munkát.

Huszonnégy órai haladékot kért. — Nem tudtam, hogy biztosítékot kívánnak, nem hoztam annyit magammal — mondta, magában pedig töprengett. „Az ördög belétek, honnan kerítek elő ekkora összeget?"

— Rendben van, hozza be holnap, akkor megbeszéljük a továbbiakat.

Zsubur Aijához sietett és beszámolt a váratlan nehézségről.

— Összes vagyonom huszonöt lat. Ennyiből akartam megélni az első keresetig.

— Tíz-tizenöt nálam is akad, dehát ez még nem húz ki a vízből. Tudod mit? Keresd fel Andrejt, kérj tőle tanácsot.

Meg is tette. Sileniek utasította a barátait, hogy minden alkalommal más-más ruhában jöjjenek s így a szomszédok ne egykönnyen ismerjenek rájuk. Gyári negyedben lakott és jól tudta, hogy figyelik a házatáját.

Szívesen fogadta Zsuburt.

— Jókor jössz! Öt perc mulva már nem találtál volna itthon.

Zsubur két szóban elmondta a baját és elnézést kért, amért ilyen csekélység miatt zavarja.

— Egy ember talpraállása nem csekélység. Szóval könyvügynök lehetnél?

Fel-alá járkált a szobában, majd hirtelen melléje ült és a vállára ütött.

— Jó dolog ez, te! Remek dolog. Okvetlenül el kell vállalnod. Hasznát vesszük a közös ügyben is. Hogy az ördögbe nem jutott eddig az eszembe... Házról-házra jársz a könyveiddel, így eljuttathatsz ide vagy oda egyebet is. Kellő óvatossággal, persze.

Ravasz mosoly villant a szemében. Zsubur örömmel kapott a szón.

— Az ám, csakugyan! Remek ötlet.

— A pénzt estére megkapod. Jöjj el tizenegykor — vagy mégse, inkább holnap reggel, minél korábban... De a veteményesen át gyere, az erdő felől. A szemközti házban egy alak sehogyse tetszik nekem, nagyon is sűrűn mutatkozik az ablak mögött és nézi az errejárókat. Hozzám is át-átsandít. És mikor váltás van a gyárban, az utcán strázsál.

Zsubur bátortalanul kérdezte:

— Kötelezvényt hozzak?

Sileniek barátságosan, enyhe gúnnyal nézett rá.

— Eh, pajtás, ha száz latot nem adnánk neked minden kötelezvény nélkül, hogy bízhatnánk rád a többit. Nagyobb érték az, barátom, mint az összes könyveid a kiadókkal egyetemben...

Másnap Zsubur munkába állt. Átadták neki az állandó részletvevők és könyvbarátok címeit, megtömték a táskáját könyvvel, füzetekkel és elindították.

Reggeltől estig járta a rábízott körzetet, beszélt, ismerkedett az emberekkel. Volt, aki szívesen látta, mások be se eresztették a küszöbön, de egy-két könyvet sikerült eladnia mindennap. Komolyabb keresete csak akkor volt, persze, ha többkötetes sorozatot,

vagy folytatásos kiadványt tudott elhelyezni. Némelyek különleges könyveket rendeltek nála, vagy külföldi írásokat, esetleg féligmeddig tiltott könyveket, amit a boltokban, bódékban nem lehetett kapni. Színes, szép nőket, délceg férfiakat ábrázoló borítólappal ékes bulvárregényekben volt a legnagyobb a kereslet. Tejkul főleg ilyen portékával árasztotta el a piacot. A könyvkedvelők egyik népes csoportja különösen vadnyugati históriákra bukott, míg a másikat a mézeshetek titkai vonzották. Zsubur sokszor igyekezett másfelé téríteni a vevőit. „Ilyesmiben most, sajnos, nincs választékom — mondta. — Nem érdekelné esetleg Brehm, Az állatok világa?"

Ez volt Zsubur munkájának egyik oldala. Sokkal érdekesebb volt a másik. Érdekesebb és kockázatosabb. Rövidesen ő lett a párt egyik legfontosabb összekötője. Ha sürgősen kézbesíteni kellett valamit az elvtársaknak, Sileniek őhozzá fordult. Azonkívül nagy körültekintéssel próbálkozott a vevők körében, terjesztett egyes röpiratokat. Megbízhatónak bizonyult kezekbe adta SzK(b)P* rövid történetét, sőt — kellő tájékozódás és tapogatózás után az illegális újság egy-egy példányát is. Sokszor eszébe forgatta Aija szavait: „Minden megbízást odaadással kell végrehajtani". Most már volt értelme az életnek, mély, igazi értelme.

Egy este, amelyet soha, míg él, el nem felejt, hármasban ültek együtt Sileniek lakásán — a házigazda, Aija és ő. Az idő későre járt, de nem gyújtottak lámpát. Az ablakon besütött a hold és sápadt fényt vetett az arcukra. Andrej megszólalt:

— Zsubur elvtárs, közölhetem veled a szervezet határozatát — elfogadtunk tagjelöltnek. Ha félév alatt méltónak bizonyulsz az előlegezett bizalomra, tagja leszel a pártnak. A mi nagy, hősi pártunknak, amelyet Lenin és Sztálin alapítottak, az emberiség két igaz, nagy fia. Nincs is náluk nagyobb. A cezaromániások, az ellenforradalmárok, a plutokraták az egész világon rettegnek a pártunktól, gyűlölik és rágalmazzák. De akármit csinálnak is, a párt egyre nő és győzni fog! Semmiféle hazugság, semmi mocsok nem ragad rajta, mert a kommunista nem magának él, hanem a pártnak, vagyis a munkásosztálynak, a népnek, mindannak, ami tisztesség van és még születik ezen a világon. Nincs nagyobb megtiszteltetés, mintha valakit ez a párt befogad. Én felelek érted a szervezet előtt és Aija Spare.

* Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártja

Üdvözöllek, Zsubur elvtárs és kívánok neked termékeny, eredményes munkát a mi harcos sorainkban.

Es mindketten — Andrej és Aija — melegen megszorították a kezét. A megindulás könnyet sajtolt a szemébe. Lelke mélyéből mondta:

— Nem hazudtolom meg a párt bizalmát. Ne féljetek, nem lesz okotok restelkedni miattam. Veletek vagyok életre-halálra. Nincs az a nehézség, nincs az a veszedelem, ami visszariaszt, ha a párt rámbíz egy feladatot.

Így lett Karl Zsubur a kommunista párt tagjelöltje. Tagsági könyvet persze nem ismert a földalatti szervezet, nem volt bélyegző, sem aláírás. Az aláírást a becsületszó helyettesítette, a pártokmányt az élő bizalom.

Most Sileniek folytatta:

— Ma utoljára találkozunk ezen a helyen. Valami készül ellenünk. Szaporodnak a kopók körülöttem. Kicsit magasra nőttem, könnyen megismernek. A Központi Bizottság elhatározta, hogy eltüntet egy időre. Titkos lakásom lesz és csak ti ketten fogjátok tudni a helyét. Kétszer hetenként hírt adtok és utasítást visztek. Előreláthatólag néhány hónapig nem vehetek részt semmiféle gyűlésen, ott más elvtársak fognak helyettesíteni. Vakond leszek, ezt parancsolja a helyzet.

Aija sejtette, hogy a feltűnő intézkedés szervesen összefügg azzal az óvással, amit Peter, a bátyja bízott rá a börtönben. A szervezet nem nélkülözheti Silenieket, biztosítani kell a munka folytatását. A provokátorok és besúgók körét szűkebbre vonták. Nyilvánvaló, hogy az Ohranka valamit megszimatolt és minden percben lecsaphat.

Aija ment el előbb. A kapualjba sötét emberi árnyékot vetett a hold, de ő nem a kapun ment ki, hanem a veteményesen át az erdő felé lopakodott és nagy kanyarodóval került az autóbuszállomáshoz. A belvárosban átszállt és hazament Csiekurkalnba. Zsubur mintegy negyedórával később távozott, ugyancsak az erdőcskén át.

Mikor éjjeli két órakor a detektívek, rendőrök beállítottak, hogy átkutassák a lakást és letartóztassák a gazdáját, a kopogásra senki se felelt. Feltörték a zárat — sehol senki. Egy álló hétig ostromzár alatt tartották a házat, éjjel-nappal őrizték, lesve, hogy Sileniek vagy valamelyik társa megjelenik. De hiába vártak.

Hugo Zandart heves természete nem érhette be a hosszú ostrom alatt elért apró eredményekkel. És mivel rendületlenül bízott a győzelmében, új nővel se volt kedve próbálkozni. Különben is — a drága ruhák, csecsebecsék és francia parfőmök nem csekély pénzbe kerültek már és mint lelkiismeretes férj és apa, a világért se akarta megingatni családi életének anyagi alapjait. Egyelőre átmeneti megoldásokkal kellett beérnie.

A Valdemar-utca tájékán volt egy alkalmas négyszobás lakás, tulajdonosa egy Otilia Skulte nevű, ötven év körüli, tisztes külsejű özvegyasszony. A lakás ablakai a versenyistállókra nyíltak. Zandart időnként rátelefonált az özvegyre és megkérdezte, hogy nincs-e valami attrakciója a számára? Ha a válasz igenlően hangzott, Zandart menten közölte a feleségével, hogy kisétál és megnézi a lovait. Néha felpezsdülve, máskor rossz hangulatban tért haza, aszerint, hogy Madame Skulte mennyire találta el az ízlését. Ez nem volt könnyű feladat, mert Zandart ízlése elég szeszélyes volt. Új benyomásokra, változatos típusokra vágyott. Volt úgy, hogy konkrét utasítást adott: „Keressen nekem egy ilyet meg ilyet" — és a buzgó hölgy mindig nagy igyekezettel járt el a dolgában. Széles ismeretségi köre kiterjedt a társadalom legkülönbözőbb rétegeire. Volt a keze ügyében szobalány és előkelő úrinő, színpadi csillag és egy-egy közismert személyiség hitvestársa. Megesett, hogy az egyik ajtón ugyanakkor távozott az asszony, amikor a másikon férje belépett, de még soha botrány nem játszódott le az elegánsan berendezett helyiségekben, soha a hásasfelek egymásba nem botlottak.

Madame Skulte most újabb megrendelést kapott régi kliensétől: keressen nekem egy büszketartású, közepesnél magasabb szép szőkét, harmincig bezárólag. A szegény Don Juan Edit Lanka hasonmásával akart vigasztalódni.

Egy hét múlva felhívták a kávéházban.

— Zandart úr? Itt Skulte. A kívánsága teljesült. Ha úgy tetszik, jöjjön ki ma, kettő és hat között.

— Nagyon lekötelez. Egy órán belül ott leszek.

— Tessék, tessék.

Zandart sietett.

— Paulina, drágám, a versenytérre hívnak. Latgaléból hoztak egy hároméves kancát. Remek állat, azt mondják, csupa tűz. Adj egy kis pénzt, talán megalkuszunk és előleget kell adni.

— Száz elég lesz? — A kérdés egész közömbösen hangzott.

— Elég, elég. Valóságos csoda, azt mondják. Tizenkét nemzedékre fölmenő pedigréje van.

Gyalog sétált ki. A kocsisok túlságosan ismerték és ebbe a házba mindenki lehetőleg észrevétlenül igyekezett bejutni. Mégis valami kellemetlen érzés szorongatta a lépcsőfordulón, amíg ki nem nyitották az ajtót.

Skultené nagy kedvességgel fogadta.

— Fáradjon be a szalonba, már telefonáltam neki. Félóra múlva meglátja. Most nem lesz panasza, biztosítom.

— Adja isten, adja isten — mormogta.

Madame Skulte mosolyogva nézte. Aranyfogai kivillantak. Őt idegesítette a sok aranyfog, nem szerette az asszony puffadt fehér bőrét sem, legkevésbbé pedig a megértő mosolyt, amely minduntalan átfutott az arcán. Most mindjárt bevezeti a szalonba, leül vele szemközt a karosszékbe, előveszi kötését és karattyol az időjárásról meg a reumás fájdalmairól. Aztán, mikor csengetnek, apró léptekkel az előszobába siet, ajtót nyit, sugdolózik. Már azt is észrevette egyszer, hogy a vendég bekandikál a kulcslyukon és megnézi őt. Kellemetlen dolgok...

— Egy kicsit pihennék, kedves Skultené. Sokat dolgoztam ma, fáradt vagyok.

— Ó, kérem, csak tessék. Ha jön a hölgy, egyenest beküldöm.

Zandart a legbelső szobába ment. Az összehúzott függönyök kellemes félhomályt borítottak a tárgyakra. Kicsit félrehúzta a csipkesztórt és kinézett. A szomszédos garázs tetején át odalátszottak a versenyistállók, a pálya, a korlátok, tribünök.

„A lalgalei háromévesˮ — Paulina bizonyosan elhitte. Jobb is, mért nyugtalankodjék szegényke?

Csengettek. Zandart leült a díványra. Szinte diákos szorongást érzett.

Könnyű lépések, kopogás.

— Tessék! — Még a hangja is remegett.

— Szabad? — kérdezte egy női hang.

— Parancsoljon.

Még mindig nem nézett az ajtóra. Az asszony bejött, becsukta maga mögött az ajtót. Ő felkelt végre és elébement, de megtorpant, maga se tudta, örömében-e vagy megrökönyödésében? Edit Lanka állt előtte.

Olyan váratlanul toppant eléje, hogy alig tudott feleszmélni. Edit viszont egyáltalában nem jött zavarba, nyugodtan, mosolyogva nézett a szemébe és barátságosan üdvözölte.

— Jónapot, Zandart. Régen vár?

— Mm-mm-mm — én — isten hozta, Edit — én — tulajdonképpen azért vagyok itt...

Dadogott, kopasz fején a máskor rózsaszínű bőr biborvörösre változott.

— Nem is nyújt kezet?

— Bocsásson meg... de igazán úgy meglepett — maga se csodálhatja... — Sokáig szorongatta, majd hirtelen megcsókolta és elereszteti a kezét. — Ez olyan kellemes meglepetés, Edit asszony... nem is tudok magamhoz térni...

— Azt látom. Nekem viszont egyáltalán nem meglepetés.

— Annál jobb, annál jobb...

Boszorkány ez, vagy asszony?

— Tudtam, hogy itt találom. De talán telepedjünk le, beszélgessünk egy kicsit.

— Persze. Ahogy parancsolja.

És leültek a díványra. Edit nyugalma végül is hatott. Zandart letörölte verítékes homlokát, nagyot lélekzett, cigarettára gyújtott és várt.

— Mondja, Zandart, de őszintén: ugye, gyűlöli a németeket?

A kérdés újabb meglepetés volt, de habozás nélkül felelt, kimondta, amit gondolt.

— Nem sok örömem telt bennük. Amióta elmentek, minden jobban megy. Mindenkinek csak útjában voltak.

— Én gyűlölöm őket. Amióta férjemtől elváltam, egyetlen vágyam ellenük dolgozni, minden erőmmel. Nem akarom, hogy valaha is visszatérhessenek Lettországba és itt hatalmaskodjanak megint. Hajlandó ebben segíteni nekem?

— Én?... Istenem... a politika sose volt kenyerem. Üzletember vagyok.

— Éppen ez az, látja. Ezért vehetjük jó hasznát. Mert ne gondolja, hogy csak kettőnkről van itt szó, sokan vagyunk, de még több olyan ember kell, akire biztosan számíthatunk a döntő órában. Olyan, aki gyűlöli a németeket, mint én vagy maga és soha, semmiféle körülmények között nem pártolna hozzájuk. Fontos tudnunk, hogy kik azok, akik titokban várják a visszatérésüket, a német hadsereg bevo-

nulását. Mert hiszen Hitler előbb-utóbb felvonultatja ellenünk a hadait ez kétségtelen. Szóval ismernünk kell a barátainkat és az ellenségeinket. Maga rengeteg emberrel érintkezik, a kávéházában és a versenytéren mindenféle és fajta megfordul. Ha akarja, igen nagy szolgálatot tehet az ügynek. Nos? Megegyeztünk?

Zandart végigsimította kopasz fejebúbját. Ez aztán légyott — gondolta savanyúan. Mi lesz ebből? Mindenesetre megkérdezte:

— És, ha mondjuk résztvennék a dologban, mi hasznom lesz nekem belőle?

— Nézze, Zandart, nincs magában becsvágy? Nem lát túl a kávéházán meg az istállóin? Biztosítom, gondoskodni fogunk magáról. Szép pozícióra tehet szert a Kereskedelmi Kamarában, esetleg a minisztériumban is, az új kormányban. — Előbb-utóbb összehívjuk a parlamentet...

— Kockázatos dolog ez... És, ha kiderül?

— Senki rajtam kívül nem tudja. Illetve még valaki — egyetlenegy, tökéletesen megbízható, tekintélyes férfiú. És mit vethetnének a szemére? Maga lett ember, tisztán hazafias motivumok vezetik.

— Igen, igen, persze. Lettnek születtem és az is maradok a sírig — mondta gépiesen.

— Na, látja. Én is lett nő vagyok. Egy a vérünk, együtt dolgozunk.

Zandart megadta magát és meg is nyugodott lassan. Mikor Edit végigmagyarázta, hogy mi lesz a feladatköre, újra felébredtek benne azok az érzések, amelyek Otilia Skulte lakására hozták. Meg is kockáztatta a kérdést.

— És... mi lesz velünk kettőnkkel, Edit? Remélhetek?

— Ez magától függ. Az a kérdés, hogy dolgozik. Ha igyekszik és értékes információkat kapunk, hát — nem titkolom — én is hajlamosabb leszek egyre-másra.

— És sokáig kell várnom?

— Mondom, hogy minden a maga kezében van. A tempó is.

— Legalább egy kis előleget adhatna.

— Ejnye, de türelmetlen. — Nevetett, gyorsan odahajolt és arcon csókolta. — Ennyi elég lesz, remélem?

— Kegyetlen nő maga — panaszkodott Zandart. — Ha tudná, mit érzek!

— Jól van, jól, nem feledkezem meg magáról. Viszontlátásra.

És elment. Zandart azt sem tudta hamarjában, örüljön-e, búsuljon-e.

Mikor Paulina este megkérdezte, mi van a latgalei háromévessel, csak annyit felelt:

— Szeszélyesnek látszik. Előleget egyelőre nem adtam. Alaposabban meg kell nézni. Majd meglátjuk, beválik-e.

3

Soha még Zsubur ilyen teljes és célratörő életet nem élt. Sorra-látogatta a vevőket, érdeklődött, megkeresett havi hetven-nyolcvan latot, ami szerényigényű embernek akkoriban tűrhető megélhetést biztosított. De ez csak a külső kerete volt az új életének. A másik, a titkos, kockázatos, nem hozott semmit a konyhára, de mélységesen kielégítette erkölcsileg. Már nem restelkedett önmaga előtt, nem érezte, hogy fölösleges, semmi-ember. Néha, mikor ügyesen megoldott valami bonyolultabb feladatot, büszkeség töltötte el. Megtalálta a helyét a közösségben. Andrej Sileniek imponáló alakja mindig előtte lebegett. Igen, igen — gondolta újra meg újra — így érdemes élni. Csakis így — a jövőért, az igazság diadaláért a földön. Nincs ennél nemesebb, felemelőbb érzés. Andrej igaz ember, őt kell követni, másként hiábavaló, terméketlen az élet.

Andrej szüntelenül dolgozott. Minden gondolata, minden lépése egy célra irányult. Azért is nem nősült meg, hogy a családi élet gondjai és felelőssége ne gyengítse a párttal szemben, hogy semmi se gátolja elhatározásában, cselekvésében. Mikor szép állással kínálták egy vidéki városkában, visszautasította, mert ha elmegy a fővárosból, meglazítja kapcsolatait a szeme láttára növekedő, az ő vezetésével izmosodó, vele összeforrt pártszervezettel. Sose gondolt magára, nem voltak személyes igényei. Hónapokig élt a búvóhelyén és csak éjtszaka járt ki, friss levegőt szippantani. Jó étel, ruha, pihenés — eszébe se jutott. De ha valamelyik társuk szűkölködött, odaadta neki az utolsó fillérét is.

Zsubur hetenként egyszer meglátogatta, informálta az ügyekről és átvette tőle az utasításokat. Legutóbb a szokottnál hosszabbra nyúlt a beszélgetésük. Megvitatták a világon szerteszéjjel zajló eseményeket.

— Közeledik a megoldás, barátom, már szinte repül — mondta Andrej mélységes meggyőződéssel. — A kapitalista világ ellentmondásokba bonyolódik és mint a hajszolt farkas, lihegve keresi a kiútat. Jobbra-balra fordul, szaglászik, hogy hol törjön át, hol a leggyengébb

pont. A második világháború itt van, közvetlen előttünk. Hitler sietve erősíti stratégiai állásait, a többi nyugati kormány pedig majd megfeszül, úgy erőlködik, hogy a támadást kelet felé, a Szovjetunió ellen terelje. A finn história nem egyéb, mint nagyvonalú kihívás — kompromittálni akarják a világ előtt a szocialista nagyhatalmat, bevonni azt is a küzdelembe. De máris kiderül, hogy rosszul számítottak az imperialisták.

— Rosszul bizony — hagyta rá Zsubor. — Mutatja a nemzetközi demagógok és provokátorok éktelen ordítozása. És a legaljasabban a szociáldemokraták viselkednek mindenütt.

— Hát persze, érzik, hogy itt a legjobb alkalom, mikor kimutathatják az imperialisták iránti hűségüket. Mert még mindig onnan várják a koncot. Nagy buzgalmukban már nem is burkolóznak a szokott hazug frázisaikba, hanem nyíltan kimutatják, mennyire gyűlölik a Szovjetuniót. Ott van például a mi mensevik vezérünk, Paul Kalniny. Forró könnyeket ont szegény Tanner meg a derék lappo-fasiszták miatt, akik ötágú csillagot sütnek a sebesült szovjet hadifoglyok hátára...

— Érthetetlen. Tökéletesen érthetetlen. Hát nem félnek ezek a gazemberek, hogy a munkásság átlát a szitán és végre felismeri az árulást?

— Ugyan, pajtás, hát mikor volt ez máskép? Melyik országban álltak a mensevikek a döntő órában a forradalmi harcosok oldalára? Akkor is kellene bújniuk a bőrükből, akkor nem is lennének mensevikek. Annyi bizonyos, hogy a kevésbbé öntudatos proletárok eddig még illuziókban ringatóztak, elhitték róluk, hogy a haladás igaz hívei, komoly szerepet vállalnak a dolgozók felszabadításában és készek harcbaszállni a tőkésvilággal, ha rákerül a sor. De most elpárolog a bizalmuk utolsó maradéka is. A munkásság és a haladó értelmiség végkép elfordul tőlük. Minden világosan gondolkodó ember tisztán láthatja, hogy éppen olyan reakciósok, éppen olyan ellenségei a dolgozóknak, mint a fasiszták és gyalázatos társaik. Sőt, annál veszedelmesebbek, kártevőbbek, mert reakciós magatartásukat nagyszerűen felépített frazeológiával takarják. Ez a mostani próba még nem a végső, barátom. Eljön az idő, mikor az egész nép meglátja, ki a barát, ki az ellenség. Máris sok álarc lehullott.

— De még mennyi! És ez csak üdvös. Nem kár őket leleplezni.

— Különösen nálunk, Lettországban. Most legalább tudjuk, kivel van dolgunk és tisztán fogunk látni, mikor vállalni kell a felelősséget az ország sorsáért. Ismerni fogjuk a kádereinket.

— Igen, igen. Tudod-e, Andrej, hogy miért tűnt el egyszerre a finom vászon a rigai üzletekből?

— Hallottam valamit. Ulmanis küldözgeti Finnországba, hogy Mannerheim katonáinak hóköpenyeget varrjanak belőle.

— Azt is beszélik, hogy mostanában egyik ajzarg a másik után utazik, nem tudni, hová. Alighanem ezek is lappoknál kötnek ki.

— Nagyon valószínű.

— És hogy dühöng a burzsoáziánk, amiért szovjet helyőrségeket küldtek Liepajába és Venspilsbe. A derék urak az utcán ujjal mutatnak a Vörös Hadsereg tisztjeire és az ohranka letartóztat mindenkit, aki csak egy szót is vált a szovjet katonákkal. Ezt nevezik ők jószomszédi viszonynak. A pályaudvaron árusítják az Izvesztiját, de aki megveszi, azt szemmel tartja a rendőrség.

— Így van, barátom. Ezeket a kérdéseket csak gyökeresen lehet megoldani. Elérkezett a döntés ideje. Az Ulmanis-klikk nagyon is messzire merészkedett, népünk nem fog megalkudni vele. Már most ki kell szemelni az alkalmas embereket, akik fel tudják építeni az új életet, ha a reakciós bandát elsöpörtük. A minap titkos tanácskozásunk volt néhány szocdem vezetővel. Micsoda társaság! Ezek az urak azt hiszik, hogy egy lépést se tehetünk az ő segítségük nélkül, mert nincs emberünk, akit egy miniszteri posztra állítsunk. Azt képzelik, hogy hozzájuk megyünk majd könyörögni, ha be kell tölteni egy munkakört. Persze, nekik van néhány frakkjuk és egyik-másik opportunista miniszter is volt már közülük valamelyik koalíciós kabinetben. De nagyon tévednek. Boldogulunk mi nélkülük is. Van itt miniszterjelölt, bár most még börtönben ül, vagy a kalnciemi bányában töri a követ. És itt van tartaléknak az egész haladó értelmiség és azon túl a nép kimeríthetetlen ereje. Ezzel építjük meg az országot.

A december hónapot nagyrészt vidéken töltötte Zsubur. Bejárta csaknem az egész országot és mindenüvé eljuttatta a Központi Bizottság utasításait. Persze, minden útját kiadói megbízásokkal kapcsolta össze. Rezeknében kétszer is igazoltatták, de a könyvrendelők aláírásai kihúzták a csávából, eloszlatták a gyanút. A liepajai állomáson Evert rendőrfőnök maga nézett be kétszer is a fülkébe, tetőtől-talpig végigmérte, ellenőrizte az okmányait, de nem tudott belekötni. Hanem azért mellételepedett egy rosszképű egyén, vele utazott egészen Jelgaváig és molesztálta a kérdéseivel. Milyen könyveket adott el Liepajában? Hol dolgozott azelőtt? Hisz-e istenben? Majd elmesélte, hogy mit hallott egy szovjet katonától: az orosz kol-

hozokban eke elé fogják a nőket és minden asszony mindenkié. Vajjon, mit gondol ő, hogy ítéli meg ezeket a híreket?

Zsubur immel-ámmal felelt, úgy tett, mintha nagyot hallana és a vonat zakatolása közben nemigen értené, mit mondanak neki. Jelgavában végre kiszállt a beugrató, de felváltotta egy másik.

Rigában a pályaudvaron feltartóztatták és megmotozták. Aktatáskájában és a kézikofferben csak néhány el nem adott könyvet, nyugtákat és részletfizetési tömböket találtak. Felelete kielégítette a rendőröket, elereszteték. Nem tudta, hogy vajjon csak a szokásos éberség vezeti-e a hatóságot, vagy vannak már konkrét gyanúokók ellene. A legközelebbi alkalommal persze erről is beszámolt Andrejnek.

— Fokozni kell az óvatosságot, barátom. Nagy körültekintéssel kell eljárnod. Lehet, hogy már kivetették rád a hálót. Ne jöjj hozzám most két hétig, csak Aija hozzon hírt. Aztán, ha elmaradtak a gyanús tünetek, megint folytathatod a munkát. Mindenesetre jó, hogy ezt a körutat még ilyen szép eredménnyel végigcsináltad. Ha valami történik velünk, akkor is tudja most minden vidéki szervezet, mi a teendője.

Zsubur elment Aijához a kis vendéglőbe és átadta Sileniek üzenetét. Két hétig csak a kiadójának dolgozott, nagy buzgalommal. Egész idő alatt nem zaklatták, nem tapasztalt semmi gyanúsat. Úgy látszott, hogy a pályaudvari motozásnak nem volt különösebb jelentősége. Utóbbi időben egyre gyakrabban megtörtént ez más utasokkal is.

4

Kemény tél volt, még a nagyon öregek se emlékeztek ilyenre. Negyven fokot is elért a hideg, hetekig kitartott és amikor végre engedett, megindult a havazás. Riga utcáit mindig gondosan seprik, de akkor lábnyi magasságra nőtt a hótakaró. A villamosok elakadtak, a munkások gyalog mentek az üzemekbe, erdőn, mezőn pusztult a vad és a madár, a fagy komoly károkat okozott a gyümölcsösökben.

Zsubur egész nap járkált, lábujja lefagyott — kopott cipőjét nem ilyen télre szabták. De a hideg szobában kuksolni még rosszabb lett volna és Tejkul amúgyis zsörtölődött, hogy nem fognak az újdonságok. És nem is csak a kiadó zsémbelése sarkalta, sokkal inkább a felelősség a párttal szemben. A két hét alatt, amíg nem dolgozhatott, felgyűltek az el nem végzett feladatok, megszakadt sok

fontos összeköttetés. A pártsajtó szerkesztősége nem kapott elég anyagot és a lap új száma soványabb volt, mint az előzők. Pedig éppen ezekben a napokban minden módon le kellett leplezni a nép előtt az Ulmanis-kormány alávalóságát.

A tél első felét még felöltőben, nyári kalapban vészelte át, mikor aztán nyakába szakadt a nagy hideg, Sileniek tanácsára kölcsönpénzből kiöltözködött valamennyire, fekete bársonysapkát és szürke, rövid bundát szerzett. Enyhébb napokon őszi öltözékében járt azontúl is és a meleget csak kemény fagyban használta, meg amikor Sileniekhez ment jelentésre. A téli mundér kevésbbé tünt fel, ismerősök elől is jobban elrejtette. Éppen azért eléggé meglepte, mikor egy napon Felix Vilde ráköszönt.

Késő este volt, a hold sütött és Zsubur a Daugava-város egyik szűk utcájában elgondolkozva baktatott Sileniek titkos szállása felé. Vilde szembejött vele, ráismert és megállította.

— Jóestét, Zsubur!

Összerezzent a váratlan megszólításra.

Szeretett volna úgy tenni, mintha nem hallaná, de már nem lehetett. Az ügyvéd széles mosollyal nyújtotta prémkesztyűs kezét.

— Jóestét, Vilde úr.

— Ejnye, de jó kis bundája van, valóságos Mikulás apó benne. Munkából jön?

— Az én munkanapomnak még nincs vége. Meg kell még látogatni néhány vevőmet. Brrr, micsoda tél!

Nyíltan kimutatta, hogy semmi kedve hosszasan társalogni, de Vilde barátkozó kedvében volt.

— Egészséges idő ez, megöl minden bacillust.

Vastagon bélelt, jó télikabátja, magas prémgallérja, remek sícipője megvédte a tél minden támadása ellen. Könnyű neked — gondolta Zsubur.

— Valami nagy kiadónak dolgozik most, ugye?

— Igen, Tejkul a gazdám. Napközben nehéz otthon találni az embereket és a munkahelyükön nem látnak szívesen. Így aztán este kell mászkálnom. Ön itt lakik valamerre?

— Nem én, egy kollégámat kerestem, de nem találtam. Sétálok egyet, aztán majd újra szerencsét próbálok. De mért álldogálunk? Elkísérem egy darabon, ha nincs ellene kifogása. Erre tartott, ugye?

Nem tagadhatta le, hát inkább ráhagyta.

— Igen, egy hű előfizetőnk lakik itt a közelben, ahhoz megyek.

— Miért nem látjuk most sose közös barátunknál, Pramnieknél?

— Igazán csupa véletlenségből kerültem oda akkor is. Nemigen jártunk össze. Azt se tudom, hol lakik most.

Szórakozottan felelgetett, közben keresgélt az emlékezetében, hogy van-e vevője itt a szomszédban? Csakugyan felkeres egyet, ha másként nem tudja lerázni a tolakodót. Sileniek szállása ott volt egy ugrásnyira, de oda akkor se ment volna most, ha kipróbált elvtárs a kísérője.

Az első keresztutcánál megállt.

— Én itt befordulok. Örülök, hogy jó egészségben láttam, Vilde úr.

— Egy darabig még kísérhetem. Micsoda ragyogó éjtszaka. Ezek az éles holdárnyékok a havon! Holnapra alighanem még keményebb lesz a fagy. Ambár — nézze csak, udvara van a holdnak.

Bár vinne el az ördög a hold udvarára — dühöngött magában Zsubur. Annak a kollégádnak is éppen most kell sétálgatni! Hogy a fenében rázlak le?

Egy háromemeletes ház kapuja előtt eltökélten megállt.

— Már meg is érkeztem. Köszönöm a szíves kíséretet.

— Csak nekem volt öröm, uram. Igazán meglátogathatna egyszer. Az Antonin-utcában lakom... — És megmutatta a házszámot is. — Jöjjön el. Mara megkedvelte és dícsérte magát akkor este. Bizonyosan örülne.

És az ügyvéd lassan, kényelmesen visszafelé indult, míg ő befordult a kapun. Ez aztán könnyen él — gondolta. — Csupa megelégedés. Van szép jövedelme, lakása és nyilván maga-magában is kedve telik. Ez nem bujkál. Senki se figyeli... És mégis szegényebb nálam. Sose lesznek olyan örömei, mint nekem.

Felkapaszkodott a lépcsőn a második emeletig, állt egy darabig a sötét fordulón, aztán lassan lelépkedett megint. A kapualjból kinézett jobbra-balra — az utca csendes volt és üres. Még lődörgött egy kicsit, nehogy újra Vildébe botoljon, majd a Jurmalai-útra fordulva, öt perc alatt elérte a kis kertikaput és azon át a házikót, ahol a vezetőjük most lakott. Jó félórát késett.

— Már azt hittem, el se jössz! — fogadta Sileniek.

— Az is megeshetett volna. — Elmondta, mi tartóztatta fel. — Micsoda memóriája van ennek a prókátornak! Egyszer látott, több mint féléve és első tekintetre felismert ebben a téli gúnyában.

— Hja, a prókátorok mesterségéhez tartozik az arcismeret. Reméljük, hogy nem gyanú vezette. De azért a mi helyzetünkben az óvatosság mindig helyénvaló. Tehát, barátom — folytatta aztán a dologra térve — új munka vár rád. Ezen a héten össze kell ülnünk. Van néhány kérdés, amit nem dönthetek el magam, meg kell vitatni. Neked és Aijának kell összetoborozni a társaságot.

— Ha kell, meg is lesz.

— A gyűlés után pedig megint tanyát cserélek. Itt nem maradhatok tovább, mert az asszony hazavárja a testvérhúgát. Már van is új kvártélyom, semmivel se rosszabb, mint ez.

Zsubur nem sokáig időzött ott, nem tovább, mint akármelyik vevőjénél. Másnap a kis vendéglőben sikerült átadnia Aijának az üzenetet. Aztán két napig futkosott, nagyrészt olyan címekre, amelyek nem szerepeltek Tejkul jegyzékében. A lánynak könnyebb dolga volt, a vendéglőben keresték fel az érdekeltek.

A gyűlést szombati napon, egy belvárosi magánlakásban tartották, névnap címén. Szüntelenül játszott a gramofon vagy a rádió, időről-időre az alkalomhoz illő nótákra gyújtottak. A házmestert sörrel és finom falatokkal traktálták, hogy tűrje a késői lármát. Ha valami avatatlan bekukkantott volna, a tányérokkal, flaskókkal rakott asztal meggyőzhette, hogy itt vidám házimulatság folyik, semmi egyéb. Néhány elvtársnő az illuzió teljessége kedvéért köténynyt kötött fel.

Valójában azért kellett összeülniök, mert a baloldali szociáldemokraták, akikkel egyesülni készültek, azt kívánták, hogy csoportjukat a maga egészében fogadják be. Ezt a követelést felháborodással fogadták. Ellenkezett a párt alkotmányával, amely egyéni elbírálást ír elő. Az adott helyzetben meg éppenséggel nem volt tanácsos egész sor embert alapos kivizsgálás nélkül átvenni és ezzel gyengíteni a szorosan összeforrt kollektívát.

Zsubur éberen figyelte a vitát. Most látta csak, hogy mennyit kell még tanulnia, míg eléri az elvtársak politikai színvonalát. Résztvett a gyűlésen a szocdem balszárny képviselője is. Az viszi majd el társainak a pártszervezet határozatát.

Tanácskozás után kettesével, hármasával távoztak. Zsubur útitársa egy ötven év körüli asszony volt, mozgalmi nevén Rudis. Egy darabig gyalog mentek, aztán Rudis villamosra szállt, míg ő egy útjábaeső moziba tért be és megnézte az ott pergetett új szovjet filmet.

Vasárnap egész nap otthon ült és a kiadójának dolgozott, részletesen beszámolt az utóbbi hetek munkájáról. Hétfőn, mint rendesen, a kis vendéglőbe ment ebédelni, de Aiját nem találta ott. Kérdezősködni ott nem mert róla. Kedden se találta. Ekkor már komolyan aggódott és elment a lakására.

Az öreg Martin Spare merev arccal fogadta. Pipáját nem vette ki a szájából és nem nézett a szemébe. Mikor Aiját tudakolta, hidegen, sőt barátságtalanul felelt.

— Hát nem tudja? Bevitték. Vasárnap este törtek ránk a hekusok. Mindent össze-visszahánytak, de persze nem találtak semmit. Mégis elvitték. Többet én se tudok.

Nagy lebukás volt. Elfogták úgyszólván az egész pártaktivát. Sileniéket is vasárnap fogták el, Rudist még szombat éjjel, közvetlen a gyűlés után. Megtalálták és lefoglalták mind a két nyomdát. A gyűlés részvevői közül mindössze ketten maradtak szabadon: Zsubur és egy kikötőmunkás.

A rajtaütés a legválságoabb órában sujtott le a szervezetre — közvetlenül a döntő harc megindítása előtt. Nyilván régen készült rá a rendőrség, éspedig alaposan. Kezdhetnek mindent elölről. De hogyan? És mire mennek Sileniek nélkül? Hol nyomják a lapot és a röpiratokat? Zsubur hiába adta fel a kérdést akár magának, akár a néhány ismerős elvtársnak, aki még szabad volt. Hiába fordult hozzájuk — elzárkóztak előle. Tartózkodva, kurtán felelgettek neki.

— Kár minden szóért. Tiszta munka volt. Provokátor nélkül így nem dolgozhattak volna — ilyeneket mondtak neki.

Akkor eszmélt rá, hogy őt gyanúsítják. Szoros kapcsolata volt Sileniekkel is meg a többivel is, akit lefogtak. Sok címet kellett tudnia és most azok mind lakat mögött vannak, míg ő szabadon sétál. Különös, csakugyan. Nem csoda, ha kerülik...

Provokátornak nézik — ez a szörnyű gondolat áthatotta egész tudatát. Hogy bizonyítsa be az ártatlanságát? Amíg le nem leplezik a tettest, ez a gyanú rajtaragad, semmi módon le nem rázhatja... Őt mért nem fogták el vajjon? Éppen őróla nem tud a rendőrség?

Hiába törte az eszét — mintha áthatolhatatlan őserdőben járna. És mégis ki kell jutnia ebből az útvesztőből, mégpedig gyorsan, mielőtt megindul a harc és az egész szervezetet felgöngyölítik. Máskép kizárják a pártból és haszontalan senki, elhagyatott árva lesz megint. Nem, ez lehetetlen, meg kell találni az árulót. És meg is fogja találni, ha a föld alá bújt is.

Az áruló csak olyan ember lehet, aki ismeri Silenieket, Aiját és őt. Hármuk közül melyik bízhatta rá a titkaikat? Enélkül lehetetlen volt annyi címet megtudnia!

Éjtszakákon át törte a fejét. Sileniekhez nem fér gyanú. És Aija? Még ha szabadon maradt volna, akkor se jutna eszébe senkinek őt vádolni. Sileniek szállásadója? Azon a szálláson nem történt semmi, Andrej vissza se tért oda a gyűlés után. Egyenesen az új lakásra ment és alig huszonnégy óra múlva ott fogták el. A lakás tulajdonosa régi, kipróbált kommunista. De mégha azt gyanúsítanák is, akkor is érthetetlen az egész, mert az nem tudhatta a többi huszonnégy lebukott címét, sem a nyomdákét. Nem, ez a feltevés sehova se visz. Más besúgó működött itt, kitűnően értesült, szerteágazó összeköttetésekkel rendelkező valaki.

De talán nem is egy ügynöktől kapták a címeket, hanem egész falka dolgozott az utóbbi hetekben? Lehet, hogy egyenként szaglászták ki a prédát, de az ohranka várt mindaddig, amíg Sileniekre is rá nem akadtak és csak akkor csapott le... Egy itt a lényeges — így okoskodott — olyan ember a besúgó, akit csak Sileniek ismert. Mert akkor érthető, hogy engem szabadon hagytak. Hiszen, ha engem is lefognak, néhány nap alatt kiderül, hogy ki az áruló. Ezért járkálhatok én — így akarják hamis útra terelni a gyanút. A beugratót csak Sileniek ismerte, engem csaknem mindenki. Világos, hogy a gyanú elsősorban engem ér. Erre épített az ohranka. Tiszta munka, csakugyan.

Még egy körülmény fokozta a bonyodalmat. A rendőrség gyakran alkalmazza azt a fogást, hogy a besúgókat összecsukja az áldozatokkal, hónapokig ott tartja, hogy a gyanú hozzá ne férjen és csak aztán különíti el valami módon. Talán most is ott van Sileniek mellett és vele együtt szidja, átkozza az árulót. És, bár senki sem ejti ki a Zsubur nevet, mind őt gyanúsítják. Ahányszor erre gondolt, arcába szökött a vér. „Nem, Andrej, tisztességgel, minden erőmmel szolgáltam az ügyet. Nem vagyok és sose leszek áruló! Hej, ha tudnám, ki az az ember, akit csak te ismersz..."

Az is megfordult az eszében, hogy Andrej esetleg a maga szűk körének valamelyik nőtagjával került bizalmas viszonyba és az az áruló...

Megesett az is, hogy a társaságban ismert személyiség vállalta a beugró szerepét. De olyankor a rendőrség nem alkalmazza a

színleges letartóztatást, mert ezzel kompromittálná az illetőt. Az ilyen nagy halat még átmenetileg se rakják a halastóba. Nem akarják, hogy pikkelypáncélja veszítsen a fényéből. Az ilyennel másként bánnak, mint az apró beugratókkal.

Lehet így, lehet úgy — sokféleképpen lehet. Csak az a baj, hogy egyik elképzelés se világos. Tölthetne csak egy órácskát Sileniekkel! De az még soká lesz. Senki az elfogottakkal addig nem érintkezhetik, míg az előzetes nyomozást le nem zárják, senki addig Andrejt viszont nem láthatja. Egyelőre be kell érnie azzal, amit tud, az pedig édeskevés.

Egy nap az utcán véletlenül összetalálkozott Mara Vildével. Éppen leszállt a villamosról, meglátta Zsuburt és ránézett. Sápadt arcát mosoly derítette fel.

— Ni csak, micsoda váratlan találkozás! Szinte csuda, hisz úgy elbújik az ismerősei elől...

— Ritkán vagyok Rigában, sokat utazgatok — magyarázkodott. — A mesterségemmel jár.

— Nagyon siet?

— Nem mondhatnám.

— Akkor jöjjön be velem egy-két percre a Zandart-kávéházba. Megiszunk egy feketét és elbeszélgetünk egy kicsit. Elmondja, mit mível és én is mesélek magamról.

A kávéház ott volt a közelben. Zsubur a ruhatárba tette a könyveit, bőröndjét, aztán letelepedtek egy csendes asztalkához. Előbb sehogyse akart elindulni a beszélgetés. Mara megkérdezte:

— Mondja, nem volt beteg? A nyáron sokkal jobb színben láttam.

Zsubur önkénytelenül végigsimította az állát. Még szerencse, hogy megberetválkozott ma.

— Beteg nem voltam, csak keveset alszom az idő óta. Éjtszaka tanulok — jövőre szeretnék megint beiratkozni az egyetemre.

— Múlt szombaton Pramniekéknél voltunk. Csak maga, meg Sileniek hiányoztak a nyári társaságból. Emlegettük is magukat. Edgar neheztel, amiért sose néz feléjük, úgy megörültek magának és olyan szívesen látták. Silenieket is szidta, mert nagyon régen nem mutatkozik. Nem is csodálom, ha nélkülözik — remek ember az! Én ugyan alig ismerem, de Felix is mondja, hogy nagyon okos és tehet-

séges. Meg is akarja hívni. Maga is eljöhetne egyszer. A belvárosban lakunk, az Antonina-utcában.

— Köszönöm. Különben a férje is hívott nemrég.

— Hát találkoztak? Nem is említette.

— Csak úgy véletlenül, az utcán, a Dvina-városban. Mikor is? Szerdán este.

— Érdekes. — Mara szemöldökének sötét íve felszaladt a homlokára. — Hiszen akkor valami hosszú igazgatósági ülése volt.

— Attól még lehetett. Különben se volt valami fontossága a találkozásunknak.

A művésznő arcán látszott, hogy feszülten gondolkozik. Vajjon mért ütött szöget a fejébe, amit mondtam? — kérdezte magában a másik. Csodálkozva állapította meg, hogy Mara társasága megnyugtatja, enyhíti a kitagadottság érzését, amely annyit gyötri mostanában. A szemében, hangjában szinte baráti bizalmat, lelki segítséget érzett.

Marában volt szépség, de nem olyan, ami első tekintetre megnyilatkozik. Utcán, népes társaságban a legtöbben észre se vették. Tisztelői szerint is minden gráciája, tehetsége a színpadhoz, a szerepeihez tapadt. A nagyvilági emberek egyenletes, mesterkélt derűje teljesen idegen volt tőle. Társaságban akárhányszor elmélázott, untató kérdésekre egyszerűen nem felelt, és ha valaki nem tetszett neki, csöppet se leplezte. Csak nagyritkán, kevés ember előtt nyílt ki lelki bája. Olyankor kitágult a szeme, tükrében mélységek tárultak fel és kicsit vontatott beszédében közvetlen, bensőséges hangok csendültek, melegséget árasztva arra, akit kitüntet.

Zsubur nem értette, minek köszönheti a művésznő érdeklődését, baráti közeledését. Már azon a nyári estén is bizalmasan a vállára tette a kezét és olyan különösen nézett rá. Vajjon, mit fedezett fel, vagy mit keres benne? Bizonyosan érdekes, változatos az élete, az urával jóban van — neki legalább is úgy tetszett. Az ilyet persze sose lehet tudni. Vilde nem közönséges ember, de valami nagyon rokonszenvesnek éppen nem mondható. És bizonyosan lekötik a nagy ügyek, tárgyalások... Olyan ügyek is, úgy látszik, amelyeket az asszony előtt elhallgat. Nehéz az ilyesmibe belelátni.

Marát csakugyan vonzotta Zsubur. Olyan körülmény hajlította hozzá, amit az nem sejthetett — első pillantásra emlékezetébe idézte egy leánykori szerelmét. Nem külső hasonlóság volt, inkább lényegbe vágó, az arcjátékban, hanghordozásban érvényesülő rokonság. A fiú autószerencsétlenség áldozata lett. Régen volt, már senki se beszélt

róla, Mara maga se emlegette soha. Mint színésznő szép sikereket aratott és a gazdag Vilde addig udvarolt neki, míg felesége lett, de első szerelmét soha se felejtette el. És akkor, azon a nyári estén egyszerre csak megjelent Zsubur és felidézte a fájdalmas emléket, a lánykori álomképeket.

Soha, senkinek el nem mondta, Zsuburnak éppenséggel nem. De bizalommal, melegen nézett rá és mesélt neki most is a színházról, az új darabról, amelynek főszerepét alakítja.

— Szombaton lesz a bemutató. Nagyon szeretném, ha eljönne. Igazán! — és mélyen a szemébe nézett. — Előadás után egyenesen hazamegyünk, otthon ünnepeljük a premiert, egészen szűk körben. Olgáék lesznek ott és még két-három jóbarátunk.

Zsubur maga is csodálkozott, hogy életének ebben a szörnyű válságában elfogadja a meghívást. Nemcsak Mara kedvessége, vonzó egyénisége késztette rá. Már a beszélgetés legelején, mikor Sileniek neve szóba került, megkapta egy gondolat és attól fogva, akármit mondott vagy kérdezett az asszony, ez a gondolat nem eresztette el többé, hanem tovább nőtt, egyre nagyobb erővel fogta. Hátha éppen most, itt akad nyomra! Hátha itt oldódik meg a csomó! Vajjon nem Pramniek baráti körébe vezetnek a szörnyű, fojtogató bonyodalom szálai?

— Köszönöm a kedvességét, Mara asszony és örömmel eljövök. Mivel pedig már így is fejemre olvasta a neveletlenségemet, hát még előzőleg felkeresem Edgar barátomat is. Mondja meg a címét, legyen szíves.

— Írja fel. Megvan a telefonszáma is.

Látszott rajta, hogy örömmel segít neki még ilyen apróságokban is. Arca kiszínesedett.

Zsubur nem soká tétovázott, elköszönt és máris Pramniekhez indult. Mara még elüldögélt egy keveset. Alig ment el Zsubur, Zandart odatelepedett hozzá.

— Üdvözlöm, drága asszonyom. Már régen nézegetem és gyönyörködöm magában, csak nem akartam zavarni, annyira elmerültek itt a beszélgetésben. — Hamiskásan mosolygott. — Ki is volt ez a jóképű fiatalember? Olyan ismerős az arca. Már láttam valahol.

— Persze, hogy látta. Karl Zsubur, nem emlékszik rá? Edgar születésnapján mellettem ült az asztalnál.

— Hja, persze, persze, Karl Zsubur. Szidta a németeket, igaz?

— Arra nem emlékszem.

— Lehet, hogy összecserélem valakivel. De, ha már a németekről beszélünk, magának mi a véleménye róluk, művésznő?

Zandart buzgón végezte a dolgát. Ha egy ismerőse az útjába került, múlhatatlanul kivallatta, hogy mit gondol a németekről. Ugyanazokat a kezdetleges fogásokat alkalmazta minden esetben, akár a fafaragó, mikor durva gerendán dolgozik. Olyan eredményesen működött, hogy Edit nap-nap után kapott tőle egy plusz- és minuszjelekkel ellátott névsort. Némelyik név után két plusz- vagy minuszjelet is odarajzolt.

Mara asszony még aznap este elmondta az urának, hogy találkozott Zsuburral, sőt meg is hívta a bemutató utáni vacsorára.

— Remélem, szívesen látod te is. Derék fiú, igazán rokonszenves.

Vilde készséggel vállalta a vendéget.

— Jól tetted, szívem, hogy meghívtad. Mért ne?

— Veled is találkozott, azt mondja, múlt szerdán este.

— Csakugyan. Nem említettem? Valahogy kiment az eszemből.

— De hiszen igazgatósági ülésetek volt aznap. Még panaszkodtál, hogy öt óra hosszat tárgyaltatok, meg is fájdult a fejed. És most kiderül, hogy a város másik végén mászkáltál.

Vilde az ajkába harapott, de tüstént elnevette magát és megölelte az asszonyt.

— Drágám, ez az első eset a házasságunk óta, hogy féltékenykedel. Nagyon boldog vagyok!

De Mara hűvösen elhúzódott.

— Eszem ágában sincs féltékenykedni, csak nem értem, mi okod volt oly részletesen leírni a hosszú és fárasztó igazgatósági ülést, ha nem is volt. És nem kellemes, ha az emberek azt hihetik, hogy titkolózol előttem és az orromnál fogva vezetsz.

— Ne neheztelj, kicsi. Szavamra mondom, szolgálati ügyben jártam a Daugava-városban. Üzleti titok volt és megígértették velem, hogy senkinek se említem. Téged különben se érdekelnek ezek a dolgok, tudom. De ígérem, hogy nem lesz több okod ilyen panaszra sem. — Félig ünnepélyesen, félig mókásan tette hozzá: — Hű férjed vagyok, azt tudod és ha találkáim vannak, hát csakis hivatalos ügyekben és férfiakkal.

A műterem sarkában vaskályha izzott. Az üvegtetőt hó borította, de azért szép világos volt így is. Mikor Zsubur belépett, a modell a spanyolfal mögé vonult.

— Öltözzön fel, kedvesem — mondta neki a festő. — Ma már nem dolgozunk.

— Zavarlak?

— Nem, elég volt mára. Ülj le, pajtás és melegedj meg. Én meg beszólok Olginak, kérek egy jó forró feketét.

Míg a modell öltözködött, nemigen beszélgettek. Zsubur nézegette a képeket, vázlatokat. Milyen öröm lehet így alkotni — gondolta. — Minden erejét, tehetségét olyan munkára fordítja, amit szeret. Nem tartozik felelősséggel senkinek, csak a saját lelkiismeretének, és — végső értelemben — a népnek. Ha így dolgozik, az élet maga szólal meg az alkotásában...

Megkapó látvány volt a művész maga is. Festékfoltos, fehér zubbonyában, bozontos üstökével, pipával a foga közt, félszemét összehunyorítva járkált a képei között, vizsgálódott, rendezgetett. Hatalmas vásznon dolgozott egy idő óta és kisebb-nagyobb vázlatok, tanulmányfejek, csoportozatok tervei hevertek szanaszéjjel. Több állványon megkezdett vásznak széle kandikált ki a takaró lepel alól.

— Egyik-másik barátomnak nem tetszik az elgondolásom — kezdte végre Pramniek — valami affélét szeretnék megfesteni, amit talán a munka poézisének nevezhetnék. Persze, nem a robotmunkát akarom dicsőíteni, az igazán nem nemesít, inkább lealacsonyít. Ezt csak dicsőítsék a burzsoák értelmiségi talpnyalói, van belőlük elég. És milyen szorgalmasan működnek! Milyen csábító színekbe öltöztetik a kizsákmányoltak örömtelen erőfeszítését! Azt hiszik, vonzóvá tudják hamisítani, el tudják feledtetni a néppel, hogy kinek dolgozik. Úgy megundorodtam ettől a hazudozástól, hogy elhatároztam — megmutatom színben, szerkezetben, az alakok dinamikájában azt a másféle munkát, amire nem az ínség korbácsa és nem is a kapzsiság hajtja az embert, hanem alkotókedve, belső szükséglete. A szabad munkát, ami éppen úgy kell, mint a levegő vagy az étel.

— Ilyen is lesz a munka, ha a nép a maga kezébe veszi és maga irányítja a sorsát.

— Majd valamikor, igen. Egyszer felvirrad az a kor is. Ami ma még fantasztikusnak tetszik, valóra válhat... És ki tudja — talán nincs is olyan nagyon messze az az idő.

— Dehogy van messze — vágta rá Zsubur.

Egymásra néztek és ebben a szempillantásban mérhetetlenül sokat megtudtak egymásról. Zsubur úgy érezte, hogy még a lélekzete is könnyebben jár. Most már biztosan tudta, hogy kerülgetés nélkül rátérhet arra, amiről tulajdonképpen beszélni akart. Mikor a modell végre betette maga mögött az ajtót, megkérdezte:

— Beszélgethetünk vagy félóra hosszat kettesben?

A festő arca felragyogott. — Akár egész este, pajtás. Ritka vendég vagy nálam, ki tudja, mikor látlak megint.

— Es teljes biztonságban, zavartalanul lehetünk itt?

— Hogyne. Szólok Olginak, hogy ne eresszen be senkit.

Ebben a percben Olga behozta a kávét és a csészéket, egy üveg konyak is előkerült a műterem szekrényéből. Olga örült a vendégnek, kérdezősködött a dolgairól, de egy perc alatt megérezte, hogy kettesben akarnak maradni. Férjére nézett, meghívta Zsuburt vacsorára, aztán valami háziasszonyi ürüggyel magukra hagyta őket.

A festő megtömte a pipáját és elnyújtózott jó karosszékében. Zsubur mindjárt a dolog közepébe vágott.

— Mondd, Edgar, jól ismered Vildét? Mit tartasz róla?

Pramniek elgondolkozva nézte a fölötte imbolygó füstkarikákat.

— Akkor ismertem meg, mikor megnősültem. Mara osztálytársa volt Olgának, éppen úgy, mint Edit és valójában őt szeretjük, mert remek ember és igazi művész. Sokszor elnézem és sajnálom, látom, hogy valami rágja a lelkét. És a férje aligha érti meg, bár szemmelláthatóan szerelmes bele ma is. Ami Felixet illeti — tehetséges ember, az kétségtelen. Az esze könnyen fog és csodálatos ügyességgel érvényesíti a tudását. Hivatalában gyorsan halad, szinte szédítő tempóban, pedig nincs protekciója. Az apja ma is a szép kis birtokukon ül — van ötven-hatvan hektárja — a bátyja agronómus és ezidőszerint valamelyik ajzargzászlóalj parancsnoka. Felix már többször említette, hogy nincsenek jóban egymással. A barátunk egyébként radikális nézeteket vall, de nemigen hiszek az őszinteségében. Hiúsága, becsvágya határtalan. Az egyetemen büszkén viselte a diákszövetségi jelvényt. Mit mondjak — vérbeli karrierista. A sikerért, azt hiszem, mindenre képes.

Az ősszel volt egy kellemetlenségem — ötszáz latot róttak ki rám szókimondásért. Akkor, megvallom, őrá is gyanakodtam, de nyilván igazságtalanul. Világos, hogy Osvald Lankának tartozom a köszönettel. Mióta a németekkel elvitorlázott, tudjuk, miféle madár. De őszintén szólva, nem lepne meg túlságosan, ha egy szép napon

Vildéről is kiderülne. Ha Mara nem lenne olyan drága nekünk, én ugyan soha meg nem hívnám. Most pedig, áruld el, miért érdekel annyira?

— Megmondom. Csak engedj meg még egy kérdést. Andrej Sileniek unokatestvéred?

— Úgy van. Nem iszunk egy kis konyakot? — Kihörpintették és a festő egyre jobban nekitüzesedett. — Most te várj, öregem. Mielőtt a témánkra visszatérnénk, valami kikívánkozik belőlem. Sokat töprengek mostanában mindarról, ami körülöttünk zajlik. Figyeled, mire készülnek Mannerheim hívei? Újabban félhivatalos bulletin formájában adják hírül a felfogásukat. Ezt a kőnyomatost mintegy száz ember kapja meg: a kabinet tagjai, a főhivatalnokok és magasrangú katonatisztek. Egy példány a kezembe került. Gátlás nélkül csepülik a Vörös Hadsereget. Ha nekik hiszel, hát a szovjet haderő már úgyszólván megsemmisült, míg a finneknek alig van veszteségük. És ami a legfontosabb — egy szovjetellenes skandináv balti tömb tervét érlelgetik. Valamelyik nagyhatalom védelme alatt, persze. Már a szovjet ellen háborúról álmodoznak ezek a szalonnagyártók. Érted, mit jelent ez? Uszítják a népet a szovjet helyőrségek ellen és lázasan készítik körülöttük az aknamezőket, a tankcsapdákat... Hát hiszen már elég őrültséget végbevitt az Ulmanis-csürhe, de ez mindennek a teteje. Ezt már nem fogja bevenni a népünk. De bocsáss meg, nem beszéllek agyon. Hát mit akarsz Sileniekkel?

— Jól ismered? Tudsz a tevékenységéről?

A festő komolyan, szinte szigorúan nézett Zsubur szemébe.

— Annyit tudok, amennyit közöl velem. Kiváló embernek tartom.

Zsubur még halkabbra fogta a hangját.

— Én is annyit tudok, amennyit közöl velem. De mondd, mikor láttad utoljára?

— Van vagy három hónapja. Akkor megmondta, hogy elutazik, mert vidéken lesz dolga.

— Bizalmasan beszélt veled akkor?

— Beavatott egybe-másba, természetesen nem mindenbe. Rajzoltatott is velem, festéket kért. És megmutatott több kiadványt. Az egész rokonságomból ő az egyetlen, akit szeretek és nagyrabecsülök és amennyire tudom, ő sem tart kapcsolatot senki mással.

— Mondd, kérlek. Vilde nem érdeklődött, nem kérdezősködött Andrejről az utóbbi hetekben? Gondolj csak jól vissza.

A festő keresgélt az emlékezetében, közben egyre izgatottabb lett, majd hirtelen felugrott.

— Mi van Andrejjel?

— Múlt vasárnap elfogták.

Pramniek most már nem kérdezett semmit. Nem is nézett Zsuburra, gyors léptekkel méregette a műtermet oda és vissza, oda és vissza, majd hirtelen visszaereszkedett a karosszékbe, fejét a keze közé fogta.

— Vilde volt? Azt hiszed?

A másik rábólintott.

— Talán igazad van. Könnyen meglehet. Szörnyűség! Tény, hogy kérdezősködött, nem is egyszer, tudakolta a címet, közvetlenül azután, hogy Andrej utoljára nálam járt. Azt mondta, Andrejnek egy ismerőse fordult hozzá és most valami fontos ügyben fel akarja keresni és nem tudja, hol lakik. Akkor derült ki, hogy Andrej elköltözött, én magam se tudtam, hová.

— Igen, akkor ment a titkos szállására. Az ohranka már akkor célba vette, el kellett tűnnie.

— És rólad is kérdezősködött, most már tisztán emlékszem, nem is egyszer. Érdeklődött, hogy nem jársz-e hozzánk és miféle ember vagy tulajdonképpen. Sőt, a múlt héten telefonon felhívott, azt mondta, jó állást tudna neked ajánlani, nem közölném-e veled. Még sajnálkoztam, hogy nem tudom a címedet.

— Megállj csak. Honnan tudja Vilde, hogy egy kiadónak dolgozom? Múlt szerdán este találkoztam vele a Daugava-városban. Jó későn volt már és én éppen Andrejhez készültem. Úgy belémakaszkodott, hogy alig tudtam lerázni. Ma meg összehozott a véletlen Mara asszonnyal, beszélgetünk és kiderül, hogy Vilde engem egy szóval sem említett neki — ami magában még nem volna feltűnő — de állítólag egészen másfelé volt elfoglalva akkor, így mondta a feleségének. Ez ébresztett gyanút bennem.

— Ó, a gazember! Most már semmi kétségem, Karl. Nem hiába súgta bennem mindig valami — sose szívelhettem. Nyomorult! Hát ez a gyors karrier magyarázata! No megállj, bitang!

— Lassabban, Edgar, heveskedéssel nem megyünk semmire. Egyelőre még nem is bizonyítottuk rá, még csak a kettőnk feltevése az egész. Itt pedig tények kellenek, meg kell tudnunk, hogy csakugyan az ohrankának dolgozik-e? Ha neked is fontos, ha te is éppen úgy akarod leleplezni Andrej árulóját, mint én, hát segíts!

— Mindent megteszek, ami telik tőlem. Mindent a világon.

— Akkor először is egy árva szóval, egy arcmozdulattal se mutasd senkinek, hogy Vildét gyanúsítod, előtte meg éppenséggel

ne mutasd ki az érzésedet, hanem bánj vele pontosan úgy, mint eddig.

A festő haragosan rázta a fejét. — Nehéz dolog. Szeretném arcul köpni és a kezét szorongassam?

— Akár nehéz, akár könnyű, itt komoly dologról van szó, pajtás. Idehallgass! Szombatra Vildéék meghívtak vacsorára, úgy tudom, ti is ott lesztek.

— Igen, Olgi említette. De ezek után...

— Okvetlenül el kell menni. Egy hosszú est folyamán sokmindenre nyílik alkalom. Kitapogathatjuk. Nekem már van valami tervem. Kelepcém. Ha a feltevésünk helytálló, bele fog esni.

— Ilyen ravasz lettél?

— Nézd, Edgar, ez rám nézve élet és halál kérdése. Ha nem tudom leleplezni a besúgót, mégpedig hamar, ezekben a napokban — borzalmas félreértés áldozata leszek . . . Már vagyok is voltaképpen.

— Értelek, Karl — mondta mélységes együttérzéssel a festő. —, Megígérem, hogy mindent elkövetek, szót fogadok neked. Igazad van, le kell leplezni az árulót. Hej, Andrej, Andrej!

— Igen, Andrej szempontjából is ez a legfontosabb, a legszükségesebb most. Ezt kell tennünk az ő érdekében és az ügy, a nép érdekében.

7

Szombat este Zsubur elment a színházba, a bemutatóra. Az utolsó napok alapos nyomot hagytak rajta. Lesoványodott, szeme beesett, de nem érzett fáradtságot. Szenvedélyes, türelmetlen vágy hajtotta — minden áron vissza kell szereznie a társai bizalmát, a párt bizalmát. És ez a vágy erőt adott és tiszta, éles gondolkozásra késztette az agyát. Fáradtság, pihenés eszébe se jutott.

Az előadás féltizenegykor ért véget. Szalondarab volt, amelylyel az igazgatóság a kassza egyensúlyát akarta helyrebillenteni, mégpedig olyan sürgősen, hogy alig kétheti próba után színrehozta. Így a szereplők nagyrésze még nem is dolgozhatta ki kellőképpen az alakítást és szinte minden mondatnál a súgóra szorult. A rendező is csak a főpróbán eszmélt rá, mennyire máskép kellene játszani ezt vagy azt a jelenetet, ezt, meg azt a szerepet.

Szerencsére a rigai közönség nem nagyigényű. Nem kényeztették el jó előadásokkal, nem szoktatták magas színvonalhoz. Néz-

zétek meg, amit adunk és ne sokat bírálgassátok. Akinek nem tetszik, menjen máshová. Az a „máshová" pedig a mozi, az operett, no meg a vendéglői kabarék silány művészete. Itt aztán a közönség csakugyan beérte mindennel, amit bemutatók keretében kéthetenkint elébe tálaltak. Még hálás is volt érte.

Mara asszony mindig nagy elmélyedéssel dolgozta ki a szerepeit és ma este különös lendülettel játszott. Egészen egyéni vonásokat vitt a hősnő alakjába és olyan mély érzést, amilyenről a szerző nem is álmodott. Egy fiatal asszonyt alakított, akit az ura megcsal. Ő harcba száll a vetélytársával és a férj végül is felfedezi az asszony felsőbbségét és töredelmesen visszatér a családi tűzhelyhez. Egyszerű, ismert téma volt, egyszerű, ismert morál, de a közönség nagy része a maga életére gondolt mellette, saját bölcseségét hallotta a kerek mondatokban és meg volt elégedve. Kedvteléssel gondolta — igen, igen, ilyen az élet. Az ember gyenge, de elnézést érdemel...

Az előadás után Zsubur az előcsarnokban megkereste a Pramniek-házaspárt. Edit és Zandart is velük volt. Együtt vártak, míg Mara leszedte magáról a festéket és átöltözik. A darabról, a színészekről beszélgettek. Olga nemigen hallgatott oda, még tele volt a játék hangulatával. Végre megszólalt ő is:

— Micsoda tűzzel játszott ma Mara! Rég nem láttam ilyennek. És nem a technikája fejlődött, hiába mondod, Edit, tévedsz. Szokatlan lendület volt a játékában.

Zandart is mindenáron nyilatkozni akart, mégpedig szakértőhöz méltóan.

— Nagyon helyesen állapítja meg, Olga asszony. Ebben az alakításában volt ma valami — hogy is mondjam — tisztult artisztikum.

Végre megjelent a művésznő, hatalmas virágcsokorral a karján, mögötte Vilde, mosolyogva, láthatólag elégedetten.

— Vigyázz, ne felejtsd el, amit ígértél — súgta Zsubur a festő fülébe. Az csak rándított a vállán.

Vildeéknél már minden készen várta a vendégeket. Az asztal megterítve, a kandallóban barátságosan pattogó tűz. Előtte hatalmas szürke kandur nyújtózkodott a fehér medvebőrön.

— Parancsoljatok mindjárt az asztalhoz — tessékelte őket Vilde.

Úgy ültek le, ahogy éppen adódott, de Zsubur a házigazda mellé került. Az pálinkát töltött a pohárkába.

— Legjobb ezzel kezdeni ilyenkor. Eleget fagyoskodtunk odakint.

Koccintottak Mara sikerére és Vilde másodszor is töltött. Közben behozták az ételt. A beszélgetés élénken, vidáman indult, egymás szavába vágtak, tréfáltak, nevettek. Pramniek különösen hangos, beszédes kedvében volt ma, de a politikát gondosan kerülte. Zandart szokása szerint egyenlő figyelmet szentelt hölgyének és a jó falatoknak. Edit kegyesen, fölényesen tréfálkozva hallgatta, amit mesélt — viszonyuk szemmel láthatólag változatlanul a régi volt.

Vilde már harmadszor töltött a szomszédjának, de az éppen csak kortyintott és letette a csaknem teli poharat.

A házigazda túlzott megbotránkozással nézett rá.

— Ohó, barátom, te nem ismered a szokásainkat. Ez így nem járja.

— Nem szoktam sokat inni — szabadkozott Zsubur.

— Annál több a pótolnivalód. Sose kéresd magad, ne tégy úgy, mint valami csitri lány. Egymás között vagyunk, aki véletlenül elázik, azt felápoljuk benn, a jó, kényelmes pamlagon. Rajta no, csak fenékig!

És nem nyugodott, amíg ki nem hörpintette. Pontosan ezt vártam — gondolta. — Ezúttal magadat csalod lépre, jómadár. Annál inkább ügyelt magára és igyekezett sokat enni. A kocsonyából jó zsíros falatokat vett, a vajból is jócskán kent a kenyerére. Közben Mara asszonyra pillantott — isten tudja, milyen falánknak nézi. A pálinka kicsit fejébe szállt, de esze tiszta maradt, élesen figyelt minden szót, minden mozdulatot.

Vilde most sörrel kínátal a vendégeit. — Térjünk át a könnyebb minőségre. Igen jóféle.

Zsubur az italtól megoldódott nyelvvel, az asztalon át köszöntötte a művésznőt és gratulált mai gyönyörű játékához. Mara szeme felcsillant.

— Igen, magam is éreztem, hogy jól játszom. A rendezőnk azt mondja, egészen más sült ki, mint a próbákon, de ez nem rontotta az összjátékot, inkább vitte az egészet.

Vilde hirtelen más témát dobott be. Hangja túlharsogta a többiekét.

— Hölgyeim és uraim, valami érdekeset szeretnék közölni. Közvetlenül mielőtt a színházba indultam, ezt a lapocskát találtam a postaszekrényemben.

Negyedréthajtott nyomtatványt vett ki a zsebéből. Kinyitotta és átadta Zsuburnak.

— Olvasd csak el, érdemes. Aztán add tovább.

Mosolyogva figyelte Zsuburt s az érezte a rajta nyugvó várakozó tekintetet. Első pillantásra látta, mit adnak a kezébe — Andrej Sileniek kiáltványa volt, a lefoglalt nyomda utolsó terméke. Betéve tudta a szöveg minden sorát. Felhívás volt azokhoz, akik még nem határozták meg álláspontjukat az uralkodó klikkel szemben, nem ismerték fel a vészjós pillanatot, amikor ez a banda Hitler igájába hajtja és véres kalandba készül taszítani az országot. Főleg az értelmiséghez fordult.

„A nép tetteitek, cselekvő magatartásotok szerint fog megítélni. Miért hallgattok? Azt várjátok, hogy mások építsék meg az utat? Csak ők dolgozzanak, ők szenvedjenek és ha majd eldől a harc és győzött a nép, akkor jelentkeztek az osztályrészetekért? Ha így tesztek, ugyan miféle rész illet meg, mondjátok?"

Alig tudta elrejteni a büszkeségét, amit ez a bátor és forró szózat keltett benne most is, de azért úgy tett, mintha először olvasná és nem érezné a hatását. Mikor továbbadta a röplapot, Vilde odahajolt hozzá és halkan kérdezte:

— Milyen hangon írkálnak, mi? Nem rossz! Azt hiszik, isten tudja milyen erősek. Követelőznek, fenyegetőznek.

— Merész írás, szó sincs róla — felelte fölényes nyugalommal. — Nyelvezete intelligens emberre vall.

Egyetlen arcizma se árulta el, hogy mi forr benne. Ezt érezte, tudta és jól esett tudni. A festő morgott valamit, hogy ő is talált ilyen nyomtatványt a postaládikájában, de nem törődött vele. A hatóság bizonyosan hamarosan kinyomozza a szerzőt, meg a terjesztőket.

Annál indulatosabban nyilatkozott Zandart. Hadonászva szavalt:

— Ezt a vakmerőséget! Tisztes polgáremberekre vetik ki a hálójukat, rémítgetnek. De engem ugyan meg nem ijesztenek. Fütyülök a cédulájukra. Az én törzsközönségem hű marad hozzám, a lovacskáim futnak és nyernek, nekem több nem kell. Én még senkitől semmit el nem vettem, de a magamét sem engedem. Ami az enyém, az az enyém.

A röpcédula megkerülte az asztalt és visszaérkezett Vildéhez. Gondosan összehajtotta és a zsebébe rejtette megint. Most már borral kínálta a társaságot.

— Akármit hozzon a jövő — mondta sugárzó jókedvvel — ma iszunk!

Zsuburt is hevesen ostromolta, de az határozottan visszautasította a bort is, a sört is. Kitartott a pálinka mellett. Hogy jobban elháríthassa a házigazda unszolását, adta az ittas embert, egyik szavát a másikba öltötte, majd hirtelen elhallgatott és maga elé bámult. Miközben Mara és Olga Pramniek készülő nagy figurális képéről vitáztak és Edit lusta mosollyal hallgatta hűséges udvarlóját, aki a Regent multjából merített történetekkel traktálta, Vilde karját Zsubur vállán nyugtatva, torkát köszörülve fejtegette:

— Én azt hiszem, mégis csak időelőtti ez a kommunista szózat. Ötven éven belül Lettországban aligha érnek el valamit. Furcsa, szinte mulatságos, de a munkásaink nagy része igenis Ulmanisért hevül. Akármit csinálnak a kommunisták, akárhogy szeretnék lefosztani fejéről a dicskört, mégis népszerű. Nem tudnak ők a nép nyelvén, barátom, nem találják meg az utat hozzá, igaz?

— A fene ismeri ki őket — mondta Zsubur egy ásítást elnyomva. — Valami kommunistával kéne erről beszélgetni. Különben, mit törődünk velük? — Az ajtóra nézett és félig lehunyta szemét. — Forog a világ körülöttem... szívesen ledőlnék egy kicsit.

Vilde karonfogta és kivezette az ebédlőből. A többiek is felálltak lassan. A férfiak a dolgozószobába vonultak egy csésze feketére, Olga és Edit a szalonban telepedett le, míg Mara az előszobába ment valamiért és ott a férjébe ütközött. Haragosan rátámadt:

— Nem értelek, Felix, mit művelsz? Miért itatod egész este azt a szegény fiút? Miért akarsz csúfot űzni belőle?

Felix álmélkodva nézett rá, mint aki egy szót se ért.

— Ki akar csúfot űzni belőle, kedves? Derék fickó, nagyon szeretem és örülök, hogy itt van. Egy kis itóka csak nem árt neki? Fáradt vagy, angyalom és ideges, végy be talán valamit.

Azzal bement a dolgozószobába. Zsubur a pamlagon feküdt. Odaült hozzá.

— No, megkönnyebbültél?

Zandart a hölgyekhez kívánkozott és átment a szalonba. A festő, hosszú lábait elnyújtva, a pipáját tömködte. Zsubur most hirtelen megragadta Vilde kabátgombját és szemét hunyorítva, halkan mondta:

— Az a röplap, hallod! — Ügyesebben is csinálhatnák Ulmanisék... Az a garázs...

Nagyot ásított. Feje a párnára hanyatlott, szeme lecsukódott. Vilde vállonfogta, megrázta és föléje hajolt.

— Mit mondtál, pajtás? Miféle garázs?

Félig kinyitotta a szemét és mormogva ismételte:

— A garázsban... éjjel nyomják... a Klenov-utcában..., Hetes vagy kilences... tudomisén. Ahol az a nagy udvar van. Minden éjjel dolgoznak. Reggel kihordják... Nagy csomagokat, kis kocsikon...

Még nagyobbat ásított.

— Érdekes — Vilde aggódva pislantott a festőre, de az egy képes albumot lapozgatott nagy figyelmesen. — Érdekes. Te honnan tudod, pajtás?

Zsubur nyitogatta a szemét és nagy erőlködve nyögte ki:

— Vevőim laknak arra... sose fizetnek... mindjárt..., tízszer is el kell menni... hol este, hol reggel... Azok meg csak nyomtatnak... Hol veszik... a sok papirost?

Hirtelen abbahagyta és fölélénkülve, Pramniekhez fordult. Rámutatott Mara asszony képére, amely ott függött a falon és rekedt hangon kérdezte:

— Te festetted? Jó! Nagyon jó...

Edgar vizsgálódva nézte a barátját, nem tudott eligazodni rajta.

— Én festettem, igen.

— Ördögöd van... Szépen dolgozol. Nehéz lehet...

— Nem is mondom, hogy könnyű.

— És mit kaptál a képért? Csak nem dolgoztál ingyér? Ingyér senki se dolgozik, igaz? — És a házigazdához fordult. Az nevetve magyarázta:

— Márpedig ezt ajándékba kaptuk, Olgától, a házassági évfordulónkra. Mesterműi, csakugyan.

Zsubur oda se hallgatott, nagyhangon kérdezte a festőt:

— Edgar! Az én portrémat... mikor fested meg?

— Rajtad múlik, pajtás. Már régen hívtalak. Hát mikor ülsz nekem?

Zsubur akadozó nyelvvel szabadkozott.

— Ma nem lehet, ne is kérj... Fáradt vagyok most ülni... Konyak az ott nálad? Miért nem töltesz nekem? Konyakot még nem is ittam. — Körülnézett. — Szép lakás... A házigazda is... kedves ember.

Azzal hanyatt terült a díványon és elaludt.

Még vagy egy órahosszat együtt maradt a társaság. Feketét és konyakot ittak, rádiót hallgattak, meséltek, mókáztak. Mikor már cihelődtek, Pramniek a díványhoz lépett és megrázta Zsuburt.

— Kelj fel, hé, megyünk haza.

Az megdörgölte a szemét és felült.

— Haza? Hát hol vagyok?

— Kelj fel, no, eleget mulattunk.

Ingó lábbal ment az előszobába, a fogashoz, nagynehezen bebújt a kabátjába, kicsit összeszedte magát és elköszönt a háziaktól. Vilde kikísérte a lépcsőházba és megszorította a kezét.

— Remélem, máskor is eljössz. Ne is várj meghívást, magadtól gyere.

— Köszönöm... Csak előbb megtanulok inni. Nem való vendégségben aludni.

— Ugyan már! Megesik az mással is... Jóbarátok közt lehet...

Pramniek kocsit szerzett és Zsuburt is beültette, magával szembe. Mikor a lovacska már vígan kocogott, Zsubur előrehajolt és súgva, diadalmasan mondta:

— Hát ez sikerült... Holnap a veremben lesz a róka.

— Miféle veremben, Karl?

— Hát abban... Ahol a röplapokat nyomják!

Pramniek megértette. Előbb nevetett, majd hirtelen elkomorodott és a fejét ingatta.

— Szóval igaz! Alávaló bitang! Eddig mégis csak feltevés volt, de most már semmi kétség. Gazember...

Olga fázósan a férjéhez bújva szendergett addig, most felrezzent és álmosan kérdezte:

— Miről beszéltek?

— Vadászatról. Képzeld csak, most derül ki, hogy Karl szenvedélyes vadász. Éppen farkasvadászatra készül.

A hó csikorgott a szántalpak alatt. Csendes, kemény éjtszaka volt, az alvó házak ablakairól csillogva verődött vissza a holdfény.

8

Hajnaltájban Juris Rubenis különös neszre ébredt. Mintha valaki kotorászna az ajtón. Fölemelkedett az ágyán és fülelt. A konyhában aludt a tűzhely mellett. A jégvirágos ablakon át beszűrődő holdfény megvilágított minden tárgyat körülötte, az es'e felmosott padló csakúgy szikrázott. Most nyikordult a kilincs — semmi kétség, valaki mocorog a küszöbön.

Minden álmossága elillant. Magára kapta a kabátját, gyorsan körülnézett, az ágyra dobott egy kopott takarót és az ajtóhoz sietett. Nem kérdezte, ki az? Vagy az ő embereik közül való és akkor jobb minél csendesebben beereszteni, vagy valami ohranka-vitéz és akkor úgyis bejön, ha akar.

Halkan elfordította a kulcsot a zárban, behúzta az ajtót és tüstén ráismert Zsuburra. Szótlanul néztek egymásra. Idegenkedve, de betessékelte.

— Gyerünk csak, ne állj a küszöbön. — Bezárta az ajtót mögötte és helyet mutatott az ágyon. Maga is melléje ült.

— Mi az? Mi hoz ide éj idején?

Zsuburt nem lepte meg a barátságtalan hang, így fogadták mostanában mindenütt, de most nem fájt neki, föl se vette.

— Segítségért jöttem, fontos dologban. Nem is tudok mást, aki segíthetne. Sileniek letartóztatásával függ össze a dolog.

Juris olyan mozdulatot tett, mintha el akarna húzódni. Zsubur felemelte a kezét, szinte védekezve.

— Rubenis elvtárs, tudom, hogy nem bíztok most bennem, mindenfélét gondoltok rólam, de nem igaz.

Rubenis közbevágott.

— Én semmit se tudok, semmit se gondolok, de mikor ilyen dolgok történnek, az ember természetesen, keresi a rejtély nyitját. Nem vagyunk bárányok.

— Értem. Nem is lehet másképp. De mondd meg őszintén, mit szeretnél jobban: ha rám bizonyul a gazság, vagy ellenkezőleg — kiderül, hogy ártatlan vagyok?

— Tudhatod, hogy esik az embernek, ha elveszít egy elvtársat, akiben bízott. Kivált ilyen időben.

— Hidd el, Rubenis, én nem neheztelek senkire. A gyanú szükségkép rám irányult, így is akarták, rám akarták terelni. De most idehallgass: kinyomoztam a besúgót és most kérlek — segíts leleplezni! Hadd mondom el.

Juris hitetlenül nézett rá és vállat vont.

— Hát csak mondd, de biztosítlak, semmiféle mesének be nem dőlök. Félkegyelmű nemigen akad közöttünk.

Zsubur elmondta töviről hegyire a tépelődéseit, feltevéseit, véletlen találkozását Felix Vildével, Mara asszonnyal. Mikor Pramnieket említette, Juris arca felderült.

— Azt ismerem. Ő szerezte nekünk a festéket. Andrej mondta, hogy derék ember, bár nem tartozik közénk.

Végre beszámolt Zsubur a Vildeéknél töltött estéről. Hogy akarta leitatni az ügyvéd és ő hogy adta be neki a garázsmesét. Juris most már egészen másképp nézett rá és lelkesen a vállára ütött.

— Hát ezt jó' kitaláltad! Nem hiába van ma vasárnap, lesz egy kis ünnepi mulatságunk!

— Remélem, engem is itt marasztalsz, mert én is élvezni akarom. Egyenest iderohantam hozzád, nehogy megelőzzenek.

— Hát csak maradj, elférünk az ablakban ketten is.

— Vilde alig várta, hogy elmenjünk, látszott rajta a türelmetlenség.

— Minden hájjal megkent csirkefogó! Tudod mit, Zsubur? Nem ártana idehívni még néhány elvtársat. Hadd lássák ők is a komédiát. Mennél több tanúnk van, annál jobb.

— Igaz. De hogy csináljuk? Én nem mutatkozhatom most a házad táján, azzal mindent elrontanék.

— Nem is kell, te csak ülj itt veszteg. Majd elküldöm az öregemet Csiekurkalnba, Aija apjához. Jó lesz?

— De mennyire! Őt kívánom ide elsősorban.

— Akkor rendben van. Felkeltem apámat, hogy induljon az első villamossal. Ki tudja, mikor kezdődik a hecc.

Bement a szobába, ahol a szülei aludtak. Halk beszélgetés után meztelen lábak csoszogása hallatszott — az öreg Rubenis már öltözködött.

A tűzhelyen sercegett a hal. Míg Rubenisné a konyhában sürgölődött, benn a szobában a négy férfi pipafüst mellett üldögélt. Zsubur csak most, a napvilágnál, láthatta a munkáslakás takaros szegényességét. Ódivatú, durván faragott, barnavörös ruhaszekrény, mellette a fiókos, amelynek elhomályosult tükre már alig adta vissza a belenéző arcát, ágy, asztal, pár nádüléses szék, a sarokban az előírásos matrózláda — mert valamikor a hadiflottánál szolgált az öreg. A kemence szelelőnyílása előtt dohánylevelek lógtak a szárítózsinóron, míg a padkán a kis deszka dohányvágásra szolgált. A tüllfüggönyt pókhálóvékonyra koptatta a sok mosás, a lábszőnyeg foszladozott. Két virágváza, fakeretes fényképek, keskeny könyvespolc, — ennyi volt Rubenisék ingósága, hacsak hozzá nem számítjuk a nagy sárga macskát, amelyik szüntelenül a háziasszony sarkában volt és időnként hosszút nyávogott, mert ingerelték a sült hal finom szaghullámai. Zsubur jól ismerte ezeket a szerény, szinte alázatos szoba-konyhás lakásokat. Ilyenben élt mindenfelé a munkásnép, ilyenben nőtt fel ő maga is. A mostani szobája sem volt sokkal különb.

Juris az ablakban ült és szüntelenül figyelte az utcát. Odalátszott a garázs, az udvar és az utca egy darabja. Az udvar üres volt, tulsó sarkában egy farakás mellett néhány felborított benzinhordó. Az öreg Rubenis a maga dolgairól mesélt.

— Múlt nyáron egy hétre elszegődtem a halászokhoz őrnek. Akkor fillérekért lehetett kapni halat. Be is sóztunk egy egész hordóval, de bizony már a fele sincs meg. Gombát is szedtünk, egész puttonnyal. Az anyjukom meg elment krumplit kapálni, hazahozott egy pár vödörrel. Igy talán majd áttelelünk valahogy. Ha ez a kis tartalékunk nem lenne, bizony éhen dögölhetnénk. Mit keresek a kikötőben? Itt-ott egy pár garast.

— Nyomják a munkást, nyomják — tódította Spare. — Egy hasáb fát nem adnak az úsztatónak. Inkább ott rohadjon, vigye el az áradás, csak a munkásnak ne jusson. Hogy vészeljük át a fagyos hónapokat, az nem érdekli az urakat. Majd kitavaszodik — akkor eriggy a folyóra és dolgozz, amíg meg nem szakadsz és amíg az időjárás engedi. Ha megbetegszel, majd ad a betegsegélyző valami hashajtót. Táppénz? Minek? Van fiad, lányod, segítsenek azok, kötelességük. Igen ám, ha nem lennének lakat mögött mind a ketten. Hja — mondják erre — minek ágálnak? Miért szállnak szembe a hatósággal? Miért nem viselkednek úgy, ahogy rendes polgárokhoz illik? Ok nélkül nem fognak le senkit.

— Persze, de ha valaki kimondja az igazat, az már főbenjáró bűn, azt nem bírják el. Az igaz szó sérti a finom füleket. De hiába — egyszer mégis csak meg kell hallaniuk. A fülükbe harsogják, ha kényes, ha nem. Nesze, tömd meg te is, Spare.

A disznóbőrzacskó a másikhoz vándorolt és az gyakorlott mozdulattal megtömte pipáját. Kék karikák terjengtek a szobában. Rubenis mellre szívta a füstöt.

— Velünk félvállról beszélnek az urak, a kurtabárók, de az oroszoktól félnek. De még hogy félnek! Van a kikötőben egy szállító. Ha csak szóba kerülnek az oroszok, már kékül-zöldül, a szeme kimered, guta kerülgeti. És ha megszólal, csakúgy dől belőle a szitok. Tajtékzik, mint a veszett kutya, ordít és reszket mérgében.

Juris mulatott.

— Tudja a macska, kinek a pecsenyéjét ette meg. Dühösek, mert a népre nem tudják átragasztani az oroszgyűlöletet. A nép becsüli az oroszokat, csodálja eredményeiket és csak javát akarja a szovjet hatalomnak.

Martin Spare is ezt tapasztalta az úsztatók között.

— Amíg Lettország nem lesz jó szomszédja a Szovjetnek, addig nem fordul jóra a sorsunk — ezt mondogatják. Mennyivel jobban éltünk tíz évvel ezelőtt, mikor szovjet hajókkal volt tele a kikötő! Akkor bizony nem nélkülöztünk, volt munka és volt kenyér.

— Úgyúgy — erősítette Rubenis.

— Nem telik bele sok idő és megint úgy lesz — biztatta őket Zsubur. — Viszontlátjuk a szovjet hajókat és a gyárakban megszaporodik a munka.

— Igen, csak előbb aprókat kell ütni a burzsujok meg a tányérnyalóik fejére — mondta Spare. — Máskép nem jutunk előre.

— Ki is verjük őket. — Juris nyugodt biztonsággal mondta, mintha csak akarni kellene. — Menjenek a pokolba! Olyan rendet csinálunk, amilyet a nép kíván. Akkor kezet fog a lett és az orosz, mint két igazi testvér, és ha együtt haladunk, hát nincs mit félni, nem ijedünk meg se irígyeinktől, se nyúzóinktól.

Martin Spareráncos arcán mosoly villant, sűrű szemöldöke alatt szikrázott a szeme.

— Jól mondod, fiam. Kétszáz millió ember együtt hatalmas erő, avval már szépen kell beszélni. Adja isten, hogy elérkezzen az az idő, mentül előbb. És ha rákerül a sor, hát én se állok félre, van még erő a két karomban.

— És én talán a bokorba búvok? — kontrázott az öreg Rubenis. — Itt pislogok és várok, hogy tálcán hozzák elém az új életet? Nem, barátom, ezt csak az egész nép együtt, vállvetve vívhatja ki.

Rubenis anyó az asztalra tette a serpenyőt a sült hallal, hozzá egy fél fekete kenyeret és hamuban sült krumplit.

— Tessék, fogyasszák egészséggel. És ne szólják meg a szerény főztemet, van, ami van. Üljön ide maga is, fiatalember — és kedvesen nézett Zsuburra.

Valahányszor „fiatalembernek", vagy „Zsubur úrnak" szólították a munkások, beléhasított, kivetettnek érezte magát. Egymást sose hívják így. Sokszor törte a fejét, miért nézik idegennek? Mert nyakkendőt visel meg fehér gallért? De hisz olyat ők is felvesznek akárhányszor, vasárnap vagy valami családi ünnepségre. Papiros-szagú a beszéde? Nem hivalkodik ő idegen szavakkal, se keresett kifejezésekkel, inkább kerüli az ilyesmit.

Az utóbbi hetekben, azóta, hogy mélyebben az életükbe hatolt, lassacskán megértette, mi vonja ezt a határfalat közéjük. Az apja, aki nem érhette meg a jobb időt, hányszor emlegette: Bárcsak lenne a fiamból valaki, bár láthatnám aktatáskával, fehér gallérral! . . . Igen, de a nép javarésze nem ezt kívánja a gyerekének. Tapasztalták, hogy az iskolázott fiú sokszor elfelejti, kinek köszönheti a tanultságát és átpártol az ellenséghez. Nem, a nép nem egy-egy

gyermek felemelkedéséről álmodik, hanem boldogabb jövőről minden fia-lánya, valamennyiük számára.

A szerény reggelinek már a végén jártak, amikor Juris, aki nem hagyta el őrhelyét, hirtelen Zsuburhoz fordult és ravasz mosollyal odaintette.

— Gyere gyorsan! Nézz csak ki, alighanem kezdődik.

Egy kifogástalanul öltözött úriember, szürke kis bundában, prémgallérral, csontkeretes szemüveggel, szép kényelmesen sétált a garázs felé. Minden lépésnél jobbra-balra nézett, de csak alig észrevehetően, fejét a világért se forgatva. A kapu előtt megállt, kivette a cigarettatárcáját és rágyujtott. Ebben a percben Rubenisék ablaka felé fordult és Zsubur tüstént ráismert.

— Ohó, hisz ez régi ismerősöm! Ezzel birkóztam a nyáron a tengerparton. Most már minden világos.

Csakugyan Kristap Ponte sétált lenn a Klenov-utcán, teljes méltóságban. Kicsit túlságosan sokáig vesződött a gyufákkal, sehogyse akartak meggyulladni, de ez egyáltalában nem idegesítette, nyilván nem volt sietős dolga. Végre eltávozott. Negyedóra múlva újabb figura jelent meg a gyalogjárón. Az is, akárcsak Ponte, megállt a kapu előtt, nézelődött és sokat bajlódott a gyufagyujtással. Mintha csak valami rejtélyes hatalom késztetné őket, hogy pontosan ezen a helyen gyujtsanak rá. A szél talán kevésbbé jár itt, mint máshol? Vagy egyéb okuk lenne?

Zsubur a második férfiút is ismerte. Ponte cimborája volt, a pocakos Abol.

Jurisnak szörnyen tetszett a móka.

— Megy ez, mint a karikacsapás. Most szaglásznak, kitanulják a terepet, hogy majd sötétben simán dolgozhassanak. De hol marad a főszereplő?

— Az talán nem is mutatkozik itt — vélekedett Zsubur. — De nekünk nem is az a fontos.

— Persze. Az a fontos, hogy a te bemondásod alapján megindult a verkli.

De hamarosan megjelent a főszereplő is. Nem tudott veszteg ülni otthon. Csak más gúnyába bújt, kurta bunda, sapka, magasszárú vadászcsizma volt rajta. Felix Vilde, a jeles ügyvéd, lakásától jó messze végezte ma reggeli sétáját. Zsubur az izgalomtól rekedten mutatott rá:

— Odasüss! Ő az! Jegyezd meg jól a képét, még hasznát vehetjük.

Martin Spare és Rubenis komolyan, szinte ünnepélyesen figyelték az ismeretlent. Büszke tartással, minden sietség nélkül ment és nem állt meg. Éppencsak odapislantott a garázs kapujára és leverte a havat a bundájáról. Juris a homlokára ütött.

— Hisz ezt én is ismerem! Mult év novemberében megmotoztatott a kiviteli kikötőben. Rajtunk akartak ütni, az hitték, hogy az Októberi Forradalom évfordulójára sajtóval láttak el bennünket. A hekusok körülzárták a kikötőt és mindenkit átkutattak. Ez az úr engem még sajátkezűleg is megmotozott. Kiforgatta a zsebeimet, de mindössze egy darab száraz kenyeret talált. — Csak tessék, mondom neki, tartsa meg, én már ebédeltem. — Akkor dühösen rám mordult, hogy fogjam be a pofámat. A kenyeret meg eldobta. Látom én ezt gyakran a kikötőben. Mindig ott van, mikor Jürgenson-hajó fut be. És egyenest a kapitányhoz megy.

— Persze, mert Jürgenson jogtanácsosa.

— Érdekes jószág. Jó lesz figyelmeztetni rá a matrózbarátainkat, hadd tudják, kivel van dolguk. Ettől aztán minden kitelik.

Amit eddig láttak, még csak a bevezetés volt. A főcselekmény hétfőre virradó éjjel folyt le. Rubenis anyó már rég lefeküdt és a férfiak, hogy ne zavarják az álmát, félhangon diskuráltak. Az öregek a meleg kemence padkáján helyezkedtek el, csöndben pöfékelve, elég messze az ablaktól, hogy még a kupakban izzó szikrát se lehessen látni kivülről. Juris volt az első, aki mozgást vett észre az utcán és halkan odahívta a többit. Kezdődött a komédia, amit egész nap olyan türelmetlenül vártak.

Egy teherautó állt meg a kapu előtt. Hét ember ugrott le róla. Vilde is ott volt saját személyében és ő rendelkezett. A lakatot álkulccsal fölfeszítették, a kapuval is huzakodtak egy darabig, végre benyomult az egész had, a teherautó is begördült az udvarra. Juris a hasát fogta, úgy röhögött.

— Nahát ez óriási! Hogy buzgolkódnak. De lesz is dolguk. Reggelig eltart, míg azt a sok ócskavasat félrerámolják, összevissza turkálják.

— Csak igyekezzenek, mondta komoly képpel, oktató hangon az öreg Rubenis. — Majd csak találnak valamit, ha egyebet nem, hát egérpiszkot. Üres kézzel csak nem mennek haza.

Jóízűt nevettek és elnézték a nagy járáskelést. Még egy álló órahosszat mozogtak az árnyékok a holdfényes udvaron, végülis felültek a teherautóra és elrobogtak. Valahonnan előkerült egy őrszem és bezárta a kaput, de egész éjjel azután is fel-alá mozgott egy

árnyék az utcán. Néha egészen belesimult a falba, aztán megint csak előbukkant hirtelen és reggelfelé tűnt csak el.

Mikor a nyomozás véget ért, Juris felkelt és szó nélkül megszorította Zsubur kezét. Ugyanazt tette Martin Spare és az öreg Rubenis. A kérges munkáskezek kemény, meleg szorítása minden szónál többet mondott. — Újra kitárult előtte az egyszerű, erőslelkű emberek ajtaja. Most megint szívesen látott vendég lesz nálunk mindenkor. Mellékük sorakozhatik, velük vívja a nagy harcot. Együtt menetelnek, együtt nyomulnak előre a harc nehéz, szép útján, összeforrva életre-halálra.

— Vilde úrról tüstént informálni kell az egész pártot — mondta Juris. — Befellegzett neki, nem lesz aranyélete többé.

NEGYEDIK FEJEZET

1

A kandallóban nyírfahasábok izzottak. Nikur monogrammos zsebkendőjébe fújta az orrát, aztán megnézte a kiosztott lapot. A pikk alsó volt.

Lusis pénzügyminiszter, a házigazda adta a bankot. Kaulen a treffnyolcast rejtegette a tenyere alatt.

— Vigyázz — figyelmeztette tréfásan a főminisztert — Lusis barátunknak kemény marka van, nehezen ereszti ki a lapot.

— Hja, ki a garast nem becsüli, az aranyat nem érdemli — tódította filozófusi nyugalommal Pauga.

Lusis csak nevetett a csipkelődésen.

— Megrövidítettem már valakit közületek? — és Nikurhoz fordult — például téged, Alfred? Csak a házaid többet hoznak, mint az egész miniszterség a reprezentációs költséggel együtt. És zaklatnak a felügyelőim? Belenéztek valaha a könyveidbe?

Nikur szemét szűk réssé keskenyítette a nevetés.

— Nem, David e tekintetben igazán nincs panaszom. A felügyelőid igen tisztességtudóak, hisznek a puszta szavamnak. A mi házainkon nem sokat keres a kincstár. De hát mit számít tízezer lat egy államháztartásban? Se nem oszt, se nem szoroz. Két lapot adj, a bank a tét.

A bank még csak ötven lat volt. Lusis adott két lapot. Nikur, a gyakorlott régi kártyás, semmit el nem áruló szemével mustrálta, olyan mozdulatot tett, mintha az asztalra akarná dobni a kártyáit, de az utolsó pillanatban meggondolta és kijelentette:

— Elég. Ossz magadnak.

Tizenötje volt, de Lusis azt hitte, legalább huszat összeszedett. Egy király volt a kezében, a hatos követte, azt egy filkó, újabb hatos — tizennyolc. Máskor itt megállt volna, de ha Nikurnak többje van, meg kell kockáztatni. Még egy lapot húzott. Káró dáma! — Huszonegy! — kiáltotta diadalmasan és felütötte a lapját.

Nikur enyhe fintorral állapította meg:

— Ma neked szolgál a szerencse, David.

— Szeretem a francia kártyát és az is engem — mondta a pénzügyminiszter. — Nos, Pauga, mennyit teszünk?

— Az egészet.

Lusis nyert. Most már kétszáz volt a bankban.

— Kaulen?

— Bank! Ha ti úgy, én is úgy.

— Vigyázz, a pénzügyminiszter figyel! — tréfálkozott Pauga. — Tudtára adja az adófelügyelőségnek, hogy Kaulen miniszter szórja a pénzt és nyakadra küldi a revíziót, mikor a legkevésbbé várod. Hehe...

Kaulen ravaszul mosolygott.

— Ült már nálam elég revizor. Mikor a kemeri szállodát építették, az egyik mindenáron ki akarta vizsgálni, miből veszik a főosztályvezetők a házaikat? Bele is kezdtek a nagy munkába, de el nem végezték. Azóta oda se dugják a képüket.

A pénzügyminiszter felsóhajtott.

— Szépen hozott az a szálloda, szó sincs róla. Legalább két évig kellett volna még építeni, akkor egy-két házikómmal több lenne ma Rigában. Jó, hogy az új nyaralómat tető alá hozhattam.

Kaulen kétszáz latot vesztett.

— Négyszáz a bank, urak! — jelentette Lusis. — Nagyméltóságod?

— Az egészet! Ismerhetnéd a szokásaimat.

— Bocsánat, miniszter úr — és Lusis mókásan meghajolt. Megint csak nyert és aztán, Paugával szemben, ismét. Most már ezerhatszáz volt a bankban. Kaulen elgondolkozva simogatta kopasz fejét.

— Kár a pénz ebbe a kincstárnoki bendőbe... Hej, csak nincs ördöngősebb dolog a világon, mint a kártya. A felét, no!

Huszonegyje volt. Szörnyen bosszantotta, hogy óvatoskodott.

— Az istenit! Egyszer gurult volna hozzám egy kis pénz.

— Hja, aki nem mer, nem nyer — oktatta a bankár. — Nagyméltóságodon a sor, parancsoljon. — És átadta a paklit. Nikur gondosan megkeverte, de mielőtt az új játszmába fogtak volna, ittak. Nikur dicsérte a konyakot.

— Remek ital. Hiába, csak a franciák tudják, mi a szesz! Legalább megfizette a vámot érte, miniszter úr?

Lusis kihúzta a derekát.

— A pénzügyminiszterhez nem illik — felelte. — A csempészáruosztály küldte tiszteletből.

Jól ismerték egymást, még a parlamenti időkből. Együtt hajtották végre a május 15-i puccsot, együtt intézték nagy és kisebb ügyeiket, nem volt mit leplezni egymás előtt. Bizalmas, szűk körben, ahol avatatlan fülektől nem kellett tartani, tartózkodás nélkül beszélgettek a legnyiltabb kifejezésekkel. Miért is teketóriáztak volna, mikor pontosan tudták, melyiknek hány háza és villája, részvénycsomagja van, de még azt is, hogyan szerezte, és kitől mit fogadott el ajándékba. Kárbaveszett fáradság lett volna alakoskodni. Inkább kedvteléssel emlegették piszkos üzleteiket, jól esett tudni, hogy senki se kérheti számon tőlük, mert övék a hatalom. A beszédük éppen olyan cinikus volt, mint a tetteik. E tekintetben Lusis pénzügyminiszter járt elől jó példával. Most is kedélyesen mesélte:

— Az öreg a minap meghivatott, hogy eszeljek ki néhány új adónemet. Szó, ami szó, új adónemet már nem könnyű kieszelni. Műsorom úgyszólván kimerült. Célozgattam arra, hogy nem lehetne-e derék kulák — bocsánat — kurtabáróink vállára rakni egy kis terhet, mert őket eddig igazán megkíméltük.

— Micsoda őrült idea! — riadt fel Pauga.

— Ezt mondta az öreg is... Tudjátok, milyen, mikor megharagszik. Lehordott. „Hát önmagunk alatt fűrészeljük a fát? Megingassuk az államrend alapjait? Emelhetitek az árakat, leszállíthatjátok a munkabért, de a gazdáinkhoz ne nyúljatok, azt nem engedem." Úgy nézett rám, hogy azt se tudtam hová bújjak.

Nikur hidegen végigmérte.

— A Vezérnek tökéletesen igaza van. Hatalmunk a földbirtokon és az ajzargokon nyugszik. A munkások ellenségeink, csak azt lesik, hogy mikor ragadhatnak torkon. Az értelmiség nyafog és jobbra-

balra szaglász. A hadsereg? A tisztikar velünk van, de a legénység közt sok a proletár. Ha mindenáron nyúzni kell valakit, csak a munkást nyúzhatjuk, mert az így is, úgy is utál. Kicsit jobban, vagy kicsit kevésbbé — igazán nem számít. Velük kell megfizettetni a számlát. Úgyis nagyon megnőtt a szarvuk. Ma már minden suszterlegény és favágó nyakkendőt köt, kalapot és bőrcipőt visel. Jó lesz nekik a Varonisz-cég gumitalpasa is. Nem, barátom, kár máshol kereskedni. Szívós népség az, bírja a fejést.

Ha Nikur megszólalt, a többi elhallgatott. Az iratlan törvény így rendelte. A főminiszter nem volt olyan morcos és veszekedős, mint a „Vezér", de felfogásuk pontosan egyezett. Lusis nyilván hibázott, mikor ilyen mókás hangon nyilatkozott az elnökről. A vezéri tekintély nem tűri a tréfát. Lusis ezt tüstént be is látta és sietve hátrált.

— A Vezérnek feltétlenül igaza van. Már hogyne lenne. Nem is értem, hogy támadhatott a fejemben ilyen ostoba gondolat. Már beszéltem azóta őfőméltóságával és teljes megelégedését nyilvánította és jóváhagyta újabb javaslataimat. Bizonyos arányban lefaragjuk a munkabéreket és megdrágítunk néhány árucikket.

Nikur arcára visszatért a derű.

— Így már igen. Rendben van, David. Gyerünk, vendégelj meg egy kis pezsgővel.

Ebből megértette Lusis, hogy a főminiszter elfogadta a közvetett formában előadott bocsánatkérést és már nem neheztel a tapintatlanság miatt. Megnyomta a csengőt és az ajtóban máris megjelent az inas — azelőtt steward volt egy hajón — és egy üveg francia pezsgő, jeges vödör és megfelelő számú talpaspohár került az alacsony asztalkára.

A két játszma között vadászatról beszélgettek a férfiak. Nikur és Lusis voltak a legszenvedélyesebb vadászok. A főminiszter hetenként egy-két napot töltött hol az egyik, hol a másik erdővidéken, nem is szólva a hivatalos vadászatokról. Ezeket részletesen ismertették a lapok, felsorolták, hogy a kegyelmes és méltóságos urak közül ki hány őzet vagy nyulat ejtett el. De Nikur sokkal szívesebben vadászott rangrejtve, egy-egy szép hölgy társaságában, mert bár felesége egyáltalában nem zaklatta féltékenységével, a formára mégis ügyelni kellett. Különösen, mivel éppen ő, Alfred Nikur, annyiszor magasztalta a családi erényeket.

Étvágykeltő vadászhistóriák után más, érdekesebb témákra került sor.

— Emlékeztek még a multkori zárt ülésre? — kérdezte elmélázó mosollyal Kaulen. — Remek volt az a kis francia keskenyfilm. Mi mindent láttunk — a hölgyek nagy része már az első filmkockák után meglépett.

— Az én feleségem bizony végignézte — dicsekedett Pauga.

— Igen, az más — magyarázta Nikur — a párizsi nők jobban megszokták az ilyesmit. A mi asszonyainknak borsos volt egy kicsit.

A pénzügyminiszter a fejét ingatta.

— Bizony végignézte Purvinyné is, a főosztályvezető felesége. Akad azért itt bátor nő... Éljenek a bátor hölgyek! Nem ártana megint egy bemutatót rendezni.

— Majd érdeklődöm a studióban, hogy nincs-e valami csemege raktáron.

A dolgozószobában hosszan, hevesen csengett a telefon. Lusis besietett.

— Főméltóságod? Parancsoljon, itt Lusis... Igen, értem... Igen, itt van ő is. Azonnal jövünk, főméltóságú uram.

Az urak elhallgattak, figyeltek és mikor Lusis visszatért, kérdően néztek ná.

— Alfred, az elnök a kastélyba rendel. Minket kettőnket, sürgős tanácskozásra. Máris mennünk kell.

— Gyerünk David, majd holnap lejátsszuk a partit.

2

„Őfőméltósága" a nagy dolgozószobában fogadta őket. Első pillanatra üresnek és komornak látszott a terem. Középen, a hosszabb fal előtt mahagóni íróasztal és telefonasztalka több készülékkel, az íróasztal felett az ország címere, a falak mentén karosszékek. Az ajtó mellett kétfelől a várkastély kisebbített mása meg egy hatalmas ezüstszekrény — hódoló hívek ajándékai. Minden tárgyon látható volt „Őfőméltósága" címere, amely határozottan királyi emblémákat utánzott.

A kormány tagjai előtt nem volt titok, hogy a kastély egyik termében valóságos trónszék áll és a hajdani lett törzsfők történeti arcképei a falakon feltűnően emlékeztettek „Őfőméltóságára". Bozontos üstökük és sűrű szakálluk alól kikandikált a kulák kerek ábrázata. Akik Ulmanishoz közelálltak, jól ismerték cezaromániáját és legyez-

gették azt. Egy idő óta így hangzott a megszólítás: Hatalmas és nemes Vezérünk! — Lelke mélyén valóban uralkodói méltóságról álmodott és pénzért mindenre kapható történetírók az ő titkos megbízásából bizonyítgatták, hogy a monarchikus eszme a lett nemzeti hagyományokban gyökeredzik és a századok porát és hamvait bolygatva mondvacsinált ó-lett királyságot segítettek a napvilágra. Namejes, Lemekins és Talivaldis ékesen hangzó neveit adományozták nekik. Így építgették lassan, óvatosan az új lett monarchia alapjait. Címere már volt a „hatalmas és nemes Vezér"-nek — karvaly búzakoszorú közepében. Újabban ez a jelkép ékeskedett a rigai vár háromcsillagos tornyán. A jogászok már szövegezték az államcsíny alkotmányos formuláit, az érsek pedig tanulmányozta a koronázási szertartást. Precedens hála istennek akadt — ott van például az albán Ahmed Zogu. Alksnis, a történeti regény érdemes művelője, már hat esztendő óta igyekezett megjeleníteni a „lett gyarmatbirodalom" egykori fénykorát. Ez az impérium új életre kelhet, ha a gyarmattal rendelkező nagyhatalmakkal szemben érvényesítjük történetileg jól megalapozott jogainkat.

„Őfőméltósága" vágyálmai magasra szárnyaltak, Mussolini és Hitler sikerei zaklatták pihenő óráiban. Nyugtalanságát átplántálta a minisztereire is. A keletkező új nemzeti arisztokráciának vagyon kellett, mégpedig számottevő vagyon. A „Vezér" tehát szemet húnyt, úgy tett, mintha nem venné észre gyarapodásuk túlzott ütemét. Riga legjövedelmezőbb ingatlanai, terjedelmes földbirtokok, csinos nyaralók, dús osztalékot adó részvények jelezték tollasodásuk menetét. Ami a vesztegetést, az ajándékokat illeti, e tekintetben kiki a maga belátása szerint szabta meg a mértéket. Nem hiába nevezték titokban őfőméltóságát „a korrupció atyjá"-nak. Környezetében senki se vonta kétségbe a dísznév jogosultságát.

Mikor a meghívottak együtt voltak, a szárnysegéd bement az elnökhöz és jelentette. Csakhamar súlyos, csosszanó lépések hangzottak felülről, mintha valami elefánt lépkedne. Nikur jól ismerte a járását és következtetni tudott belőle Haragszik az öreg — állapította meg — viharos tanácskozás lesz. Csupa feszült figyelem volt az arca, tudta, hogy „Ofőméltóságára" ez hat a legkedvezőbben.

Lusis elsőnek ugrott talpra és meghajolt, mikor az Elnök még az ajtóban volt. A többiek egy árnyalattal több méltósággal emelkedtek fel és állva fogadták. Az alelnök csak abban a percben emelkedett fel, amikor őfőméltósága melléje ért.

— Jóestét urak, jóestét.

Hadarva ejtette a szót. Kivörösödött arca és összeszorított szája förgeteget jósolt. Az urak egymásra néztek. Vajjon melyiküknek ugrik neki?

— Foglaljanak helyet.

Leültek. Csak az elnök járt fel-alá gyors, erélyes léptekkel, kezét hátratéve, szemét a padlóra szegezve, mintha keresne valamit. Simára beretvált arca egyre vörösebb, egyre ingerültebb lett, szájaszéle még keskenyebb. Olyan volt, mint egy szeszélyes, nagy gyerek. Most megállt, hirtelen feléjük fordult, de nem nézett senkire, csak elkezdte éles, nyers hangon.

— Hát nem látják az urak, hogy hová jutottunk, mit kell megérnünk? A vörös parancsnokok Liepaja és Ventspils utcáin sétálnak. Rigában a munkások fényes nappal moszkvai lapokat olvasnak — igen, igen, az Izvesztiját olvassák. Hát itt aztán nincs tovább, értsük meg! Május elsején ezek a lázadók ki fognak vonulni az utcára, vörös zászlókat lengetnek, 1905-ös indulókat fújnak és az ördög tudja, milyen mocskos jelszavakat ordítoznak. Mi meg jámborul ülünk a fenekünkön és megvárjuk, amíg kitekerik a nyakunkat!

Szája szeglete tajtékzott, nyelve el-elakadt. Mű állkapcsa remegett, alig bírt az indulatával.

— Mikor a miniszteri tárcákat elosztottuk, mindenki lelkesedett, fogadkozott, most az én nyakamba szakad minden, én vagyok a felelős... Talán nem kaptak eleget május 15-ike óta? Kártyázni és vadászni tudnak, de mikor segíteni kellene a vezérüknek, megmenteni az országot, lapulnak!

— Főméltóságú uram — próbálta csendesíteni a pénzügyminiszter, de a „Vezér" tüstént lecsapott rá.

— Mi az, Lusis úr? On máris vitatkozik? Okoskodik és bizonyít. Önnek mindig igaza van. Inkább a kedves feleségére vigyázna, hogy ne kompromittálja a lett kormányt. Erről gondoskodjék előbb, aztán beszéljen. Ha még egyetlenegyszer úgy figurázik a nagyméltóságú asszony, mint a multkori fogadáson, hát bezárul előtte a kastély, megmondhatja neki!

Nikur és az alelnök összemosolyogtak. Jól tudták, mire céloz az elnök. A minapi hivatalos estélyen Madame Lusis és barátnője, Madame Pauga, ki akarván tűnni a hölgykoszorúból, azzal igézték meg és bűvölték el a diplomatákat, hogy görög tógában, mezitláb, szandálban jelentek meg. Az öreg csakúgy fújt dühében, a diplomáciai testület hölgyei azóta is folyton erről trécseltek. Ez gerjesztette ilyen haragra az államfőt.

— Nem fog előfordulni többet — fogadkozott Lusis. — Igen komolyan beszéltem...

— Én is igen komolyan beszélek, miniszter úr! — harsogott „Őfőméltósága". — Nem vagyok bohóc, nincs tréfáló kedvem.

Az alelnök nem fogta fel tragikusan a helyzetet és mély basszushangján csendesen megjegyezte:

— A hatás óriási volt, az urak mintegy vezényszóra feltették a monoklit meg a csiptetőt, a nuncius Eminenciája meredten állt a terem közepén, nem tudta elfordítani a szemét a feltáruló bájakról.

Az elnök haragja most őrá zúdult.

— Igen, és most az egész európai sajtó erről fecseg és a világ röhög rajtunk. Nagyméltóságod jobban tenné, ha mélységesen hallgatna. Önnek köszönhetjük, hogy ma szovjet helyőrségek tanyáznak az országunkban.

Erre aztán talpra ugrott az alelnök és hevesen tiltakozott.

— Aztán miért éppen nekem, ha szabad kérdeznem? Ilyet ne tessék állítani. Az én tiszta nevemet ne szennyezze be senki. Éppenolyan odaadással szolgálom a hazát, mint főméltóságod. Ha így megvádol, hát inkább lemondok.

Az elnök hisztériásan nevetett.

— Mondjon le! Mondjon csak le! Ezzel már hússzor mégfenyegetett. Pedig hiába tiltakozik, mégis ön a szovjet behatolás oka, ezt hivatalosan kijelentem.

Az alelnök ökölbeszorított kézzel egy lépést tett előre.

— Ezt azonnal vonja vissza! Hiába támad rám, nem vagyok ijedős. Vonja vissza, amit mondott, vagy nem állok jót az öklömért.

— Csak rajta! Úgy látszik, már elfelejtette, hogy járt az őszszel.

Az elmúlt őszén ugyanis összeverekedtek „Őfőméltósága" és a helyettese. Az urak erről csak suttogva beszéltek és a sajtó egészen másként magyarázta a két főméltóság ábrázatán mutatkozó kék foltokat Nikur vállalkozott a békeangyal szerepére.

— Elnök uram, én az hiszem, ezek a nehéz, történeti idők egységet és egyetértést követelnek. Egy szívvel-lélekkel készítettük elő május 15-ét és csak egységben tarthatjuk fenn az új Lettországot.

— Igen, és most engedjük, hogy vesztébe rohanjon — vágta rá az elnök. — Nézze csak meg ezt az urat — és a helyettesére mutatott. — Tábornok, ugyebár? A rendjelek nem férnek el a mellén. De a fegyverkezési terv két év óta nem kerül elő a fiókjából. Olyat

már hallottam, hogy valaki elfelejti az esernyőjét, de hogy feledkezhetik meg egy tábornok a hadseregről? Ha a pénzügyminiszter nem jelenti nekem, hogy a megszavazott hitelek még mindig kihasználatlanok, máig se bújt volna elő a fiókból az a terv. Hát nem szörnyűség ez? Már ősszel készen lehettünk volna a háborúra, megsegíthettük volna a finneket. És így? Ön nem államférfi, uram, hanem tökfej, igenis.

— Akkor itt mindenki tökfej! — ordította az alelnök. — Nemcsak énrám tartozik a hadsereg.

Ordított, de azért elcsendesedett és leült. A tanácskozás pedig nem kevesebbé viharosan folyt tovább. A következő roham a belügyminiszter ellen irányult.

— Képtelenség, hogy minden lépten-nyomon röplapokat, kiáltványokat látni. A kerítésekre, de még a rendőrőrszobák koruli falakra is gyalázatos jelszavakat firkálnak. Mikor tegnap kikocsiztam a villámba, tulajdon szememmel olvasom: „Kotródjatok hóhérok!" „Már eleget szoptátok a vérünket!" „Vesszen Ulmanis!" Azt hiszik az urak, kedvem telik az ilyesmiben? Egész éjjel nem aludtam. Hát mi csinál az az ohranka? Mit csinál Fridrikson úr? A fülén ül és alszik? Nem lát és nem hall? A kommunisták garázdálkodnak az utcán, ők pedig elbújnak, mint a borz a lyukába. Az Albert-utcában minden csendes. Így nem jutunk messzire, urak. Így beszakad alattunk a föld.

Most a külügyminiszter került sorra.

— Mikor Hitlerrel találkoztunk, miben állapodtunk meg, miniszter úr? Nemde abban, hogy ő kezdi, mi pedig melléje állunk? Miért bánik velünk Hitler olyan fagyosan? Mire vár? Mi nem kezdhetjük, ahhoz nincs elég erőnk. Még jó lesz, ha az ide befészkelődött szovjet helyőrségekkel el tudunk bánni. Önnek újra Berlinbe kell utaznia, Munters és megsürgeti a dolgot. Ne okoskodjanak annyit, mert nincs vesztegetnivaló időnk. A nép napról napra nyugtalanabb és szemtelenebb, a viharfelhők gyülekeznek. Ha Hitler még sokáig készülődik, egy nap majd arra ébred, hogy bennünket elsepertek a föld színéről. Erélyesebben kell fellépni, Munters úr. Határozottságot, tetteket várunk öntől.

Végre leült „Őfőméltósága". A vihar elcsendesedett. Most már a miniszterek is szóhoz jutottak. Egyik a másik után igyekezett megnyugtatni az államfőt. A belügyminiszter ostromállapot elrendelését javasolta és a vasutak és utak szigorított ellenőrzését. Ki kell

terjeszteni a nemzetőrség hatáskörét, gyarapítani az ohranka anyagi eszközeit és felügyelői karát.

Nikur megígérte, hogy mozgósítja a propaganda teljes gépezetét, továbbá a Munkakamarát. A munkásság közé éket kell verni, az értelmiségre pedig ráijesztenek. Tudják meg, hogy itt nincs többé móka. Nem tréfálnivaló időket élünk.

Az ajzargok fontos államalkotó elem, megfelelő helyet és szerepet kell biztosítani neki. Lusis pénzügyminiszter teremtse elő az anyagi eszközöket akár a föld alól is, de az ajzargokat és az ohrankát bőségesen el kell látni. Tavasszal a rend biztosítására le kell csukni minden gyanús népséget.

Munters külügyminiszter kijelentette, hogy haladéktalanul felkeresi a német követet és megállapodik vele egy mielőbbi titkos berlini utazást illetőleg.

Végre kijelentette „Őfőméltósága":

— A népet elő kell készíteni a háborúra. Még ezen a héten rádiószózatot intézek a parasztsághoz, hogy tartsák készen a hátizsákokat és a tartalék fehérneműt. Lehet, hogy a mi eltökéltségünk Hitlerre is hat. Egyelőre igen lassan mozog, nekem ez egy csöppet se tetszik. Jóéjtszakát, urak.

Mikor mind elvonultak, az elnök felment emeleti lakosztályába és csengetett a szobalánynak. Tejet és süteményt kért. Csakhamar be is hozták. A hatalmas tálon almás- és krémeslepény és finom cukrászsütemény kínálkozott. Édesszájú volt a diktátor. Miután jóllakott, különleges telefonján még egy darabig hallgatta szárnysegédei, miniszterei és más munkatársai beszélgetését. Végre becsengette a titkárt.

— Rudum úr, le szeretnék feküdni.

A titkár segítségével levetkezett, ágyba búját és a jó falatok ízével a szájában, csendesen kérődzve még sokáig ébren hevert. Az ablak alatt csengettek a villamosok, autótülkölés és kipuffogás zavarta és ingerelte a diktátort.

3

A portás szoborrá merevedett csodálkozásában. — Nikur miniszter, saját személyében, ilyen késői órában? Negyed tizenegy volt. Még jobban meglepte a dolog az ügyeletes titkárt. Mikor a miniszter benyitott a dolgozószobába, a pamlagon elnyújtózva nyugal-

masan lapozgatta az „Élégance" régi számait. Nikur, amióta miniszter, soha ilyenkor be nem állított. Hetenként kétszer-háromszor jelent meg a minisztériumban és akkor is csak háromig maradt, soha tovább.

Az ügyeletes felugrott és a nyitott képeslappal a kezében vigyázzállásba meredt. Még meghajolni is elfelejtett hamarjában.

— Fogja a füzetét, titkár úr és jegyezzen. Azonnal iderendeli hozzám az ajzarg főparancsnokot, a rendőrfőfelügyelőt, a Munkakamara elnökét, az állambiztonsági és kultúrügyosztály igazgatóit. Kerítsék elő őket a föld alól is, ha kell.

— Igenis, miniszter úr. — Összeütötte a bokáját, sarkon fordult és kiment. Ajzarg tiszt volt, mint a minisztériumban csaknem mindenki, az osztályvezetőktől a soffőrökig és gépírónőkig. Így kettős függőség rendelte őket a miniszter alá. Egyenruhát azonban kevesen viseltek, azok is csak hivatalos alkalommal.

Nikur hazatelefonált.

— Te vagy az, Cicuska? Ne várj ma haza, kérlek, értekezletünk lesz most mindjárt. Nem tudom meddig tart. És azután is van még egy fontos ügyem... Igen, még ma éjjel. Az elnök megbízásából. Feküdj csak le szépen és alukáljál. Pá, pá, jóéjtszakát.

Nikur családi életét a házi idillek kedvelői aligha tekintették volna példaadónak, de az illendőség ellen sose vétett. Tíz évvel azelőtt nősült. Még csak jelentéktelen kis határőrtiszt volt akkor és egy nálánál pár évvel idősebb özvegyasszonyt vett el. Nem volt se szép, se gazdag, nagy összeköttetésekkel se dicsekedhetett, de azért mégis ez a házasság indította el Nikur karrierjét. Azóta emelkedett meredeken. Először tevékeny tagja lett a Parasztszövetségnek.* Azután tovább történtetett, míg végre 1934. május 15-én felragyogott a csillaga.

Bennfentesek jól tudták, hogy a pálya merész ívelése nagyrészt az asszony szüntelen igyekezetének köszönhető. Aki csak felszínesen ismerte, azt hihette, hogy szerény, igénytelen teremtés, de olthatatlan becsvágy lobogott benne, szakadatlanul sarkalta férjét, nem engedte soká időzni a szolgálati létra egy-egy fokán. Mindig keresett és mindig talált valami utat-módot, hogy a férje tovább kapaszkodhasson. Nem hagyta békén, nem tűrte, hogy elernyedjen. Ami az utakat és módokat illeti, Nikur éppen nem volt válogatós. Már a középiskolában vállalkozott a besúgó szerepére. Hat diák-

* Kulák-fasiszta szervezet, melynek Ulmanis volt a feje

társát tartóztatták le az ő bemondása alapján, titkos politikai üzelmek miatt, fiúkat és lányokat vegyest. Mikor szerencsésen leérettségizett, egy vidéki lap szerkesztőségébe került és csakhamar ő lett a szerkesztő. Azután pár évig a lett-szovjet határon működött és helybeli lakosokat szervezett be az ohranka szolgálatába.

Gyermekük nem volt Nikuréknak. „Cicuska" elnézte az ura szerelmi kalandjait, az a remény fűtötte, hogy valamikor elnökné asszony lesz, az ország első hölgye. Nikur tagadhatatlanul nagy utat tett meg már a cél, a tekintélyt és szép jövedelmet adó méltóság felé.

Egy órán belül megérkeztek a meghívott urak, csupa hatalmas férfiú, az államrend pillérei. Nikur öblös karosszékében két kezét a pocakjára téve, barátságos mosollyal nézte őket.

Egész más munkamódszere és modora volt, mint az elnöknek. Míg „Őfőméltósága" kieresztette indulatát és nem egyszer hisztériázott, Nikur nyugodt volt és fegyelmezett, sőt szeretetreméltó, de azért mindig keresztülvitte, amit akart. Csak az együgyű nem vette észre a behúzott tigriskarmokat. „Elbűvölő" — mondták róla a társaságban és ő igyekezett megfelelni hírnevének. Időnként meghívott írókat, művészeket, újságírókat, elragadó közvetlenséggel diskurált és szép lassan a szekerébe fogta a könnyenhívőket. Észre se vették, hogy lettek a kormányzat propagandistái. A hajlíthatatlanokkal szemben viszont nem ismert irgalmat. Gondoskodott róla, hogy a sajtó agyonhallgassa őket. Gyűlölték és féltek tőle, de imponált és ez tetszett neki.

Nem mindjárt tért a dologra. Praul ajzarg főparancsnokot megkérdezte, szerencsével járt-e utolsó vadászatán? A rendőrfelügyelőnél az iránt érdeklődött, hogy mikor állítja ki végre szobrait. A Munkakamara elnökétől egészségi állapotát tudakolta. Majd megeresztett egy-két anekdotát, olyan előadó készséggel, hogy a főparancsnok csakúgy rengett nevettében s ő maga is jókedvűen hallgatta a legfelső körök életmódját jellemző mulatságos történetkéket. Ilyen vonatkozásban főleg Fridrikson rendőrfőnöknek voltak megbízható értesülései, de őt szűkszavú embernek ismerték, csak akkor beszélt, ha kérdezték.

Az egybegyűltek közt Kiselis rendőrfelügyelő volt talán a legérdekesebb egyéniség. Állát fényes-fekete kecskeszakáll ékesítette. Néhai Kalpak ezredes halála napján minden évben cikket írt a nagy parancsnokról és minden alkalommal — már isten tudja hányadszor — idézte Kalpak hozzá intézett búcsúszavait: „Én meghalok,

Balodisz, de te itt maradsz és folytatod a munkámat!" Ő volt az egyetlen fültanúja a történeti nevezetességű búcsúszónak és sokan kétségbevonták hitelességét, de azért előkelő helyet biztosított Kiselisnek május 15-e után és a szerkesztőségek igen szép tiszteletdíjat fizettek évente az összes lapoknak leadott ünnepi cikkért.

Elge, a Munkakamara elnöke, a beugratók neméhez tartozott, csakúgy, mint a főminiszter maga. Ők ketten mindig a legnagyobb összhangban működtek. A nyilvánosság előtt Elge gyári munkásként szerepelt. Valóban egy gyári üzemben dolgozott valamikor, mint mester, amíg egy nagyobb lebuktatás jutalmaként az ohranka javaslatára fontosabb állásba nem emelték. Azóta teljes szakképzettségét arra fordította, hogy a Munkakamarát az uralkodó klikk hasznos kémszervévé alakítsa át. Meg is fizették tisztességesen, sőt a Háromcsillag-rendjellel jutalmazták buzgalmáért.

A jó hangulatot biztosító bevezetés után Nikur megnyitotta a tanácskozást.

— Uraim, ma az elnök úrnál voltam...

Most már teljes csend volt, a szemekben feszült figyelem.

— Az elnök úr elégedetlen az országban mutatkozó állapotokkal. Eredményes erőfeszítést vár tőlünk és meg is jelölte az utat, amelyen haladnunk kell. Ezért vagyunk most itt. Ön, Elge úr, munkásgyűléseket fog összehívni és azokon felszólal. Beszédeiben nyomatékkal rámutat arra, hogy a munkásság csakis a nemzet más rétegeivel szoros egységben és összeműködésében javíthatja meg életviszonyait. Szüntelenül hangoztassa, hogy a kormány erős, soha még ilyen erős nem volt és semmiféle ellenszegülést nem tűr. Mondja meg nekik, hogy a munkások sehol a világon nem élnek olyan kedvező körülmények között, mint nálunk. És ön, Labsvir úr, gondoskodni fog róla, hogy a propaganda egész szervezete hatékonyan terjessze ezt a megállapítást. Lettország tejjel-mézzel folyó Kanaán. Csak őrültek kívánhatják a munkabérek emelését. Ellenkezőleg, csekély mértékben még le is kell faragni a munkabéreket, mert az államnak a mostani válságos időkben gondoskodni kell a haderő fokozott fejlesztéséről. Ha valakinek ellenvetése volna, azt majd Fridrikson úr veszi gondjába. Nagyon kívánatos, Elge elnök úr, hogy a munkások maguk kezdeményezzék a munkabér leszállítását és maguk intézzenek ilyen értelmű kérést őfőméltóságához. Biztosra veszem, hogy van a munkásság soraiban száz-kétszáz embere, akiket ilyen irányban mozgósíthat.

— Hogyne, hogyne — nyugtatta meg Elge. — Meg fogjuk szervezni.

— Gyerünk tovább, Kiselis úr, tudtára kell adnom, hogy az elnök úr az ön munkájával egyáltalában nincs megelégedve. Mikor a minap Sarkandaugávába kocsizott, olyan feliratokat látott, amelyek a legnagyobb mértékben felháborították. A rendőrségnek sokkal nagyobb éberséget és mozgékonyságot kell kifejtenie, szüntelenül be kell járni a megbízhatatlan városrészeket.

Kiselis panaszosan közbeszólt:

— Olyan festéküik van egy idő óta, hogy semmiképpen le nem lehet kaparni. Tegnapelőtt a Zemgalei hídon ki kellett égetni a jelszavakat.

— Ön tetszése szerint kapartathat vagy égethet, ezt belátására bízom, de gondoskodni tartozik arról, hogy a lakosság ne lásson és olvasson olyat, ami nem kívánatos.

— Értem, miniszter úr.

Nikur szavai simán gördültek. Jóindulattal, de erélyesen kioktatott mindenkit. Amit az elnök gorombán parancsolt, az ő szájában részletes és konkrét rendelkezéssé változott. Praul és Fridrikson örömmel hallották, hogy járulékos kiutalással gyarapítják rendelkezési alapjukat. Így még keresni is lehet az ügyön. Praul önérzetesen meg is jegyezte:

— Ha pénz lesz, menni fog a munka. Kommunista már úgyis alig van szabadlábon. Aki még van, azt is elcsípjük pár héten belül.

— Már régen végezni kellett volna velük — mondta a miniszter. — Ne felejtse el, hogy a propagandájuknak ma rendkívül kedvező talaja van. Minden szavuk visszhangot ver a nép között. Nem intézhetné úgy, hogy a moszkvai lapokat az ön emberei összevásárolják? Fridrikson úr, beszélje meg ezt Praul tábornok úrral. Emberük van elég. Holnaptól kezdve az Izvesztija egyetlen száma se kerüljön a lakosság kezébe.

— Megcsináljuk — jelentette ki Praul. — Ügyeletes csoportokat fogok kijelölni a rigai ajzargezredből.

Az óra elütötte az éjfélt, mire Nikur elbocsáthatta munkatársait. Mára éppen elég volt a robotból. Most mit kezdjen? A karosszékében pihent, fejét két kezébe támasztva és gondolkozott. Sorra vette a barátnőit. Irma Riekstiņa te'tidomú, gesztenyebarna szalmaözvegy. Bámulatos hozzáértéssel oldja meg a legkényesebb kérdéseket. Vele minden könnyű, egyszerű. Biztos tapintattal, szeméből

olvassa le kívánságait... Aina Perle, a költőnő, bájos, vidám teremtés, mindenkiről tud valami mulatságosat. Örökké szaglász és pontosan tudja, ki mit gondol és mit csinál. És milyen aranyosan cseveg! Csicsereg mint egy madár. Édes, de egy kis méreg is keveredik az édességébe. Valóságos csokoládékígyó... De azért mégis Guna Parupa a legkülönb. Büszke és szép, bársonyos barna bőre van, olyan, mint egy cigányhercegnő. Délszaki vihar, egyenlítői nap a balti partokon... Bizonyosan hazatért már a kávéházból. Ne őt hívja fel?

Már fel is vette a hallgatót, de megelőzték. A telefon berregett. Lina Zivtiny jelentkezett, a Nemzeti Színház egyik csillaga.

— Maga az, Alfred?

— Én vagyok, Linocska. Mi újság?

— Csakugyan van újságom a maga számára, mégpedig érdekes. Telefonon nem lehet — nem látogatna meg?

— Elunta magát, kedves?

— Hát igen. Maga nem is törődik az emberrel. Éppen olyan megbízhatatlan, mint a többi férfi. — És komikusan panaszos hangon hozzátette: — Már nem is emlékszem, mikor volt nálam.

— Múlt héten.

— Szó sincs róla, legalább két hete. Még meghalok bánatomban és maga észre se veszi.

— Na, ne ijesztgessen, Linocska Hát igazán érdekeset tud?

— Komolyan mondtam.

— Jó, hát jövök. Tíz perc mulva ott vagyok

— Angyal!

Nikur félretette a pipát. Guna Parupe érdekesebb lett volna, de Lina se megvetendő. És hátha csakugyan érdekeset akar közölni A kabátjába bújt és már indulóban volt, mikor újra csengett a telefon. Bosszúsan kapta fel.

— Igen, itt Nikur.

— A miniszter úr, saját személyében?

— Mondtam már — felelte ingerülten.

— Nahát akkor halld meg, dögkeselyű! — a hang élesre, fenyegetőre vált — eleget lakmároztál már a nép húsából. Tudd meg, hogy ütött az órád. Lógni fogsz hamarosan! Vigyázz, ha megint a munkásokat fojtogatod, egykettőre végzünk veled. Most tudod, hogy mi vár rád. Lecsapunk rád, előlünk el nem bújsz!

Elvörösödött, elsápadt, keze ökölbe szorult. Tagolatlan hangokat adott dühében, de a másik már lecsapta a kagylót. Így még nem beszéltek vele. Gyomra émelygett. „Lógni fogsz ..." Teletöltötte a vizespoharat és kiitta fenékig, de még így is száraz maradt a torka.

4

Alig lépett ki a kapun, az ajzarg-egyenruhás soffőr leugrott a helyéről és szolgálatkészen kitárta a gépkocsi ajtaját. Nikur habozott. Lina nem lakott messze, öt perc alatt gyalog is odaér, de a fenyegetés még a fülében csengett. Jobb lesz beülni, ki tudja, nem leskelődnek-e itt valahol a sötétben, torkon ragadják és elintézik. Mit szól akkor Lettország, Európa? ... Másrészt a kocsi se biztos, ismeri az egész város, az ellenség meg éppenséggel. Ha most elindul, majd a házatáját figyelik, ott várják. Valahogy máskép kell ...

Beült, a soffőr begyújtotta a motort.

— Haza, miniszter úr?

— Nem, Artur, még dolgom van. Kerüljünk egyet és állj meg a Szabadság-utca sarkán.

A kocsi átfutott az útkereszten és simán gördült az itt-ott még kivilágított kirakatok között. Éjjeli őrök ácsorogtak az utcasarkokon és a kapuk előtt, sarkigérő csuklyás gallérban, egyik lábukról a másikra helyezkedve. A rendőrök össze-összeverték a hidegtől elgémberedett kezüket. Járókelő is akadt még és Nikurnak úgy tetszett, valamennyi bebámult az autó ablakán. Gyanús volt előtte mindenki. Kellemetlen érzés. A házak ablakai fenyegetően meredtek rá, mint megannyi sötét szem. Nesztelenül futnak az üldözők, orvul támadnak — akármerre fordul, minden zugban új veszedelem ólálkodik. Ő egymaga van, azok százan, ezren ...

„Előlünk el nem bujsz ..."

A kocsi fékezett, megállt. Kiszállt és körülnézett. Most megnyugodott valamennyire.

— Várjak, miniszter úr?

— Nem, Artur, hajts a garázsba és feküdj le. Majd felhívlak, ha szükségem lesz rád.

— Jóéjtszakát, miniszter úr.

Sietve befordult a sötét mellékutcába és időnként hátranézett. Csak az ő lépései döngtek a csendes utcán, de neki úgy tetszett, nyomon követi valaki. Nagyot sóhajtott. De nehéz is lett az élet. Milyen más volt, amíg nyugodtan kószálhatott éjjel óraszám, nézelődött,

szimatolt... Nagyonis sok fényképe jelent meg már a lapokban, minden utcai kölyök ráismer és oldalba löki a pajtását: — „Nézd csak, nézd, Nikur, a főminiszter." Hja a népszerűségnek is megvan a visszája. És az ember idegei nincsenek acélból... Fáradt vagy, Alfred, ki kellene pihenni magad valami jó nyugalmas szögletben, ahol egy teremtett lélek se ismer. Forró a föld a talpad alatt, egyre forróbb...

„Lógni fogsz"....

Átkozott bitangok! Ez a Fridrikson csak henceg, hogy mindet lecsukták. Vén fecsegő. Egyet lecsukat, kettő lép a helyére. Magamnak kell a kezembe venni az ohrankát is, máskülönben... De vajjon sikerülhet-e még elhárítani a katasztrófát? Ha a lavina egyszer elindul, mindenkit elseper, aki útjában van. Az elnök korlátolt ember, önmagát ámítja. Bízik a földbirtokos osztályban, csodát vár tőle. De hiába lesi a csodát, a borzalom rájuk fog szakadni. És ezt csak ő látja ilyen tisztán, meg még talán Munters, de annak máson jár az esze...

„Előlünk el nem bújsz..."

A sarkon, a lámpa alatt hirtelen beléütközött valaki s gorombán rá is ripakodott:

— Mi az? Nem lát? Megy, mint a jószág — és dühösen nézett rá, de most, e percben a sötétben is ráismert, megtorpant és dadogva mentegetőzött.

— Miniszter úr?... Ezer bocsánat... Igazán nem sejthettem... Engedje, hogy elkísérjem. Ilyen késő órában, egyedül? Nagyon kockázatos...

Most már Nikur is tudta, kibe botlott. Az izgalomtól kidülledt szemmel bámult Kristap Ponte riadt arcába.

— Hallgasson! És törődjön a maga dolgával — szólt rá rekedten.

Ponte szönnyű zavarban volt és csak hebegett.

— Bocsánatot kérek... én igazán csak a legjobbat...

— Jól van. Hagyjon és menjen a csudába.

Lina barátságos háromszobás lakása a vén Gertrud-templom szomszédságában volt. Elegáns berendezését Nikurnak köszönhette. A szalon modern, hazai stílusban készült — csíkos dívány, függönyök, magas állólámpa, pohárszekrény, faragású népművészeti dísztárgyak, egy szép pianinó, a szalonon túl dolgozószoba.

Nikur nem értette, hogy voltaképpen minek Linocskának dolgozószoba, mikor szerepeit mindig a hálószobai nagytükör előtt gyakorolja és a telefonasztalka is ott áll a széles karéliai nyírfaágy mellett. A falakon minden szobában színészek, írók és politikusok arcképei függtek, köztük a legnagyobb, legszebb kivitelü — Nikur nagyított képmása.

A kis lakás meleg légköre egyszeribe megfogta.

— Egyedül, Linocska?

A művésznő felrántotta finom szemöldökét.

— Micsoda kérdés? Hiszen vártam...

Linát nem lehetett éppen szépnek mondani. Termete a közepesnél alacsonyabb, orra kicsit pisze, arcán itt-ott szeplők — olyan volt, mint egy serdülőlány. Ennek tudatában úgy is mozgott, tréfált, szeszélyeskedett, mint egy diákkisasszony és Nikur ebben pikantériát talált. „Majonézes halacskának" nevezte és Linának tetszett a hasonlat.

Színésznőnek se volt éppen jelentékeny, többnyire fiú, serdülőlány, vagy fecsegő öregasszony szerepet adtak neki, de a bemutatók kritikáiban mindig kiemelték. Neve közvetlenül a főszereplők után következett és a képeslapok gyakran mutattak be olyan jelenetet, amelyekben ő is szerepelt. Linocska igen jól tudta, kinek köszönheti ezt a kedvezést.

A Színiakadémiától a Nemzeti Színházig sok férfi karján megfordult. Engedékeny volt a tanáraival, nevesebb színésztársaival, a rendezőkkel és kritikusokkal szemben egyaránt. De pályája Nikurral ért tetőpontra. Eleinte csak politikai kapcsolatban voltak — a színésznő informálta a minisztert körének nézeteiről és hangulatáról. Hogy vélekednek a kormányzatról, milyen áramlatok hatolnak be közéjük. Hovatovább azonban észrevette az államférfi, hogy Linocska más tekintetben is figyelemreméltó és azontúl a hasznosat a kellemessel kötötte össze. Most is megcsókolta üde arcocskáját, átkarolta karcsú vállát. Lina lányos alakjára könnyű, szürke pongyola simult, meztelen lábára sarkatlan papucs, kibontott hajából, ruhájából finom parfüm áradt. A miniszter magához szorította, átsétált vele a szobákon, de közben azért körülnézett, kinyitotta a szekrényeket, bepillantott minden sötét sorokba. Sőt a konyhába és fürdőszobába is.

— De Alfred, mi van ma veled? — méltatlankodott a művésznő. — Nem bízol bennem? Valaki pletykázott?

— Nyugodj meg, édes — Nikur mosolygott — az óvatosság sose árt. Olyan időket élünk...

Linocska az ajkát biggyesztette. — Csak nem gondolod, hogy rejtegetek itt valakit?

— Hátha nem tudod, hogy belopódzott? Ma minden megeshetik.

— Alfred, már nem szeretsz?

— Ne beszélj csacsiságokat, szívem. Én semmit se változtam, se veled, se másokkal szemben. Az emberek lettek mások, az a baj.

Most már megnyugodott. Még egyszer megvizsgálta a külső ajtót, beakasztotta a biztosítóláncot. Visszament a szalonba és letelepedett Linocska mellé.

— Mesélj. Milyen újságot tudsz?

Linocska, a lábait maga alá húzva, hozzásimult és beszámolt.

— A színházban a fővilágosító gyanúsnak látszik Az Izvesztiját olvassa és lelkesen meséli a munkásoknak, mit ír Moszkva. Azt is hallottam, mikor a kulisszák mögött félhangon beszélt a kellékessel. Szapulta az elnököt és csúfnéven emlegette.

— Miféle szóval? Mondd csak ki.

— Azt mondta, hogy a „vén zemgalei disznó" álmatlanul tölti az éjtszakát és ez nagyon jó jel. És hogy ilyenkor téged hivat... rólad is csúnyát mondott, nem is akarom ismételni.

— No csak ki vele. Tudni akarom.

Linocska habozott, vonakodott, de Nikur nem nyugodott, míg ki nem bökte.

— Az a „büdös görény" — azt mondta — addig tartja meseszóval a „vén disznót", míg végre elalszik és horkol. És hogy mind a ketten féltek a néptől, merthogy tudja a macska, ki pecsenyéjét ette meg.

Nikur sápadtabb lett egy árnyalattal.

— Érdekes. Hát csak figyeld, kedvesem, azt a fővilágosítót. Barátkozz vele, mégpedig a lakásán is. Tudd meg, kik járnak hozzá és miről folyik ott a szó.

— Jól van, Alfred, én mindent megteszek a kedvedért, tudod. Nem is lesz nagyon nehéz, mert bízik bennem. A felesége régi barátnőm.

— Folytasd, szívem, hallgatlak.

— Tegnapelőtt az előadás után a színészek az egyik műhelybe vonultak inni és alaposan elázták. Köztük volt Jaundalder is, az író.

Az is lerészegedett és nagyban mesélte Kukur kollégámnak, hogy külföldre dolgozik álnéven, mert itt, „Lettországban, már egyetlen igaz szót se lehet kinyomatni." Az a „nagyorrú sátán", azt mondja, ráül az igazságra és agyonnyomja. Lélekzeni sem lehet ebben az országban. Tisztességes ember nem bírja ezt a levegőt, az értelmiség fulladozik.

— És nem mondta, hogy milyen álnéven irkál külföldre?

— Azt nem.

— Meg kell tudni. Közeledj hozzá, drágám, tégy úgy, mintha egyetértenél, együttéreznél vele, amíg nyíltan nem beszél. Ha kell, hívd meg vacsorára, azzal a színésszel együtt — hogy is hívják?

— Kukur. Jó, Alfred, úgy lesz.

— Mi van Kalej barátunkkal? Sikerült valami?

— Jaj, igazán nem tudom, mit kezdjek vele. Sehogyse tudok hozzáférkőzni, szörnyen elzárkózik. Már megpróbáltam közös ismerősök útján, a névnapomra is meghívtam, de nem jött el. Irt, hogy lehetetlen, fontos dolga van aznap. Ellenség, azirányt semmi kétség. Ha politikára térül a szó, hát csak mosolyog és ostoba anekdótákkal üti el.

— Igen, Kalej a legveszedelmesebb az egész társaságban. És nagy tekintélye van. Már rég fülön fogtuk volna, ha valamit rá lehetne kenni. Valahogy elcsípjük mindenáron, mégpedig inkább ma, mint holnap. Linocska, itt komoly feladat vár rád. A többi mind másodrendű, de Kalejt add a kezembe, egykettőre. Ha te magad nem tudsz elbánni vele, vonj be másokat, de haladéktalanul. Ilyen tehetséges embert nem engedhetünk át az ellenségnek. Be kell mocskolni a nevét. Okvetlenül számítok az eredményes közreműködésedre, halacskám.

Nagyot ásított.

— Késő van, ideje lefeküdni. Rengeteg dolgom van holnap.

— Hány órakor keltselek, Alfred?

— Tizenegykor, drágám.

— Jó, felhúzom az ébresztőt. Nem akarsz megfürödni? Van forró víz.

— Fölösleges. Nem végzek én piszkos munkát, nem muszáj minden nap. — Az ajtóra pillantott. — Mintha járna kinn valaki?

— Ó, az csak a macska, házmesterék macskája. Éjjelre kieresztik, felsurran a lépcsőn, mert ott melegebb van.

A miniszter elmosolyodott.

— Van magához való esze. Tudja, hol jó neki.

— De te is okos vagy ám! — csicseregte Linocska és finom ujjaival megcsípte a miniszter hosszú orrát.

5

Pár nap múlva Linocska jó korán állított be a színházba, holott a próbája csak egykor kezdődött. Fürgén, mint a vetélő, szaladgált ide-oda a kulisszák között, hol egyik ajtón nyitott be, hol a másikon. Néha éppencsak bedugta az orrocskáját, felkacagott és tovább szaladt.

— Jaj, bocsánat, tévedtem.

Elég gyakran tévedett, de senkise haragudott rá, megszokták a szeleburdiságát, szabadosságát. Ma egyébként különös oka is volt, hogy lehetőleg minden kollégájának és főleg kolleginájának szeme elé kerüljön. Vállát — először életében — hatalmas sötétbarna róka borította. Az ilyen eseményt kár észre nem venni. És csakugyan, minden lépésnél megállították a hölgyek, megtapogatták a vadonatúj darabot és kérdezték az árát. Bár egyetlen szóval sem árulták el, Linocska jól látta, mennyire irigylik. Ő viszont semmivel se hordta magasabban az orrát, mint máskor, sőt benézett a díszletezőbe, a fodrászokhoz és a szabókhoz, még a konyhába is, elbeszélgetett a mosogatólányokkal és színpadi munkásokkal.

A büffében Mara Vildébe ütközött. Annak se volt még benn dolga voltaképpen, ráért volna az esti előadásra bejönni, nem is volt szerepe a darabban, amit próbáltak. Dehát a színésznép csak ilyen, mindig a szentélybe kívánkozik, és Mara se volt kivétel a szabály alól.

Lina szájacskája egy másodpercre tátva maradt, mikor Marát megpillantotta. Annak a vállán pontosan ugyanolyan sötétbarna róka ékeskedett, mint az övé, talán még szebb is valamivel. Izlés dolga különben.

— Jóreggelt, Márocskám. Hogy vagy, drága? Milyen jó neked, hogy az új darabban nem osztottak rád szerepet. Legalább pihenhetsz egy kicsit. Agyonhajszolják az embert, minden este előadás, minden délelőtt próba... Nem is élet ez... Jé, te is éppen ilyet vettél? — Szakértő kézzel simogatta a dús prémet. — Remek. Az enyém egy árnyalattal világosabb.

— Nem vettem, Felixtől kaptam. — Mara asszony csak most vette észre Lina rókaprémjét. — Érdekes, igazán, mintha csak ikertestvérek lennének. Ajándék ez is?

— Ó, kitől kaphatnék én ilyen ajándékot. — Linocska ezüstösen kacagott. — Egyelőre csak a magam zsebébe nyúlhatok. Majd ha férjhez megyek.

— És mit fizettél érte? Bizonyosan megvolt háromszáz lat.

Mara inkább csak azért kérdezte, hogy örömet szerezzen neki, de Linocska elhárította a kérdést.

— Már nem is tudom. Eldobtam a cédulát.

Mara elmosolyodott. — Ejnye, ejnye, szerit-számát se tudod a pénzednek? Micsoda bő forrásaid vannak?

Egész ártatlanul kérdezte, de Lina gonoszkodásnak, gúnynak értette és dühbe gurult. Így beszél vele? Na nézd csak! Persze, csupa főszerepet adnak neki, felveti a siker, hát azt hiszi, mindenki kérdőre vonhat és ítélkezhetik fölötte. Még csak az kéne! Hát az ő férje hol veszi a sok pénzt vajjon? Mintha nem tudnám. Volt eset, mikor Nikur majdnem egyszerre fogadott bennünket Vildével...

Annyira kívánt visszavágni, hogy megfeledkezett minden óvatosságról.

— Ó, alighanem közös pénzforrásunk van — vetette oda könnyedén. — Kérdezd meg csak Felixet, hol kapja ő a gubát? Kollégák vagyunk. — És gonosz kacagással faképnél hagyta.

Mara megdöbbenéssel nézett utána. Sötét titkot érzett a csipkelődésben. Közös pénzforrás? Kollégák? Miféle közösség lehet Felix és Lina között? Valami súgta neki, hogy ez nem ostoba tréfa, nem holmi asszonyi kitalálás. Egyidő óta ráeszmélt, hogy az ura hazudik neki, titkol valamit. Akár a minapi beszélgetés Karl Zsuburral, akár más tette, de egyre ébrebben figyelt. Eszébe jutott abemutató utáni vacsora, Felix különös viselkedése Zsuburral szemben. Mért akart gúnyt űzni belőle? Akkor azt hitte, féltékeny, mert megérzete, hogy őt érdekli a afiú, de most tisztán érezte, hogy egészen másról, sötétebb dolgokról van itt szó.

Lina szavai egyébként is szeget ütöttek a fejébe. Mennyi a jövedelmük voltaképpen? Miből telik ennyi mindenfélére? A pénz, a kiadások beosztása kezdettől fogva Felix kezében volt. Neki se kedve, se tehetsége gazdálkodni, minden idejét leköti a színház. Aztán szórakozott is, akárhányszor szemére is veti, csúfolja érte afférje. Nem szeret számolni, az már igaz, a számolást mindig szívesen Felixre hagyta, de itt nyilván nincs rendjén valami.

Töprengve ért haza, papirost és ceruzát fogott, igyekezett összeszedni az utolsó hetek, hónapok kiadásait és összevetni a bevétellel. Felix havi háromszázat keres, ő kétszázötvenet. Ebből lemegy az adó — mennyi is? — nem tudta pontosan. Házbér százhúsz lat, télen tüzelő is kell. Élelem, ruhaféle, cseléd. Bútorra is költöttek, meg könyvre, apróságokra. Felix ebben a hónapban csináltatott új frakkot és vett hajózási részvényeket. Most meg ez a rókaprém...

Sokkal többet költenek, mint amennyit keresnek, világos. De hisz mindenütt készpénzzel fizetnek, sőt a takarékban is van egypár ezer . . . Felix nyaralót akar venni . . . Nyilvánvaló, hogy jelentős mellékjövedelme van, amiről ő nem tud. Elhallgatja. Megvesztegetés? Csempészet a hajóstársaság révén?

Mara összehajtogatta a számokkal teleírt cédulát, eltette és várta a férjét. Jó későn ért haza és a vacsoránál panaszkodott.

— Ezek az örökös értekezletek — se vége se hossza. Néhány igazgatósági tag olyan szószátyár, nem tudnak mértéket.

Mara nem szólt. Vacsora után Vilde a gramofonlemezek között keresgélt. Jó könnyű zenére vágyott, de Mara megállította.

— Beszélnem kell veled, Felix. Gyerünk talán be a dolgozóba.

— Jó, gyerünk.

Kényelmes karosszékbe ereszkedve rágyújtott és túlzottan könnyed hangon kérdezte:

— Miről van szó, szívem?

Mara, kellő távolságban, a szoba sötét sarkába telepedett. Az volt az érzése, hogy a férje idegesen figyel.

— Azt szeretném tudni, Felix, hogy miből költekezünk mi tulajdonképpen? Hogy futja ennyi mindenre?

Vilde kivette a szivart a szájából és őszinte meglepődéssel bámult rá.

— Ezt a kérdést igazán nem vártam. Édes csodabogaram, hát azt akarod, hogy megvonjuk magunktól a legszükségesebbet? Mikor éljünk, ha nem most, amig fiatalok vagyunk? És kinek tartozunk számadással?

— De Felix, mi sokkal többet költünk, mint amenyit keresünk. Ezt neked is tudnod kell.

— Miből gondolod, drágám? Hát eladósodtunk? Hiszen nincs egy lat adósságunk. Miért mondod akkor, hogy jobban élünk, mint szabad? Hol itt a logika?

— Éppen ezt szeretném tudni, Felix. Mert a keresetünkből nem telik. Nézd, én összeállítottam.

Odaadta a cédulát. Vilde sokáig nézegette a számokat és a fölényes mosoly lassan elhalványodott az arcán. Végre felsóhajtott és az íróasztalra dobta a papirost.

— Angyalkám, az összeállításod nagyjában helyes. Megvallom, nem is vártam volna egy ilyen fellegekbenjáró szépasszonytól ennyi gyakorlati tudást. Csakhogy egy fontos pont hiányzik.

— Melyik?

— A mellékjövedelem kimaradt a számvetésből.

— Hát miféle mellékjövedelmed van? Miről nem tudok én?

— Nem tudsz róla, gyermekem, mert eddig egy csöppet se érdekelt. — A szivar megremegett a szájában és a hamu a térdére hullott. Egy fricskával leszórta a szőnyegre.

— Most érdekel. Tudni akarom, honnan kerül ez a sok pénz.

Vilde gondolkodott. Az asszony nem sietette, csak nézte és némán várt.

— Hát igen, csakugyan jobb, ha egyszer mindent tisztázunk. Az utóbbi időben egyre sűrűbb a félreértés, a nézeteltérés köztünk és azért van, mert sok mindent nem tudsz. Hallgass meg, Mara.

— Hallgatlak.

— De előbb igérd meg, hogy amit mondani fogok, szigorúan kettőnk közt marad. Mert komoly titok.

— A magánügyeinkről sose beszélek senkinek. Nem érdekes téma.

— Tudom, tudom. De ezek nem csak magánügyek. Mivel azonban már itt tartunk, előtted nem akarom tovább elhallgatni. Nézd, Mara, én az ohrankának dolgozom. Egyik csoportját vezetem ...

— Már régen? — kérdezte gépiesen. A férje szavai valósággal megdermesztették. Maga se tudta, miért éppen ezt kérdi.

— Már régen, igen.

— Régebben, mint engem ismersz?

— Úgy van.

— És sokat fizetnek?

— Mikor mennyit. Mindenesetre többet, mint Jürgenson.

— Esetenként fizetnek? Egyes szolgálatokért?

— Egyes szolgálatokért is, de havi járandóságom is van.

— Havi járandóságod is — ismételte halkan. Felnézett és éles, fájdalomtól remegő hangon szegezte neki a kérdést. — Szóval besúgó vagy. Spicli.

— Ugyan kérlek! Micsoda kifejezés. Összezavarod a fogalmakat. Én magasan azok fölött állok. Nekem az a feladatom, hogy az

államrend ellenségeit ártalmatlanná tegyem. Az alacsonyabb természetű feladatokat az alárendelt közegek végzik.

— Tehát főbesúgó vagy. Besúgó tiszt, kapitány — mit tudom én, miféle rangfokozatok vannak ott.

— Semmi efféle rangfokozat nincs — mondta szárazon.

Mara felkelt. Szörnyű érzés fojtogatta. Micsoda szégyen, gyalázat, mocsok. Gyűlölettel nézte a férjét.

— Ki ellen véditek az államot, te és a hozzád hasonlók? Miért kapjátok a harminc ezüstpénzeket? A nép ellen harcoltok, azt áruljátok el. Hogy vállalkozhattál ilyesmire?

Vilde ingerülten hadonászott. — A nép, a nép! Azt hiszed, a színpadon ágálsz valami hatásos szerepben? Józanul gondolkodó ember vagyok, engem frázisokkal nem lehet elámítani. Mi az, hogy nép? Igenis, meg kell védeni az államot...

— Ugyan, kérlek, a magatok zsebét véditek. Ezt a szép lakást, meg a többit... Mért kaptad az utolsó tiszteletdíjat, mondd?

— Meg is mondom, bár nagy titok, de talán akkor jobban megérted. Az én érdemem, hogy a minap letartóztatták a komunista párt vezetőségét, csaknem az egészet. Teljesen megbénítottuk a szervezet működését. Most hányódik, mint a kormánynélküli hajó.

Mara már nem nézett rá, nem hallgatott oda. Hirtelen kiment az előszobába, leakasztotta a fogasról a rókaprémet, visszatért és odadobta neki.

— Nesze. Köszönöm az ilyen ajándékot!

Vilde elzöldült.

— Mara! — Hangja fenyegető volt most. — Ez a kihívás nemcsak nekem szól. Az államhatalommal akarsz szembeszállni?

Az asszony keserű mosollyal nézett rá.

— Eriggy, szaladj Stiglitzhez, jelents fel. Talán ezért is zsebrevágsz egy kis jutalmat...

És kirohant a szobából.

Vilde még sokáig állt ott, egyik kezében a rókaprémmel, másikban a rég kialudt szivarral. — Eh — legyintett aztán — egy elkapatott asszony szeszélye. Majd rendbehozzuk.

6

Sokféle érzést ábrázolt már a színpadon Mara Vilde, de ezen az álmatlan éjtszakán tudta csak meg egész mivoltában, hogy mi a kétségbeesés. Férje beismerése még a fülében csengett és egy perere se tudta lehúnyni a szemét. Első felindulásában ösztönösen, minden

megfontolás nélkül cselekedett. Ma először tárult elébe a férje igazi jelleme — minden aljasságra képes, vérbeli árulói Lelkiismerete háborgott, a becsület szava tisztán, határozottan szólt benne, nem tűrt semmiféle elkenést, okoskodást. Van jó és van rossz, fekete és fehér.

Órákig virrasztott, hánykolódott az ágyon, próbálta összeszedni a gondolatait, megérteni eddigi életét. Mi legyen ezután? Tudta jól, hogy megannyi társaságbeli úriasszony az ő helyében szépen megalkudna a tényekkel és a lelkiismeretével. Igyekezne elhinni, hogy az állam, a társadalom rendjét valóban meg kell védeni és ez a rend alapjában igazságos és szükséges. Elfogadná férje érveit, vagy legalább is tudomásul venné és mentegetné — mindenki szeret jól élni és úgy gondoskodik a családjáról, ahogy tud, satöbbi. Igen, hisz az emberek általában hajlandók igazolni minden aljasságot, ha nekik hasznos.

Az osztályharcról, a társadalmi igazságról elég zavaros fogalmai voltak. Sok mindent összeolvasott, de teljesen rendszertelenül. A szerepeiben, egyik-másik darabban, őszinte lendülettel szavalta a szép mondatokat igazságról, szabadságról, emberségről. Szerette a népét, egész lelkéből kívánta, hogy boldoguljon és kivehesse részét az élet javaiból. Gyermekkorában apja munkatársaitól sokszor hallotta, hogy az uralkodó osztály gazdagsága, egy sereg élősdi és naplopó dúslakodása, a nép nagy tömegeinek kizsákmányolásán alapul. Hogy a szegénység, a nyomor addig meg nem szűnhet, míg egy maroknyi elnyomó kezében van a hatalom.

Mint az értelmiségiek nagy része, Mara is lázadozott magában az Ulmanis-kormányzat ellen. Talán még hevesebben, mint a barátai. De nem szerette a politikát és bizalmatlanul nézte a politikusokat. E tekintetben úgy gondolkodott, mint a művészek általában. Viszont a polgári körök irtózása a kommunistáktól idegen volt tőle, tudta róluk, hogy a néphez tartoznak és nem önző célokért küzdenek. És éppen ezeket az embereket üldözi, nyomozza és juttatja börtönbe az ő férje.

Lelkét égette a szégyen. Öt éve él együtt ezzel az árulóval és mindeddig nem tudta, kivel van dolga. Magát rendes embernek tartotta, pedig a színpadról fenkölt gondolatokat kiáltott világgá, és elfogadta figyelmes férje ajándékait, az élet minden kényelmét. Micsoda alávalóság...

Egy emlék tolult a tudatába. Algirba utaztak a férjével, több éve már. És egyszerre feltűnt neki, hogy a szálloda vakító fehér

fala milyen sűrű fekete árnyékot vet a naptól káprázó fövenyre. Ez a rikító ellentét jutott most eszébe. Tisztának, szépnek, jónak érezte az életét, annak hitték mások is és ime micsoda fekete árnyék, milyen férges rothadás van közvetlen mellette. Hát lehet így tovább élni?

Munkáscsaládból származott. Atyja, az öreg Pavulán, még dolgozott az esztergapadnál. Nagy erőfeszítésébe került, hogy a lányát taníttassa. A szülők észrevették a kislány kiváló előadótehetségét és minden áldozatot meghoztak, hogy elvégezhesse a színiiskolát. Csupa öröm volt akkor az élet. Úgy elfogta a tanulás, a siker, hogy észre se vette környezete súlyos életviszonyait. Az ő külön világában mindig sütött a nap.

Aztán jött az első szerelem elragadtatása, de szíve választottjának tragikus halálával lezárultak a boldog évek. Lelke elsötétült, közömbösségbe süllyedt, a színház, a művészet volt az egyetlen vigasztalása. Akkor jött Vilde. Kezdő jogász volt, beleszeretett és úgy méltányolta a tehetségét, olyan figyelmes volt és olyan kitartóan udvarolt, hogy végre is hozzáment.

Sokan irígyelték, és ő maga is azt hitte egy darabig, hogy az élete szép mederben folyik. Azontúl is a színházban vagy otthon, a szobájába zárkózva, szerepeivel töltötte egész napját. Férje nem zavarta, sikereire büszkébb volt, mint ő maga és lankadatlan hódolattal, kedveskedéssel vette körül. Csak az utolsó év folyamán eszmélt rá Mara, hogy minden hosszabb együttlét, beszélgetés eltávolítja őket egymástól. Hogy az élettársa idegen neki, szkeptikus felfogása megdermeszti, nem értik egymást. És mégis nyugodtan tovább élt volna vele ki tudja meddig, ha Lina Zivtiny véletlen kifakadása ki nem nyitja a szemét, elébe nem tárja férje aljasságát.

Mit tegyen? Most látta csak milyen egyedül van. Kihez forduljon, hol keressen támaszt? Még legjobb barátnőjének, Algának se merné elmondani ezt a szörnyű titkot. Talán még az is elfordulna tőle — egy besúgó felesége!

Nem, hiába, csak ő maga dönthet. És voltaképpen van itt még mit eldönteni? Lelkiismerete tisztán szólt az első perctől fogva — el kell hagynia a házat, Vildét. Gondolata körben forgott és mindig ugyanoda ért vissza. Más kérdés — mit csinál majd Vilde? Egykönnyen nem mond le róla, az bizonyos, és ha ő kitart az elhatározása mellett, bosszút áll irgalmatlanul.

Hirtelen eszébe jutott Zsubur. Régen érezte már, hogy Felix gyűlöli ezt az embert. Most már világos, hogy nem féltékenység

szítja a gyűlöletét, nem az ő rejtve bontakozó, egyre növekvő vonzódása Karl Zsubur iránt. Üldözik, kivetették rá a hálójukat, börtönbe akarják zárni hosszú évekre. És miért? Sürgősen értesíteni kell, elhárítani róla a veszedelmet, másként bűnrészes az ocsmányságban és ez a tudat meg fogja rontani egész életét. Mentül előbb, már holnap reggel felkeresi és elmond neki annyit, amennyit kell, Vildével pedig majd csak azután beszél.

Alig várta a reggelt, de csak akkor búit ki a szobájából, mikor férje már elment. Gyorsan felöltözött, kikereste a címfüzetükből Zsubur lakását és kétszer is ott járt a nap folyamán, de hiába. Késő este ért haza és újból bezárkózott. Csak másnap sikerült végre megtalálnia.

Bekopogott. Mikor az ajtó kinyílt előtte, egy percre megtorpant a küszöbön. Milyen ismerős ez a szűk, félsötét kis szoba és egész berendezése! Ilyen szalmazsákos vaságyon aludt ő is leánykorában, mikor még a szüleinél lakott. Ilyen kényelmetlen kis asztal volt az övé is, tele tintafoltokkal, azon se fértek el a könyvei, füzetei. De sok éjtszakai órán át ült és tanult, föléje hajolva!... Az éjjeliszekrény a kis állólámpával szinte fényűzés itt. Semmi csín, semmi rend, nincs női kéz, amely egy kis takarosságot, otthonosságot teremtene, nincs egy szál virág, sem egy kép a falon. A lábszőnyeg a sarokban összegyűrve. Még jó, hogy nem füstös a szoba — nyilván nem dohányos a gazdája. A teáskanna a gyorsforralón áll, az asztalkán egy papírdarabkán pár deka vaj, zsemlye — vacsorára készül a hosszú munkanap után. Mindez egy másodperc alatt villant át az agyán ott a küszöbön, a nyíló ajtóban.

— Bocsánat, hogy így betörök — mondta — de máshol nem kereshettem.

Zsuburt úgy meglepte a váratlan látogatás, hogy belepirult.

— Ó, kérem, semmi baj, tessék, parancsoljon — motyogta és gyorsan takarót dobott a nyitott ágyra. — Bocsásson meg, de ez az egyetlen szék, amivel kínálhatom és ez is rozoga egy kicsit. Vigyázzon, inog az egyik lába.

— Köszönöm, jó lesz az. Sose aggódjék miattam — és rámosolygott — de mondja meg őszintén, nem zavarom valami fontos dologban?

— Dehogyis. Már egészen szabad vagyok.

Még mindig nyugtalanul nézte a rozoga széket. — Inkább üljön mégis az ágyra, azt ajánlom. Sokkal bátorságosabb.

Mara nem akarta, hogy valami zavarja a beszélgetést, hát szót fogadott.

— Csakugyan jobb itt. Különben csak egy percre jöttem magához. Fontos dolgot kell közölnöm.

Zsubur szembeült vele és komoly várakozással figyelte. Bizonyosan nagy oka van a látogatásnak. Aprócseprő dologért nem jönne hozzá.

— Nagy titok, amit mondani akarok — remélem, nem ért félre és hallgatni fog.

Zsubur rábólintott. Az asszony most nem nézett a szemébe, maga elé bámulva folytatta.

— Felix — a férjem — az ohrankának dolgozik. Két napja tudom, ezért jöttem ide...

Hangja elakadt, lehajtotta a fejét és hallgatott. Zsubur elfordult egy percre, kibámult az ablakon a februári korai alkonyatba és mélyet sóhajtott.

— Tudom... Mara. Azon az estén tudtam meg, mikor maguknál voltam. De azért jó, hogy közli velem. Nagyon hálás vagyok érte és soha el nem felejtem.

Nem kérdezte, mi készteti erre a lépésre, nem próbált a lelkébe pillantani, de valami nagy, meleg gyöngédség áradt el benne, amilyet még sose érzett. Két kezébe fogta Mara kezét, forrón megszorította a kezet és elereszteste gyorsan.

— Maga tiszta, jó lélek, Mara... Miért él ilyen emberrel?

Mara a messzeségbe nézett és nem szólt, csak ült ott mozdulatlanul, szomorúan, meghatóan. Majd hirtelen felállt és az ajtóhoz sietett. Csak a küszöbön fordult vissza.

— Ha segíthetek valamiben, számíthat rám... Szívesen segítenék magának és a társainak.

— Köszönöm, Mara. Megeshetik, hogy élni fogok az engedelmével.

Sokáig állt még az ablakban, kinyitotta egy percre és belebámult a kék homályba. Szürke felhők függtek alacsonyan, közvetlenül a háztetők fölött. A tél keménysége már engedett, a levegőben érzett a közeledő tavasz lehellete.

Drága, jó Mara — gondolta — boldogtalan vagy...

Vilde az előszobában fogadta a feleségét és lesegítette róla a kabátot.

— Vártalak. Megvacsorázunk, aztán beszélgetünk megint.

Alig ültek le az asztalhoz már el is kezdte.

— Nézd, Mara, sokat töprengtem ezalatt a két nap alatt és rájöttem, hogy igazad van.

Az asszony kérdően nézett rá.

— Ma Stiglitznél voltam és közöltem vele, hogy nem dolgozom neki tovább. Előbb hallani se akart róla, de hosszú és kellemetlen beszélgetés után elfogadta a lemondásomat. Szűkösebben fogunk élni és kellemetlenségek is érhetnek, de mindez nem döntő. Az a döntő, Mara, hogy nem akarlak elveszteni. Minden egyéb eltörpül emellett.

Nagy nyomatékkal beszélt és kutató szemmel figyelte a szavai hatását. Mara csak hallgatta és nem nézett rá. Zsuburnak semmit se mondott arról, hogy el akarja hagyni a férjét. Jobb, ha utólag tudja meg — gondolta. Vilde közlése meglepte. Álmában sem gondolta, hogy szóváltásuknak ilyen hatása lehet. Amit most hallott, nem indította meg, nem teheti jóvá a múltat. Igazi vonzalom sose kötötte a férjéhez, de az az érzés se térhet már vissza, ami élt benne eddig. Mégis hatott rá a közlés. Ott hagyta Stiglitzet? Nem dolgozik neki többet? Mintha mázsás kő esett volna le a szívéről. Hiszen lélekzeni is alig tudott két nap óta. Viszont akkor mégse mehet most el tőle. Ránézett végre és annyit mondott:

— Igen... ezt nagyon jól tetted...

De vajjon nem volt-e hiba akkor Zsuburhoz szaladni és mindent elmondani neki? Felizgatta ez a kérdés, de aztán hamarosan eldöntötte: akkor is szükséges volt figyelmeztetni az üldözöttet. Ha nem Felix lesz a veszedelem, hát lesz más.

Felix Vilde szokott vigyázatosságával néhány napon át mennél kevesebbet beszélt Marával, lehetőleg nem is került a szeme elé. Hadd nyugodjék meg előbb, hadd zökkenjen minden a régi kerékvágásba. Természetesen eszeágában se volt búcsút mondani az ohrankának, de semmiképpen se szeretett volna lemondani szép, kényelmes otthonáról, irigyelt feleségéről. A minapi beszélgetés után alaposan leszidta magát értelmetlen nyíltságáért és tüstént kieszelte, hogy mit kell tennie. Dolgozószobájában fel-alá járva bölcselkedett: — Melyik filozófus is mondta? „A nők minden hazugságnak bedőlnek, ha hízeleg nekik. Csak azt nem bocsátják meg egykönnyen, ha őket csalja meg valaki."

ÖTÖDIK FEJEZET

1

Kemény tél után érezzük csak igazán a tavaszi ébredés örömét.

Az 1939—40-i tél olyan zsarnoki keménységgel nehezedett a balti partvidékre, hogy lakói nem egyhamar felejtik el. Lettországban minden teremtett lélek türelmetlenül várta a tavaszt. Mikor az első seregély megszólalt a nyírfa gallyai között, olyan gyengédséggel hallgatták, mint talán soha még.

Mit hozott a tavasz Zsuburnak? Új gondot és új lehetőségeket. Akárhogy vadásztak rá Stiglitz kopói, mégis eljuttatta a szükséges nyomtatványokat mindenüvé, ahová nagyon fontos volt. Tejkul ponyvaregényei helyett — amelyeket persze most is magával cipelt — terjesztette Marx és Engels, Lenin és Sztálin munkáit, a fényforrást, amely az elkövetkező harcok útját olyan élesen megvilágítja.

A nagy lebukás óta annyi munka szakadt a nyakába, hogy nem győzte a nap rövid huszonnégy órája alatt. Önként adódott, hogy ő és Juris Rubenis kerültek a szervezet élére. Sikerült végre érintkezni Sileniekkel, habár csak nagyritkán persze, de így is hasznos irányítást, utasításokat kaptak tőle. Nem győzték csodálni, milyen tisztán látja a börtönből is a dolgok kifejlődését, mennyivel jobban eltalálja, mit kell tenni, mint ők, akik szabadon mozognak.. Most látta csak Zsubur való igazában a forradalmi elmélet jelentőségét, hatalmát az igazi bolsevik kezében.

Hónapok óta barátkozott a Tejkul-nyomda szedőivel és talált köztük több rátermett munkatársat. Ezek segítségével indította el tél végén újra az illegális sajtót. Hetenkint egyszer megjelent a lap, vagy valami aktuális kiáltvány. Fontos volt, hogy a munkásság és értelmiség ne nélkülözze az eleven szót, a legégetőbb kérdések megvilágítását, az országos és a nemzetközi helyzet kellő magyarázatát. Nem tűrhették, hogy az Ulmanis-klikk ezekben a döntő napokban megzavarhassa a tömegek gondolkodását.

A szervezet teljes erővel dolgozott. A vállalati sejtekkel újra felvették a kapcsolatot. A télen lebukott elvtársak helyébe mások léptek és a benemavatottak előtt észrevétlenül, de mégis hatékonyan folyt a harc az új Lettországért. Nehéz volt a fiatalságot tartóz-

kodásra, türelemre bírni. Tüze elragadta, gyakran nem vetett számot a körülményekkel, a harci cselekedetek összehangolásának feltétlen szükségességével. Heveskedése sokszor az ellenség kezére játszott.

Egyre fokozottabb éberséggel kellett védekezni a besúgók és beugratók nyüzsgölődése, szapora tábora ellen. Vilde leleplezése módfelett hasznosnak bizonyult. A szálak más beugratókhoz is elvezettek, akik a kikötőmunkások között próbálkoztak és már majdnem benyomultak a szervezet soraiba. Juris Rubenis néhány társával most szerencsésen lerántotta róluk az álarcot.

Az élet pedig hatalmasan áradt, vitte őket tovább. Minden nap új eseményeket hozott. A legelső meleg napok egyikén Zsubur az utcán találkozott Buntéval. Az egykori kolléga zsebéből most is kikandikáltak a külföldi lapok, de egyébként nagyon megváltozott. Elsőrendű szabóra valló új öltözet volt rajta, ízléses, nem túldivatos, mint a régiek, legföljebb a válla volt kelleténél jobban kitömve. Vastagtalpú, magassarkú cipője határozottan magasabbnak mutatta és főképpen — bizonyos komolyság, ünnepélyesség ömlött el az arcán, mosolyában, egész megjelenésében...

Zsubur rögtön megsejtette a változás okát.

— Gratulálhatok, Jackie? Már régen? — kérdezte és az ujján ragyogó karikagyűrűre mutatott.

— Februárban volt az esküvőnk. Nem láttad a lapokban?

— Ejnye, bizony elkerülte a figyelmemet.

— A fotografiánkat is hozta egyik-másik. „Eskűvő a fővárosi értelmiség körében" — ilyen címen közölték.

— És ki a szerencsés hölgy? — kérdezte szórakozottan, éppencsak, hogy ne hallgasson. Milyen messze elmaradtak mögötte a Buntével folytatott ebédutáni beszélgetések és a maga céltalan élete körül forgó, gyötrő gondolatok. Hogy megváltozott minden ebben a pár hónapban.

— Ugyan ki lenne más, hiszen tudod! Múlt év óta húzódik már a história. Nem emlékszel?

Zsubur elmosolyodott. — Fanija Atauga?

— Persze. Csudamód belémszeretett. Kívánhattam egyebet? Most aztán szépen éldegélünk. Van négyszobás lakásom, jó bútorom, zongorám, hatlámpás rádióm. Nagyon barátságos kis otthon. A nyarat majd a tengerparton töltjük.

— És a munkád? Remélem, már nem mászkálsz lakások után?

— Még csak az kéne! — Bunte csaknem megsértődött. — Minek nősültem akkor? Nem, barátom, az ember sose szerénykedjék, nyújtsa ki a kezét és markolja, fogja meg, amit elér. Az öreg átadta nekem a vezetést, én vagyok az egész iroda feje. Hát te mit csinálsz?

— Tejkulnak adok el könyveket.

— Az is valami. De attól tartok, nem sokra mész vele. Nősülj meg, öregem. De — barátilag mondom — nézd meg alaposan a hozományt! Anélkül igazán nem érdemes.

— Majd gondolkodom róla.

— Kár sokáig okoskodni, cselekedni kell, pajtás. Te se vagy már mai gyerek, viszont jóképű — okvetlenül találsz megfelelő asszonyt. Egy csinos kis özvegyet, mondjuk, akinek házikója van, meg valami tőkéje. Udvarolsz neki és a karodba dől... Na, mozognom kell, öregem, veszek egy kiskutyát Fanijának, a Baron-utcában kínálnak egy skót terrier kölyköt. Tiszta faj — szaladok, nehogy elkapják az orrom elől.

Tavaszi napsütés, seregélyek, új, elegáns öltözet, zongora, skót terrier — Bunte csak úgy sugárzott.

A dolog egyébként nem ment olyan simán, mint ahogy mesélte. Mikor Fanija kitálalta a szüleinek regényes elhatározását, Atauga hült-fült, levegő után kapkodott, mint hal a szárazon.

— Bunte...? Ezt a törpemajmot szemelted ki magadnak? De kislányom, az istenért, te félrebeszélsz! Talán lázad van!

— Nem mondhatnám meg, papa, hogy ki máshoz menjek férjhez? — kérdezte mérges szelídséggel Fanija. — Különben te magad montad nem egyszer, hogy nincs a világon ügyesebb üzletember, mint Jackie. Miért törpemajom most egyszerre?

Atauga meghökkent. Bunte kiváló üzletember, ezt nem tagadhatta. Ravasz egy fickó, szó sincs róla. De azért megpróbálta másfelé terelni a lánya gondolatait.

— Jó, dehát miért nem választasz megfelelő társadalmi helyzetű embert? Miért nem a mi körünkből valót? Hát nincs már Lettországban művelt, jómódú fiatal férfi? Mind kivándoroltak?

— Szeretem Jackiet — ismételte makacsul a lány. — Tetszik nekem, műveltség és társadalmi rangfokozat nélkül is. Egyáltalában nem utolsó.

A legválságosabb percben Fanija néhány nehéz könnycseppel súlyosbította érveit. Azonkívül Madame Atauga is a segítségére sietett.

— Miért gyötröd ezt a gyereket? — támadt a férjére. — Azt akarod, hogy vénkisasszony legyen belőle? Vagy egy beérkezett öregúrhoz menjen? Talán valamelyik régi mulatópajtásodhoz? Ismerem a derék bursokat, valamikor veled együtt lopták a napot az egyetemen. Elég baj, hogy Indulis ezekkel tölti az idejét. Nekem ugyan ingyen se kellenének. Bunte semmivel se rosszabb, mint más. Udvarias, szerény, szorgalmas. Ha megszerették egymást, házasodjanak össze. Neked is könnyebb lesz, ha egy hozzáértő fiatalember lát az üzlet után. Eleget dolgoztál, ideje pihenned egy kicsit.

Atauga végülis beadta a derekát.

— Hát hol az a vőlegény? Ha mindenképpen úgy akarjátok, isten neki. Hej, asszonyok, asszonyok...

Egy hónap múlva megtartották az esküvőt. Indulis — a testvérbátyja — tüntetőleg elutazott aznap valamelyik pajtásához és csak egy hét múlva tért haza. Azután is leplezetlen kicsinyléssel bánt a sógorával. Első beszélgetésük valóságos párbaj volt, amelynek során az egyik fél birkatürelemmel fogadta a legélesebb vágásokat. Végül aztán beavatkozott Fanija.

— Légy szíves és oktasd a bursaidat, de az én házamban viselkedj udvariasan.

Szóval, Fanija kardos menyecskének bizonyult, aki hitvesi kiállásával bőségesen kiérdemelte a foxterriert és egyéb ajándékokat.

2

Juris Rubenis nemcsak a természetben érezte a tavaszt, kikelet volt a szívében is. Vidám nótát fütyörészve ereszkedett le a rakodótérbe és döfte a csáklyát a bányafa meg a gerendarakomány közé, fürgén ugrált egyik hajóbordáról a másikra és taszigálta a préselt lenbálákat és furnirkötegeket.

— Minek örülsz úgy? — kérdezte a munkavezető. — Talán nyertél a lutrin?

— Nem én — felelte nevetve. — Nem szorulok én a lutriszerencsére. Haldoklik a gazdag nénikém és azon tünődöm, mit kezdjek a dús örökséggel.

— Lám, lám, nem is tudtam, hogy amerikai nagynénéd van.

— Nem amerikai az! Itt él Lettországban.. Mindenfelé van gyára, üzeme, boltja, hajója. Rigában is. Mind az enyém lesz rövidesen.

— Ez már csakugyan nagy gond — tréfálkozott a másik. — Mit csinálsz majd azzal a ménkű nagy vagyonnal? Bizonyosan hozzáértő urakat hívsz segítségül...

— Nem én. Most majd urak nélkül kell boldogulni. De nem félek, akad elég magunkféle osztozótárs is. Itt van maga is, például. Hej, lesz akkor munka. De mondja, feleljen a kérdésemre, tudja-e miért állították annakidején a Szabadság-szobrot Rigában?

— Hát azért, hogy tisztességet adjanak a szabadságnak.

— Nem találta el. No, ha nem tudja, megmondom. Mikor szoktak a nagy embereknek szobrot állítani? Ugye, ha meghalnak, Rajnis híres költő volt, igaz? Neki is akkor állítottak, emlékszik? Hát így volt a szabadsággal is. Húsz évet sem élt, sokáig betegeskedett, halódott és 1934-ben meghalt. Akkor szobrot kapott.

— Vigyázz! — harsogták odafenn. A drótkötelek és csavarok megcsikordultak, a daru zúgott, recsegett. A hajót borító füstfelhőn át új rakomány ereszkedett a hajóűrbe. De ma nem csigázta el Jurist a nehéz munka — a holnap biztató képe megsokszorozta erejét. Ez a hajó is az övé lesz, meg a sok-sok érték, amivel itt birkózik, és amit a teherautók a kikötőbe hordanak — mind, mind az övé! Tegnap még koldus, semmiházi, de ma már látja a közelgő dúsgazdagságot. Felvirrad a napja — a nép, minden gazdagság alkotója, visszaszerzi, amit elraboltak tőle. A korhadt régi világ nem bírja már sokáig, ezt felérheti ésszel mindenki, hacsak újságot olvas meg rádiót hallgat.

Hányan fecsegtek még a télen, gúnyolódtak, hogy az orosz tankok csupa papírmasé. Most hallgatnak, mint a sír — a Vörös Hadsereg a Mannerheim-vonallal együtt áttörte a nemzetközi hazugság védősáncait. A népbolondítók már nem kisebbítik a Szovjetunió katonai hatalmát, félnek, hogy kirohögik őket. Papírmasé? Papírmasé annak a feje, fűrészpor az agyveleje, aki még mindig bedől az ámítóknak. A nép érzi, hogy van egy hatalmas barátja, aki rendületlenül mellette áll és nem hagyja el a megpróbáltatás napjaiban, nem tűri, hogy sötét bitorlók sárba tiporják jogait. Betelt a hosszantűrés mértéke, tovább nem vár a nép. Nem tud és nem akar várni! Az óriás felegyenesedik teljes erejében, nagyságában, farkasszemet néz elnyomóival és számadást követel.

Rubenis továbbfűzte a tréfát.

— Hát azt hallottátok-e, amit Ulmanisról mesélnek? Kihallgatáson volt egyszer magánál Jehova istennél. Jelentkezik, hogy ő Namej király utóda. Jehova isten annak rendje és módja szerint fel-

áll a trónszékről, hogy illőképpen üdvözölje, de alig kel fel, Ulmanis ugrik egyet és máris ott ül az isten helyén. Az úr szép szóval inti, így meg úgy a lelkére beszél, hogy másszon le onnan, de a mi Karlunk a füle botját se mozgatja. Akkor odagyűlnek az angyalok, apostolok, meg az ótestamentomi próféták, mind igyekszik észretéríteni, de ő oda se neki. Végül az öregisten Péter apostolt hivatja, hogy hátha az tud tanácsot. Péter megvakarja a tarkóját, gondolkozik egy kicsit, majd a trónszékhez lép és Ulmanis fülébe súg. Arra Karl talpraszökik, mintha megszúrták volna, nem néz se jobbra, se balra, csak szalad ki a Paradicsom kapuján.

— Mit súgtál neki? — kérdi Pétert az úristen.

— Csak azt, hogy a pokolban éppen most fotografálnak, siessen, különben lemarad.

Erre olyan hahotára fakadtak a mennybéliek, hogy a rekeszizmuk majd megrepedt.

Hahotáztak a hajófenékben is, mind tudták, mennyire szeret a lencse elé állni és pózolni az elnök és hogy lesi, mikor jön ki a lapokban a képes riport.

— Bár ott is tartanák mindörökre — mondta az egyik munkás. — Nagyon megrokkanhatott már az öreg Jehova, ha ilyen szemetet is bebocsát az országába.

Így szórakoztak szabad perceikben, körülnézve hébe-hóba, hogy nincs-e valaki a közelben, valami munkáltatói tányérnyaló? Szóbakerült persze komolyabb téma is.

— Azt mondják, Aun megfenyegette a munkásait, hogy ne örüljenek idő előtt, az ő gyárára ugyan hiába vetnek szemet. Ha rákerül a sor és államosítani akarják a nagyvállalatokat, hát nála nem marad kő kövön. Nem lesz se épület, se munkapad.

— Igen, Melbrencis is ilyesmivel fenyegetőzik, az a nagy textiles, tudjátok? „A készárut elégetem, a gépeket összetöretem. Az én tulajdonom, azt teszem vele, amit akarok. Velem ugyan nem cicáznak."

— Meg is teszik, ha nem nyitjuk ki a szemünket. Romot, törmeléket adnának át a népnek. Inkább pusztuljon, ha nem lehet az övék. A mi dolgunk, hogy résen legyünk.

Halkította a hangját és a társai közelebb húzódtak.

— Minden vállalatnál megszervezzük a védelmi csoportokat. A munkásszemnek most figyelnie kell minden gyárban, raktárban, boltban, villanytelepen, telefonközpontban, nézni, hogy mit művelnek az urak. Csak nem engedjük tönkretenni a vagyonunkat? De nem

ám! Ép állapotban kell megkapnunk mindent... De erről egy szót se, fiúk! Ha a fülükbe jut, megint kiravaszkodnak valamit.

Ilyen védelmi csoportok önként, elemi erővel alakultak akkor országszerte. Még a döntő harc megindulása előtt elfoglalta a munkásság őrhelyeit és semmiféle kártevés sem bújhatott el a láthatatlan, hangtalan őrség éber szeme elől.

Juris Rubenis úgy nőtt fel, ahogy a kikötőbeli fiatalok nagy része. Alig végezte el a népiskolát, már az apja mellé szegődött munkásnak és mire tizenhét éves lett, ugyanolyan nehéz zsákok nyomták a hátát, mint a felnőtt munkásokét. Cipelte a cukrot, lisztet, sőt tüdejébe szívta a lenraktár porát, ügyesen kapaszkodott terhével a meredek lépcsőkön. Ő is, mint annyi társa, tengeri útról, idegen országokról álmodozott, vágyott körülnézni a nagyvilágon. De nem jutott messzire. Egyetlen egyszer sikerült elkerülnie a belga és francia partokig, de bár jó erős fizikuma volt alapjában, a tengeri betegség elkapta, mihelyt megingott alatta a hajó. Akkor eltökélte, hogy inkább itthon, a szárazföldön veti meg a lábát.

Kemény munkában teltek, múltak az évek. Huszonhétéves lett és kitanulta mesterségének minden csínját-binját. Elbánt a szén- és farakománnyal, csakúgy, mint a lennel, otthon volt a raktárban és a teherpályaudvaron egyaránt. Egyik-másik télen fűrésztelepen dolgozott, tavasszal tutajozott. Tutajon ismerte meg Peter Sparét és összebarátkozott vele, majd a húgával, Aijával is. Eleinte csak szívesen elüldögélt a lány mellett, beszélgettek emberekről, könyvekről, vagy kisétáltak az Arkádia ligetbe, meg Sarkandaugava felé, de egyiküket se nagyon vonzották a tánchelyiségek.

Aija középiskolát végzett és így értelmiséginek számított, de ez nem zavarta a barátságukat. Lelki fejlődésük nem volt olyan nagyon eltérő. Mindkettejük világnézetét a munka és a földalatti kommunista szervezkedés alakította, és Sileniek szelleme. Juris sokat olvasott és az élettapasztalat, a forradalmi harc segített megemészteni és feldolgozni az olvasottakat, jobban, mint akárhány kortársának az érettségi bizonyítvánnyal koronázott tanulás.

A forradalom nagy ünnepei — május elseje és az Októberi Forradalom évfordulója előtt Jurisnak mindig el kellett rejtőznie a barátainál, mert ilyenkor megpróbálták lefogni és bedugni pár napra. Sok aktív munkással szemben érvényesítették ezt az óvatossági rendszabályt. Az üzemekben, a magas háztetőkön feltűnő vörös

zászlók, a falragaszok, röplapok, kiáltványok és jelszavak bőszítették Ulmanis láncos kutyáit. Juris szerette Aiját, sorsa éjjel-nappal nyugtalanította. Fájt neki, hogy míg ő, Juris, teli tüdővel szívhatja a tavasz illatát, Aija nyirkos börtönben kínlódik. Bár lennék én a helyében — gondolta — én jobban bírnám, erősebb, egészségesebb vagyok, ő pedig legalább annyit tenne az ügyért, mint én.

Sűrűn látogatta a lány szüleit, Csiekurkalnban. Az utóbbi napokban ugyanaz a gondolat zaklatta mindhármukat — ki viszi majd be neki a pénteki csomagot? Az öreg Spare megint az úsztatókhoz megy, az asszony csak kéthetenkint szabadul, mikor éjjeli műszakban dolgozik, nyáron pedig nem is lesz éjjeli műszak. Nehéz is az öregeknek megélni három-négy lat összes napi keresetükből, Juris már nem egyszer félrehívta Aija anyját, hogy egy tízlatost csúsztasson a markába.

— Vegyen neki valamit, majd ha kimegy hozzá. És ha beszélni is tud vele, adja át az én üdvözletemet, el ne felejtse. Nem kell már sokáig várnia, erről gondoskodunk.

Az alkonyat kékszínűre festette a tárgyakat a szobában. Vagy Martin Spare pipafüstje teszi talán? Juris elüldögél az öregekkel, halkan beszélgetnek a tavaszról, meg az új élet közeledéséről. Néha szinte azt hiszi, Aija és Peter is ott van velük, a szokott helyükön ülnek, egyik a szoba szegletében, a másik, a lány, az ablakban. Mind együtt — micsoda boldogság lesz az! Eljön, el kell jönnie hamarosan. Lettország kapuján kopogtat a tavasz...

3

Pramnieks eltökélte, hogy nyár elejére befejezi a nagy képét. Egész napját a műteremben töltötte most, két-három órát dolgozott a modellekkel, aztán rajzolt, igazított. Úgy belemerült a munkába, hogy Olga még este is alig tudta kicsalogatni az utcára, egy kis levegőt szívni, és még séta közben se tudott egyébről beszélni, másra gondolni, annyira tele volt a problémáival. Ha a tömegben észrevett egy jellegzetes arcot, megszorította Olga könyökét, hogy nézze meg ő is. Órákig ácsorgott egy-egy munkáscsoport előtt és nézte, figyelte őket, ahogy dolgoznak a villamos síneken. Hosszan elidőzött a bérkocsiállomáson, annyira érdekelte az öreg kocsis, amint utast várva bóbiskolt a bakon. Olga ezt rég megszokta, szívesen tűrte és nem untatta beszéddel.

Ha valamelyik barátja találkozni akart vele, el kellett vándorolnia a Blauman-utcába. A legsűrűbben Sausum szerkesztő látogatott el hozzá. Hosszú lábaival elég könnyen felkapaszkodott az ötödik emeletre, csak a szíve komiszkodott néha az utóbbi időben. A műteremben aztán megpihent és hosszú beszélgetésekben öntötte ki a lelkét. A festő egy jó, öblös karosszékbe ültette, maga pedig dolgozott tovább — e tekintetben Sausummal se tett kivételt.

Mi közelítette őket annyira egymáshoz? E'őször is, ugyanannak a lapnak dolgoztak, Pramniek volt a művészeti rovat szerkesztője és irogatott festészetről, szobrászatról. Azután meg, néhány hónap előtt, mindkettejükre elevenbevágó pénzbírságot vetettek ki mértéktelen szókimondás miatt. Mivel pedig az eset nem vetett véget a beszélgetőkedvüknek — és volt miről beszélgetni bőven — hát, mint afféle kipróbált bajtársak, a legbátorságosabban egymásnak mondhatták el, ami a bögyükben volt. A szerkesztőségben, kávéházban, színházi folyosón örökösen vigyázni kellett, mert hogy fülelhet valaki, újra följelenti őket és megint csak a zsebükbe markolnak. Ki győzi ezt pénzzel?

— Szörnyen fojtogató a légkör — panaszkodott a szerkesztő. — Már igazán nem tudom, mit lehet kinyomatni, mit nem. Ha egy számban nem magasztaljuk eléggé Ulmanist és nem zengünk dicshimnuszt május 15-éről, hát biztosra vehetjük, hogy Valjaj-Brezinyék lekennek egy pofont. Akárhogy hajlongsz, bókolsz, hasoncsúszol, nekik mind kevés.

Pramniek nem fordította el a szemét a vászonról, csak úgy hátrafelé vetette a szót.

— Írjatok többet a napsütésről, az erdei és mezei virágokról, a női divatról és a walesi herceg legújabb nyakkendőjéről. Ezek a hálás témák.

— Éppen elég ilyen töltelék szemetet hozunk már úgyis, nemgondolod? — Levette csontkeretes szemüvegét és sokáig törölgette. Mint a szemüveget hordó emberek általában, ő is jóval öregebbnek látszott így, szeme fáradt volt, szemhéja duzzadt. — Olyan szívesen adnánk a közönségnek valami elevenebbet, gondolkodtató, igaz szót, dehát lehet? A becsületes íróféle, az újságíró is, mindinkább visszahúzódik. A „semleges" témakört rég kimerítettük. De meg különben se az az igazi. Az író nyíltan ki akarja mondani, amit gondol, a lényeg érdekli. Tudod mi történik a sörrel, ha sokáig áll az üvegben? Megsavanyodik és belepi a penész. Nahát, körülbelül így van ma az értelmiségünk is, megsavanyodik, megpenészedik, mert

eldugaszolják élő szükségleteit, arra kényszerítik, hogy a régin rágódjon.

A minap is, látod, meghívtam a szerkesztőségbe Kalejt, kértem, hogy írjon nekünk egy cikket a diákszázadról, írja meg, mint a megújulás korának epizódját. Tudom, hogy nagy szüksége van minden garasra. Amit keres, azt megeszi. Szerettem volna segíteni rajta valamennyit. Tudod, mit felelt? Kereken megtagadta. Ő nem tud a diákszázadról semmi figyelemreméltót és nem akarja, hogy diszkvalifikálják. Így vagyok a többivel is. Van itt tehetség és erő, de nem tudják mire fordítani. Végül is megerjed és megrohad minden.

— Nem fog megrohadni, barátom. Kirepül a dugó hamarosan, ne félj. Úgy kirepül, hogy csakúgy pukkan. Hát nem érzed máris a változás szelét?

— Érzem, érzem valaminek történni kell, világos... Mondd, Edgar, azok a zászlók ott a képed közepe táján ilyen fehérek maradnak?

— A zászlókat majd csak a végén festem ki. Az elgondolásom szerint az lesz a legerősebb színfolt a vásznon. El kell majd találni a legjobb odaillő tónust. Most még nem tudnám.

— Valami vöröses tónus lesz, ha jól sejtem — ravaszkodott a szerkesztő és Pramniek ugyanolyan mosollyal felelte:

— Könnyen meglehet. Majd elválik

— Szóval várakozó álláspon'on vagy te is. Hát igen, így vagyunk többé-kevésbbé mind. És mit gondolsz, jól odaillik majd a vörös? Összehangolódik nemzeti virágcsokrunk színeivel?

— Kinek milyen a gusztusa. Miért? Neked talán nem tetszik? Félsz tőle?

— Nem tudom, Edgar. Egyelőre még semmit se tudok. A régivel torkig vagyok, csak az a kérdés, jobb lesz-e az új? Nem sejtem, milyen lesz és ezért félek tőle. Elvégre mégis csak lettek vagyunk, igaz? Szeretjük a népünket, kultúránkat, szokásainkat, ennek az ősi földnek sajátságait. En szeretni fogom a népemet, amíg élek.

Pramniek félretette egy percre a palettát, hogy megtömje a pipáját.

— És ki tiltja, hogy a népünket szeressük, nem mondanád meg?

— Hát hiszen így egyenesen, persze, senkise tiltja, de azért az új áramlat, a nemzetköziség, vagy akárminek nevezzük, mégis csak más formákat hoz Lehet, hogy a romantikus nacionalistának minősí-

tesz, de h dd el, semmi közöm azokhoz, akik a népi viseletünk darabjaiból reakciós zászlót varrnak. Vigye el őket az ördög. Csak zengjék a kardalaikat és táncoljanak füttyszóra, én ebben a komédiában ugyan részt nem veszek. De drága nekem az anyanyelvünk, a lett népélet és népszokás, táncok és dalok, Jan Kupal éjszakája, a tölgykoszorúk, az ősi tanyaalkotmány és minden egyéb. A nemzetköziségnek még nincs ilyen hagyománya, szokása, mi egyebet adhat, mint mondvacsinált formákat, amelyeknek semmi kapcsolatuk a multtal, mint ahogy a szobai cserépben kikelt növény nem ereszti gyökereit az anyaföldbe...

— No de Sausum, az istenért, hol szedted ezt a zagyvaságot? Csak nem a közoktatásügyminisztérium kinyilatkoztatásaiból, vagy Auskap őnagyméltósága akadémiai beszédeiből? Tudnod kell, hogy van egy külön bizottságuk, amelynek nincs egyéb dolga, mint ilyen torz gondolatokat gyártani. Valjaj-Berziny maga nézte át a fogalmazványokat és csak az ő jóváhagyásával bocsátják közzé a nép okulására. Attól tartok, valahogy tudtodon kívül te is ebből a büzös forrásból szürcsölhettél, barátom. Vigyázz, mert elrontod a gyomrodat.

— Jó, jó, de hogy vagy ezzel te magad? Mit vársz az újtól? Olyan biztosan tudod, mit hoz?

Pramniek vállat vont.

— Annyit mindenesetre tudok, hogy az én mesterségemben nem leszek kénytelen csendéletre és aktokra szorítkozni. A szalonokból és hálószobákból kimegyünk a szabadba, a térségbe, a napra. Nem a pénzbárók úriszobáit és szalonjait fogjuk díszíteni, a berendezéshez illő megrendelt színekkel. Ideje, hogy a népnek dolgozzunk, annak pedig nem csendéletek kellenek, de új témák, új gondolatok és mi igenis, új témát és új gondolatot fogunk keresni és találni. Akkor, csakis akkor nyugszik meg a művészember lelke. Ne dőlj be nekik, ne ijedj meg a madárijesztőktől, olvass orosz könyveket, hallagsd a moszkvai rádiót és figyeld a szovjet nép életét. Száz nép egy családban és mindegyik megőrzi a maga arculatát, hagyományait. A mi hurrá-hazafiaink persze, sajnálják lerontani a tövig rohadt régi kerítést, amely elkülönít a világtól. Félnek, hogy akkor meglátszik, milyen szűk az udvarunk. A békaporonty óceánnak nézi a tócsát és azt hiszi, isten tudja, milyen óriás ő. De minek utánozzuk a békaporontyot? Én nem akarok belefagyni a tócsába, én a tengerbe vágyom...

Az ecsetje gyorsan, szinte haragosan dolgozott, erős foltokat vetve a vászonra. Üstökét beburkolta a pipafüst. Sausum felkelt a karosszékből, fel-alá járkált.

— Csak tudná az ember biztosan, hogy mi lesz? Mert nem tudod ám te se, öregem, csak gondolod. Úgy képzeld a jövőt, ahogy szeretnéd.

— Lehet. De azt hiszem a kívánságunk teljesítése jórészt magunkon múlik. Egyelőre viszont azt se tűrik, hogy kívánjunk valamit. Megtiltják. Érjük be azzal, ami nekik tetszik.

— Kalej bizony nem éri be, azért nem is ír a diákszázadról.

— Hiába is beszélünk, barátom, ez mind csak fecsegés. Az új eljön, akár akarjuk, akár nem. Nem mi hozzuk, hanem mások, a miénknél erősebb vállak. Azok hozzák, akik harcolnak érte. Mi csak a nyelvünket köszörüljük, ha már nagyon is unjuk. Ez pedig kevés a becsületes embernek.

— Szóval még csak becsületes embernek se számítunk mi ketten?

— Lehetnénk becsületesebbek is. Talán leszünk is idővel. Majd elválik.

A tavaszi nap egyre hevesebben tűzött be a műterem üvegtetején.

4

Hivatalosan Nikur hetenkint kétszer fogadott, de a gyakorlatban másképp alakult a dolog. Az egyik fogadónap többnyire kiesett, mert nemhivatalos vadászatai éppen pénteken szólították el. De kedden is zavaró körülmények merültek fel akárhányszor. Így aztán egyik-másik vidéki érdekelt tízszer is feljött a fővárosba és hosszú órákon át üldögélt a várószobában, abban a hiú reményben, hogy a titkár majd csak beszólítja végre és a miniszter színe elé kerül. Volt ebben bizonyos célzatosság is: hadd tapasztalják a látogatók, hogy Nikur miniszter úr nyakig van a munkában, nem gyerekjáték a miniszterség.

De ha nehéz volt bejutni őnagyméltóságához, az viszont, aki mégis részesült a tisztességben, egy óra hosszat, vagy esetleg még tovább is benn időzött. A miniszter kérdezősködött a családjáról, tréfás történetkéket mesélt és közben, mellékesen, el is intézte az ügyét. Így táplálékot adott az igéző modoráról elterjedt híreknek. Mi hizeleghetett jobban a vidéki tanítónőnek, aki iskolája nevében meg-

hívta az évzáró ünnepre, mint őexcellenciája figyelmes érdeklődése az ő személyes életkörülményei iránt? Van-e családja, egészségesek-e a gyerekei, hol töltötte serdülő éveit? A tanítónő aztán egy évig egyébről se mesélt, mint a miniszter elragadó kedvességéről és a hír bejárta az egész kerületet.

Mindezek miatt egy hét folyamán sose jutott Nikur elé három-négy embernél több. Hiába díszelgett ajtaján a felírás, hogy minden kedden és pénteken egytől négyig fogad. Az utóbbi időben némileg változott a helyzet. A miniszter hozzáférhetőbb lett, különösen bizonyos vidéki látogatók számára. Hogy miért, azt a titkár se magyarázhatta volna meg, csak azt tudta minden bennfentes, hogy rejtett okok nélkül Nikur semmit se tesz. Nyilván van célja és értelme annak is, hogy most sorra fogadja az ajzargparancsnokokat, főerdészeket és halásztársasági elnököket.

Szólt a telefon. Nikur felvette a hallgatót Guna Parupel Intett a titkárnak, hogy egyedül kíván maradni.

— Mi újság, aranyos? Tudsz valami érdekeset?

— Alfred, drágám, csak meg akartalak kérdezni. igaz, hogy a kormány... és te is... már nem sokáig bírjátok?

— Ugyan ki beszélte tele a fejedet ilyen ostobaságokkal!

— Mindenütt erről beszélnek. A kávéházban, színházban, villamoson. Egyébről se suttognak. Úgy bánt engem, Alfred. Miért örülnek annyira? Min röhögnek? Egyik oldalba löki a másikat: „Kíváncsi vagyok, hová szöknek majd a főkolomposok?" Mondd, Alfred, magyarázd meg, hát miért nem szeretnek minket?

— Ugyan, mit szeressenek rajtunk? Ezt kérdezte már VII. Edward angol király is annakidején... De azért ne félj drágicám, rólad gondoskodom. Ha rákerül a sor, lesz hová menni.

— Hát igaz?

— Erről majd inkább este beszélgessünk. Feljövök hozzád.

Letette a kagylót és a szék karjára könyökölve, komoran maga elé bámult. Hát igen, közeledik az óránk. Megfizetünk mindenért. Mindenért.

„Lógni fogsz... Előlünk el nem bújsz..." Uldózték ezek a szavak, se éjjel, se nappal nem hagyták nyugton. Mintha csak izzó vassal sütötték volna az agyába. A vásáribódé, amit Ulmanis meg a bandája hat évvel azelőtt hazugságra és erőszakra épített, minden eresztékében recsegett, dülöngélt. Építői reszkettek, hogy mikor szakad rájuk. Ügynökeik naponta beszámoltak a veszedelmes tünetekről, elmondták, hogy egyre jobban mozgolódik az

a réteg is, amelyikre támaszkodnak. Főtisztviselők és gazdag polgárok sietve új nevet vettek fel, a belügyminiszter nem győzte aláírni a nemzeti hangzású új vezetékneveket. Az emberek igyekeztek szabadulni a múltjuktól, mindentől, ami arra emlékeztet. Mintha Freiberg úr egyénisége és élete kicserélődnék azzal, ha most a „Brivkaln" névre hallgat Egész sereg ember, aki még tegnap torkaszakadtából éltette Ulmanisékat, most szégyenlősen a hátsó kapun osont ki a „Vezér" kastélyából és a zsarnoki rezsim mostohagyerekeinek barátságát kereste reménykedve, hogy majd szólnak egy szót érte a szükség napjaiban. Mások szegény rokonaikat, egykori szakácsnőjüket keresték fel és nagy beszélgetésbe ereszkedve panaszolták, hogy Nikur meg a társai üldözik őket. Mindenki igyekezett a kormányzat áldozatának színébe öltözni, útlevelet szerezni az új életbe. Hogy milyen lesz az új élet, arról igen zavaros képzeteik voltak, féltek tőle és gyűlölték.

És mit érzlet maga, Nikur? Onmagát nem ámította. A félelem átjárta egész valóját. Gyűlölte a népet, amely le akarja taszítani a hatalom csúcsáról a csatornába, a történelem szennyvizébe, fenyegetéseivel éjjel-nappal riogatja, gyötri, mikor felkel és mikor aludni tér. A félelem és gyűlölet volt most tevékenysége legfőbb mozgatója. Mert még küzdött, kezdeményezett, igyekezett bántani, leteperni, akit még lehet. Az ohranka szigorú utasítást kapott — fogja el, csukja le a gyanúsakat, ne kíméljen senkit. Ki tudhatja, milyen lesz a bukás? Még úgy bevághatják az ajtót maguk mögött, hogy összedől a ház. Az ördög vinné ezeket a nyafogókat, a Kaulenek és Lusisok fajtáját. Pesztonka kéne melléjük, aki megtörölje az orrukat, nehogy taknyosan kerüljenek a közönség elé. Mióta Madame Lusis azt a szörnyűségeset álmodta, férje csak úgy teng-leng, folyvást nyaggatja az elnököt, hogy küldje valahová követnek, egyik balkáni országba.

Kellemetlen, ostoba álom volt, annyi tény. A lázadók — azt álmondta — elmetszik a nyakát és a vér csak úgy ömlik, mint a kinyitott csapon. És mikor megrázkódott és felriadt, egy magas fehér alak mozgott a hálószoba közepén. Bódultságában nem ismert rá hirtelenében a férjére. A pénzügyminiszter mulatott az este és éj közepén leszállt az ágyról, hogy égő torkát csillapítsa. A karcsú üvegből a pohárba ömlő víz bugyborékolása ébresztette Madame Lusis agyában a borzalmas képzeteket. Másnap elmesélte a miniszterneknek, azok meg a férjüknek és attól fogva a rémálomlátás járványként terjed és éjjel-nappal gyötri az excellenciás urakat és

hölgyeket. Ilyen népségtől lehet célszerű magatartást várni? Nikur haragudott a kollégáira és megvetette őket, de azért egyre jobban megülte őt magát is a félelem. Kivált, mikor egyedül volt. Társaságban viszont még keményen tartotta magát. Arcán örökös derű és gondtalanság, jóindulatú mosoly honolt. Trával igyekezett felderíteni a kollégáit.

Kopogtak. A titkár jött és jelentette: Aina Perle, a költőnő. Nagyméltóságod meghívására. Várjon?

— Perle? — Nikur fellapozta a noteszét. Csakugyan mára van előjegyezve. A beszélgetés célját is odaírta.

— Bocsássa be. A többi jöjjön máskor, mindjárt el kell mennem.

A költőnő belépett és hátravetette a kalapját diszítő finom fekete fátylát. Mosolygott és az arcán kedves gödröcskék támadtak.

— Mi baja az én kisfiamnak? Miért olyan komor?

— Fáradt vagyok, gyöngyöm. Hisz tudod, mennyi bajunk van mostanában.

— Csakhogy mosolyogsz! Igy már szívesebben nézek rád... Csak itt ül magában és duzzog. Bu-bu! — Megveregette a nagy miniszter arcát, meg is csókolta, karminfestékes ajka nyomott hagyott, azt gondosan letörölte a zsebkendőjével.

Aina Perle mindig mosolygott, gyengéd volt és csupa humor. Olyan, mint a folyvást csilingelő és csillogó csörgő. De Nikurnak most kevés volt az ideje. Hamarosan elvágta a kis költőnő csevegését.

— Hogy mit beszélnek a szerkesztőségekben és kávéházakban, azt most hagyjuk, drágám. Ugyse mondanak semmi újat. Bennünket szapulnak, morgolódnak és közben eszi őket is a félelem. Tőled akarok valamit.

— Hallgatom excellenciádat, parancsoljon velem. — Aina gyermekesen szófogadó képet vágott. — Remélem, nem küldesz valahová az isten háta mögé?

— Nem, kicsim, itt maradsz Rigában. Neked elég jó híred van az úgynevezett semleges írók között. A politikába sose ártottad magadat. Haladó értelmiségnek számítasz. Szóval, semmise kompromittál ellenségeink szemében. A kettőnk kapcsolatáról nem tud és nem is fog tudni senki. Igy hát minden kockázat nélkül...

— Nem értem.. Mit akarsz tőlem?

— Röviden: férkőzz a szovjet követséghez közelálló körök bizalmába. Otthonosodj meg köztük, tekintsenek a maguk emberé-

nek. Ha szükséges, légy a barátnője valamelyik nyomatékos szavú, felelős egyénnek. Ez csak tőled függ, elég jó formában vagy. Azt hiszem, ez lesz új hatáskörőd kiinduló pontja. Értesz engem?

— Hogyne — felelte a tárgyhoz illő komolysággal. — És ha mégse lesz eredmény?

— Mindent el fogsz követni, hogy igenis, legyen. Muszáj. Fontos. Azután, ha eljön az ideje, megaranyozunk. Rendben van?

— Hát meg tudok én tagadni valamit az én drága kisfiamtól?

— Egy darabig ne mutatkozz a minisztérium tájékán. Majd én meglátogatlak. És nyugodtan szidj, mondj rólam, amit akarsz, ha szükségét látod. Most pedig mennem kell, angyalkám, azt se tudom, hol áll a fejem. Gondold ki szépen magad, hogy kezdd el, hogy működhetsz a legsikeresebben. Új idők új taktikát követelnek. Viszontlátásra, kicsi.

Mikor Aina elment, Nikur a kocsiját kérte.

— Vidékre utazom — mondta a titkárnak — majd felhívom időnként. És ne tudja senki, hogy elutazom. Az elnök úr tudja, hol tartózkodom.

... Így hatott a tavasz a legfelső körökre.

5

Mennél gazdagabb az élet, annál jobban érlel. Ez bizonyult be Zsubur esetében is. Véletlen találkozása Sileniekkel döntő fordulat volt a sorsában. Akkor látta csak meg tisztán, élesen, milyen lealázó és értelmetlen a kapitalista társadalomban küszködő ember élete. Amit azelőtt ő is, mint a legtöbben, egyéni ügyességnek, vagy ügyetlenségnek, szerencsének, vagy balsorsnak tudott be, abban most vas törvényszerűség érvényesülését látta. Tapasztalta, hogy hat ez a törvényszerűség őrá és a környezetére.

Ha annakidején sikerül állami hivatalba jutnia, felhasználhatja tudását, tehetségét és tűrhetőbb életviszonyok közé kerül, talán jó darabig nem foglalkoztatták, nem gyötörték volna a fennálló rend visszataszító ellentmondásai. De ha egyszer felismerte őket, nem békülhetett meg velük még akkor sem, ha a maga szűk életkörében szerencsésen jár. Fájdalmasan érezte az egyedüliséget és talán éppen ezért értette át oly mélységesen, mennyire nem véletlen az elszigetelődés se nála, se másoknál. Körülötte még mindig bőven termette gyümölcsét a régi életbölcseség, amelyet a birtokosok és a birto-

kukat védők milliói kalapáltak ki — kiki gondoskodjék magáról és ragaszkodjék ahhoz, ami az övé. Zsuburnak nem kellett ez a bölcseség, se kezdetleges, se ravasz és kifinomult változataiban. Eleget olvasott és gondolkozott, hogy tudja, mibe kerül ez a tanítás a népnek.

De akármilyen kritikusan állt is szemben a társadalommal, mindaddig, amíg a kommunizmussal nem találkozott, csak zsákutcában mozgott. Sileniek révén megismerte Lenin és Sztálin munkáit, elolvasta a SzK(b)P* rövid történetét és csak akkor tárult fel előtte a forradalmi elmélet igazi jelentősége. „A leninizmus kérdései" és a párttörténet tanulmányozása ismertette meg vele azt az országot, amely a szocializmust a gyakorlatban megvalósítja. Amit a Szovjetunióról addig tudott, csaknem mindig lobogó gyűlölettel vagy rejtett rosszindulattal mérgezett forrásokból eredt. Új olvasmányai egyre szélesedő távlatban mutatták meg neki a szovjet hatalmat, melynek határtalan térségein épül a nagyszerű új világ. Nem az utópisták képzelete, hanem a kommunista eszmékért lelkesedő sokmilliós nép hősi erőfeszítése építi.

Solohov, Osztrovszkij, Alexej Tolsztoj és más szovjet írók könyveit olvasta a télen, azokból látta, hogy születik az új társadalom alkotója, a szovjet ember, hogy formálja a külső világgal együtt a maga lelkét. Szeme élesedett, észrevett számtalan olyan jelenséget, amelyeket azelőtt is naponta látott, de nem figyelt meg. Most érdekelték, izgatták, mintha először találkozna velük.

Egész ember volt. Mihelyt felismerte és átérezte a kommunizmus éltető igazságát, eltökélten rá is lépett a helyes útra és habozás nélkül odaadta erejét, egész mivoltát a pártnak, amely a lett népet történeti céljai felé vezeti. Nem is volt már egyéb élete — a pártért, a népért való munka olyan szükségletévé lett, mint a levegő, a kenyér. És ez a munka napról napra erősítette világnézetét. Az egykori zavaros, formátlan tiltakozást szilárd meggyőződés váltotta fel. A tudományos igazságokra alapított és történetileg igazolt építő elmélet egyre inkább fegyverré vált az ő kezében is.

Egyszerű feladatok végrehajtójából felelős pártmunkássá nőtt. A körülmények nehezek és bonyolultak voltak, gyakran került sor fontos elhatározásra, irányítani kellett az elvtársakat Hogy nélkülözte ilyenkor Sileniek tanácsát! De az élet haladéktalan cselekvést követelt és ő megértette, hogy szégyenletes kishitűség lenne tapasz-

* L 98 l.

talatlanságára hivatkozva kitérni a felelősség elől. Az ügy a fontos, nem az, hogy az esetleges hiba árthat a tekintélyének. Minden nap meghozta a maga új és másféle nehézségét, leküzdésük közben nőtt és acélosodott az ereje.

Eddig nem tapasztalta, hogy nyomon követnék, de egy pillanatig se képzelte — különösen a Vilde-eset óta — hogy a rendőrséget nem érdekli a személye. Éppen azért minden kockázatosabb feladat végrehajtásánál nagy körültekintéssel járt el. A könyvterjesztés megkönnyítette illegális munkáját, de világos, hogy az ebből adódó lehetőségek nem kerülhetik el tartósan Vilde meg a társai figyelmét. Tudniok kell, hogy a táskájában Tejkul kiadványai mellett egyéb is elfér. Az ember sose kicsinyelje az ellenséget, inkább számoljon a ravaszságával és legyen résen — mondogatta Sileniek és Zsubur megfogadta a tanácsot.

Másrészt, persze, lehetetlen minden kockázatot kizárni, hiszen kockázatok láncolata az egész munkája. Fityinget se ér a földalatti tevékenység, ha valaki minden veszedelem elől kitér.

Április végén aztán olyasmi történt vele, ami világosan mutatta, hogy vannak helyzetek, amikor habozás nélkül cselekedni kell, akármekkora is a kockázat, a veszedelem. Egy Liepajából érkező elvtárssal kellett találkoznia, hogy átadja neki a Központi Bizottság utasításait a liepajai szervezet számára. A télen Liepajában járt, akkor ismerkedett meg az elvtárssal. A megállapodás szerint este 11 órakor fognak találkozni a vasúti átjáron túl, a Marhavágóhíd és a Dunte-utca között.

Zsubur kilenc órakor indult el hazulról és előbb villamoson a belvárosba ment. Borús idő volt, a nap folyamán többször is esett és a szokottnál sötétebb estére volt kilátás. Hogy mindenképp összezavarja a nyomokat, előbb betért egy ismerőséhez a Briedis-utcába és ott időzött vagy egy órahosszat. A háznak felbecsülhetetlen előnye volt az Ipar-utcába vezető átjáróudvar. Ezt fel is használta és az Ipar-utcából a Viestura sétatéren át befordult a Petersal-utcába. Ott vette észre, hogy valaki követi. Az illető a túlsó gyalogjárón ment, arcát nem láthatta a sötétben. Ha ő gyorsította a lépést, az is sietett, ha lassított, az is lassított. A távolság közöttük se nem nőtt, se nem fogyott. Az utca végén Zsubur jobbra tartott, átvágott a villamos síneken és lassan haladt a Teherpályaudvar kerítése mellett a Vágóhíd irányába. Még vagy két kilométer volt az út a találka helyéig. Száz lépés után befordult — kísérője híven követte a túlsó oldalon. A dolog

kellemetlen volt. Lehet, hogy a hekus csak bejárja kijelölt körzetét, gyanút fogott és a maga jószántából figyeli őt. De akkor se találkozhatik a liepajai elvtárssal. Azt is gyánúba keverné, valósággal a hátára írná, hogy „kutass át, tilos matériát viszek". Okvetlen lefognák a vonaton.

Most egy nő tűnt fel a túlsó járdán. Szembejött és Zsubur már reménykedni kezdett — légyott talán? Csakugyan, mintha megállnának. No, most mindjárt üdvözlik, karonfogják egymást és ő nyugodtan mehet tovább... De nem, az emberárnyék nem állt meg. Csak lassította a lépést, jól megnézte a nőt, meg is fordult utána, aztán Zsubur felé pislantott, és jött tovább. Már nem kétséges, hogy hekus. Nem fog elmaradni. Pedig az elvtárssal találkozni kell ma mindenáron. A liepajai szervezet várja az utasítást és más alkalom és lehetőség egyhamar nem adódik. Itt ki kell eszelni valamit. A vasúti átjáróig már alig van pár lépés, azon túl mindjárt kezdődik a Vágóhíd. Okvetlenül el kell szakadnia az üldözőjétől, vagy le kell leplezni itt nyomban.

Az átjárónál megállt. A cipőfűzője kibomlott, azzal vesződött. A kerítés, amely háromszög alakban határolta a vágóteret, itt futott össze az egyik csúcsába. Egyik oldala a vasúti sínekkel párhuzamosan a Dunte-utca felé haladt, másik a töltés mentén a lóvásártérig és attól jobbra befordulva mintegy félkilométernyi távolságban, hegyes szögben találkozott az elsővel. Ha a hekus a töltés mellett megy, én jobbra fordulok — határozta el Zsubur és még egyre kötözgette a cipőfűzőjét. Válassza meg ő az irányt.

Mikor kilépett az átjáró alól, a másik már átment az úttesten, de a kerítésnél megállt és amint Zsubur közeledett, elindult jobbra, a kerítés mentén. Zsubur minden sietség nélkül elment a sarokig és ott balra fordult. Végre elvált az árnyéktól! Gyorsabban ment most és vagy száz lépés után visszanézett — senkise követte.

Hogy végkép megszabaduljon, előre kellett engednie a másikat. Annak, mintegy hatszáz lépésnyi útja volt a kerítés sarkáig, neki csaknem kétszer annyi. Lassan lépkedett, hogy még ezzel is növelje a különbséget. Akárhogy lassított is a detektív, mégis öt perccel előbb érkezett a háromszög csúcsához. Elgondolkodva baktatott és mikor hirtelen megpillantotta Zsuburt, idegesen füttyentett. Most ráesett a lámpafénye és Zsubur megismerte a piperkőcforma egyént, akivel a tengerparton birkózott és aki a Klenov-utcában, a régi garázsnál is megjelent a minap.

Ha Ponte most sejti, micsoda veszedelem fenyegeti, bizonyosan a zsebébe nyúl a pisztolyért, mert Zsubur ebben a pillanatban eltökélte, hogy végez vele szükség esetén. Legkésőbb tíz perc múlva találkoznia kell a liepajaival. Ha a hekus addig el nem kotródik, el kell intéznie úgy, ahogy lehet. Egy jól kimért ütés a nyakerekre még egy atlétát is lever a lábáról. A térség üres, a lámpán túl, kicsit odébb, feltűnés nélkül végezhet vele. Joga van-e eltaposni a kígyót, amelyik meg akarja marni? Igen — felelte a feltolakodó kérdésre.

Előrebocsátotta Pontét és mintegy húsz lépésről követte a szűk, kanyargós ösvényen, amelyet a járókelők tapostak. A sötétség és néptelenség nyilván idegesítette a detektívet. Gyorsabban ment most, igyekezett elérni a következő lámpát, de Zsubur nem maradt el tőle, majdnem futott. A detektív hátrapillantott és még jobban sietett. Már valóságos üldözés volt. A legsötétebb helyen, balról Zsubur mellett egy kerítés tűnt fel. Kapuja nyitva állt és az udvaron, közvetlen a kerítés mellett öreg, kettős törzsű fűzfa meredt a sötétbe. Egy szempillantás alatt beszökött a hatalmas fatörzs mögé. Valami fűrésztelep udvarán volt. Hatalmas deszkarakások körvonalai rajzolódtak ki a közelben. Éjjeliőrt nem látott. Ponte még mindig sietett, pár lépés után hátrafordult és megállt. Nézelődött egy kicsit, majd elindult visszafelé, a Vágóhíd irányába.

Szó, ami szó, vérbeli vizsla — gondolta Zsubur. — Micsoda kitartás! Ponte csakugyan egészen úgy viselkedett, mint a vadászkutya, mikor elveszti a nyomot. Körül-körülnézett, keze most már a revolvert markolta. Zsubur még várt pár percig, aztán egyenesen a Dunte-utcának tartott. Már messziről meglátta a szembejövő, nyugodtan lépdelő elvtársat. A kerítés árnyékában megálltak, kezet szorítottak és Zsubur gyorsan átadta a fontos anyagot. Nagy megkönnyebbülés volt. Kicsibe múlt, hogy nem ölt embert miatta. Okvetlen megteszi, ha a válságos percben az a nyitott kapu nem kerül az útjába. Tudta, hogy az elvtársak elítélnék érte, mégis kész volt áthágni a bolsevik illegalitás iratlan törvényét, ha nem talál más kiutat.

Két perccel később ő meg a liepajai elvtárs már elváltak és továbbmentek ellenkező irányban. Most már nyugodt volt. Ha újra nyomába szegődik valamelyik Albert-utcai vitéz, hát fütyül rá. A zsebe üres volt — most megmutathatja Liepaja, hogy mit tud. Egész bizonyosan meg is mutatja.

Felix Vilde becsületszavát adta, hogy nem dolgozik tovább az ohrankának és Mara hitt neki. Ha az országban nyugodtabb a helyzet, ha Stiglitz kéthetes szabadságát megtoldják még két héttel, talán nem is támadtak volna kétségei. Igen, de éppen akkor mozgósítani kellett az egész közrendészeti apparátust és az ügynökök úgyszólván napi huszonnégy órát dolgoztak. Most álljon Stiglitz elé azzal, hogy családi körülmények miatt mentesítse egyelőre a munka alól? Szemébe röhögne az a vörös ördög. Az államrend inog, maholnap felrobbanhat az egész masina és ő „családi körülményekkel" hozakodik elő?

Nem is tette. Éjjel-nappal szorgoskodott. Hajtotta az ügynökeit, vádalapot követelt, hol ez ellen, hol az ellen, hogy bírságot róhassanak ki, hogy lecsukhassák a veszélyeseket és gyanúsakat. A fontosabb műveleteket maga irányította. Minapi felsülése a garázsnál nem rendítette meg a tekintélyét. A titkos sajtót nem találták meg, de elvégre azért meglehet, hogy ott volt, a kommunisták megszimatolták a veszedelmet és idejekorán elcipelték.

Ritkán ért haza tíz óra előtt és megesett, hogy éj közepén hívta sürgős tanácskozásra valamelyik „hajóstársasági igazgató". Marában vegyes érzés támadt ilyenkor. Egyrészt könnyített rajta, hogy Felix nincs mellette, másrészt kétségeket ébresztett benne. De még igyekezett elnyomni.

Egyízben, próbáról jövet, az utcán találkozott Zsuburral. Az másodmagával ment, de egy percre odalépett hozzá és halkan közölte, hogy két nappal azelőtt egy nyomdában Vilde személyesen vezette a házkutatást. Csak ennyit mondott és sietve elköszönt.

Mara csak percek múlva ocsúdott fel. Felixnek tehát esze-ágában se volt otthagyni a cimborákat! És ő hitt neki, elhitte, hogy megteszi az ő kedvéért. Elhitte, hogy a farkas otthagyja a falkát. Újra, még fokozottabban érezte a gyalázatot. Azért maradt Felix mellett, hogy megkösse a kezét, s az meg nyugodtan űzi tovább aljas játékait és élvezi az otthon melegét.

Vilde éjféltájban került haza. Az asszony nyugodt hangon megkérdezte, hol járt és állta mosolygó tekintetét, de belül reszketett, undorral hallgatta agyafúrt magyarázkodását. Vilde elhihető természetességgel, ingerülten, gúnyolódva szídta az öreg Jürgensont, aki álmatlanságában a munkatársait molesztálja és órákig gyötri a fecsegésével.

Hogy hazudik! Tökélyre vitte, valóságos mester. Minden hájjal megkent csirkefogó. Nem szólt rá semmit, csak másnap, reggeli után tért a dologra, egészen csendes hangon.

— Szóval folytatod a mesterségedet. Most mennyit fizetnek?

Felix felfortyant.

— Ki mondta neked?

— Nem te, világos. De pontosan tudom. Kár a fáradságért, Felix. Ne hazudozz, úgyse hiszem el többé egy szavadat sem.

Vilde egy percre kijött a sodrából. Elvörösödött és nem szólt mindjárt, de hamar összeszedte magát. A Stiglitz-iskola jól kioktatta növendékeit. Ravasz mosoly ömlött el az arcán.

— Milyen átható eszecskéd van! Előtted semmise marad titok... Hát igen, minek is tagadnám, dolgozom megint. Mindenki dolgozik — tette hozzá ingerülten. — Nincs kivétel.

— Azt állítottad, hogy lemondtál. Miért hazudtál? Ki kért, hogy hazudj?

— A nyugalmadért tettem, Mara. Nem akartam, hogy zavarjon, nem akartam, hogy az együttélésünket zavarja.

— Az együttélésünket? Józan ésszel fel se lehet érni, hogy még együttélünk.

Vilde idegességében egy fogpiszkálót dugott a szájába, majd összetörte és elhajította.

— Szeretlek, Mara. Ez mindent megmagyaráz.

— Gyönyörű szerelem, mondhatom. Hogy fér össze a szerelem ennyi mocsokkal, álnoksággal?

— Hallgass meg, drága — a keze után nyúlt, de Mara hevesen elrántotta. — Egyben sose hazudtam. Hogy szeretlek, az szent igaz. Ebben nem is kételkedhetel. Büszke vagyok rád. Azt akarom, hogy te légy Riga legelegánsabb asszonya és ezért minden áldozatra képes vagyok. Nem igaz?

— Utcai nőknek való elegáncia az ilyen... Azaz dehogyis, azok sokkal tiszteségesebbek.

— Micsoda túlzás! Bár konyítanál egy kicsit a politikához. Legfőbb ideje volna.

— Az volt a szerencséd, hogy annyira nem konyítottam hozzá.

— Hallgass meg, hadd mondok el mindent. Én akkor igenis elmentem Stiglitzhez, ott voltam nála, kértem és nagy nehezen meggyőztem, hogy mentsen fel. De az ügy a belügyminiszter elé került és az vétót mondott, még jól le is szidta a vörösöt, amiért elfogadta

a lemondásomat. Mit csináljak, ha a miniszter nem ereszt el? Dolgoznom kell, ha tetszik, ha nem.

— Nekem már beszélhetsz, sose hiszek neked többet, Felix Vilde!

— Kár. Akkor igazán nem tudom, hogy élhetünk tovább...

— Én se.

Felix idegesen járkált a szobában, rágyújtott, egyet-kettőt szippantott, aztán a hamutálcára lökte a cigarettát. De azért közben a tükörbe is pillantott és megigazította a nyakkendőjét.

— Mara — kezdte újra patetikusan — hát öt szép, szerelemben, boldogságban töltött esztendő már semmitse jelent neked? Egy az életünk...

— Semmi közöm a te dolgaidhoz.

— A jövőnkre gondolok most, Mara — folytatta ügyet sem vetve a közbeszólásra — olyan időket élünk, amikor nincs helye vitának, vádaskodásnak. Komoly, válságos időket. Közeledik a vihar. Ilyenkor minden élőlény búvóhelyet keres — nekünk is azt kell tennünk. Ne harcoljunk most, segítsük egymást.

Mara hallgatása felbátorította. Leült és nyugodtabb, biztos hangon érvelt tovább.

— Mért dugnánk a homokba a fejünket? Mért tegyünk úgy, mintha nem látnánk, nem hallanánk semmit? Nagy baj fenyeget. Reng a föld alattunk. Még nem tudjuk, milyen méretű lesz a katasztrófa, de el kell készülnünk a legrosszabbra is. Aki ma számot ad magának az eseményekről, tudja, látja, hogy felelnie kell a multért és igyekszik eltüntetni a kompromittáló mozzanatokat. Hát igen, az én multamban is van ilyen mozzanat. Bánom, hogy van és ha újra kezdhetném ezt a lepergett tíz esztendőt, másként csinálnék mindent. Egészen másként. Ezt nem lehet, de segíts, hogy legalább most új életet kezdhessek. Olyat, ami neked is megfelel. Nélküled semmise sikerülhet, Mara, veled — minden...

Az asszony csak hallgatott.

— Változtassuk meg a nevünket — szőtte tovább a terveit Vilde. — Nem azért, mert az ohrankának dolgoztam — ezt nem tudja senki. Stiglitzben e tekintetben feltétlenül megbízom. Minden nyomot eltüntetünk. De az új név erkölcsileg más tájékozódást jelent, más érzést ad. A név se emlékeztessen az eltörölt multra. Ne válaszszuk a te nevedet? Pavulán...? Jól hangzik, nem igaz?

— De igaz. Ez a név jól hangzik. A Pavulan nevet még nem mocskolta be senki.

— Tegyük meg, ha ebben egyetértünk. Azután ki is kellene szélesíteni az ismeretségünk körét. Szerezzünk új barátokat. Ebben is számíthatok segítségedre. A te társaságodban sok a haladó gondolkodású, ott vannak Pramniekék, például. Mostanában alig találkozunk. Gyakrabban kéne találkozni velük. A rokoni kapcsolatok meg éppenséggel fontosak. Látogassuk meg az öregeket vasárnap. Igazán rég nem voltunk már náluk. Jó lenne, ha apád meghívná ebédre néhány munkás ismerősét. A költségeket mi fedeznénk. És különösen fontos volna Zsubur barátsága, mert az új időkben egész bizonyosan fontos szerepe lesz. Hívjuk meg mentül előbb. Az ismeretsége csak hasznunkra lehet. Hiszen ismered a közmondást — jó gazda télen hozza rendbe a boronát.

— Befejezted?

— Körülbelül ezt akartam...

— Hát akkor tudd meg, Felix Vilde, hogy nekem aztán elég volt. Piszkos, utolsó ember vagy. Még ha végigjártad volna az utadat, talán megértem. Elvégre lehet valakinek más meggyőződése is. De te egyszerűen eladod magad annak, aki éppen megfizet. Hallgass. Undorodom, ha rádnézek. Ne közelíts — látni se akarlak többet.

Pár nap múlva befutotta a hír a rigai „jó társaságot". Mara Vilde, a jeles művésznő, elvált a férjétől. Vajjon miért? Az emberek vállukat vonogatták. Látszólag igen jól éltek együtt. Felix Vilde tehetséges jogász, jóeszű, kellemes férfi és sokat keres. Hja, a nők szeszélyesek! Különösen a bohémnép — színészek, muzsikusok. A művészek általában. Maguk se tudják, mit akarnak.

A válás igazi okát a házastársakon kívül csak Zsubur tudta. Ők hárman pedig hallgattak. A színlapon a művésznő most Mara Pavulan néven szerepelt.

Otilia Skulte az ajtóhoz kísért egy külföldi megjelenésű úriembert, majd a szalonban várta, hogy Edit bejöjjön hozzá és akkor érdeklődött nála:

— Nem angol ez az úr? Nálunk nem öltözködnek így.

— Nem, nem angol. De sokat járt Angliában.

A déli nap besütött az ablakon. Edit a tükör elé állt és egy kicsit átcsoportosította a tűket meg a fésűt a hajában.

— Már telefonálhat Zandartnak. Mondja meg neki, hogy látni akarom. Okvetlenül beszélnem kell vele.

— Most mindjárt?

— Mentül előbb. Nem is akarom egész nap lefoglalni a lakását.

Erős asszony — dünnyögte magában Madame Skulte és a telefonhoz sietett. Edit közben folytatta a kikészítést. Gondosan pirosította a száját, egy kis púdert hintett az arcára, megigazította a szemöldökét. Most átható, ingerlő illat töltötte be a szobát. Szegény Zandart, kegyetlen próba vár rá! Ma végkép el kell csavarni a fejét.

— Madame Skulte, van még a kedvenc konyakomból?

— Egyetlen üveggel. Igen fontos alkalmakra tartogatom.

— Na, akkor csak ide vele, most elkel. Nagyon puhára kell főzni a barátomat. Legyen szíves, terítse meg az asztalt. De ne itt Az utolsó szobában. Rumot is kérek. Csokoládébonbont, déligyümölcsöt. Mit még? Tudja maga úgyis.

Csengettek. Edit átment a belső szobába és az ablakhoz ült. Lábát keresztbe vetette. Szőke haját bearanyozta a napfény. A ruha csillogó selyme engedelmesen simult gyönyörű termetére.

Zandart lihegve futott be.

— Bocsásson meg, ha várakoztattam, Edit. Egy lótenyésztő tartóztatott fel. Pompás kétéves csikót mutatott be. Már ma egy perc ötven másodperc alatt futotta be a pályát. Hát még ha Erikson két hónapig edzi!

— Persze megint az én nevemre szeretné keresztelni, mi?

— Hogyne... Azaz hogy, mit is mondok — hiszen ménló!

— Vagy úgy! Na, az kár, Hugo. Ma talán azt is megengedtem volna.

Hugo?... Hm — Zandart alig hitt a fülének. Hogy értse ezt? Talán ma mégis felkel a napja valahára? Az izgalom átjárta, azt se tudta, mit szóljon hamarjában. Csak megsimogatta a szépasszony kezét. Aztán mégis csak felelt.

— Majd Eddynek hívom. Az majdnem ugyanaz.

— Akkor már inkább Hugónak. Hiszen mind a ketten olyan tüzesek.

— Eddig még semmiféle díjat nem nyertem a tüzességemmel — mondta panaszosan és mégcsak nem is mosolygott a saját elmésségén.

Edit sietve témát cserélt.

— Igyunk egy pohárkával, jó? Látja ezt a konyakot? Tudja, mit ünneplünk ezzel a díszmárkával? Ma éppen félesztendeje, hogy először találkoztunk itt.

— Különös jubileum, mondhatom...

Zandart felhörpintette a nemes italt és kicsit felvidult. A zsebébe nyúlt, kivette a plusszokkal és míniuszokkal ellátott legújabb jegyzéket és magyarázni kezdett. A nagy halakat rég kifogták, már csak az apraja maradt — kiskereskedők, kistisztviselők, mesteremberek. Edit ezt az árut se vetette meg. Ki tudja, kinek mi hasznát vehetik egyszer. Retiküljébe rejtette a jegyzéket és még néhány pohárka konyakot itatott meg a vendégével, hogy sikeresen végrehajthassa az imént távozott idegen úr parancsát.

— Hugo — kezdte halkan — ideje végkép tisztázni a viszonyunkat.

Zandart mohón kapott a szón. Persze, a maga módján értette.

— Az már igaz. Legfőbb ideje volna.

— Annál jobb, ha mind a ketten így gondoljuk. Mondja, ha szabad ember lenne, feleségül venne engem?

— Micsoda kérdés! Dehát én...

— Nem szabad ember, tudom. De ha kívánom? Sőt követelem?

Zandart egészen letört. Ez a gondolat még csak fel se merült benne soha. Le is hűtötte egy kicsit. Családi körülményei teljesen kielégítették. Eszeágában se volt elválni Paulinától, aki tapintatos hallgatással tűrte, hogy akár félévenkint váltogassa a barátnőit. Sose zaklatta emiatt.

— Mit kívánhatnék jobban? — kezdte nagy zavarban. — Elhiheti...

— Igen, igen, persze — gúnyolódott Edit. — Semmitse kíván jobban, de elválni azért nem akar miattam. Na nyugodjék meg, Hugo, nem is kívánok ilyen áldozatot.

— Mindig csak ugrat! Kellek is én magának férjnek...

Edit a fejét rázta.

— No csak lassan a következtetéssel. De persze, ha nem csábítja a gondolat, ha nem kap rajta...

— Ki mondta? — tiltakozott Zandart. — Én egy szóval se mondtam. De maga csak gyötör. Az orromnál fogva vezet már annyi idő óta... És én...

— Gyötröm? — Edit mélyen a szemébe nézett. — Magán múlik, hogy minden gyötrelme véget érjen. Akár még ma! Csak akarnia kell...

— És a feltétel?...

Edit egy papírlapot vett ki a retiküljéből és odanyújtotta. Pár sor írás volt a lapon.

— Irja alá és nem kell tovább gyötrődnie.

Zandart kikapta a kezéből a lapot, átfutotta a sorokat és elsápadt.

— Mi ez? — riadozott. — Ezt igazán nem sejtettem. Hisz egész idő alatt a németek ellen dolgoztunk. Nekem azt mondta...

— Kár annyira felindulni, Hugo. A népünkért dolgozunk, ez a lényeges. Ha népünk érdekei és Németország érdekei történetesen azonosak, ebben még nincs semmi baj. Nagy változások készülnek, már küszöbön is vannak, és ha bekövetkeznek, maga tisztán fogja látni, hogy csak használt a hazának.

— És ha nekem más a meggyőződésem?

Edit legyintett.

— Hagyjuk a meggyőződéseket, Hugo. Van szép kávéháza, versenyistállója, pénze és szereti élvezni az életet. Minek firtassuk a meggyőződéseket?... És ne felejtse el, hogy már félév óta nekünk dolgozik, velünk tart kapcsolatot. A jegyzékeket maga állította össze, a maga kezeírása az egész sorozat. Elég tekintélyes kollekció...

Zandart előtt szörnyű képek villantak fel.

— De hisz ez formális zsarolás, asszonyom! — kiáltotta rémülten.

— Sose kényeskedjen, Hugo. Irja alá, no, de máris. Unom az egészet.

Zandart meghunyászkodott.

— És mit kell majd tennem? — kérdezte alázatosan.

Úgy viselkedett mint a halálraítélt, aki akasztás előtt megkérdi a hóhért, hogy nem sérti-e fel a kötél a nyakát?

— Semmi különöset sem kell tennie. A kávéháza pompás helyen van, forgalmas és népszerű. Rendelkezni akarunk vele. Ne féljen, maga marad a tulajdonos, a jövedelem a maga zsebébe fut ezentúl is. Csak ne avatkozzék az intézkedéseinkbe Először is el fogunk bocsátani néhány pincért. Kicseréljük őket Nyugodt lehet, hogy ügyes, hasznavehető embereket állítunk a helyükre. Át is alakítjuk a helyiséget, megjavítjuk az akusztikáját, és így tovább. A mi embereink ezt mind elvégzik, mégpedig a mi költségünkre. Ennyi az egész. No, ugye, hogy nem is olyan szörnyűség?

Zandart megkönnyebbülten sóhajtott.

— Hát hiszen ... ha nincs másképen ... És az emberek nem fogják tudni, hogy mi van a háttérben?

— Ez nekünk éppen anyira érdekünk, mint magának.

Most már annyira megnyugodott, hogy pajzán gondolatai támadtak.

— És mi lesz a jutalommal? Az ígérettel? Még ma ...?

— Ó, maga hitetlen Tamás.

És Zandart kivette a töltőtollát és aláírta a nyilatkozatot, amely a német kémszolgálat ügynökévé avatta.

HATODIK FEJEZET

1

Kristap Ponte úgy dorbézolt, mint aki befejezésül még ki akar élvezni mindent, amit csak lehet. Hol egyik, hol másik mulatóban töltötte az éjszakát változatos társaságokban. Mikor végre újra megjelent a törzstanyáján, Silvia szemrehányással fogadta.

— Nemcsak úgy véletlenül botlottál be, Kristap? Biztosan elvétetted a címet. Ez nem az Alhambra és nem is a Foxtrott.

Ponte fáradtan mosolygott.

— Ne bánts, édes. Annyit dolgozom, hogy szörnyűség. És te még féltékenykedel. Köszönd meg, hogy már idesza'adhattam.

De Silvia nem egykönnyen adta be a derekát.

— Már eleget hitegettél. Azt hiszed, kellemes minden nap mással tölteni az éjszakát? Dehát mit csináljak, ha te nem jössz? Kavicsot egyem?

— Igazán vártál? Akkor jó, Silvácska, igyekszünk pótolni a mulasztottakat. Kéredzkedj el ma és menjünk a lakásodra, minél korábban. Ételt, italt viszünk magunkkal.

— Beszélj az igazgatóval, máskép nem enged el.

És Ponte beszélt az igazgatóval. Silviát éjfélkor hazaeresztették. A Marija-utcában lakott, még telefon is volt az ágya mellett. Ponte legelőbb is felhívta a hivatalát és bejelentette, hogy hol található. Aztán leült a díványra és ígéretes mosollyal nézett a lányra. Az tüstént kitalálta, miről van szó és addig hízelkedett, míg Ponte a zsebébe nyúlt, elővette a selyempapirosba burkolt skatulyát, kicsomagolta és felkattintotta bársonybéléses tetejét és így, nyitva a

lány térdére helyezte. A skatulyából aranyláncon függő, hatalmas rubinkő szórta piros sugarait.

Silviának még a lélekzete is elállt. Nyakára illesztette az ékszert és a tükörhöz szaladt.

— Kristap, te megőrültél... Egyszerűen megőrültél. — A hangja remegett. — Hisz ez igazi kő! Ráment az egész kereseted.

— Igazi hát. Nem szeretem a pótanyagokat.

— Édes vagy. De mondd, igazán, mit fizettél érte? Csakúgy érdekel.

— Semmit sem fizettem. Nekem fizettek. Csempészésen kaptam egy ékszerészt. A többit sejtheted. „Vagy osztozunk barátocskám, vagy csücsülhetsz..." Mit tehetett volna mást az ipse? Ezt a kis remeket kifogtam neked, a többit meg eladtam neki magának, piaci áron. A dohány mindig jókor jön.

Egy álló napig nem mozdult el Silvia mellől. Évente csak egyszer engedett magának ilyen tivornyát. Talán még akkor se ment volna el, ha Vilde telefonhívása szét nem foszlatja a mámor ködét.

— Átkozott népség! — morgolódott. — Egy napig se tudnak meglenni nélkülem. — Föltápászkodott és törölgette a szemét.

— Hagyd abba az ivászatot és szíveskedjél félórán belül jelentkezni a minisztériumban. El kell kísérned Őexcellenciáját. Hosszabb útra megyünk. Én is jövök.

— Értem... Azonnal indulok. — És lecsapta a kagylót. — Silvia! — kiáltotta idegesen — van kristályvized?

Rövid félóra alatt megmosakodott, felöltözött, kijózanodott és befutott a minisztériumba. Délre járt az idő, a júniusi verőfény bódította. Sokkal jobban esett volna most egy kis ború és hűsítő szél.

A minisztérium kapuja előtt három fedett személykocsi várakozott. Ponte jól ismerte mind a hármat. Egyik a miniszter új limuzinja, a másik az ajzarg főparancsnoké. A harmadik már nem egyszer vitte őt magát hivatalos útjain.

Valaki rákiáltott.

— Üljbe gyorsan. Nem kell itt álldogálni az utcán.

Vilde volt. Pontosan a kitűzött időben megjelent Nikur, szokott vadászöltözékében — magas csizma, bricsessz, ellenzős sapka.

Előről ment az ajzarg gép, benne néhány tiszt, középen Nikur limuzinja, végül Vilde és Ponte.

Ponte megkönnyebbült. Őexcellenciája vadászni készül — no, akkor ott is lesz jófalat és itóka. Egyelőre ugyan nem kívánta egyiket se. A kocsi száguldott, rázott, az ablakon beözönlött a por, ha

meg felhúzták, a zárt levegő fullasztott. Egész úton a maga testi-lelki hangulatai foglalkoztatták, ügyet se vetett a táj szépségére.

A három kocsi változatlan erős tempóban most északnak fordult a nagy erdőség irányába. A földeken errefelé még folyt a későtavaszi munka, itt-ott csak most vetettek, boronáltak. Egyik-másik pásztor ellépett a jószág mellől, hogy alaposan szemügyre vehesse a műúton a robogó, csillogó fénymázas kocsikat. Akadt olyan is, aki kővel hajigálta és mulatott, ha eltalálta a gumit.

A három kocsit pedig röpítette a motor, egyre messzebb és messzebb. A hidak, az útszéli kocsmák elmaradoztak, mintha csak a régi szép, vidám idők emlékei lennének. Most fehér oszlop villant — „Sigulda" felírással. Az is eltűnt, Cesis városka is a ködbe veszett mögöttük. Még félórai őrült száguldás, akkor jobbra kanyarodtak a gépek és a köves országúton gördültek tovább, gyors kitérésre kényszerítve a csodától rémüldöző parasztlovakat. A falusiak már jóelőre leugráltak a szekérről és megragadták a kötőféket. Egy parasztasszony még kendőt is borított a lovacska fejére, hogy valahogy meg ne vaduljon, de az mégis ijedezett, panaszosan nyerített és addig ágaskodott, rángatózott, míg az árokba nem fordította a talyigát a tejesköcsögökkel.

A három kocsi az excellenciákkal pedig repült a cél, a vadászat helye felé. Egy kóbor fekete macska, jó messzire a majortól, átszaladt előttük az úton és a palánk közé bújva, sötéten, mint az ördög, rájuk villantotta zöld szemét. Önagyméltósága babonás volt, nem tetszett neki az ómen és megállította a kocsikat.

— Kergessétek vissza! — hangzott a parancs.

Ponte és a soffőrök, meg a tisztek leugráltak, körülzárták az ellenséget, de jó időbe telt, míg ki tudták zavarni a fedezékből. Pontének sikerült végre egy pontosan feléje hajított röggel; a konok állat végre kiugrott és hosszú szökésekkel visszaszaladt oda, ahonnan jött.

Most már nyugodtan mehettek tovább, Nikur még egy pillantást vetett az összetaposott vetésre. Ponte és hajtótársai lihegtek, Felix Vilde, aki nem vett részt a hajszában, somolyogva félrenézett.

Félóra múlva göröngyös erdei úton haladtak előre a sűrűbe, most már lassúbb ütemben. Hatalmas vén jegenye- és lucfenyők meredeztek sötéten a magasba. Egy fajdkakas ijedten rebbent és eltűnt a sűrűben. Szél zúgatta a fák csúcsait, míg lenn, a bokrok és gyökerek között csermely folydogált csobogva, igyekezett a Gaue felé és azzal együtt tovább, a tengerbe.

Benn, a sűrűben állt az erdészlak. Egész kutyafalka fogadta csaholva a gépkocsikat. Nem is nyugodtak a kutyák, míg az erdőőr be nem kergette és nem zárta őket a pajtába.

Idős, alacsonytermetű férfi volt az erdőkerülő. Feszesen állt a miniszter előtt és tisztelgett. Nikur kezet fogott vele.

— Jónapot, Mixit. Van-e már vendég?

— Van, miniszter úr. — Tömött fekete bajusza mozgott, mikor beszélt.

— A főerdész úr, meg az erdész úr ma reggel érkeztek. Kihívjam őket?

Már ott is álltak a tornácon és messziről hajlongtak őnagyméltósága előtt.

Radziny főerdész barna szeme a csontkeretes szemüveg mögül kérdően és látható izgalommal pillantott a miniszterre. Hosszú, sovány alakja könnyen hajolt, mint a nádszál a szélben. Nicman, a kövér erdész már kevésbbé volt hajlékony, de egy kis erőlködéssel azért neki is sikerült az üdvözlés.

Nikur barátságosan köszöntötte az urakat, a kocsikat pedig a színbe állíttatta, mivelhogy ma már nem mennek tovább. A soffőrök gondjukba vették a kocsikat, a többiek bementek a házba. A falióra kevés híján hatot mutatott.

— Remek tempóban jöttünk — állapította meg a miniszter.

2

A tágas szobában friss, gyantás fa illata terjengett. A falakon jávorszarvas- és őzagancsok függtek, a sarokban vastag fenyőágon kitömött fajdkakas lebegett repülésre tárt szárnyakon. A szoba díszhelyén Ulmanis képmása ékeskedett és a falakon több helyen is Ulmanis-mondások díszes keretben. Az ágy fölött keresztberakott kétcsövűek és egy vadászkürt, az egyszerű íróasztal és a fehér pikétakarós őzbőrök hírdették, hogy a házigazda a vadászok fajtájából való.

Estebéd után Nikur félórácskát pihent, csak akkor kezdődött a szűkkörű tanácskozás. Jelen volt a két ajzargtiszt, Radziny és Nicman, Vilde és Ponte, no meg Mixit. Az első szavakból világosan kiderült, hogy itt ezúttal szó sincs vadászatról és minden ehhez fűzött reménykedés hiábavaló.

— Barátaim — kezdte a miniszter — együtt voltunk a jó napokban, együtt örültünk a sikereknek, most össze kell tartanunk a meg-

próbáltatásban is. Ha sziklakeményen álltunk tegnap, annál szükségesebb ez a keménység ma, másként semmit se érhetünk el.

Kis szünetet tartott, hogy a jelenlévők ráérjenek befogadni a szavak mélységes értelmét. A két erdész képe megnyúlt, Ponte aggódva figyelt. Mixit, az erdőkerülő, nyugodtan pödörgette fekete bajuszát. Mint egykori cári katona, fegyelmezetten hallgatta a nagyfejűek tanácskozását és nem is igyekezett annak mélyére hatolni. Ő, a maga szerény körében, tudja és ellátja kötelességét. Megtisztelő, hogy a nagy miniszter az ő házát szemelte ki a fontos megbeszélés színhelyéül és ő is itt lehet a nagy államférfiak között. Ha vadászatra kerül a sor, majd elereszti a falkát, belefúj a kürtbe és kihajtja rejtekéből a nagy vadat. Ha viszont fokozott éberséget rendel a miniszter, az ajtó elé állítja „farkaskölyök" fiát és kiadja a megfelelő utasítást.

— Egyelőre még senkinek se kell az orrát lógatni. Még élünk és harcolunk, a játék még nem veszett el. Bizonyos nemkívánatos változásokra azonban fel kell készülnunk. Lehetséges, hogy rövidesen mások ragadják kezükbe a hatalmat. Hat éven át beléjük fojtottuk a szót, megeshetik, hogy most ők némítanak el minket és el kell tűnnünk a színtérről. Talán ujjal mutatnak ránk, kigúnyolnak és mi még csak nem is tiltakozhatunk. Ilyen a dolgok forgandósága. De ez még nem jelenti azt, hogy ölbetett kézzel ülünk és a levegőbe bámulunk. Nem, barátaim, mi felkészülünk az új harcra. Ez a harc hosszú lesz, véres és kegyetlen és láthatatlanul, fölismerhetetlenül kell majd megvívnunk. A föld alá vonulunk, mélyen a föld alá. Ez nem gyerekjáték. Aki a föld alatt dolgozik, annak szüntelenül ügyelni kell a nyelvére, vagy fogja be a száját. Alkalmazkodni kell a környezethez, színlelni, ezt mondani és amazt tenni. Ravasz mesterség. A Vezér megbízott a földalatti munka megszervezésével, nekem tehát most ez a tisztem. Az urak látják, hogy mért ülünk itt együtt.

A két erdész igent bólintott. Mixit az orrát fújta és nem szólt. Ha kérdezik, felel, ha nem — akkor is tudni fogja a dolgát.

— Barátaim — folytatta Nikur — mihelyt szükség lesz, én magam is eltűnök és átveszem a földalatti irányítást. Így rendelkezett a Vezér. Hogy hol leszek, azt nem árulhatom el, mindenesetre itt, Lettországban. Az összekötők mindenkor idejében el fogják juttatni utasításaimat mindenüvé és ugyanazon az úton jutnak majd el a jelentések én hozzám. Ez a két úr — a tisztekre mutatott — havonta kétszer eljön ide, velük mindent teljes bizalommal megvitathatnak.

Jegyezzék meg jól az arcukat, mert ezentúl más-más néven és más öltözetben jelennek majd meg. Hogy mindaz, amiről itt most beszélünk, nem hatolhat ki e négy fal közül, azt mondani is fölösleges.

— Én még a feleségemnek se mondom el. Minek? — bökte ki váratlanul Mixit és Nikur bólintott.

— Nagyon helyes! Most pedig gyerünk tovább. Fegyverekre, hadianyagra lesz szükségünk. Máris örömmel közölhetem, hogy elegendő mennyiséget sikerült biztosítani. Minden járásban lesz egy fő- és több fióktámaszpontunk. Az öné, Radziny, megfelelő állapotban van?

A főerdész felugrott.

— Igenis, miniszter úr, minden rendben van. Mixit segítségével olyan helyet kerestem a mocsarak között, amely egyszerűen megközelíthetetlen. Lóháton nem lehet odahatolni, a rakományt az út végső szakaszán kézben kell majd kivinni.

— Jól van, Radziny, holnapután megérkezik az első fegyverszállítmány. Rendelkezzék, hogy az ajzarg százados a legmegbízhatóbb embereket vezényelje ki. És önnél, Nicman? Mi van a Zöldfa fogadóval?

Radziny leült, Nicman viszont felállt.

— Ha szükséges, kegyelmes uram, akár jövő héten már fogadhatjuk a vendégeket. Különösebb kényelmet persze nem ígérhetek, de mintegy harminc ember számára lesz hely. Jó lenne idejében gondoskodni megfelelő élelemkészletről is.

— Élelmiszer és ágynemű jövő hét vége előtt ott lesz — felelte Nikur. — A fogadó előkészítése természetesen megint szigorú titok. Csak végső szükség esetén fogjuk használni. Lehet, hogy az én székhelyem lesz időnként, lehet, hogy a Vezéré.

— Értem, kegyelmes uram. Feltétlenül megbízható emberek építették. Csupa módos kulákfiú-ajzarg.

— Üljön le, Nicman. — És Nikur kegyesen intett a kezével. — Általában uraim, fölösleges ez a nagy feszesség. Viselkedjenek szabadabban. — Most Mixithez fordult. — Magába is nagy reményt vetünk. Üljön le, no, üljön csak le, kérem. Ez a vidék jó messze esik a csomópontoktól. A parasztokkal, remélem, nem volt semmi összeütközése.

— Ide nem is jönnek, miniszter uram. Semmi dolguk errefelé.

— Tudom. De látja, kedves Mixit, most mindenféle ember jár majd ide és beszél erről-arról. Ön azonban csak azokkal ereszked-

jék szóba, akik a Zöldfa-fogadóhoz vivő utat kérdezik, vagy néhány öl fát kérnek. Aki az utat kérdi, azt Nicman úrhoz irányítja, a fát kérőket pedig Radziny úrhoz. Ők majd tudják, hogy mi a további teendő. A fogadót keresőknek szükség esetén adjon szállást egy éjszakára, de senki mást, aki véletlenül idetéved, be ne fogadjon, hanem távolítsa el mennél gyorsabban. Mindezért majd bőségesen megjutalmazzuk annakidején.

— Parancsára, miniszter úr. — És Mixit tisztelgett, bár nem is volt sapka a fején.

Nikur elővette kis körömreszelőjét és gondosan reszelgetett. Jobbkezén a kisujj körme valóságos kis lapát volt, azt különös gonddal reszelte, majd hosszan, türelmesen, mélyen eltűnődve fényesítette a kabátja ujján. Senki se merte zavarni gondolatainak menetét.

Este még telefonon beszélt a szomszédos erdőfelügyelőséggel, aztán elbocsátotta Radzinyt és Nicmant, úgy hogy hármasban maradtak Vildével és Pontéval.

— Ponte, maga sürgősen megváltoztatja a nevét. Rigában már kész az új útlevél. Vever névre szól. A belügyminiszter úr ebbe a kerületbe fogja áthelyezni valami szerény kis állásba. Tartson ki és akárki kerül a hatalom élére, maga végezze nyugodtan a dolgát. Igazodjék az új rendhez és nyerje meg a fölöttesei bizalmát. Ha előléptetik, fogadja köszönettel. Teljesítse a parancsaikat, de amellett ártson nekik, ahol tud. Okozzon mennél több kárt — ez a fődolog. Terjesszen rémhíreket, kémkedjen, zavarja őket minden lehető módon, de óvatosan, ravaszul. Radziny és Nicman tartják önnel az összeköttetést. De nehogy eszébe jusson Rigában mutatkozni! Isten mentsl Érti?

— Tökéletesen, miniszter úr.

Nikur Vildére nézett és majdnem elmosolyodott. A főbesúgó már egy hete a zsebében hordta az új útlevelét. — Ernst Salmin névre. Titkos szállását Gricinkalnban jelölték ki. Azt is megbeszélték már, hogy Vilde, mihelyt a helyzet fenyegetőre válik, tüstént eltűnik és új székhelyéről irányítja a maga kémcsoportját. Őt már néhány nappal ezelőtt kioktatta a miniszter.

— Bázisunk, mint látja, elég széles, apróságokkal magát nem zavarjuk. A jelentősebb műveletekre tartjuk fenn a működését. Szükség esetén majd én látom el utasítással. De ha ezt meggátolnák a körülmények, maga elég tapasztalt és gyakorlott, önállóan is tud majd cselekedni.

Az erdészlakban töltötték az éjszakát és kora reggel indultak tovább. A következő tanácskozás is magányos házikóban folyt le, szintúgy a harmadik, még másnap délután. Vasárnap egy lelkészhez látogatott el Nikur és sikerült még az istentisztelet előtt megbeszélni vele a szükséges dolgokat. Így ment végbe a főminiszter utolsó körútja, amelyről elégedetten tért haza.

3

Az elnök fújt, mint a dühös vadkan. Összeszorított szájjal, előrehajolva ült még egy percig, majd felugrott, mint aki nem bír magával és fel-alá szaladgált a dolgozószobában. Pattogott, mint a gépfegyver, okádta a szidalmakat, haragudott az egész világra. A rezsim, amit felépített, roskadozik, Hitler pedig most Franciaország ellen fordul és ezért nyárra halasztja a Baltikum megszállását, holott minden előkészület megtörtént a német hadsereg fogadására és ő már azt hitte, napok kérdése, hogy az országot Nagynémetországhoz csatolják. Legfőként pedig azért dühöngött, mert a nép átlátott a szitán, egyre hevesebben lázadozott és Keletről várta a megváltást.

Politikai kalandjának kártyái most már felfedve hevertek a világ szeme előtt. A szovjet tankok felvonultak a keleti határon és bizonyosan nem fognak ott hónapokig várni, míg Hitlernek méltóztatik a fasiszta lakoma csemegéjeként elfogyasztani a szépen megérett balti gyümölcsöt is. A játék elveszett. Egyetlen becsületes szomszéd se veheti már számba azt a kormányt, amelynek nyilvánvaló módon nincs gyökere az országban, egyetlen hatalom se hajlandó kapcsolatot tartani vele. El kell tűnnie a történelem színpadáról, mégpedig gyalázattal, a nép gyűlölete és megvetése közepette.

Legalább csattanósan akart távozni. Recsegjen, ropogjon minden. Valóságos Szent Bertalan-éjszakára készült. Hadd ömöljön a lázadók vére. Puszta tér maradjon utána. Ne legyen, aki a történelem kerekét forgatni tudja. Az ajzarg-vezérkar már csak a végső parancsot várta. Szintúgy a rendőrség és a hadsereg egy része.

Igen ám, csakhogy ez kétélű fegyver! Ha ma felgyújtod a szenvedélyeket, holnap magad adod meg az árát. Ők adnák meg — az Ulmanis-rendszer hívei és támaszai, az ellenforradalom aranytartaléka... Az elnök, bár fogát csikorgatva, kénytelen volt lemondani kedves tervéről.

Lusis és Nikur egész nap a kastélyban tartózkodtak. Mások jöttek-mentek, de ők ott maradtak késő estig, amíg csak el nem intéztek mindent, amit lehetett. Nagy érdeklődést keltett Lusis jelentése a külföldre kimentett tőkéről és bizonyos magasállású személyiségek titkos németországi, svájci és svédországi vásárlásairól. Egy svéd újságíró indiszkréciója révén a hírek a sajtóba is beszivárogtak. Egész Riga erről beszélt. Szép kis tóparti birtokok, egy kastély, másfél hektár földdel, túl a tengeren, külföldi hajózási társaságok részvényei, ilyesmit kapcsoltak össze Nikur, Lusis és Pauga nevével. Mi is lehetne szebb és kívánatosabb? Ofőméltósága nem is szidta őket emiatt. Inkább megeresztette egyik bölcs mondását: „Okos ember előrelát és gondoskodik a jövőről."

Annál kevésbbé szidhatta ezért a minisztereit, mert ő maga járt elől a jó példával. A Rajnánál is, Svájcban is szerzett egy-egy kis birtokot, de erről szerencsére még igen kevesen tudtak. A lett kulákság érdekében kifejtett szorgoskodása jutalmaként félre tudott tenni annyit, hogy pár hektár földet vehessen azon az áldott tájon, ahol a szőlő érik, no meg egy csinosan berendezett kastélyt az Alpesekben, és több milliócskát érő stabil külföldi valutát Nem csoda, ha mások követték a példát. Illúziókból senki se él meg. Az elnök tehát elégedetten hallgatta a jelentést.

Még ugyanaz nap a legnagyobb titokban törvénnyel szabályozták az aranykészlet és a valutaalap kezelésének rendjét. A készletet már rég elhelyezték külföldön. Több mint százmillió lat halmozódott fel húsz év alatt a lett nép verejtékes munkájából és Ulmanis úgy vélte, hogy ez a szép, kerek összeg őt és a klikkjét illeti, a népnek semmi köze hozzá. Húsz éven át szipolyozták, sajtolták a népből a vért és verítéket, most egyszerűen kirabolták.

— Az helyes, hogy a pénz külföldön van, ott majd hasznát vehetjük. Ki tudja, meddig tart az emigráció? Meg kell élnünk valahogy. Képviseletre, propagandára is pénz kell.

— De milyen jogalapra helyezzük a pénz külföldi kezelését? — kérdezte szerényen Lusis. — Külön felhatalmazást kell adni annak, aki a hiteleket kiutalja.

— Hát tessék megszerkeszteni a meghatalmazást. Mire valók a jogászok és diplomaták? — fortyant fel az elnök. — Tessék kigondolni és megfogalmazni. Máris.

— Igen, de kinek a nevére, Főméltóságod? Az ilyen meghatalmazás nem lehet személytelen.

Ulmanis szeme majd hogy ki nem ugrott. Fogta a papírvágókést és az asztalra csapott. Alig bírta türtőztetni dühét.

— Hát ki itt az elnök? Ki a gazda? A pénzeszacskó mindig a gazdánál van.

— Szóval Főméltóságod nevére szóljon a meghatalmazás?

— Ki máséra? Miért, ön talán másképp gondolta?

Lusis tanácstalanul, kérdően nézett Nikurra. Az tapintatosan köhintett és a szívére tette a kezét.

— Főméltóságodnak természetesen igaza van. A pénzeszacskó mindig a gazdát illeti, és hogy ki a gazda, az nem kétséges. Megeshetik azonban, hogy a gazda ideig-óráig nem lesz abban a helyzetben, hogy rendelkezzék. Konkréten szólva, nem lehet kizárni a lehetőséget, hogy Főméltóságod a hatalomban bekövetkezett változás után még egy ideig Lettországban lesz, vagy esetleg másutt, de nem ott, ahol a pénz le van téve. És akkor az gazdátlan marad és esetleg illetéktelen kezekbe kerül. Engedje előterjesztenem az én javaslatomat, de akár elfogadja, akár elutasítja, valamiféle megoldást okvetlen találnunk kell.

— Nos, halljuk, halljuk, mit eszelt ki. — Az elnök hangja türelmetlen volt és gyanakvó.

— Haladéktalanul külföldre kell meneszteni valamelyik minisztert. Vigye magával a családját is és annyit, amennyi a megélhetéséhez múlhatatlanul szükséges. Az illető nevére állítsák ki a rendkívüli meghatalmazást, de azzal a megszorítással, hogy amikor az elnök a szabad külföldre érkezik, a rendelkezés joga önműködően reá száll. Biztosra veszem, hogy Főméltóságod talál közeli munkatársai közt olyat, aki bizalmára méltó. Itt van például Lusis, Munters, esetleg én magam, vagy más. Az illető menjen ki az országból mentül előbb.

— Értem — mondta száraz, gúnyos mosollyal az elnök. — Óriási az utazási kedv. Csak ki az országból, mentül előbb. Aki elsőnek mehet, az a legboldogabb. Én pedig maradjak itt. Velem majd lesz, ami lesz.

— Nem így gondoltam, Főméltóságú uram — sietett magyarázkodni Nikur, de az elnök elvágta a szavát.

— Köszönöm, elég! Javaslatának első részét elfogadom, miniszter úr, egyébként pedig majd saját belátásom szerint intézkedem. — Ismét az asztalra csapott. — Amíg én Lettországban vagyok, önök is a helyükön maradnak, uraim! Holnap rádión szólok a néphez és megmondom, hogy kitartok a helyemen, tartson ki mindenki. Ez vonatkozik önökre, a kormány minden tagjára... hehe... Egér-

utat venni, amíg az elnök a helyén ül? Nem, tisztelt urak, majd csak együtt megyünk. Én elöl, önök utánam.

— És mi lesz a ... rendkívüli meghatalmazással? — kérdezte Lusis.

— Nincsenek-e követeink odakinn?

Az urak hallgattak. Arcuk megnyúlt.

— Igenis vannak — folytatta kérlelhetetlenül Ulmanis. — Mégpedig helyben vannak, nem kell utazgatniuk. Ők is a kormányhoz tartoznak. Ők is alkalmasak erre a feladatra.

Nikur sietve csatlakozott.

— Tökéletesen így van. Egyik követünkre is bízhatjuk a dolgot, ez éppen olyan célszerű.

És Ulmanis lecsillapodva folytatta. — Kiállítjuk a meghatalmazást valamelyik követünknek és mindaddig amíg a kormány bármely oknál fogva nem diszponálhat a külföldön elhelyezett pénzekről, ideiglenesen Lettországnak ez a rendkívüli követe és meghatalmazott minisztere rendelkezik vele. Jegyezze, Bulson, amit mondtam — szólt oda az állami kancellária igazgatójának. — És jegyezze a következőt is: Ha ez a rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter bármely oknál fogva ugyancsak olyan helyzetbe kerülne, amely a rendelkezésben gátolja, a meghatalmazás önműködően a szomszédos országban lévő követünkre száll. Ime! Szakembereink még az éjszaka folyamán dolgozzák ki és vessék papírra a meghatalmazás szabatos szövegét és már holnap terjesszék elém aláírás végett. Ezzel a kérdéssel végeztünk.

Több miniszter eltávozott. Most Fridriksont bocsátották be.

— A jelentést most nem hallgatom meg — kezdte az elnök — arra nincs időm. Ellenben néhány utasítást kell adnom.

— Elnök úr, annyit mégis jelentenem kell, hogy Stiglitz eltűnt. Már két napja nem jelent meg a hivatalában és sehol sem található.

— Úgy! És mi van az ügynökök jegyzékével?

— Az is eltűnt, Főméltóságú uram.

— Rendben van. Megugrott és a jegyzéket is magával vitte. Ravasz ember. Nos, Fridrikson, fogjon hozzá és égessen el mindent, ami az embereinket bajba keverhetné. Ön tudja, mi van a kartotékokban, a levéltárban. Csak azt hagyja meg, ami ártalmatlan. Dolgozzon alaposan és gyorsan, de úgy, hogy a városban észre ne vegyék.

Elengedte Fridriksont és hasonló utasítást adott Bertis hadügyminiszternek és Veitmanis belügyminiszternek is. De hiába vigyá-

zatoskodtak az illetékesek, aki aznap késő éjjel elment az ohranka és a két minisztérium épülete előtt, láthatta a kéményeken kitoluló sűrű füstöt. Hatalmas papírcsomók pusztultak el — bűzhödtek és mocskosak, akár a letűnő rezsim. Az üszkös papírfoszlányokat elkapta a szél és vitte a háztetőkre, járdákra, a járókelők lába alá.

Alfred Nikurról nem hiába mondta a hit, hogy a kabinet esze. Olyan okos volt, hogy elsősorban önmagával törődött és csak másodsorban az összeomló kormányzattal. Jól ismerte felelősségének mértékét és nem óhajtott a fejével játszani. Ami az ellenforradalmi alvilág megszervezését illeti, megtette, ami tőle telt — most aztán elég. Elhelyezte az embereket, a Radzinyokat, Nicmanokat, Vildéket, Pontékat — működjenek, mint a felhúzott szerkezet. Ha lejár, majd felhúzzák megint — kellő távolságból. Ha egykor diákkorában elárulta az osztálytársait, miért ne hagyta volna most cserben a kollégáit? Gondoskodjék kiki magáról. Bizonyosan meg is teszik. Nekik is fej van a vállukon. Mit tudhatja, micsoda terveket eszeltek ki máris és miért kösse az orrukra a magáét?

Nikur nem beszélt, nem okoskodott sokat — cselekedett. Álnévre kiállított útlevele, az összes szükséges vizumokkal, régen a zsebében volt. Megfelelő kerek pénzösszeg várta túl a tengeren, elegendő, hogy egy volt miniszter gondtalanul és kellemesen tölthesse majd ott az idejét, a kiszemelt érdekes kis hölgy társaságában. Minden előkészület megtörtént, még csak a hölgyet kell kiszállítani.

Guna Parupét egy szép kis fehér hajóra ültette, amely este indul Stockholmba. A magányos utasnak feltűnően sok poggyásza volt, de ezt nem vizsgálgatták az illetékes hivatalnokok, mert pénzzel betömték a szájukat, még mielőtt kinyithatták volna.

— Viszontlátásra Stockholmban, aranyom — Nikur szájoncsókolta szép barátnőjét. — Ne nyugtalankodj miattam, hamarosan ott leszek nálad.

És Guna elhajózott, számos bőröndjével és ládával és az azokban rejtőző állami javakkal. A barna szépséget választotta Nikur vándorlása egyetlen társául.

Megtörténtek az utolsó lépések, hogy ő maga is elindulhasson. Senki se ismerte titkos szállását és a parti halászokkal folytatott megbeszéléséről se tudott egy árva lélek sem az érdekelteken kívül. „Cicuska" — ahogy a feleségét gyöngéden nevezgette — álmában se sejtette, hogy Alfred suttyomban, búcsúszó nélkül otthagyja őt.

Június 17-e ragyogó nap volt, csupa fény, meleg és virulás. Könnyű fehér felhők úsztak a magasban, az ég kékje olyan mély volt, hogy a festőnek, ha vásznára akarja vetni, keveretlen színt kellett volna használnia. A folyócsatornát szegélyező fák fiatal lombja a víz fölé borulva, tükörképével azt is üdezöldre festette.

A város lüktetett, zajongott. Autó túlkölt, villamos csengetett, patkó szikrázott a kemény kőkockákon. Emberek és madarak lármája vegyült a reggeli hangversenybe. De a mindennapi zajba most új hang zúgott bele. A munkába sietők megálltak a járdán és figyelték az ismeretlen hangot. Az nőttön-nőtt, most már morajlott, mint a tenger, majd ércesen búgott és százak, ezrek ujjongása kísérte. Behatolt a moraj a kávéházba is, ahol Pramniek és Sausum szokott szóvitáikat folytatták. Abbahagyták és nézték az utcát. A nép az Ó-város felé tódult, öröm sugárzott az arcokon.

— Mi van itt? — kérdezte magában a művész és máris átragadt rá az izgalom és öröm. — Miféle újság? Miféle ünnep?

— Csakugyan, mintha ünnepelne a város — mondta Sausum. — Gyerünk oda mi is.

A kávéház percek alatt kiürült. Az örökké beszédes és derűs Zandart ma mogorván nézett távozó közönsége után. Őt felzavarta, megrémítette az általános öröm.

— Maga is velük tart? — kérdezte mérgesen a festőt. — Hát csak rajta, tessék! Kinek milyen a gusztusa. De az új félcipőjét össze fogják taposni, meglátja. Nemigen törődnek az ilyesmivel.

— Mi az, Hugo? Maga sokat morgolódik újabban. — És Pramniek már indult is. Zandart nyersen utánaszólt:

— Talán táncoljak örömömben, amiért szovjet tankok robognak az utcáinkon?

— Szovjet tankok? Igazán? Ejnye, Sausum, hogy mi ezt nem tudtuk! Gyerünk csak!

— Forduljanak fel a tankjaikkal. Látni se akarom őket. — Zandart zsörtölődött még egy darabig, de panaszos hangja elveszett, mint a trágyalégy zümmögése a tenger zúgásában.

Az ajtó bezárult a vendégek mögött. Pramniek és Sausum az emberáradattal együtt sodródtak a közeledő vihar elé. A festő mohón elkapott és igyekezett agyába vésni minden arcot, mosolyt, mozdulatot.

A zöld acélóriások, az élénkvörös ötágú csillagokkal, lassan gördültek az ujjongó tömeg közepette. Mindenfelől virágot, egész virágbokrétákat dobáltak rájuk. Így üdvözölte a nép a Vörös Hadsereget. Virág volt a tankvezetők sisakján, a parancsnok karján és zubbonyán. És ha megállt a páncélszörnyeteg, a gyerekek felkapaszkodtak rá és bizalommal fogódzkodtak a harcosok karjába. Töredezett mondatokkal, de mégis megértették egymást. Úgy fogadták a bevonulókat, mint ha valaki régesrégen várja a jó hírt és amikor végre megérkezik, első percben azt se tudja, mit szóljon, mit tegyen, úgy eluralkodik rajta az öröm.

Pramniek megszorította a szerkesztő karját.

— Látod ezeket az arcokat? No, még mindig félsz az újtól? Nem érzed a vihar tisztító erejét?

Sausum szinte restelte megindulását és igyekezett közömbös arcot vágni.

— Előrevisznek bennünket, nem hátra, annyi bizonyos. Nem cserélnék most Ulmanissal, se a barátaival! Hol van a híres „nemzeti egység" — a nép órák alatt széttépte és sarokba seperte az egész pókhálót, amit hat éven át szövögettek.

— És hol a mesterségesen szitott szovjetgyűlölet? Lám, hogy megnyilatkozik a nép igazi érzése, mihelyt lehet és szabad! Nézd, hogy köszöntik őket! Mint a rég nem látott testvért. Dehogyis látnak bennük idegent, vagy éppenséggel ellenséget. Csak azok a vaksi, kastélybeli baglyok hihették, hogy átragaszthatják a népre a maguk gyűlöletét.

A szél felborzolta a művész oroszlánsörényét. Felágaskodva, mosolygó arccal nézett szét a fejtenger fölött. Sasszeme egyszercsak megpillantotta Karl Zsuburt. Nem is volt messze tőle. És mintha a mellette felvillanó arcot is ismerné. Igen, igen, az a szűkszavú munkás, akit egyszer festékért küldött hozzá Sileniek. Odakiáltott nekik:

— Zsubur! — És feléjük integetett.

Az nagysokára észrevette és valamit mondott a társának. Most Juris Rubenis is odanézett és csakhamar kézzel, lábbal odafurakodtak a festő mellé. Zsubur megszorította régen látott barátja kezét. Fogása kemény volt, mint a harapófogó.

— Végre! — mondta kitörő örömmel. — Csakhogy ezt is megértük! Felvirradt a napunk, Pramniek. A te napod is, igaz?

— A mi napunk, mindannyiunké! Hat hosszú éve várom.

Még egy jó órahosszat álltak, járkáltak együtt, négyesben. Az emberek körülöttük élénken, hangosan beszéltek. Annyi idő után először mondhatták ki nyíltan, félelem és óvatoskodás nélkül, ami a begyükben volt. Már nem kellett halkítani a szót, suttogni és körülnézni, hogy nincs-e besúgó a közelben. Ha akad esetleg, most annak kell eloldalogni, megbújni.

Egyszercsak feltűnt az utcán Ulmanis jólismert nagy gépkocsija. Ugyanaz, amely annyiszor vitte az elnököt vidékre, agitációs körutakra. Most is ott ül az elnök a tisztjével, mereven, komoran, mintha csak a bukott rezsim megtestesülése lenne. A tömeg ráismer, ámul-bámul — mit keres ez itt? Miért veti sötét árnyékát az ünnepre? Éket akar verni a nép közé? Vagy talán vértanúkoszorúra vágyik? Így akarja megszépíteni a történelem számára az erőszak összeomló rendszerét?

Hiába pillantott a „vezér" jobbra-balra, hiába várta, hogy üdvözöljék. Máskor szebbnél-szebb virágokat szórtak eléje a beszervezett ajzargfeleségek és farkaskölykök. Most beérte volna a legegyszerűbb mezei virággal, akár azzal az egy szállal is, amit a járdaszélen álló kislány kezében látott. De egyetlen kar se lendült üdvözlésre, egyetlen virágszál se jutott neki. Csak a rendőrök vették észre ingadozó bálványuk megjelenését. Azok még tisztelegtek, kihúzták a derekukat.

— Kotródj a tanyádra, kulák — mordult fel Juris Rubenis, mikor az elnöki kocsi elgördült mellettük.

Az ünneplés pedig folyt tovább. Aki csak tehette, otthagyta a munkát és az utcára sietett az ujjongó nép közé. Nem jutott eszükbe, hogy ebédelni kéne, nem törődtek a szomjúsággal, pedig forrón tűzött a júniusi nap. Az idő megállt, nem volt egyéb számukra, csak a nagy, sorsdöntő esemény.

— Éljen a Vörös Hadsereg! — harsant fel újra meg újra a szeretet és barátság ezerszavú kórusa.

De azért itt-ott méregzöld ábrázatok is mutatkoztak — a tegnap, a lebukó nap emberei. Az ő szívükben pőrölycsapásnak hangzott minden örömkiáltás. A kimúló kígyó még marni próbált. Lovasrendőrök rontottak a tüntetők közé, gyűlölettől eltorzult arccal, fölemelt korbáccsal. A korbács suhintott, lesújtott, asszonyok és gyerekek sikoltoztak. Most kövek repültek a rendőrök felé. Ez kellett nekik. Már várták. Lövések dördültek, golyók sziszegtek és megint egyszer munkásvértől piroslott a rigai utca köve. Még egyszer, utolszor mart a mérges kígyó. De a nép torkon ragadta, kitörte

méregfogát és akkor reszketve, sziszegve tehetetlen dühében, visszabújt sötét lyukába.

Az ujjongás elterjedt az egész városban. Az acélóriások, az ötágú csillaggal, lassú méltósággal hömpölyögtek tovább. Most motorzúgás hangzott a magasból — repülőrajok jöttek, egyik a másik után. Előbb alig látható pontok a kékségben, majd óriás madarak. Keringve szálltak és leereszkedtek a repülőtérre.

Az embef, a lenyűgözött, elnyomott ember végre felemelte fejét

5

Június 21-ike...

Reggel 9 órakor az új miniszterek — a Nemzeti Kormány tagjai — átvették elődeiktől az ügyeket, aláírták az átadás okmányait, és a Rigai Kastélyba siettek.

Tíz órakor kellett volna megnyitni a minisztertanácsot — erre az időpontra tűzték ki még előttevaló nap, mikor az új kormány tagjait az Elnöknek bemutatták. De Ulmanis 10 óráig még nem készült el reggeli toalettjével, a miniszteréknek várni kellett. Türelmetlenül nézegették az órájukat — az elnök késlekedése veszélyeztette a nap munkatervét.

Egész Riga tudta, hogy a tanácskozás első pontja a politikai foglyok szabadonbocsátása. Az utcákon felvonultak a tüntetők szervezett tömegei — egész kerületek gyárainak, műhelyeinek dolgozói. Ulmanis jól tudta, milyen türelmetlenül várják a minisztereket, de éppen ezért késlekedett. Amíg ő át nem adja a hatalmat, míg el nem mondja búcsúbeszédét, addig az új kormány nem tanácskozhatik és a százezerfőnyi tömeg odakinn talán elveszti türelmét. Különösen, ha provokációs híreket bocsátanak szárnyra. Akkor pedig kilengések támadhatnak, a rend felbomlik és az egész világ előtt bebizonyul, hogy az új kormány nem tudja biztosítani az ország nyugalmát. Az ajzargoknak és a rendőrségnek szigorú parancsot adtak, hogy ne is mutatkozzanak az utcán, nehogy megjelenésükkel izgassák a népet. Majd meglátjuk, hogy boldogulnak rendőrök és ajzargok nélkül — kuncogott magában Ulmanis.

Végre féltizenegy körül besétált az ülésterembe, rózsásan, mosolyogva, tüntetően derűs hangulatban. Barátságosan üdvözölte az új minisztereket, diskurált, tréfálkozott és így elherdált még egy drága negyedórát. Majd hirtelen elkomolyodva a dologra tért. Hiva-

talos megnyitóbeszéde mindössze tíz percig tartott, de aztán nemhivatalosan folytatta, sorra kerítve kedves témáit — a zsírt, a szalonnát és a műtrágyát. Rámutatott az új miniszterek nagy részének tapasztalatlanságára, ami kezdetben, persze, meg fogja nehezíteni a munkát.

Jó félórai efféle nemhivatalos szónoklás után a demagógia tetőpontjára érkezett.

— Ha valami nem lesz önök előtt világos, uraim, ha egy fontos törvényjavaslatot kell kidolgozni, forduljanak csak nyugodtan énhozzám. Én mindenkor készséggel segítek. Mégis csak húszesztendős közéleti tevékenység van mögöttem, hasznát vehetik a tanácsaimnak. Mérlegeljünk, fontoljunk meg mindent alaposan, jó lett módra és így érleljük meg a döntést. Sose kíméljenek, ne tartsanak attól, hogy zavarnak. Én a legnagyobb örömmel...

A miniszterek egymásra néztek, nehezen tudták megállni, hogy a szemébe ne nevessenek.

— Ami mármost a szóbanforgó kérdést, a politikai foglyok és előzetesen letartóztatottak szabadonbocsátását illeti — folytatta rendületlenül az elnök — hát nem tudom, helyes-e, tanácsos-e valamennyit szabadon bocsátani? De mégha így döntenénk is, semmiesetre sem ajánlatos megnyitni előttük a közszolgálat kapuit. Lelkileg megviselt, megterhelt emberek ezek, tele vannak gyűlölettel, bosszúvággyal, bajba sodorhatják az egész kormányzatot. Adjanak nekik szerény helyet, mennél szűkebb hatáskört. Hiába, a rab csak rab, akármi okból került is a börtönbe.

És így tovább, és így tovább.

A történelem színpadáról lelépő diktátor az utolsó percig hű maradt magához. Egyszerűen szabotálni akarta a nemzeti kormányt. Ezalatt odakinn a tüntetők oszlopai, az utcákat ellepő tömegek a Központi Börtöntől a Toloncházig, egyre jobban nyugtalankodtak. Máris izgató hírek keringtek köztük.

— Az új kormánynak eszében sincs szabadon bocsátani a politikai foglyokat!

— Hiába jöttünk elébük.

Ulmanis még mindig beszélt. Elszónokolhatott még egy óráig is. Aztán idő kell, míg az amnesztiát megfogalmazzák és aláírják az okmányokat. Az elnök esetleg újabb megfontolás tárgyává teszi az amnesztia mértékét, estig is elhúzhatja a szentesítést. Nyilván ez is a célja.

De a gordiuszi csomót kettévágták, mégpedig igen egyszerűen. Déli 12 órakor két miniszter — még Ulmanis szónoklása közben — elhagyta az üléstermet és kikocsizott a Központi Börtönbe. Ott az igazgatói irodában tíz perc alatt nyélbeütötték és kiadták a rendelkezést: a politikai foglyok tüstént szabadon bocsátandók. És feltárultak a cellák ajtajai, kiszabadultak azok az emberek, akik nehéz harcokban kivívták az egész nép szabadságát.

Felejthetetlen, megrendítő percek voltak ezek. Egyszerre csak — senkise tudta, hogy és miképp — vörös zászlók, falragaszok, jelszavak borították el a várost. Az éjszaka hevenyészett piros zászlócskák tanúsították a népet lelkesítő érzést. Ezernyi tömeg állt órák óta a perzselő napon, várta, hogy mikor nyílnak meg a börtön kapui. Sokan a Matvej-temetőbe vonultak az, 1905-i felkelés harcosainak fűvel benőtt sírjaihoz. Másrészük a nem messze onnan fehérlő homokhalmok közé, amelyek alatt 1918 és 1919 hősei, vértanúi pihentek. Kegyeletes kezek megsimogatták a fehér terror áldozatait borító földet, gondolatuk visszaszállt azokhoz, akiknek hangja a szabadság alkonya idején merészen hívott, a jövőbe kiáltott. Szózatuk újra felharsant a sírokból, a homokhantok alól, a börtönök falán át és visszhangot vert a szabadulás nagy napján. Az arcokon ünnepi hangulat, a szemekből új élet sugárzott. Az igazság győzött, a harc és az áldozat nem volt hiábavaló.

Kulcscsomók csörögtek a börtönök folyosóin és nyíltak az ajtók, egyik a másik után. Kiürültek a közös helyiségek és a cellák. Papucsok kopogtak mindenfelől, csíkosruhás rabok töltötték meg a folyosókat, tódultak a kijárás felé és le az udvarra, a júniusi verőfénybe, harcos bajtársak összeölelkeztek, összecsókolóztak. A rabságban töltött évek súlya lehullt a vállukról, gerincük kiegyenesedett, meneteltek a szabad élet, az új harcok felé.

Juris Rubenis, mint a szél, járta be a helyiségeket. Sok rabot ismert személyesen, de most drága volt neki mind, testvérnél is drágább. Megszorította a kezüket, ölelte, csókolta őket, aztán továbbrohant, benézett a börtön minden rejtett zugába, meggyőződni, hogy csakugyan kinyílt-e minden koporsó, nem felejtettek-e el valakit.

— Hol van Zsubur? — kérdezte tőle Andrej Sileniek, mikor már az udvaron álltak, sorakoztak.

Zsubur a Toloncházba ment. Hej, Andrej, három éjjel nem aludtam ám, se ő, se én. Nagy ez a város. Sok időbe telik, amíg eljut

az ember mindenkihez, akivel közölni kell valamit. Telefonunk, autónk még nincs egyelőre.

— Derék fiúk vagytok, ördöngős fickók! — nevetett Andrej. — De mi se aludtunk ám, mióta a repülőgépek zúgása hallik, elhiheted. Mindjárt kitaláltuk, hogy a mieink jönnek. Tudtuk — most elérkezett az óránk. De ma aztán nehéz éjszakánk volt. Tyüh, de nehéz! Szörnyű hírek terjedtek. Hogy valami gyalázatosságra készül a hatalom! Azt beszélték, hogy sokat közülünk elvisznek istentudja hová, sőt, valóságos Szent Bertalan-éjszakától is féltünk.

— Nem is volt alaptalan a hír. Csakugyan készültek ilyesmire, de mi neszét vettük, érintkezésbe léptünk a Vörös Hadsereg parancsnokával és a tankok megszállták a fontos csomópontokat. Erre persze behúzták a farkukat a gyáva gazemberek. Itt is áll egy tank, a börtön kapuja előtt.

— Tudjuk, tudjuk, Juris — mondta Peter Spare, aki most odajött és megölelte a barátját. — Hallottuk felrobogni az éjjel. Akkor már tudtuk, hogy nem lehet baj ... — Hát hogy vannak az öregeim, mondd? És mi van Aijával?

— Aija is ma szabadul a Toloncházból. Zsubur viszi haza.

Végre felsorakozott a kiszabadultak oszlopa. Kettősrendekben álltak, váll váll mellett, fedetlen fővel a melegítő, jó napon. A börtönőrök a falaknál csoportokba verődve, zavartan, tompán nézték őket. Még nem érték fel ésszel a nagy fordulatot. Tegnap még büntetlenül bánthatták, megalázhatták ezeket az embereket. Ma — övék a világ. Tegnap elítélte őket a törvény. Most, nemsokára ők fognak ítélkezni, új törvényt alkotni, új országot építeni az egész néppel együtt.

A börtönépület felső ablaksoraiban morcos ábrázatok jelentek meg a vasrács mögött. Bűnözők — tolvajok, pénzhamisítók, gyilkosok bámulták a szabadulókat. Nekik nem hozott megváltást ez a nap. Merőn, égő tekintettel néztek le. Mit nem adtak volna érte, ha ők is odasorakozhatnak a tisztelettől övezett seregbe, ők is új életet kezdhetnek. Mázsás sóhajtás szakadt ki a mellükből. Mintha maga a börtön sóhajtana, mintha követ rengetné a nyögés.

Lélekkavaró percek voltak ezek. Andrej Sileniek szeme könnybe lábbadt. Odaintette a börtönigazgatót és remegő hangon rendelkezett.

— Tudom, hogy a raboknak tilos az ablakba állni, de intézkedjék, hogy ma egyetlen embert se büntessenek ezért a kihágásért.

Az oszlop megmozdult és lassú, nehéz léptekkel menetelt a kapuhoz. Mikor az kitárult és a kinn várakozó tömeg meglátta a rabruhás sereget, ezer meg ezer torokból szakadt fel az örömkiáltás és szállt, terjedt, végig a városon, a temetőn, és a sírok, a homokdombok felől új tömegek áradtak a menetelő oszlop elé. Mintha az újjongó nép életre keltette volna az elhúnyt testvéreket, mintha feltámadnának azok is, nemcsak a börtönök élő-halottai.

Késő éjszakáig lelkesedett, ujjongott a tömeg. Az emberár nem apadt az utcákon, a nép tenyerén hordozta kiszabadult hőseit. Új dalok születtek, harsogtak mindenfelé. A nyárspolgár kikandikált ablaka függönye mögül és neszketve várta, mit hoz a jövő? És valahányszor egy tüntető csoport elhaladt a Rigai Kastély mellett, a volt diktátort hideg veríték lepte el. A telefonhoz kapott és segítséget, védelmet kért innen is, onnan is. Még csak a Drámai Színházig ért a tömeg, de ő, halálos rettegésben, máris a kagylóba kiáltott:

— Segítség! Benyomták a kaput!

Pedig senkinek eszébe se jutott ma ilyesmi. A nép méltóságos nyugalommal hömpölygött fővárosa utcáin és ünnepelte a szabadság első, verőfényes napját.

Második könyv

ELSŐ FEJEZET

1

Peter Spare szabad ember volt, otthon volt megint. Az első éjszakán le se húnyta a szemét. Egész nap az utcákat járta a tüntetőkkel, testét-lelkét átitatta a nap és a levegő. A régi, meghitt helyek, utcák, sétaterek, házak, emberek — mind, mind csupa mese. Nem tudta még, hol lesz a helye ebben a mesevilágban? Négyévi rabság után nem értette, nem érezte még minden idegszálával, hogy senkise bánthatja, sértegetheti, mehet, ahová akar, hangosan kimondhatja, amiről eddig csak suttogni merészkedett.

Szabadság, áldott nyári napsugár! Hársak sűrű zöldje, világos mezők... És más szabadság ez most, mint amit elvettek tőle, nem testi szabadság csupán. Igazi szabadság, száz és százezer ember, az egész nép, a haza szabadsága. Kinyíltak a kapuk az emberi lélek számára is. Egyenesedj fel, ember és menj bátran, büszkén, az új, méltó élet elé!

Igen, ez a gondolat bódította még a napnál, a virágillatnál is jobban. Rámosolygott a világra, minden szembejövőre és mindenki visszamosolygott, mintha valamennyien tudnák, hogy ő ki és miről elmélkedik.

— Mihez fogjak? Hol kezdjem el? — kérdezte Silenieket, mikor a Központi Bizottság első ülésére indult.

Andrej mosolyogva a vállára tette a kezét.

— Pihenéssel kezdd, Peter! Legalább egy hétig pihenj és szokd meg az új állapotot. Megszolgáltad a pihenést.

— Nem vagyok én fáradt! — ellenkezett. — Hogy ülhetnék veszteg, dologtalanul, mikor köröskörül forr a munka?

— Ne félj, pajtás, dolgozol még majd eleget. Munka van rogyásig. De egyelőre csak szídd tele a tüdődet jó friss levegővel és készülj a rajtra. Mert hosszú a pálya, nagyot kell futni!

Ugyanezt hajtogatták a többiek is — Juris Rubenis, meg a mókás Ojar Sniker. Még Aija is ezt a nótát fújja. Ha nem tudná olyan biztosan, hogy szeretik, talán meg is bántódna, amiért így gyámkodnak fölötte. Távol akarják tartani a munkától. Pihenj, pihenj — egyebet se tudnak tanácsolni. Egyszer aztán egy kirakat tükörablakában meglátta sápadt, beesett arcát, a mellette állók barnapiros képe mellett és megértette, miért aggódnak miatta. Mégse tudta elképzelni, hogy lődörögjön egy álló hétig naplopó módjára. Hogy ő csak egyen, aludjon, unatkozzon, mikor mindenki dolgozik és a helyzet fáradhatatlan erőfeszítést kíván.

Késő este ért haza és ekkor csendes ünnepet ült a Spare család. Az öreg Spare fel-alá járt, pipáját szíva, hallgatta a fiatalok beszédét és csak a szája szélén bújkáló mosoly árulta el az érzését. Spare anyó alig fordította el a szemét Peterről és minduntalan megkérdezte, nem kell-e valami? És bár szép, meleg nyári este volt, Peter, csakhogy az édesanyjának kedvére tegyen, engedelmesen belebújt a kötött szvetterbe.

Aija, Juris Rubenis, Ojar Sniker és Peter, a nyitott ablakban beszélgettek. Élénken, lelkesen tárgyalták, hogy mi minden újat, szépet hoz a jövő és megemlékeztek a multról, a rabság, a szenvedés, az elszakadás keserves éveiről. Peter és Ojar eldicsekedtek a ravaszságukkal — hogyan teljesítették a feladatukat, a párt utasításait, a börtönőrök orra előtt. De elmondták azt is, mit szenvedtek a magánzárkákban, a szigorított fogságban. Emlegették a hű, igaz bajtársakat, de a kishitűeket is. Vége-hossza nem volt a sok történetnek. De Ojar egyszerre más témát vetett fel.

— Igaz is. Mit gondoltok, kit látok ma a Malom-utca meg a Valdemar-utca sarkán? Azt a hekust, aki engem lebuktatott. Hisz ismeritek a Gorillát!

— Igen, igen, az a hosszúkarú, zavaros szemű...

— Nahát elémbukkant Tüstént rámismert a tetves, láttam a képin, de úgy tett, mintha nem látna. Roppant szerény, félős lett egyszerre. De én rászóltam: „Mi az, kedves Gorilla? Miért olyan

tartózkodó? Csak nem tagadja meg a régi barátait? Alljon meg egy percre. Mondanék valamit." A füle botját se mozdítja, csak lépked tovább és jobbra-balra néz, hogy merre ugorhatna meg. Éppen be akart surrani egy kapun, mikor megragadtam a kabátja szélét. Ejnye, fiatalember, mondom, mit kergetőzünk mi itt az utcán? Hisz ez valóságos futóverseny. Senkise fizet a látványosságért, pedig maga, úgy tudom, nem szeret ingyen dolgozni. Sértődött képet vágott, de reszketett, mint a kóbor kutya télen. „Mit akar tőlem" — kérdi. — „Nem ismerem önt. Hagyjon békén, vagy kénytelen leszek..." „Nono, mondom, csak nem akar az Albert-utcában vinni? Én ugyan azt se bánom, vigyen be, gyerünk! Csak azt nem tudom, örül-e majd Fridrikson? Aligha köszöni meg magának. De hogy az általánosságokról a dolog velejére térjünk, mondd meg, tisztelt Gorilla barátom, mennyivel tartozom én az államkincstárnak?"

Kimeresztette a szemét és meglepetésében megkérdezte: „Az államkincstárnak? Miért?" „Hát mindent elmagyarázzak neked, mint egy óvodásnak? Mit fizettek neked értem? Legalább száz latot, igaz?" Majdnem megmondta, hogy mennyit, de észbe kapott, elvörösödött és megint szökni akart. Csakhogy én nem engedtem ki a markomból. „Nem úgy van az, mondom, azt a pénzt egyszerűen kidobták az ablakon. Lám, én szabadon mászkálok, talán még veszedelmesebb vagyok ma, mint akkor voltam. Kivált a magadféléknek! Azt a száz vagy kétszáz latot vissza kell téríteni, be kell fizetni a Nemzeti Bankba, nem gondolod?" A hekus csak idegeskedik, semmi kedve velem diskurálni. „Különbenis, mondom neki, a multkor nyilván egy kis félreértés történt. Mért kellett engem ketrecbe zárni és nem téged? Az állatkertekben általában a gorillát tartják ketrecben, te meg szabadon sétálsz és rémítgeted a jóravaló embereket. Nem, kedves Gorilla, legfőbb ideje, hogy téged dugjanak be. Ott a negyedik épületben sok az üres ketrec most, akad hely, ne félj..."

Így beszélgettek késő éjszakáig.

Végre mégiscsak lefeküdt Peter Spare. Ezer és egynéhány börtönben töltött éjszaka után milyen különös a puha ágy, a tiszta, hűs lepedő. Fűszeres nyári szellő árad be az ablakon. Nem hallatszik kívül a börtönőrök lépése, a kulcscsomó zörgése, nincs ablakrostély az ajtón, amelyen be-be-kandikál az ügyeletes, ellenőrizni, hogy nem sántikál-e valami rosszban, tilosban a rab. Senkise rivall rád, ha tetszik, alszol, ha nem, ébren álmodol vagy a kedves nótádat dudorászod, vagy mezitláb mászkálsz a félhomályban. Azt teszed, amit akarsz. Szabad ember vagy! Micsoda gyönyörűség...

Kora reggel halkan nyílik az ajtó, testeden végigfut a hideg, majd hogy ki nem ugrasz az ágyból. De nem a börtönőr, az édesanyád, a drága lélek! Örökké gondoskodik rólad. Behúnyod a szemed, úgy teszel, mintha aludnál. Vigyáz, hogy fel ne ébresszen, könnyű kézzel megigazítja a takarót, megérinti rövidrenyírt hajadat, felsóhajt és lábujjhegyen kimegy a szobából. Szíved megtelik boldogsággal, sírni szeretnél, elárad benned az öröm. Ó, Peter, Peter...

Másnap előszedte holmiját — világos, nyári ruháját, félcipőt, inget, nyakkendőt, szürke felöltőt — édesanyja gondosan megőrizte négy hosszú éven át, szépen összehajtva, naftalinnal beszórva, éppencsak ki kell szellőztetni, vasalni. És aztán?

Csiekurkaln utcáin kószálva, elbeszélget a régi szomszédokkal, gyerekkori pajtásokkal, aztán magányosan kódorog és elmereng. Eszébe jut az utolsó tavasz, a faúsztatás — áprilisi napfény, friss, halványzölden csillogó vizek. Hosszú tavaszi munkanap, gyantaszagú fatörzsek, parasztkunyhók a folyóparton. Oda tértek be, — csupa megszokott hétköznapi dolog. Semmi különös. De... Peternek eszébe jut egyéb is. Nemcsak házikók voltak ott, persze, hanem emberek is és köztük egy aranyszőke, kékszemű lány. Elli... Azon a tavaszon megígérte neki, hogy Ligo napján odalátogat. Azóta négyszer fordult az esztendő, négy Ligo-nap telt el és ő még nem teljesítette az ígéretét.

Vajjon ott van-e, várja-e még? Nem hiába emlékezik azokra a napokra? Akár hiába, akár nem, az emlékek nem hagyták békén. Közeledik az ötödik Ligo napja és a falu mindössze egy óra vasúton... — ez a gondolat megragadta és nem eresztette el többet. El kell oda menni, körülnézni, vajjon úgy van-e még minden, ahogy volt? Az ünnep előtt való napon felszállt a vonatra és odautazott. Senkise kérdezte, hová megy és miért — szabad ember volt.

2

Elli csodálkozott is, de még inkább zavartnak, szórakozottnak látszott az első percben és egyikük se tudta, mit szóljon, miről beszéljen, hogy viselkedjék.

— Hát kiszabadultál! — Elli mosolygott és az arca kipirult. Peter pedig csak magában gondolta: hogy megszépült! Valóságos szépség...

Valamikor, négy év előtt is itt ültek, ezen a nagy kövön, amit időtlen idők előtt simára hömpölygetett a folyó. Akkor is így csobogott a víz mellettük, forgókat alkotva, ahol a part beszögellése zavarja folyását. Csak a cserjés lett sűrűbb és nagyobb, a levélzet is sötétebb talán. És ők maguk nem tudnak úgy beszélgetni, összebújni, mint akkor. Az évek sok mindent elvittek, no meg, persze, hoztak is egyet-mást. Peter nem ül olyan zavartalanul Elli mellett a kövön, szinte megijed, ha véletlenül hozzáér. Hová lett a régi meghittség? — azt bizony újra meg kell szerezni, hódítani.

— Hát igen, szabad ember volnék megint. Mintha nem is olyan régen szakadtunk volna el egymástól...

— Az ám. Csakugyan...

— És... eszedbe jutottam · néha? Haragudtál talán, amiért nem jöttem el Ligo napján, ahogy ígértem?

— Eleinte bizony nehezteltem. Nem tudhattam, hogy lefogtak. Csak utána való ősszel, a tutajosoktól hallottam. Akkor restelkedtem is, hogy haragudtam rád, hiszen nem tehettél róla. De én azt hittem, elfeledkeztél az ígéretedről, nem érdekel már a dolog. Mit tudhattam...

— És most mit gondolsz?

— Mit gondoljak? Te még semmitse szóltál.

— Hát szóljak, azt akarod?

— Te tudod, mit mondj, mit ne mondj.

Erre aztán közelebb húzódott és hogy a lány se ült odább, meg is fogta a kezét. Elli csendesen, szinte engedelmesen várakozott. Jó volt érezni puha, lányos vállát. Milyen tiszta, nyugodt, ragyogó szőke... A bokrok között madarak röpdöstek, túl a folyón az ég szélét tüzespirosra festette a lenyugvó nap. Ladik siklott el a part mellett. Ketten ültek benne, a legény evezett, a lány, a víz fölé hajolva, fehér és sárga vízililiomokat tépegetett. Messzebb valahol a Ligo dalát dúdolta valaki halkan.

Peter megvárta, amíg a ladik eltűnik a fordulóban, csak akkor kezdett bele:

— Hát, ha megengeded, beszélek.

— Persze, hogy beszélj. Azt várom már régen.

Nem tudta, dehogy tudta azt Elli, hogy mit jelent, mikor magas sötét falak olyan szűkre zárják a világodat, hogy még a szemedet se tudod hová vetni, még annak sugara is, mint a fáradt nyíl, visszahull a lábad elé. Mit tudhatta, mit jelentett, mikor hideg téli éjszakákon, a priccsen hánykódva, virrasztva, gyönyörűséges képe-

ket idéztél a messze multból, azokhoz menekültél a kénytelen egyedülség dermesztő hidegében. Most nyár van és meleg, szemed előtt a határtalan tér, de a bánat, ami szorongatott ott a bortonben, valahányszor a szeretteidre gondoltál, benned fészkel még ma is. Az élet még nem tudta átmelegíteni a szívedet.

Ha Elli érti mindezt, akkor nem hallgat olyan sokáig és nem várja, hogy szóval is kimondja, amit a szeméből kiolvashatott első tekintetre. Akkor érzi, hogy szerető érintéssel, biztató pillantással, szívből fakadó jó szóval kell közeledni meggyötört lelkéhez, hűvös nyugalom és számonkérés nélkül. De honnan tudhatta volna? Peter nem is várta tőle, nem illette szemrehányással, dehogyis. Inkább hálás volt neki, amiért nem úgy fogadja, mint idegent, hanem az első, habozó „maga" után, baráti tegezésre tér vissza. Nem, csak semmi szemrehányás. Bizonyosan írt volna is neki, ha tudja hová és miképp. Ő viszont lehetetlennek érezte, hogy a börtönből írjon. Ki tudja, nem keverné-e bajba az ilyen levél a szomszédok és a falu előtt? Mindennek most már semmi jelentősége.

Felrezzent gondolataiból, nagyot sóhajtott és el is pirult, mikor kimondta:

— Én egész idő alatt mindig gondoltam rád.

— És mit gondoltál? — a földre nézett és cipőjével tologatta a kavicsokat.

— Sokmindenre gondoltam. Az első találkozásunkra... Meg aztán, hogy mennyire csodálkoztam, mikor egyszer reggel látom, hogy piszkos törülközőmet kimosták, lyukas harisnyámat megstoppolták.

— Ugyan már, érdemes is emlegetni... Apróságok...

— Ne mondd ezt, Elli. Ezek az apróságok nyitották ki a szememet. Figyeltelek és lassan ráébredtem, hogy ha te körülöttem vagy, hát otthon vagyok, akár az édesanyámnál... Aztán gondoltam egyébre is. Hogy a kezemre ütöttél, mikor a kútnál hozzádnyúltam és meg akartalak csókolni... Egy héttel később pedig meg is csókoltalak és akkor már nem ütöttél meg...

— Nem is a kútnál volt...

Elli előrehajolt, nem akarta, hogy Peter lássa a kitüzesedett arcát. Peter még jobban lehajolt, szeretett volna a szemébe nézni, de sehogyse lehetett.

— De a második eset itt volt ezen a helyen, igaz-e?

— Lehet — felelte szinte közömbösen, de a fiú jól tudta már, hogy ez csak amolyan alakoskodás. A börtönben megélesedett füle még a lány szívének gyors dobogását is hallotta.

— És ha nincs ellenedre, hadd mondom meg — igenis, elgondoltam, többízben, sokszor, hogy így együtt ülünk majd megint ezen a kövön. Tisztán láttam és féltem, hogy csak álom és nem teljesedik be soha.

— Mért féltél ettől?

— Hátha nem talállak meg? Elköltöztetek, azt se tudom, hová..

— Azért? Igen, persze... És még mit gondoltál?

— Hogy milyen jó lenne, ha minden úgy lenne, ahogy volt és ott folytathatjuk, ahol elhagytuk. Mert akkor — akkor végre megtaláltam a helyemet a világon és keresek egy rigai házban egy fészeknek való helyecskét, ahol két madár elfér.

— És ezt nem gondoltad meg azóta? — Elli még mindig nem nézett rá. — Most más idők járnak és te bizonyosan nagy dolgokat fogsz mívelni. Máson jár az eszed.

— Dehogy gondoltam meg, tőled függ minden! Most te beszélj, Elli, rajtad a sor.

— Komolyan mondod? Azt is, a madárfészekkel, meg a két madárral?

— Igen, Elli... Azért jöttem, hogy ezt megmondjam neked.

— Én meg semmitse szólok. — Csak nevetett halkan, hirtelen fölegyenesedett és bátor, nyílt mosollyal a fiú szemébe nézett. Erre aztán magához ölelte és szájon csókolta. Igen, minden úgy volt megint, mint régen.

— Mikorra gondolod? — kérdezte a lány.

— Mihelyt munkám lesz és keresek.

— De hát minden bútor nélkül mégse lehet. Legalább egy ágy, egy asztal, meg egy szekrény csak kell!

— Igazad van, kedves.

— És még valamj edény is. A községi jegyző éppen most kínál egy asztali készletet. Aranyszélűt.

— Csakugyan?

— Az ám. Meg egy fiókos szekrényt, világos karjalai fából. A tálalón nagy és kis poharak állnak, a kicsik elől, a nagyok hátul. Mult ősszel láttam náluk, mikor a felesége nevenapját ünnepelték. Az asszony rokonunk valahogy, édesanyám révén. Faliórájuk is van, szép barna állványú. Olyan lenne jó nekünk is...

Köd lebeg a folyó felett, tovább kúszik és fehér leplet von a rétek fölé. A bokrok apró szigetekként emelkednek ki belőle. Fürj pityp:lattyol valahol a rozs között, a legelőn halkan nyerítenek a lovak. Az első csillagok sápadtan villognak a júniusi égen.

— Gyerünk haza, legfőbb ideje! Megszólnak a szomszédok. És beszélnünk is kell, apámmal, anyámmal.

Az öreg Liepiny kétlovas középparaszt volt, királyi önérzettel székelt a húsz hektárján. Peternek ez persze eszébe se jutott aznap este. A boldogság a torkára forrasztotta a szót, Ellire hagyta, hogy beszéljen mindkettejük helyett. 27 éves fiatal élete során talán még sose érzett olyan félszegséget, mint amikor a jól megtermett, nagybajúszú gazda odalépett hozzá és cuppanós csókot nyomott az arcára.

— Isten adja, hogy jól menjen a sorotok — mondta. — Bár kommunista vagy és nem lehet tudni, merre vissz az utad, de az élet majd csak eligazít.

Az asszony alighanem azt várta, hogy Peter majd kezet csókol neki, de annak eszébe sem jutott, így be kellett hát érnie az anyónak is egy arccsókkal. Asztalhoz ültek. A kisüsti sör ízletes volt és a Ligo napjára készített ennivalóra se lehetett panasz.

Három napot töltött Peter a Liepiny tanyán. Bejárta Ellivel a közeli erdőket, csónakáztak és megbeszéltek mindent, amit ilyenkor szokás. Azt is megtanulta közben, hogy csinos asztalterítő és ablakfüggöny nélkül rendes családi életről szó sem lehet. És, ami még fontosabb, hosszú, fehér selyemruhába kell öltöztetni a menyasszonyt, mikor az oltár elé vezeti. A hétköznapi élet részletei karikába zárultak körülötte, de ő ügyet se vetett rájuk. Nem gondolkozott, nem kétel kedett. Kész volt megadni minden árat a várt nagy boldogságért. Csak harmadnap este utazott vissza Rigába. Az öreg Liepiny vitte ki az állomásra.

5

Alig szabadult Andrej Sileniek a börtönből, a Központi Bizottság rábízta a rigai kerületi bizottság megszervezését. A régi harcos eleinte mindent újnak, különösnek látott. Annyi évi földalatti munka, kemény üldöztetés után nem egykönnyen szokta meg, hogy egyetlen hekus se szegődik a nyomába. Úgy volt ezzel, mint aki hosszú, nyomasztó álomból riad fel és csak lassan ébred az ellentétes valóság tudatára.

Milyen furcsa is, hogy az újságosbódék nyíltan árusítják a

„Harc"-ot,* amely most formában és terjedelemben megnövekedett. Egyszerű, komoly szedése még mindig elhalványult a polgári lapok rikító, vastagbetűs címfelírásai mellett, de azért mégis napról napra nőtt, erősödött a lap, elfoglalta megillető helyét a nép életében. Az első napokban még jelentették a rendőrök a Belügyminisztériumban, hogy a „Cinijá"-t nyíltan terjesztik és a polgárok izgatottan összesúgtak, de aztán belenyugodtak ebbe is, mint a kommunista párt törvényesítésébe.

Az új kerületi bizottság Andrej Sileniek vezetése alatt, egy régi belvárosi faházban ütött tanyát. Senkinek se jutott eszébe kitelepíteni valamelyik ügynöki irodát, vagy efféle nevezetes intézményt és kiigényelni a helyiséget a bizottság céljaira. A lett bolsevikok megszokták, hogy pincék homályában, erdei tisztáson és külvárosi hátsóudvarokon végezzék munkájukat és most, a legalitás kivívása után is készek voltak a legszerényebb helyiségekben dolgozni. Az új bizottság hajlékának egész bútorzata két-három egyszerű asztal és néhány ócska szék volt, egy telefonkészülék meg egy vén dívány. A főpénztári szobában nappal a látogatók ültek a díványon, éjjel Sileniek aludt rajta. Személyes ügyekre nem maradt ideje, azért magánlakást nem is bérelt. Ejjel-nappal a kerületi párthelyiségben tartózkodott. Ebédet, vacsorát a közeli vendéglőből hozatott és ott költötte el az irodában, sokszor egyik kezében a kanállal, másikban a telefonkagylóval.

Reggeltől késő estig élénk forgalom volt az irodában. A párttagok, a régi és új pártmunkások utasításért jöttek. De odaszoktak az egyszerű polgárok is, előadták panaszukat, kívánságaikat, segítséget és igazságot kerestek. Mindenki elmondta, ha valami nyomta, bántotta a közéletben. Tudták, hogy a bizottság kivizsgálja az ügyet és változtat, amin lehet. Élénkvörös kis zászló jelezte a bejárást és akinek még kétsége lett volna, hogy jó helyen jár-e, azt felvilágosította az ajtóban álló, piros karszalagos ifjúmunkás.

Andrej nemigen aludt napi négy-öt óránál többet. Kevés volt a pártmunkás és rengeteg az elintéznivaló. A régi állami gépezet, a városi közegek és a rendőrség rosszul szolgálták az új kormányt.

A lakosság körében a törvényesítés első napjától kezdve nagy tekintélyre tett szert a párt. Ezt a tekintélyt óvni, erősíteni kellett. A nép hitt a Központi Bizottság minden szavának és választ várt tőle a felmerülő kérdésekre. Olyan emberek is, akiknek eddig csak

* „Harc" — a lettországi Kommunista (bolsevik) Párt organuma.

ködös, torz fogalmuk volt a kommunistákról, most a „Cinija" hasábjain keresték gondolataik tisztázását. Persze, sokan terjesztettek rémhíreket, izgatták a szenvedélyeket. A nép zajlott, mint az olvadó jégpáncél, nekifeszült minden gátnak és át is töri, ha hatalmas erejét nem terelik helyes irányba.

Andrej és illegális munkatársai felelősségük teljes tudatában voltak, de nem ismerték erejük mértékét. Vajjon tudják-e teljesíteni, amit ígértek? Vajjon követi-e őket mindvégig a dolgozó tömeg? De nem, ebben nem kételkedtek, csakhogy eljött az idő, amikor meg kell mutatni, hogy a párt megbízható vezető és előreviszi az országot a történelemtől kijelölt úton.

Nehéz dolguk volt. Ki kellett építeni az állami igazgatás gépezetét és nem akadt elég kipróbált, tapasztalt tisztviselő, hivatott, képzett publicista. Másrészt azonban komoly harci tapasztalatok halmozódtak fel az évtizedes erőfeszítés folyamán, testvéri segítséget adott a nagy szovjet nép, és — ami a fő, a döntő — a párt hitt magában és igaz ügyében.

Délután négy órakor az üzemekben és hivatalokban csaknem mindenütt végetért a munka, de az új élet építői számára akkor kezdődött a munkanap második fele és belenyúlt az éjszakába, sokszor elhúzódott másnap reggelig. Gyári és kisipari munkások, kikötői és vasúti dolgozók, tudósok, írók, művészek és artisták váltakoztak Sileniek irodájában. A rakodómunkás után egyetemi tanár jelentkezett, a tengerész után az opera szólistája. Hivatalok és vállalatok szünetelenül telefonáltak, megbízható pártmunkásokat kértek. „Küldjetek sajtót", „küldjetek oktatókat", „meg kell világítani, magyarázni a kérdéseket".

Az élet lüktetett. Sileniek lelkét büszkeség töltötte el. A nehéz időkben elszórt mag nem hullott köves talajba, a vetés kikelt, dúsan nőtt, ért köröskörül. A kommunisták kemény munkája nem veszett kárba. Szavuk most visszhangot vert az egész országban, százezrek és százezrek igyekeztek valóra váltani.

Szép évek, felejthetetlen évek! Olyanok, mint a tavasz, mint az ifjúi lelkesedés, mint az új gondolat szárnyalása. Önfeledt, fáradást nem ismerő erőfeszítés éjjel és nappal, a népért való lendületes munka — ennek adta most egész valóját Sileniek és Zsubur, Aija és Juris, Peter és annyi más. Mindenki ott dolgozott, odaállították, ahol a legjobban kellett, a leghasznosabban munkálkodhatott. De bárhol, bármit csináltak, lehetőleg minden nap átbeszélték Sileniekkel. Mohók voltak, telhetetlenek, semmi se volt elég, amit elértek.

Edgar Pramniek műtermét ezekben a napokban ellepték az ismerősök. A jóbarátok tudták, hogy ottlétük nem zavarja munkájában és elnézésével visszaéltek a kevésbbé jóbarátok is. Hol is lehetne még olyan szabadon, kellemesen diskurálni mindarról, ami most annyira foglalkoztatja az értelmiséget? Olga gondoskodott, hogy mindenkinek jusson egy csésze illatos fekete, vagy egy pohárka jófélé szesz, akinek az kellett. Az ötödik emelet magasságából élvezték az elébük táruló panorámát, a háztetők, kémények és templomtornyok rengetegét a nyári ég hátterében. Úgy érezték itt, hogy a hétköznap, a városi tülekedés, az egész zajlo élet fole emelkedtek és naiv büszkeséggel tekintettek le rá. Ez persze csak önámítás volt. Ezer szál fűzte minden gondolatukat, egész mivoltukat a lábuk alatt nyüzsgők sorsához, az élet visszhangja elérte őket, akárhová vonultak is. Hiába mondogatták magukban — „mi és a tömeg" — alig ereszkedtek pár emelettel lejjebb, alig léptek egy-kettőt a földön, máris parányai lettek a tömegnek, amelyet gőgösen alsóbbrendűnek, közönségesnek minősítettek. Ugyanazok a törekvések és szenvedélyek lüktettek bennük is, az egyetlen különbség az volt, hogy a döntő órákban hiányzott belőlük a tömegek merészsege, odaadása, egybeforrása.

Pramniek már befejezte nagy képét és baráti körének figyelmét nem kerülte el az utolsó színfelrakás jelentősége — a zászló a közepen égőpiros lett. Sausum nem is állta meg észrevétel nélkül.

— Mit gondolsz, öregem, időálló az a vörös szín?

A festő pár lépésre távolodott a művétől, leplezetlen büszkeséggel szemlélte és határozott igent intett.

— Hát nem látod, hogy megeleveníti az a vörös folt az egész képet? Életet és értelmet visz belé. Amíg nem volt ott, még különbözőképpen lehetett magyarázni.

— És ha te magad más értelmet magyarázol majd bele egyszer? Nem fog zavarni, kirikítani belőle a vörös?

— Az én zászlóm színe már nem változik. Marad, amilyennek festettem.

— Hátha az élet mégis módosítja a nézeteidet?

— Hiszek a népben — felelte Pramniek. — A nép nem téved. Mondd, Sausum, nem érzed magad is, mennyi erőt, frisseséget hoztak ezek a napok? Eddig panaszkodtál: „nem tudok miről írni" —

„utálom a hatalom örökös magasztalását, a talpnyalást" — és most? Megmutathatod az igazi életet. Rá se lehet ismerni a lapodra. Csupa hús-vér valóság. Pedig, őszintén szólva, még nem tudtok igazán bánni a gazdag, új anyaggal, se te, sem munkatársaid. Nem tudtok, nem is egészen akartok. És mégse torzíthatjátok el az új valóság szépségét. Átvilágít minden kétségeskedésen, közömbösségen, rejtett szándékon, ahogy a művészi dombormű érvényesül még akkor is, ha kontárok átmázolják. Boldog idők virradtak ránk, Sausum. Ujjongani kell, nem zsémbelni.

— A temperamentumok különbözők, Edgar.

— Nem temperamentum dolga ez, barátom. Hinni kell és megérteni a dolgokat. Vagyis — előbb megérteni és azután hinni, kételkedés nélkül.

— Te hiszel?

— Hiszek, mert megértettem a dolgok menetét és most boldog vagyok. Aki a néppel tart, nem tévedhet.

Magas termete kinyúlt a műterem közepén, mindenki láthatta, hogy nem pózol.

— Valóságos rajongó lettél és meg kell vallanom, a rajongásod ragadós.

A festő a fejét rázta és nevetett.

— Lám, lám! Most meg már rajongónak minősíted az embert. Eh, ez csak a régi nóta. Nézd meg az oroszokat. Minden tiszteletem az övék. Megvalósították azt, ami eddig egyetlen népnek se sikerült. Ők lázadtak fel először a földgolyón a tőke zsarnoksága ellen. Izzéporrá zúzták és új világot építenek. Hát nem világos, mint a nap, hogy csak az egész nép erőfeszítésével lehet megalkotni az igazság és a szabadság nagy országát, az egész világ dolgozóinak ideálját? És azt hiszed, lehet ilyet alkotni csupa rajongással, vakhittel, ahogy az úgynevezett nyugati civilizáció képviselői hajtogatják? A vakhit bódulat, addig tart, míg a bódítószer hatása, ezzel együtt végetér a mesterségesen felfokozott aktivitás is.

— Nem, Sausum — folytatta egyre tüzesebben — a vakhitűek már rég kifulladtak volna, az orosz nép ereje pedig egyre nő, mert tiszta forrásból, világos öntudatból, ősi bölcseségből merít. Puskin, Tolsztoj, Herzen, Csernyisevszkij, Makszim Gorkij és a nagy Lenin — hány lángelmét adott már az orosz nép az emberiségnek! Hát az ő alkotásuk nem népük erejének lelkének sűrített kifejezése? Nem vakhit gazdálkodik itt, hanem mélységes bölcseség.

Nem a szenvedély múló lobogása, hanem kimeríthetetlen alkotóerő. A történeti igazság, a hivatás tudata — ez teszi őket olyan naggyá.

— Igen. És a feltétlen igazságosság, az etikus magatartás más népekkel szemben — tette hozzá elgondolkozva a szerkesztő.

— Ez az! — lelkesedett Pramnieks. — Emlékszel, mikor — nem is olyan régen — Lettország sorsáról beszélgettünk? Azt hiszem, ma már minden hazáját szerető lett megértette, hogy végtelenül sok tanulnivalónk van az oroszoktól és csak a reménytelenül tompaeszű restelli a tanulást.

Másnap váratlan vendég mutatkozott a műteremben — Hugo Zandart. A festő szemöldöke a homlokára futott, annyira meglepte a kávés új formája. Ruháján nyoma se látszott a szokott nagyvilági eleganciának, kezéről eltűnt a briliánsgyűrű. Sötétkék munkászubbony volt rajta, élénkpiros nyakkendő, fején nem kalap, hanem világosszínű sapka, szóval — Zandart elindult a „proletárosodás" útján. Üdvözlés után egy karosszékbe ereszkedett és megkérdezte a festőt:

— Meddig fogsz még itt mohosodni a műtermedben? Azt hittem, már rég múzeumi vagy főiskolai igazgató lett belőled.

— A festő ecsettel dolgozik a népért, kedves Hugo.

Zandart csak legyintett.

— Tudom, tudom, de a te összeköttetéseiddel mostanában igazán nyereségesebb foglalkozást is találhatnál. Addig kell mocorogni, amíg nem ültek még be mindenüvé. Aki most alszik, aztán már hiába kapkod.

A festő nevetett.

— Talán te már működöl? — kérdezte enyhe gúnnyal.

— Nekem, sajnos, egyetlen jó emberem sincs az új hatalmasok között. Ha te egy szót szólnál értem Sileniek barátodnak, abból talán kisülne valami. Gazdasági tapasztalatom van bőven, az pedig kell a kommunistáknak is. És mindig haladó gondolkodású voltam, ezt jól tudod, egészen más, mint a társaságombeliek. Ha engem megtesznek valahol igazgatónak, mondjuk, hát megmutatom, hogyan kell dolgozni, szervezni.

Pramnieket egyre jobban csiklandozta a nevetés.

— Persze, persze, eziránt semmi kétségem. Aki téged ajánl, az nem marad szégyenben. Csak az a baj, barátom, hogy Silenieknél ilyen tekintetben nincs szavam. Gazdasági vonalon az én ajánlásom a nullával egyértékű. Már csak magadnak kell beszélned vele. Vagy mással esetleg.

Zandart savanyúan mosolyogott.

— Magamnak? Attól nem sok jót várhatok. A külsőm nem a mostani ízlés szerint való. Nagyonis elpocakosodtam, sajnos.

Azzal fel is állt, mentegetődzött, hogy sok a dolga, fejébe húzta a sapkát és elment.

A művész utánanézett, tűnődve ült pár percig, aztán folytatta a munkát. Félóra multva ismét régenlátott vendég tűnt fel a műterem küszöbén — Edit Lanka. Pramniek szeme felcsillant — a szép embereket mindig szívesen látta. Tréfásan meg is kérdezte mindjárt:

— Ahá! Végre talán mégis rászántad magad és ülsz nekem egyszer. Régesrég elkészítettem a vásznat, fel is raktam az alapot.

— Így ruhában? Miért ne? — adta vissza a tréfát. — De másképp eszemben sincs. Mit szólnának az ismerőseim? Például Sileniek. Igaz is — jár még hozzátok? Vagy már tudni se akar a régi barátairól?

— Nagyon tévedsz, Edit, Sileniek most is az, aki volt.

— Szívesen találkoznám vele. De nem a hivatalában, hanem így, baráti körben. Kíváncsi vagyok, most is olyan kedves, közvetlen és egyszerű-e, mint azelőtt. A hatalom többnyire megrontja az embereket.

— Andrejt nem lehet megrontani. Nem olyan ember az. Ha eljössz egyszer, amikor nálunk van, könnyen meggyőződhetsz róla.

— Na jó, majd telefonálj, hogy jókor tudjam.

— Megígérem.

Egyebet nem is akart a szépasszony, hamarosan elköszönt.

— Kedves vagy, Edgar — mondta kezet nyújtva. — Egyszer talán csakugyan rászánom magam és ülök neked.

5

Július elején Felix Vilde — illetőleg most Ernest Salmin — titkos lakására falusi vendégek érkeztek: Vilde apja és bátyja, Herman, agronómus és ajzargzászlóalj-parancsnok. Felixet így nappal meglátogatni elég kockázatos dolog volt, mert ezen a vidéken minduntalan kommunistákba vagy velük együttérzőkbe botolhatott az ember, de az öreg Vilde nem nyugodott, amíg el nem vezették a fiához.

Herman már levetette az ajzargmundért és szerény polgári ruhába bújt. Az öreget ellenben elárulta a külseje — nagytestű,

potrohos ember volt, pirosarcú, álla alatt vonuló körszakállal. Mérföldről meglátszott rajta a kulák. Épenhogy befért a nagy karosszékbe. A meleg kifullasztotta, színes zsebkendőjével törölgette kopaszodó fejét.

— Ezt aztán bölcsen csináltátok — korholta a fiát. — Ulmanis nagyhangon hirdette: „Én kitartok a helyemen, tartson ki mindenki!" — És most a járási székházon vörös zászló leng és a rendőrök mutatkozni sem mernek. Minden béres, minden éhenkórász kikaparhatja a gazda szemét, hajszála se görbül. Hogy lehet ezt az életet kibírni?

Herman savanyú mosolyra görbítette száját, arca idegesen rángatózott.

— Rossz politikus vagy, apám. Most alkalmazkodni kell. Légy diplomata és gondolj a jövőre.

— Hermannak igaza van — tódította Felix. — Most az alkalmazkodás a legfontosabb. Az ember fogja be a száját és a világért ki ne mondja, amit gondol.

— Gyönyörű állapot, mondhatom — zsörtölődött az öreg. — Gyalázatosságokat vágnak a fejedhez, embernyúzónak, piócának titulálnak, fenyegetőznek, hogy elveszik a fele birtokodat, te meg csak bólogass, fogd be a pofádat. Mi jogon akarják elvenni a földemet, ezt mondd meg? Hiszen híres jogász vagy, kitanultad a jogi tudományokat. Magyarázd meg, hogy nyúlhatnak ahhoz, ami az enyém? Van olyan törvény, ami ezt megengedi?

— Hozzányúlt már valaki?

— Még nem, de egyébről se beszélnek. És addig beszélnek, amíg egyszer csak elkezdik. Vissza is követelem akkor a sok pénzt, amit az iskolázásodra költöttem.

— Ugyan, apám, hát igazán azt hiszi, hogy ilyen időkben jogi tudással elérhet valamit az ember? A jog örökösen változik, minden attól függ, kinek a szempontjából nézzük a dolgokat. Amíg a hatalom a mi kezünkben volt, mi határoztuk meg, hogy mi jogos, mi jogtalan, most ők rendelkeznek, hát ők döntik el, nem kérdik, mi tetszik nekünk, mi nem.

— Mi meg csak nézzük ölbetett kézzel, ugye? — Az öreg Vilde tán fel is ugrott volna, de a szék karja szorosan fogta.

— Egyelőre nem tehetünk mást — állapította meg komoran Herman. — És elég türelmesen nézzük az ügyeket, annyi tény. Micsoda handabandázást visznek végbe az ajzargok körül is! Csak mert volna egy újságíró azelőtt ilyesmit firkálni, nem is az egész szervezetünk-

ről, de akárcsak egyetlenegy tagjáról, tüstént odavágott volna a miniszterünk. És nem is vártunk volna, míg ő odavág, hanem elintézzük mi magunk, hogy csakúgy zúg bele az ország! Most? Összevissza pocskondiáznak és mukkanni se lehet. Nem, apám, egyelőre figyelünk, szemlélődünk — most ez a lecke! Veszteg maradni és figyelni...

— Olyan jól megtanuljuk a leckét, hogy végül is beledöglünk. Adj egy szivart, Felix.

Felix bement a szomszéd szobába és egy doboz finom csempészszivarral tért vissza. Mind a hárman rágyújtottak, egy üveg konyak is került az asztalra és az öreg két-három pohárka felhörpintése után valamennyire megnyugodott. Most már tárgyilagosabb hangon faggatta a fiát.

— Mondd, de komolyan — te mégis csak bennfentes vagy — mi lesz itt? Nem kéne valamit csinálni a birtokkal? Ne osszuk ketté? Rádirattam a felét.

Most Herman is kérdezősködött.

— Vérontásra kerül a sor, mit gondolsz?

Felix elgondolkozva felelte:

— Ki tudhatja? A régi rezsim nagyon is sok megbotránkoztató tényt teremtett. A tömeg gyűlölete napról napra nő irántunk, ha szabadjára eresztik, még rémuralom is lehet.

— A mieink a falun teljesen elvesztik a fejüket — panaszolta Herman. — Olyan puhák, mint a rongy. Mások meg idegeskednek és ha nem tartjuk féken őket, hát kirúgnak, mielőtt itt az ideje és azzal rontják a dolgunkat.

— Ugyanaz az eset vidéken is, mint Rigában — fűzte tovább Felix. — Senki se tud, senki se ért semmit. Már pedig ez a homályban tapogatózás a legveszedelmesebb. Olyan hibákat követhetünk el, amiket aztán nem lehet jóvátenni. Kutyaszorítóban vagyunk, hiába.

— Szépen vigasztalsz, mondhatom — morgolódott az apja.

Az ügyvéd vállat vont.

— Mit ámítsalak, apám? Nem mondhatok semmi vígasztalót. Az ajzargok és mi mindnyájan a leghelyesebben tesszük, ha Nikur utasításait követve, behúzzuk karmnukat és csöndben maradunk. Az új hatalommal össze kell férni, meg kell vele alkudni. Dolgozni, ahol engedik, mégpedig úgy, hogy bizalmat keltsünk. Hadd nyerjék meg az új játék első menetét. Később majd elválik, milyen taktikát kövessünk.

— Nehéz az ellenségnek dolgozni — mondta fintorogva Herman.

— Ki mondta, hogy könnyű? De mégis ezt kell tenni. Hidd el, máris felkapaszkodott közülünk nem egy. Éppen a napokban egy szűkebb munkatársam igen szép állásban helyezkedett el. Azt hiszitek, boldogan jár a bolsevik kezére? Szó sincs róla. De mennél magasabb helyre tud jutni valamelyikünk, annál nagyobb hasznát látja az ügy. Erről van szó. Neked is azt ajánlom. Herman, keress helyet magadnak. Mennél erősebb pozíciót. A vezetőségünk tudni fogja, mért teszed és ha a kisemberek pletykálnak, sziszegnek, hogy eladtad magad, az csak jó.

— Igen, igen, erről érdemes gondolkozni.

— És én mit csináljak? — nyugtalankodott az öreg. — Ne próbáljak bejutni a községtanácsba vagy a kataszteri bizottságba?

— Se egyikbe, se másikba — vágta rá türelmetlenül Felix, — Mondtam már, apám, üljön veszteg a gazdaságában, mégpedig derűs, elégedett képpel. Ne szálljon szembe az új hatalommal és ne vitatkozzék, és valahányszor alkalma nyílik, azt hajtogassa, hogy dolgozó paraszt, megérti az új időket és szívesen megbékél velük, csak egy a kívánsága: hagyják művelni a földjét, ahogy tehetségétől telik. Ezt tegye és akkor senki se fogja bántani.

— Hm, hm... — Az öreg Vilde úgy ült ott, mint egy rakás kételkedés.

Így beszélgettek, iddogáltak, szivaroztak késő estig. Tegnapi emberek...

6

Ha Zsubur szomszédai kíváncsiskodnak, hogy mikor megy el hazulról és mikor tér vissza, most talán még úgy se sikerült volna megállapítaniuk, mint azelőtt. A könyvestáskáját ugyan a sarokba hajította még június tizenhetedikén, de hónap végéig nem volt meghatározott munkaköre, azt csinálta, amit a pillanat éppen kívánt. Hol valami kiadóvállalat alkalmazottait hívta gyűlésre, hol egy gyárban alapított új pártbizottságot, vagy a Tűzoltóegylet jubiláris ülésére küldte ki a Kerületi Központ, hogy ismertesse a nép életében történt nagy változás jelentőségét. Soha, semmiféle munkát el nem hárított. Megtanult érintkezni a lakosság legkülönbözőbb rétegeivel és már könnyen felismerte a hallgatók belső arculatát, eltalálta hangulatukat. Tudta, mit gondolnak a kételkedők, mitől rettegnek a nyárspolgárok, miről álmodoznak azok, akik a minap még hatalmasak voltak és mire törekszik az új társadalom igazi ereje — a

munkásosztály. Az átmenet a jogtalanságból a teljes egyenjogúságba olyan hirtelen volt, a változás olyan váratlanul következett be, hogy a fegyelmezetlen, kevésbbé tudatos ember könnyen megszédült. De a munkásság túlnyomó többsége becsülettel megállta helyét, tanúságot tett kommunista neveléséről. A párt és a munkásság nem tűrte a szenvedélyek kirobbanását, önuralmuk megbírkózott a demagógokkal és leplezte a beugratókat.

A tegnapi megalázottak és kizsákmányoltak nyugodt, biztos kézzel fogtak az élet átformálásához, az ellenség nem zavarhatta meg munkájukat. Hiába várta napról napra a vérontást — egyetlen csepp vér se hullott. Hiába leste a rendbontást, a bosszú kitöréseit — csak teremtő munka folyt köröskörül. A proletárok állhatatossága, mérséklete, erkölcsi ereje keresztülhúzta az ellenség számítását, hasztalan agyalt ki búvóhelyein új meg új fogásokat, beugratásokat.

— Mennél jobban megismerlek, annál büszkébb vagyok rád, népem — hajtogatta magában Zsubur. — A régi, rohadt világ figyeli minden mozdulatodat, reménykedik, hogy botlasz, félrelépsz. De te tévedhetetlenül jársz a magad útján, válladon hordva gyönyörű terhedet — a dolgozók becsületét, dicsőségét...

Egyszer az utcán találkozott Marával. Már tavasz óta nem látta. Siettek mind a ketten, de mégse állhatták meg, hogy pár szót ne váltsanak, hát letelepedtek az első szabad padra a Csatorna partján

— Elég rossz bőrben vagy, Zsubur elvtárs — kezdte Mara. — Bizonyosan féllábon állva kapod be a falatot és sose pihensz.

A baráti tegezés Zsubur arcába kergette a vért. Mintha váratlanul megcirógatták volna. Önkéntelenül karonfogta a művésznőt és gyengéden megszorította karját. Mara hasonló, könnyű és meleg szorítással felelt. Egymásra mosolyogtak, kicsit zavartan.

— Te viszont sokkal, de sokkal jobb színben vagy, mint a tavasszal, Mara. Nem árulnád el a csodadoktorod címét?

Mara asszony csakugyan üdébb volt, egészségesebb színű, mint már évek óta. Szeme csillogott, arcáról eltűnt minden fáradtság, közömbösség.

— Jó életem van. Nincs semmi panaszom — nyilván ez a magyarázat.

— Panaszra aztán nekem sincs okom — mondta meggyőződéssel Zsubur — de pihenni egyelőre nem érek rá. Új erőt kéne gyűjteni, szó sincs róla. No, majd később, talán rövidesen. Mondjuk, a hét végén. Vasárnap esetleg kimegyek a tengerhez, barnulni, heverészni.

— De idejében és rendesen étkezni talán máris lehetne...

— Persze, persze. Hiszen ha én szervezett munkás lennék...

— Nem is borotválkozol és nem cserélsz gallért!

— Megadom magam, Mara. Ezentúl eszemben fogok tartani minden aranyszabályt. „Az élet fenntartásához táplálék kell" és így tovább. De hagyjunk már engem. Mi történik nálatok, a színházban?

— Mindenféle. Jó is, rossz is. Több hírneves tagtársam például kitalálta, hogy a művészet most már a fenének se kell és őket a múzeumba fogják rakni. Folyvást veszedelmet szimatolnak és a tiltakozás nemes pózában tetszelegnek. Aztán van olyan, nem is egy, aki szerint művészet ugyan ma is kell, de minden régi érték és mérték a lomtárba való és a művész jelentőségét nem a tehetsége szabja meg, hanem az, hogy milyen ügyesen alkalmaz néhány betanult frázist. Különösen a „félreismert zsenik" válnak ki ilyen tekintetben. Hiszen tudod, milyen túltengő önérzet lakik a művészfélében, még a műkedvelőben is. Tegnap még alig tudott két mondatot értelmesen kivágni a színpadon és ma már főszerepet követel. Ha a direkció ezt megtagadja, hát jajgat és háborog, hogy a fiatal tehetségeket elnyomják.

— És sok ilyen törtető van köztetek?

— Nem is olyan sok. Talán csak kettő-három. De ennyi is elég, hogy megmérgezzék a légkört. Fűhöz-fához fordulnak, lármáznak, hogy a régi sztárokat el kell távolítani. Megfojtanának bennünket egy kanál vízben.

— No és a többi? A kollektíva? Csak úgy nézi, tűri az effélét?

— Senki se akar velük ujjat húzni. Igen nagyra vannak a kapcsolataikkal, a vezetőkig felnyúló összeköttetéseikkel. Fenyegetőznek, hogy a párt így, a párt úgy, panaszt tesznek a pártbizottságnál, isten tudja, micsoda kellemetlenségbe keverik azt, aki szembeszáll velük. Szóval zsarolnak.

— És te elhiszed, hogy mi támogatjuk az ilyen népséget? — kérdezte haragosan Zsubur. — Ismerjük ezt a nótát. Nemcsak a színháznál lábatlankodnak ezek a szélhámosok, ne gondold. Van ez másutt is. Tehetségtelen akarnokok, meggyőződésnélküli karrieristák. De hiába mesterkednek, mi már nem egynek megmostuk a fejét.

— Ti megtehetitek, de mi mit csináljunk? Szörnyű nagy hangjuk van.

— Le kell inteni őket. Mi bátorítani, megnyerni akarunk minden becsületes, igaz tehetséget. A dolgozóknak tán nem kell a művészet? Jobban, mint a burzsoáziának. Értsd meg, Mara, a kommunisták

nagyvonalú emberek, nem kicsinyesek. És elveik vannak. Elnézik a gyarlóságot, az apró hibákat, de tisztességes, lelkiismeretes munkát kívánnak. Ha azt tapasztalod, hogy valami nincs rendjén a színháznál, hát segíts nekünk, ez kötelességed. Nem kell lapulni, mikor a közérdek kiállást kíván. A demagógoktól pedig ne ijedjen meg senki. Mondd nyugodtan a szemébe, hogy demagóg. És úgy mondd, hogy mindenki hallja. Én pedig majd beszélek Sileniekkel, ránk számíthatsz. Több bátorság kell, Mara és kevesebb gátlás.

— Szóval álljuk a harcot, azt tanácsolod? Jó, én megfogadom a szavadat.

Zsubur elkísérte a színházig és onnan egyenesen a kerületi bizottságba ment, Andrejhez. Mindent elmesélt neki és ő figyelmesen meghallgatta.

— Hát igen — mondta végül. — Többet kell foglalkozni a művészeti ügyekkel. Még holnap szóváteszem a Központi Bizottságban. Mara Pavulán egymaga nem sokra megy, nem egy embernek való feladat ez.

MÁSODIK FEJEZET

1

A lettországi Komszomol belvárosi irodájában dolgozott Aija, a Szövetség titkára. Talán az iroda központi fekvése okozta, de esténkint sok olyan ember is megfordult a helyiségben, akinek nem volt közvetlen dolga a szövetséggel. Sűrűn megjelent egyebek között Juris Rubenis, aki most kormánybiztosként működött egy gőzhajózási társaságnál. Időnként meglátogatta a húgát Peter Spare — ezidőszerint egy fűrésztelep vezetője. Még gyakoribb vendég volt azonban Ernest Csunda, a párt kerületi káderosztályának előadója. Nemigen szeretett az íróasztal mellett ülni, a mozgalmas idők az utcára csalták. Reggeltől estig mászkált, sorrajárta az intézményeket és mindent elkövetett, hogy látogatásai eredményesek legyenek.

A pártba még 1939 őszén lépett be, de a tagság nem sokat tudott a földalatti időkben kifejtett működéséről. Mindig úgy emlegette a vezető pártmunkásokat, mint akikhez régi, szoros kapcsolat fűzi és egész viselkedése bizonyította, hogy élete nagyjelentőségű történeti cselekedetek láncolata. Gyűléseken, értekezleteken a legnagyobb közvetlenséggel, tegeződve szólt a Központi Bizottság tagjaihoz és a

miniszterekhez. Tüntetően ragaszkodott a földalatti időkben meghonosodott egyszerű érintkezési formákhoz, a „proletár-stílus"-hoz.

Csunda 27 éves volt mindössze és ha rendesen beretválkozik és öltözködik, egészen jóképű legény lett volna. Ismerkedéskor gyanakvó, vizsga pillantással méregette az új embert, mindig hangosan beszélt, akár zavarta ezzel a környezetét, akár nem. Csakúgy sugárzott belőle a határozottság, a harci tűz. Úgy lépett fel, hogy minden ajtó kitárult előtte.

— Hja, nem hajlandók? — kérdezte baljós mosollyal, mikor az értelmiség egy részének várakozó álláspontját jellemezte előtte valaki. — Majd én beszélek a fejükkel. Majd kinevelem a hajlandóságukat...

Egy vasárnap találkozott Juris Rubenissel. Ünnepi ruha volt a fiún, nyakkendő és kemény gallér. Csunda nem állhatta meg gúny nélkül.

— Ejnye, hejnye, micsoda ficsurak lettünk... Hiszen téged kiállíthatnánk, mint a régi világ kései példányát. Szép kis pénzt költhettél vasalásra, keményítésre.

Még ki is köpött nagyobb nyomaték okáért.

Aijánál persze, nem köpködött, hanem mérsékelte a kifejezéseit. De azért nagy legény volt itt is, csak másképp. A titkári íróasztal elé telepedett egy karosszékbe és fejét a szék támlájának vetve a messzeségbe bámult. Ujjai idegesen doboltak az asztalon. Ha beszélt, minden mondat után keményen összeszorította száját, ezzel is fokozva a szavak jelentőségét.

— Spare elvtársnő, te nagyonis kesztyűs kézzel bánsz a maradi elemekkel! — mondta szigorúan. — Kár ezzel a népséggel sokat tekotóriázni. A hatalom kezünkben van, tehát nem kérni kell, hanem követelni. Csakis ez eredményes.

— Az ilyen eredmény csak látszólagos — vetette ellene Aija. — Rá kell parancsolni a magra, hogy vesse ki a kalászt egy nap alatt? Idő kell, amíg kinő és megérik. Idő és gondozás. Mi öntudatos embereket akarunk. Mit ér az olyan munkatárs, akit csak a kényszerűség hajt és nem hisz a munkájában? Válságos időkben elárul, ellenünk fordul az ilyen.

— Próbálják csak meg. — Csunda ököllel az asztalra csapott. — Majd elbánunk az efféle söpredékkel.

Aija nevetett és a fejét rázta.

— Miért akarsz mindent erőszakkal, kényszerrel elérni? A párt nem erre tanít.

— Az igazság a mi oldalunkon van, tehát minden eszköz jó, ami célra vezet. A célhoz pedig a lehető legrövidebb úton akarok eljutni.

Aija sajnált annyi munkaidőt vesztegetni a vitákra és ravaszsághoz folyamodott. Athívta a szervezőosztályon dolgozó barátnőjét, Ruta Zalitét, akire szörnyen hatott Csunda harcos lendülete. A regényes hajlandóságú kis elvtársnő már az első találkozáskor Victor Hugo egyik hősére ismert benne. Mintha csak diákkori könyveiből lépett volna ki. Valahányszor Csunda arról szavalt, hogyan teremt majd rendet a gyárakban és üzletekben és hogyan téríti észre azokat, akik erre okot szolgáltatnak, Ruta lelkes tisztelettel csüggött a szaván. Majd kérdésekkel ostromolta és Csunda csakúgy ontotta a zengzetes szólamokat. Aija ezalatt nyugodtan dolgozott, fel se nézett az irataiból.

Csakhogy Csunda elvtársat különleges indítóokok is vezették Aija hivatali szobájába. Szívesen elnézte a lány tiszta, kifejező arcát, karcsú alakját. Hangja és elég ritka mosolya megdobogtatta a „viharmadár" lobbanékony szívét. Mivel sikerében sose kételkedett ezen a mezőn is a legrövidebb úton igyekezett a cél felé. Alig várta, hogy egyszer már kettesben maradjanak, üstökön ragadta az első alkalmat és mindjárt a dologra tért.

— Mondd, érdekellek én téged, mint férfi? — kérdezte nyíltan, kereken. Tekintete azért ellágyult egy kicsit, bátorítóan nézett Aijára, mintegy bíztatva, hogy csak mondja ki zavartalanul, amit régóta leplez.

Aija összerezzent meglepetésében.

— Micsoda kérdés, Csunda elvtárs?

— Magántermészetű kérdés, de azért fontos. Néha fontos az ilyesmi.

— Magántermészetű, igaz. Hát akkor — hadd gondolkodjam róla magamban. Mert eddig még nemigen jutott eszembe.

— Fontold meg holnap estig, akkor visszatérünk rá. De gondold meg, hogy a dolog jelentősége egész jövőnkre kihat.

Még egy álló órahosszat ült ott és szónokolt. Aija szórakozottan hallgatta és megkönnyebbülten sóhajtott, mikor végre elment. Hát ezért ül itt nap mint nap? Azt hiszi, megfőz a sok beszédével? Micsoda fecsegő! Tökfilkó!

Este elmesélte Jurisnak. Az vörös lett, mint a pipacs. Idegesen nevetett és gyorsan témát cserélt.

Szombat este Sileniek kijelentette:

— Holnap az ügyeletesen kívül egy lélek se legyen az irodában. Mindenki aludja ki magát, aztán ki a városból — eprészni, gombászni, napozni. Es verjetek ki a fejetekből minden hivatalos ügyet. Holnap van az utolsó pihenőnap, mert aztán indul a választási kampány és tele leszünk munkával.

Csunda vitte meg a hírt Aijának és mindjárt meg is hivta, hogy töltsék együtt a vasárnapot. De már elkésett. Aija megbeszélte Jurisszal, hogy a Kis-tónál, vagy Siguldén szórakoznak együtt. Ezt nem kötötte az elvtárs orrára, csak annyit felelt:

— Előbb gondolkodnom kell a minapi kérdésedről. Hétfőig eldöntöm.

— Gondolkodhatsz azalatt is, míg együtt vagyunk.

— Nem, attól tartok, az együttlét befolyásolná a gondolataimat. Ez pedig magánügy, mint mondtad. Magamban kell eldöntenem.

— Hát csak döntsd el.

A folyosón Ruta Zalitével találkozott. Csunda és a lány felsugárzó pillantása meghatotta. Habozás nélkül meghívta vasárnapra, a tengerhez.

Könnyű szél dagasztotta a vitorlát. A kis hajó fehér madárként siklott a tó habján. Aija és Juris jó messzire kimentek, el a parttól, el a többi vitorlástól és csónaktól, amelyek pillerajként lepték el a tavat. Juris szilárdan tartotta a kormányt. Aija mellette ült. Forduláskor csaknem az oldalára feküdt a hajócska. Juris átfordította a vitorlát és újra nyugodtan, zavartalanul nézhették a vizet akár egy órahosszat.

A vasúti hídnál, ahol a Milgravis keresztezi a tavat, Juris megfordította a csónakot. Hatalmas, szürke hajó állt a Műtrágyagyár kikötőjében. Távolabb kormos szénhordók sziluettje feketéllett. A nevük nem látszott odáig, de Juris pontosan megnevezte mindet.

— Az a „Sirius", látod? Norvég hajó, 3500 tonnás. A fekete az „Ariadne", a fehérkéményű pedig a miénk, a „Turaida".

Aija csodálkozott.

— Hogy ismered meg őket?

— Hja, dolgoztam rajtuk, nem is egyszer. Berakodtam, kirakodtam. És — tudod, minden hajó más. Más a formája, felépítése. Egyiken magasabb a kapitányi híd, a másikon alacsonyabb. Ennek van felső fedélzete és nincs kiugró feljárója, a másiknak megfordítva. Hol vastagabb a kémény, hol vékonyabb. Az árbóc is lehet

hosszabb vagy rövidebb. Nincs a világon két tökéletesen egyforma hajó. Még amiket a háború alatt szériában gyártottak, azok is eltérnek egyben-másban. Én, ha akarod, elsorolom neked, hogy ezek közül itt melyiknek a rakodóterében hány rekesz van és melyik kapitánynak az orra vörös, melyiké lila. Hej, Aijácska, tudod-e, hogy legalább háromszáz hajót rakodtam ki-be ezzel a két kezemmel? Az öregem pedig igazán szerit-számát se tudja. És minden hajó elvitte az ember erejének, életének egy részecskéjét. De azért, nem mondom, sokszor kedvemre való munka volt.

Aija a fiú vállára tette a kezét. Érezte az ing alatt dagadó acélos izmok játékát. Juris pedig nem mozdult, nehogy elriassza a vállán nyugvó, könnyű, kedves kezet. A víz halkan csobbant a csónak oldalán, a kormány mögött apró forgók támadtak és simultak el. Testét nem mozdította, de arccal a lány felé fordult. Az elmerülve, mosolygó szemmel nézte a partot szegélyező erdőt. Sirályok suhantak a vitorla fölött, távoli muzsikaszó hallatszott. Juris pillantása felrezzentette végre. Visszanézett rá és összemosolyogtak.

— Szép itt — mondta Aija és a fiú igent intett.

— Ki kellene jönni minden vasárnap. Néha bizony ki kell szellőzni a fejünket, lerázni minden gondot, vitát, bajlódást.

— Az ám. Meg a lelketlen embereket, akik csak magukkal törődnek, de azért elvárják, hogy nagyrabecsüljük őket. Pedig van még ebből a fajtából, de mennyi! Nagyszájú, számító, karrierista. Sok időbe telik még, amíg egy új, szép, tiszta nemzedék felnő.

— Ne keseregj, Aijácska, tudjuk azért, hogy nem a szemétnép vállán nyugszik a föld. Szó sincs róla, felkavarodik az emberben az epe, ha látja, hogy tolakszik előre ez a fajzat, dehát nem kell engedni őket.

— Világos. Ha engedjük, az önzésnek adunk helyet.

— Hát, egy kis önzés azért akad mindannyiunkban — nevetett Juris. — Nem tudom, nálad mi a helyzet, de énbennem határozottan van egy porció.

— No, de leküzdöd.

— Igyekszem, igyekszem. Csak hát vannak dolgok, amikhez kell is.

— Például?

— Például ez a mai csónakázás. Vagy azt hiszed, minden önző gondolat nélkül hívtalak ide? Szörnyen kívántam együtt lenni veled, mégpedig úgy, hogy senkise zavarhasson.

— És ha én is ugyanazt akartam? — Aija szemében pajkos szikrák villantak.

— Egyéb is van, Aija! A minap este, mikor elmondtad, hogy mit kérdezett tőled Csunda — már mint, hogy tetszik-e neked, mint férfi — hát mondhatom, csöppet se dícséretes gondolataim támadtak.

— Hm, hm, az már baj. — Aija elkomolyodott.

— Igen, igen. Először is nagy kedvem lett volna szájon vágni ökelmét, amiért ilyen kérdéssel áll eléd.

— És másodszor? — A pillantása cirógató volt és biztató, de Juris ezt nem láthatta, mert nem arra nézett, hanem a tó kékes vizére.

— Másodszor magamra voltam dühös, mert mindeddig nem szóltam. Ezért hívtalak ma ide, a tóra. Eltökéltem magamban, hogy nem is megyek ki a partra, amíg nem tisztázzuk a dolgot.

— Miféle dolgot?

Erre felsóhajtott a fiú. Haragudott magára, hogy olyan nehezen jön ki belőle a szó és szomorúan nézett Aija szemébe.

— Magad nem találod ki? Meg kell magyarázni mindent?

— Hátha tévedek, Juska? Hátha elbizakodtam?

— Éppen ettől tartok én is. Te sokkal műveltebb vagy nálam, többet tudsz... Talán nem vagyok hozzádvaló.

Most megértette Aija, hogy kár tovább gyötörni ezt a becsületes, pompás fiút, akit ő már régóta szeret.

— Te kedves, te jó, te önző! — És hirtelen, nehogy nagyonis sokat megvalljon, a fiú vállára szorította kipirult arcát.

Összeölelkeztek és úgy maradtak sokáig, némán. Körülöttük megújult a világ. Új színek, új hangok támadtak, szívükben visszazengett a víz, a sirályok és a távoli emberek szava.

2

Egy szép, meleg júliusi napon a lett nép kinyilvánította akaratát. A kommunisták és pártonkívüliek blokkja hatalmas győzelmet aratott. A két százaléknyi ellenzék elnémult, elsorvadt. Lettország ujjongott, a nép, az ország gazdája keményen megvetette lábát az anyaföldön, felegyenesedett teljes nagyságában, körülnézett és túl a nemzeti határokon, az elnyomók emelte korlátokon, meglátta a végtelen térséget, a kutatni- és tennivalók hatalmas távlatait.

Egy szombat este Peter Spare szerény kis Gertrud-utcai lakásán kettős menyegzőt ünnepeltek. Az öreg Rubeniséken és Spareéken ki-

vül eljött Elli édesanyja és később Zsuburi. Az öreg Liepiny a lakzi alkalmából levágott egy disznót, lisztet is őröltetett, de ő maga nem jöhetett el — valakinek otthon kellett maradni, őrizni, ellátni a gazdaságot. Márpedig Liepiny mama kijelentette:

— Meg kell néznem, hogy rendezkedtek be a fiatalok, hogy gazdálkodik az én Ellim. Ilyen dolgokban asszonyi szem többet lát. Te majd máskor nézz be hozzájuk.

Szakértő tekintettel mustrálta az új lakást, megvizsgálta a vízcsapokat, az ablakokat, az ajtók zárait és a fürdőszobát, ahol kádon kívül még zuhany is volt. A bútorzat bizony hiányosnak mutatkozott, az ablakok csupaszok, szőnyeg meg összesen az a kis lábalávaló az előszobában, a hálóban, az ágyak előtt.

— Hát így nem lehet lakni, Elli! — jelentette ki Liepiny mama. — Micsoda úrilakás az, ahol egyetlen rendes szőnyeg sincs és az edénykészlet ilyen nyomorúságos?

— Miért lenne úrilakás? Peter sokszor mondja, hogy nem vagyunk urak.

— De hiszen gyárigazgató! Ilyen állású embernek ne legyen rendes otthona? Vendéget is kell fogadni olykor, titeket is meghívnak. Szégyenben maradtok!

Ellit nyugtalanította ez a beszéd. Peter semmitse adott az efféle kérdésekre és bár ő nem egészen értett egyet vele, igyekezett igazodni a felfogásához és nem türelmetlenkedett. Hosszú még az élet, majd kerül ez is, az is. Amit az édesanyja egy csapásra akarna, majd megszerzi ő apránkint.

— Nagyon kérlek, anyácskám, ne beszélj ezekről a dolgokról Peterrel. Majd kigondoljuk mi magunk.

— Tudtok is ti gondolkodni, hiszen semmi tapasztalatotok. De ha nem tetszik a beszédem, hát hallgathatok is.

Általában sok minden nem tetszett Liepiny mamának a fiatalok viselkedésében. Micsoda esküvő az ilyen? A menyasszonyon nincs fehér selyemruha, fátyol és mirtuszkoszorú, a vőlegény se ölt frakkot. Közönséges utcai ruhában vannak, mint az utolsó zsellér. Mégcsak gyűrűt se váltottak.

Szó ami szó. Elli szívecskéje is összeszorult, amikor kiderült, hogy Peter tudni se akar templomi esküvőről. Hogy hiszel, vagy nem hiszel a szentségekben, az a te dolgod, de az én kedvemért azért oltár elé állhatnál most az egyszer, abban még nem lenne hiba. A templomi szertartásból bizony nem lett semmi, de karikagyűrű mégis csak került Elli ujjára. Meg is mutatta az asztalnál, úgy

tartotta a kezét, hogy mindenki láthassa. „Próbáljanak csak kinevetni! Én se vagyok fából. Nekem is van szívem."

De eszükbe se jutott kinevetni Peter barátai kedvesen, figyelmesen bántak az új asszonnyal, úgy fogadták, mintha régen közéjük tartozna. Pedig nem ismert egyet se és a beszédükből is édeskeveset értett, nem is igen érdekelte. Ó, az a politika! Hát még ilyenkor se tudnak meglenni nélküle?

Aija észrevette, hogy a kicsi asszony elszontyolodik, hát melléje telepedett és halkan bátorította.

— Derék fiúk ezek, Ellácska. Mihelyt jobban megismered, meg is szereted őket. Becsülettel harcoltak, hogy a népünknek jobb sora legyen. Szenvedés, nélkülözés nem tudta megtörni az erejüket. És tudnak vigadni is, ne félj.

— Hát hiszen nem szólok én semmit — mondta Elli kicsit sértődötten és Peterhez simult. — Hacsak jól érzik magukat nálunk.

A vendégek csakugyan a legjobb kedvben voltak. Nem mondtak sallangos pohárköszöntőket, se szokványos jókívánságokat. O'jar Sniker kirobbanó nevetéssel mesélt sikerült csínyeiről, amelyekkel a földalatti időkben meg a börtönben bosszantotta a hekusokat. Egyszer négy óra folyvást csalogatott egy ilyen albertutcai vitézt Riga külvárosain át. A csomag, amit a hóna alatt szorongatott, felkeltette a hekus gyanúját, sarkába szegődött és mikor végre alkalmasnak látta a helyet, vállon ragadta. Jól megjátszotta a jelenetet, ahogy a hekus türelmetlenül, kapkodva bontogatta a titokzatos paksamétát és mikor meglátta, mi van benne, hát csak úgy kékültzöldült dühében.

— Miért, mi volt benne? — kérdezte nevetve Sileniek.

— Pár marhacsont! A hentesnél jártam, kedvem támadt egy kis csontlevesre, de a hekusnak azt mondtam a legnyugodtabb hangon: Jaj, vitéz úr, a szomszédomnak van egy jó kutyája, annak szántam ezt a pár csontot. De ha olyan nagyon megkívánta, hát tessék, magának adom.

Úgy nevettek a fiúk, hogy még a könnyük is kicsordult. Csak Liepiny mamának nem tetszett a mese, sértette az ízlését.

— Kutya... meg csont... Ilyen napon másról is lehetne beszélni — zsörtölődött. — Hogy más nem akad a nyelvükre.

— Dehogyis nem akad — Ojar sietett jobb kedvre deríteni a nénit. — Van itt az asztalon finom étel, ital bőven. Meg is bántanánk a kedves háziasszonyt, ha meg nem becsülnénk a főztjét meg

a munkáját. És ma ihatunk, amennyi jól esik, nem látja Kram elvtárs!

— Mi bajod Krammal? — kérdezte Juris. És így megint csak Ojaré lett a szó.

— Hiszen ismerítek a párttitkáromat. A választási kampány elején a cesisi kerületbe rendeltek vele együtt. Egy párttagnál szállunk meg — középiskolai tanár az illető — és történetesen éppen a felesége nevenapjára pottyantunk be. Nem volt valami nagy ünnepség, de meghívták pár jó barátjukat vacsorára és egy flaskó házikészítésű likőr meg egy kancsó sör került az asztalra. Ahogy Kram ezeket meglátja, félrevon engem és azt mondja: „Te csak maradj, ha akarsz, de én mint párttitkár nem nézhetem, hogy valaki közülünk szeszesitalt fogyasszon. Amíg ti itt mulattok, én inkább átugrom a pártba, megbeszélem a káderügyeket." Nem is tért vissza késő estig, nehogy józan szemmel kelljen néznie a világias mulatozást.

Sileniek elnézően legyintett.

— Ő már csak ilyen. Száraz és fanatikus. Ha őrá meg a fajtájára hallgatnánk, csupa lapos józanság lenne az élet.

Aija szigorúbb volt.

— Nem csak fanatikus az ilyen, hanem képmutató. Még hogy ő nem nézheti! Micsoda szenteskedés!

— Bogaras ember — enyhítette az ítéletet Sileniek. — Még sok bajunk lesz vele. De hadd üdvözüljön a maga módján. Nem lehet rákényszeríteni az élet örömeit, ha egyszer nincsenek ínyére.

— De mi azért igyunk még egy pohárkával az élet örömeire — javasolta Ojar. — Csak aztán el ne áruljatok a titkáromnak, hogy ez már a harmadik.

Nótáztak is, elénekelték a politikai foglyok szép szomorú dalait, majd egy sereg pattogó, új forradalmi indulót és lelkesen beszéltek jövő terveikről.

Ella Spare a karikagyűrűjét forgatta, nézegette titokban. Mintha idegen nyelven beszéltek volna körülötte. Unalmas ez a politika. Hogy is lehet ennyire lelkesedni érte... Szórakozottan nézte a szoba üres sarkát. Hogy odakívánkozik egy asztalka és rajta egy cserép virág.

Liepiny mama az asztal alatt megcirógatta a lánya kezét. — Ne búsulj, gyermekem — súgta a fülébe. — Majd eligazodik lassan minden.

Aztán jöttek a hétköznapok és követelték jogaikat. Peter egész nap a gyárban volt, sokszor még éjszaka is. Nem sok időt szentelhetett a menyecskének és az igyekezett kitölteni üres óráit. Eljárkált a boltokba, pékhez, henteshez, néha más üzletekbe is, megismerkedett a szomszédokkal, a kereskedő és tisztviselő asszonyokkal, be-benézett hozzájuk. Ott aztán volt miről diskurálni. Kézimunka, varrónő, tengerparti nyaralás... Vagy otthon olvasgatott, ponyvaregényt, képesújságot, nézegette a divatképeket és hallgatta a polgári lakásokban terjengő pletykákat. Peter barátaival nem tudott összemelegedni, hát keresett magának más társaságot, ahol kölcsönösen megértik egymást.

3

Valamelyik reggel szerényen öltözött éltes asszony állított be Aijához a kerületi Komszomol-irodába. Mély, szomorú pillantása tüstént megragadta a titkárnő figyelmét és bár több látogató már előtte érkezett, mindjárt megszólította:

— Hozzám, elvtársnő?

— Igen. — Az asszony keményen összeszorította a száját — makacsságot jelent ez az arcmozdulat, vagy elnyomott fájdalmat? — Megvárnám, amíg szabad lesz. Kimenjek addig?

— Nem, maradjon csak nyugodtan. Tessék, üljön le.

Leült a szoba sarkában, és a térdére kulcsolva repedezettbőrű kezét, mozdulatlanul várta, míg Aija a többivel végez. Mikor az utolsó is elment, odalépett az asztalhoz.

— Anna Selis vagyok — kezdte. — Úgy tudom, ismerte az én Arija lányomat. Tavaly nyáron halt meg, a tőzegtelepen.

Aija egyszerre csak maga előtt látta a sivár lápot és a törékeny lányt, aki ott megölte magát. Szíve elszorult. Felkelt és közelebb ment az asszonyhoz, megszorította mind a két kezét.

— Ismertem, persze, hogy ismertem. Szegény, drága gyerek. Ha csak egy évig bírja még, milyen szép élete lehetne most.

Anna Selisnek megremegett a szája, de erőt vett magán és az arca nyugodt volt megint. Csak nagy, barna szemében égett a fájdalom, elnémítva minden részvevő szót. Aija melléje ült, megsimította a vállát, úgy várta, hogy megszóljon.

— Sokszor gondolom én is — mondta Anna — már nem is olyan sokáig kellett volna várni. Bár ne engedtem volna el magam mellől. Valahogy csak megéltünk volna. De ő mindig olyan volt — segíteni akart, keresni, tanulni... Hiába, nem mindenkinek jut

osztályrészül a szerencse. Ha kevesebb esze, lelke van, talán könnyebben boldogul. És leginkább a szépsége keverte bajba. De hisz ez mind csak beszéd, nem segít, nem tesz jóvá semmit. Azért jöttem, mert egy nagy kérésem volna.

— No, csak ki vele, mindent megteszek, amit lehet. Igaz — nem is tudom, hol dolgozik?

— Mosok. És kétszer hetenkint takarítani járok. De nem erről van szó. Én csak megvagyok valahogy. Hanem van még két gyermekem. Ingrida a tavasszal lett tizenhét esztendős, az esti iskolát is elvégezte. Imant fiam meg tizenöt lesz. Technikumba szeretne járni vagy tengerészeti iskolába. Egyre azon töröm a fejem, mit tehetnék értük, nehogy ők is Arija sorsára jussanak. Magáról sok jót, szépet hallottam, a fiatalok szeretik, nagyra becsülik, hát azért jöttem hogy megkérjem — foglalkozzék egy kicsit az én gyerekeimmel. Talán segíthet. Nem kell ám valami nagy segítség! A munkájukat elvégzik és senkire szégyent nem hoznak. Erről akartam beszélni, kedves, ha nem terhelem vele.

— Dehogyis terhel, inkább örülök, hogy hozzánk fordult. Persze, hogy foglalkozunk a gyerekeivel. Küldje csak el őket, akár még ma. Itt vagyok késő estig.

Még elbeszélgetett vele az életéről és csodálta a lelkierejét, bátorságát, hogy magára hagyatva felnevelt és taníttatott három gyereket. Kiderült, hogy Anna Selis maga is középiskolát végzett és így más, könnyebb foglalkozást is kereshetett volna, de reménytelennek látta a munkanélküli értelmiség nagy hadseregével szemben. Meg aztán, amíg kicsik voltak a gyerekek, olyan munka kellett, amit otthon végezhet, nem volt, kire bízni őket. Így még segítettek is idővel. Míg ő a teknőnél állt, az apróságok körülötte forgolódtak, és mikor már nagyobbacskák lettek, ők tüzesítették a vasat, hozták-vitték a holmit és a csicsergésük elfeledtette a sok bajt, vesződséget.

— De most már nagyok, nem akadályozzák abban, hogy más munkát vállaljon.

— Erre még nem gondoltam.

— Majd gondolkozunk róla együtt.

Ingrida és Imant csakugyan még aznap eljöttek Aijához. Közvetlen, kedves hangjával gyorsan megnyerte a bizalmukat, elébe tárták gondolataikat, terveiket. Imant imádta a tengert, szeretett volna utazni, világot látni. Jack London volt a kedves írója.

— Egy vitorlásra jutni és azon bebarangolni az óceánt, ez lenne a legszebb a világon! De a tengerészeti iskolába csak olyat vesznek fel, aki már hajóinas volt. Édesanyám azt akarja, hogy gépész legyek és maradjak szépen a parton. Dehát szárazföldi patkány legyek egész életemben?

— Senkise fog kényszeríteni, Imant — nyugtatta meg Aija. — Ha igazán olyan nagy kedved van a tengerészethez és kitartasz ebben, hát azt hiszem, el is fogod érni. Egyelőre tanulj egy évig, akkorra több hajónk lesz már és én segítségedre leszek, hogy felvegyenek.

Ingrida finomalkatú, kicsit gyengécske lány volt, feltűnően hasonlított elhalt testvérére. A beszélgetés során kiderült, hogy sokat olvasott és meg is emésztette az olvasmányait. Az iskolában angolra tanították — az orosz akkor nem szerepelt a tanrendben — viszont otthon, az édesanyjával megtanult oroszul és már eredetiben is olvasta például Osztrovszkij „Az acélt megedzik" című könyvét. — A hős szovjet fiatalok eleven rajza mélyen hatott rá. Az életet éles szemmel nézte Ingrida és szigorú mértéket alkalmazott az emberekre. Határozottan jónak, vagy rosszaknak ítélte őket. Gyerekes, ábrándok mellett tettrevágyó áldozatkészség lakott benne, odaadással akarta szolgálni az ügyet, amit vállal. Arijáról nagy szeretettel emlékezett, úgy érezte, hogy neki kell továbbszőni az elszakadt életfonalat.

— Igen — mondta meggyőződéssel — ami neki nem sikerült, azt én akarom elvégezni.

Világosszőke haja volt és nagy barna szeme, mint az édesanyjának. Aija gyönyörködött benne — micsoda ép, tiszta lélek!

Az ő közbenjárására Ingridát felvették a Komszomolba és alkalmazták a kerületi bizottság irodájában, Imant pedig úttörő lett és a párt lapjának terjesztője. Sose volt oka megbánni, hogy elindította őket az élet útján.

4

A nemzetgyűlés megnyitását követő reggel Edgar Pramniek betért a Zandart-kávéházba. A tulajdonos tüstént odatelepedett hozzá és elárasztotta kérdésekkel.

— Mondd, ott voltál? Igaz, hogy egyhangúan szavazták meg a csatlakozást? Szóval, a Szovjetunióhoz tartozunk! És új alkotmá-

nyunk lesz, persze. Mit gondolsz, az egész üzemet államosítják, vagy meghagynak nekem is valamit?

A művész még tele volt a nagy eseménnyel, áradt belőle a szó, a legméltatlanabb hallgatónak is csak erről tudott beszélni.

— Mióta élek, mindig figyeltem az embereket, a legkülönbözőbb körülmények között. Én aztán meglátom, mikor lelkesedik valaki igazán és mikor játssza meg, ha még olyan nagy színész is. Hát mondhatom, soha még nem tapasztaltam olyan őszinte örömet, ujjongást, mint tegnap, mikor a törvényjavaslatot beterjesztették. Szovjethatalom Lettországban és egyesülés a Szovjetunióval! Hej, Hugo, azt látni kellett. És hallani. Micsoda orkán zúgott végig a termen. Mintha új fény gyulladt volna ki — ezernyi szempár ragyogása. Nem vagyok érzelgős, de úgy repesett a szívem, mint egy serdülő diáké, még könny is gyűlt a szemembe. És nem csak az enyémbe — kemény, kőből faragott férfiak sírtak. És micsoda grandiózus, elemi erejű tüntetés támadt városszerte, mikor a nagy hír az utcára hatolt!

Zandart a fogát piszkálta egy törött gyufaszállal.

— Én semmitse láttam belőle — motyogta. — Vidéki vendégeim voltak.

A művész ügyet se vetett a hallgatójára és lelkesen folytatta.

— Sokat vesztettél, öregem. Nem is emberáradat volt az, valóságos tavaszi vihar. Meleget hozó májusi szél. A fák hajladoznak, a Daugaván hullámok tornyosulnak és az ember megkönnyebbedik, felvidul. Arccal a szélnek fordulsz és várod a rohamait. Aztán elered a meleg eső és te nem bánod, hadd áztasson. Gazdag nyár lesz, bő aratás. Ilyen volt az, tegnap.

— No, én félek az esőtől. Idült reumám van, barátom.

— Borz vagy te, Hugo. Ilyen események vannak és bebújik a vackába. Sajnállak, vén csont. Nem értesz te már meg semmit.

— Köszönöm a részvétet, majd csak elleszek valahogy. Tetszik egy pohár likőr?

— Nem kérek. Ma egy csepp szeszt se iszom. Tiszta fejjel akarok dolgozni. Vászonra vetni egy sereg vázlatot, amíg frissek a benyomások.

— Nincs valami kész dolgod? Olyan, hogy is mondjam, időszerű portéka? Szívesen megvenném. Ezt a csendéletet inkább hazaviszem az ebédlőnkbe és a helyébe akasztok valami elevent, mai szelleműt.

— Egyelőre nincs. De majd gondolok rád.

— Jó, számítok rá... Ámbár... talán egészen hiába foglalkozom már ilyesmivel. Minek vásárolgassak? Ha államosítják a kávéházat, a képeket is elviszik. Nem kéne inkább likvidálni, mit gondolsz? Úgy, hogy csak az üres helyiség maradjon. A berendezést, edénykészletet, miegymást ma még értékesíteni lehetne. Falura is küldhetem egy részét, vagy elosztom az ismerősök között. Aztán, ha változik a helyzet, legalább lesz mivel újrakezdeni. Csakhogy veszedelmes ám az ilyesmi. Az alkalmazottak kifecsegik és bajba keverik az embert.

— De tudod mit? — Úgy mondta, mintha ebben a percben villanna át az agyán a mentő gondolat, pedig valójában már meghányta-vetette Paulinával. — Nem lehetne szépen együtt tartani az egészet és megelőzni az államosítást? Nektek, művészeknek klub kell. Úgy hallom, Moszkvában is igen szép klubjuk van a művészeknek, íróknak. Hát ha nektek adnám át a kávéházat? Rátok íratnám a berendezéssel együtt — a művészszövetségre. Ti elfogadnátok ügyvezetőnek, gazdának, nem igaz? Paulina továbbvezeti a konyhát és mindenki jól jár. A művészek klubját senkise bántaná. No, mi a véleményed?

— Ravasz róka vagy te, Hugo. Ha nem lenne tény és valóság, hogy a szövetségünknek klub kell és hogy te hiába spekulálsz a politikai időváltozásra, hát lehordanálak a sárga földig.

— De mivelhogy ti klubot akartok és alkalmasabbat igazán nem találhattok — pláne készen — és mivel tudod, hogy rezsimváltozásról többé szó sem lehet...

— Ezért csakugyan foglalkozom a javaslatoddal. Tudom, hogy voltaképpen meg akarod csalni az államot, de bennünket az eredmény érdekel és nem a te szándékod.

Zandart elmosolyodott.

— És nem haragszol, amiért ilyen nyíltan beszéltem veled? Elvégre mondhattam volna egészen másképp is. Úgy, hogy senki meg ne ütközhessen rajta. Mondhatom például, hogy ez a kávéház azért virult fel, mert ti, művész- és íróemberek törzsvendégeim voltatok és szép kis pénzt hagytatok itt. Semmise méltányosabb tehát, mint hogy a ti rendelkezésetekre bocsássam. Így is fogalmazhatnám. De én becsületesen, egyszerűn elmondtam úgy, ahogy gondolom. Rosszat nem tettem és nem is akartam.

— Gondolkoztam róla, Hugo, és beszélek a vezetőséggel.

— Hát csak tanácskozzátok meg és vegyétek át, én nem bánom. De mentül előbb, különben valami más szervezet elhalássza

az orrotok elől. Pedig igazán nektek van hozzá a legtöbb jogotok. Nagyon szeretném, ha a ti kezetekbe kerülne.

Alig tette ki a lábát a művész, Hugo sietve elújságolta a beszélgetést Paulinának. Elégedetten állapították meg, hogy ezt igazán ravaszul kieszelték és az eredmény majdnem biztos...

HARMADIK FEJEZET

1

Még a választási kampány alatt történt, hogy Csunda a kerületi bizottság megbízásából vidékre utazott egy agitációs brigáddal és három hetet töltött a körzetében. Mikor visszatért, az utcán összetalálkozott Ojar Snikerrel.

— Hová, hová? — szólt rá már messziről.

— A kerületi bizottságba.

— Akkor együtt mehetünk.

És útközben mesélt a küldetéséről.

— „Húsz nap alatt tizenhat választógyűlést tartottam. Minden községben kettőt. A kerületi bizottság ott akart fogni másodtitkárnak, hogy én vezessem a propagandát és a mezőgazdasági osztályt.

Ojar csodálkozott és nevetett.

— De hiszen a mezőgazdasághoz annyit értesz, mint tyúk az ábécéhez. Megtanultál legalább a parasztok nyelvén beszélni?

— Először is, ami a mezőgazdaságot illeti, hát ahhoz is legalább háromszor annyit értek, mint te.

— Az még mindig kevés. Háromszor semmi is semmi.

— Másodszor pedig csöppet se fontos, hogy én mondjam meg a parasztoknak, mikor vessenek, mikor arassanak. Beszélni kell tudni velük. Hogy miről, az mellékes. A hús ára, az abesszin háború, a háziszőttes — mind érdekes.

— És te ilyesmiről beszéltél velük?

— Hát persze. Aki sokféléről beszél, arról elhiszik, hogy sokat tud. Egy kis pszichológia, barátom, ez a népszerűség titka.

— Szóval van egy sor témád és azokat leadod, akár serdülő kamaszokkal van dolgod, akár őszbecsavarodott vénekkel. Mint a gramofonlemez — beteszik, elindítják és addig szól, amíg le nem fut.

Csunda megsértődött.

— Tény, hogy nagy tapssal fogadták még mindenütt, amit mondtam.

— Hát persze, tapsoltak, mert örültek, hogy befejezted. — Ojar hirtelen megállt és szemügyre vette az elvtársat tetőtől-talpig. — Hallod-e, Csunda, hogy járhat így valaki? A képed sörtés, az inged mocskos, a nadrágod csupa zsírfolt. Így szónokoltál a népnek?

— Miért? Talán frakkot öltsek minden gyűlés előtt?

— Frakkot? Ne túlozz. De mirevaló ez a lomposság, mondd? Mit akarsz ezzel?

— Az alapszabályainkban nincs semmiféle ruházati előírás.

— Ugyan, ne okoskodj. Hogy valaki hű proletár, azt a jó munkájával bizonyítja, nem azzal, hogy lomposan jár. Ki hiszi el neked, hogy nincs ennél jobb ruhád és hogy nem érsz rá lekaparni a szakálladat? Én azt tanácsolnám...

— Sózd be a tanácsaidat. Ha társasági igényeid vannak, mi keresnivalód van a pártban? Lépj be valamelyik bajtársi szövetségbe, vagy szegődj el bárpincérnek, akkor szmokingban sétálhatsz.

— Én csak azt mondom, ne kerülj így Sileniek elé, mert szóba se áll veled. Szégyent hozol a pártra, ha így mész a nép közé. Hát nem tudod, hogy röhög már rajtad az egész rigai szervezet?

— Talán te is kiröhögsz?

— Hát persze. Miért ne röhögnék?

— Jól van, Sniker, erről még beszélünk a pártirodában. Majd féket vetek a nyelvedre. Nem fogsz rám nyeríteni.

— Én pedig megtanítlak legalább egyszer napjában szappannal mosakodni. Kár, hogy elkerülted a börtönt, ott megtanultad volna.

Egy darabig szótlanul mentek egymás mellett, de Ojar megunta, elmosolyodott és békítően újrakezdte.

— No, ne neheztelj már, nem akartalak én bántani. De mégis azt mondom, szedd rendbe magad, különben egy lány se néz rád.

— Erre aztán igazán ne legyen gondod — és Csunda füttyentett. — A nőkre sose volt panaszom. Vedd tudomásul, hogy néhány hét múlva megjelenhetsz az esküvőmön — ha ugyan meghívlak.

— Ne mondd! Furcsa bárányka lehet, aki egy ilyen kócost választ

Csunda diadalmasan mosolygott. — Jól ismered. Biztosan magad is szívesen elvennéd, ha hozzád menne.

— Szabad tudnom, hogy ki a szerencsés?

— Aija Spare.

Ojar tágranyitott szemmel bámult rá.

— Aija Spare? A Komszomol titkára?

— Ahogy mondod. Jövendőbeli feleségem.

— Ugyanaz az Aija Spare, aki a minap ment férjhez és ezidőszerint a Rubenis névre hallgat? — Ojarnak esze ágában se volt enyhíteni a csapást, sőt nagy kedve telt Csunda megrőkönyödésében és tovább ingerelte. — Térjünk be előbb a Komszomol-irodába, ott mindjárt gratulálhatsz is neki.

A nagyszájú elsápadt és elvörösödött, egy darabig nem szólt, csak szaporázta a lépést. Ojar még nem hagyta abba.

— Sose ereszd úgy búnak a fejed. Az ilyen tehetséges nőcsábász két nap alatt visszaadja a kölcsönt — elvesz valaki mást. Pályázó akad bőven, magad mondtad.

Csunda már összeszedte magát.

— Végeredményben igen jól tette az elvtársnő, hogy máshoz ment feleségül. Hogy a nyakamba lógaszkodott! Most legalább nyugtom lesz egy darabig és a magam gusztusa szerint választhatok, hehe. Látod, ez is győzelem.

Bár egyik is, másik is Sileniekhez készült, mindketten megálltak a Komszomol-iroda előtt és kezet nyújtottak egymásnak.

— Be kell ide néznem egy percre.

— Nekem is.

— Ha azt hiszed, elpletykázom Aijának, amit róla mondtál, hát tévedsz. Hallgatok, mint a sír.

— Még az kéne, hogy kotyogj. Akkor én is szóvá teszem a kerületi bizottságban, hogy rámtámadtál. Aki egy párttagot lepiszkol, megissza a levét.

— No tessék! Mármeg újrakezded?

Ojar legyintett, rá se hederített többet és ment föl a második emeletre. De még Ruta Zalite ajtaja előtt megállt és megigazította félrecsúszott nyakkendőjét. Csundának nem volt mit igazítani, hát elébe vágott és egyszerűen benyitott, teljes lendülettel. Ahogy Ruta megpillantotta a rég nem látott vendéget, mélyen elpirult és hátrasimította aranyszőke haját. Mikor Ojar két másodperccel később belépett, Csunda már az ablakpárkányon ült, lábát lógázva és csodálkozva fordította feléje sörtés arcát.

— Mi az, Sniker elvtárs? A titkári szoba a folyosó túlsó végén van.

Ojar nem nézett rá, egyenesen Rutához ment és üdvözölte. De zavarta a másik, kizökkentette a kerékvágásból. Mit keres ez a Csunda a drága kis Rutánál, akire ő annyit gondolt a börtönben is? Leült a lány elé, cigarettára gyújtott és szokása szerint tréfára fordította a szót.

— Mit szólnál, Rutácska, ha Csundát és engem az úttörőtáborba vezényelnének? Engem kürtösnek, őt meg hangszórónak..

— Te inkább fácánkakas lehetnél az Állatkertben — vágott vissza Csunda szárazon. — A nyakkendőd elég tarka, mégcsak megfelelő bóbita kell. Azt is csinál neked akármelyik fodrászmester.

Ojar restelte a párviadalt. Mint két kakas — gondolta. — Próbált tovább mókázni, de sehogyse ízlett. Látnivaló volt, hogy Ruta kedvteléssel hallgatja a nagyszájút. Ez rosszul esett, fájt neki.

Miért nem tud ő komolyan beszélni a kislánnyal? Miért bohóckodik? Hiszen Ruta az okos embereket, az értelmes beszédet szereti. Csunda remekül érti, hogy kell port hinteni a szemébe, ő meg elfogult, akár egy kamasz. Régi rossz tulajdonsága ez, és bizony a börtön se segített rajta. Mindig tartózkodó volt és zárkózott. Móka alá rejti az érzését, gondolatait, és ezért könnyelműnek, szélcsapnak nézik. Bizonyosan annak véli Ruta is. Dehát hogy változtasson az ember a természetén?

Maradt még egy darabig, de úgy érezte, hogy fölösleges, hát elköszönt, elment. Most már gátlástalanul mesélhetett Csunda vidéki sikereiről. A sörtés áll, a boglyas fej Ruta szemében a vad őserő kifejezője volt. Csillogó szemmel csüngött minden szaván.

2

Két nap múlva Ojar Sniker a következő sorokat kapta:

„Légy szíves, jöjj el hozzám ma, három órakor a kerületi pártirodába, fontos közölnivalóm van. Várlak. Ha nem jöhetnél, okvetlenül értesíts félháromig. 1940 augusztus...

Ernest Csunda"

Ojar markába gyűrte a cédulát és a papírkosárba akarta hajítani, de meggondolta a dolgot és zsebrevágta. „Ha nem megyek el, még azt hiszi, megsértődtem, irigylem, vagy isten tudja, mit képzel. Ugyan, mit akarhat? Ugratni? Eh, próbálja csak meg, nem maradok adósa."

Félháromkor lezárta az íróasztalát és kiment az utcára. Elég ideje volt még, hát leült egy kicsit a Csatorna partján egy padra. A mozdulatlan vizet zöldre festette a ráhajló fák lombja. Ladikok suhantak előtte, majd két fehér hattyú úszott felé. Lassítottak, megálltak, mintha szépelegnének a járókelők előtt. Csőrüket, hosszú nyakukat be-bedugták a vízbe, valamit keresve, utána hosszan rázkódtak, szórták a vízcseppeket. Ha ladik jött, közeledtek a parthoz, megvárták, míg elsiklik mellettük, aztán folytatták nyugalmas szórakozásukat.

Milyen egyszerű, békés élet! — elmélkedett Ojar. — Esznek, fürödnek, évente egyszer apró hattyúkat hoznak a világra, várják a következő tavaszt, aztán újrakezdik. Bezzeg, az ember... én...

Emlékezetében felsorakoztak lefolyt élete képei. Árva gyerek volt — menhely, gyár, éjszakai tanulás... Majd a kockázatos illegális munka... Kötélen táncolt az ember — egyetlen óvatlan lépés és lebukott. Aztán a börtönben töltött hosszú évek, ígéretes álmok — az új élet álmai, reménykedése — eljön az idő, amikor minden más lesz, fönn és lenn...

Ez volt, ez elmúlt — most már lehet dolgozni, valóra váltani az álmot. Sok derék bajtársa van, de a személyes élete még valahogy nem térült medrébe. Magányos kis udvari szobájában, kemény vaságy, egy kis asztalka az ablak előtt. A régi polcon új könyvek. A szobácska egyetlen dísze az a csoportkép, amely a börtönben is vele volt — Ruta Zalite, a szőke komszomolka mellette áll a képen. Mind belenevettek a gépbe, mert olyan komikus volt odaállni és kihúzni magukat. Ruta mosolya volt a napsugár, amely hosszú éveken át beragyogta Ojar Sniker politikai fogoly celláját. És most?... Eh, kár tépelődni. Megjelent a színen Ernest Csunda és ők viaskodtak a lány előtt, mint két kakas... Vajjon mit gondol magában a kis Ruta? Érti a dolgot? És hogy vélekedik róla, mikor Csunda nincs a közelében?

Öt perc múlva három. Elindult és pontban háromkor beállított a kerületi irodába. Csunda már várta és Ruta is ott volt, az ablakban állt.

— Dicsérem a pontosságodat — üdvözölte Csunda.

Rá se lehetett ismerni, úgy megváltozott. Vadonatúj sötétkék ruha, fehér gallér, csíkos nyakkendő, a kabát felső zsebéből kockás zsebkendő kandikált ki, lábán lakk félcipő. És borbélynál is járt nyilván — álla kifogástalan sima, haja megfésülve, megkenve.

Ruta haján is meglátszott a fodrász keze. De még a szemöldöke, a pillája is sötétebb, mint máskor és a pillantása ezért kicsit idegen. Díszes, világoszöld selyemruha van rajta, arcán elfogódás, büszke mosoly.

— Szabad tudnom — kezdte Ojar, de Csunda a szavába vágott.

— Mi, Rutával, megegyeztünk, pajtás. Esküvőre készülünk. Félnégykor az anyakönyvi hivatalban kell lennünk. Kísérj el, kérlek, légy a tanúnk.

Csak nyugalom és semmi móka — biztatta magát a fiú. — Valahogy ki ne találják, hogy mit érez. Nem csekély erőfeszítéssel örvendő meglepetést parancsolt az arcára és kezet szorított velük.

— Engedd meg, Ruta, hogy sok-sok boldogságot kívánjak. És neked is, Ernest. De milyen váratlanul — senkise sejtette...

— Ugye! Ezt jól megcsináltuk! Még most se sejti senki. Te vagy az első beavatott — mondta Csunda.

— És Ruta szülei?

— Velük is csak utólag közöljük. Kedves meglepetésnek tartogatjuk.

Ruta szemén látszott, hogy Csunda ebben téved.

Kocsin mentek az anyakönyvvezetőhöz. Ojarnak sikerült egész idő alatt mosolygós arcot vágni. Vidáman beszélgetett, évődött, hogy Csundának szűk a negyvenes gallér, mindjárt megfullad. Csunda jókedvüen tűrte.

— Sebaj — mondta — egy napig kibírom, holnap pedig a szekrénybe hajítom az egész maskarát.

Rögtön az anyakönyvezés után Ojar elköszönt az új házasoktól.

— Félötkor dolgom van. Értekezletre jönnek hozzám a gyárigazgatók.

— Akkor jöjj el értekezlet után, jó? — hívta Csunda. — Ruta szüleinél leszünk ebédre.

Ruta is csatlakozott. — Igazán, jöjj oda azután. Várunk.

Ojar érezte, hogy ez csak olyan udvariaskodás és kitérően felelt:

— Talán sikerül elszabadulnom, de semmiesetre se várjatok az ebéddel. Fogjatok csak hozzá nélkülem.

A fiatal pár kocsiba ült és elhajtott. Ojar utánuk nézett, amíg befordultak az utcasarkon, azután elindult ő is és most már nem mosolygott. Eszébe jutott, hogy illenék virágot küldeni Rutának. Hamarosan talált is virágosboltot, piros és fehér rózsákból szép nagy csokrot köttetett és elküldte neki. Egyenest Sileniekhez ment, a kerületi bizottságba.

— Nagy kérésem volna, Andrej — mondta nyomatékkal. — Helyeztess el Rigából. Akárhova.

— Mi ütött beléd? — Sileniek vizsga tekintettel nézte. — Mindenki Rigába törekszik, te meg menekülsz innen? Kellemetlenség ért?

— Nehezen tudnék most itt dolgozni. Vállalok minden munkát, amit rámbíz a párt. De mentül messzebb innen.

— Hát ha annyira akarod, megpróbáljuk. Majd beszélek a káderosztállyal.

Odament a fiúhoz és komolyan a szemébe nézett.

— Magánügy?

Ojar nem szólt, csak bólintott.

— Szóval, eltaláltam. Nos, nem kell csüggedni, gyerek. Majd kihevered. Minden elmúlik, csak a munkánk gyümölcse maradandó — ezt sose felejtsd el.

Pár nap múlva Ojar Liepajába utazott. Nem búcsúzott el se Rutától, se mástól, mind csak utólag értesültek az áthelyezéséről. Nem is csodálkozott senki. A párt odaküldi az elvtársakat, ahol a legnagyobb szükség van rájuk.

3

Jack Bunte nem panaszkodhatott. Neki kedvezett az idők változása. Míg azelőtt éppen csak türelmesen viselte az apósa, hogy az egykori ügynök behatolt a családba, most a vő lett a védőpajzs, az ő oltalma alá helyezkedett az egész család. Az öreg mindig résen volt, éberen figyelte, hogy merről fúj a szél. A nagy ipari és kereskedelmi vállalatok meg a nagy háztulajdon államosítása még csak terv volt, nem törvény, de ő már tisztán látta, hogy meg kell válnia ötemeletes házától. Öröme nem telt ebben a kilátásban, de elég esze volt, hogy elrejtse érzéseit.

— Haladó gondolkozású ember vagyok — hangoztatta minden alkalommal — az ügynöki iroda csak forma szerint az enyém, voltaképp szövetkezet! Az alkalmazottak egyenlőjogú társak és százalékos arányban részesednek a jövedelemből. Ami a házat illeti, hát bizony nagyot téved, aki azt hiszi, hogy sok hasznot hajt. Éppenhogy meghozza a karbantartási költséget meg az amortizációt. Nézzék csak meg a jövedelemadó-listákat — egy közepes tisztviselő többet keres, mint én. És azt is számba kell venni, hogy nálam az egész család dolgozik.

Atauga haladó gondolkodásának legfőbb bizonyítéka azonban Fanija házassága volt. Nem akármelyik háztulajdonos adta volna a lányát egy névtelen fiatalemberhez, akinek egyebe sincs, mint amit a testén hord. De Atauga nem a vagyont és társadalmi helyzetet, nem is az iskolai képzettséget nézte, hanem a derék, dolgozó demokratikus egyéniségét. Jack Bunte becsületes munkásfiú volt, a munkásosztályból származott és mikor egy szorgalmas, módos polgári családba nősült, meggyőződhetett róla, hogy semmiféle kínai fal nem választja el a polgárságokat a munkásságtól. Minden az emberen múlik. Az a kérdés, tisztességes-e valaki, vagy nem? A haladás, vagy a reakció híve? Az Atagua családban a legkorszerűbb politikai meggyőződés uralkodik. A családfő sose tartozott Ulmanis' táborához. Ezért nem is lett ajzarg és nem lépett be a Parasztszövetségbe. Az ajzarg-egyenruha neki se illett volna rosszabbul, mint a szomszédainak, de neki nem kellett. A maga munkájával, szorgalmával, takarékosságával szerezte, amije van és sose félt az új idők felvirradásától. Most híven, becsületesen szolgálja a szovjethatalmat — ezt szüntelenül ismételgette az öreg ravaszdi.

Közben idejekorán végrehajtott bizonyos változtatásokat vagyoni állományában. Még júliusban eladta Jack Buntének a négyszobás lakást, amelyben addig is lakott. Egy másik hasonlót Indulisnak, a fiának. Egy harmadik, kisebb lakást a sok éve ott szolgáló házmesternek. Ataugáné asszony gondnoki állást kapott és ezentúl, mint a cég alkalmazottja, fizetés ellenében látta el a ház ügyeit. Indulis taxisoffőr lett és megvett apjától egy négyüléses gépkocsit. Igaz, hogy sose jelent meg a taxiállomáson és csak ugyanazokat a közeli rokonait és nőismerőseit vitte ezentúl is, mint addig, dehát kire tartozik ez?

Ha a családot kifelé képviselni kellett, Buntét tolták előre. Ő járt el a hivatalokban, meglátogatta régi kollégáit, résztvett a tüntetésekben, gyűléseken. Ilyenkor előszedte ruhatárának legkopottabb darabjait és úgy viselte, mint valami harci felszerelést, el nem feledve feltűzni az ötágú csillagot. „Mi, munkások..." ez volt minden harmadik szava.

— Valóságos kincs most ez a fiú — az öreg Atauga ezt készséggel elismerte.

— Nekem köszönheted — vágta rá az asszony. — Én kardoskodtam mellette. Te bizony ellenezted.

— Az ördög lát a jövőbe. De mit vitázunk arról, ami volt? Minden jó, ha a vége jó. Igaz-e, anyuskám?

Most bátran beállíthatott Bunte az apósékhoz, amikor csak kedve szottyant. Nem kellett félni, hogy valaki fintorog, vagy beleköt. Mindenki kedvében járt. „Kedves Jackie" így, „kedves Jackie" úgy... Kivált Indulis adta lejjebb a júniusi napok óta. Csak a büszkeség gátolta, hogy máris a sógora után szaladjon. De nem sokáig habozhatott. Egy este, Fanija nagy csodálkozására, megjelent náluk. Őt futó mosollyal üdvözölte, Jackienek pedig két ujját nyújtotta.

— Hogy vagytok, Jackie? — kérdezte rokoni nyájassággal.

Bunte sok fricskát kapott tőle az elmúlt hónapokban, de ez az új, bizalmas hang jólesően cirogatta. Mégis csak kellemes, ha a család megbecsüli az embert és nem mosolyogja le, nem röhögi ki minden szavát.

— Köszönöm, ki lehet bírni — felelte barátságosan. Felakasztotta a diák felöltőjét és bevezette a szalonba. — Megkínálhatunk valamivel?

— Nem, sose fáradjatok. Csak egy percre néztem be. Különben is most ettem. Beszélni szeretnék veled.

Fanija átment a hálóba és nem is jött vissza Egy idő óta az eljövendő kis honpolgár kötötte le gondolatait. Az év végére várta, készítgette a babakelengyét. A szíve alatt mozgó kis lénnyel törődött most állandóan, attól várta, hogy értelmet adjon egyhangú, szürke életének.

Mikor kettesben maradtak, Indulis rögtön a dologra tért.

— Mondd, kérlek, ugye ismersz valami Zsuburt? Ügynök volt egyszer az öregemnél.

— Hogyne ismerném. Miért kérded?

— Mikor a szövetségünket feloszlatták, ő volt az egyik főfő. Kicsit össze is tűztem vele. Most úgy hallom, erős kapcsolatai vannak a pártvezetőséggel. Te, mint egykori kollégája, beszélhetnél vele — talán hallgat rád. Nem voltatok rosszban?

— Dehogyis. Inkább jóbarátok voltunk.

— Látod, akkor most egy kis szívességet tehetnél nekem.

Ahá! Most kellek neki — gondolta Bunte és mosolygott Kész volt bármilyen terhes megbízást vállalni, csakhogy megmutasssa a hatalmát.

— Miért ne? Megtagadtam valaha egy rokoni kérést?

— Azt senki se mondja. Hát idehallgass. Miután a házunkat államosították, csak a magam keresetéből élhetek. Az öreg úgyszólván semmit se adhat, én pedig mégis csak el szeretném végezni az

egyetemet. Szóval, valami megfelelő állás kéne. A minap tudtam meg, hogy volna ilyen a kikötőben, a vámhivatal személypoggyászosztályán. Csakhogy oda megfelelő ajánlás nélkül nem lehet bejutni. Ha te beszélnél Zsuburral és ő ajánlana, simán megkapnám. Tudok angolul és németül, nekik ez fontos.

Bunte fontos képet vágott.

— Szólhatok neki...

— De ne mondd ám, hogy én töröm magam az állásért. Mondd, hogy kínálták nekem és az ajánlás csak formaság, de nélkülözhetetlen formaság. Ha segítesz, Jackie, nem bánod meg. Jöhetnek még más idők is. Sose fogjuk elfelejteni, amit most teszel értünk. Értjük egymást?

Bunte igent intett.

— Majd csinálunk valamit.

— Oké. Általában, jó lenne, ha közelebb férkőznél hozzájuk. Biztosan van több ismerősöd is köztük. Újítsd fel a barátságot, érintkezz a hatalmasokkal. Légy aktivista. Választasd meg magad valaminek. Ha sikerül bejutnod a pártba, aranyba foglalunk, érted? Aki megnyeri bizalmukat, az előtt most nagy lehetőségek nyílnak.

— És mi lesz, ha csakugyan más idők jönnek?

— Éppen az a fontos, hogy megrövidítsük az átmenetet. Magától semmi se lesz. Ha csak kívülről feszegetjük az állásaikat, azzal nem sokra megyünk. Be kell hatolni a legközepire és ott működni, érted?

— Értem, értem. De hallod-e! — és Bunte szigorúan nézett a diákra. — Én igyekszem segíteni és megteszem a szükséges lépéseket, de csak egy feltétellel.

— Mégpedig?

— Ígérd meg, hogy nem kevered a kártyát, amíg nincs itt az ideje, különben leütik a fejemet és mindnyájan pácba kerülünk.

— Ugyan kérlek, hát minek nézel engem? — Indulis ingerülten tiltakozott. — Nem vagyok csecsszopó. Tudom, mit és mikor lehet. Nem, Jackie, effelől nyugodtan alhatsz, én nem döntelek bajba.

— Jól van, még holnap felkeresem Zsuburt.

— Helyes, öreg fiú, csak mentül előbb. És még valamit: Fanijának ezekről a dolgokról egyelőre egy szót se. Hisz tudod, az ő állapotában most fő a nyugalom.

— Ezt igazán rám bizhatod.

Jack Bunte úgy érezte most, hogy valóságos történeti személyiség. Fontos csavar a nagy gépezetben.

4

Mikor hosszas utánjárással megtudta végre, hol találhatja meg Zsuburt és beállított hozzá az irodába, egyszerre szertefoszlottak a volt kolléga hatalmáról táplált illuziói. A szerény és hiányos berendezésű helyiség lerontotta minden várakozását és tiszteletét. Se díszes íróasztal és írókészlet, se öblös karosszék. Az a bútordarab, amin Zsubur ül, igazán nem nyomósszavú főtisztviselő alá való. Még növelte a csalódását, mikor kiderült, hogy Zsubur a kerületi végrehajtó bizottságban csak az oktatási, népművelési ügyeket intézi. Mit lehet várni olyan embertől, aki magának se tud rendes helyet kiverekedni? De hát azért most már csak el kell járnia a megbízatásában.

— Hát kommunista lettél, Karl? — kezdte mosolyogva és figyelmesen nézte egykori kollégáját, mintha valami különös emberfaj ismertető jeleit keresné rajta. De Zsubur nem változott. Ruhája, hangja, jóindulatú, kicsit irónikus mosolya a régi. — Hogy vagy, öregem? Emlékszel még a régi barátaidra? Vagy haragszol, hogy zavarlak?

— Micsoda beszéd, Jackie! Jól tetted, hogy eljöttél. Hol dolgozol most?

— Eppen az a bibi, hogy ezidőszerint facér vagyok. Az Ataugairodát likvidálták, ránk most már nincs szükség. Egy bizományi üzletben állást kínálnak, de én komolyabb, érdemleges dologgal szeretnék foglalkozni. Ócskaságok közé temetkezzem, mintha egyéb se lenne a világon? Nem, erre semmi kedvem. Az ember ott maga is megpenészedik előbb-utóbb.

— És kinéztél már magadnak valamit?

— Gondolok egyre-másra, dehát, kérdés, megvalósítható-e? Lehetne szó arról, hogy vezetőnek rendeljenek ki egy államosított vállalathoz?

— Konkréten?

— Mondjuk, például, a Katonai Felszerelési Cikkek Áruházába.

— Nem, nem, Jackie, az nehéz poszt. Ott a ravasz öreg rókák úgy az ujjuk köré csavarnának, hogy az se tudod, merre áll a fejed.

— Hát akkor egy ékszerészüzletbe, mondjuk.

— És ahhoz értesz?

— Már hogyne értenék? Nem elég aranyórát és drágaköves gyűrűt adtam el ügynök koromban?

— Valami elevenebb munkakör nem érdekelne? Én azt tanácsolnám, hogy ne törd magad mindjárt nagy állásért, érd be a szerényebbel. Ha ott megállod a helyed, észre fognak venni. A szovjethatalom minden becsületes dolgozónak módot ad az érvényesülésre, csak mutassa ki a rátermettségét.

Bunte felsóhajtott.

— Elegendő kereset kéne, pajtás. Mert, látod, asszony meg gyerek van a nyakamon. Kis keresetből hogy tartsam el őket? És ha nincs is különösebb szaktudásom, élelmezési, gazdasági ügyekhez meglehetősen értek. Az Atauga-iroda sok mindenre megtanított.

— Az már igaz. No és hogy tetszik a szovjet rendszer?

— Én mellette vagyok, szívvel-lélekkel. Egész más lett az élet. Befellegzett a gazdagoknak.

— Az öreg Atauga persze, sír, mi? A házát államosították, az ügynökséget megszüntették, nincs kit kizsákmányolni, nincs kinek parancsolni.

— Nézd, kérlek, az apósomnak van ám magához való esze. Megértette, hogy nincs másképen és nem megy fejjel a falnak. Bár mind úgy viselkednének, mint ő. Akkor rendben, simán menne az átalakulás.

— Lám, lám. Szóval haladó lett az öreg?

— Sose volt ő olyan igazi tőkés, amilyennek mi hittük. A házát bankkölcsönből vette és részletekben fizette ki. A fia most állást keres, maga akarja fedezni a tanulása költségeit. Kínálnak is neki valami kis állást a kikötői vámnál, a személypoggyászosztályon, mert jól tud nyelveket. El is vállalná, de egy pártmunkás ajánlása kell hozzá. Nem szólnál egy szót az érdekében? Az a fiú egészen megváltozott, csupa munkakedv. Munkához pedig mindenkinek joga van, igaz? Az új alkotmány kimondja.

Zsubur elgondolkozott. Nagy idők nagy változást hoznak az egyes emberekben is. Mi kár származhatik abból, ha az egykori „burs"-nak alkalmat adnak hasznos munkára? Majd ott megmutatkozik, miféle ember. Bízzál, de légy résen — ez az aranyszabály.

— Jól van, Jackie, majd beszélek a vámigazgatósággal — mondta végül. — Érdeklődjék a fiú pár nap múlva.

— Nagyon hálás vagyok, igazán. Nem lesz okod megbánni.

Ami Buntét magát illeti, abban egyeztek meg, hogy legjobb lesz, ha házgondokságot vállal. Zsubur hozzátette:

— Nézd, pajtás, fiatalember vagy még és be kell látnod, hogy sok mindent nem tudsz, amit kell, hogy a szovjet társadalomban hasznos munkát végezhess. Ne vesztegesd az időt, hanem tanulj. Mi mind tanulunk.

— Te is?

— Persze. Folytatom az egyetemi tanulmányaimat. Dolgozom és tanulok. Máskép nem is lehet.

— Nehéz dolog... Nézd, Zsubur, én se szeretnék, persze, félreállni ilyen érdekes időkben. Szívesen belépnék a pártba. Mit gondolsz, sikerülhet?

— A szándék dicséretes Jackie. De látod, a párt nagy követeléseket támaszt a tagokkal szemben. Ha valaki kommunista akar lenni, előbb meg kell értenie a társadalmi fejlődés törvényeit és nemcsak alaposan megismerni és magáévá tenni a párt politikáját, de követni is minden egyes lépésénél. Azt hiszem, erről most még ne beszéljünk. Korai dolog. Igen hasznos tagja lehetsz a szovjet társadalomnak párton kívül is. A munkáddal mutasd meg, ki vagy. Tanulj, gondolkozz.

Bunte csakugyan házgondnok lett Riga egyik belső kerületében. Magasabbra törő vágyait egyelőre felfüggesztette. Belátta, hogy Zsubur segítségével most többet nem érhet el. De Indulis elnyerte a vámhivatali állást, ő pedig pár hónap múlva majd újra pedzi a párttagság kérdését.

5

Riekstiny utasította a titkárnőjét, hogy ne bocsásson be hozzá senkit, míg ő másképp nem rendelkezik.

— És ha telefonálnak?

— A népbiztost vagy a helyettesét kapcsolhatja, de senki mást. Mondja, hogy fontos ügyben el kellett utaznom és nem tudja, mikor jövök vissza.

— Értem, Riekstiny elvtárs!

— Most pedig menjen, kérem és ne zavarjon. Fontos jelentésen dolgozom.

A titkárnő kiment, Riekstiny pedig elnyújtózott a karosszékben, rágyújtott és újságot olvasott. A moszkvai lapokat éppen csak átnézte és kelletlenül félretolta — nem vonzották. Olvassa, akinek jól esik. A hazai lapokban is csak azok a cikkek érdekelték, amelyek a gazdasági élet bajait tették szóvá. Az ilyet kedvteléssel olvasta és a fontosabbnak tetsző helyeket vörös ceruzával meg is jelölte.

Feljegyezte a legszigorúbban megbírált vállalatok és intézmények vezetőinek nevét. Az ő nevét nem említették a lapok. Nem is fogják — állapította meg elégedetten. Ravasszabb ő, mint a kollégái, tudja, hogy kell megóvni a kedvező látszatot. Pedig ugyanazt teszi, amibe mások belebuknak.

Még július közepén történt, hogy az addig igen kevéssé ismert Riekstiny mérnök, Vildének, az ellenforradalmi vezérkar főnökének utasítására sikeresen elhelyezkedett és egy népbiztossági osztály helyettes igazgatója lett. A régi igazgatót nem lehetett tartani, nagyonis mélyen süllyedt az Ulmanis-korszak korrupciójába és bűnös politikai műveleteibe. Riekstiny két hónapon át komolyan dolgozott. Amikor a minisztériumot népbiztossággá, az egyes osztályokat igazgatóságokká szervezték át, ő derekasan kivette részét a munkából és így igazgatóhelyettes lett és tudomást szerzett úgyszólván mindenről, ami a népbiztosságon történt. Adtak a véleményére és a javaslatait többnyire módosítás nélkül elfogadták.

Nemcsak szorgalmasan, jól is dolgozott ebben a két hónapban. Miért? Az átszervezést úgysem lehetett megakadályozni, tehát felhasználta az alkalmat, hogy a legjobb oldaláról mutatkozzék és bizalmat keltsen. Szeptemberben, mire az átszervezés végbement, Riekstiny részvényeit magasan jegyezte a politikai tőzsde. Senkise gyanusította és valószínűnek látszott, hogy hamarosan igazgatóvá lép elő, mert a főnök sehogyse tudott megbirkózni a feladataival.

Ekkor Felix Vilde új utasítást adott. Gondosan figyelte a kormány magatartását és megállapította, hogy az új szovjet hatalom éppenséggel nem szigorú. Elnézően kezeli egykori ellenfeleit, helyén hagy, sőt felelős állásba tesz nem egy magasrangú, régi tisztviselőt. Megfékezi a szélsőségeseket és pártolja a kultúra régi munkásait, nyilván reméli, hogy lassankint átnevelődnek és megbízható szovjet emberek lesznek.

A falun a földreform mintegy harminc hektárt hagyott meg a régi birtokosoknak. Ha ez így megy tovább, utóbb még sikerül végletes eszközök nélkül átvezetni az országot a szocialista rendbe. Nyilván ez is a céljuk.

De hát engedhetjük mi ezt? — kérdezték Vildeék. Húsz éven át mumusnak festettük a kommunistákat. Ez a képzet most egykettőre szertefoszlott és teljesen más, ellentétes képzet ver gyökeret a nép lelkében. Ezt nem nézhetjük tétlenül. Különben is ez az enyheség a gyengeség jele — mondották. Ez ki fog derülni, mihelyt ellenállásba ütköznek. Nem tudják majd legyűrni és akkor kezdődik

a rendetlenség, a zűrzavar. A politikai élet nyugodt folyása elakad. Kell is, hogy elakadjon.

Vilde tehát kijelentette Riekstinynek:

— Eleget dolgoztál nekik. Itt az ideje, hogy nekünk dolgozz.

És Riekstiny nyomban változtatott a munkamódszerén. Már nem ült késő estig a hivatalában, hanem pont hatkor otthagyta.

— Hadd fogyjon ki a közönség a béketűrésből — oktatta Vilde. — Egyetlen kérdést se intézzetek el gyorsan, simán. Még a legegyszerűbbet, a legvilágosabbat se... „Érdeklődjék holnapután... Jövő héten... Itt még sok körülményt kell kideríteni, összeegyeztetni..." És ha már mindent kiderítettetek, mérlegeltek és összeegyeztettetek, akkor mondjátok, hogy a döntés mások hatáskörébe tartozik. Hadd forduljon a folyamodó fűhöz-fához, küldjétek Ponciustól Pilátusig, zárjátok varázskörbe, amelyből nem tud kivergődni. Hadd lássa a lakosság, hogy a bolsevikok nem tudnak vagy nem akarnak eredményesen dolgozni. Az új törvényeket magyarázzátok összevissza és alkalmazzátok a lakosság érdekeivel ellentétesen. Lépten-nyomon be kell bizonyítani, hogy most minden rosszabbul van, mint volt. És ha panaszkodnak, hogy ez vagy az az intézkedés igazságtalan és megint csak megrövidítik a népet, vonjátok a vállatokat. „Hja, nincs mit tenni. Az új törvény így rendelkezik. A törvényt pedig végre kell hajtani. Mi csak felsőbb utasítás szerint intézkedhetünk. Ha nem tetszik, forduljanak a felsőbb hatósághoz."

Szóval, viruljon a bürokratizmus, halmozzátok, szabotáljátok az ügyeket, ártsatok, ahol csak lehet. De persze úgy, hogy ne lehessen belétek kötni. Szükség esetén hivatkozzatok arra, hogy még nem volt mód alaposan kitanulni a sok új szovjet törvényt és rendeletet...

Ezért zárkózott be most Riekstiny a dolgozószobájába, ezért nem fogadott senkit és hogy valamivel mégis múlassa az időt, hát újságolvasáson kívül apró majmokat és ördögöket rajzolt a blokkfüzetébe. Ha felülről küldtek neki elintéznivalót, azt is lehetőleg heteken át a fiókjában tartotta, a sürgetésekre pedig azt felelte, hogy a kérdés igen bonyolult, részletes tanulmányt kíván és kiegészítő anyagot kell beszerezni. A szocialista rend megvalósítását, a nép javát előmozdító javaslatokat szigorúan megbírálta, ellenvetéseit a tények és statisztikai adatok tömegével, a törvény rendelkezéseivel indokolta. Viszont annál melegebben felkarolt minden illetékes helyről származó, de kellőkép végig nem gondolt javaslatot, amelynek keresztülvitele zavart és elégedetlenséget válthatott ki.

A városban tüzek támadtak, fűrésztelepek, raktárak, gyárak, műhelyek gyulladtak ki. Persze mind csupa véletlen, kideríthetetlen okból.

Mikor átalakították a munkabér-rendszert és Riekstinyre bízták a törvényjavaslat előkészítését, összekuszálta az adatsorokat, elodázta a bérskála kidolgozását és minden módon megnehezítette a teljesítménybér bevezetését. A munkások nem tudták, hogy milyen alapon számítják a bérüket. Az új rendszer, a progresszív bérfizetés minden előnye papíron maradt, elsikkadt a népbiztosságon, az igazgató íróasztalán. Még amikor a helyettes népbiztos megrótta a huzavona miatt, akkor is nyugodtan folytatta kártevő munkáját.

— Azt akarjátok, hogy útvesztőbe kerüljünk? Fontos ügy ez, alaposan ki kell vizsgálni minden részletét. Ha most valamelyik kategóriában túlmagasan szabjuk meg a bért, utólag nehéz lesz lefaragni. Hogy magyarázzuk meg a munkásoknak, hogy tévedésből értékeltük többre a teljesítményt és lejjebb kell szállítani a bérüket? Ebből politikai botrány származhatik.

Sose mulasztotta el hangsúlyozni a dolgok politikai oldalát. Végeredményben a szükséges anyag nagy késéssel jutott el a trösztökhöz és ott is akadtak Riekstinyek és Vildék, a kártevő hinta-palinta újra kezdődött. Az illegális ellenforradalom dolgozott, munkája érezhető volt az egész vonalon.

NEGYEDIK FEJEZET

1

Az öreg Vilde első kakasszóra felkelt. Az udvaron még sötét volt, vékony eső verdeste az ablaktáblákat. Hátára borította, ami éppen a keze ügyébe akadt és kiment, hogy szokása szerint felkeltse a béreseket. A tornácon utólérte a felesége.

— Hé, hová mégy, apjuk?

— Hová, hová? — morogta. — Ideje, hogy felkeljenek. Világos nappalig kell nekik heverni?

— Elment az eszed? Kit költögetnél? Purgailis és Bumbier már a maguk gazdái, nem parancsolsz nekik.

Akkor ébredt csak rá az öreg, hogy minden másképp van, mint volt, nem is egy hónapja, nem is hete, de még pár napja is. Behúzta

az ajtót, felakasztotta a zekéjét egy szegre és felfújta magát, mint a pulykakakas. Leült az ágy szélére.

— Feküdj le, aludj még, apjuk — biztatta az asszony. — A lányokat én majd felkeltem, ellátom a jószágot is. Pihend ki a sok bosszúságot.

Vilde hallgatott. Ez volt a szokása — ha nem volt jó kedvében, nem felelt. Az asszony még tett-vett a szobában, aggódva odaodapislantott az urára, aztán kiment. A konyhából behallatszott óvatos forgolódása, a fejősajtárok zörögtek. A kutyák összevissza ugattak odakinn.

Vilde a magányos szobában nyögött, mérgelődött. Az lett volna csak a szégyen, ha bezörget a béresekhez! Purgailis bizonyosan nem állja meg csúfolódás nélkül. „Elvétette a házszámot, Vilde polgártárs! Vagy a tegnapi napot keresi talán? Vegye tudomásul, hogy itt Purgailis újgazda lakik, hehe."

— No megállj! Megmutatom én még neked! — fenyegette magában. — Nem sokáig ülsz te a tíz hektárodon! Kiforrázlak, mint a svábbogarat. Összegörbítlek, hogy olyan leszel, mint a kos szarva...

Pár napja történt, hogy Vilde telkét felosztották. Húsz hektárt vágtak el belőle a két újgazda számára. Túlzás volna azt állítani, hogy a legjobb földdarabok mentek el, bár tény, hogy Bumbier jó földet kapott. A földmérnök értelmes ember, azzal lehetett beszélni, de ebédidőig, amíg a Bumbier tíz hektárját kimérték s a határköveket lerakták, sehogyse tudott hozzáférkőzni. A földosztóbizottság elnöke egész idő alatt a mérnök sarkában volt és mindenbe belekötött. Így jutott Bumbiernek két purvlet elsőrendű kertiföld, hét szántó és jókora rét, közvetlen a folyónál. A volt béres rá se mert nézni a gazdára, mintha nagyot vétett volna ellene.

Ebéd után aztán simán ment minden, akár a vízfolyás. Ebben nagy érdeme volt a háziasszonynak, aki pompás ebédet készített és jóféle italról is gondoskodott. Vilde is kitett magáért. Derűs arccal vendégelte a bizottság tagjait, kínálgatta őket, hogy csak lakjanak jól, erőt kell gyűjteni a délutáni munkára. Öblös poharakba töltötte az italt és különösen a bizottság elnökére volt gondja.

Ebéd után az elnök ledőlt kicsit pihenni. Most aztán négyszemközt beszélhetett végre Vilde a földmérnökkel, aki régi jóismerőse volt. Előtte nem kellett komédiázni. Félrevonta és a lelkére beszélt.

— Hallod-e, Rudum, hát végkép tönkre akarsz tenni? — kezdte szemrehányóan. — Nem találhattál volna rosszabb földdarabokat?

Gonosz a mérőláncod. Minden földfajtából a legkülönbet vágja le. Hisz így egyenest a szegényházba juttattok!

— Mit tehetek? — A földmérnök széttárta a karját és fejével az alvó elnök felé mutatott. — El nem fordítja rólam a szemét. Ha nem fogadok szót neki, bevádol a kerületnél.

— Most nem tudja beleütni az orrát. Mérd ki a másik telket, amíg alszik. Aztán irasd alá vele a kész aktát.

A földmérnök nem egykönnyen adta be a derekát.

— Bajba keveredem. Kikezdenek a gyűléseiken. Isten ne adja, hogy az ember a foguk közé kerüljön.

— Idehallgass, Rudum. — És Vilde lehalkította a hangját. — Nyolc malacom hízik tavasz óta. Válassz ki egyet. Akármelyiket. Magam vezetem el, ahová akarod.

Erre aztán megmozdult a földmérnök.

— No, gyerünk. De akkor frissen. És hagyjuk meg, hogy ne költsék fel.

És csakugyan, az elnök még javában pihent, mikor ők már kimérték a második újgazda-telket. Purgailisnak csupa irtatlan föld jutott. mocsaras, cserjés, a rétből is a legrosszabbja, tele fatönkkel. A fiatal béres csak második éve dolgozott a birtokon, hát nem is tarthatott számot olyan földre, mint Bumbier, aki félélete munkáját tette bele. Ami igaz, igaz. De Purgailis felesége nem így fogta fel á dolgot.

— Ne fogadd el, Jan! — lázította az urát. — Mit kezdünk azzal a mocsárral. Terem is az valamit. Hogy fúlnának bele.

Férje csillapította.

— Ne keseregj, Marta, majd én mindjárt beszélek az elnökkel.

— Nem lehet most bemenni hozzá — mondta a földmérnök. — És különben is hiábavaló a tiltakozás. Mi mindenben csak az utasítást követjük. Kimondták, hogy a földet úgy kell kimérni, hogy a telkek lehetőleg egy tagban legyenek. Ha nem hiszi, menjen a községházára és olvassa el a rendeletet. Joga van el nem fogadni a földet, de nagy kérdés, kap-e aztán másutt akármilyet is. Földigénylő van elég.

Purgailis elvörösödött.

— Miért nem a Bumbieré mellett jelölt ki nekem is szántót?

— Mert akkor nagyonis benyúlt volna a szomszéd telekbe. A földmérési gyakorlat ezt nem engedi.

— Ne járasd a szádat, Purgailis — mondta Vilde. — Ha becsületesen dolgozol, öt év mulva a te földed se lesz hitványabb az

enyimnél. Azt akarod, hogy mi öregek másszunk be a mocsárba? Fiatal erő kell oda. — És a volt bérese szemébe röhögött, hogy a pocakja reszketett, mint a kocsonya. Apró szeme ravaszul pislogott.

Purgailis kiköpött és karonfogta a feleségét.

— Gyerünk, Marta, kár ezekkel beszélni. Egyik varjú nem vájja ki a másiknak a szemit.

A földmérnök óva intette:

— A szovjet hatalom szerveit szidni nem tanácsos.

— Szovjet hatalom? — Purgailis olyan mgevetéssel mérte végig, hogy a mérnök hátán végigfutott a hideg. — Tudom én, hogy mi a szovjet hatalom! Az az én hatalmam és az életemet adom érte, ha kell. De ti itt lábatlankodtok a szovjet hatalom útjában, amíg a csatornába nem röpítünk.

Az elnök fájós fejjel ébredt a szeszes álomból. Nemigen lehetett vele értelmesen beszélni. Szórakozottan hallgatta, mikor Rudum beszámolt neki és aláírta az okmányt, aláiratta a bizottsági tagokkal is. Purgailis próbált tiltakozni, de az elnök fáradtan legyintett.

— Ne alkudozz, barátom, majd csak boldogulsz. Lehetetlen mindenkit egyszerre kielégíteni. Mindig lesz panasz.

Alig ment el a bizottság, megjelent a törzsbirtokon Bumbier. Sovány, kicsi ember volt, kusza, ószes szakállú. Kalapját a hóna alatt tartotta. Különben is olyan volt, mint egy kéregető, különönösen, mikor vontatott hangon megszólalt:

— Ne nehezteljen rám, gazduram. Hát kértem én őket? Hisz valósággal rámerőltették. „Béres vagy" — aszongyák — „jár neked... Adják, hát fogadd el." Kértem én, hogy a legjavát adják? Jó lett volna nekem egy kis krumplinak való a legszélin. Mit kezdek ennyi földdel?

Vilde haragos arcot vágott.

— Mit akarsz tőlem? Tietek a hatalom, a bőrömet is lenyúzzátok, ha kedvetek szottyan.

Bumbier hosszú évekig járta a cselédiskolát, sehogyse szerette, ha a gazda haragosan beszél vele.

— Idehallgasson, gazduram. Kigondoltam én valamit. Mi lenne, ha így tennénk: Hadd írják rám azt a harminc purvietet, aztán maradjon minden a régiben. Gazduram jobban tudja, mit mikor s hogyan kell. Én meg dógozom, csakúgy, mint eddig. Persze, senkinek se kell tudni...

— Hm.— Vilde egyszeribe meglágyult.— Majd gondolkodom róla.

— Az adóra is kevesebb gondom lesz úgy. Gazduram jobban érti. Aztán gyühetnek ellenőrizni.

— Hát csak van egy kis becsület benned, Bumbier. No jó. De köss csomót a nyelvedre. Egy lélek meg ne tudja! A községbe nem küldelek munkára. És ha valami kérnivalód van, hát csak fordulj hozzám. De senki másnak ne említsd.

Azért még így is nehéz volt Vilde gazda szíve az első napokban. A cselédházba be se tette a lábát. Hogyisne! Micsoda vasvilla szemmel nézne rá Purgailis! Csak, ha Bumbierrel találkozott, akkor könnyített a lelkén.

— Eriggy, kapáld meg a krumplit, aztán vágj fát. Az ól körül ki kell javítani a kerítést. Mindent külön-külön parancsoljak?

Ha jól rápiríthatott a cselédre, mintha kő esett volna le a szívéről. Valójában alig változott a helyzet a gazdaságban. Az a tíz hektár igazán nem nagy veszteség. És ha Vilde mégis pulykavörös lett, ahányszor Purgailis az útjába került és hosszan, laposan nézett utána, csak azért volt, mert a jogát, a tulajdonát csorbították. Kulákszíve ezt nem bírta, sose bocsátja meg nekik.

2

Az álma is megromlott. Zavarta minden nesz. Az ajtócsapkodás, az eső, a lépések az udvaron. Izgató gondolatok kavarogtak a fejében. Hogy nyugodjék meg az ember, mikor igaztalanság éri és nem üthet vissza, nem meri kimondani, ami a bögyében van? Mellét repeszti a feltorlódott düh, az emésztő keserűség úgy eltölti, hogy legszívesebben torkon ragadná, aki éppen elébe kerül s addig rázná, amíg le nem rogy a lába elé. Bár tehetné, bár látná az egész világ. De nem lehet, még nincs itt az ideje. Tűrni kell némán, jó képet vágni, mert a hatalom most amazoké. Soká nem lehetne bírni, isten ne adja, hogy örökre így maradjon. Még elgondolni is szörnyű, a puszta feltevés is tíz évet elvisz az életéből.

Herman, a fia, is jó figura! Kerületi földmérnök és azt teszi, amit a bolsik parancsolnak neki. Mintha nem nagygazda-család hagyományán nevelődött volna és sose lett volna keménykezű ajzargparancsnok! Mintha nem tudná, milyen népséggel van dolga! Azért tanítottalak, hogy most egymagam álljak ki a családunk, a fajtánk becsületéért? Lágygerincűek, óvatoskodók, gyávák — én nem ijedek meg tőlük. Én kiállok. Majd tanultok még tőlem, igenis.

Jekab Vilde egyszerű parasztgazda, de megharcol velük. Majd meglátja mindenki.

— Emma! Emma! — Vilde kinyitotta a konyhaajtót és halkan szólította az asszonyt. — Kaparj össze valami harapnivalót, de gyorsan!

— Mámeg hova megy?

— Dógom van a községházán. Korán kell menni, amíg kevés ott a nép. Mindennap odacsődül az a sok tetves.

Megivott egy bögre cikóriakávét, megevett két tojást, aztán felhúzta az új csizmát, magára borította a vitorlavászongallért. A székhelyig két kilométer volt mindössze, de a nagygazda odáig se megy gyalog. Bumbier befogta a jobbik lovat a rúgóskocsiba és felsegítette Vildét. Az könnyű ügetéssel hajtott és a hajnali köd még el se oszlott, mikor a szépen lakkozott bricska befutott a községi végrehajtó bizottság udvarára. Kaupiny jegyző, a VB ügyvezető titkára kinézett az ablakon és nem ismerte meg mindjárt az érkezőt. A tornácról hangosan kiszólt:

— Ki az a korai látogató?

Vilde odakötötte a lovat a cölöphöz és belépett a házba. A bikanyakú, zömök, feketebajszos kis Kaupiny úgy állt a tornácon, mint valami határjelző oszlop. Ahogy megismerte Vildét, mindjárt barátságosabb lett.

— Vilde uram? Ilyen korán hajnalban? Mi csak most kelegetünk. Valami baj van?

— Jóreggelt, jegyző úr. Beszélnem kell magával. Később tódul ide a nép, akkor már nem lehet.

— Tessék, jöjjön beljebb. Takarítás még nem volt ugyan, de aki ilyen korán állít be, nem szólhat meg érte.

Kaupinyné lesimította a haját és mosolyogva mentegetődzött.

— Éppen most tápászkodtunk fel. Fáradjon be a nagyszobába, én meg majd mindjárt...

A konyhából behallatszott a zsír sercegése. A szag elárulta hogy lángos meg szalonna sül. Kaupiny szerette a jó falatot.

— Nehogy azt higyjék, hogy fölöstökölni jöttem — mondta az öreg Vilde. — Belaktam én otthon. De azért csak tessék, reggelizzenek nyugodtan, megvárom.

— Hogyisne! — tiltakozott Kaupiny. — Csak tartson velünk.

Sejtette, hogy a beszélgetés hosszúra nyúlik és előbb zavartalanul akarta élvezni a jó reggelit. De Vilde határozottan elhárította a meghívást.

— Köszönöm, jegyző uram Nem jószág az ember, hogy folyvást csak faljon.

— Ejnye, de barátságtalan!

Vilde a díványra telepedett és várt. A napvilág egyre jobban sápasztotta a villanyfényt. Minek is égetik — gondolta magában az öreg. És rosszalón nézte az izzó körtét. — A község pénzin, persze. Nem is állta meg sokáig, felkelt és lecsavarta a villanyt és attól megkönnyebült egy kicsit.

— Jó dolga van ennek a jegyzőnek, hiába. Szolgálati lakás, fűtés, világítás. A munka igazán nem töri le a derekát. Rendes fizetése van; hát még a mellékesek! — a kérvények fogalmazása meg mindenféle más szolgálat, szívesség. Mikor tizenöt éve idejött, csupa csont volt, meg bőr, egy ösztövér kicsi ember. Úgy forgolódott a kis irodájában, mint a csík a vízben. Azóta pocakot eresztett, a képe pirospozsgás. És meg is szedte magát. Még nyolc évvel ezelőtt szerzett egy majort, azóta biztosan ki is fizette. No, de jó is, hogy van valamije, legalább tudja most, kivel tartson.

Az évek során sok előljárót leváltottak, legalább egy tucatot. De Kaupiny uram biztosan ül a helyén, az alapkő a falazatban. A hatalom jön-megy, változik, de őt ki nem mozdítják, nélküle nem boldogulnak. Az előljáró csak cégér, a hatalom az, Kaupiny kezében volt. Egyetlen hivatalos irat vagy intézkedés nem megy ki az ő tudomása, részvétele nélkül. Bármit tervez az előljáró, csak az lesz, amit Kaupiny akar.

Ott van Eller, a zsellérből lett bizottsági elnök. Eleinte ágaskodott, mint a be nem tört ló. És mit csinált Kaupiny? Félrevonult — hadd ágaskodjék. Egy álló hónapig véka alá rejtette minden tudományát, míg Eller végre belátta, hogy nem boldogul nélküle. És most Kaupiny a kezében tartja a vörös Ellert, akitől eddig senkinek se volt nyugta. Aranyba kéne foglalni az ilyen Kaupiny-félét! Isten bizony, megérdemelné.

Az ügyvezető végzett a reggelivel, felkelt és nagyokat böffentett. A kanárimadár trillázott a kalitkában. Odament hozzá és cuppantott neki.

— Jóreggelt, Jancis! Te is enni szeretnél, mi? Hja, meg kell dolgozni a reggeliért. Fütyüld csak el még egyszer, akkor kapsz.

A madárka repdesett, majd lelkesen fütyült és Kaupiny jól táplált arca széles mosolyra derült. Aztán odaült Vilde mellé a díványra.

— Hát miről van szó, Vilde uram?

— A gazdaságomról. Tudja, milyen nagygazda vagyok én most már? Harminc hektárom van ugarostul, lápostul. A legjobb földemet elvették.

— Igen, igen. Én se tudom, mit csináljak a majorral? Cselédet nem tarthatok, mert akkor a kizsákmányolók közé soroznak. Ide kell majd hozni az öregeimet Kurzeméből, lássák el ők a gazdaságot. Az asszonynak is dolgozni kell, különben felosztják a kis földemet és belültetnek mindenféle koldusnépséget

— No, engem már fel is osztottak és a koldusok is már benn ülnek. Csak a jóisten tudja, mikor lehet őket megint kirakni!

— Ha megérjük, meglátjuk. — Kaupiny elmosolyodott. — Semmise tart örökké a nap alatt.

— Nem hát. De hogy lehet kivárni, kibírni? Közmunka, adó, fuvar. Hogy teljesítse az ember, ha a földjét elveszik? És miért rajtam van minden teher, mikor most már hármunké a telek?

— Már miért lenne csak egyedül gazduramon? — Kaupiny csodálkozott és szétterpesztett ujjaival dobolt puha, kerek térdén. — Három gazda, három adófizető. Így fogjuk kivetni?

— Igy-e? Eller is tudja?

— Mit meséljem neki? Majd ha adókivetésre kerül a sor, őt elküldjük a kerületi végrehajtó bizottságba, bizonyos kérdéseket megbeszélni és míg ő odajár, aláiratjuk a helyettesével. Az a mi emberünk, vele meg lehet egyezni.

— Hát akkor ez rendben is vóna. Még valamit akartam, jegyző uram. A maga szava dönt. Nem lehetne az útjavítás hátralévő részit Purgailisra kiróni? Ha olyan nagy kommunista, hát dógozzon. Hadd tudja meg, mennyi öröme van a gazdának. Lova is van már.

— Errül lehet szó.

— És... ha valami messzebbre való fuvar kell, erdei munka, miegymás, oda is Purgailist küldjék. Hisz annyira szívén viseli a szovjet hatalom érdekeit, szolgálja buzgalommal.

— Megszívléljük a javaslatot.

— Engem koromnál fogva is fölment a törvény a közmunka alól, meg az asszonyt is. Így hát nincs is benne semmi suskus. Bumbier viszont igen rendes ember, kíméletet érdemel, Purgailis vállára kell rakni, amit csak lehet. Mentül többet, annál jobb.

— Mennél többet, annál jobb... hehe.

— Hehehe — nevetett Vilde is. — Szerelmes a bolsikba, hadd élvezze őket.

Remekül megértették egymást. Elbeszélgettek még egyről-másról, megbeszélték a szabotázs-terveket. Ki tudja, meddig diskurálnak, ha Kaupinyné asszony be nem dugja a fejét az ajtón és nem jelenti:

— Két úr van itt a kerületből. Vilde agronómus és Vever elnökhelyettes. Mit mondjak nekik?

— Engem keresnek?

— Vever téged kérdezett.

— Hát akkor csak jöjjenek be. Hogy eldiskuráltunk! Nem is hallottuk, hogy jön valaki.

Kaupiny begombolta a kabátját és az urak elé ment.

3

Herman Vilde agronómust régen ismerte. Üdvözlés közben bizalmasan rámosolygott.

— Hát csak ellátogat a tájékunkra! Úgy is való. Az ember ne feledkezzék meg a szülőföldjéről.

A kerületi VB helyettes elnökét viszont ma először látta és még nem tudta, hányadán van vele. Az arca komoly, szinte mogorva, parancsoló. Csizmája ragyogófényes a ráfröccsent sár alatt, a nadrág feszül rajta, rövid turistakabátja zsebe megtömve. Jól megtermett ember. Kaupiny, a ravasz róka meghajol és mosolyogva kezet szorít vele.

— Üdvözlöm, Vever elvtárs. Üljön le nálunk. Egy kis jó forró feketével szolgálhatok?

— Köszönöm Kaupiny polgártárs — a hangja kicsit száraz, de udvarias. — A feketét nem utasítom vissza.

Gyanakvó pillantást vet az öreg Vildére, aki fel se állt, hogy őt üdvözölje. Herman elérti a pillantást és sietve összeismerteti őket.

— Az édesapám, akiről már beszéltem neked.

— Úgy? Örvendek, Vilde úr. — És hűvös mosollyal kezet nyújt. — A fia régi ismerősöm. Sokat hallottam már önről is. Hát túlesett a cséplésen? Nem kell egy kis segítség a sörfogyasztáshoz?

Se Kaupiny, se az öreg Vilde nem tudja ezek után, hogy kiféle, miféle ez a Vever? Miért szólítja az egyiket polgártársnak, a másikat úrnak. Gúnyos éle van tán a szónak? Kérdőn néz a fiára, de az is csak tartózkodóan mosolyog, majd megkérdi:

— Beszélhetünk itt nyíltan, szabadon? Nincs illetéktelen személy a közelben?

Kaupiny megnyugtatja.

— Senki se zavarhat. A feleségem nem kíváncsi természetű és még kevésbbé fecsegő. Egyébként beszélgessünk halkan.

Herman Vilde halkabban folytatja:

— Az elnök úr jóbarátom, úgy beszélhetnek vele, mint velem. Csak ki ne menjen innen semmi, ami szóba kerül.

Erre hirtelen felenged a feszültség, idegenség. Kaupiny most már nemcsak előzékeny, de bizalmas is és az öreg Vilde is rokonszenvvel, tisztelettel nézi az új ismerőst. Az pedig huncutul mosolyog, mint aki jó megjátszotta szerepét.

— Mi hozott erre? — kérdi az öreg Vilde a fiától.

— Hivatalos ügyben járunk. A kerületi VB megbízott, hogy ellenőrizzük a földreform végrehajtását. Sok volt-e az igénylő, elégedettek-e, hány kulákot kopasztottak meg ésatöbbi. Érdekes feladat.

— Három napja útban vagyunk — teszi hozzá Vever.

— És lovon járják a határt?

— Motorbiciklin, oldalkocsison.

— Az ezredemé volt — mondja Herman. — Le is akarták foglalni a miliciának, de én az elnök úrnak adtam. Így sikerült megmenteni.

— Bizonyosan a földbizottság elnökével akar beszélni Vever uram — mondja Kaupiny.

— Előbb inkább önnel. Ön a titkár, jól ismeri az ügyeket.

— Hát igen. Az elnök egyébként is kint jár a határban, most nem találná meg egykönnyen.

— Kár is lenne keresni. Semmi szükség rá. — És Vever legyint. — Ez esetben, ha a hegy nem jön Mohamedhez, Mohamed se megy a hegyhez.

Kaupinyné behozta a kávét meg a tejszínhabot, lerakta az aranyszélű porceláncsészéket meg a hozzávalót és eltűnt. Az urak pedig megitták a feketét és dologhoz láttak. Vever volt a figyelem középpontjában, nem is annyira hivatalos állásánál fogva, mint a VB elnökhelyettese. Kiderült, hogy ő itt a „vezér" más értelemben is. Az öreg Vilde általában nemigen tisztelte a hatóság képviselőit, olyanformán gondolkozott, mint a skandináv parasztok egykor, akik még a királytól is megtagadhatták az éjjeli szállást, ha a családfája történetesen kisebb volt, mint az övék. Vever úrra azonban nagy tisztelettel nézett és bólogatott minden szavára.

Herman Vilde az egyetlen ember a kerületben, aki ismerte a nevezetes férfiú multját és igazi nevét, de még az atyjának se árulta el. Vever ugyanis nem volt más, mint Kristap Ponte, aki még a nyár elején Nikur utasítására a kerületi székvárosba költözött, ott dolgozott és hamarosan kitűnt a hivatalában. Fürgén és ügyesen végezte a munkáját, elöljáróinak még a ki nem mondott szándékát is elértette és sose tért ki semmiféle terhes feladat, hosszadalmas utazás elől. Kitűnő minősítést szerzett és így az új közigazgatás bevezetésekor megtették a VB helyettes elnökének. Előbb szerényen szabadkozott ugyan, hogy nincs még elegendő tapasztalata és túlságos a megtiszteltetés, de végül is engedett a rábeszélésnek és olyan buzgalommal töltötte be új munkakörét, hogy az elnök jobbkeze lett. Megbecsülték és bíztak benne.

Most már volt módja ártani, kárt tenni és nem is mulasztott el egyetlen arravaló alkalmat sem. Mikor például a város tűzoltó gépkocsija a javítóműhelyben volt és az önkéntes tűzoltóegylet vezetősége egy politikai gyűlésre utazott, hatalmas tűz támadt az elevátorban, le is égett az egész.

Egyízben a VB elnök azzal bízta meg, hogy tanulmányozza a kerületi levéltárt. Ponte mindenféle kompromittáló anyagot talált régi tisztviselőkről, birtokosokról, akik annakidején feljelentették, vagy letartóztatták a haladó meggyőződésű közalkalmazottakat, tanítókat. Gondoskodott róla, hogy ezek az iratok ne kerüljenek a kommunisták kezébe, a besúgók nevét és címét feljegyezte. Aztán egyszer vagy másszor, hivatalos beszélgetés közben, kaján mosollyal, hirtelen meglepte az illetőt: Ön ezelőtt másfél évvel hibáztatta Gredzen tanítót, mert az osztályában a Szovjetuniót magasztalta. Erről azonnal jelentést is írt. Nyilván most se tetszik önnek a szovjet hatalom?

A leleplezett elvörösödött, zavarba jött, de aztán ráeszmélt, hogy egyáltalában nem róják fel neki bűnül, amit tett, ellenkezőleg úgyhogy végül megkönnyebbülve vállalkozott minden aknamunkára, kész volt bizonyítani a régi eszményekhez való ragaszkodását.

Ponte, felsőbb utasításra hivatkozva, részletesen kioktatta az új földalatti híveket: itt az ideje a cselekvésnek, most már kiereszthetik a karmaikat. A földreformot lehetőleg torzítva kell végrehajtani, elégedetlenséget keltve még az újgazdák között is. És meg kell félemlíteni őket, hogy ne merjék igazán birtokukba venni a földet, rettegjenek a régi gazdáktól.

A szovjet kormány minden intézkedését halogatva és betű szerint kell végrehajtani. Mennél később, annál jobb. Nyíltan nem szabad megtagadni semmit, de gáncsoskodni, piszkálódni kell, szúrni, ahol csak lehet. Az államosítandó vállalatokat, üzleteket ürítsék ki idejekorán, hogy ne maradjon ott se áru, se berendezés, mire rákerül a sor. Hadd örüljenek a csupasz falaknak.

Kristap Ponte, a minden hájjal megkent nyomozó és beugrató, ügyesen irányította munkatársait. Bátorította, biztatta őket: még nem veszett el minden. Tűrni kell és remélni. Megérjük a jobb időket!

Kaupiny kioktatta az öreg Vildet is, és elmondatta vele, hogy ment végbe arnafelé a földreform. Aztán motorra ült Hermannal és folytatták körútjukat. Munkájuk volt bőven.

— Nem vagyunk ingyenélők, megérdemlünk egy kis szórakozást, nem igaz? — mondta Ponte, mikor már kattogott alattuk a gép. — Gyerünk Mixithez, rég nem vadásztam,

— Az csakugyan jó lesz.

A sár jobbra-balra fröccsent, a kutyák ugatva fogadták a pöfögő, zakatoló járművet, amely egyre fokozódó sebességgel futott a sorsa elől — vagy talán az elé.

4

Mixit erdőkerülő magasan hordta az orrát mostanában. Azóta, hogy Nikur, az egykori főminiszter az ő házában rendezte a nevezetes tanácskozást, alig lehetett bírni vele. Bajuszát még magasabbra pödörte és úgy nézett, mint a karvaly a fa tetejéről, mikor áldozatát kiszemeli. Hát persze, akit államtitkokba avatnak, meg is szeretné mutatni, hogy a legmagasabb körökhöz tartozik. Bár lenne egy egész ezred a keze alatt, meg kellő háziszemélyzet. Mert itt, az erdő közepén bizony nemigen van kinek parancsolgatni. Az asszony, a gyerek, a kis szolgáló, meg néhány vadászkutya igazán nem alkalmas anyag. De Mixit azért így is kifeszítette a mellét. Esze ágában se volt fát vágni vagy vizet hordani az istállóba. Ilyesmire most nem volt kapható.

— Asszony, kipucoltad a vadászcsizmámat? — kiáltotta még az ágyból. — Hol van? Hozd csak ide?

— Mit hajszolsz? — feleselt a párja. Nem vagyok a kutyamosód. De nagy úr lettél, hogy már a csizmádat se tudod kipucolni!

— Nagyobb dolgokon jár az eszem — mondta az új közéleti férfiú. — Fontos ügyek látják a kárát, ha minden aprósággal magam bajlódom.

— Inkább hordanád ki a trágyát a tehénistállóból. Ugy tele van, hogy meg se tud fordulni az ember.

Ilyen megjegyzések után Mixit elhallgatott. Hja, senki se próféta a hazájában.

Jadviga, a szolgáló, gazdája első támadó fellépésére szedelőzködött.

— Elmegyek. Nem lehet itt megmaradni.

Még jó, hogy az asszonynak sikerült kiengesztelnie.

— Ne törődj vele, Jadviga. Az ördög tudja, mi esett belé. Mintha maszlagot evett volna.

Mit tehetett Mixit? — a kutyákkal kellett beérnie. Azoknak füttyenthetett, kommandérozhatott, odasózhatott a korbáccsal. A szerencsétlen állat behúzta a farkát, alázatosan vinnyogott és megnyalta parancsolója büntető kezét.

— Szóval, a Mixit-félékre is új idő virrad. De nem az az új idő, ami az egész országra. Ahhoz nekik semmi közük se volt. Az álmatag erdőbe nem hatolt a friss szél, nem verte fel az ősi csendet. Mixit, a kiskirály, függetlensége büszke tudatában honolt ott tovább. Bejárta a körzetét és teli torokkal szidta a bolsikat meg a szovjet hatalmat — nem hallotta senki. Hogy miért haragudott rájuk annyira, mit vétett neki az új kormány, azt maga se tudta megmondani.

Nikur utasításaihoz híven hetenként egynéhányszor megvizsgálta a „bázisokat". A „Zöldfa" fogadóban már volt vagy féltucat vendég. Egy osztályvezető, két magasrangú ajzargtiszt, meg az ohranka néhány napja. Halálosan unatkoztak és hol újságot kértek, hol egyéb szórakoznivalót. Különösen az osztályvezető volt türelmetlen, minduntalan kívánt valamit, főleg jó erős italt. Mixitnek sokat kellett szaladgálni, hogy mindenkit kielégítsen, de szívesen tette, neki is csurrant-cseppent mindig valami. Az igazi jutalmat pedig majd a jövő hozza meg.

Egy hét se telt el úgy, hogy egy-egy magányos utas ne jelentkezett volna az ismert kérdéssel: „Merre van a „Zöldfa fogadó?" Vagy: „Egy-két hasáb fát kaphatnánk?" És Mixit adott nekik éjjeli szállást és kora reggel eligazította őket Nicman erdész úrhoz, vagy Radziny főerdész úrhoz. Érdekes és kellemes megbízás volt. De ma, mikor a közeledő motor búgása felhangzott, sehogyse tet-

szett neki a dolog. Biztosan a milicia... Mi a fenét keresnek itt? Csak nem szimatolták ki a „Zöldfá"-t?

Vállára vette kétcsövű puskáját és kinézett az útra. Ha csakugyan a milicia, hát jobb kinn fogadni, mentül messzebb a háztól és lakóitól.

Az út kanyarodóján már fel is tűnt az oldalkocsis motorkerékpár. Ahogy Mixithez közeledett, fékezett és megállt. Ponte vidáman köszönt:

— Jó reggelt, Mixit uram! Nem várt vendéget, ugye?

Mixit még nem tudta, kivel van dolga, hát tartózkodóan fogadta a köszöntést.

— Hm... Jóreggelt. Kihez van szerencsém?

Ponte levette a nagy védőszemüveget.

— A „Zöldfá"-ba szeretnék jutni. Meg egy pár hasábfa is kéne Nem igazítana útba?

Mixit most már lekapta sapkáját és mély meghajlással üdvözölte a vendégeket.

— Isten hozta nálam. Mivel lehetek szolgálatukra? Egyenest a „Zöldfá"-ba vezessem, vagy megpihennek szerény házamban?

Ponte lemászott és Herman Vilde is kikászolódott a kocsiból, megdörgölte elgémberedett lábait. A gyors iram alaposan kifárasztotta mindkettejüket.

— Tán ennénk valamit — javasolta Vilde.

— Ismerkedjenek meg az urak! Vilde, kerületi főmérnök, Mixit erdőkerülő. Rámismer, Mixit uram?

— Hogyne, hogyne, Nikur miniszter úrral tetszett itt lenni.

— Úgy, úgy. Szóval, régi ismerősök vagyunk.

— Ebédet készíttessek?

— Köszönjük, elemózsia van nálunk. De forró kávét, tejet, szívesen elfogadunk.

— Más erősítő kellene ilyen hosszú út után.

— Majd estére, uram. Előbb vadászni szeretnénk. Szabad őzet lőni?

— Miért ne? Derék, jóembereknek mindent szabad. Kutyát adjak?

— Nem, nem. Jobb lesz kutya nélkül. Mennél kevesebb lármával.

— Akkor elvezetem az urakat a nagy irtáshoz. Ott valóságos mészárlást lehet rendezni.

Ezen a napon úgy ment minden az erdőkerülő házában, mint a régi jó időkben. Mixit parancsolgatott és ma szót fogadott az asszony is, a cseléd is. A gyerekek lemosták a sarat a kerékpárról, a konyhában sercegett a zsír, a vendégszobában csengett a pohár. Nem tejet ittak, persze, hanem erősebb itókát. Mixit együtt ivott az urakkal és poharazás közben beszámolt mindenről, amit Pontének tudnia kellett.

— Adja át üdvözletemet Nicman és Radziny uraknak. Ha valamelyikük bejönne a városba, okvetlen látogasson meg. Fontos közölnivalóm van.

— És hol keresse?

— A VB-ben. Vever elnökhelyettest kérjék, az én vagyok. Miért csodálkozik annyira? Azt hiszi, mi nem vállalunk felelős állást?

Mixit ide-oda csúszkált a széken.

— Igazán nem gyanítottam...

— Hogy bolsi lettem? Hehe. Olyan bolsi vagyok én, mint maga, Mixit uram. Pont olyan. Hja, most ravasznak kell lenni. Ész és fortély nélkül ezeket az időket meg nem ússzuk. Nézze meg Vilde urat. Ajzarg zászlóaljparancsnok volt, most kerületi főagronómus. És tán rossz néven vesszük tőle? Szó sincs róla. Ellenkezőleg. Jó ha megbízható embereink vannak kellő helyen. Ha magát főerdésznek akarnánk megtenni, nehogy elutasítsa.

A kellemes pihenő után egy óra hosszat barangoltak az erdőben. Kiki lőtt egy őzbakot, meg néhány varjút. A varjút otthagyták a földön, a bakot hazavitték. Este vigadtak a Mixit-tanyán. Itt, kandi szemektől távol, elereszthette a lelkét Kristap Ponte. Idegeiben megoldódott a feszültség. Vidám beszélgetés, mámorító ital után rejtettebb ösztönei is utat kerestek.

— Mixit, miféle nő az a kis kerekképű, fiatal...

— Az Jadviga, a szolgálóm.

— No, és hol alszik? Meg lehet látogatni? Nem csap nagy lármát?

— Azt már én nem tudom.

— Miféle gazda vagy te, ha nem ismered a cselédeidet? Rossz gazda. Én már rég kipróbáltam volna a helyedben.

— Nős ember vagyok, uram — nevetett Mixit.

— Mi köze ahhoz az asszonynak? Úgy kell csinálni, hogy ne tudjon róla. Majd meglátod, hogyan.

Csakugyan megpróbálta. De hasztalan zörgetett a kis kamra ajtaján, ahol Jadviga aludt, hiába igyekezett csábító szóval meggyőzni, hogy milyen megtisztelés, ha ilyen tekintélyes politikust ölelhet, a lány nem nyitott ajtót, hanem fenyegetőzött.

— Hagyjon aludni, vagy kiabálok! És holnap panaszt teszek a miliciánál!

Igy hát inkább tréfára fordította a dolgot, és aludni tért. Nagy tisztességben volt része — ugyanazon az ágyon aludt, amelyiken egykor Nikur miniszter. Különben is mintegy Nikur örökébe lépett, éppen csak a nők körül nem volt hasonló szerencséje. Elálmosodva, a kis Silviára gondolt. Talán őt kéne elhívni Rigából? Már régen kellett volna. Nem élet ez így...

5

Október vége felé, egy szombat este, Peter Spare fiatal feleségével ellátogatott az apósékhoz. Az őszi sár eltűnt, korai fagy keményítette a talajt. Ahol útjuk elágazott a műútról a Liepiny tanya felé, Peter és Elli kimásztak a kis Opelből és gyalogszerrel mentek tovább. Peter élvezte a tiszta, üde őszi levegőt. Késő vándormadár kurrogott a fejük fölött, cséplőgép kattogása hallatszott valamerről. Két földműves a krumpliföldjét kapálta. A hársak, nyírek már elhullatták lombjukat, alig itt-ott csüngött, libegett még egy-egy sárgult levél.

Üde is, szomorú is volt az őszi táj és Peter elmélázott, eltűnődött. Szótlanul lépkedett Elli mellett, neki engedve át a gyalogösvényt. Különös, de nem tudtak miről beszélgetni. Hébe-korba egymásra néztek, Peter arcán gyenge mosoly futott át, aztán megint hallgatva mentek tovább, külön-külön élvezték a szabad természetet. Mikor már csak száz lépésre voltak a majortól, Elli megállt, férje karjába öltötte a karját és kérően nézett rá.

— Peter.

— Mi az, kedves?

— Ne légy szomorú. Még azt hiszik, összevesztünk. Beszélgetni kellene...

— Jó, majd igyekszem vígabb képet vágni. Hisz nincs semmi baj. Fáradt vagyok egy kicsit...

Csakugyan, Peter az utóbbi időben többnyire fáradt volt. Sokat dolgozott, keveset aludt, de leginkább mégis ez az üresség fárasz-

totta, ami kettejük között tátongott. Érezték mind a ketten, kiki a maga módján. Semmiről se tudtak beszélgetni, ez volt a legfőbb baj. Ha Elli mesélt arról, amit a boltokban látott, vagy az ismerősöktől hallott, Peter próbált odafigyelni, de a szavak nem hatoltak a tudatába. Mikor meg Peter pedzette a gyári ügyeket, politikai eseményeket, Elli szemén látszott, hogy azt se tudja, miről van szó. Így aztán inkább hallgattak és kiki a maga gondolataiba merült. Csakhogy ez se esett jól. A lelki érintkezés hiánya egyre jobban éreztette a hatását.

Reménykedtek, hogy talán csak ideiglenes ez a megnemértés, még nem zökkentek a jó kerékvágásba. De hátha nem így van, ha sose lesz másképp? Házaséletük nem indult szerencsésen, az bizonyos. De még igyekeztek leplezni mások előtt.

A láncos kutya előbb ugrált és ugatott, de már messziről megismerte Ellit és elcsöndesedett. A szép, dússzőrű kandur kibújt a lépcső alól. Sok apró, csak neki észrevehető üdvözlés fogadta Ellit szülőotthonában. Amit annyi éven át megszokott — a kerekes kúttól a vén malomkőig — minden csodálatosnak, kedvesnek tetszett most, még a takarmányrépa átható szaga is, amint a konyhán főtt.

Az öregek nagyon megörültek. Liepiny mama azt se tudta, mihez fogjon előbb.

— Üljetek le, gyerekek. Vagyis hát — jöjjetek beljebb. Mindjárt hozok valamit. Jaj, azt se tudom, hol a fejem. Tedd le a kabátod, Elli. Ma fürdő készül nálunk, nem akarnátok ti is... Dehogyis, előbb megvacsorálunk. Eriggy, apjuk, hozz fel sört meg sonkát. Vagy megállj, csak a sört hozd. A sonkát majd én. Jobban kiválasztom.

Sürgés-forgás, zörgés. Végre készen volt minden. Leültek négyesben az asztalhoz, a sonka gusztusosan fel volt szeletelve, a borsófőzelék gőzölgött. Az otthonfőtt sört azonban hiába dícsérték, savanykásnak bizonyult és nemigen habzott.

És savanykásra fordult lassan a beszélgetés is. Mikor a családi ügyekből kifogytak, az öreg Liepiny a közügyekre terelte a szót.

— Képzeld csak, Peter, a szomszédom földjéből elvettek tizenöt hektárt! De még milyen földet, kenyérre lehetne kenni mint a vajat. És tudjátok, ki kapta? Az a sokgyerekes Zakis.

— A zsellér, aki egész évben itt dolgozott a földeken, körös-körül? — kérdezte Elli.

— Az, az. Most veri a mellét, hogy ő ugyan nem görbed tovább a más szolgálatában. Kaszáláskor se számítsanak rá, a maga gazdája.

Gúnyosan mondta, Liepiny mama pedig kontrázott neki és felsóhajtott.

— Bizony nagy kár az ilyen gyönyörű gazdaságot szétszedni!

Elli a férjéhez fordult és megkérdezte:

— Mondd, Peter, hát rendjén van ez? Helyes ez? Igazán.

— Mennyi maradt a nagygazdának? — tudakolta Peter.

— Harminc hektár. Amennyit a törvény megszab. Pompás birtok volt. Négy ló, gépek, két férficseléd meg két nőcseléd dolgozott nála télen-nyáron. Mindig volt munka. Hát nincs az országban elég megmunkálatlan föld? Miért kell okvetlen a készből juttatni? Adhattak volna Zakisnak irtanivalót, vagy mocsarasat. Ha megdolgozik érte, még kedvesebb lesz neki és az országnak is haszon. Könnyű a más vetése után aratni.

— De hiszen Zakis egész életében ezen a földön dolgozott! Mivel saját földje nem volt, a másét dolgozta meg. Ennyi idő alatt akármelyik irtványföldet szántóvá mívelte volna.

Most Liepiny mama is megszólalt:

— Nagy szerencséje volt, annyi bizonyos. Talán nem is kapott volna földet, ha oda nem építi a viskóját a Liepaniek tőszomszédságába.

— Hát olyan kevés az a harminc hektár, amit meghagytak? — kérdezte Peter.

— Szétszedték a gazdaságát, az a baj — bizonykodott Liepiny. — Az elöljáróságról is letették, pedig hát mi kivetnivaló volt benne? En legalábbis nem panaszkodhattam rá soha. Hogy mi lesz, ha ezek a semmiháziak igazgatnak bennünket — csak az úristen a megmondhatója.

Liepinytől nem vettek el földet, tisztsége meg nem volt, amitől megfoszthatták, de mindig a nagygazdákhoz húzott, azokhoz igazodott. A Peter lelke egyre nehezebb lett a vacsora folyamán. Apósa a rokonság jogán szidta a szovjet hatalom minden intézkedését. Egyebet se látott, mint hibát, zűrzavart. Gúnyosan említette az újgazdák gyűlését, amit a községi VB hívott össze. Meg a községházára kitűzött vörös zászlót.

— Első dolguk volt elégetni Ulmanis képét. Hát mire jó ez? És mért kellett lecsukni a rendőrfelügyelőt. Szíves, udvarias ember volt. Engem barátságosan köszöntött, valahányszor találkoztunk: „No, hogy vagyunk, Liepiny uram?...“

— Biztosan elkövetett valamit. Ok nélkül nem tartóztatták le.

— Ugyan, mit követett el? Egyszer rajtacsípte a segédtanítót, mikor lázító kiáltványokat hordott szét. Május 1-én pedig bekísért pár kölyköt, mert vörös zászlót aggattak a fenyőfa csúcsára.

— Igazán kegyetlenség ilyesmiért börtönbe vetni valakit — háborgott Elli. — Ha ilyen apróságokért is bosszút álltok, hát minden rendes ember elfordul tőletek.

— Én azzal a segédtanítóval egy cellában csücsültem két évig. — Peter fékezte indulatát, de a hangja remegett. — Azokat a kölyköket korbáccsal verték, míg elájultak, de mégse vallották ki, honnan vették a vörös zászlót.

— Hát mért nem mondták meg? Akkor nem bántották volna őket.

Így vélekedett Elli. Az édesanyja pedig magyarázgatta:

— Akkor olyan idők voltak. Nem lehetett másként.

Peter belátta, hogy itt kár minden szóért. Sok esztendőbe telik, amíg az ilyen emberek gondolkodása átalakul. Mélyre behúzódnak a csigaházukba, tegnapi szemmel nézik a dolgokat. Itt a szülői házban Elli megint csak a régi gazdalány és a városban is ezt a levegőt árasztja. Nem fér hozzá az igazság, amelyikért ő harcol, amiért annyit áldozott.

Így telt el az este, így a másnap reggel is. Délelőtt Elli az édesanyjával templomba ment. A rúgóskocsi vitte őket a községbe.

— Ne gondold, hogy azért megyek — nyugtatta meg a férjét. — Csak találkozni akarok a lányokkal.

Mikor a két asszony elment, Peter is elindult járni egyet. Eltűnődött. „Milyen emberek közé keveredtem! És szentül hiszik, hogy nekik van igazuk."

Mohón szítta a friss levegőt. A dohos szobák, a mult árnyaitól sötét Liepiny-tanya után végre szabadon, könnyen járt a melle.

Zakisék viskója selejtes, belül rohadt deszkákból és oszlopokból épült. Inkább pajtának nézte volna az ember, mintsem lakóháznak. Meredek teteje csak egyfelé lejtett, bádogkéménye volt, apró ablaka és az ajtaja olyan alacsony, hogy csak mélyen lehajolva lehetett bemenni. A hozzá csatlakozó kis melléképítményben húzódott meg a Zakis-család legfőbb gazdasága, a ló, a tehén, meg a hízó. Közvetlenül a ház mögött kezdődött a cserjés. Vízér csörgedezett az égerbokrok között, egyhelyüt kis medencét alkotott, onnan merítették a viskó lakói az ivóvizet. Kutat még nem tudtak ásni. Magányos nyírfa díszítette a szegényes tanyát. A nyírfán seregélyházikó

függött, de lakói már elvándoroltak, csak varjak károgtak, verebek csiripeltek a fán és a fa fölött.

— Gyere be, pajtás — invitálta Zakis Peter Sparét. — Nyirkos a levegő, nehogy megfázz nálunk.

Derék szál ember volt, szikár, középkorú. A vasárnap tiszteletére szépen megberetválkozott. Naptól és széltől kicserzett arca csaknem olyan sötétszínű volt, mint tömött, gesztenyebarna bajusza. Izmos, inas kezén, szegletes ujjain meglátszott, hogy sokféle szerszámmal tud bánni. Beleillett az ekeszarva, csakúgy mint a tutajos csáklyája, vagy a kőtörő kalapácsa. Peter Spare valamelyik nyáron együtt dolgozott vele. Fát úsztattak, ott ismerkedtek össze.

— Magad építetted? — kérdezte körülnézve.

— Magam hát. Mindent, amit itt látsz. — Zakis erős, fehér foga kivillant a barna bajusz alól. No meg a népem is segített, persze. Hallod, hogy zsibongnak? Csak a főfő segítőm nincs már itthon. Tiszti iskolába iratkozott. Én nem tartóztattam. Legyen tiszt, ha egyszer erre van kedve. Csak tanuljon.

Mikor beléptek a szűk kis konyhába, az asszony elég barátságtalanul nézett rájuk. Nem örült a vendégnek ilyen korai órában, mikor még szanaszéjjel van minden. A gyerekek viszont élénken, kíváncsian fogadták. A legkisebb még nem állt egész biztosan a lábán és az anyja szoknyájába kapaszkodott, de azért csakúgy, mint a nagyobbak, éberen figyelte az idegent. És mind komoly kötelességtudással köszöntek és nyújtották a kezüket.

Peter mosolyogva nézte őket.

— Hány fő az ifjabb nemzedék összesen?

— Ez a négy van még itthon. Kettő már kirepült. Az egyik, akit mondtam, katonaiskolán van, a nagylányom pedig Rigában dolgozik és jövőre elvégzi az esti középiskolát. Mint látod, az úristen bőven adta az áldást. No, ne sóhajtozz már, anyjuk, Peter Spare régi jóbarátom, a tutajosok nemzetségéből. Együtt úsztattuk a fát, amíg Ulmanis börtönbe nem dugta, mert borsot tört az orra alá.

Erre a bemutatásra aztán felderült az asszony arca. Most már nem zavarta, hogy a lakás kevéssé mutatós és a szobácskában annyi a holmi, hogy az embereknek nemigen jut hely. Az egyik szegletet kitöltötte az ócska faágy, amellett állt a ruhaszekrény — tetején két hatalmas tök érlelődött. A szemközti falnál két gyerekágy, az ablakocska előtt kicsi asztal, írószerrel, könyvekkel, a szoba közepén kerek asztal. Az egyetlen bútormentes sarokban fehérneműs láda.

Amennyi rend és tisztaság lehetett az ilyen túlzsúfoltságban, annyit teremtett és tartott a háziasszony. De a földszagot és dohot nem lehetett kiszellőzni és a kis ablakon kevés világosság hatolt be.

— Meddig kell még ebben a viskóban lakni? — kérdezte Peter.

— Amíg az új házamat föl nem építem a domboldalon. A hozzávaló fát már kijelölték, jövő télre kivághatom és elviszem. Így hát rövid két éven belül el is készül a ház. De hidd el, pajtás, ez a viskó se rosszabb, mint a kulák cselédháza, ahol két-három család zsúfolódik. Itt legalább a magam ura vagyok, úgy élek, ahogy akarok és senki se birizgál.

Ezt jól megértette Peter.

— Igazad van. Ez is jobb, mint a cselédház. De azért jó lesz sietni az építkezéssel. A gyerekek gyorsan nőnek és mindegyiknek kell egy kis sarok.

— Kell bizony. Az a jó, hogy ezidén már egész nyáron magamnak dolgozhatok. Elég jó földet adtak, kellő munkával nem csak a magunkét hozom ki belőle, de eladásra is jut.

— Aztán mondd, mért haragusznak rád a szomszédok? Boszszantod őket?

Zakis vállat vont.

— Mit csináljak? Csupa régi gazda. Én voltam az egyetlen zsellér a környéken. Nagyon összeszoktak, rossz szemmel nézik, hogy egy ilyen mezitlábas közéjük furakodott és még csak nem is hajbókol, nem csúszik hason előttük. Ott van Liepnek, akinek a földjéből az enyémet kimérték. Tán nem tudom, hogy szerezte azt a sok holdat? Két fia meg egy lánya van, de még egyiküket se láttam az eke mögött, se kaszával a kezükben. Az egész évet Rigában töltik, hivatalba járnak, ahogy nagygazda gyerekeihez illik. A földön meg polyák és latgalei cselédek és napszámosok dolgoznak. Azok kaszálnak, aratnak, gyűjtik be a gabonát, azok csépelnek. Azt hiszed, tetszik az ilyen kuláknak, hogy a magamféle itt tanyáz az orra előtt és nem rohan az első füttyszóra, hanem inkább fát vág vagy úsztat, semhogy az ő földjén görbedjen? Az ilyesmi elevenbe vág, barátom.

Peter elmosolyodott.

— Nyilván így van.

— Még a nyáron hívta Liepnik a két nagyobb fiamat, hogy szegődjenek el hozzá pásztornak vagy segédbéresnek. De én azt mondtam, többet ér nekünk, ha hármasban dolgozunk az erdőn, vagy akár itthon kosarat fonunk, nyírfakéregből fabrikálhatunk

valami eladható holmit, vagy szamócát szedünk. Lehet a kulák, hogy neki robotoljunk. Az ilyen szótól aztán vérben forog a szeme, mint a megbokrosodott lóé. Mi mindennek el nem nevezett bennünket! Naplopók, csavargók vagyunk ökelme szemében. De a fiaim bizony többet kerestek, mint az ő pásztorai. Hát még mennyit morgolódtak a szomszédok, mikor a két legöregebbet tanulni küldtem Rigába. A zsellér Zakis iskoláztatja a gyerekeit — micsoda szörnyűség! Nincs egy jó nadrágja, de a fiának meg a lányának városi iskola kell! A kulákszív megpukkad ettől.

Peter egyre lelkesebben hallgatta a magyarázatot.

— Értem már, mitől forr az epéjük — mondta jókedvűen. — Nagy szálka vagy a szemükben.

— Így van. Egyszer sikerült nekik kibabrálni velem, harminchétben, május 1-e előtt való este. August fiam, aki most katonaiskolába jár, egy pajtásával felmászott a műút mellett a magányos fenyőre és vörös zászlót tűzött a csúcsára. A rendőrfelügyelő megleste és bekísérte őket. Kegyetlenül megverték a két gyereket. Ki akarták szedni belőlük, hogy honnan vették a zászlót, de hallgattak, mint a sír. Akkor vihogtak a zsírosak, hogy no, most az egyszer jól megkapták Zakisék. És tudod, ki adta nekik a zászlót? Én magam hoztam Rigából. Nem is bántam meg, bár szörnyen sajnáltam a kölyköket, mert bizony meggyötörték őket. De állták keményen.

— Alighanem ezt a pribéket csukták le most nemrég. — Peter elkomorodott. — Az anyósom meg siratja, hogy milyen áldott jó ember volt. Én nem tudom, mi fáj nekik annyira. Senkise bántja őket, semmit tőlük el nem vettek, mégis örökké zúgolódnak, gáncsoskodnak.

— Hja, Liepiny mindig a módosok köpenyegébe fogódzott. Az ő szemükkel nézi a világot. Egyszer valamikor tán kinyilik a szeme. Nem emlegették, hogy miért haragudott meg rám az anyósod a tavasszal?

— Ugyan miért?

— Ostobaság az egész. Az anyósod, tudod, igen szentes aszszony, egyetlen istentiszteletet se mulaszt el és azt hiszi, hogy a prédikáció csupa szín-bölcseség. Én meg a mult tavasszal, nagypénteken levágtam egy bikaborjút. Lehet, hogy a jámborokat akartam bosszantani. Liepiny mama mindenesetre félreverette a haran-

got, a pap meg a húsvéti beszédében annyi átkot szórt rám, hogy ha csak egy szemernyi puskapor lett volna a sok kemény szavában, hát szétveti a templomot. Attól fogva a szomszédasszony félrefordult, ha meglátott. Hát ilyenformán vagyok én a szomszédsággal.

— Most már fütyülsz rájuk. Független ember vagy.

— Az. — Zakis szeme fölcsillant. — Megállok a magam lábán. Csak a jövő aratásig átvergődjünk, akkor új élet kezdődik Zakiséknál. Tudod, pajtás, mit jelent, ha az ember a maga gazdája? Senkise szidhatja, senki se hajszolja, mint a kutyát. A gyereke bátran szembenézhet az egész világgal. Az a világ az övé is, nem fosztható ki többé senki. Liepniek meg a fajtája most törheti a fejét, hogy csalják ki a földből a termést. Maguk törhetik a derekukat. Mert már a polyákok, meg a latgaleiek se hajlandók verítékükkel öntözni a kuláktelket. Ezért olyan dühösek. Én majd csak ellátom a földemet. De ők...? Szép idők ezek, Peter. Szép és igazságos idők. A szovjet hatalom mindenkinek megadja, ami illeti.

Kimentek és bejárták az egész kis gazdaságot. Velük ment az asszony is a gyerekekkel. Peter örömmel hallgatta, ahogy tervezgetnek: „Ide rozsot vetünk, ide krumplit, lucernát. Amott lesz a bocik legelője. Az új ház meg ott áll majd a hegyoldalon, a napnak fordulva".

Megfrissült a lelke mélyéig. Eltűnt a nyomasztó érzés, ami odaát, az apósa házában fojtogatta. Most tisztán látta megint az osztálya igazát és büszke volt a megvívott, győzelmes harcra.

Alig ért haza, Elli már a küszöbön elújságolta, amit a templomban beszéltek.

— Mind panaszkodnak az új VB elnökre. Sehogy se lehet hozzáférni. Az öreg Liepniek egy szép sonkát vitt neki és kérte, hogy mentse fel a hídjavítás alól. És tudod mit csinált? Elküldte a sonkával együtt a miliciára, hogy ő maga vétesse fel a jegyzőkönyvet a megvesztegetési kísérletről. Kegyetlen emberek ezek.

— Nagyon helyesen tette. Azt tettem volna én is.

Erre elnémult Elli. Hazafelé Peter elégedett mosollyal ült a keréknél. Jobbra balra elmaradoztak a földek, egyik szalag a másik után. Az ő földje az mind. Az ő élete kel ki belőle. Öröm és büszkeség töltötte el.

— Mégis csak nagyobb rend volt itt azelőtt — kezdte volna Elli, de nem kapott választ.

ÖTÖDIK FEJEZET

1

Pár nappal az Októberi Forradalom ünnepe előtt, Peter Spare igazgatói irodájába beállított Mauriny, a szárítóműhely öreg munkása.

— Beszélnem kell magával, igazgató elvtárs — kezdte az öreg, fűrészporlepte sapkáját szorongatva. Jobbkezéről két ujj hiányzott és a többin is meg volt nyomorítva a köröm, gyakori eset a gőzfűrész régi munkásainál.

— Tessék, Mauriny, csak bátran — biztatta az igazgató és félretolta az ügyiratokkal teli mappát. A gépek zúgása odahallatszott — srrr... srrr... srrr — a fűrészek éles fogai rágták, vágták a fát. Az iroda ablakából át lehetett tekinteni az egész telepet, a válogatótól kezdve, ahol a szálfát osztályozzák, egészen a késztermék-raktárig, ahol a segédmunkások magasra halmozzák a megmunkált deszkát. — No, mi baj?

Mauriny egyik lábáról a másikra állt és a pápaszeme fölött az ablak előtt álló selejtezőre, Abszitra pislogott.

— Majd inkább később jövök, igazgató elvtárs, amikor jobban ráér. Magánügy...

— Jó, várj egy cseppet, mindjárt végzünk. — Pár szót váltott még a selejtezővel, aztán elbocsátotta és megint Maurinyhoz fordult.

— Ulj le már, hadd hallom azt a „magánügyet".

Az öreg az ablakdeszkára tette a sapkát és az ajtóra nézett, hogy jól be van-e zárva, majd áthajolt az íróasztalon és halkan mondta:

— Valamit találtam, Peter. Ma, ebédszünet alatt, a szárítóban. Még nem szóltam senkinek. Te tudod a legjobban, mit kell csinálni. Szóval, egy szegletben a deszkák közé egy kanna petróleumot csempészett valaki. Mi ez?

— Érdekes. Az októberi ünnep közeledik és valamelyik jóakarónk ajándéknak szánta.

— Gyönyörű kis ajándék, mondhatom Ha a szárító kigyullad, hát félóra se kell és lángol az egész telep. Nincs az a tűzoltóság, amelyik megmentse. És ha más műhelyben is leraktak ilyen ajándékot?

— Az könnyen meglehet.

— Mit csináljunk? Kivigyem a kannát?

Peter gondolkozott egy pillanatig.

— Nem, öregem, az nem lesz jó. Ha észreveszik, hogy megtaláltuk, esetleg másikat raknak valahová, ahol nem akadunk rá. Ki tudja, milyen jó helyekre raktak már többet is? Az a petróleum magától meg nem gyullad. Valakinek még oda kell férkőzni a közelébe. Ha résen vagyunk, a kártevő a kelepcénkbe esik. Nem elég elhárítani a tüzet. Le is kell leplezni, ártalmatlanná tenni a gazembereket.

— Jól mondod.

— Ezt fogjuk tenni: te öntsd át a petróleumot szép óvatosan egy másik edénybe, a kannát meg töltsd meg vízzel és tedd vissza szépen a helyére. Valakinek szemmel kell tartani azt a helyet, persze észrevétlenül...

— Van a deszkarakások közt elég üres hely, ahol valaki elrejtőzhetik.

— Te vállalnád az őrködést ma éjjel?

— Persze. Ha kell.

— Hát maradj te ott ma, öregem. És most mindjárt cseréld ki vízzel a petróleumot. Ne szólj senkinek, én végigjárom a műhelyeket és beszélek, akivel lehet.

Mauriny kiment, Peter meg az ablakhoz lépett. Egy percig nézte az elébe táruló jólismert képet. A válogatók osztályozzák a fát és elindítják a megfelelő helyre. Ifjúmunkások megvizsgálják a gerendákat és kihúzogatják a szegeket és kampókat. A csáklyák hosszú, simára fogdosott nyelén csillog a nap.

Peter a legapróbb részletekig ismerte a telepet és a munka technikai menetét. Talán ezért folyt olyan simán, rendben minden. Az ő szemébe nem lehetett port hinteni és csak nagyritkán fordult tanácsért a régi vezetőség idejéből ottmaradt szakemberekhez. Valodze, műszaki vezető — azelőtt részvényese is a vállalatnak — eleinte próbálta megkörnyékezni az új igazgatót, de hamarosan belátta, hogy ez reménytelen kísérlet és abbahagyta. Most szorgalmasan dolgozott, nem volt rá panasz.

Zavaró „esetek" előfordultak itt-ott. De Peter, a tapasztalt öreg munkások és főleg az egykori földalatti elvtársak segítségével, meghiusított minden kártevést. Egy nyomorult próbálkozott az úsztatónál, ahol a fát a fűrészekhez adogatják. Azzal rongálta a fűrész fogait, hogy szegeket vert a fába. De a negyedik esetben rajtakapták

és azóta ott nem volt semmi zökkenő. Egy másik kártevő a gyalupadnál igyekezett szaporítani a selejtet. A harmadik a kazánházban akart robbanást előidézni. Ha sikerül neki, huzamosabb időre megállítja az egész üzemet. De mind a hármat lefülelték. Meg is kapták, amit érdemeltek.

Az ellenség nem nyugodott. Az osztályharc napról napra élesedett. Most végre eltökélték, hogy felgyújtják az egész telepet. Az ország egyik legnagyobb, a technika minden vívmányával felszerelt famegmunkáló üzemét. Hej, micsoda öröm lenne közöttük, ha sikerült volna!

Majd meglátjuk, ki nevet utoljára — dünnyögte Peter. Bejárta az összes műhelyeket, mindenütt elidőzött egy kicsit és beszélt egyik-másik meghitt, ügyes, régi harcostársával. Közölte velük, hogy a szárítóban petróleumot találtak.

— Az ellenség is készül az ünnepre. Jól nézzétek meg, nincs-e nálatok is valami?

Gondosan megvizsgáltak minden zugot. Kellemes szag terjengett mindenfelé — gyaluforgács, reszelőhulladék, fűrészpor szaga. Hosszú, tekervényes út vezetett a válogatótól a kész deszkarakásokig. Minden egyes darab több ízben is a fűrészek fogai közé került, amíg késztermék lett belőle és sokszor megfordult a munkások kezén. Megmérték, elfűrészelték, megforgatták, hozták-vitték, míg végre nagyság, súly és minőség szerint osztályozva, a raktárban kijelölt helyére került. Egyfelől talpfa és ép deszkasorok tornyosultak, másfelől széldeszkadarabok, nyiradék és hulladék. A legapróbb se veszett kárba, hanem a kazánházba került a fűtőkhöz. A deszka egy részét a szárítóba, majd a gyalulóba, végül a bútorfaosztályra vitték. Az erdei kikötőben uszályok várták a berakodást és talpfából összeeszkábált tutajok szállították a fát a gőzhajóhoz. A termékek legkülönbözőbb fajtáit állította elő az üzem és Peter Spare meg a munkásai szerették és féltették, mint valami élőlényt.

Aznap még két műhelyben találtak petróleumot. Kicserélték vízzel és a kannákat otthagyták a helyükön. Vigyáztak éjjel-nappal és tovább keresték az „ajándékokat", felkutatták a legrejtettebb zugokat is. Találtak is még, a késztermékraktárban és a munkásklubban. Az ellenség szándéka nyilvánvaló volt, egyszerre sok helyen akart tüzet támasztani, akármerről fúj a szél, kapja el az egész üzemet.

Spare igazgató most éjjel-nappal az üzemben tartózkodott azon a címen, hogy ellenőriznie kell a szocialista munkaversenyt. Dolgozószobájában aludt a díványon és odahozatta az ételt a menzáról. Egész nap süvített a gőzfűrész, zúgtak a gyalupadok. A deszkahegyek egyre magasabbra nőttek. Éjjel éber szemek figyelték a sötétséget, ahonnan minden percben előbukkanhat az alattomos ellenség.

2

Valodze mérnök, a műszaki vezető, pedáns ember volt. Régi főnökei alatt minden nap, munka után, bejárta a telepet, sorra vette a műhelyeket, meggyőződni, hogy rendben van-e minden. Nem volt az az apróság, amit észre ne vett volna. A hanyagságot, lomposságot senkinek el nem nézte. Csepegő vízcsap, rossz helyre tett szerszám — szörnyen idegesítette. Nem lármázott, nem káromkodott, csak feljegyezte a noteszébe és másnap behívatta a tettest, kioktatta és bérfizetéskor fájó levonás mutatkozott a munkás hetikeresetében.

Az államosítás előtt a munkások sokszor találgatták, hogy milyen címen emelteti majd a mérnök a fizetését? Az új rendszer alatt türelmesebbnek mutatkozott, de gúnyos mosolya, pillantása elárulta, mennyire szereti új elöljáróit.

November 6-án, az ünnepre való tekintettel 9-én reggelig leállították a munkát. Valodze szokott ellenőrző szemléjére indult. A legvégén kezdte — a késztermékraktárban. A földön meglátott egy kis deszkadarabot, azt fölemelte és a rakásnak támasztotta. Aztán a munkaköpenye zsebéből kikandikáló rongyocskák egyikébe törölte a kezét.

Valodze tisztasági mániája közismert volt. Naponta tízszer is kezet mosott és ha a műhelyeket járta, mindig volt a zsebében ilyen rongyocska, abba törülközött, ha valamihez hozzáért, aztán gömböcbe gyúrta és elhajította. Ezt tette most is — a farakás mögé dobta a kis összegyűrt cafatot és továbbment.

A szárító zárva volt. A mérnök kinyittatta és felkattintotta a villanyt. Végigment a deszkasorok közt, keresett valami kivetnivalót, de nem talált. Példás rend volt. Amikor megállt annak a helynek a közelében, ahol az öreg Mauriny a petróleumot találta, körülnézett, beljebb tolt egy kicsit előreugró deszkát, megtörölte a kezét és a szegletbe dobta a rongygombócot.

Így ment az véges-végig, mindig az örök és művezetők kíséretében. Ha valahol bármi apró rendetlenség mutatkozott, mérges megjegyzést tett:

— Hát ez meg micsoda! Nézzenek csak oda! Ünnep előtt úgy kell takarítani, hogy csak úgy ragyogjon. És tessék. Csak azon jár az eszük, hogy elmehessenek mentül előbb.

Megint felszedett és helyére rakott valamit, megtörölte a kezét és eldobott egy rongyocskát. Itt is az eldugott kanna közelében. Az utolsó gombócot az irodai papírkosárba hajította. Aztán levetette a munkaköpenyt, letörölte a port a cipőjéről és a kabátjába bújt. Jó ünnepeket kívánt az ügyeletesnek és hazakocsizott.

Az idő félhétre járt.

Alig távozott a mérnök, egymásután jelentkeztek az igazgatói irodában a műhelyek titkos őrei és beszámoltak tapasztalatukról.

— Szórakozott ember a mi mérnökünk — kezdte az öreg Mauriny. — Az embereket megszidja minden kis rendetlenségért, ő meg ilyen szemetet hajigál el. A mi műhelyünkben pont a kanna mellé dobta.

— Nagyon érdekes. Feltörölted a padlót azon a helyen?

— Késsel levakartam.

— Nagyon helyes. Ezt a gömböcöt rakd ki az udvarra a nedves széldeszka mellé. Biztonság okáért tégy alá bádoglemezt. Lássuk, mi lesz?

A többi műhelyből is beszállították a rongyocskákat. Azokat is bádoglemezre tették az első mellé. Egész tekintélyes csomó volt és így együtt különös szagot árasztott. Peter Spare most néhány munkással maga is végigment a telepen, ugyanazon az úton, mint előtte Valodze és mindenütt kikérdezte az éjjeli őröket és műhelyvezetőket. A munkásigazgató ma este még pedánsabb volt a mérnöknél is. Egyetlen rongyocska sem maradt észrevétlen, ha még olyan rejtett zugban hevert is.

— Fő a tisztaság. Micsoda szemét ez itt? Ünnepkor ragyogjon minden!

Mivel az igazgató így hadat üzent a rongyocskáknak, a készterméktár öreg strázsája is kutatni kezdett, ő is kiráncigált egy mocskos gombócot az egyik deszkarakás alól és nyomban beszolgáltatta az igazgatói irodába. Ki tudja, mi hasznát veszik.

Alig ért vissza a dolgozószobájába Spare, rövid feljegyzést vetett papírra és felcsengette a soffőrt, hogy vigye rögtön a belügyi népbiztosságra. És kisvártatva megjelentek az illetékes munkatársak.

Éjféltájban a vegyszerrel átitatott rongyocskák maguktól meggyulladtak. Erős, rikító lánggal égtek, tüzet fogott a mellettük lévő széldeszka is, a bádoglemez pedig vörösen izzott alattuk.

Peter Spareben felkavarodott az indulat.

— Mi maradt volna a telepből, ha ez a vacak a petróleum mellett gyullad ki! ...

A körülötte álló munkások komor arca, a szemükben lobogó gyűlölet mutatta — ha Valodze most a kezükbe kerül, hát élve ki nem jut innen. „Ha nem lehet az enyém, ne legyen az övék se" — így gondolta — mondta egy munkás. — Csakhogy nem égett ám le a gyár! Nem mi fogunk itt sírni és szűkölni, hanem te, rühös kutya!

Ebben a percben az iroda ablaka mögött tűzfény villant és a tűzőrök az irodába rohantak.

— Ne örülj még — szólt az öreg Mauriny. — Inkább nézzetek körül, hogy nem gyulladt-e ki még valami? Isten tudja, hol mindenütt szórta el ezt a szemetet!

Az irodában gyorsan eloltották a lángoló papírkosarat. Tűz támadt még a műszaki személyzet külön ruhaszekrényében, ahol Valodze munkakabátja is lógott.

— Ezt vigyétek ki, hadd égjen porrá — parancsolta Peter, de a belügyiek tiltakoztak. Eloltották, gondosan összecsomagolták és autójukba vitték az összeégett kabát maradványát.

Egy munkáscsoport még egyszer bejárta a műhelyeket. Mindent rendben talált. — Most már mehettek haza pihenni és az ünnep ezután az éjszaka után még százszor drágább lett nekik. Peter kettőzött őrséget hagyott a telepen, aztán a belügyiekkel Valodze lakására hajtatott. Nagy elégtétel és öröm volt, hogy az ellenség aljas szándéka meghiúsult és a bűnöst tettenérték. Hatalmas értéket mentettek meg és ami a legfontosabb, az üzem dolgozhat a népnek, továbbépíti az új életet.

Valodze hiába adta a sértett ártatlanságot, biztos őrizetbe helyezték. Keleten már piroslott az ég, a házakon vörös zászlók lobogtak, Lettország először ünnepelte szabadon a nagy Októbert, a győztes szocialista forradalom 23. évfordulóját.

— Hova menjünk? — kérdezte a soffőr.

— Haza . . . hova mennénk? — Peter hangja egyszerre eltompult. Szemében kialudt a fény.

— Mikorra várjalak? — kérdezte reggelenkint Elli, mikor az ura elköszönt.

— Nem tudom, drágám. Majd négy óra tájban felhívlak.

Együtt reggeliztek, de a vacsorát többnyire külön költötték el. Elli a szülői házban az élet állandó ritmusához szokott. Mindennap ugyanakkor keltek, étkeztek és feküdtek le. Semmiféle esemény nem zavarta meg ezt a rendet. Peter meg akárhányszor este tízkor vagy éppenséggel éjfél után vetődött haza. Hogy lehet akkor hozzáigazodni? Legtöbbször tíz óráig várt, akkor megvacsorázott és lefeküdt.

Ősszel aztán Peter még a főiskolai előkészítő tanfolyamra is beiratkozott és ott töltött pár órát minden este. Társaival együtt buzgón tanult, igyekezett kipótolni, amit fiatal korában elmulasztott. Nem tartozott a legidősebbek közé a csoportban és nem is volt nagyon tudatlan. Egyes tárgyakkal a börtönben foglalkozott, inkább csak rendszerezni kellett a tudását, hogy aztán az egyetemen komoly szakképzettséget szerezhessen. A matematikával boldogult a legnehezebben. De Aija és Zsubur segítettek neki. Igazgatói asztalán az aktacsomók mellett mindig volt pár tankönyv és gyakorlófüzet.

Nagy tűzzel, ernyedetlenül tanult, az éjjeli órákat is rászánta és ha hétköznap nem készült el a leckéjével, vasárnap pótolta ki. Még jó, hogy szabadulása után pár hónapig csak könnyű munkát vállalt és erőt gyűjtött. Most bizony kellett a tartalék. Csak fussa tavaszig, akkor megint törődhetik az egészségével.

Nem mondhatni, hogy az előadó tanárok kímélték és dajkálták a munkástanítványokat. Nagyrészük a régi iskolai tantestületekből került ki és a burzsoa értelmiség szolgálatában nőtt fel. Sokan valósággal eretnekségnek tekintették a proletárok művelődését, Szovjet-Lettország új, tudományos kádereinek építését. Egyik-másik tanár úgyszólván csak felolvasta a leckét, vagy szárazon elhadarta a szabályt, a törvényszerűséget és tovább sietett, akár megértette és megemésztette a hallgatóság az anyagot, akár nem.

Hiába, az osztályharc, a két világ összecsapása itt is folytatódott. Az új erő új meg új állásokat szállt meg. „Akárhogy csűritek-csavarjátok, mégis kivesszük belőletek, ami nekünk kell." Az öreg tanárok rejtett szabotázsa még csak ingerelte őket, annál makacsabbul igyekeztek gyarapítani a tudásukat.

Hetenként egyszer részt vett Peter a kerületi végrehajtóbizottság ülésén. Bonyolult kérdések merültek fel és Juris Rubenis, a VB elnöke, szívesen fogadta Peter segítségét. Még nem volt elég tapasztalatuk, tanácsért pedig nem szaladgálhattak felsőbb fórumokhoz minden nehezebb esetben. De egyéni tapasztalatuk hézagain átsegítette őket a párt kiépített gyakorlata és érett bölcsesége. Ez vezette ki a munkásosztályt a tőkésvilág kelepcéi közül, ez vitte győzelemre.

Az államosítás idejében százféle kisebb-nagyobb probléma adódott. Valakinek szemébe tűnt például egy ingatlan: a város szélén — családi házat épített magának egy orvos, mérnök vagy tanár. Lakótér szempontjából a törvény rendelkezése szerint államosítani kellett volna és a türelmetlenebbek követelték a törvény végrehajtását. De sem politikai, sem gazdasági szempont nem parancsolta az igénybevételt, kicsinyes indulatoknak pedig nem volt szabad teret adni. Miért fosszanak meg otthonától, kényelmétől egy érdemes, a szovjet közösség számára is hasznos szakembert néhány köbméter lakótértöbblet miatt? A szovjet hatalom nem számol négyzetméterekben, sem kopejkákban.

Ugyanakkor viszont éber szemmel kellett figyelni a törvény alól kibújni akarókat, a népet illető értékek rejtegetőit. Gombamódra nőtt a sokféle szövetkezet és egyéb munkaközösség. Egyre többen osztották el a vagyonukat tíz vagy még több részre. Az ilyen prókátori trükköket nem tűrhették. A népnek meg kellett kapni, amihez törvényben biztosított joga volt. Munka közben nőttek meg a vezetők, minden bonyolult kérdés megoldása osztályöntudatuk, politikai érettségük próbája volt. Néha, mikor sikerült idejében elhárítani egy súlyos hibát, Rubenis és Peter úgy érezték, mintha valami nehéz tárgyból tették volna le sikeresen a vizsgát.

Értekezlet után — többnyire késő éjjel — Juris áttelefonált Aijának.

— Mi végeztünk. Nem követnéd a példánkat?

— Csak a hívásodat vártam, hogy együtt menjünk haza.

Akkor átmentek érte a komszomol-irodába és hármasban ballagtak az alvó városon át. Teli tüdővel szívták a hűs éjszakai levegőt. A korai hó csikorgott a talpuk alatt, a téli égen tisztán, megnövekedve ragyogtak a csillagok.

Rubenisék háza elé értek előbb és Aija megszólalt:

— Jöjj fel, Peter, vacsorázz velünk. Miért zavarnád Ellit ilyen későn?

És Rubenis is biztatta:

— Csakugyan, gyere hozzánk. Elbeszélgetünk még egy félórácskát.

Felkapaszkodtak a harmadik emeletre és míg Aija jött-ment, forgolódott a konyhán, Peter és Juris sorra vették a nap fontosabb eseményeit. Peter a díványon elnyújtózva figyelte a fiatal házasokat. Milyen jó, hogy így megértik egymást félszóra, pillantásra. Ami az egyiknek fontos, a másiknak is az. Egyformán nézik a világot, egy a céljuk, kívánságuk. Így szép, így ér valamit az élet. Bezzeg ő...

Aija egyre jobban látta, hogy baj van náluk és annál gyengédebben bánt Peterrel. Nem kíváncsiskodott, nem faggatta, nem akarta feltépni a sebét. Bár lenne több ideje, akkor igyekeznék közelebb férni Ellihez és kivezetni kicsinyes, kispolgári gondolatvilágából. Így is megpróbálta, de ha együtt voltak, Elli tartózkodva, sértődötten félrevonult.

Aija többnyire lekísérte Petert a kapuig és búcsúzás után még hosszan utánanézett. Megvárta, míg eltűnik a szeme elől a csillagok gyenge világánál. Fájt a szíve érte. És csakugyan, mennél közelebb ért a fiú az otthonához, annál komorabb lett. Legszívesebben kinn maradt volna a szabad ég alatt a szép téli éjszakában. Végre mégis becsengetett. Elli álmos szemmel, bizalmatlanul fogadta.

— A vacsora melegen van. Biztosan rég összeszáradt.

— Nem baj, drágám, feküdj le szépen és aludj.

Zörgött a késsel és villával a tányéron, mintha enne, aztán az íróasztalhoz telepedett és tanult még egy-két órát.

Így teltek-múltak a napok, hetek és Elli elkeseredett.

— Téged csak a munka érdekel. Kell is neked asszony. Legföljebb szakácsnénak.

4

A kávéház zsúfolásig megtelt. Látszatra nem változott semmi. Nagyjából most is ugyanaz a közönség ült az asztalkák körül, kávézott, fújta a füstöt, újságot olvasott, diskurált, vagy unatkozott. Csak figyelmesebb szemlélő vehette észre, hogy most azok beszélnek bátran és hangosan, akik július 17-ike előtt többnyire hallgattak, az egykori szájasak viszont kifürkészhetetlen ábrázattal üldögélnek, inkább csak figyelnek és hallgatóznak.

Csak Hugo Zandart maradt a régi. Nagy teste rendületlen, akár maga az élet. Éppen olyan nyájasan mosolyog a vendégekre, az ismerősöket illő szavakkal üdvözli, a tekintélyesebbekhez oda is ül pár percre. A kávéház most klubhelyiség és volt tulajdonosa a művész-szövetség alkalmazottja. Paulina Zandart a klub gazdaasszonya és férje segít neki. Már mikor ideje engedi, mert dolga van elég, semmivel se kevesebb, mint azelőtt. A fekete tőzsde, a lóverseny és Otilia Skulte vendégszerető szalonja sok idejét lefoglalják, ő pedig most is pontosan eleget tesz minden kötelezettségének.

Lova, igaz, csak három maradt A többit idejekorán eladta a trénereknek és más, derék zsokéknak. Azért persze most is beleszól az istálló minden ügyébe és pöröl, ha valami nem tetszik neki. A zsokék pedig megszokásból éppen úgy szót fogadnak, mint régen és vasárnap, verseny után, most is beszámolnak volt gazdájuknak a nyert díjakról. Mindössze annyi a különbség, hogy a zsokék jövedelme valamicskével nagyobb, mert Zandart gavallérosan csökkentette a maga részét.

A lóistálló telkét a testvéröccsére iratta Addig is az volt a gondnok már sok év óta és a legfőbb rendelkezési jogot most is Zandart gyakorolja. Hja, nagy a megszokás hatalma, bajos egy közjegyzői okirattal kikezdeni. Hugo Zandart különben se igyekszik lerázni a gondokat. Olyanformán van ezzel, mint a közismert halnagykereskedő, aki semmiképen se akart megválni ősi elemétől, inkább bevonult a Központi Vásárcsarnokba és ott fix fizetés ellenében árulja most a sügért és egyéb jóféle halat.

Otilia Skulte szalonja volt az édenkert, ahol Hugo kipihente fáradalmait, gondját és izgalmait. Ha sikerült új, fontos értesülést szereznie, akkor Edit Lanka nem tagadta meg tőle a megszolgált jutalmat. Ha viszont nem volt érdemleges közölnivalója Edit számára, beérte kevésbbé ingerlő teremtésekkel is. Ezek a kalandok most még csábítóbbak voltak, mint régen, mert már nemcsak hitvestársa előtt kellett titkolózni, de egyébként is. A szovjet hatalom hadat üzent minden efféle tanyának és már nem egy kerítő csücsült rács mögött.

De azért mégis csak keserítette a kávést az ország politikai és gazdasági életében bekövetkezett nagy változás. Gyűlölettel nézte az új hatalmat. Annál inkább megörült mindig, ha olyan régi ismerős tért be a kávéházba, akit a sors éppen úgy sujtott, mint őt.

— Melnudris uram! Miért nem ír mostanában semmit? Bizony, nagyon rég nem láttam egyetlen sorát sem!

Ulmanis egykori udvari írója, akinek a Kultúralap évről évre kiadta a díjat és a babért, fáradt mosollyal végignézett a termen és felsóhajtott:

— Mit érek most? Ezeknek másféle bölcseség kell. Egyetlen szerkesztő se kap ma az én cikkeimen.

— Haj, haj — és Zandart is sóhajtott. — De azért csak írogat remélem? Ami nem jó ma, annál jobb lehet holnap.

— Igaza van. Nem írni nekem annyi, mint nem élni.

— Éppen így vagyok én is. Ha le kellene mondanom a kedves foglalkozásaimról — kávéházról, futtatásról — hát nem is lennék már ember. A halnak víz kell.

— És a farkasnak erdő — mondta nyomatékkal a másik.

Sietve, suttogva, nevetve leadták egymásnak a rendszert rágalmazó legújabb híreket, pletykákat. Elmerültek a bosszú álomképeibe. Micsoda megtorlás lesz itt! El se tudták képzelni az elkövetkező éveket enélkül. Mennyivel nehezebb lett volna a Melnudris-féle firkászoknak belátni, hogy tehetségtelen kontárok voltak mindig. Menynyivel jobban esik reménykedni a régi szép idő feltámadásában.

Az író hátrarázta őszülő, hosszú fürtjeit és önérzetesen mondta:

— Igenis, írok. És amennyire tudom, valamennyien dolgozunk. Alksnis rövidesen befejezi új könyvét, de persze fel se ajánlja a kiadóknak. A poétáknak könnyebb a dolguk. A verset lehet sokszorosítani és kézalatt terjeszteni, de mit csináljon a regényíró?

— Nem lehetne a regényt külföldön kiadatni?

— Ki olvassa ott a mi nyelvünkön? Lefordíttatni pedig nehéz, kevés a jó fordító.

— Én azt hiszem, Németországban örömest kiadnának egy-két hasznos könyvet, ami kellőkép ábrázolja a bolsikat, a vörös népbiztosokat.

Az író hirtelenül rázta a fejét.

— Támogatás nélkül bajos.

— Majd érdeklődöm, ha nincs ellene kifogása. Isten ellen való vétek az ilyen tehetséget elásni! Adassa ki álnéven. Nem kell tudni senkinek.

— De a stílus? Az igazi írót elárulja, az első oldalon elárulja a stílusa.

Melnudris szentül hitte, hogy neki egyéni stílusa van.

— Nem lehet a stílust kicsit módosítani?

— Hm... erről lehet szó.

Most hirtelen felállt a kávés és már messziről meghajlással üdvözölte Pramnieket. De azért még egyszer megbiztatta az írót:

— Gondolkozzék arról, amit mondtam. Én utánajárok. Talán sikerül.

Aztán szivárványos mosollyal fogadta a festőt.

— Üdvözöllek, Edgar! Hát Olgát hol hagytad? Mostanában sose hozod el. Pedig mindig készen tartom nektek a legjobb ablakpáholyt.

— Nagyon kedves vagy. Csak karcsúbb nem lettél még mindig. Vigyázz a szivedre, nehogy felmondja a szolgálatot. Semmi kedvem a temetőbe kutyagolni.

— Te meg csak nem akarsz megjavulni, rosszcsont. Hallom, hogy a képeidet felkapta a divat. Mesterien tudsz bánni a piros festékkel. Új stílus, mi?

— Mit szajkózod a más mondását, öregem? Inkább adj egy csésze forró feketét. Segíts megmelegedni. Kegyetlen hideg van odakinn.

— Bizony. Ha az idő ilyen kemény marad vasárnapig, új rekordot futnak a lovaim. Azt hiszem, Regentet futtatom az újévi versenyen. Mit gondolsz, érdemes?

— Érdemes hát! Csak mondd meg majd előre, hogy hányadiknak kell neki befutni. Hadd tudjam, melyik lóra tegyek?

— Jó, majd megsúgom, közvetlen a start előtt.

5

Indulis Atauga, kezét hátul összekulcsolva, izgatottan járkált a szoba egyik sarkából a másikba és szónokolt. Közben a padlót nézte, de időnkint gyorsan, idegesen az apjára pillantott. Úgy szavalt, mint a szerepét tanuló színész.

Az öreg Atauga komoran ült karosszékében, mint aki másra gondol és nem is hallja fia okfejtését. Indulis jól ismerte apja szokását. Lám, most is, vagy félórahosszat csak ásítozott, szórakozottan jobbra-balra nézegetett, látszólag minden jobban érdekelte, mint amit ő mond, de most pénzszámoláshoz szokott tömzsi ujjaival dobolni kezd az asztalon. Tehát mégis érdekli a dolog. Átgondolja, amit hallott és felelni fog. Itt a döntő perc. Most kell megfogni, nehogy visszavonuljon közömbösségének várfalai mögé. Csak egy szót, egy

hangot tudjon kisajtolni belőle, akkor már rendben van. Akkor vitatkozhat, magyarázhat, bizonyíthat, meggyőzheti. Addig szörnyű, míg hallgat. Nem is gyanítja az ember, hogy mit gondol magában. Talán már régen egyetért vele és ő még egyre vesződik és nyílt ajtókat dönget. Vagy tán ellenkezőleg, régen elutasította a javaslatát és csak bosszantja őt, kedvteléssel hallgatja a pusztába kiáltó szót. Pedig nem babra megy a játék. Nem, nem ereszti el az öreget, amíg bűt vagy bát nem mond.

— Értsd meg, apám, kizárólag a fiúi érzés szól belőlem. Nem engedhetem, hogy holmi jöttment idegen lépjen helyetted a politikai arénába. Tévedsz, ha azt hiszed, hogy nincs elég emberünk. Csak intenünk kell és százan is jelentkeznek. De én nem akarom, hogy mást illessen a hála és köszönet, mert akkor azzal kell majd osztozni a hatalmon. Azt akarom, hogy az én apám miniszter legyen. Tekintélyes tagja az új kormánynak, amit a bolsik kiűzése után alakítunk.

— Hm...

Ennyi hangot végre adott az öreg, de ez is inkább az orrán jött ki, mert a száját még mindig összeszorította. A hang mégis azt jelentette, hogy odafigyel és várja a folytatást. Indulis nekibuzdult.

— Igenis, miniszternek kell lenned. És ebben nincs is semmi valószínűtlenség. Rosszabb vagy talán, mint akik eddig a bársonyszékekben ültek? Nincs-e gyakorlati tapasztalatod, józan eszed és politikai érzéked? Én kezeskedem róla akárkinek, hogy van. Te leszel az új kabinet egyik legimponálóbb alakja. Csak ne engedd, hogy mások elkaparintsák előled a legjobb falatokat. Mutatkozz meg egész nagyságodban most, a válság idején. Később már hiába ágálsz és fogadkozol. Akkor már nem hisz neked senki. De most mindent elérhetsz, egyetlen nagylelkű gesztussal.

A karosszék reccsent, az öreg Atauga a fia felé fordult és feszült figyelemmel nézett a szemébe. Végre megszólalt, nyugodtan, szinte közömbösen:

— Ami a miniszterséget illeti — melyik tárcát szántátok nekem?

— Amelyiket akarod. — Indulis széles mozdulattal jelezte, hogy kész az apja lába elé rakni az egész világot. — Választhatsz.

— Semmiesetre sem a külügyet. A nyelvekkel nem vagyok jóbarátságban.

— Persze, persze. Azt másnak kell majd kiosztani. Neked jobban megfelel a kereskedelem vagy a pénzügy. Esetleg az Állami Ellen-

őrző Hivatal. Az nagyon jövedelmező. Ha ott vagy, mindenki a kedvedet keresi.

— Nem, nem. Inkább a kereskedelem! Ahhoz értek. Voltam is ott egyszer. Remek dolgozószoba, külön mellékhelyiség, külön fürdőszoba.

— Ugyan, apám, ilyen csekélységekre gondolsz most! Egész más dolgokról van itt szó. Még miniszterelnökhelyettes is lehetsz! Második ember a kormányban. Akkor volnék csak büszke az apámra. És mihelyt elvégeztem az egyetemet, én is a politika terére lépek. Kineveztek követnek valamelyik érdekes országba. Franciaországba, vagy Olaszországba esetleg. Remélem, hóna alá nyúl majd a fiának nagyméltóságod?

Erre aztán elmosolyodott az öreg.

— Miért ne? Mikor olyan helyre legény.

— Talán bizony nem az? — És Indulis is nevetett. Tréfálkoztak, de a szivárványos tervek igen komolyan foglalkoztatták őket. Az öregnek régebben is voltak már nagyratörő vágyai, de a Kereskedelmi Kamara elnökségén túl sose terjedtek eddig. Indulis most új távlatokat tárt fel előtte és a derék üzletember képzelete egyre feljebb szárnyalt, a sztratoszféra szédítő magasságába.

— Hát igen, nem lenne rossz annyi gond és bosszúság után. De vajjon sikerül-e? Vannak nyelvesek, nagyszájúak, akik majd túlkiabálnak, elhalásszák a nagy posztokat, nekem meg majd holmi osztályvezetői állás jut csak, esetleg polgármesterség.

— Ne hidd azt, apám. Majd nekiszegezzük a kérdést: hol voltatok a veszedelem idején, mikor mi tisztogattuk a talajt?

— Igazad van, Indulis. Akkor nem tudnak mit felelni.

Még egyet-kettőt fordult, körülpillantott a sztratoszférában, aztán lebocsátkozott a földre.

— És mennyit kértek ezért?

— Sok pénz kell, apám. Néhányunkat sürgősen ki kell küldeni külföldre. Mindegyikünknek kell legalább száz dollár. Üres zsebbel hajóra se szállhatunk.

— Aha! Hát ezért vállaltál te posztot a vámhivatalban! Hogy te ellenőrizd az utasokat...

— Eddig csak tanulmányoztam a terepet. Most itt az ideje, hogy kihelyezzünk néhány megbízható embert. Ha sikerül, az azt jelenti, hogy szervezetünk szabatosan működik.

— És ha nem sikerül?

— Kell, hogy sikerüljön. Mindent számbavettünk, kigondoltuk a legapróbb részleteket is. A „Regina" a legalkalmasabb hajó erre a célra.

— Meg kell néznem, van-e elég dollárom.

— Más pénznemet is használhatunk. Itthon, a földalattiaknak rubel kell. A vezetés is költséggel jár, igaz? Vidéken több bázisra van szükségünk. Jó lenne, ha a mi tanyánk lenne az egyik. Tavasszal tengerparti villánkba helyezzük a főhadiszállást. A törzstisztek, mint nyaralók jelentik majd be magukat. Jogunk van szobát kiadni, nem igaz? Csak ne ijedj meg, papa, úgy csináljuk, hogy senki gyanút ne foghasson. Addigra talán Jack már be is jut a pártba. Igyekezni kell, hogy mentül előbb bejusson. Pompás lenne cégérnek.

— Zsuburral semmi se megy. Most másfelé próbálkozik. Nem olyan könnyű dolog az. Senkise hajlandó jótállni érte.

Indulis dühbe gurult.

— Kérlek, ez az ember nem kapaszkodik elég szívósan. Már rég benn lehetne a pártban. Hiába, a kispolgár, csak kispolgár. Akar is, nem is. Kockáztatni nem mer. Pedig csak az nyer, aki mer.

— Nem mondhatnám, hogy Jack megijedne a kockázattól. A lakás-spekulációi elég merészek. Ha rajtacsípik, bizony megüti a bokáját.

— Éppen ez az: neki csak az üzlet fontos. Ha csak spekulálhat és egy kis pénzmagra tehet szert, azzal beéri, többre nem vágyik. Én az ő családfájával már rég népbiztos lennék.

— Hja, nem mindenki tud úgy nekigyürkőzni, mint te.

Indulis tovább zsörtölődött.

— Na és Fanija is, kérlek! Mióta itt van az a csöppség, egyébbel nem törődik. Mi azt hittük, Bunte majd úgy táncol, ahogy ő fütyül. De senki se fütyül és senki se táncol. Csak mi ketten húzzuk a kocsit.

— Annál több jut majd nekünk.

— Jut, jut. De azért nekifeszülhetne más is a tehernek. Mért legyünk mi a kulik?

— Hisz te mondtad az imént, hogy mi tisztogatjuk a talajt.

— Igazad van, apám. Szóval, megegyeztünk: hajlandó vagy finanszírozni a szervezetünket.

— Hát igen, meggyőztél. Belemegyek. Adok, de persze, jó kamatra. Csak aztán tartsátok a megállapodást.

Indulis újra kijelentette, most már ünnepélyesen:

— Miniszter leszel, papa. Ezt a szervezet nevében ígérem.

Így lépett be Atauga, volt háztulajdonos, az ellenforradalmi szervezetbe. Lefizette az első összeget és Indulis annak háromnegyed részét híven beszolgáltatta a közös kasszába, a maradékot pedig megtartotta magának. „Eleget izzadtam, amíg rá tudtam bírni az öreget. A dolgozó megérdemli a bérét." Most aztán telefonálhat a kis barnának a „Maxim Trocaderóba". Meghívja egy kis kéjutazásra.

De a kis barna nem volt ott. Indulis nem esett kétségbe. Van elég nő a világon. Feltárcsázott egy másik számot és csakhamar megszólalt a kagylóban Aina Perle, a költőnő fülbemászó hangja:

— Aina? Nem volna kedved egy kis friss levegőt szívni? Körülnézünk egy-két szép helyen, ahol ihletet meríthetsz. Jó? Te édes kicsi! Te nagy költőnő! Akkor várlak, lenn a kapuban.

6

Nemrégiben még Aina Perle ügyet se vetett az olyan hódolókra, mint Indulis Atauga. Legyen boldog, ha néha egy társaságban lehet vele és alkalomadtán dícsérheti költői tehetségét. Hja, akkor még Alfred Nikur töltötte be a szívét. Hogy tudott az szeretni és parancsolni! Persze, Nikur miniszter tág szívében csak egy kis sarok volt az övé, az is inkább albérlet formájában, de hízelgett neki a nagy államférfi figyelme. Ez a figyelem egyébként tisztán anyagi szempontból se volt megvetni való. Mert, hogy kapta volna meg másként a Kultúralap jutalomdíjat? És miért kedveskedtek volna neki a legnevesebb újságírók? Miért csókolták volna olyan hévvel illatos kezecskéjét? Jól tudták, hogy a miniszter a pártfogója.

Indulis Atauga vakmerő úrvezető volt, de Aina bízott benne és nyugodtan élvezte a szédítő tempót. Nézte az elmaradó hólepte fenyőket és a parasztházak füstölgő kéményét. A szemben jövő szénásszekér, a falusi iskolásgyerekek eleven csoportja, az erdő szélén álló őzbak délibábként tűntek fel és vesztek a semmibe. A nyugati ég lángoló pirossága szelet jósolt. Az erdőcske fölött varjak károgtak, pörlekedve, hogy melyik nyírfán szálljon meg éjjel a csapat.

Aina elbűvölten, gyengéden megérintette Indulis könyökét. A fiú rámosolygott, majd újra az elébefutó útszalagra szegezte a szemét. Aina a múltba révedt. Hogy is mondta Nikur, mikor utoljára találkoztak: „Ha ezt, meg ezt elvégzed, aranyba foglalunk". Hol van most Nikur és hol a beígért arany? Az a hír járja, hogy a tengeren túl, valahol Skandináviában piheni ki fáradalmait, ott gyűjt erőt az el-

következő harcokra. Mert nem adta fel a harcot, szó sincs róla. És egész bizonyosan nem egyedül bolyong ott, hanem valami csinos, ügyes kis nő vidítja kozelségével a nyugvást nem ismerő, nagy embert. Hát igen, az a nő ott van mellette, kinn a nagyvilágban, Aina pedig őrizheti az ígéreteket. Es még csak nem is reménykedhetik, hogy valaha teljesülnek, mert nem hajtotta végre, amit rábíztak. Nehéz feladat az...

Senkise mondhatja, hogy nem igyekezett. Még tavasszal, mikor már érzett a változás szele, közeledni próbált hol az egyik, hol a másik jövendőbeli nagysághoz, de a legcsábítóbb mosolya se hatott rájuk. Meghallgatták radikális nyilatkozatait, udvariasan az ajtóig kísérték, de egyik se mondta, hogy jöjjön el máskor is. Vakok női bájaival szemben. Ígéretes mozdulatainak nincs észrevehető hatásuk. Fajankók ezek, nem férfiak. Vagy gyanítanak talán valamit? Alighanem. Máskép nem érthető, hogy június 17-e óta semmiképpen sem tud a hullám tetejére lendülni. Hányszor megpróbálta pedig! Beleadta minden erejét, de a döntő pillanatban valami láthatatlan erő mindig visszaveti.

A verseit még közlik a folyóiratok, a rádióban is megszólalhat néha. De ez csak a sajtó és az éter. Ami fontosabb, amit Nikurnak ígért, azt nem tudja elérni. Így pedig hiába várja az aranyozást.

Miután szerelmi játékkal nem sikerült behálózni a „bolsikat", Aina taktikát cserélt, másfelől próbált behatolni a várba. Feltűnő tevékenységet fejtett ki minden kulturális, népnevelő mozgalomban. Megjelent az írók és művészek gyűlésein, ha hívták, ha nem. Elment arra az értekezletre is, amely a lett képzőművészet tíz esztendejét bemutató moszkvai kiállítást készítette elő. Részt vett és felszólalt, minden irodalmi kérdést tárgyaló gyülekezetben és a lapok egyre sűrűbben emlegették a nevét.

De mit ér mindez? A kormány terveiről és intézkedéseiről csak akkor értesül, mikor már sokan tudják. Márpedig a politikai fekete tőzsdén, amelyhez érdekei fűzik, a hír csak úgy értékes, ha legalább néhány nappal előbb jut oda, mint a nyilvánosság elé. Csak jókor szerzett információ alapján lehet a piacra dobni, vagy összevásárolni értékeket, felverni, vagy letörni árfolyamokat. Aina még egyetlen egyszer se tudott ilyen információt szerezni. Mivel szolgálta volna meg az aranyozást?

Egy darabig szörnyen magára maradt. Régi barátai félreértették a mozgolódását és kitértek előle, vagy legalább is igen tartózkodóan viselkedtek, ott pedig, ahová törekedett, nem volt egyetlen igazi jó

embere, lelki rokona. Végre már nem bírta tovább és — akár helyes, akár hiba — feltárta a valót egy-két jóbarátja előtt. Attól kezdve aztán már nem kerülte se Melnudris, se Alksnis. Újra szívesen elbeszélgettek vele a kávéházban. Közös volt a céljuk, közös a gondjuk. Együtt emlegették az elmúlt szép időket és szőtték a jövő álmait. Hittek a történeti hullámban, amely ismét hátára veszi és felemeli őket. Ábrándozás nélkül nehéz az élet.

Indulis Atauga most letért az országútról és egy kanyargós irtáson az erdőbe hatolt. Az irtás nem volt széles, a kétoldalt sorakozó fenyők összehajló ágai boltozatot formáltak fölötte, amelynek zöldjén alig hatolt át a nap. Mikor a homály annyira sűrűsödött, hogy már alig látszott az út, Indulis egy hatalmas fenyő alatt megállította a gépet.

— Pihenjünk egy kicsit, bujjunk ki a masinából. Elgémberedett a lábam. — És Ainára nézett, a szemében különös mosollyal.

Aina körülnézett. Milyen ismerős ez a hely! A félhomály, a százados fák halk zúgása hasonló kirándulások emlékét idézte fel. Jobbra kidőlt fatörzs hevert, mint valami óriási ágyúcső. Igen, igen, tavaly télen éppen így lekanyarodtak a műútról, be az erdőbe, akkor is egy kidőlt fenyőnél álltak meg. „Pihenjünk egy kicsit" — mondta Alfred Nikur sokatmondó mosollyal: — „szálljunk ki, elgémberedett a lábam..."

Hogy ismétlődik minden! Milyen egyformák az emberek. Ugyanazt az utat választják, azonos a céljuk és azonosak az eszközeik. Mindössze annyi a különbség, hogy Nikur bajuszt viselt amely csiklandozta csókolózás közben. Indulis meg simára beretválkozik.

— Édes vagy. Csodálatos! — súgta a fülébe. Ezt is hányszor súgták már így. Pontosan így. És ő is visszasúgta, mint máskor:

— Te is, drága kis bolondom.

Az élet egyhelyben topog. Az ember csak körbe-körbejár, mintha valami varázslat vezetné mindig vissza oda, ahonnan elindult. Se a vágy, se a kielégülés mosolya nem változik. Csak elmúlik, elég az élet egy-egy darabja, volt — nincs. Végül ott állsz, mint ősz végén a nyírfa, lombtalanul. Nem marad más, csak az emlék.

Ballagtak egy darabig borongós erdei úton, majd visszatértek előbbi helyükre. Aina biztosra vette, hogy a fiú most a kidőlt fatörzsről fog beszélni. Úgy is történt. Aztán leültek a fatörzsre, egymáshoz símultak. Lehelletük köddé sűrűsödik a hűs levegőben. Csend. Indulis merőn néz a szemébe, szája meg-megrándul, de uralkodik magán és felsóhajt.

— Megfázol itt, édes, üljünk be inkább.

Mindig minden ugyanúgy... Elfogódva segíti be, halkan dúdol. Közeledik a befejezés, a vihar.

A motór ismét felbúg, váltakozó erdei képek suhannak mellettük. Megérkeznek a magányos tóparti fogadóba, ahol szabad estéiket töltik néha a rigaiak. A második emeleti jó kis szoba ablakából gyönyörű a kilátás. A pincér közömbösen megterít, kihúzza a dugót a palackból és nesztelenül távozik.

Indulis bezárja az ajtót.

— Csodaszép itt, igaz?

Aina szeme kinnjár a sötét tavon és csak kisvártatva felel:

— Igen. Bár sose kellene elmenni innen.

Villák és késpengék kereszteződnek, a poharakban szikrázik a bor.

Csend. Indulis karórájának ketyegése hallik. Tik-tak, tik-tak, tik-tak És a ketyegéssel együtt, mint a cseppekben olvadó jégcsap, lepereg az élet.

7

Egy este Felix Vilde hazafelé tartott. Néhány napra való élelmet szerzett be, mint mostanában mindig. Már majdnem a ház elé ért, mikor valaki hirtelen karonfogta és szó nélkül a legközelebbi kapu alá tuszkolta. A kövér kis Abol volt. Izgatottan súgta:

— Köszönd istennek, hogy még az utcán elcsíptelek Jó félórája posztolok itt. Nem mehetsz haza! Megszállták a lépcsőt. En is majd hogy az ölükbe nem futottam. Szerencsére jó szimatom van.

Vilde az átfázott ember arcába bámult.

— Mi ez? Árulás? Rajtad és Riekstinyen kívül egy lélek se tudja a lakásomat.

— Éppen az a baj, hogy Riekstiny tudja. Ezt és még sokmindent. Múlt éjjel lefogták. Az osztályértekezleten nagyban kardoskodott Malit mérnök haszontalan tervezete mellett. Biztosan szabotázszsal vádolják. Malit is lebukott. És most kisül, hogy Riekstiny nem tud hallgatni. Mindent kiszedtek belőle.

— Az ördög belé! Mi meg hogy bíztunk benne! De hisz akkor minden elveszett!

— Körülbelül. Neked mindenesetre sürgősen el kell tűnni. Megbújni valahol, amíg mi Pontéval új tanyát verünk A lakásodon nincs semmi gyanús?

— Minek nézel? Csak nem tartok otthon olyasmit, ami nyomra vezet?

— Akkor egyelőre talán még nem olyan nagy a baj. Utasítást kérek!

Vilde gondolkozott egy percig.

— Érintkezz Pontéval. Majd neki igyekszem hírt adni. Vele tudatom, hogy mi a tennivaló. Világos?

— Értem. Most akkor mehetek is. De ajánlom, hogy te is pucolj innen, éspedig mennél messzebbre.

Vilde kezet fogott vele. Utánanézett még egy másodpercig, aztán sietve befordult az első néptelen mellékutcába. A vásárolt holmit egy szemétládába dobta és az útjába eső nagy átjáróház udvarán át a tulsó utcába ment. A lámpákat lehetőleg elkerülve, hamarosan a Tüzér-utcába ért és most már nyugodt lépésben, a Gertrud-templom felé tartott. Most bánta csak, hogy nem gondoskodott már régen tartalékszállásról. Kellett volna, nem is egyről. Valahol a Daugaván túl, vagy a Függőhíd tájékán. Akkor most nem kéne az utcán kódorogni és törni a fejét, hogy hol töltse ezt a veszedelmes éjszakát. Hiszen még rendbejön talán minden, de egyelőre időt kell nyerni mindenáron, megtudni, hogy kiket fogtak el még? Csak pár napot biztos helyen tölthessen. Legalább a mai éjszakát...

Mara asszony az előadás után még egy darabig a színházban időzött és csak éjféltájt ért haza. A Cesis-utcában lakott, egy kis kétszobás lakásban, az ötödik emeleten. Mivel reggel nem kellett bemennie, elalvás előtt még olvasott — Sztániszlavszkijt élvezte. Könyvespolca tele volt szovjet könyvekkel. Igazságot kereső lelkére valóságos megnyilatkozásként hatottak ezek az írások. Húsz esztendőn át — vagyis, amióta csak tudatosan élt — elzárták előle ezt a tiszta szellemi forrást. Annál szomjasabban, mohóbban szürcsölte most a vizét. Szinte minden újabb könyv a tisztító vihar erejével szórta szét a ködöt, amely addig elburkolta előle az élet, az ember, a társadalmi viszonylatok igazságát. Új világításban, hazug kendőzés nélkül, természetes mivoltukban mutatkoztak most előtte, feltárva belső ellentmondásaikat.

Sokszor fölvetette magában a kérdést — hogy is tudott eddig meglenni enélkül? Hogy nélkülözhette akár ő, akár más értelmes ember? Mintha csak az óceán közepén, egy szigeten éltek volna, elzárva a világtól, nem is sejtve, hogy mi történik, mi fejlődik ott.

Nem tudta eddig, mi a lét értelme, mi az emberi fejlődés törvénye. És most latta csak meg a népet is igaz valójában. Teleszitta magát a lélekformáló igazsaggal, mint annyi más, uj öntudatra ébredt, lett ember. Naprol napra gazdagodott, uj távlatok nyíltak meg előtte. Semmiféle erő se taszithatta vissza többé regi, szuk látókorebe.

Az ora hármat ütött. Már félre akarta tenni a könyvet, hogy aludjon végre, de Sztaniszlavszkij olyan csodálatosan mesélt a maga művészetéről, hogy mégse tudta abbahagyni. Ezt az egy fejezetet még végigolvassa!

Megigazította az osszegyűrt párnát, kényelmesen elhelyezkedett és tovább akart olvasni. De most neszt hallott a lépcsőházi ajtó felől. Mintha valaki a csengőt keresné a sötétben.

Vállára borított valami kabátot és kinézett az előszobába. A csengő alig hallhatóan megszólalt.

— Ki az?

— Nyisd ki, kérlek. En vagyok, Felix...

— Mit keres itt? — a hangja kemény volt és hideg.

— Csak egy percre eressz be — kérte halkan. — Nagyon fontos, amit mondani akarok. Eressz be. Nem bánod meg.

Habozott egy másodpercig, aztán mégis engedett.

— Várjon.

Pongyolába bújt, megigazította a haját és ajtót nyitott. Alig ismert rá a volt férjére. A kopott rövidkabát és a kerek, füles sapka egészen elváltoztatta.

— Ne csodálkozz, Mara — kezdte mosolyogva. — Az élet fordulatos. Hadd dobom le ezt a maskarát.

Mara nem vette észre a feléje nyujtott kezet.

— Tessék — mondta fagyosan. — De ne tegezzen, kérem. Ez idegenek között nem szokás.

Vilde vállat vont.

— Ahogy parancsolja. Ez igazán nem lényeges.

— Mit akar tőlem?

— Itt álljunk az előszobában? Beljebb nem ereszt? Persze, férfivendég, éj idején...

Cinikus mosoly futott át az arcán.

— Hagyjuk a fölösleges megjegyzéseket... Tessék.

És beeresztette a kis dolgozószobába, amely ebédlő és szalon volt egyben. Egy kis tükör mellett mentek el és Vilde belenézett és hátrasimította a haját. A rövid kabátot, meg a füles sapkát már levetette és elegáns volt megint, akárcsak azelőtt. Ápolt kéz és bajusz,

gondosan megkötött nyakkendő, a zsebkendő csücske kikandikál a felső zsebből. Mara tudta, mi rejtőzik a mutatós külső mögött.

— Mit akar? — kérdezte harmadszor is türelmetlenül és állva maradt, bár Vilde kínálatlanul egy karosszékbe ereszkedett.

— Hogy mit akarok? — Pár másodpercig gondolkodott. — Semmi különöset, Mara. De azért fontos. Segítséget kínálok, váltót a jövőre.

— Beszéljen érthetően.

— Nem értesz... Nem érti?... No, jó. Hát beszéljünk tárgyilagosan. Rágyújthatok?

— Tessék.

Mélyet szippantott. Cigarettája illatos volt. Még mindig akadt a tárcájában finom csempészáru. — Aztán halkan újrakezdte:

— A szovjet kormány rövid pár hónapja alatt maga alaposan kompromittálta a nevét. Ez nem vall bölcs előrelátásra.

— Nem érdekel a véleménye.

— Ma még nem, de rövid idő múlva esetleg nagyon is érdekelheti. Vagy azt hiszi, hogy tartós lesz nálunk a bolsevik uralom? Hogy ez most már örökre így marad? Erről szó se lehet.

— Gyerünk tovább. — Mara hangja éles volt és gúnyos.

— Attól félek, hogy nagyon is súlyosan megfizet a mostani magatartásáért. Túlságosan szívébe zárta a kommunistákat. Mi mindent látunk, pontosan tudjuk, ki hogyan viselkedik és felírjuk a rovásra. Ha a változás bekövetkezik — márpedig bekövetkezik, ez nem kétséges — mindenki felelni fog azért, amit a mostani uralom alatt vétett.

Mara nem mozdult el az előszobába nyíló ajtó mellől. Egy gondolat forgott az eszében kezdettől fogva és mikor Vilde, hamutálcát keresve, a kis asztalka felé fordult, gyors mozdulattal bezárta az ajtót és a kulcsot a zsebébe csúsztatta.

— Van még mondanivalója? — kérdezte gúnyosan, kihívóan.

— Rajtaveszthet! Nagyon sokat kockáztat! Az még hagyján, hogy kiteszik a színházból és elmehet mosogatni. De mi lesz, ha a börtön tárja ki vendégszerető kapuit?

— Nem árulná el végre, hogy mit akar tőlem?

— Segíteni akarok. Ha elszakadtunk is egymástól, én nem tudom kitépni a szívemből az együtt átélt boldog évek emlékét.

Mara szemöldöke összerándult...

— Erről aztán ne beszéljen. Ne emlegesse az életem legnagyobb szégyenét.

Vilde eleresztette a füle mellett a kemény szavakat és rendületlenül folytatta:

— Nem akarom, hogy bajba jusson. Segíteni akarok. Módot adhatok rá, hogy már ma biztosítsa jövőjét. Hogy kiérdemelje a bocsánatot... Erről tudni se akar? Miért? Előítéletei gátolják? Ne sokat habozzan, Mara Pavulan elvtársnő, mert meg fogja bánni!

— Nekem magától semmi sem kell. Mit akar tőlem? Vallja be, hogy csak a végső szükség, szorultság hozta ide!

— Szorult helyzetben vagyok, ezt nem tagadom. De vannak más utaim, más embereim is. Csak azért jöttem éppen ide, magához, hogy érdemet szerezhessen és rendbehozza, amit elrontott.

Mara lassan a hálószoba ajtajához közeledett.

— Félnégy van. Semmi kedvem reggelig társalogni magával. Aludni akarok.

— Jó. Már végzek.

Felállt és merőn az asszony szemébe nézett. — Üldöznek, Mara. El akarnak fogni. Ravaszul kimenekültem a karmaik közül, de most el kell tűnnöm. Rejts el itt, a lakásodon, csak pár napig. Amíg elmehetek Rigából.

— Mit követett el?

— Semmit. De terveimet fölfedezték. Tudd meg, hogy a titkos szervezet egyik irányítója vagyok és vezetőségünk meg fogja hálálni, ha most segítesz. Kockázattal nem jár...

Mara nem felelt. Átértette a helyzetet. Ez az ember mindenre képes és fizikai felsőbbsége kétségtelen. Egy ugrással a hálószobában termett és magára zárta az ajtót. Csak onnan kiáltotta ki a választ:

— Rossz helyre jött, Felix Vilde! Itt hiába keres segítséget!

Vilde dühösen rázta a kilincset.

— Hát nem segítesz? Azt akarod, hogy megfojtsalak?

— Próbálja meg.

Az ajtó nem engedett, hiába döngette teljes erejéből.

— Nyisd ki, Mara! A barátaim tudják, hol vagyok. Ha bajba keversz, rajtad állnak bosszút, hallod? Lelőnek, ahogy kiteszed innen a lábad. Innen, vagy a színházból.

Mara a falnak támaszkodott odabenn. „Most mutasd meg, hogy igaz ember és szövetséges vagy! Eddig csak beszéltél, most tenni kell. Nem állhatsz meg félúton. Végig kell járni . . . Zsubur . . . Sileniek... Úristen, de nehéz cselekedni!" Az ajtó mögött könyörög, fenyegetődzik az az ember, aki olyan sokáig hozzátartozott. Semmise

szent előtte. A nép ellen dolgozott egész életében. Aljas áruló, besúgó. De most tehetetlenül vergődik. Meg lehet azt taposni, aki a földön hever?

Ezer gondolat járta át az agyát, belefúródtak, mint megannyi nyíl. Vilde rázta, rángatta az ajtót, rimánkodott, átkozódott. A végső veszedelemben is alávaló.

Mara végre lerázta a gondolatgomolyt. Egyszerre világos és egyszerű lett minden. Egyetlen út van csak — nincs választás, nincs ingadozás többé!

— Kicipelnek az erdőbe és felkötnek az első fára! — fenyegetődzött az kívül.

— Nem félek a barátaidtól. Felix Vilde! Mindjárt meghallod a válaszomat.

Mara biztos kézzel felemelte a telefonkagylót és feltárcsázta a kellő számot.

— Belügy? Állambiztonság? Itt Mara Pavulan színésznő... A lakásomon van Felix Vilde, hazaáruló. Bezártam. Jöjjenek sürgősen, mert rám töri az ajtót.

És bemondta a címet.

HATODIK FEJEZET

1

Jekab Pavulan harminc éve dolgozott ugyanannál a vállalatnál és ezalatt mindössze kétszer cserélt munkapadot. Ami a harminc év alatt az üzemben történt, Pavulan életének is fontos része volt. A fiatal iparossegéd „öreg Pavulan" lett és most az esztergaműhelyben dolgozók jó fele az ő tanítványa volt. Nagyrészt csendes emberek, akik békésen fogyasztották a becsülettel megszolgált kenyeret, nem szerették a vihart és lehetőleg megalkudtak mindennel. Persze, akadt nyugtalan lélek is köztük, aki nem riadt vissza a kockázattól és síkra szállt, összefogott más harcos társakkal az igazságtalanság ellen. A burzsoa Lettország nagyrészüket börtönbe vetette akár tetteik miatt, akár Kerenszkij kivételes törvénye alapján, amely lett földön érvényben maradt.

A gyárban tisztelet övezte az öreg Pavulant. Mivel érdemelte ki az általános becsülést? Makulátlan tisztességgel és mesterségbeli

tudással. Sose hazudott és idegen jószághoz akkor se nyúlt, ha belebotlott. Nagyon büszke volt a munkapadjára. Már sok év óta mindig rábízták a legnehezebb, legbonyolultabb feladatokat. Ritka tudásának köszönhette, hogy a gazdasági válság legsúlyosabb napjaiban sem vesztette el a munkahelyét. Ha a két-három év alatt egyszer megesett, hogy mégis elrontott valamit, vagy akárcsak félig sikerült a munka, szörnyen bántotta, sokáig rágódott rajta.

Összenőtt a munkapadjával, az egész üzemmel. Nemcsak a maga munkájába tette bele a lelkét, azt akarta, hogy az egész műhely, az egész gyár selejt nélkül dolgozzon. Az ilyen munkás a vállalat érctedezete. Az ő kezéről joggal mondják, hogy aranykéz. Csudát tud művelni az a két kemény, kérges, inas kéz. A durva fémdarab finom gépalkatrésszé, a bonyolult szerkezet legfinomabb elemévé formálódott Pavulan ujjai közt. Sokszor ő készítette el a feltalálók utasítása, a tervek rajza alapján a kísérleti munkadarabot. Azt se tudta, hogy mi a rendeltetésük, csak később, mikor már megindult a gyártás, akkor értette meg, min is fáradozott.

Eszében meg se fordult a gondolat, hogy a munkája sokkal többet ér, mint amennyit fizetnek érte. Volt kenyere, két szobácskája a Függőhíd közelében — többet nem kívánt. Azelőtt se kérdezte, kinek hoz jövedelmet a munkája, most se érdekelte. Az a fontos, hogy a munka úgy haladjon, úgy sikerüljön, ahogy kell. Az államosítás után egyik tanítványa, Jan Lietiny lett a gyárigazgató. Június 21-én szabadult a börtönből és ő maga Pavulant ajánlotta. Javaslatát támogatta az egész munkásság. De mikor az öreg esztergályost felszólították, hogy vállalja a vezetést, majd megütötte a guta.

— Mit tréfáltok velem, vén fickóval? Hogy aztán kiröhögjön az egész világ? Hát mit értek én az igazgatáshoz?

— Jobban ismered az üzemet, a termelést, mint akármelyikünk — mondta Lietiny. — Eddig is a te tanácsod után igazodtak. Válla'd és megvan.

— Mi meg majd segítünk valamennyien.

— Nem vagyok tanult ember és nem tudok rendelkezni. Még a szemem se úgy áll, ahogy a parancsoláshoz kell. Minden kis kölyök kicsúfolna. Hadd maradjak öreg napjaimra nyugodtan a munkapadomnál.

Nem lehetett rábeszélni. Így hát mégis Lietinyre hárult az igazgatás nehéz tiszte. De azért Pavulant se hagyták sokáig békében. Akárhogy szabódott, egyszercsak közzétették, hogy Jekab Pavulant az esztergaműhely vezetőjévé nevezték ki. De ha valaki azt hiszi,

hogy azontúl csak járkált a műhelyben és ellenőrzött és utasítgatott, hát nagyon téved. Nem adta ő át másnak az esztergapadját, szó sincs róla. Körüljárt ugyan, megbeszélte a munkát a többi esztergályossal és tanácsot osztogatott a fiataloknak, de aztán visszatért a helyére és dolgozott valami fontos és bonyolult alkatrészen.

Egy változásnak azonban mégis csak örült az öreg: most kipróbálhatott a gyakorlatban sok régi tervet, az évtizedek során munkaközben támadt ötletet. Azelőtt szóvá se merte tenni. A régi tulajdonosok nemcsak mellőzték a munkások javaslatait, de még le is szólták, kigúnyolták. Túlkapásnak, elbizakodás jelének tekintették. Ez most gyökeresen megváltozott. Mikor Pavulan az esztergapad kisebbrendű módosításával fölöslegessé tett két segédmunkást, erről nyomban megemlékeztek a lapok és más gyárak mérnökei sietve jöttek megismerni az újítást és általában az öreg munkás gazdag tapasztalataiból leszűrt eredményeket.

Pavulan nem érte be ennyivel. Az újítást alkalmazták a műhely valamennyi esztergapadján és így áttérhettek a kettős műszakra, anélkül, hogy a munkáslétszámot jelentékenyen növelni kellett volna.

Lietiny megint fölvetette a kérdést:

— Látod, hogy neked kéne itt igazgatónak lenned? Számítsd csak ki, mennyivel csökkenti ez az újítás az önköltséget.

— Lehet azt még tovább is csökkenteni — felelte nyugodt határozottsággal az öreg. — Csak kipróbálhatnám...

— Próbálj ki mindent, amit akarsz. A műhelyedben te vagy a gazda.

Így felhatalmazva megvalósította Pavulan egy sok év óta érlelődő gondolatát. Az esztergapadnak még egy kis, egyszerű módosításával kétszeresre fokozta a termelékenységet. A gépet ezután is egyetlen munkás kezelte, csak a szükséges villamosenergia mennyisége nőtt meg. Mikor ezt is kipróbálták, ezt is átvitték az összes esztergapadokra, megint csak odatódultak mindenünnen a szakemberek és az öreg Pavulan fényképe megjelent a „Cinija" első oldalán.

Szóval híres ember lett, pedig egy lépést se tett ezért. Az iparügyi népbiztos meghívta és sokáig beszélgetett vele. Aztán megkapta a sztahanovista oklevelet és jutalmat. Sok régi, jó ötlete valóra vált, hozzáértése diadalmaskodott.

Mikor az ÜB megválasztására került a sor, Lietiny igazgató elsősorban Jekab Pavulant ajánlotta és az indítványt viharos tapssal fogadták.

— Helyes! Úgy van! Pavulan legyen az ÜB elnöke!

Az öreg meglepetten, zavartan felállt és tiltakozott.

— Miért éppen én? Hát nincsenek itt fiatalok? Tudjátok, hogy a politikához nem is konyítok. Hadd dolgozzam tovább nyugodtan. A munkámhoz értek valamennyire. Politikával foglalkozzanak a fiatalok.

Az érvelést meghallgatták, de nem fogadták el. Egyhangúan beválasztották az ÜB-be. Az elnökséget makacsul elhárította, de egyébként lelkiismeretesen teljesítette az ÜB-tag kötelességeit.

— No látod, Jekab, hogy nem is olyan nagy huncutság a politika! — bizonykodott Lietiny. — A kor pedig egyáltalában nem számít e tekintetben.

— Te mindig csak előre akarsz tolni engem — dohogott barátságosan az öreg. — Pedig tudod, hogy semmi kedvem más dolgokkal bibelődni. Az esztergapadnál van a helyem. Te meg mindenáron politikust akarsz faragni belőlem.

— Jól van, jól, öreg. Szeretném tudni, mi rossz van abban, ha nemcsak a műhelyed, hanem az egész ország javára dolgozol?

Mara asszony mostanában öreg szüleinél töltötte szabad estéit. Nem sok szabad estéje volt, de olyankor hozzájuk sietett és ott régi jóbarátokkal is összekerült és hosszú beszélgetésekbe bocsátkozott. A közismert művésznő és az egyszerű munkásemberek elég könnyen megértették egymást. Általában, a hasznos, szükséges munkát végző dolgozók most mind valahogy közelebb kerültek egymáshoz. Közösek voltak az örömeik, az érdekeik. Sokan nem ébredtek még rá a végbement változás igazi értelmére és nem tudtak volna számot adni róla, de érezték az újat, a szokatlant, ami napról napra mélyebben hatol az életükbe. Nem különös-e, hogy az öreg Pavulan most ugyanannyit keres, mint a gyárigazgató? A jutalmak, az észszerűsítésekből eredő nyereségrészesedés, a túlteljesítés keresettöbblete — csupa újság és csupa valóság.

Jekab Pavulan, aki hosszú időn át annyira húzódott, valósággal irtózott a politikától, szinte észrevétlenül a szovjet hatalom aktív tényezője lett. Valamikor azt hitte, a politika külön, önmagáért van, a mindennapi élet és a munkakörén kívül mozog. Még nem tudta, hogy a politika áthatja a közösség legszerényebb közkatonájának életét is — az egész életet.

Kalej igazgató dolgozószobájába alig fért be a sok ember. Ülőhely meg éppenséggel kevés volt, hát sokan csak a bőrszékek karjára, támlájára nehezedtek. Jaundalder — ezidőszerint a színház dramaturgja — az asztalra telepedett. Mara Pavulan volt az egyetlen nő a társaságban.

Kalej — ismertnevű haladó író — az idény elején lett a színház igazgatója. Az értekezleteket mindig a szobájában tartotta, mert csak ott beszélhettek zavartalanul, bátorságosan. Még ha valaki próbált volna is fülelni az ajtón, nem tehette, mert minduntalan jöttek-mentek arra. Hiszen talán fölösleges is volt már a nagy óvatosság, de aki annyi éven át megszokta, hogy Berziny és Fridrikson kopói mindenfelé szaglásznak és felkapják az óvatlanul elejtett szót, még sokáig gyakorolta a régi éberséget. Pedig hol volt már Berziny, hol volt Fridrikson és az ohranka egész ügynöki kara! Ha még megragadt valaki közülük a színház tájékán, akkor se árthatott már senkinek.

Kalej javakorabeli férfi volt. Fiatalos, piros arcához jól illett a korán deresedő haj. Nemrég tett közzé egy kötet novellát, most pedig drámán dolgozott, színre akarta hozni még a folyó idényben. Az Ulmanis-korszak hat éve alatt hallgatnia kellett, akkor műfordításra szorítkozott és most talán senki úgy nem élvezte az új idők éltető levegőjét, mint ő. Végre kiereszthette hangját, kimondhatta, ami annyi ideig a begyében rekedt.

A színház igazgatását azzal a feltétellel vállalata, hogy Jaundalder legyen a dramaturg. Hamar kiderült, hogy helyesen választott. Jaundalder jól ismerte a színházat, egyebek közt Bukult rendező műfogásait és bogarait is. Bukult minden egyes darab betanításánál érvényesíteni igyekezett a maga világnézetét.

A mai tanácskozás tárgya a legközelebbi bemutató volt. Ezt vitatták meg Kalej igazgató szobájában. Kukur, az egyik színész hevesen kifakadt kollégája, Lina Ziftyin ellen.

— El kell venni tőle a szerepet, mert tönkreteszi a darabot. Szántszándékkal ellaposítja a komszomolka alakját. Hanghordozása, arcjátéka mókává torzít minden komoly eszmei mondanivalót. Majd meglátjátok — a legerősebb, igazán lélekbemarkoló jeleneteknél röhögni fog a közönség. Bizonyos szavakat egyszerűen elnyel és, ezzel pocsékká teszi a szöveget. Meddig tűrjük ezt? És miért tűrjük? Ez nyilvánvaló kártevés!

— Bukult tartja — mondta Mara. — Nem akarja észrevenni a hibáit. Sőt dícséri a játékát, felfogását.

— Így van — folytatta még tüzesebben Kukur. — És mit mível Bukult a maga szerepében, mint vörös matróz! Elnyálazza, hős forradalmár helyett émelyítő figurát alakít. Nincs gerince, nincs lelke. Nem ilyen emberek csinálták a forradalmat. Nem ilyenek győzték le az autokráciát. Ezek sose építették volna fel a szovjet hatalmat!

Kalej megállapította.

— Tehát, mit javasolsz? Bukult rendezi a darabot és ezidőszerint nem vehetjük el tőle, mert botrány lenne belőle. Ő pedig nem akar új szereposztást. Ha rámászunk, többet fog rontani, mint javítani.

Kukur még nem adta meg magát.

— Halasszuk el egy-két héttel a premiert. Ennyi elég, hogy valaki átvegye Ziftiny szerepét. Kár, hogy Mara Pavulant annyira lekötik a szerepei. Ez igazán nekivaló.

Most Mara szólalt meg:

— Jó lecke ez! — mondta. — Okulhatunk belőle. Minden fontos szerepet duplázni kell. Ha ennek a kettőnek most van helyettese, akkor ezeket hívjuk be és megtartjuk a bemutatót.

Kalej nevetett.

— Nagyon helyes. Ravaszság ellen csak ravaszsággal lehet harcolni. Hát vegyétek tudomásul, hogy erre én is gondoltam, mégpedig már a szereposztáskor. Igenis van helyettese mind a kettőnek. Itt csücsülnek minden próbán és tanulják a szerepüket. Ha rákerül a sor, azt hiszem kellemes meglepetésben lesz részünk.

— Ez már igen! — lelkesedett Kukur. — És kik a dublőzök, ha szabad tudni?

— A vörös matrózé Vilciny, aki a Vándorszínháztól jött át nemrég. A komszomolkát ketten is alakítják és mindegyik különb, mint Ziftiny.

— És mirevaló a nagy titkolózás? — kérdezte Kukur.

Kalej Jaundaldernek intett.

— Mondd el te! — mire az vette át a szót.

— Az összeesküvés magyarázata a következő: először is, nem akarjuk, hogy Bukult a dublőzöket is elrontsa. Ha most a keze alá adjuk őket, hát addig gyötri, nyúzza a szerencsétleneket, amíg azt se tudják, melyik fiú, melyik lány. És ha megszimatolja, hogy mi készül, hát esetleg olyan kavarodást rendez a bemutatón, hogy nyöghetünk bele. Mert kitelik tőle! Meg kell mutatni Bukultnak

és a barátainak, hogy nem vagyunk olyan együgyüen mint hiszik. Értse meg a vén róka, hogy átlátunk a szitán és le tudjuk szerelni, ha kell. A premier után már nyíltan beszélhetünk vele. Falhoz szorítjuk és nekiszegezzük a kérdést: hajlandó-e velünk dolgozni, becsületesen, a nép szolgálatában, ahogy, igazi művészhez illik, vagy nem? Válasszon. Ha nem — fordítson hátat a színpadnak. Én biztosra veszem, hogy az elsőt választja.

— Úgy hiszem az aktívánk rövidesen megkettőződik — folytatta most a direktor. — A reakciós szárnyról le kell választani azokat, akik csak oktalanul, meggondolatlanságból akaszkodtak az uszályába. Az imént kaptam egy sereg új könyvet Moszkvából. Némelyiket alaposan fel kell dolgozni az egész társulatnak. Ezt majd Jaundalder megszervezi. A mi színházunk még mindig a saját levében fő. Máskép nem is lehetne megérteni, hogy a fejesek annyira elbizakodottak. Olyan csökönyösek, mint egy csacsi. Többet kell nekik olvasni, gondolkodni, akkor előbb-utóbb mégis csak felismerik szociális helyzetüket, feladatukat. Hiszen ha meglátnák társadalmi ábrázatukat, hát pirulnának, kibújnának a bőrükből!

Dehát vádolhatjuk őket? A burzsoa világ, az Ulmanis-rezsim mindent elkövetett, hogy megmérgezze a lelküket, szűkítse a látókörüket, elszakítsa őket a néptől. Ma az kell, hogy a színész, a színpad munkása is cselekvő tagja legyen a társadalomnak, segítsen kiharcolni a szocializmust. Azt hiszitek a Szovjetunióban más, könnyebb volt a helyzet közvetlenül az Októberi Forradalom után? Az értelmiség jelentős része ott is ugyanabba a betegségbe esett, mint a miénk. Ott is időbe telt, amig feleszméltek, elfoglalták helyüket az új élet építésében. Majd észbe kapnak a mieink is. De gyorsítsuk meg ezt a lelki átrendezkedést, amennyire lehet. Pár év múlva meglátjátok, már szóba se kerülnek ilyen kérdések. Csak türelem, elvtársak és semmi idegeskedés! Kezdeti bajok ezek. Jó úton járunk.

Az igazgató szobájából kijövet, Mara asszony majd bele nem botlott Linába. A fürgemozgású kis művésznő csöppet se esett zavarba, bár mindenki gyaníthatta, hogy régi szokásához híven, ma is hallgatódzott.

— Mi újság, Marácska? — kérdezte mosolyogva. Karonfogta a kolléginát és a Vörös sarok felé tuszkolta.

— Az igazgató új szovjet könyveket kapott — újságolta Mara. — Ajánlom, hogy válogass belőle. Jaundalderhez fordulj.

Lina Ziftiny kacagott.

— Mintha nem tudnád, drágicám, hogy egy szót se tudok oroszul!

— Mért nem tanulsz? Mért nem iratkozol be a tanfolyamra? Lina elfintorította orrocskáját.

— Odaüljek a szerelőink és szabóink közé? Nem rontom a tekintélyemet.

— Tanulhatsz magad is.

— Az meg unalmas. De mondd, kedves, tudod, hogy Félix Vilde lebukott? Azt mesélik, hogy az utolsó éjszakát a te lakásodon töltötte. Igaz? Hát összekerültetek megint?

— Nem — felelte kurtán, de lehetőleg nyugodtan.

— Hát akkor mért szaladt hozzád? Mégis bízott benned? Számított a háládra... A fekete rókáért?... Emlékszel?

— Nekem nincs fekete rókám. Visszaadtam neki, mihelyt megtudtam, hogy ugyanúgy szerezte, mint te a tiedet.

Most odalépett hozzájuk a fővilágosító.

— Pavulan elvtársnő, ma az előadás után bizottsági ülésünk lesz. Még meg kell beszélnünk a napirendet.

Mara velement, Linácska pedig derűsen, mintha semmi se történt volna, beszaladgálta az öltözőket, a büffét és a műhelyeket és csicsergett, mint a tavaszi napfénynek örvendő madárka.

— Hallottátok? Felix Vildét, Mara volt férjét, elfogták. Nála fogták el, az ő lakásán! Késő éjjel! Szóval a válás óta is együtt éltek... Ki hitte volna az ártatlan angyalról.

Apró tűszúrások, sugdolózás, nevetgélés, aljas öröm, valahányszor csak egy kis göröngyöt dobhatott a kollégina lába elé — ez volt most Lina Ziftiny életének legfőbb tartalma. Mint a veréb a még gőzölgő lótrágyára, úgy csapott le Lina a pletykára, úgy csipkedte, bontogatta a csőrével, boldogan kapott fel minden kicsi szenzációmagocskát. „Hallottátok...?"

3

Sausum lapja karcolat-sorozatot indított a kultúra, a művészet nevesebb képviselőiről. Mara Pavulan jellemrajza már elkészült, de nem volt megfelelő fényképük hozzá. Sausum napokon át hajszolta telefonon a művésznőt, míg végre sikerült elérnie és megkérhette:

— Nézzen be hozzánk a szerkesztőségbe! Lefotografáljuk és meg is mutatjuk a cikket. Hátha akad benne korrigálnivaló? Sok badarságot kisütnek az én firkászaim.

Mara éppen a legforróbb munkaidőben pottyant a szerkesztőségbe. A telefonok berregtek, a hasáblevonatokat hozták-vitték, a rovatvezetők, fülüket bedugva, még egyszer végigfutottak a cikkegen és kieszelték a címeket.

Sausum volt a felelős szerkesztő egyik helyettese. Sok szál futott az íróasztalához. Egyes munkatársak tüzét lohasztani kellett, másokét felszítani. A lap tartalma megváltozott, de a munkatársak nagyrészének írásmodora még a régi volt. Ez megnehezítette a rovatvezetők és az irodalmi munkatársak feladatát.

— Az isten áldjon meg, kit érdekel most a hagyma szobai termesztése? — Sausum a mezőgazdasági rovat vezetőjét vonta kérdőre. — Hát nincs érdekesebb témátok? Nem írnátok inkább a traktor- és gépállomásokról? A mezőgazdasági technika változásairól? Vagy például arról a fejőasszonyról, aki négyezer liter tejet ért el tehenenként? Azt a kutyafáját, hát törjétek az eszeteket egy kicsit. Minden egyes cikk legyen aktuális és legyen veleje.

Éppen az volt a baj: ezt a kettőt nem tudták összehozni az újságírók: az aktualitást és az értelmet. Hol időszerű volt a cikk, megfelelt a nap követelésének, de száraz, mint egy jegyzőkönyv, hol meg csupa lélek, zsurnaliszta tudás, de semmi köze a mához.

És képzeljük csak el: a törvényszéki krónikát az utolsó hasábra szorították! Kisebb botrányok, lopások, zsiványok, váltóhamisítók, a kocsiról lefordult részegek — egyáltalában szóba se kerülhettek. A lapban nincs se eljegyzés, se esküvő. Hogy dolgozzon a szerencsétlen újságíró, mikor egész életében szenzációkat hajhászott, most meg egyszerre azt kívánják tőle, hogy a hétköznapi valóság értelmét keresse, horgássza ki az események tarka folyamából, ami az új életre jellemző. No meg aztán: eddig a burzsoa társadalom ideáljait kellett magasztalni — a vállalkozó szellemű embert, aki ügyesen kivereksz helyét a nap alatt. A ravasz manőverekkel dolgozó, tekintélyes vagyont szerző üzleti zsenit, a gondos, előrelátó, minden elképzelhető baj ellen biztosított, jóllakott és elégedett kispolgárt, akit tűzoltózenekar kísér a temetőbe. Végül pedig mindenféle jubilánst, adakozó emberbarátot, párizsi ruhában szépelgő és feltűnést keltő hölgyeket.

Ez az örökség súlyos kölöncként függött a polgári sajtó szerkesztőségeiben felcseperedett újságíró nyakán. Sehogy se tudta lerázni. Olyan érzéssel járkált, mint a nyüzsgő tömegbe sodort vak. Elkapott egy pár új szólamot, jeligét és meghatározást, azokat szajkózta, harsogta jókor és rosszkor. Nem fogta fel az események mély

értelmét és mint afféle politikai analfabéta, csak a tüneteket látta meg. Ahelyett, hogy a magot szedné ki, csak a termés hüvelyét, héját mutatta az olvasónak, azt is a maga módján eltorzítva. Így aztán banális, olcsó, silány lett minden, amit adott.

Sausum szerkesztő szobájában Mara önkénytelenül tanúja volt a keserves vajúdásnak, látta, hogy születik a másnapi szám. A szerkesztő minduntalan mentegetődzött:

— Bocsásson meg egy percre... azonnal...

Az egyik cikket összevissza javította, a másikat egészen kidobta. Itt húzott, ott hozzátett valamit, számolta a sorokat. Végül nagysokára megkönnyebbülten felsóhajtott, mint a szántóvető, mikor az utolsó barázda végére ér.

— Így ni! Mehet ez is ki a nagyvilágba. És most meséljen, Pavulan elvtársnő! Mi van a színház tájékán? Mikor látjuk új szerepben? Az mindig öröm a közönségnek... Hát elolvasta a karcolatot? Nincs benne sületlenség? Azt hiszem, Jaundalder lelkiismeretesen bánik a tényekkel.

— Agyondícsér, az a baj — mondta Mara. — Felruház minden képzelhető tehetséggel. Kevesebb is elég lenne.

— Nem, nem, kedves művésznő, ez karcolat. Itt minden a színezésen múlik. Ha elszürkítjük, nem hat. Ugye, maga is, mielőtt kimegy a színpadra, előbb felrakja a festéket, jó vastagon. A jellemző vonásokat túlozni kell, máskép messziről nem veszik észre. A mi olvasónk is messze van és nem kap kellő képet, ha nem emeljük ki, nem húzzuk alá azt, ami fontos. Ezt már csak bízza ránk. Kitapasztaltuk.

A művésznő a fejét rázta.

— De az olvasó rögtön látja ám a kendőzést.

— Hát aztán? Ha egyik-másik látja is. Pramniek! — A festő éppen akkor lépett be a szobába. — Mondd, miben különbözik a festmény a fényképtől?

Pramniek gondolkodás nélkül közölte a véleményét:

— A festmény megnemesíti a valóságot. A tárgyakat jobb arányban, különb összhangban adja, mint a természet. A fontosat, jelentőset kiemeli, a mellékeset, fölöslegeset elhagyja. Ezért hat másként a kép, ezért ragad meg jobban, mint a legtökéletesebb színes fotográfia.

Sausum diadalmasan nézett a művésznőre.

— Nos? Hallotta?

— Attól tartok, ez a felfogás árt a lapjának, szerkesztő elvtárs!

— Aztán miért?

Pramniek a szerkesztő asztalára tette aktatáskáját, kalapját és a pipájával bíbelődött.

— Maguk félnek a valóságtól — mondta Mara. — Azt hiszik, az úgy nem elég harmonikus. Valahogy kívülről, messziről, íróasztal mellől nézik az eseményeket és a mesterségük szokott eszközeivel, a maguk ízlése szerint ábrázolják. Én azt hiszem, az életet nem kell kendőzni, nem kell meghamisítani.

Sausum elgondolkozott.

— Hm... Hát hiszen, erről sokáig cseveghetnénk. Az ember úgy ábrázolja az igazságot, ahogy látja. Ahogy érti és befogadja. Ha egyszer majd másnak látom, hát másnak is mutatom. Nem így van, Pramniek? Te is átélted ezt. Valamikor kékes és rózsaszínű tónusok uralkodtak a képeiden. Aztán sötétebbre váltak. Nemrégiben betört a vörös és én azt hittem, ennél is maradsz. De mostanában megint más árnyalatok érvényesülnek nálad. Halványabb, szelídebb, békésebb tónusok. Az ember él és tanul. Senki se topoghat örökké egyhelyben.

Most bejött a fényképész és jelentette, hogy minden kész a felvételre. Mara asszony elköszönt és átment a fotóterembe. Sausum szerkesztő meg a festő magukra maradtak.

— Mikor kapom a cikket? — kérdezte Sausum. — Közönségünk már türelmetlenül várja. Kíváncsi, hogy mit mond kedves festője a szocialista realizmusról?

— Nem olyan könnyű dolog az, barátom. Csak átfogalmazni, amit mások már megírtak, semmi kedvem. Hogy pedig a magam gondolatát kimondjam, ahhoz kevés a jószándék. Sokat kell még törni a fejemet és sokat kell olvasnom: Lenin írásait a szovjet kultúráról, és sok egyebet, amit a szovjet kritikusok és esztéták erről a témáról írtak. Hidd el, könnyebb festeni, mint írni a festészetről.

— Könnyebb élni, mint az életet elemezni — tódította Sausum.

— Azért is nem sikerül többnyire az irkafirka. Az ember szeretné jól csinálni, de hiába. Mihelyt a magad eszével filozofálsz, zavarosba kerülsz. Az öreg Marx logikája kérlelhetetlen. Ahogy eltérsz tőle és külön utakon próbálkozol, ezer ellentmondásba botlasz. Marxot se megcáfolni, se javítani nem lehet. Valósággal megdöbbentő, hogy a materialista filozófia hogy átfogja az egész életet. Nincs olyan jelenség, amelynek a mélyére ne hatolna.

— Na és? Te megpróbáltál a magad mélységeibe hatolni?

— Meg. Kiderült, hogy még nagyon sok minden hiányzik. Éretlen, fegyelmezetlen, kétségeskedő kereső vagyok. A művészetem is kaotikus, százféle, sokszor ellentmondó elem keveréke.

— És reméled, hogy egyszer sikerül megtisztítani, kiküszöbölni, ami az egységét, teljességét megzavarja? — Sausum mosolygott. — Ha kirekeszted a személyiségedet, az énedet, akkor patikus lesz belőled és egész életedben közismert receptek szerint fogsz kotyvasztani. Pedig nincs olyan recept, barátom, nincs olyan csodaszer, amelyik minden esetben hatásos. Ami engem illet, én ilyesmire nem is törekszem. Sokszor látom, hogy a munkatársaim eltévelyednek, nem azt írják, amit kellene és mégse szólok. Nem is akarom minden részletről megállapítani, hogy helyes-e vagy nem. Ha jó az alaphang, a mellékzöngék nem zavarnak. Hadd zöngjenek.

Pramniek ellentmondott.

— Mindenkinek teljességre, tökéletességre kell törekednie. Vagy nem?

— Sose fogod elérni. Légy temagad, ez sokkal biztosabb célkitűzés. Sose tagadd meg önmagadat. Újjászületni úgyse tudunk. Mi idősebbek, semmiesetre.

— De megújulni lehet. És nem is vagyunk még olyan öregek, hogy csupán az emlékezetünkből éljünk. Igenis, fel tudjuk még szippantani az újat. Legalább egyet-mást belőle.

— Egyet-mást, ahogy mondod. De van a szervezetünkben egy bizonyos hányad konzervatív üledék — ebből a lelki köszvényből senki ki nem gyógyít.

Pramniek előregörnyedt, fejét a kezébe támasztotta, eltűnődött: „Hogy lehet ez? Még nemrég én voltam mindig a támadó és ő védekezett, feladta egyik állását a másik után. Most meg ő támad és én még csak nem is védekezem szabályszerűen. Szinte inkább keresem a módját, hogyan adjam meg magam. Hát már nem hiszek? Nem tudom, mit akarok?"

Csakugyan nem tudta mire magyarázni a belsejében végbement változást. Pedig elég egyszerű volt a magyarázat: a természetében rejlett. A rezsimváltozás előtt elég volt békétlenkedni, hibáztatni azt, ami van és távolodni tőle. Most megint, önkénytelenül, a szemlélő, a bíráló pózába helyezkedett. Abban a meggyőződésben élt, hogy a még tökéletesebbet keresi, valójában pedig húzódott attól, hogy cselekvő részt vállaljon népe mindennapi munkájából. A könnyebb, a megszokott magatartásba süppedt vissza és így köze-

ledett Sausum szkeptikus magatartásához. Nőtt a lelki rokonság köztük. Mindinkább azt látta maga körül, ami fogyatékos, ami még nincs, alig vette észre az elért eredményeket. Semmi se úgy történt, ahogy ő elképzelte és akarta volna. Kettesben zsörtölődni pedig mindig jobban esik, mint egyedül.

4

Zsubur a régi város utcáit járva, megállt egy előkelő divatáru üzlet kirakata előtt. Nem vásárolni akart — inkább az árak érdekelték.

A kirakat kellős közepén a legújabb külföldi divatot mímelő gyönyörűen kötött selyemnyakkendő bűvölte el a nézőt. Azelőtt gazdag ficsurok büszkélkedtek az ilyennel és igyekeztek kiválni a közönséges halandók sorából. Ára 80 rubel... Érdekes! Most már több mintadarabot is szemügyre vett. Nem sokat raktak ki, de csupa ilyen méregdrága portékát. Akkor átment az utca túlsó felére, ott is megnézte a kirakatokat. Ugyanaz a kép! A kirakat legfeltűnőbb helyén káprázatos holmi — aranybrokát félcipő, soha nem látott színű pizsama, hermelingallér. Páratlan remekek. És az árjelző tábla hisztériásan harsogja: Látjátok, milyen drágák vagyunk? Ki tud megfizetni?

A közönséges áru, a tömegfogyasztási cikkek szerényen meghúzódtak a kirakat mélyén. Amit előtérbe raktak, mind megdöbbentően drága volt. Egy rendes pár cipő — 500 rubel. A közeli edényüzletben művészi kivitelű teás- és kávéskészlet csillogott. Más kirakatokban elefántcsont és ezüstfogós sétabotok, antik női retikülök, töltőtollak, disznóbőrbe kötött könyvritkaságok. Hallatlan pénzbe került mind, két- és háromnullás számok terpeszkedtek kihívóan a járókelők előtt.

„Az én zsebemhez mérhető holmi alig akad. Melyik munkásnak vagy tisztviselőnek telik ilyesmire? Hacsak nem hóbortos. Ha nem költi rá egész havi fizetését." — Így tűnődött Zsubur és bement az egyik elegáns üzletbe. Ott aztán új meglepetés érte. Bő választékot talált mindenféle ízlésnek megfelelő áruban, még pedig olyan áron, amitől a legszegényebb vevőnek se kell megijedni. Ugyanezt tapasztalta más boltokban is. Egyikben megkérdezte a tulajdonost:

— Ezt az árut miért nem teszik a kirakatba?

A kereskedő udvariasan felvilágosította.

— A kirakatba csak a legkülönb minőségű portéka kerül. Mindig ez volt a szokás nálunk.

— De akkor honnan tudja a vevő, hogy mit talál benn az üzletben?

— Ó, akinek kell, az megkeresi. Semmi szükség, hogy csalogassuk a vevőt. Csak győzzük kiszolgálni. Van pénzük bőven.

Zsubur kért abból az áruból, amit a kirakatban látott. A kereskedő szabadkozott:

— Be kellene vennem a kirakatból. Csak ez az egy darab van belőle.

— Vagy úgy!

Zsubur a kereskedő szemébe nevetett és kiment. Ez a párbeszéd ismétlődött más üzletekben is. Mesés drága nyakkendők, pizsamák, mantillák, porcelánedények a kirakatban és mind utolsó és egyetlen példány! Nyilván az a rendeltetésük, hogy ékesítsék a kirakatot és az árukkal fejbeverjék a vevőt.

Próbált telefonon beszélni az árfelügyelővel, de a szám állandóan mással beszélt. Így hát rászánta magát, hogy elmegy az Árhivatalba. Ez így nem maradhat, világos.

Az árfelügyelő szobájában egész sereg ember várakozott. Egy rikítóan kifestett szőke titkárnő igazította el a feleket. Zsuburt is megkérdezte:

— Milyen ügyben, kérem?

— A felügyelő úrral kell beszélnem.

— De milyen ügyben? — kérdezte a titkárnő gépiesen.

— Fontos közölnivalóm van.

— Ezt így nem jelenthetem. Különben is, a felügyelő úr ideje mára teljesen le van kötve. Újabb jelentkezőket már nem fogad.

— Nem? Azt ajánlja, hogy inkább közvetlenül a népbiztos elvtárshoz forduljak? Az talán inkább ráér.

A titkárnő haragos arcot vágott, de mégis beadta a derekát.

— Kit jelentsek?

Idegesen felírta Zsubur nevét, bement a főnökéhez és egy perc múlva hozta a választ:

— Egy jó órát kellene várnia. Várakozik?

— Ha nincs másképp, várok.

Leült és unalmában figyelte az előszobát betöltő tarka társaságot. Nagyrészt mozgékony, szemfüles emberfajtának látszott. Nyilván kereskedők, élelmezési tisztviselők. Egyiket-másikat ismerte még ügynök korából, a fekete tőzsdéről. Volt, aki félóránál tovább

időzött benn a felügyelőnél és mikor kijött, arcán és egész magatartásán látszott, hogy a megbeszélés kielégítő eredménnyel járt. Végre rákerült a sor.

Magastermetű ember ült az íróasztalnál, arca ismerős a régebbi képeslapokból. Szeme bizalmatlan és fürkésző, keskeny szájaszélét keményen összeszorítja. Végre felnéz és kurtán odaveti:

— Tessék. Hallgatom.

Pontosan úgy van minden, mint azelőtt valamelyik Ulmanis-minisztériumban. A dolgozószoba, Eller árfelügyelő, a modor — minden ugyanaz. Éppen csak Ulmanis képe nem függ már a karosszék fölött.

Zsubur leküzdi kellemetlen érzését és beszámol a megfigyeléseiről, a belvárosi üzletekben szerzett tapasztalatokról.

— Ez nyílt tüntetés. Kártevés. Sötét egyének furfangos és kihívó magatartással csúffá teszik a szovjet árpolitikát.

Eller nyugodtan végighallgatta:

— Ön tehát mit javasol? Mit tegyünk?

— Be kell avatkozni. Haladéktalanul véget kell vetni ennek a képtelenségnek. Hogy milyen módon, milyen rendszabályokkal, azt ön jobban tudja.

— Miféle rendszabályokat lehet itt foganatosítani? Amit ön elmondott, az nekünk nem újság. Csupa ismert tény. De hiszen, mint ön is jól tudja, Lettországban ezidőszerint még van a kereskedelemben magánszektor is. Az állami kereskedelmet szabályozhatjuk, a magánkereskedelmet nem. Oda nem ér el a kezünk. Meg kell várni, míg kimerül az árukészletük. Amíg tart, szabadon rendelkeznek vele. Majd, ha elfogy az áru, kiüresedik a raktár, eltűnnek az ilyen apró rendetlenségek is.

— Szóval, ön tehetetlen ezekkel a kártevőkkel szemben? Így érti?

Kemény, átható tekintettel nézte az árfelügyelőt, de az nyugodtan állta a tekintetét és közömbösen felelte:

— Sajnos, így van. Új törvény kellene. Törvényes rendelkezés nélkül semmit se tehetek. Óhajt még valamit?

— Nem. Köszönöm. Elnézést kérek a zavarásért. — És felállt.

— Ó, kérem, kérem — Eller egyre csak mosolygott. — Legyen nyugodt, uram, ezeket a jelenségeket minden illetékes ismeri. Én magam naponta informálom a vezetőinket.

Így hát itt sem ment semmire.

Eller minden hájjal megkent csirkefogó, világos. Örül a nehézségeinknek. Ilyen embernek nincs helye egy szovjet intézmény vezető posztján. Meglátjuk, Eller úr, milyen új törvény kell önnek...

Így dohogott magában és elhatározta, hogy a Népbiztosok Tanácsához fordul. Lehetetlen, hogy ez a kérdés ott senkit se érdekeljen.

Bement a legközelebbi telefonfülkébe és tárcsázott. Most se volt szerencséje. A kastélyban éppen ülésezett a tanács. Végre megkapta az ügyeletes titkárt és sikerült közölni vele, hogy komoly visszaélésekről kell beszámolnia. Kereskedelmi téren károsítják a közönséget.

A titkár megígérte, hogy azonnal jelenti valakinek, hívja fel egy negyedóra múlva.

Az újabb hívásra biztató választ kapott — mindjárt a népbiztostanács befejezése után fogadja az elnök vagy helyettese.

Hazasietett és lehetőségig részletesen papírra vetette, amit látott és hallott. A megjelölt időpontban a palotában volt és tüstént be is bocsátották az elnökhelyetteshez.

Nem most látta először. Június 21-én ott volt a Központi Börtön udvarán gyülekező politikai foglyok közt, beretvált fővel, a rabok csíkos ruhájában. Haja kinőtt azóta, de a két mély vonás, a rabság kitörölhetetlen nyoma, most is ott húzódott a szája körül és a szürke szempárból se tűnt el egészen a nehéz idők árnyéka.

— Az elnök, sajnálatára, nem fogadhatja személyesen, elvtárs. Sürgős értekezletre kellett mennie a Központi Bizottsághoz.

Biztatóan rámosolygott, cigarettával kínálta és leült az asztalhoz vele szemközt. Hamarosan a legközvetlenebb hangon beszélgettek. Az elnökhelyettes előbb figyelmesen végighallgatta Zsubur mondanivalóját, csak aztán szólalt meg.

— A dolog igen jellemző és teljesen érthető tünete az osztályharcnak. Az ellenség nem adja meg magát. A bér- és árrendszer átalakítása jó alkalom neki mindenféle merényletre, kártevésre. Látják, hogy mi igyekszünk magasabb, igazságosabb munkabérhez juttatni a dolgozókat, azt akarjuk, hogy vásárolhassanak. Ezt ők megkontrázzák. Azon vannak, hogy a munkás ne kaphassa meg, amit a szovjet törvény neki szán. Most saját szemével látta, mi megy itt végbe. Persze, a mi intézkedéseink is hibásak néha. Nem is csoda, folytonos gondjaink között. Amíg a nyilvánosság, a lakosság széles rétegei, a fogyasztók maguk nem segítenek, addig az ilyen visszaéléseknek véget vetni nem tudunk. Egy csapással semmiesetre. Biztatni kell a nagyközönséget, kezdeményezésre serkenteni. Be kell vonni az építőmunkába minden progresszív erőt. Kétségtelen, hogy a lakos-

ság nagy többsége velünk van. Ha tevékenyen közreműködnek, az ellenség semmiféle fortéllyal el nem gáncsolhatja a fejlődést.

Telefonon érintkezett a kereskedelmi népbiztossággal, meg a rigai pártbizottsággal. Végre letette a kagylót.

— Zsubur elvtárs — mondta — az akció megindult! Mozgósítjuk az aktívát. Megvizsgálunk minden boltot. A Központi Bizottság már elhatározta, hogy holnaptól kezdve ellenőrzi az egész kereskedelmi hálózatot. Sok árucikk nálunk, úgy látszik, háromszor annyiba kerül, mint Moszkvában. Jó volna néhány nap alatt feldolgozni az anyagot a Központi Bizottság számára. Határozottan és gyorsan kell cselekedni, csak akkor lesz meg a kívánatos eredmény. Viszontlátásra, Zsubur elvtárs. Sikert kívánok!

Még aznap este találkozott Sileniekkel és megbeszélte vele az akció tervét. Reggel aztán összehívta a tanítók és az egyetemi hallgatók aktíváját. Jelentékeny emberek voltak ott együtt, a kialakuló szovjet értelmiség élcsapata. A régi rendszer üldözte őket, megjárták a munkanélküliség kálváriáját. Egyik helyről a másikra dobálták őket. Csak 1940 nyarán lettek teljesjogú emberek. A szovjet rendhez fűződött egész jövőjük.

Kidolgozták a kereskedelem ellenőrzésének részletes tervét. Felosztották egymás között az utcákat, boltokat és másnap reggel, kettes-hármas csoportokban, ellenőrző körútra indultak. Délután három tájban már befutottak Zsuburhoz a szemle első eredményei. Ő maga is bejárt néhány körzetet. Estére kialakult az általános kép.

A rigai kereskedők kártevő magatartása sokkal nagyobb méretű volt, mint eleinte hitték. Kiderült, hogy a méregdrága és nem is eladó portéka feltűnő kiállítása milyen szélesen elterjedt jelenség. Sok tömegfogyasztási cikket rendszeresen elrejtettek, raktáron tartottak, hogy aztán spekulációs áron adhassák el. Egyik-másik kereskedő lakásán több áru volt, mint a boltjában.

Különösen szembetűnő volt az eladók goromba modora. Ha valami régimódi piperkőc vetődött be, azt körülugrálták és a tulajdonos maga sietett kiszolgálni. Az egyszerű vevőt ellenben ilyen megjegyzésekkel traktálták: „Munkáscsizma most nincs, azt máshol keresse." „És mért nincs?" „Mit tudom én? Érdeklődjék a szovjet hatóságnál."

Sokáig várakoztatták, vagy megvetően a pultra dobták az árut. Még jó, ha rá nem kiabáltak. Új, szokatlan vevőközönség volt ez — munkásnép, tömeg. Mit teketóriázzanak vele? Ez a kihívóan kicsinylő

magatartás a munkásokkal, az új szovjet társadalom vezető rétegével szemben, minden lépten-nyomon kiütközött. Akárhány kupec, aki még nemrég az ajtóban állt és szinte az utcáról hívta és ráncigálta be a vevőt, most dühös szemmel méregette.

— Nem tetszik a portékám? Mért éppen idejön? Vegye meg másutt.

Zsubur csoportosította az anyagot és már éppen fel akarta hívni Silenieket, mikor megszólalt a telefon. Csunda jelentkezett.

— Zsubur? Azonnal gyere át hozzám, a kerületi bizottsághoz! — A hangja roppant szigorú volt. — Komoly beszédem van veled. Öt percen belül itt légy! Ha nem jössz, jelentést teszek és kérni fogom a fölmentésedet.

— Hát ezt meg mi lelte? — csodálkozott Zsubur. — Micsoda hang ez?

Összeszedte az elkészített anyagot és átment a bizottsághoz.

Csunda nem fogadta köszönését. Hol az aktáiba merült, hol a messzeségbe révedt. Még valaki volt a helyiségben, munkaruhában, nyilván úgy, ahogy az üzemből jött. Zsubur emlékezett az arcára, nem egyszer látta már gyűléseken, de a nevét nem tudta. Szerényen az ajtó mellé huzódva ült és mikor Zsubur belépett, fejbiccentéssel üdvözölte.

— Itt vagyok, Csunda elvtárs — jelentkezett Zsubur, de az még pár másodpercig nem volt hajlandó észrevenni.

— Látod, hogy dolgozom — mondta végre.

Most felállt a munkás.

— Én végeztem, elvtárs. Kapok még valami utasítást, vagy mehetek?

— Miért siet, Kirsis elvtárs? Akkor menjen, ha elbocsátottam. Sose volt katona? Ott megtanítják az embert ilyesmire.

Kirsis elmosolyodott és visszaült a helyére. Harminc év körüli középtermetű ember volt, világosszürke szeméből jóindulat sugárzott. Sileniekre emlékeztetett, csak nem volt olyan erős alkatú. Keveset szólt, de eleven pillantása, fel-felvillanó mosolya gyors felfogásra, éles észre vallott.

Zsubur várt még egy-két percig, de miután Csunda még mindig titokzatos hallgatásba burkolózott, kifogyott a türelméből.

— Csunda elvtárs, nekem is dolgom van. Ha most nem ér rá, majd később visszajövök.

Csunda erre robbant, mint a puskapor.

— Dolga van. Úgy! Úristen, mi, lettek, hogy roskadozunk a munka alatt! A kerületi bizottság egyik tagja beszélni kíván vele, de ő nem ér rá megvárni, még rákerül a sor.

— Vártam, de hiszen ön nem csinál semmit.

Most aztán felugrott Csunda és végigmérte tetőtől talpig.

— Hol itt a fegyelem, értelmiségi urak? Isten tudja, mit képzelnek magukról. Magasan hordják az orrukat, bezzeg mikor tettre kerül a sor, gyengék a belek. Rossz pillérei a proletárhatalomnak.

Egészen kikelt magából és ordítozni kezdett. Még az öklét is rázta.

— Mi jogon avatkozik a VB egyik csoportvezetője a kerület életébe, a politikába? Pánikot akar kelteni? Mit intrikál a felelős pártmunkás ellen?

Zsubur csak ámult-bámult.

— Miféle pánik? Miféle intrika?

Kirsis szája szegletén mosoly bujkált. Csunda dührohama még fokozódott.

— Azt hiszed, nem tudom? Nekem egy órán belül jelentenek mindent, ami a kerületemben történik. Az embereim mindenről tájékoztatnak. Az egész város beszéli már, hogy valami Zsubur ellenőrzi a kereskedelmi kádereinket. Nekem akarsz vermet ásni! Adatokat, bizonyítékokat gyűjtesz? A helyembe akarsz ülni? Hát tudd meg, hogy holnap szőröstül-bőröstül kirepülsz a VB-ből. Mit ki nem talál? Nekiáll szaglászni! A kereskedelmi apparátust bolygatni! Majd meglátod, mit kapsz ezért. Csundával nem fogsz tréfálni. Én a fejemmel állok jót a rendért, igazságért. Érted?

— Csunda elvtárs kénytelen vagyok figyelmeztetni, hogy párttaggal beszél.

— Igen? Csak az a kérdés, meddig maradsz még párttag ezekután. Nem tűröm, hogy akárki is intrikáljon ellenem.

— Miféle intrikáról beszél? Nem értem...

— Hát mi az ördögnek szabadítottad a kereskedelemre ezt a revizor-hadat, mi? Rendelkezz a tanítóiddal a magad ügykörében, de ne üsd az orrodat kéretlenül a máséba. A mi kádereinket akarod ellenőrizni?

— Csunda elvtárs, ön fényes nappal álmodik.

— Álmodom? Jó. Majd jelentem a főtitkárnak.

— Tessék! Különbenis éppen Sileniek elvtárshoz megyek beszámolni az ellenőrzés eredményeiről. Eddig csak a kereskedők körében észlelt visszaéléseket, kártevéseket akartam szóvátenni. De most

már sejtem, hogy alighanem a káderek körül is baj van, azokkal is foglalkozni kell. Sajnálom, de nem érek rá tovább. Sileniek elvtárs vár.

Sarkonfordult és az ajtónak tartott, Csunda utána kiáltott.

— Hát csak szaladj... De mégis, tudni szeretném, ki hatalmazott fel az ellenőrzésre?

— Sileniek elvtárs — szólt vissza még az ajtóból.

— Tessék? Várj egy percig. Hát ne rohanj!

De Zsubur már elment. Csunda meg forgolódott a széken, nem tudta, mit kezdjen, majd felkapta a telefonkagylót és Sileniek számát tárcsázta.

— Főtitkár elvtárs? Itt Csunda beszél. Zsubur elvtárs ma az én kezdeményezésemre, aktíváink segítségével ellenőrizte a kerület kereskedelmi hálózatát. A szemle megerősítette a feltevésemet; súlyos visszaélések mutatkoznak. Sürgősen tenni kell valamit. Ez így nem mehet tovább. Ha nincs ellene kifogásod, egész brigádot szervezek és kiderítem, miféle kártevők bújnak meg a kereskedelemben és rontják a levegőt. Kifüstölöm én őket... És — Sileniek elvtárs, hadd jegyezzem meg mellékesen, ez a Zsubur nem érti a tréfát. Kicsit évődtem vele és ő mindjárt felhúzta az orrát. Lehet, hogy panaszkodik majd neked, akkor szíveskedjél majd számbavenni, amit mondtam.

Letette a kagylót. Kirsis még mindig ott ült. Csunda rámosolygott.

— Furcsa eset, mi?

Kirsis nem felelt se a kérdésre, se a mosolyra, felállt és megkérdezte:

— Mikor tudhatom meg a döntést, Csunda elvtárs?

— Jöjjön el majd egy hét múlva. Meggondolom, átbeszéljük a dolgot és akkor határozunk. — Most sokkal nyugodtabb volt a hangja.

Sileniek a Zsuburral folytatott megbeszélés után nyomban a Központi Bizottság titkári hivatalába ment. Még aznap este értekezletet tartottak a kereskedelemben elharapódzott visszaélések likvidálásáról.

Másnap eltűnt a kirakatokból a méregdrága luxusholmi és helyette közönséges ruha, cipő és egyéb tömegfogyasztási cikkek jelentek meg, normális árakat feltüntető táblácskákkal. Sok cikk árát csökkenteni kellett, némelyiket a felére. Egyes kereskedőket felelősségre vontak, bíróság elé állítottak. Eller árfelügyelőt letartóztatták.

Így lepleződött le a kereskedelem vonalán a legjobban átgondolt kártevő akciók egyike. Teljes likvidálása még néhány heti munkába

került. Itt-ott persze azontúl is próbálkozott még az osztályellenség, az egyik helyen kiírtott gaz másutt megint felburjánzott, de a szovjet hatalom felépítésének első szakasza lezárult, a réginek maradványai ellen vívott szüntelen harc végetért Lettországban.

5

Az egyetem folyosóján, a kvesztúra ajtaja előtt találkozott Zsubur Indulis Ataugával. Egykori diákszövetségi „bajtársak" társaságában olvasta a kifüggesztett listát, a tandíjmentességben részesülők hosszú névsorát. Inlulis és barátai már nem viselték a testületi sapkát, sem a hasonló színű óralánc-csecsebecsét, de harcias pillantásuk, gúnyos mosolyuk elárulta, hogy a sörpincei gyülekezetekben formálódott úrfiak még egyáltalán nem vetkeztek ki régi gőgjükből. Nem volt már szövetség, se összejövetel, nem voltak „zöldfülűek", akiknek parancsolhat a szövetség tekintélyessé vénült tagja. Az egykori „Selonia", „Letonia" és „Beveronia" harcosai most savanyú képpel ődöngtek az egyetem folyosóin. Senki se irigyelte, senki se majmolta őket. Senkit se kápráztatott el néhai dicsőségük.

Indulis Atauga, mint „senior" — vagyis szövetségi vezető — még fájdalmasabban érezte bukását, mint közlegényi sorban volt társai. Már nem vezényelhette a poharazást a pincében és nem volt hangadó az egyetemen. A főiskola gazdát cserélt, új emberek dirigáltak — a dolgozók képviselői, munkások és béresek fiai és leányai, csupa olyan fiatal, aki eddig csak az élet nehéz, árnyékos oldalát ismerte. A „vadak", ahogy a fennhéjázó bajtársak nevezték őket — ha ugyan nem ékesítették még sokkal rosszabb jelzőkkel.

Az egyetlen vígasztaló mozzanat Indulis Atauga szemében a régi bajtársak hűsége volt, ragaszkodásuk különleges hagyományaikhoz és változatlan tiszteletük az egykori senior iránt. A külső ismertetőjelek eltűntek, de lelkük mélyén tovább melengették a beléjük plántált eszményeket, egy különös kaszt, egy titkos lovagrend összetartását. Az egyetem falai közé nyomult proletárifjúság ingerültséget keltett bennük, mint az idegen test a szervezetben. Bőszítette őket, hogy az új elem, mint vezető, döntő erő őket a második síkra szorítja. És hiába volt minden bojkott és minden gúnymosoly — az elsőévesek, akiknek tenyere még hólyagos volt a kapa- vagy kaszanyelétől — egyáltalában nem bókoltak az egykori arszlánok előtt. Nem hallgatták tátott szájjal, ha az úri diákok az elkövetett csínyekről,

ivászatról, éjjeli botrányokról meséltek előttük. Más vágyaik és más álmaik voltak. Más példaképekhez igazodtak. Társadalmi iskolájuk az egyetemi komszomol-szervezet, büszkeségük a munka.

De azért akadt vígasztaló körülmény is. Sok tanszéken még a régi nagyfejűek ültek, dereshajú, köztiszteletben álló filiszterek, akik a vizsgákon kimutatták rendületlen maradiságukat. Indulis Ataugának és társainak könnyű kérdéseket adtak és atyai megjegyzésekkel, — mint világítótorony a hajót — eligazították őket a helyes felelet irányába. Örültek, ha a volt „bajtársak" sikeresen tették le valamelyik tárgyból a vizsgát és jó osztályzatot kaptak. Ők maguk is bajtársi szövetségekből nőttek ki és egyetértő magatartásuk valósággal a reakció diadalává avatott minden vizsgaidőszakot.

Annál kegyetlenebb kereszttűzbe fogták a munkás fiatalokat. A legfortélyosabb kérdéseket kotorták elő tudományuk tárházából. Alaposan megtáncoltatták a vakmerőt, aki egyenest a munkapad mellől tört be a tudomány féltveőrzött csarnokába. Hogy az új diákok még súlyos társadalmi kötelességük terhét is cipelik és nem csak tanulniok kell, de mindenféle párt- és komszomolfeladat is hárul rájuk, még fokozta a reakciós tanárok buzgalmát.

— Hja, ön komszomol-tag? Nagyon szép. Akkor jó példával kell előljárnia. Önnek sokkal többet kell produkálni, mint a közönséges hallgatónak...

Ha azután sikerült elbuktatni a komszomolista diákot, vagy a pártmunkást, az valóságos ünnep volt nekik és a föld alá szorult bajtársak nem egy kancsó sört ürítettek aznap a derék professzor egészségére.

Egyik-másik tanár szinte átszúrta tekintetével a hallgatót, aki lelke egyszerűségében „professzor elvtárs"-nak szólította a tudomány felkent papját. A régi gárdához tartozó diákok továbbra is nyíltan urazták egymást és kisasszonyozták a diáklányokat. A marxi-lenini elveket valló tanárok előadása alatt hirtelen köhögőroham fogta el őket, hol szólóban, hol kórusban köhögtek, arcuk kivörösödött a nagy erőlködésben. Mások viszont álomkórba estek, vagy egyéb nyavalyákba döntötte őket a közömbösség és a gyűlölet.

Az egyetemi pártszervezet még nem volt elég erős, hogy áthassa a nagyszámú régi hallgatóságot, de itt is, ott is sarjadt már a friss hajtás. A dialektikus materializmus tanítása sok hallgatót meggondolkoztatott, mihelyt pedig érdeklődni kezdett és törte a fejét, avult meggyőződései meginogtak és a gyerekkora óta vele nőtt

idealisztikus világszemlélet lassan szétfoszlott. Volt, aki csak úgy véletlenül, félreértésből került a régi bajtársi szövetségekbe és most határozottan és kurtán szakított velük és a haladó diákság körében keresett új barátokat. Akadt olyan is, aki áttört osztályérdeke korlátain, megértette az igazság szavát és beállt az új élet építői közé.

A tanév elején még kicsi volt a kommunista aktíva. Az ujjain elszámlálhatta őket az ember. De csakhamar többszáz főre nőtt és Zsubur nyugodtan megállapíthatta magában, hogy ebben neki is része van. Erős, szívós munkát végzett a párt és az ifjúság szervezeteivel együtt és erőfeszítésük meghozta gyümölcsét. Már nem voltak társtalanok. Az első, a legnehezebb barázdát meghúzták. Még egy-két év és kitisztul az egyetem levegője, eltűnik a penészszag, amely egyelőre még betöltötte az előadótermeket.

Indulis Atauga végignézte a névsort és megállapította:

— Szóval, egytől egyig „a dolgozó nép gyermekei". — A „bajtársak" mély megértéssel bólogattak. — Ez a névsor világosan beszél, értjük. De mondja, Zsubur *elvtárs*, hát mi mik vagyunk az ön véleménye szerint? Anyám az Ingatlankezelő Hivatal alkalmazottja, fix fizetése van. Apám is dolgozik. Én magam a vámhivatalban szolgálok és a keresetemből élek. Engem melyik kategóriába sorol?

— Az ön apja ötemeletes ház tulajdonosa volt és az ügynöki irodában alkalmazottakat tartott.

— Igen, de hiszen államosítottak bennünket. Az államosítás napja óta éppen olyan dolgozó értelmiségiek vagyunk, akár ön. Miért nem kaphatok én tandíjmentességet?

Most egy volt „beverón" is megszólalt:

— És miért számítanak engem a birtokos osztályhoz, mikor az öregemnek éppencsak annyi földet hagytak, amennyit a törvény megenged? Harminc hektárt! Heten vagyunk hozzá. Mikor az egyetemre beiratkoztam, egyszersmind állást vállaltam a Nemzeti Banknál. Apám nem segít, mert nem segíthet. Miért nem vagyok én dolgozó diák?

— A „dolgozó diák" nevezet nem csecsebecse, amit óraláncra lehet akasztani — felelte Zsubur. — Ebbe a csoportba nem külsőleges ismertetőjelek alapján sorolunk valakit. Akinek harminc hektár földje van, az igenis szegítheti *szűkölködő* fiacskáját. És tudomásom szerint meg is teszi. Annál könnyebben teheti, mert az ön fitestvérei és a húga nem lógnak az apjuk nyakán, hanem elhelyezkedtek itt a

fővárosban, igen rendes állásokban. Ne adja az együgyűt, kérem és ne nézzen minket se együgyűnek. Kár a fáradságért.

— De miért kell ránk sütni a Káin-bélyeget? — kérdezte patetikusan Indulis. — Örökké másodosztályú állampolgárok legyünk? Felelős vagyok én a szüleimért? Mi közöm hozzá, hogyan éltek és hogy szerezték a vagyonukat? Én sose zsákmányoltam ki senkit. Én csak önmagamért felelhetek.

— Úgy van! — A „bajtársak" hevesen helyeseltek. — Mindenki csak magáért felelhet.

Zsubur elmosolyodott.

— Ez igaz. De legyünk igazságosak. Önök jó módban nőttek fel, egészen más körülmények között, mint a béresek és munkások fiai. A szovjet hatalom tehát most elsősorban ezeket segíti. Ezt tartja kötelességének. Majd ha elvégezték az egyetemet, más lesz a helyzet. Akkor szó lehet egyenlő elbánásról is.

Indulis Atauga gúnyosan meghajolt.

— Köszönöm az összes jelenlevők nevében. Roppant megtisztelő, hogy valamikor majd egyenlőjogúak lehetünk. De mikor lesz az, Zsubur elvtárs? Holnapután kiskedden...

— Semmiesetre sem előbb, mintha majd kigyógyultak már a köhögésből, amely a társadalomtudományi és politikai előadások alatt gyötri önöket.

— Ez is a lényeges ismertetőjelek egyike, amelyek szerint az ifjúságot osztályozzák?

Az egész hallgatóság röhögéssel fogadta az elmésséget.

— Természetesen. Elég világosan mutatja, hogy mit nem akarnak megtanulni.

— No lám! Most legalább tudjuk, tisztelt elvtárs.

Zsubur utólag haragudott magára, hogy vitába szállt ezzel a társasággal. Ugyan mi egyebet várhat tőlük? Hiszen ők firkálják a falakra az ellenforradalmi jelszavakat, ők sugdolóznak és csikorgatják a fogukat a folyosók sötét szögleteiben, ők terjesztik a szovjet hatalom türelmét próbára tevő híreket. Most majd sorrajárják a termeket és elújságolják ezt a beszélgetést, dicsekszenek vele. Beadják a társaiknak, mint valami pikáns csemegét.

Hadd tegyék... A történelem majd kiseprűzi őket. A szemétdombra kerülnek, mi pedig felépítjük az igazság világát, ahol már nincsenek osztályok, nincs hazugság és nincs csalás. Majd meglátjátok.

HETEDIK FEJEZET

1

— Sniker elvtárs, itt okvetlenül változtatni kell a munkamódszeren. Így nem szabad tovább dolgozni. Én azt hittem, a régi forradalmi Liepajába érkezem, megfrissülök a tősgyökeres proletárok között, és mit találok? Dzsungelt, mocsarat, az ördög tudja, mit. Te nem érintkezel eleget az elvtársakkal. Elhanyagolod politikai nevelésüket. Nem tudják, mi történik a világon, mégcsak nem is sejtik. Ma reggel megkérdeztem vagy tíz rakodómunkástól, hogy mi a NEP, mi a dialektikus materializmus, mikor írta Engels az Anti-Dühring-et és egyetlenegy tudta csak megmondani, hogy a NEP az „új gazdasági politika". Hát ilyen munkamódszerrel tönkreteszitek Liepaját. Szinte elképzelhetetlen és mégis való: nem tudják egy egész sereg vezető pártmunkás nevét! Rosszul dolgoztok, elvtársak! És a legrosszabb a helyzet éppen abban az üzemben, ahol Sniker a felelős. Igaz, Buka elvtárs? — Csunda a pártbizottság titkárához fordult.

Buka családjában apáról fiúra száll a rakodómesterség. Ő maga is sokáig dolgozott a kikötőben. Gyanakodva figyelte Csundát. Kicsit nagyot hallott és az utolsó szavakat nem értette tisztán. Egyszerű, nyersmodorú ember volt, mindig sötét gyapjúszvettert viselt. Külsejében most se különbözött a parti rakodóktól, matrózoktól. Nem is igyekezett különbözni tőlük és sose vágott fontos képet.

— Sniker jól dolgozik — felelte kurtán. — Legjobb pártszervezőnk egyike.

— Hát erről lehetne vitatkozni. Látom, nagy a családi összetartás, Buka elvtárs. Nem követelsz eleget a hozzád beosztott pártmunkásoktól. Mindenki úgy dolgozik, ahogy neki tetszik. Így aztán senki se tudhatja, milyen hangulat támad esetleg a munkásság között! Majd csak akkor derül ki, mikor választunk és az urnákhoz járulnak. Majd akkor látják meg az elvtársak, mit vetettek és mit aratnak!

Sniker megelégelte a szónoklatot.

— Sose nyugtalankodj miattunk, Csunda. Mi mégis csak jobban ismerjük az embereket, mint te. Köztük vagyunk nap nap után, tudjuk minden gondolatukat. Ha azt hiszed, elég iderobogni egy kis

vendégszereplésre, pár óra hosszat kószálni a városban és a parton és akkor már mindent láttál és mindent megítélhetsz, hát nagyon tévedsz.

— Tévedek? Igen? — Csunda kihúzta a derekát. — Szóval én nem látok, nem értek semmit? A Központi Bizottság egy tökfilkót keresett ki és azt küldte ki segítségetekre.

— Ezt senki se mondta. De okos ember is tévedhet. És hiába hivatkozol a KB mandátumára, te azért csak Ernest Csunda vagy és senki se csalhatatlan.

— Jó! Ezt jelentem Kalnberzin elvtársnak.

— Egészen fölösleges — szólt bele most Buka, a titkár — Kalnberzin elvtárssal én magam beszélek, még ma. A liepajai szervezetért én felelek. Ha nem segíteni jöttél, hanem a levegőt rontani, hát csak eriggy haza Rigába mentül hamarabb. Sniker, gondoskodj hálókocsihelyről az elvtársnak.

— Készséggel.

— Majd akkor utazom, ha elvégeztem, amit rám bíztak — vágta rá dühösen Csunda. — Ma lesztek szívesek elvezetni a választókörzetekbe. Egy óra múlva várlak a szállodában.

És búcsú nélkül otthagyta őket. A titkár utánanézett és morgott.

— Tudja a fene, mitől ilyen zabos. Agaskodik, mint a be nem tört csikó. Mégis csak el kell majd kalauzolni, Sniker. Vidd el a Vörös Kohó Művekbe, meg a kikötőmunkások közé, de ne engedd sokat karattyolni. Nem is ember ez, hanem pojáca.

— Ismerem én őkelmét már régen.

— Aztán miért lűrik odafenn?

— Vannak hasznavehető tulajdonságai. Ahol valamit ki kell hajtani, Csunda beválik. Háború esetén csodákat művelne. Úgy vág, mint a nagy fejsze. Csakúgy repül a forgács.

— No, ha olyan jól ismered, hát csak maradj vele végig. De vigyázz, hogy lehetőleg kevés forgács repüljön. A liepajai ember nagyonis értékes anyag.

— Igazad van, Buka, remek fiúk ezek. Kemények, kitartók. Ha egyszer bajba kerülünk, ezeket semmiféle erő meg nem töri. Nem olyan nagy szerencsétlenség, ha egyik-másik még nem tudja, mi a dialektikus materializmus. Azért jobban értik a mai történések dialektikáját, mint az ilyen Csunda-félék. És ha derekasan dolgozunk, hát két kis esztendő alatt elsőrendű aktíva nő ki közülük.

Ojar rövid idő alatt megszerette a várost és az embereket. Már jól ismerték a gyári munkások, a kikötőbeli rakodók és a halászok egyaránt. Hivatalosan nem számított Liepaja vezető pártmunkásai közé — egy kevéssé ismert és a lapokban alig szereplő középüzemhez osztották be szervezőnek — de befolyása jóval a vállalat határain túl is érvényesült. Fáradhatatlan volt a munkában, részt vett minden politikai akcióban. Beválasztották a városi pártbizottságba, sőt abba a bizottságba is, amely a Legfőbb Szovjetbe küldendő követek választását irányította. Megfogta és magával ragadta a város pezsgő élete, elemében volt itt. Egész valója munkát, erőfeszítést, odaadó tevékenységet kívánt.

Csunda látogatása alaposan felzaklatta. Nem a kicsinyes piszkálódása, kihívó, fitymáló modora bántotta. Hadd keresse a kákán a csomót, ilyen volt mindig, nem lehet rajta változtatni. De a megjelenése felkavarta Ojar lelkében a múltat, a be nem teljesült álmokat, reményeket. Felidézte Ruta képét és ahogy Csundát elnézte, csak végtelen részvéttel tudott a lányra gondolni, akit még mindig szeretett. Mi öröme telhetik ebben a szájas fickóban? Hogy férhet össze két ennyire ellentétes alkatú ember? Vagy talán megváltozott Ruta, férje hatása alatt? Hozzá hasonult és elveszti kedvességét, gyengédségét? Ki tudja? Talán megtalálta, amit keresett, ő meg ostobán és céltalanul szánakozik rajta.

Akár így, akár úgy — mégis csak fájt. Ránehezedtek az emlékek. Csunda ottléte ingerelte, feltépte a sebet. Két nap egymásután kalauzolta a választói körzetekben, igyekezett elereszteni a füle mellett mérges és gúnyos megjegyzéseit, az örökös hibáztatást, a leckéztető hangot. Restelkedett is, mikor Csunda cifra, nyakatekert kérdéseket intézett a munkásokhoz, vagy elcsépelt szólásokkal, bemagolt szavalással próbált hozzájuk férkőzni. Ő egész más modorban érintkezett velük és meg is értették. Nem félt az igazságtól, nem tért ki a kényes kérdések elől. Tudta, hogy a munkásember az igazságot akarja hallani, még akkor is, ha kellemetlen. Sérti, ha valaki együgyűnek nézi és oktatja, mint a gyereket. „Ti ezt még nem tudhatjátok, nem értitek, de mi tisztán látjuk, miért van így és nem másképp." Csak az beszélhet így Liepaja népével, aki lelkében idegen, aki nem ismeri a munkást.

Csunda várta, de hiába várta, hogy Ojar Rutáról kérdezősködjék. Szeretett volna eldicsekedni a boldogságával. Szívesen ingerelte volna a sötéttekintetű legényt, aki valamikor olyan lel-

kesen nézegette Rutát. Mit alakoskodik, miért rejti el, ami a lelkét rágja? Diadala nem volt teljes, amíg a legyőzött el nem árulja irigységét. Ezért aztán az utolsó napon, közvetlenül elutazása előtt, előbb még egyszer összefoglalta a liepajai pártszervezet hibáit, aztán magántermészetű beszélgetésbe kezdett:

— Nos, Ojar, még mindig legénysorban?

A másik a vállát vonta.

— Miért? Ez is baj?

— Kinek baj, kinek nem. Gusztus dolga. Én a világért el nem cserélném a mostani életemet a régivel. Rutából pompás kis asszony lett. Igen jól megvagyunk egymással. Sokszor mondja, hogy nem is sejtette azelőtt, mi az igazi boldogság. Csöppet se szereti, mikor így elküldözgetnek hazulról. Unatkozik és búsúl ilyenkor.

Ojar nem szólt rá semmit. Arca komor volt. Csunda pedig mosolygott.

— Igy van ez, Sniker pajtás. És azt mondom, nézz ki magadnak egy helyes kislányt és nősülj meg, különben megsavanyodol, olyan leszel, mint a túlérett ugorka. Persze, Ruta-féle nem akad minden bokorban. Ilyen szerencse kevés embernek jut. De csak igyekezz azért. Mindenekelőtt a munkádat tökéletesítsd. A nő is munkája szerint taksálja a férfit. Csupán a szép szemeddel, egyenes orroddal meg nem hódítod. Azt is érdekli, hogy dolgozik a férjed. Ruta azt mondja, legfőkép ezért jött hozzám. Rugaszkodj neki, Sniker, dolgozz komolyabban, markolj mélyebbre. Mert így, ahogy eddig ment nálatok, nem fogja sokáig tűrni a vezetőség.

Ojarban felforrt a vér.

— Mit nem fog tűrni? Amit te itt az ujjadból szoptál? Tartsd meg a baráti tanácsaidat.

— No, csakhogy megszólalsz végre — A pártfogó mosoly eltűnt Csunda arcáról. — Hát ha olyan nagyon okos vagy, csakugyan nem erőltetem rád a tanácsaimat. Viszont a választókörzetekben tapasztalt rendetlenséget igenis szóváteszem Rigában. Jelentem annak, akire tartozik.

— Tessék! Majd jelentem én is, hogy mi mindent fecsegtél itt összevissza a munkásoknak. A párt előtt mindenki egyenlő.

Csunda még a vonaton, hosszan, részletesen papírra vetette liepajai megfigyeléseit. Kegyetlen beszámoló volt. „Megállj csak, tubicám, befűtök én neked! Majd megmutatom, mit jelent Csunda elvtárssal szembeszállni!"

Huszonnégy óra múlva Ojart telefonon Rigába idézték. Persze, mindjárt tudta, honnan fúj a szél. Buka megnyugtatta.

— Sose izgulj, barátom. Majd én felhívom a Központi Bizottságot és megmondom a véleményemet Csundáról. Azt hiszed, olyan szörnyű nagy legény?

2

Csunda bedugta fejét a fürdőszoba ajtaján.

— Enni nem kapok? Csak várom, várom azt a kis ételt. Nagyon fontos dolga lehet, gondolom, és íme — ezzel a pár ronggyal bibelődöl!

Ruta a kimosott fehérneműt öblögette a kádban. Feltűrt köténynyel és a forró víztől gőzölgő karokkal kicsavarta és egy vödörbe dobálta a darabokat. Egész erejét beleadta, csakúgy égett az arca. Rakoncátlan szőke hajfürtök tapadtak verítékes homlokára.

— Inkább segítenél. Úgy hamarább elkészülnék!

Csunda elfintorította az orrát.

— Azt hiszed, nincs egyéb dolgom?

— Nagyon sietsz megint? — Ruta rendületlenül folytatta a munkáját.

— Persze, hogy sietek. Értekezletem van a káderosztályok vezetőivel. Éjfél előtt haza se kerülök.

— Menj ki kérlek a konyhába és nyisd ki a szekrényt. Oda készítettem egyetmást. Tudod, hol szokott lenni a hús. Azt vedd ki, a kamrában pedig találsz tejet. Fogj hozzá addig is. Ezt a csomót még kiöblögetem. — Csunda megsértődött.

— Szóval az a vacak ruha fontosabb neked, mint a férjed?

— Ejnye, hát olyan nehéz dolog előszedni azt a kis harapnivalót! Egyszer igazán megtehetnéd.

— Én meg azt hiszem, hogy az ilyen apró-cseprő munkát nem kéne énrám sózni. Tudod, mennyi kigondolnivalóm van. Komoly dolgok. Szüntelen dolgozom, úgyszólván csak perceket tölthetek itthon. Igazán megérdemelném, hogy legalább az alatt pihenhessek.

— És én talán lebzselek? Azt hiszed, az én munkámat az angyalok végzik el?

— Hogy lehet a kettőt összehasonlítani? Téged nem terhel olyan felelősség, mint engem. Kioktatsz egy-két komszomolistát, vagy komszomolkát, megírsz pár válaszlevelet és megvan. De én? Káderesekkel, a forrongó élettel küzdöm! Ehhez éles érzék és tapintat

kell, emberismeret és ösztályéberség! Csak ülnél egy napig az én helyemen, meglátnád mi az! Te meg, már engedd meg... Hogy én keressem elő a húst meg a tejet...

— Jó, jó, ha olyan nagy eset... Mindjárt abbahagyom.

Ruta megtörölte a kezét és kiment a konyhába. Csunda meg leült az asztalhoz és várta, hogy kiszolgálják. Az asszony jött-ment, többször is fordulnia kellett, míg behozta a húst, a kolbászt, kenyeret, tejet, no meg az edényt, evőeszközt.

Csunda még akkor is zsörtölődött.

— Kolbász és tej? Kicsit furcsa összetétel.

De azért jó étvággyal falatozott, nagyokat harapott és hangosan szürcsölte a tejet. Ahogy kielégült a bendője, úgy javult a hangulata. Ruta hozzá se nyúlt az ételhez, fáradt volt, pihenésre vágyott. Legszívesebben az ablakba ülne, és bámulna ki a világba.

— Nos — kezdte most jókedvűen Csunda — Sniker barátunknak ma alaposan odamondogattak. Holta napjáig se felejti el. Amíg én fel nem szólaltam, hát még csak kimosakodott valahogy, próbált port hinteni a KB szemébe, elhitetni, hogy nincs semmi baj, rendben, símán halad minden. De én aztán beleköptem a tálba. A bizottsági tagok úgy figyeltek, hogy még a lélekzetük is elakadt. A választókörzetek készületlenek — mondom — senki se beszél a választókkal. A tagság nem olvas újságot, nem ismeri a felelős pártmunkások nevét. Azt se tudják, ki az a Csunda. Talán még azt is elhinné egyik-másik, hogy az abesszin négust hívják Csundának. Ez így nem maradhat... Beszéltem jó félórahosszat, de már nagyon előrehaladt az idő, hát be kellett fejezni. Hanem azért félóra alatt is alaposan kipakoltam. Nem is az a döntő, hogy meddig, hanem hogy hogyan! Te tudod, mi telik tőlem, ha jó formában vagyok és kieresztem a hangom!

— Mintha be is rekedtél volna.

— Lehet. Nagy tűzzel szónokoltam. Hát mik vagyunk mi — mondom — opportunisták vagy bolsevikok? Meddig tűrjük az ilyen lanyhaságot? Itt erélyes intézkedés kell. Szigorúan felelősségre kell vonni a hanyag pártmunkásokat. Aki pedig aláássa a fegyelmet, azzal kurtán beszélünk... Láttad volna, hogy meregette rám a szemét Sniker! Azt hittem, mindjárt belém harap.

— És mi volt a határozat?

— Utasították, hogy fokozza, javítsa a munkát. Én szigorú megrovást és komoly figyelmeztetést javasoltam, de a vezetőség elnéző kedvében volt. Sebaj. Majd kap ő még nagyobb pofont is.

Ruta félig csodálkozva, félig szomorúan nézett rá.

— Miért gyűlölöd ennyire? Mit vétett neked?

— Én a párt nevében beszéltem.

— Én pedig azt hiszem, összekevered a pártot a magad személyes ügyével. Ez nem becsületes dolog, Ernest.

— Én és a párt egyek vagyunk — vágta rá felfortyanva a férje.

— Kár ilyeneket mondani. Nem vagy népgyűlésen.

Csunda letette a kést-villát.

— Ruta, nem akarom, hogy Sniker védelmére kelj! Engedd meg, hogy az ellenfeleimmel úgy végezzek, ahogy jónak látom. Különös — mintha nem lenne egészen közömbös előtted ez az egyén?

— Tudod, hogy sok év óta ismerem. Nagyon természetes, hogy érdekel a sorsa. Az ember nem barlanglakó, nem törődhetik csak a maga dolgával.

— Sokkal helyesebb volna, ha inkább velem, az én hangulatommal törődnél. Sniker gondoskodjék magáról. Nekünk kettőnknek az a legfontosabb a világon, hogy egymással hogy vagyunk, érted?

Az asszonyka makacskodott.

— Nemcsak magunknak élünk. A közösség érdeke az első.

— A közösségé igen, de nem a Snikerekéi — Csunda megtörölte a száját, böffentett egyet és felállt. — Jó, hagyjuk. Szóval, mosással szórakozol ma este? Hát jó. Én már itt se vagyok. És ha valaki telefonál, mondd, hogy fontos tanácskozásom van... Csókocska?

Hangosat, nedveset cuppantott Ruta kipirult arcára és elégedett képpel ment el.

Ruta elgondolkozva állt az előszobában. „Szóval mosással szórakozol..." A hét egyetlen szabad estéjét a teknő mellett töltse? És törődjön többet a férjével? Még többet... Mindig csak ő... Hogy énvelem mi van, azt meg se kérdi.

Nem! Mára elég volt a háziasságból. Nem vagyok mosónő. Nem csak az! Most hét óra. Ha sietek, még eljutok valahová.

Ledobta a kötényét és elment a Drámai Színházba.

Elsőemeleti páholyülést kapott. Elég gyéren volt közönség, közte pár ismerős. Ahogy jobban körülnéz, a földszinten az első sorok egyikében meglátja Ojar Snikert. Egyáltalán nem látszott rajta, hogy nyomasztó élményei lettek volna aznap. Szomszédai nagyokat nevettek — nyilván tréfával tartja őket, mint azelőtt. Csunda nem árthatott neki túlságosan.

Ruta megkönnyebbült. Az első felvonás alatt egyszer-egyszer odapillantott és mintha a fiú is felnézett volna a páholyra. Vagy talán nem is... Aztán megkapta a darab, azt figyelte és meg is feledkezett Ojarról. De szünetben, a folyosón találkoztak. Kicsit zavartan üdvözölték egymást, beszédbe elegyedtek, sétálgattak.

— Milyen az élet Liepajában? — érdeklődött Ruta.

— Nem panaszkodhatom. Különben, hiszen Ernest bizonyosan mindent elmesélt. Az ő jóvoltából vagyok ma itt. Rám mászott, úgyhogy meghívtak egy kis barátságos beszélgetésre. Meg is mosták a fejemet, de aztán elereszteltek, mondván: Eriggy és javulj meg... Te semmit se változtál, Ruta.

— Ne hízelegj, azt nem szeretem.

— Hát mit szeretsz?

— Mesélj magadról. Miért mentél el Rigából?

— Miért? — Hallgatott egy másodpercig, de erőt vett magán és az előbbi könnyed hangon folytatta. — Itt most nincs semmi okos tennivalóm. Különben, miért hiszed, hogy Liepaja rosszabb, mint Riga? Rándulj le egyszer, mikor a férjedet kirendelik, akkor majd a magad szemével látod, hogyan élünk.

Aztán a darabra, a színészekre terült a szó, meg a régi, közös ismerősökre.

A következő szünetben megint csak összetalálkoztak. Ojar, szokása szerint, tréfás eseteket hozott elő, mesélt a liepajai kikötőről, a félelmesen zúgó, viharos tengerről. Előadás után megvárta a kijáróná.

— Ha megengeded, elkísérlek egy darabon.

— Jó. Mikor utazol vissza, Ojar?

— Holnap este. Még el kell mennem a népbiztosságra.

— A komszomolba nem jössz el?

— Nem tudom, futja-e az időmből? Szabad? — A jeges gyalogjáró sikos volt, hát karonfogta. — Ha el kell esni, hát inkább együtt.

Néptelen utcákon mentek és mennél jobban közeledtek Rutáék lakásához, annál inkább lassították a lépést.

— Ojar, kérdeznék valamit...

— Csak rajta.

— De becsületesen felelj, igaz lelked szerint.

— Hadd hallom a kérdést.

— Miért nem jöttél el hozzánk akkor, az esküvő napján? Egész este vártunk.

— Ernest is várt?

— Miért fontos az? Én vártalak.

— Azt nem tudtam.

— Haragszol rám? ... Még mindig haragszol? — A szemébe nézett és keze önkéntelenül megszorította a fiú karját. Az sokáig nem szólt. Miért nem tudtak előbb így beszélgetni egymással? A nyáron ... Most már kár, késő a magyarázkodás ...

— Könnyebb kérdést kérek, Ruta. Egyébként sose haragudtam rád. Miért haragudnék? Nem vétettél ellenem.

— Szóval, minden jól van így, ahogy van?

— Azt éppen nem mondhatnám. Te jobban tudhatod.

Ruta megállt, mielőtt a házukhoz értek volna.

— Tovább már ne gyere. Köszönöm, hogy elkísértél. És ... viszontlátásra, Ojar.

— Jóéjszakát! — Mosolyt erőltetett az arcára.

Sokáig állt még ott a sötétben, utánanézett és hallgatta távolodó lépését. Mintha nem járna olyan könnyen, egyenesen, mint máskor. Mintha előrehajolna a dereka és annál inkább, mennél közelebb ér a házukhoz. Aztán elnyelte az éjszaka.

Ojar megfordult és a szállása felé tartott. Sokáig szólt még a lelkében a megfeszített húr, amelyet Ruta ujja pedzett. Szólt egész éjjel, másnap is és még sok éjen és nappalon át.

Ruta felment a lépcsőn, retiküljében kereste a kulcsot, de fölöslegesen: az ajtó kinyílt. Az előszobában égett a villany. Csunda fogadta, papucsban, mellény nélkül, kigombolt inggel, kicsit gúnyos mosollyal.

— Hát így mosunk?

— Igy — felelte hűvösen.

— Pedig amit az ember elkezdett, azt fejezze is be.

Ruta nem nézett rá. Felakasztotta a kabátját és félkézzel a falnak támaszkodva levetette hócipőjét.

— Nem mondanád meg legalább, hol voltál?

— Színházban.

— Nem is említetted, hogy színházba készülsz.

— Akkor jutott eszembe, mikor már elmentél.

— Hallod-e, Rutácska, szörnyű ehetnékem van. Valami jó meleg kéne. Vagy tejjel és kenyérrel érjem be?

Ruta kiment a konyhába és kotyvasztott valamit. Egész este egyetlenegyszer el nem mosolyodott és nem szólt. Mintha gombóc akadt volna a torkán.

A német kolóniában egyszerre csak élénkség, nagy mozgás támadt. Erről lehetett tudni, hogy a vörös hajú gróf Schulenburg éppenséggel nem csak szórakozás okáért jött Rigába.

Hugo Zandart rögtön megérezte a lökést. Edit rángatta, mint egy bábot. „Szerezz információt a Hitelbank volt igazgatójáról" — „Tudd meg, hogy gondolkodik most Parup tábornok" — „Keresd fel Englis nagykereskedőt, hadd tudjuk, itt akar-e maradni, vagy repatriáljuk Németországba?"

És minden gyorsan kellett neki, órákon belül. Hugo majd megszakadt. Szaladt jobbra-balra, mint a bolond. És ha legalább néha megdícsérné. Hogyisne! Még akkor is elégedetlen arcot vág, ha eredményesen járt el. Igen, mert őt is szorították. Schulenburgék Edittől még tízszer annyit kívántak, mint ő az ügynökeitől. Csak továbbadta a nyomást. Ő is szorította az ügynöki gárdát. Villamosáram járta át az egész kémhálózatot. És a feszültség Schulenburg elutazása után sem enyhült. Rigában maradt von Kotze, az előbbi német követ.

— Most még sokkal többet kell dolgozni, Hugo, ezt sose felejtsd el! — hajtogatta Edit. — A mieink közül sokan elutaztak, a háló ritkul, de a fogásnak nem szabad csökkenni. Egynek most öt helyett, tíz helyett kell dolgozni. A vezetőség ezt jól tudja és nem felejti el.

Hugo azonban nyugtalan volt, egyre nyugtalanabb.

— És ha lebukom? Mi lesz velem? Mi lesz a családommal? Nekem is drága az életem.

— A repatriálás még folyik. A szervezet fennáll és működik. A te családodat is számontartják, már fel is vették a listára.

— És engem?

— Téged annál inkább, természetesen. De ezt előbb meg kell szolgálni, teljes odaadással a Führer és a Birodalom iránt. Úgy tudom, már előterjesztettek egy igen magas rendjelre. Ha minden jól megy, öreg korodra még lovag is lehetsz.

— Szép, szép. De azért nem szeretnék a cseka karmai közé jutni. Bár akkor lakásra többé nem lenne gondom.

— Cselekedj okosan, akkor nem kerülsz bajba.

És Hugo igyekezett, ahogy csak telt tőle.

A Művészklub minden nap zsúfolásig megtelt. Persze, nem azért látogatták az egykori felsőréteg oszlopos tagjai, hogy a bohémvilágban gyönyörködjenek. Egészen más céljuk volt. Titokzatos

személyiségekkel találkoztak ott és egy csésze fekete mellett folytatott rövid tárgyalás után megint széjjelváltak. A pincéreknek szabatosan előírt feladatuk volt. Blokkfüzeteikben a kávé, sütemény és cigaretta ára mellett a fogyasztással semmiképp össze nem függő feljegyzések voltak. A konyhába menet ezeket a feljegyzéseket átadták a büffé-főnöknek, az átnézte, rendezte, rejtjeles jelentésbe foglalta és így továbbította illetékes helyekre.

Zandart minderről nem vett tudomást. Nem látott, nem hallott semmit — ő nem is sejti, mi történik körülötte. Míg a pincérek, szerény halászokként, a nekik kijelölt helyeken horgásztak, Hugo csak a dús, mély halastavakat kereste és kövér csukákat igyekezett fogni. A fogást aztán hölgyének lábai elé rakta: „Parancsolj, íme szegény lovagod mai zsákmánya, fogadd kegyesen".

Az új év első napjaiban meglepő hír járta be a lett irodalmi berkeket — Erik Hartmann, a haladó író, a nácik bősz ellensége is a repatriálandók között van. A száműzött, aki olyan nehezen menekült a gestapo vizslái elől, visszatér Németországba! Jámbor lelkek elárasztották részvétükkel, óva intették, hogy ne fusson a fenevad torkába, hisz ez tisztára őrület! Ilyen szélsőbaloldali írónak pokol lesz a mai Németország! De az élesebbszeműek mindjárt kitalálták az igazat. Eszükbe jutott az író egyik-másik elejtett megjegyzése. Annál elégedettebben hallották a hírt azok, akik nem is titkolták Hitler iránti rokonszenvüket.

— Viszontlátásra! — így búcsúztak Hartmanntól. — Ne felejtsen el bennünket, még hasznunkat veszi majd annakidején.

És Hartmann is melegen búcsúzott tőlük.

— A viszontlátásra!

Edittel különös melegséggel szorított kezet. Megígérte neki, hogy átadja üdvözletét Lengyelországban tartózkodó férjének.

— Nagy kár, hogy nem maradhatunk végig együtt, Edit, de forró a talaj a lábam alatt. A cseka megszimatolt valamit. Fel kell szednem a sátorfánkat, míg nem késő. De te, Edit, tarts ki szépen és vigyázz magadra. Beléd nagy reményt vetnek a vezetőink. Sokat várnak tőled. Ha végig kitartasz, képzeld, micsoda diadal lesz az! Majd ha megint bevonulunk ide Rigába...

— Engem nem kell félteni. Én nem bukom le — mondta Edit.

A beszélgetés Otilia Skulte csendes otthonában folyt, kíváncsi szemektől és fülektől távol.

— Tudom én, hogy kell itt dolgozni. Sokan aktivistának tartanak és ez sokat ér. És ami fő, én magam nem kérdezek, nem fagga-

tok senkit. Engem nem gyanúsítanak. Mindent mások által tudok meg. Most egy különösen fínom csemegére van kilátás.

— Kommunista?

— Népbiztos!

— Sikert kívánok.

Megölelte és szájon csókolta.

— Te is csak olyan vagy, mint a többi — korholta Edit.

— Miért lennék más?

— Mert író vagy. Személyiség. Szellem.

— Hol van az megírva, hogy az író halvérű legyen?

Edit felsóhajtott. Zandart, Hartmann, a férje, Osvald Lanka, mind csak halvány mását adják az igazi gyönyörűségnek, nem azt, amit mohó természete követel. Hol az igazi? Hol az ő vágyaihoz, büszke egyéniségéhez méltó? ... Sileniek ... Igen, Sileniekről álmodott titokban. Hébe-korba látta, de mindig csak messziről, gyűléseken, ünnepi felvonulásokon. Hogy kiválik valamennyi közül. Magas, vállas, napbarnított. Hangja férfias. Nyugodt, biztos taglejtés kíséri a beszédét. Micsoda fej! Micsoda pillantás! Mennél messzebbre hatott Sileniek szava, annál inkább foglalkoztatta Edit képzeletét. Figyelte minden lépését, összegyűjtötte, amit a lapok írtak róla és főleg, amit ő maga írt. És — különös — ha mások mondták, vagy írták ugyanazt, ellenszenvet, gyűlöletet keltett benne, Andrejt viszont fájó elragadtatással hallgatta. Többször is úgy volt, hogy találkozik vele, de az utolsó percben mindig lemondott. A minap is kérdezte Pramnieket, hogy mikor látogat el oda hozzá, a műterembe, de a festő csak vállát vonta ...

4

Január 17-én reggel — hat nappal a választás után — két névtelen levelet kapott Sileniek. Úgy állapodott meg a kerületi választási bizottság elnökével, hogy ezen a napon utazik el átvenni a mandátumát a Szovjetunió Legfelsőbb Szovjetjébe.

A választás valóságos ünnep volt. Andrej Silenieket a szülő földjén, Vidzemében választották meg és a szavazatok kilencvennyolc százalékát kapta. Általában országszerte a lett nép túlnyomó többsége feltétlen bizalmát nyilvánította a szovjet hatalom iránt. Jóváhagyta, amit a lepergett hónapok alatt alkotott, helyeselte a párt politikáját. Hiába érkezett Rigába közvetlen a választások előtt gróf

Schulenburg, a náci követ, hiába mozgósította ügynöki hadát és az ellenforradalmi alvilág hasztalanul terjesztette a sok zagyva hírt és kezdetlegesen nyomtatott röpcédulát. A népi tömegeket nem sikerült félrevezetni, megzavarni. A választás megsemmisítő csapást mért a reakcióra.

Az első névtelen levél lakonikusan rövid volt:

„Andrej Sileniek! Hazaáruló! Halld az ítéletet! Halálra ítéltünk bűneidért és kivégzünk, ahogy a falunk földjére lépsz. Halál reád!

Akik nem szavaztak."

Sileniek jól megnézte a levelet és elmosolyodott. A borítékon nem volt bélyeg, se bélyegzés. Szóval, itt adták fel és egyenesen a kerületi bizottság postaládájába dobták. A címzést láthatóan balkézzel írta valaki.

A két százalék dühöng! Még nem adják fel a harcot. Nem veszik tudomásul a vereséget. Higvelejűek! Még ma falura utazom. Nem tőletek kérek engedélyt.

A második levél hosszabb volt és más stílusú.

„Andrej Sileniek, hazánk fia, lett anya szülötte! Régen figyeljük működésedet, ezért fordulunk hozzád. Látjuk, tudjuk, hogy becsületes ember vagy, de rossz útra tévedtél. Bátor vagy és igazságos. Meggyőződésedet, lelkiismereted szavát követed. Ezért tisztelünk. Dehát nem látod, hová vezeti népünket ez a vak, esztelen politika? Állj meg és szállj magadba. Ne felejtsd el, hogy lett vagy, szakíts mostani elvtársaiddal. Csak így mentheted meg népedet és magadat, különben vesztedbe rohansz. Mi mindent látunk, mindent tudunk.

Nem kívánjuk halálodat, Andrej Silentek. Éppen azért tudatjuk, hogy január 17-én, mikor képviselői mandátumodért a kerületedbe utazol, lesni fognak rád. Elfognak és felkotnek a legelső fenyőfára. Ez lesz a büntetésed és minden kommunista okulhat belőle. Ne menj le a mandátumért se január 17-én, se más napon. Mondj le a képviselőségről és hirdesd ki ezt az elhatározásodat a lett nép nyilvánossága előtt. Így még megmenekulhetsz. Ha nem így teszel, a Vészbíróság végez veled.

Lett Hazafiak Szövetsége."

Meglátjuk! Ravaszok vagytok és mégis ostobák — gondolta Andrej. — Fáj nektek a gyárak és a háztulajdon államosítása, ugye? Siratjátok a földet, amit a földteleneknek adtunk? Hiányzik a robotmunka és a munkanélküliek tartalékserege? Hiába kívánjátok vissza.

Ezt a fenyegetést is csak nevette. Névtelen levelekkel akarják megijeszteni, megingatni? Micsoda naivitás!

Számtalan levéllel próbálta akkor a reakció megfélemlíteni, vagy legalább passzivitásra bírni veszedelmes ellenfeleit. A szocialista építés tempója megdöbbentette őket. Súlyos csapásnak éreztek minden győzelmet, amit a szovjet hatalom gazdasági vagy kulturális téren aratott.

Sileniek megvetéssel tépte szét a leveleket. Ilyen trükköket mernek rajta kipróbálni annyi földalatti harc, börtön, nélkülözés után? Névtelen cédulákkal akarják leverni a lábáról?

Megnyomta a csengő gombját. A műszaki titkár jelentkezett.

— Pont négy órára kérem a kocsit. Vidékre megyek.

— Ilyen hóviharban?

— Igen.

— Nem lenne jobb vonaton?

— Úgy nem érek vissza idejére. Holnap halaszthatatlan dolgom van itt. Ne fontolgassunk annyit.

Így hát négy órakor előállt a soffőr és Andrej beült a kis Opelbe. A főváros környékén már mutatkoztak kisebb hótorlaszok, de azokon még elég könnyen áthatoltak. Sileniek megkérdezte a vállas, rózsásképű, szőke, fiatal vezetőt:

Lapátot és láncokat hoztál, Evald?

— Persze, hogy hoztam.

— Akkor jó lesz felszerelni a láncokat.

Megálltak és Evald felszerelte a kerekekre a láncot. Jó félóráig megállás nélkül haladtak, de amikor az erdőből kiértek a nyílt terepre, többször is ki kellett mászni a kocsiból, hogy átsegítsék a torlaszokon, Sileniek még a kabátját is levetette, úgy kimelegedett. Egy órába telt, amíg átértek a nyílt térségen és még nem sok kilométer volt a hátuk mögött. Sileniek a kabátjába bújt és rágyújtott.

— Most aztán rajta, Evald, amíg szabad az út. Azután ugyis megint elakadunk és vállal kell nekirugaszkodni.

Félórai sima futás után csakugyan újra elakadt az Opel. Vagy húsz kilométer volt még a városkáig, nehéz mezei úton. Köröskörül mindent belepett a hó és most hiába taszigálták, emelgették a kocsit, nem mozdult előre. Kevés volt ide a hólapát. A hóforgeteg süvöltve sepert végig a síkságon, arcukba csapott, vakította őket. Különben sem lehetett már sokat látni, az est rájuk ereszkedett. Jobbra az úttól egy magános házban lámpa égett.

— Várj meg itt — mondta Andrej a soffőrnek. — Odamegyek, segítséget kérek.

Szép nagy tanya volt, tehénistállóval, gyümölcsössel, vízimalommal. Sileniek nem egykönnyen tudta rábeszélni a gazdát, hogy vigye be őt szánon a kerületi székhelyre.

— Inkább háljon meg itt és reggel menjen tovább — javasolta a gazda. — Telefonom van, felhívhatja, akit akar, beszéljen velük.

— Csakhogy engem mára várnak. Ha nem ad lovat, gyalog kell mennem.

Erre aztán beadta a derekát a paraszt. A soffőr az úton várt.

— Őrizd a kocsit, barátom, még az éjjel visszamegyünk.

Lassan jutottak előre, de a lovak győzték erővel. Egyenletes, jó ütemben haladtak. Este kilenckor beállított Sileniek a kerületi pártbizottság irodájába. Kezet fogott a várakozó elvtársakkal, kicsit megszáritkozott, megmelegedett, aztán a Népházba sietett az aktíva ünnepi gyűlésére.

A választóbizottság elnöke mondta az üdvözlőbeszédet és átadta a mandátumot. Sileniek pár magvas mondatban megköszönte a választók bizalmát, meleg, lelkes hangulatban beszélgetett velük és fogadta a jókívánságokat. Közben megterítették az asztalt. A forró tea bizony jól esett a dermesztő út után.

A kerületi bizottság titkára megkérdezte:

— Sileniek elvtárs, ugye nálunk tölti az éjszakát és a reggeli vonattal megy vissza?

— Lehetetlen, barátom Még az éjjel vissza kell jutnom Rigába.

— Az aligha fog sikerülni. Elakad a hóban és a földeken fagyoskodhatik egész éjjel.

Sileniek nem hallgatott rá. Tea után még beszélt egyet-mást a pártmunkásokkal és elbúcsúzott. A gazda, aki hozta, már várta lenn a szánnal.

Megint nekivágtak a behavazott útnak. Ha nagyon átfáztak, kiszálltak és gyalogoltak egy darabon. A tanyához érve összekülönböztek a fizetségen A gazda makacsul tiltakozott.

— Nem fogadok el semmit. Nem pénzért vittem.

— De hisz elrontottam a szombati pihenőjét!

— Maga se pihent. Aztán meg — képviselőm. Engedje meg, hogy szívességből szolgáljam a képviselőnket. Ez nekem csak tisztesség. Legjobban tenné, ha nálam maradna éjszakára. Meg is emlegetném egész életemben.

— Lehetetlen. Fontos dolgom van otthon.

És kezet szorított vele. — Ne nehezteljen, gazduram és főleg ne hallgasson az ostoba beszédekre. Szép idők virradnak az országra, meglátja. Dolgozzon tisztességgel, mint eddig, akkor senki se fogja bántani. Elvettek már a földjéből?

— El. Húsz hektárt. És a malmot államosították.

— És tudja, hogy nekem részem van az államosításban?

— Tudom. — Fölegyenesedett és a kerítésen át a malom felé nézett. — Azt is tudom, hogy ezután is szorítani, korlátozni fognak.

— És mégse haragszik ránk?

— Magára nem. A szovjet hatalomra haragszom.

— És rám miért nem?

— Mert olyanok mondták, akik jól ismerik, hogy Andrej Sileniek igaz lett ember. És parasztember. Meg kell, hogy értse a nép baját. Magába vetjük a reménységünket.

Andrej megdöbbent.

— Mit remélnek, mit várnak tőlem? — kérdezte komoly érdeklődéssel.

— Hogy segít megtartani, amit őseink ránk hagytak.

— Igen, ami becsületes, egészséges és maradandó, azt megőrizzük. De ne higyjék, hogy a kizsákmányolást megtartjuk, akármilyen formájában is. Hogy ember az embertársát elnyomja, kiszipolyozza, az nem lett népi hagyomány. Hát igazság az, hogy az egyik dúslakodjék az élet javaiban, míg a másik rabszolgasorban tengődik? Mindent elkövetünk, hogy ez ne lehessen többet. Lett ember vagyok és szeretem a népemet, igaz, de hát csak a kisebbséget szeressem? A többség érdekét eláruljam? Forgassa ezt az eszében, gazduram és ha jól végiggondolta, akkor mondja meg, tehetem-e azt, amit szeretne? Andrej Sileniek meggyőződéses kommunista, halálos ellensége minden kizsákmányolásnak, érti? Igenis átérzem a nép baját és tudom, mi kell neki. Hogy az egész népnek mi kell — ezt vegye eszébe! Szép jövő vár hazánkra, olyan jövő, amilyennek mi akarjuk. Amilyennek a népünk nagy többsége akarja Maga is megtalálhatja a helyét ebben a jövőben, ha igazán akarja. Köszönöm a szíves segítséget. Jóéjszakát.

A gazda utána bámult, elgondolkodott, aztán kifogta a lovakat. A hópelyhek megolvadtak és végigperegtek az arcán, mint a könnycseppek.

Mit várnak ezek tőlem? — tűnődött Sileniek. — Mi jogon emlegetik egyre, hogy jó lett vagyok? Ki meri azt mondani, hogy csak a

birtokos, a módos lett szereti a nemzetét, csak az tudja, mi az igazi hazaszeretet? Micsoda monopolisták, nézze meg az ember! Családi alapon szeretnék megoldani az osztályellentétet. Azt hiszik, úgy ki lehet egyezni. Pedig jegyezzék meg jól: az elnyomottak és megalázottak közös nyelve az egész világon a harc. Es a harcban, az igazságért vívott harcban, nem kérdezzük, hogy ki milyen nép fia. De azért jobban szeretjük mi a népünket, mint ti. Mi a nép javát, boldogságát akarjuk, nektek csak arra van gondotok, hogy mi lesz a házatokkal, földetekkel, ti hogy boldogultok! Hiába — nem haladhatunk egy úton...

Az Opelt a helyén találta. Beült és elindultak. A hótorlaszok még magasabbra nőttek a lefolyt pár óra alatt. Ő meg a vezető váltakozva fogták a lapátot és hányták a havat, bele is izzadtak. Haladtak egy darabon, majd újra lapátoltak s újra haladtak. Így telt el az éjszaka. Vasárnap reggel az első villamossal egy időben Sileniek kocsija is befutott a fővárosba. Lefeküdni már nem volt érdemes, alig pár órája maradt az ülés kezdetéig. Megmosakodott, megberetválkozott, és hogy az ideje addig se vesszen kárba, nekiült és megírt egy cikket ezzel a címmel: Ki az igazi lett?

A cikk harmadnapra meg is jelent és attól fogva elmaradtak a feltételesen fenyegető levelek. Most már csak fenyegették, minden feltétel nélkül.

NYOLCADIK FEJEZET

1

Az öreg Vilde egyik oldaláról a másikra fordult. Fejére húzta a takarót, de elaludni már nem tudott. Úgyis ideje felkelni. Éles, reggeli világosság hatolt be a zsalu résein. Tehenek bőgtek, tyúkok kotkodácsoltak az udvaron, a kutya vígan csaholt. De a jólismert hangokat túlharsogta valami új, szokatlan zaj. Úgy harsogott, mintha be akarná tölteni a világot. Betört a szobába is, ingerelte az öreget, és hiába menekült volna akárhová — nem lehetett elbújni előle.

A földek felől jött. Ott dolgozott a hernyótalpas traktor. Egykettőre elbánt az ugarral. Itt is, másutt is. Tegnap a szomszéd majorban zúgott, zakatolt, felszántotta az újgazda telkét. Ma Purgai-

lisén húzza csillogó vasaival az egyik mély barázdát a másik után. Mintha nem is az anyaföldet, de egyenesen Vilde szívét hasítaná. Az öreg forgolódott még egy darabig, próbálta másfelé terelni a gondolatait, de a traktor kattogása csak visszahozta a keserves valóságba.

— Az ördög belé! — dühöngött magában és ledobta a takarót. — Úgyse lehet már nyugodni.

Fölkelt, morogva, dohogva öltözködött, benyakalt az asztalon álló teli köcsög aludttejből, aztán kiment az udvarra. Öreg kutyája hiába nyújtózkodott, hiába csóválta a farkát, egy kis símogatást remélve, a gazda elnézett a borjúlegelő fölött a telek határa felé és meglátta, amit keresett: ott zörög az ocsmány szörnyeteg... A szél arra hozta a kipuffogógáz felhőfoszlányát, a szag az orrába hatolt. Bebüdösítik a világot...

Két ember ballag a traktor mögött — Purgailis meg a felesége. Persze, azt se tudják, hová legyenek örömükben. Most nő csak meg igazán a szarvuk! Az ilyen szájasnak a földjére hamar sor kerül. Hát, csak szántsatok, vessetek, de még nagy kérdés, ki fog aratni? A föld itt marad. Az én földem!

A ház mögül most előbukkant az öreg Bumbier görnyedt alakja.

— Hát te még itthon lebzselsz? Bezzeg, Purgailis buzgólkodik már, látod? Egy nap alatt meg akarja forgatni az egész ország földjét.

Bumbier dörmögve ráhagyta:

— Ő már csak ilyen. Mióta a maga földjét érzi a talpa alatt, csuda milyen dolgos lett. Be nem tud telni a munkával. Se éjjele, se nappala, semmi pihenése.

— Hát csak igyekezzék, túrja fel azt a rossz ugart. Az csak hasznos Meg van is rá módja.

— Én is azt mondom — kontrázott a volt béres. — Hadd törje fel az ugart, ha itt a segítség. Nem tudom, gazduram, hogy gondolja, de nem lenne jó az én telkemet is felszántani azzal a traktorral? Nem nyúznánk a lovakat a szántással. Senki se tudja, hogy a föld a magáé maradt.

Vilde egy percre eltakarta az arcát és gondolkozott. Nem is olyan ostoba ez a Bumbier! Kár lenne elvetni a javaslatát. Ha lármázik és bűzlik is a traktor, azért jól végzi a dolgát. Miért ne lássa hasznát ő is, miért csak az éhenkórászok? Hiába jósolgatták, hogy a traktorállomásból nem lesz semmi, mese, lódítás az egész — mégis meglett és dolgozik. Legalább ne csak nekik dolgozzon.

— De hiszen előbb szerződést kellene kötni? Anélkül ezek nem szántanak.

— Ne nehezteljen, gazduram, és ne gondoljon semmi rosszat rólam, amiért megkérdezése nélkül cselekedtem, de én már a múlt héten, mikor benn jártam a faluban vásárolni, aláírtam a szerződést öt hektárra.

— No nézd csak az okosat! — és Vilde barátságosan ránevetett. — Hát akkor csak rajta. Szorítsd őket, hogy a tiédet is szántsák fel mindjárt. Megkíméljük a lovaimat!

— Ugye, hogy jól kigondoltam? — Az öreg Bumbier még bele is pirult a gazda dícséretébe. — Gondoltam, kincstári jószág, hát hadd szolgáljon minket is.

— Igazad van, Bumbier, dolgozzon nekünk is. Mi se vagyunk rosszabbak, mint Purgailisék, hehe. Majd meglátjuk még, mi sül ki az egészből.

Az áprilisi nap meleg sugara páráztatta a nyirkos talajt. Vilde csizmájára földcsomók tapadtak. Bumbier mögötte ballagott elnyűtt bakancsában.

A nagygazda körüljárta telkét és eltűnődött. Hogy lehet az, hogy egyetlen jóslatuk se válik be? Amit ezek a bolsik kigondolnak, véghez is viszik... Mondta ő már ezt Kaupinynak is, Hermannak is, de ők se tudták magyarázatát adni. Választás előtt abban reménykedtek, hogy a nép nem szavaz, otthon marad. Ők inkább csak úgy kíváncsiságból mentek el és keresztülhúzták a jelöltek nevét. De mit ertek el vele? Kilencvennyolc százalék szavazott le rájuk. Hová teszik az emberek az eszüket...

Most meg ezek a gépállomások! Váltig hirdettük, hogy ámítás az egész. Csikorgattuk a fogunkat, ócsároltuk a kocsmában, a templomban, próbáltuk elgáncsolni, ahol csak lehetett, mikor helyet kellett csinálni, építeni, tatarozni, tüzelőt raktározni — hiába volt minden. Hasztalanul hajtogattuk, hogy nem lett földre való a traktor, besüpped, mint valami lápon és több üzemanyagot fogyaszt, mint amennyi hasznot hajt. Tessék! Itt zörög mindenki füle hallatára és szántja egyik földet a másik után.

Purgailis lassan lépdelt a csillogó barázdán.

— Adjon isten! Hát jobb így, mint lófogattal?

Az újgazda meg a felesége odafordultak a hangra. Szemük sugárzott.

— Felelj már neki — mondta halkan Marta. — Ne mondhassa, hogy gőgösködünk.

Purgailis lassan lépdelt a csillogó barázdán.

— Nem panaszkodhatom. Estére fölszántja az egészet. Még marad is egy kis idő házkörüli munkára.

— Ami igaz, igaz — ismerte el Vilde és figyelte, hogy hányja a vas a földet szép egyenletes sorokban. — No, és nektek mi dolog marad? Férget kerestek? Nincs még ilyenkor.

Marta elvörösödött, Jan Purgailis arcáról pedig eltűnt a mosoly. Fenyegetően nézett volt gazdájára és kiköpött.

— Pfuj, kulák, eriggy a földemről! Már nem vagyok jobbágyod.

Vilde szemét elfutotta a vér. Úgy kimeresztette, hogy majd kifordult gödréből. De erőt vett magán és nem szólt, csak odébbment. Magában morogta: Megállj csak, ezt is felírjuk a rovásodra. Fogsz te még szűkölni a kezeim között.

Dühösen félrerúgta a lába elé került követ. A hűségesen utánakullogó vén eb panaszosan vinnyogott, félreugrott. Azt hitte, neki szól a rúgás.

Bumbier a traktorvezetőhöz sietett, hogy mikor keríti sorra az ő szántóját.

Purgailis mérgelődött magában.

— Vén disznó. Mi dolga a mi telkünkön?

Marta megérintette a karját, csillapította.

— Sose törődj vele. Fütyülj rá! Inkább gondoljuk ki, hogy vessük el a tavaszit?

A párja ránézett és elnevette magát

— Igazad van. Nem rontom miatta a kedvemet. Van minek örüljek. Ez már élet! Igazi élet, amilyen sose volt a dolgozó embernek. Csak lestük mindig, lesz-e valaha? Harminc éve várom.

— Nono, a fele is elég lesz. Vagy már a bölcsőben kezdted?

— Hát legyen tizenöt. De azt hiszed, egyformán számít a béres éve meg a gazdáé? Talpalni, még mielőtt dereng és gürcölni, mikor a nap már rég lenyugodott — így volt, nem igaz?

— No és most talán majd kevesebbet dolgozol? Ismerlek, nincs nyugtod.

— Hát mit csináljak, mikor ilyen kapzsi asszonyom van.

— Még rám kenné! Hogy ki nem bicsaklik a nyelve!

Nevettek, tréfáltak, nem bírtak a boldogságukkal. A nap káprázatosan sütött.

A Peter Spare vezetése alatt dolgozó ipartelepen egész télen építették, szerelték az új gyaluműhelyt. Május 1-re vállalták üzembehelyezését, de okvetlenül a határidő előtt akartak elkészülni vele. Meg is lett előbb. Áprilisi közepe táján már kijöttek az első kész deszkák. Ez a munkanap ünnepe volt az egész telepnek. Az öreg Mauriny, az új műhely főnöke éjjel-nappal figyelte a munkát. Az otthonáról szinte meg is feledkezett. Kérges tenyerével simogatta az új gyalupadokat, mintha gyerekei lennének, lefricskázott minden porszemet és egyébként haragos képén mosoly derült. Még beszélgetett is a gépeivel.

— No, kedveseim, most aztán suhogjon a munka! Megmutatjuk, mit tudunk! Csakúgy ontjuk a deszkát, mégpedig szép simát, mint az üveg. Viheti a vasút meg a gőzös szerte-széjjel az országba. És aki megkapja, dícséri — nézzétek, micsoda munka! Isten adjon nekik egészséget hozzá. De iszunk is ma az egészségünkre! Lesz mit inni, nem fog fukarkodni az igazgató elvtárs.

Peter Spare csakugyan nem fukarkodott. Az üzemi klubhelyiségben volt a vacsora, jókedv, lelkes hangulat uralkodott. Az öreg Mauriny az igazgató mellett ült. Mikor szólásra emelkedett, vége-hossza nem volt a tapsnak.

— Hiába tapsoltok elvtársak — kezdte — jól tudjátok, milyen szónok vagyok én. Hacsak az öregecskék között, szűk körben kéne beszélni, még hagyján. De ilyen nagy ünneplő közönség előtt! Akkor már könnyebb a deszkát felrakni, akár a legmagasabb máglyára.

Hát hogy is voltunk ezzel a gyaluműhellyel? Amíg a régi tulajok rendelkeztek, nagy, komoly tárgyalások voltak nem egyszer, de sose jutottak előre. Egyik a gépet drágállotta, hogy nem fizetődik ki. A finomabb köszörüléshez pedig norvég specialistát akartak volna hozatni, mert hogy tanulhatná meg a közönséges lett munkás az ilyen ravasz mesterséget? A norvégnek meg igen sokat kell fizetni, többet, mint egy hazai főmérnöknek. Munkamódszer átadásról szó se lehet, dehogyis tanít az meg mást a műfogásaira. Ne is képzeljünk ilyesmit.

És íme! Milyen fiatal még nálunk a szovjet hatalom és máris megtörtént, ami történt. Ők évekig terveztek, okoskodtak, mi négy hónap alatt megcsináltuk. Norvég spec nélkül is megvagyunk. És talán bizony silányabb a mi deszkánk? Dehogyis. Jöjjenek csak ide, nézzék meg és pukkadjanak az irígységtől. Nincs az a feladat, nincs

az a nehézség, amivel a mi munkásunk meg ne birkózzék, ha a szovjet hatalom vezeti. Hogy miért? Hát mert most a miénk a műhely, és az igazgató is közülünk való, hogyne látnánk hozzá!

Barátaim, ezért a mi új életünkért hadd mondjak köszönetet Sztálin elvtársnak! Ne higgyétek, hogy ő nem tudja, nem kíséri szemmel, ami itt nálunk történik. Látja ő a mi munkánkat. És ki küldte ezeket az új gyalupadokat? Ő küldte, én tudom. Hát úgy dolgozzunk, hogy szégyent ne valljunk előtte.

És elvtársak, utoljára történt — Mauriny kieresztette a hangját — nehogy még egyszer valaki az új műhelyben a padlóra köpjön! Olyan az, mintha a munkánkra köpne. Én az ilyen rendetlenséget nem tűröm... De nem, erről ma ne beszéljünk. Csak úgy kibuggyant belőlem.. Hát egészségünkre! És a munkánk sikerére, barátaim!

Lelkes taps, a poharakat fenékig ürítették. Kiitta az is, akit Mauriny mérges megróvása illetett.

Vacsora után elszéledt a társaság. Peter Spare is hazament. Holnap vasárnap — nagyot lehet aludni, több napra valót.

Elli nyitott ajtót. Peter meg akarta csókolni, de az asszony kitért előle.

— Vendégünk van, Peter.

— Igen? Ne haragudj, hogy ilyen későn jövök, meleg napom volt, tudod. Nagy kár, hogy te nem lehettél ott.

Elli várandós volt. Még pár hónap és itt a gyerek. Liepiny mama elég barátságosan fogadta a vejét. Kommunista ugyan és egyébként is kicsit különös, de azért alapjában derék ember és tud jó, szíves is lenni. Senki se mondhatja, hogy Ellinek rossz férje van. Meg aztán volt egy kis mellékoka is a Liepiny mama kedvességének, amint hamarosan kiderült még vacsora közben.

Előbb panaszkodott, emlegette a nehéz időket.

— Egyre törjük a fejünket otthon, hogy is legyen hát a gazdasággal? A béresek, a zsellérek földet kaptak, Zakis a sok porontyával hallani se akar napszámosmunkáról. Az öreg Liepniek a múlt héten járt nála, fűt-fát ígért neki, de az csak nevette. Hogy, azt mondja, kereshet olyan bolondot, aki most másnak szolgál... A mi cselédlányunk is még György napján otthagyta a kapufélfát. Hát én egyedül hogy bánjak el a tehenekkel? Apád nagynehezen kerített egy öregembert, az jár az eke után. De fejni sehogy se akar. Mi lesz még eztán? Nem hozhatna a kormány olyan törvényt, hogy a városiak segítsenek a gazdáknak? Nem ingyen kívánjuk, megfizetnénk

érte pénzben, terményben. Liepniek egyik fia már otthagyta az állását és kijött az apjához. Szép állása volt pedig, levelező egy nagy vállalatnál. Most meg szánt, boronál.

— Így van ez rendjén — mondta rá Peter. — Amig Zakis robotolt náluk, a nagygazda fia a városban a körmét piszkálta. Akkor eleget pihent, annyi erőt gyűjtött, hogy most két Zakist is felválthat.

Liepiny mama a fejét rázta.

— Micsoda szántóvető az ilyen! Aki tollforgatáshoz szokott, rosszul bánik az ekével.

— Majd beletanul, ha muszáj. Mindent meg lehet tanulni, csak akarni kell.

— Nem mondom, hogy nem lehet. De ha van más mód is?

Elli is az anyja mellé sorakozott.

— Van még napszámos a világon. Hát azért taníttatja az ember a gyerekét, hogy aztán a legdurvább munkára fogja?

— Igen ám, de most Zakis is taníttatni akarja a gyerekeit — oktatta Peter. — Még több joga van hozzá, mert a két keze munkájával teremti elő a tanítás költségeit. Liepniekről ezt nem mondhatod. Inkább ő is Zakisnak köszöni, hogy a gyerekei felsőbb iskolába járhattak.

Liepiny mama felsóhajtott.

— Miért kell annyit okoskodni. Úgy beszélsz, Peter, mintha mi mind becstelenek volnánk. Dehát mondd, igazán — mit kezdjünk a földdel? Csak nem maradhat megműveletlen?

— Semmiesetre. A földnek teremni kell.

— Kigondoltam valamit, hadd hallom, mit szólsz hozzá — és fürkészőn nézett a vejére. — Igazgató vagy, nagy gyár igazgatója. Száz, meg száz munkásotok van. Hátha ötöt-hatot kirendelnél hozzánk két hétre? Megfizetnénk rendesen a munkájukat, a gyár meg attól nem omolna össze. Elli említette, hogy tatarozás is készül. Azalatt bizonyosan szünetel egyik-másikféle munka. Addig felszánthatnák, bevethetnék a földünket. Mindenki csak jól járna.

— Lehet ezt, Peter? — kérte Elli is. — Észre se vennék a telepen, hogy az a pár ember hiányzik. Mintha szabadságra mennének. Nekik meg csak jó, hogy keresnek.

A két asszony kérve, reménykedve nézett rá. De ő tagadóan rázta a fejét.

— Nem tehetem. Nincs is rá hatalmam. Ha ti valamelyikkel megegyeztek — az a ti dolgotok. De hogy én azt mondjam a mun-

kásaimnak: „Menjetek és műveljétek meg a familiám földjét" — ez képtelenség. Nem tehetem, nem is akarom.

— A családod baja nem érdekel. — Elli hangján érzett a feltoluló könny. Gyakran volt így az utóbbi időben, néha apró-cseprő dolgok miatt is.

— Nyugodj meg, drágám — békítette a férje. — Ha annyira kell, inkább magam veszek ki párnapi szabadságot és megyek segíteni. Többet nem tehetek.

Liepiny mama savanyú képet vágott. Elli sértődötten hallgatott.

3

Feje az előreálló deres kis szakállal derékszögű háromszöget formált. A szakállt nyírott bajusz egészítette ki. Erős, zömök törzse kurta lábakon nyugodott, a lábán bőrcsizma feszült. A szabó sokat bajlódhatott, míg ezt az ormótlan testet valahogy is felruházta. Az otthon szőtt szürke posztóból szabott kurtabunda sehogy se akart viselője alakjához igazodni, a nadrág majd kirepedt a hatalmas ülepen és domború volt, mint a felfújt hólyag.

Hirtelen, hivatlanul és kopogás nélkül, egy telefonbeszélgetés alatt nyomult be az ajtón. Barátságosan biccentett, széles, pirospozsgás arca csupa derű. Behúzta maga mögött az ajtót.

Zsubur kérdő tekintettel egy székre mutatott, de a jövevény tagadóan intett és állva maradt.

„Különös figura. Mit akarhat?"

Zsubur még folytatta a telefonbeszélgetést. A közoktatásügyi népbiztos helyettese volt a drót másik végén. Tanrendről, új tankönyvekről, a felsőiskolai oktatás kérdéseiről volt szó. A tárgyalás elég hosszúra nyúlt. Nem szerette, hogy a látogató olyan sokáig áll ott az ajtóban, de az ismételt kínálásra se ült le. „Milyen tartózkodó, szerény atyafi."

Végre letette a kagylót. Felkelt és az íróasztal elé ment. Az idegen nyilván csak ezt várta. Egyszeriben levetett minden tartózkodást és szerénységet, mint a hal az elnyűtt pikkelyt. Ölelésre tárt karokkal nekirohant és megragadta, mint karvaly a prédát.

— Karl! Kedves öcsém!

Úgyet se vetett Zsubur álmélkodására, jobbról-balról megcsókolta, hogy csak úgy cuppant, két keze közé fogta és forgatta a fejét, alaposan megnézegette, mint a vevő a jószágot.

— Hát ilyen vagy? — mormogta ellágyultan. — Szép, derék szál ember lett belőled! Hány éves is vagy? Keresztfiam lehetnél.

Keményen fogta a két vállát, mintha félne, hogy elszalad előle. Zsubur alig tudott kibontakozni a nagy ölelésből.

— Dehát mit jelent ez? — kérdezte végre. — Kicsoda ön?

— Szép nagyra nőttél. Feleséged van-e? Ha nincs, szerzek én neked olyan gazdalányt, aki melegít, mint a jó kemence. Van olyan a szomszédunkban — csupa tűz meg vér. Az apjának tizenöt tehene van és négy lova. A tanya? Nem is tanya az, gyönyörű kis birtok.

— Nem mondaná meg végre mégis, hogy kicsoda? Én magára nem emlékszem.

— Hát édesanyád sose mesélt a nagytajuti unokatestvérről? Mert az volnék. A „Nagytajuti"! Csak össze ne cserélj valahogy a kistajutiakkal. Mert olyanok is vannak. A tengerparton. Az halásznépség. Mi „halétek"-nek csúfoljuk őket. Egyikük tavaly, Mártonnapján fúlt a tengerbe.

Zsubur, mihelyt nagynehezen leválasztotta magáról a heves rokont, íróasztala mögé vonult, nehogy még egyszer ráakaszkodjon.

— Üljön le, kérem, és kezdjük tán az elején.

A Nagytajuti ravaszul hunyorogva, egész súlyával a székre ereszkedett. Kalapját az asztalra helyezte és elővette disznóbőr dohányzacskóját.

— Hát hogy élsz, kedves öcsém, hogy megy a sorod? Mindig csak itt a városban?

Zsubur türtőztette magát

— Nem hajlandó mégis megmondani, hogy kicsoda? Hogy hívják?

— Az egész partvidék, Linbázseig, Nagytajutinak hív, a majoromról, az írások szerint pedig Jerum volnék, Siman Jerum. Anyám édestestvére volt anyai nagyapádnak. Igy hát édesanyád meg én első unokatestvérek voltunk. Apád más vidéken született, az ő rokonságát nem ismerem. Sokáig nem is tudtam, hogy ilyen közeli rokonom él Rigában, de egyik unokahúgom beszélte nemrég. O Rigában tanul, ügyvédnek készül és ismer téged. No akkor megtanácskoztuk a dolgot a feleségemmel és elhatároztuk, hogy feljövök Rigába, meglátogatlak. Hallottuk, hogy kommunista lettél, jóba vagy a hatalmasokkal. Hát, gondoltuk, azért csak van szíve a rokonsághoz. Az úristen is úgy rendelte, hogy a rokonok segítsék egymást!

Zsubur emlékezetében visszaszállt a gyerekkorába. Amit az édesanyja mesélt annakidején a vidzemei rokonokról, az „édes" unokatestvéréről — nemigen dobogtatta meg a szívét. Egyszer, nehéz napokban, mikor az öreg Zsubur már harmadik hónapja munka nélkül tengődött, rászánta magát a hosszú szánútra és a módos rokonokhoz fordult kölcsön krumpliért. Adott is a Nagytajuti, de előbb egy hétig fát hordatott vele az erdőről, aztán félig rohadt krumplit töltött a zsákba és még adósságlevelet is aláíratott vele „csak a rend kedvéért, nehogy a tartozás feledésbe merüljön". Az adósságot félév múlva pénzben kifizette az apja és holtig megőrizte a kiváltott adósságlevelet.

Végignézte a bőszavú öreget.

— Mi a kívánsága? — kérdezte hidegen. — Engem vár a munka. Térjünk a dologra.

Siman Jerum — a Nagytajuti — eleresztette a füle mellett a barátságtalan szót.

— Sok a dolgod? Hát persze. A nagy ember mindig tele van dologgal, fejebúbja se látszik ki a munkából.

— Nem vagyok nagy ember, csak egyszerű munkás és egyetemi hallgató. Dolgozom és tanulok.

— Hát nem vagy kommunista?

— Az vagyok.

— Ez a fontos. — Nagy, ormótlan testével közelebb hajolt, nyugtalan szemét rászegezte és szemérmetlenül kérdezte: — Földed, gazdaságod nincs, ugye?

— Hogy lenne.

— Tudom, hogy nincs. Hát csak nem akarod leélni az életedet egy talpalatnyi föld, tulajdon házikó nélkül? Akinek csak hivatala van, az még nem ember. Emlékszel, hogy volt Ulmanis alatt? Minden miniszternek, igazgatónak volt egy kis birtoka, majorja, malma, nyaralója. Anélkül nem az igazi. Gyengén áll az a lábán, akinek nincs földje. Jöhetnek ilyen idők, amolyan idők, csak a föld nem vész el. Magadra is gondolj, kedves öcsém. Én hozzásegítlek, hogy gond nélkül élhess. Csak akarnod kell. Negyven hektárom van Nagytajuton. Tizet elvettek a múlt őszön, az állam kisajátította, de még nem adták oda senkinek. Mért ne igényelnéd te, magadnak?

Zsubur nevetett.

— Aztán mit kezdjek vele?

— Várj csak, várj! A te nevedre írnák, de együttmaradna a többivel. Akkor senki más oda be nem tolakszik. Ha aztán megházasodol, a feleséged gazdálkodhatik rajta. Szerzünk mi neked asszonyt, mondom, gazdalányt, aki ért hozzá. Szép gömbölyűt, lágyhúsút, olyat, mint az érett szilva. Mi is nyugodtabbak lennénk, ha tudjuk, hogy rokoni kézben van a föld. No, mit szólsz hozzá?

Hallatlan szemtelenség — gondolta magában Zsubur. De csak annyit mondott:

— Ha nyugtalanítja az a gazdátlan földdarab, írhatok a községi végrehajtóbizottságnak, hogy osszák ki valamelyik földnélkülinek mennél hamarább.

Jerum arcát elöntötte a vér.

— Megőrültél? Nem egykönnyen sikerült a múlt őszön megnyergelni a jegyzőt, hogy temesse el az aktát. Sok jó vajamba meg sonkámba került. Goromba tréfa ez, öcsém. Ha neked nem kell, hát maradjon minden úgy, ahogy van. Majd csak megúszom valahogy. De gondold meg! Te jóbarátságban vagy a nagyfejűekkel. Szólj egy szót az érdekemben. Tegyenek meg tanácselnöknek. Ulmanis alatt négy évig dolgoztam a közigazgatáson. Van tapasztalatom, gyakorlatom. Nem lehet egy gerendára építeni az egész tetőt.

— A nagygazdák már eleget ültek a hatalomban, most a kicsik mutassák meg, mit tudnak.

— Nem szégyen ám a rokont segíteni — makacskodott Jerum. — Szomszédaim egyre azt duruzsolják a fülembe: Ilyen rokonsága van és nem tud magának egy helyet kaparintani a községnél. Kiröhögnek. Ha én ott elnök lehetnék, szépen, simán menne minden. Valakinek szót kell emelni a régi gazdák érdekében is. Segíts egy kicsit, gondoskodj rólam, kedves öcsém.

De most aztán elég volt. Az öreg kulák leplezetlen cinizmusa végre kihozta a sodrából.

— Idehallgasson — mondta nyomatékkal. — Mióta a szüleim meghaltak, én nem ismerek rokont. Csak becsületes és becstelen embereket ismerek. Maga az utóbbiak közül való.

Erre aztán felfortyant az öreg Jerum.

— Ki mer nekem ilyet mondani?

— Én, az ördögbe is. Menjen innen. Fogja a kalapját és takarodjék.

— Elment a jódolgod? Mért támadsz így rám? Mit vétettem neked?

— A népnek vétett. A maga fajtája köp a népre. Erről van szó. Rajta leszek, hogy annak a tíz hektárnak még ezen a tavaszon gazdája akadjon. No, mire vár még? Menjen!

— Nézd csak, hogy megnőtt a szarva... Az ember rokoni szeretettel jön hozzá, ő meg, mint az állat...

Morogva, szuszogva ment ki. Zsubur meg hátradőlt a székén és megtörölte a homlokát. Mennyi gazember mászkál ezen a szép világon. A kedves rokon!

Most megszólalt a telefon. Zsubur felvette a kagylót.

— Hallom. Itt Zsubur.

— Mért olyan haragosan? — Mara hangja volt és Zsubur rosszkedve elpárolgott, mint a kámfor. — Munka közben ért valami boszszúság?

— Eltaláltad. El se tudod képzelni, hogy miféle népség fordul meg itt nálam néha.

— Akkor talán rosszkor hívlak. Meg akartam kérdezni, hogy nem jönnél-e fel hozzám ma este, ha csak rövid időre is. Az orvos egy kis pihenőt rendelt. Így pár napig itthon lebzselek. Kicsit túlfeszítettem a húrt, úgy látszik. De hiszen tudod, a decennáriumra készülünk.

— Mért nem telefonáltál előbb? Persze, hogy feljövök. Még ma este. Sajnos, tíz előtt nem szabadulok.

— Jöjj, amikor tudsz. Akár tízkor. Tudom én, mennyi a munkád. Viszontlátásra.

4

Mara édesanyja eresztette be.

— Tessék, tessék! — fogadta barátságosan. — Már régen várják. — Hetvenedik évét taposta, de fürgén mozgott és a hajában még csak itt-ott mutatkozott ezüst szál.

Zsubur levetette a kabátját és aggódva kérdezte:

— Mara hogy van? Talán nem is jó, ha zavarom.

Az öregasszony kedvesen, mosolygósan nézett rá.

— Nincs nagy baj. Ma már nem is fáj a feje. Holnap meg már dolgozni akar. De próbálja rábeszélni, hogy pihenjen még hétfőig.

Az egyszerű élet tapasztalataiban megélesedett szeme nyilván régen meglátta azt is, ami van, azt is, ami lehet. Zsubur megérezte és elfogódott.

— Majd igyekszem — felelte készségesen. — Igazán ráfér egy kis pihenés. Agyondolgozza magát az idén.

Halkan lépett be a kis hálószobába és szó nélkül megszorította Mara meleg, nedves kezét. Lázas pirosság ömlött el kifejező, szép arcán, de a szeme nevetett.

— Nehezen jutnak eszedbe a barátaid — korholta Zsubur.

— Nem fújhatok mindjárt riadót, mert egy kicsit felszökik a lázam.

— Az orvos jár hozzád, rendesen?

— Ma itt volt. Nem komoly dolog, azt mondja. De sokat fáj a fejem és eléggé gyötör. Porokat kell szedni és feküdni. Meg is fáztam, alighanem hétfőn éjjel, a színházból jövet. Nekem nem sok kell. De mi újság nálad? Mikor vizsgázol?

— Egy hét múlva kezdem.

— És akkor kezdődik a második tanfolyam?

— Persze. Sajnos, egyelőre még a régi professzorok bölcseségével tömnek nagyrészt, az ő „nyugati" bölcseségükkel. De azért kezd gyökeret verni a szovjet gazdaságtan. Remélem, a tanév végére már gazdagabb lesz a tudományunk.

— És jövő télen is tanulsz? Dolgozol is, tanulsz is?

— Még a rákövetkező évben is. Csak akkor végzek.

— Honnan veszitek ezt az őrült munkabírást, hogy győzitek?

— Hja, mi mostohagyerekek voltunk, Mara. Az élet nem kényeztetett. Megedződtünk.

A telefon berregett. Zsubur megelőzte a beteget, ő kapta fel a kagylót.

— Itt Mara Pavulan lakása. Kalej elvtárs? Az orvos beszél. Nem, azt nem mondhatnám, nincs rosszabbul. Inkább talán valamivel jobban. Mindenesetre a javulás útján van, határozottan. Éppen most mértük — 38,2. — Hétfőig még okvetlenül maradjon itthon... Tessék? Értem... Persze. A bemutatón már bátran felléphet... Természetesen, mindent megteszek, amit csak lehet... Üdvözlöm, Kalej elvtárs.

Visszatette a kagylót. Mara rémülten nézett rá.

— Megőrültél? Mért mondtad neki, hogy hétfőig még feküdnöm kell?

— Nincs semmi tragédia. Kalej nyugodtan tudomásul vette. Hétfőig nincs is különösebb programm.

— És a decennáriumi darab? Arról nem maradhatok el. Nem engedem, hogy nélkülem játsszák. Moszkvába megyünk, a művészet fővárosába! Ilyen alkalom csak egyszer nyílik az ember életében. Dehogy adom át a szerepet. Senkinek a világon.

— Persze, hogy nem adod át! Nyugodj meg, Mara. A bemutatót jövő csütörtökre tűzték ki. Főpróba hétfőn, kedden. Nincs mért sietni. Nem tudod a szerepedet? Eleget dolgoztál rajta, fogadok.

Mara még mindig haragosan nézett, de aztán elnevette magát.

— A szöveget tudom, a szerep kész, igaz. De mért kellett Kalejt becsapni? Remek ember. Sose volt jobb igazgatóm.

— Majd meggyónom neki. Nyúzza le a bőrömet, ha akarja, de csak ha már Moszkvából visszajöttetek. Hogy ott sikeretek lesz, az iránt semmi kétségem. Szédülsz, ha Moszkvára gondolsz, ugye? Eláll a szívecskéd.

— Moszkva! — suttogta Mara. Mi minden volt ebben a suttogásban. Öröm, büszkeség, vágyakozás ...

— Talán Sztálin elvtárs is megnéz bennünket.

— Könnyen meglehet.

— Néha el se tudom hinni, hogy igazán moszkvai színpadon fogok játszani. Annak a közönségnek, amely Jermolovot és Scsukint, Kacsálovot és Moszkvint, Hmeljevet és Tarászovot látta. Ott, ahol ma is Tolsztoj, Gorkij, Csajkovszkij és Glinka hangja szól és annyi mai nagy szovjet mester hangja is... Mennyi kincset adott a világnak az orosz géniusz! Néha félek, Karl. Szörnyen félek, hogy kicsik, vidékiek leszünk ott.

— Ha teljes meggyőződéssel játsztok, senki se fog vidékinek nézni. Moszkva ért és méltat minden igaz művészetet.

— Valósággal lázasak vagyunk mind. Nem is láttam még ilyen lelkes munkát. Aki eleinte kétségeskedett, nevetgélt, bukást emlegetett, az is beletüzesedett lassankint. Bukult, a gonoszok gonosza, egészen kicserélődött, mióta a decennáriumi darabot rábízták. Őszinte-e, nem-e — mit tudhatja az ember. Tény az, hogy mindenki igyekszik beleadni az erejét, megmutatni, mi telik tőle. Ilyen műgonddal, elmélyedéssel még nem dolgoztak a rigai színházban. Úgyszólván újra tanuljuk a mesterségünket. Egész bizonyos, hogy a decennárium után se dolgozhatunk már soha többet a régi sablon szerint. És látom, hogy nemcsak a színház, a művészet minden ága átéli az újat, a rendkívülit. Olyan ez, mint a tavaszi árvíz, sodor, magával ragadja a közömbösöket, félénkeket is. De nem is maradhat

ma közömbös, aki az igazi, a gyökeres művészetet keresi. Mondhat bárki, amit akar, remek fickók vagytok ti, bolsevikok!

— Miért „ti"? Hát te nem tartozol közénk?

— Nem tudom, van-e jogom hozzátok számítani magamat.

— Mi már régen magunk közé számítunk. Nem is kértük a beleegyezésedet. Tartozhatsz máshová? Lehetetlen.

— Kalej is ezt mondta a minap. Pontosan így. Ő most lett tagjelölt. Mesélték, milyen izgatott volt a gyűlésen. Könnybe lábadt a szeme.

— Kalej derék kommunista lesz. Sose fogja megbánni, hogy belépett a pártba és a pártnak se lesz oka megbánni. Látod, Mara, a legderekabbak, a tehetségesek, becsületesek, egyre jönnek, velünk tartanak. És ha az olyan halacskák, mint becses kolleginád, a Ziftiny, zavarni próbálja a vizet — igazán nem izgat. A halacska felkavarhatja az iszapot, a tenger attól még nem lesz zavaros.

— Igazad van, Karl. Különben a mi halacskánk nagyon megcsöndesedett mostanában. Vagy talán csak taktikázik? Nem tudom.

Az édesanyja most behozott két csésze teát, süteményt, málnabefőttet.

— Nehogy kiszáradjon a torkuk a nagy beszélgetésben.

— Hát én mivel érdemeltem meg a befőttet? Nekem nincs lázam — tréfálkozott Zsubur.

— Nem árt az egészségesnek se — nyugtatta meg Pavulan mama és mindjárt megint magukra hagyta őket. A konyhán forgolódott és zörgette az edényt, tologatta a székeket, nyitotta, csukta a kamra ajtaját. Hadd beszélgessenek zavartalanul, ne higyjék, hogy kíváncsiskodik.

Mara észrevette a furfangot és elmosolyodott. Milyen ravasz — gondolta. — Egyszer-kétszer látta csak Zsuburt és máris mindenfélét képzel.

És mi volt köztük igazán? Barátság, vagy több annál? Még maguk se döntötték el. Nem is igen volt idejük tűnődni rajta. Ritkán találkoztak, de az együttlét mindig jólesett. A dolgok haladtak a maguk útján, szándék, elhatározás nélkül. Mara szíve gyorsabban vert, ha Zsuburt meglátta, ha csak a nevét hallotta. Szeme meglágyult, az érzés hulláma végigfutott rajta. Észrevette-e a másik? Talán. Voltak percek, mikor őt is hirtelen izgalom fogta el, maga se tudta, miért. Szabadon, közvetlenül beszélgettek mindenről a világ-

gön. A munkájuk, a művészet, az ismerősök — minden szóba került. Csak éppen a kettejük dolgát nem érintették, még csak nem is céloztak rá. Nem akarták, nem tudták érinteni. Nyilván nem érkezett még el az ideje.

Az éjfélt is elütötte, mikor Zsubur elbúcsúzott. Az volt az érzése, hogy valamit elfelejtett megmondani vagy kérdezni. Útközben, hazafelé és még éjjel is egyre törte a fejét, hogy mit is felejtett el? Sehogy se jutott az eszébe.

5

Tél végétől kezdve Olga Pramniek nem járt többet emberek közé. Meg volt az oka rá. Nem holmi divatszeszélyből viselt szabadon lebegő ruhát és bő kabátot. Július végére várta a gyerekét. A festő most csak legbizalmasabb barátait fogadta otthon. Néhanapján eljött Mara, Edit is felnézett olykor pár percre. Annál gyakoribb vendég volt Sausum. A szerkesztő meg a festő mind nagyobb egyetértésben szemlélték az eseményeket és ítélték meg a felmerülő kérdéseket. A szerkesztőség nem volt alkalmas hely nyílt eszmecserére, a kávéház se az igazi. Így hát megint Pramniek műterme lett a kis kaszinó, ahol a bejáratosak jó erős kávét kaptak, kedvükre fújhatták a füstöt és szabadon diskurálhattak.

Mit akartak ezek az emberek — művészek, írók, újságírók és más értelmiségiek, Pramniek baráti köre? Egyetlen szó kifejezi közös jellemvonásukat: várakoztak. Félreálltak, a partról nézték az áradatot. Nem próbálták megállítani. Nem voltak ellenségei a szovjet hatalomnak, de vele se tartottak. A polgár beszélt belőlük. Ha „eszmének" lehet nevezni a főgondolatot, amely nézeteiket összefogta, hát Sausum volt az „aranyszájú", az „eszme" szószólója.

— Pillanatnyilag a legfőbb szempont — nem kompromittálni magunkat. Ne fejtsünk ki politikai tevékenységet, ne másszunk bele semmibe. Ne vállaljunk felelősséget azért, ami történik. Ahogy a múltban biztosítottuk, hogy teljesjogú polgárokként álljunk a mai hatalom előtt, biztosítani kell magunkat az újabb fordulat esetére is. Nem szolgáltuk ki a tegnapi urakat, ma se vagyunk részesei a hatalomnak. A politikai szenvedély tombolhat körülöttünk, de bennünket ne sodorjon el. Mi maradunk a helyünkön.

A szovjet hatalom nem bántott, remélhetőleg ezután se fog bántani. Kitartunk a becsületes semlegesség mellett. Nem kiáltjuk, hogy „Éljen!", de azt se, hogy „Vesszen!" Megróhatnak ezért? Azt mondjátok: nehéz ma úgy dolgozni, hogy az ember politikailag színt ne valljon, hiszen mindenkitől fokozott tevékenységet kívánnak. De nézzetek meg engem és kövessétek példámat, ha tetszik. Kinek nehezebb ma a politikától tartózkodni, mint a szerkesztőnek? Az én rovatom a közoktatás, a szellemi élet, a kultúra általában. No és mivel tömöm meg a hasábokat? Íratok az iskolák helyreállításáról, a pedagógia régi mestereiről, kis esszéket hozok, sorra kerítem a világirodalom nagyjait. Költőink dicsőítik a napot, a virágokat, és a szerelmet. Muzsikusaink a polifonia és a kontrapunkt kérdéseit fejtegetik. A tudósításokból kihúzok minden mai célzatú állásfoglalást és arra szorítkozom, hogy Blauman, Brigader és Alunán darabjairól írassak. Ó, ezek a Blaumanok, Brigaderek, Porukok, Kaudzit-testvérek! Felbecsülhetetlenek!

Ilyen mentőövvel nem merülhet el az ember. Időtlen-időkig a víz színén marad. Nézzétek, milyen remekül csinálja például Artur Berziny. Minden héten kapok tőle egy kis cikket piebalgei klasszikusainkról. Ki mondhatja, hogy nem dolgozik, hogy duzzogva félrevonul? Ugyanígy tesz a többi is, akiben az önfenntartás ösztöne és a józan ész működik. Nem írnak Majakovszkij, Solohov, Osztrovszkij munkáiról, sem az új szovjet darabokról. Még Belinszkijt, Gorkijt, Upitot is kerülik lehetőleg. Nagyon okosan. Mért kössék le magukat? Ha változás lesz, nem találnak a mostani írásaikban egyetlen kompromittáló szót. És mit vethetnek a szemükre a kommunisták? Elvégre, az írónak, a művésznek, esztétikusnak távlat kell. Közelről nem tekintheti át a kort, amelyet ábrázol. Adjatok időt neki, várjátok meg, míg meghonosodik az új életkörnyezetben. Adjatok legalább pár évet. Előbb lehetetlen elemezni azt, ami körülötte folyik. Csak a hozzánemértő hamarkodja el a dolgát.

Edgar Pramniek legújabb művein határozottan meglátszott a szerkesztő hatása. Megfestette egy híres színész portréját, ifjúsági könyveket illusztrált, tájképet és csendéletet állított ki. Többet produkált rövid pár hónap alatt, mint akármelyik művésztársa. Nyilatkozataiban viszont tartózkodó lett és sose emlegette Sileniekkel való rokonságát. Ha Mara szóba hozta a szocialista realizmust, magába merült és helyeslően bólogatott, de nem szólt. Melnudris epés kiszólásai a fiatal szovjet költőkről elnéző mosolyt csaltak az ajkára. Nem vitatkozott. Nem állított és nem cáfolt. Így elérte, hogy általában a

haladó értelmiséghez számították és mégse kompromittálta magát. Ugyanígy cselekedett bizalmas ismerőseinek jórésze. Annál biztosabban hitte, hogy ez az egyedüli helyes magatartás.

Valahányszor Edit eljött Olgához, érdekes híreket hozott. Titokzatos történések szele hatolt innen is, onnan is a festő otthonába. Németország és az ellenforradalom sötét odúi árasztották a híreket, hol suttogó propaganda, hol a postaszekrénybe dobott névtelen levelek útján és formálták a hangulatot a művész otthonában. A titokzatos hírek elhomályosították a májusi napfényt és az utcák gyér növényzetén fakadó tavaszi zöldet. Súlyos események árnyéka ereszkedett a városra. Pramniekék óvatosak voltak. Meg akartak maradni. Nem a teljes, bővérű élet ösztöne dolgozott bennük, csak a puszta fennmaradásé. Élni, csak élni, ahogy eddig éltek, ők és a hozzájuk hasonlók, az ijedősek, magukat féltők, a félreállók. Azt hitték, hogy ők a föld sója, holott apró gyíkok voltak csak, hosszú, hegyes nyelvüket nyújtogatva, elégedetten sütkéreztek a napon. Hogy merészkedtek volna az igazi életért vívott harcba? Szegény, félénk kis gyíkok...

6

A kemény tél hosszú hónapokra megakasztotta a hajóforgalmat és Indulis Atauga, a rigai vámhivatal utasosztályának tisztviselője, mindeddig nem valósíthatta meg nagy terveit. Fontos személyiségeket kellett volna észrevétlenül külföldre juttatni, de még mindig csak a rigai titkos szállásukon rejtőztek. Május végén aztán befutott egy német hajó és annak kapitányával Indulis minden megbeszélt.

Három tiszteletreméltó úriembert, akiket a szovjet hatóság már régen körözött, hatalmas ládába bújtattak és mint egy repatriált német hazafi lemaradt poggyászát, a kikötőbe szállították. Ott azonban váratlan bonyodalom támadt. Egyik rakodómunkás elfojtott tüszszentést hallott a ládából és ezt jelentette a parti hatóságnak. Az őrparancsnok értesítette az állambiztonsági hatóságot, a gyanús ládát kinyitották és három utasát felszólították, hogy szálljanak ki és mondják el részletesen, milyen szándékkal raktak ott fészket.

Mihelyt Indulis Atauga ezt megtudta, habozás nélkül cselekedett. A vámhivatalban ezekután nem volt mit keresnie. Összeszedte a papírjait és szolgálati ügyben a városba sietett. Otthon félóra alatt megtömte hátizsákját a legszükségesebb holmival, berakott két váltás fehérneműt, pénzt és okmányokat, térdnadrágba, csizmába, gumi-

köpenybe bújt és másnap már mint Indrik Lodzin autószerelő dolgozott egy vidzemei gépállomáson.

Elutazása előtt pár percre még betért a szüleihez. Anyja Fanijánál volt éppen — jobb is így, legalább zavartalanabbul beszélhet az apjával. Az öreg Ataugát ebédutáni szendergéséből riasztotta fel a csengetés. Haragudott is, aminthogy általában ingerlékeny és epés volt egy idő óta. Nem tudott mit kezdeni a benne felgyűlt tetterővel. Az ígért miniszteri tárca még mindig a messzeségben lebegett.

Nem volt rossz élete egyébként. Rózsás arcbőre mutatta, hogy jól táplálkozik és jól emészt. Ruhája mindig kifogástalan volt, fáradoznia se nagyon kellett. De ha a házban friss pletyka keringett a szovjet hatalomról, többnyire az egykori háztulajdonos volt a hírforrás. Nála mindig akadt raktáron egy-két új hír, érdekesség. Csak úgy nyüzsögtek, mint kuvasz szőrében a bolha. És olyan hitelesen tudta előadni a sok koholmányt, mint valami szem- és fültanú. Nem volt elég körültekintő e tekintetben. Ez gyakran nyugtalanította Indulist.

— Óvatosabban, apám! — intette nem egyszer. De az elhárította a figyelmeztetést.

— Csakúgy forr bennem a lélek — mondta ingerülten. — Hát még a jóismerősök között se könnyíthessek magamon? Megfullad az ember, a guta kerülgeti.

— Kerülget egyéb is, csak vigyázz.

— Hát meddig tart még? Mikor virrad már végre!

— Napokról van szó. De ha nem játszod végig a szerepedet, napokon belül is lebukhatsz. Akkor pedig várhatod a bársonyszéket!

Az öreg Atauga felkászolódott és zsörtölődve ment ajtót nyitni. Mikor a fiát meglátta, jobb kedvre derült.

— No, mi újság? — érdeklődött.

Indulis csak akkor felelt, amikor már a dolgozószobába értek.

— Lebuktunk, papa. A három emberünket, akiket külföldre akartunk juttatni, ma elfogták a kikötőben. Most vallatják őket. Nekem el kell tűnnöm Rigából. Mamának mondd, hogy sürgős ügyben Liepajába utaztam, te pedig azonnal értesítsd a parancsnokságunkat, hogy a fegyvereket haladéktalanul vigyék el, osszák szét, helyezzék el valahol másutt, mert a mi házunk már nem bátorságos hely. De mentül előbb, mert addig neked se lehet nyugtod.

— És hova mész, Indulis?

— Észak-Vidzemébe. Körülbelül tíz nap múlva kaphatsz hírt. Ha a vámhivatalból keresnek, mondd nyugodtan, hogy semmit se tudsz, egy hete nem is láttál. Ne beszélj, ne magyarázkodj, úgy hamarabb békén hagynak. Viszontlátásra, apám.

— Isten óvjon, fiam.

Az öreg törölgette a szemét, bár nem könnyezett. Az ajtóig kísérte és megcsókolta a fiát. Mikor egyedül maradt, fontolóra vette a helyzetet. Fönn a padláson mindenféle lim-lom között... Hm... Nem mondhatni, hogy a legalkalmasabb hely. De onnan gyönyörűen át lehet tekinteni az egész utcát. Indulis mondta, hogy egy jó géppuskás ilyen állásból egész zászlóaljjal elbánik. Majd ha üt az óra, lövöldözés is lesz, múlhatatlanul... Hogy őrültség?... Hja... ingyen nem adják a miniszterséget. Könnyű lenne úgy...

De most cselekedni kell, mégpedig gyorsan. Megbeszélte a házmesterrel, hogy még az éjjel, mikor a lakók már alusznak, rendet csinálnak a házban. A tűzoltóparancsnokság már rég követeli, hogy távolítsanak el a padlásról mindennemű tűzveszélyes holmit. Ma is itt jártak és követelték a rendcsinálást, még fenyegetőztek is. Nem szabad megvárni, míg jegyzőkönyvet vesznek fel.

Aztán maga ment munkásokat és teherautót keríteni. Jóval kapuzárás után, éjféltájban eresztették be az udvarba a kocsit. A vezető és a munkások a házfelügyelőnél várták, míg végkép elcsöndesedik a ház. Fiatal, ügyes, katonás tartású legények voltak a munkások. Hogy a várakozás idejét megrövidítsék, egy-két flaskó jóféle pálinkát is hoztak magukkal, azt iszogatták. Végre három óra tájban felmentek a padlásra. Atauga egy zseblámpással kalauzolta őket.

— Fogják meg ketten azt a ládát, egy nem bírja. Azt a holmit pedig szét kell szedni alkatrészeire.

Két ládában jól elcsomagolt lőfegyverek voltak, a szétszednivaló szerkezet pedig vadonatúj géppuskának bizonyult. Aztán volt még pár láda töltény és kézigránát. Csakugyan meglehetősen tűzveszélyes holmi, nem padlásra való. Atauga bölcs előrelátással gondoskodni akart biztonságosabb elhelyezésükről.

Zajtalanul hordták le egyik ládát a másik után. Látszat kedvéért lecepeltek az udvarra pár ócska matrácot meg egy rozoga, szúrágta pohárszekrényt is. Dehát ez legföljebb egy-egy esetleg kíváncsiskodó lakót tévesztethetett meg, de nem a gyakorlott szemű nyomozókat, akik egy udvari szoba ablakából figyelték az egész műveletet. Mikor aztán

a ládák nagyrésze már a teherautón volt, a nyomozók elhagyták őrhelyüket, köszöntötték az éjjeli dolgozókat és érdeklődtek:

— Miben buzgólkodnak? Rendbehozzák a padlást? Nagyon helyes. Szabad megnézni ezt a limlomot? Hátha akad közte, aminek hasznát vehetjük.

Egyesek próbáltak meglépni, de rájuk parancsoltak, hogy maradjanak, ahol vannak, mégpedig csendben. Nagyobb nyomaték okáért a revolverüket is elővették, mire csakugyan csend és rend lett az udvaron. Az öreg Atauga csak ingatta a fejét és sóhajtozott. Nesze neked miniszteri tárca...

— Vén madárijesztő — súgta oda neki dühösen a soffőr. — Miattad kerültünk csávába.

Egy „munkás"-nak sikerült elosonni az udvarról, de a kapuban útját állta két fegyveres. A házat körülvették — egy egér se futhatott el észrevétlenül.

Ataugát száműzetésre ítélték, a soffőr és a „munkás"-ok is megkapták, ami járt nekik, amiért a szovjet hatalom fegyveres megdöntésére szervezkedő ellenforradalmat szolgálták. Persze, kiderült, hogy Indulis Ataugának fontos része van a dologban, de őt nem tudták kézre keríteni.

Madame Atauga sok-sok könnyet ontott. „Az én ártatlan öregem a törvénytisztelő polgár példaképe! És majdnem kommunista!" — panaszkodott mindenkinek. A szomszéd polgárnők és jámbor lelkek pedig kontráztak neki. Honnan is sejtették volna, hogy mi történt igazán? Voltak persze beavatott és jólértesült együttérzők is, de azok mélységesen hallgattak a volt háztulajdonos padlásán talált fegyverraktárról és az összeesküvők terveiről. Tudni se akartak semmiről. Kiragadtak a körükből egy derék, becsületes polgárt, a gyűlöletnek és irigységnek újabb áldozata van. Sokáig beszéltek még róla és a mártírság fénykörével övezték.

Jack Bunte helyzetére is kedvezőtlenül hatott a fordulat. Atauga száműzetése után anyósa hozzájuk költözött és így eggyel megszaporodott az eltartandók száma. De ez még csak a baj kisebbik fele volt. Mióta az anyóst a házgondnokság alól felmentették, nem tudta mire fordítani az idejét és reggeltől estig a vejét szapulta, marcangolta.

— Mit ér az ilyen vő? Proletár és még a felesége édesapját se tudja kiszabadítani! Rongy ember vagy, nem férj.

Jack nem szólt, némán nyelte a sértéseket.

KILENCEDIK FEJEZET

1

A két gyerek látta meg legelőbb. A teheneket legeltették a cserjés mellett, a nyolcéves Jancis meg húgocskája. A katonaruhás deli legény még jó messze volt, de a kisfiú mindjárt észrevette. Nagyon ismerősnek tűnt.

Körültekingetve, nyugodt, biztos lépéssel jött lefelé a domboldalon. Ő még nem látta a gyerekeket. Mikor Jancis már biztosan tudta, hogy a testvérbátyjuk az, húgára hagyta a jószágot és hanyatthomlok szaladt haza jelenteni a nagy újságot. Persze, most is úgy volt, mint mindig, ha az embernek minden perc drága; hol kőbe botlasz, hol avarcsomóba akad a lábad, vagy az agyagon csúszol meg, de azért ugrálva, bukdácsolva, dobogó szívvel rohant és mihelyt meglátta a pajtánál dolgozó apját, már messziről odakiáltott:

— Gusti hazajött! Mindjárt itt lesz!

Zakis letette a fejszét és a hang felé fordult.

— Mi a baj, Jancis? Kergetnek?

— Dehogy kergetnek, apácskám. Azért rohantam haza, hogy ti is tudjátok: Gusti megjött! Itt van már a domb tövében.

— Hallod, anyjuk? Gyurj tésztát, süss lepényt. Eggyel többen leszünk az asztalnál.

Az asszony kijött a konyhából, kezét a kötényébe törölte. A legkisebbik utána szaladt, a szoknyájába fogózott és gagyogott valamit.

— Mit süssek? Mért süssek?

— Azt mondja a gyerek, hogy hazajött a fiúnk.

— Én láttam ám meg! — dicsekedett a Jancis. — Ott jön, ni. Csak előreszaladtam... Mirdza? — Nagyot nézett, mikor a húgocskáját meglátta. — Hát te mért hagytad ott a teheneket?

A kislány visszakiabált:

— Te mért ugrottál meg?

Most az anyjuk is megijedt.

— Uristen! Összetapossák a vetést! Nézze meg az ember. Két pásztorunk van, oszt egyik se törődik a jószággal.

— Én magam őrizzem, anyácskám? Jancis mért hagyott ott?

Két perc múlva August Zakis már az övéi között állt és en-

gedte, hogy minden oldalról megbámulják katonaiskolás egyenruháját. Jól megtermett, szikár legény volt, olyanféle, mint az apja, de nagy, szürke szeme, pillantása az édesanyjára emlékeztetett. Büszkén hordta a fejét és többnek látszott a tizenkilenc événél. Mirdza a kezébe kapaszkodott és akkor se akarta elereszteni, mikor August már a többieket üdvözölte volna. Olyan sürgés-forgás, lárma kerekedett Zakiséknál, hogy még a szomszéd udvarban is ugattak a kutyák.

— Mennyi szabadságot kaptál, fiam? — érdeklődött az anyja.

— Három napot, anyám.

— Akkor legalább Austrával együtt mehettek be Rigába. Tizenötödikén áll munkába. Most nincs idehaza. A boltba ment papirosért, írószerért.

— Jancis! — a családfő szigorúan nézett a gyerekre. — Te szófogadó fiú vagy, eriggy és nézz a jószág után. Nemsokára be is lehet hajtani.

— Mirdza is jöjjön!

— Nagyfiú vagy már, magad is elbánsz velük.

— Hát jó, ha nem jön, nem jön. Nélküle is megleszek. — És morcosan elindult a legelő felé. Mirdza ránézett és szívecskéje megmozdult. Eleresztette Gusti kezét és utánaszaladt. Mikor félóra múlva beterelték a két tehenet meg a bocit, anyjuk egy szóval se dorgálta őket.

August bejárta az udvart, megcsodálta az új kutat meg az építéshez behordott fát. Sok minden más lett, mióta elment hazulról. Az ablak alatt virágágy, a veteményesben hagyma, cékla, répa zöldel. A krumplit már feltöltötték egyszer, de a szára már megint kilátszik a nedves földből.

Zakis büszkén mutatott az új szántóra.

— Meglátod milyen termésünk lesz! Nekünk is elég, az államnak is jut. Csak a széna körül van baj, amíg a réten, a pataknál rendet nem csinálunk. Hiába el kell majd menni kaszálni, részért. Az öreg Liepiny úgyis a nyakamra jár.

— Liepinynek kaszálhatsz, de Liepniekhez a világért se menj. Segítsen neki a fia. Kóstolja meg az is, mi a mezei munka. Tudja meg, mi volt a cseléd élete. Hadd törje a derekát, eleget görbedt már a bankban.

— A dereka még csak hagyján, az a baj, hogy a lelkük is görbe. Nem tudom, mitől olyan szájasak megint, de egy idő óta igen szemtelenek. Belekötnek az emberbe, ahol csak tehetik.

— Tán csak nem?

— De bizony. Az öreg Liepnieket a fia uszítja. Úgy meregetik rám a szemüket, mintha fel akarnának falni. Én csak „a vörös" vagyok nekik, meg „elvtárs úr". És ha más nem hallja, hát fenyegetőznek, hogy így meg úgy, hiába örülök a termésnek, nem én fogok itt aratni. Vagy ha igen, akkor se magamnak. „Verj cigánysátort a purdéidnak, hogy legyen majd hová bújnotok."

— És te csak hallgatod, nem szólsz rá semmit?

— Nem maradok adósuk, ne félj. Tudod, milyen nyelvem van. De csak röhögnek, valamit forgatnak az eszükben. A volt ajzargok is ágaskodnak megint. A jegyző azt csinálja, amit akar, fütyül a VB utasítására. Háborút emlegetnek mindenfelé. Hogy akkor majd leszámolnak velünk. Mi lehet e mögött, fiam? Tudsz valamit?

— Mi nem akarunk háborút. Minek az nekünk? De ha rákerül a sor, elbánunk minden ellenséggel. Merjenek csak támadni! A Vörös Hadsereget nem lehet legyőzni. Nincs több olyan erő a világon.

Zakis rábólintott.

— Én is azt hiszem. Hát akkor csak ugassanak. Megépítem az új házikómat, a jövő héten nekifogok.

— Akkor holnap fűrészelünk, jó? Felfűrészelünk pár szál deszkának valót. Hadd dolgozzam a nagyfűrésszel. Engedi, apám?

— Nem bánom. Jó szemmértéked van, tudom. Mondd csak — ezt a jelvényt mért kaptad?

August büszkén felelte:

— Ez az MHK jelvénye. Minden normát teljesítettem. Mert sporttal is foglalkozunk az iskolában. Jövő vasárnap lesznek a versenyek. Én is résztveszek.

— No, így már elhiszem, hogy zeng majd a kezedben a nagyfűrész.

Még aznap este felállították a bakokat és ráhelyezték az első szálfát, de a munkát reggelre halasztották. Hadd meséljen előbb kedvére. Tudják meg, hogy él és mit mível August a katonaiskolában. Mit tanul, kik s mifélék a társai, tanárai és mikor jöhet megint haza szabadságra?

És August mesélt fáradhatatlanul, a parancsnokairól, pajtásairól. Hogy összebarátkoztak, összemelegedtek, pedig a nagy szovjet föld minden sarkából vannak ott.

— A hálószomszédom szibériai gyerek, Szmirnov nevű. Remek síelő és a legjobb lövő az iskolában. Ha Ligo napján elengednek, kihozom ide. A szülei most Fehéroroszországban élnek, az apja határ-

zászlóaljparancsok. Érdekes ember az egyik szakaszparancsnokunk is, Ribakov nevű. Résztvett a finn hadjáratban Ott volt, mikor megrohamozták a Mannerheim-vonalat. De irigyeljük is! Bár én ott lehettem volna Igaz. hős és amellett a legszerényebb ember a világon.

Zakis megilletődéssel hallgatta a fiát. Közben eltűnődött. Lám, Zakis zsellér gyereke tiszt lesz a Vörös Hadseregben! Nem is olyan régen volt, hogy a rendőrök összeverték, most meg katonanövendék. Ki tanult azelőtt? A bárók meg a burzsujok fiai. Az ilyen Gusti-félék számára csak egy út volt akkor — a cseléd, a béres útja. Nem csoda, ha a Liepniek fajtája a fogát csikorgatja dühében.

Csillogó szemmel nézte a szép, nagy gyereket. Nem fog pirulni miatta, se ő, se a haza. Ha valaki betör a földünkre, ezek a fiúk — August meg a társai, lettek és oroszok, ukránok, szibériaiak, kaukázusiak — becsülettel fognak verekedni. Kétszázmillió ember — egy egész világ. Megsokasodtunk. És van mindenünk, ami kell, nem megyünk könyörögni a kenyérért. Ilyen népet senki le nem győzhet és aki megpróbálja, meg is bánja. Bűnhődik érte harmad- s negyedíziglen.

Estére hazajött Austra, August testvérnénje. Újságot hozott meg mindenféle hírt. Eleven, bátormozgású lány volt, nemrégen végezte el az esti középiskolát. Most egyik népbiztosságon alkalmazták. A főiskolára is be akart iratkozni.

Nem lepte meg, hogy otthon találja az öccsét.

— Képzeljétek — mesélte — útközben találkozom Max Liepniekkel. Micsoda gavallér lett! Rá se lehet ismerni. Megkérdezte, nem vagyok-e kommunista, meg hogy mi a véleményem az ajzargokról? A rendőrség tegnap le akarta fogni Ziemel, volt ajzargszázadost, azt mondja, de az megugrott és valahol az erdővidéken bújkál. Nem is fogják kézre keríteni. Jobban is teszik, azt mondja, ha nem nagyon hajszolják, mert akkor az újgazdák házára alighanem felrepül a vörös kakas.

— Eh, összefecsegnek ezek mindenfélét — mondta az anyja.

A kavargó rossz hírek nem tudták elrontani a népes újgazdacsalád pezsgő életkedvét. Késő estig elbeszélgettek, szőtték a közeli szép jövő terveit. Hiszen most már hamarosan kilábolnak a nehézségekből, meglesz az új, barátságos, háromszobás, tornácos házikó, meg az istálló, ahol lónak is lesz hely. Gyümölcsfát is ültetnek, egész gyümölcsöst...

Meleg, júniusi est, denevérek cikázik, szúnyog zöng. A bakon ott fehérlik a héjából kivetkeztetett szálfa. Jó padlódeszka lesz abból. Télen, Zaks papa bevonul a faipartelepre és megkeresi az ácsmunkára valót. Austra is félretesz a keresetéből, hogy Jancisnak ruhát vehessenek, mert kell őszre, mire iskolába kerül.

A kicsik aludni tértek, aztán lefeküdtek lassan a többiek is, csak August maradt még az udvaron. Elüldögélt a kispadon, az öreg kandur elégedetten dorombolt a térdén. A messzeségben a Liepniek-tanya ablaka még világos volt. Villogott, mint a farkas szeme. August sokáig elnézte. Körös körül néma csend.

Mégis csak jó itthon is, az övéi között. Jó velük együtt álmodni, tervezni, megosztani szerény boldogságukat. Hiába acsarkodik az ellenség, ezt a boldogságot nem veszi el tőlük. Mint ahogy a rendőrök nem tudták belőle kiverni annakidején a harcikedvet. Nem fájnak már a hátán húzódó piros forradás-csíkok, csak jelzik a véres ütések helyét. Milyen más, milyen jó most az élet. Amiről akkor csak álmodott — most mind megvalósul. Fiatal szíve hevesebben vert, valahányszor erre gondolt.

2

— Vever elvtárs, valaki sürgős kihallgatást kér — jelentette a gépírónő, aki titkári funkciót is végzett.

— Neve?

— Nem is kérdezhettem, annyira sürgetett. Nagyon fontos ügyben okvetlen beszélnie kell Vever elvtárssal.

— Adjon neki papirost és borítékot, írja meg, mit akar.

— Igenis. — A gépírónő kiment.

Vever — vagyis Ponte — egy darabig zavartalanul lapozgatta a kerületi munkatársak névjegyzékét, VB-tagok, a gépállomások, az állami gazdaságok és a szövetkezetek vezetőinek névsorát. Minden név mellé kék és vörös vonalkákat tett, egyikhez-másikhoz vonalka helyett apró keresztet. A színes ceruza titkos értelmet adott a névjegyzéknek.

Most újra jelentkezett a gépírókisasszony.

— Vever elvtárs, nem akarja leírni. Azt mondja, okvetlenül személyesen kell beszélnie az elvtárssal. Inkább vár, amíg fogadhatja. Mit mondjak neki?

— Hát eressze be. Úgyse nyugszik addig.

Cigarettára gyújtott és gondterhes arccal a papírjaiba merült.

De amikor az ajtóban megjelent a türelmetlen fél kerek, piros arca és megszólalt egy ismerős hang. — Szabad, Kristap? — az elnökhelyettes felugrott és látogatója elé sietett.

— Te vagy az, Abol! Hát mért nem mondtad mindjárt?

— Hej, hej. Könnyebb a tevének átbújni a tű fokán, mint a közönséges halandónak hozzád bejutni. Igy tartasz kapcsolatot a tömegekkel?

Mosolyogva kezet szorítottak.

— Légy nyugodt, Abol — mondta önérzettel Ponte. — A kapcsolataimban nincs semmi hiba. De melyik tömeggel, ez a kérdés? Rigából jössz?

— Úgy van. Repültem, mint a szél. Beszélnem kell veled.

— Olyan sürgős? Várjunk délig. Eljössz hozzánk ebédre, aztán diskurálunk. Otthon szabadabban lehet.

— Nem, kérlek, ne halogassuk. Tegnap megérkezett és nálam járt őnagyméltósága követe. Fontos utasításokkal. Itt a cselekvés ideje. Hogy mit kell tennünk és hogyan, azt te tudod, te vagy a főmegbízott.

Sokáig suttogtak az íróasztalnál. Előbb Abol beszélt, Ponte meg csak hallgatta és gondolkozott. Aztán ő vette át a szót és még Abolnál is halkabban, rövid, tömör mondatokban közölte, amit akart. A másik meg csak bólogatott. „Értem, igen, értem..."

— Most azonnal visszamégy Rigába — fejezte be Ponte. — Tarts ki végig a szerepedben. És egy fölösleges szót se! Isten ments! Nehogy fecsegj. A te érdekedben mondom. Világos?

— Minden világos, Kristap, tüstént megyek vissza. A feladatomat elvégeztem. De aztán meg ne feledkezz ám a régi barátodról, mikor majd osztozásra kerül a sor!

— Ne gondolj most erre — és a kövér, zömök kis ember vállára tette a kezét. — Dehogyis feledkezünk meg rólad.

— Minden jót, Kristap. A legközelebbi találkozásunkon iszunk egyet.

Mikor elment, Ponte fogta a kerületi munkatársak névjegyzékét és még néhány fontos iratot, aktatáskájába tette és azt mondta a gépírónőnek, hogy szolgálati ügyben el kell utaznia, csak másnap reggel jön meg. Addig a VB-titkár helyettesítse.

A pártbizottság titkára és a VB elnöke aznap Rigában volt a Központi Bizottság teljes ülésén. A második titkárral Ponte nem is beszélt, feleslegesnek tartotta. Azonnal útnak indult — a motorkerékpár mindig készen állt.

Mixit elől ment és mutatta az utat. Valami hatodik érzéke lehetett csakugyan. Nem volt se ösvény, se jelzés a fákon, de ő határozott, biztos léptekkel törtetett a sűrűben meg a cserjésen át, majd újra szálerdőn keresztül. Mikor mocsaras helyre értek, ott is tévedhetetlenül követte a hangás ösvényt, amely a szigetre vezetett. Jobbra-balra sötét vízfoltok csillogtak, a feneketlen mocsár szemei. Most valami madár rikoltott, az erdőkerülő a szája elé tette a tenyerét és nyúlsíráshoz hasonló hangot adott. Arra másodszor is rikoltott a madár.

— Helyben vagyunk. Várnak.

Végre saját szemével láthatta Ponte a nevezetes „Zöldfa" fogadót. Éjjel semmi se látszott belőle, de nappali világosságnál is csaknem beleveszett a környezetébe. A mocsárvidék legmagasabb, legszárazabb helyén állt, körülárkolva, fenyők közé rejtve. Volt ott mindenféle épület, egy nagyobb meg egy kisebb lakóház, konyha, fürdő és raktár. Radziny és Nicman annakidején nagy buzgalommal rendezkedtek itt. Nikur miniszter utasítása szerint építették és szerelték fel titkos barlangjukat. Volt rádiókészülék és nyomda, a fegyverraktár egy kis arzenállal felért. Éjjel-nappal posztok őrizték a „fogadót". Benn, a főhelyiség falán Ulmanis és Nikur képe függött. Mind a kettőt ünnepi díszben, összes rendjeleikkel ábrázolta a festő.

Ebben a helyiségben gyülekeztek most a fogadó vendégei. Mikor Ponte belépett, elfogódott egy kicsit. Arcról ismerte csaknem valamennyit. Magas tisztségeket viselő úriemberek voltak itt egyutt és most ő, a detektív, az ohranka szerény tagja, nemcsak egyenrangú velük, de mintegy főnöke az előkelő társaságnak. Ő fog irányítani, rendelkezni. Körülnézett. Minisztériumi osztályvezetők, magasrangú katonatisztek, ajzargparancsnokok, egy közismert szélsőjobb újságíró. Az a fiatalember ott elől, akiből csakúgy sugárzik az önérzet, Indulis Atauga, egy diákbajtársi szövetség seniora. Radziny főerdész viszont szerényen meghúzódik a sarokban, pedig külön meghívták a mai tanácskozásra. Mixit erdőkerülő kinn tartózkodik az előszobában, ott várja, hogy behívják-e, szükség van-e rá.

Húsz szempár szegeződik a főmegbízottra, türelmetlen, kérdő pillantással. Pontét zavarja a szokatlan helyzet Nagy szónoklatot nem tudna kivágni, de nem is szükséges, minek az itt most? Egyetkettőt köhint, megtörli izzadt homlokát és tompa hangon kezdi:

— Tisztelt uraim, felsőbb utasításra közölhetem önökkel, hogy a kibontakozás közeledik. Már nem sokáig kell bújkálni, titokban készülődni. Vezetőségünk elrendelte, hogy mindenki napokon belül

foglalja el kijelölt helyét. Nikur miniszter úr külföldről biztos értesülés alapján tudatja, hogy a háború Németország és a Szovjetunió között napokon belül megindul. Föltehető, hogy a háború rövid lesz és Németország talán már néhány hét alatt győzelmet arat.

A mi feladatunk a következő: mihelyt a háború kitör, kiki a maga körzetében irányítsa a harcot a bolsevikok és a Vörös Hadsereg ellen. Ne engedjük ki kezünkből a szovjet aktivistákat, el kell fogni, ki kell irtani őket. Hátba kell támadni a vörös csapatokat, elpusztítani összekötő vonalaikat, elvágni a visszavonulás útját. A harci csoportok vezetői működjenek önállóan, ne várjanak esetről-esetre részletes utasítást, és ragadják kezükbe a hatalmat, mihelyt látják, hogy az ellenség menekülni készül. Minden városban és minden kerületben össze kell állítani a feketelistákat. A megtorlás munkáját elkezdhetik a helyi bíróságok is, nem kell megvárni, míg a tábori törvényszékek működésbe lépnek.

— Nagyon helyes — kiáltotta Indulis Atauga. — Most majd mi dolgozunk. Minden távírópóznán lógni fog egy...

— Az én feketelistám már kész — jelentette Ziemel ajzárgszázados.

— Legfelsőbb vezetőségünk utasítása szerint máris mozgósítani kell embereinket — folytatta Ponte. — A fegyverek legyenek rendben. Ha a háború kitör, terjesszünk vészhíreket, keltsünk pánikot, támasszunk zavart. Mindenki maga ítélje meg, mikor léphet ki nyíltan. Már sokan póruljártak, mert nagyonis korán vetették le az álarcot. Sok barátunkat letartóztatta a cseka, elítélték és száműzték őket. A mi kerületünkben hat embert fogtak el tegnap, köztük két ajzárgparancsnokot. Nem szabad elhamarkodni a dolgot.

— De elkésni se szabad! — Ezt egy alezredes kiáltotta közbe. — Nagy munka vár ránk, már viszket a tenyerem. Lássuk azt a háborút!

Most Radziny főerdész szólalt meg:

— Hitler nem fogja megbánni, hogy bízik bennünk. Megfelelünk a bizalmának.

— Általános működési tervet kell kidolgozni — javasolta Indulis Atauga. — Az ezredes urak üljenek össze és dolgozzák ki mindnyájunk számára. Határozzák meg az akciók főirányát, az egyes csoportok elhelyezését. Azt is dolgozzák ki részletesen, mi módon tartunk majd egymással összeköttetést. Én a magam csoportjának különleges feladatot kérek. Legyen az én csoportom repülő megtorlóosztag. Végezze ki a nagy bűnösöket akasztófán, golyóval, a kisebbeket pedig korbáccsal fenyítse meg. Ez nehéz és kényes feladat.

Ziemel ajzargszázados tiltakozott.

— Miért éppen az ön csoportja alkalmas erre? Az én ajzargjaim és rendőreim legalább olyan jól elvégzik.

Kristap Ponte nem bocsátkozott vitába velük. Már tépik a láncukat, nyalogatják a szájukat, előre élvezik a préda ízét. Az lesz csak a látványosság, ha ezt a falkát szabadjára eresztik!

Ponte még pirkadás előtt visszatért Mixit vadászlakába és rögtön felült a motorjára, hogy hazaérkezzen, mielőtt még a VB elnöke megjönne Rigából.

3

Hugo Zandart élete március vége óta meglehetős szürkére vált. Otilie Skulte szalonja bezárult, őt magát bíróság elé állították. Zandart szerencséjére a lóversenytéren volt, mikor a nyomozók átkutatták a szobákat és így, isten segítségével, elkerülte a vihart. A hölgyek, akik a törvényszék előtt mint tanúk szerepeltek, nem tudták Zandart valódi nevét és bár a jegyzőkönyvek említettek egy alacsonytermetű, kopaszodó, kerek, pirosképtű úriembert, az ügyész keze nem érte el. Otilie Skulte maga példásan viselkedett: legfőbb kliensеit állhatatosan elhallgatta. Így hát a Skulte-szalont likvidálták, tulajdonosa eltűnt a színtérről. Hugo Zandart kedvetlen volt. Mit kezdjen most a szabad óráival? Edit mostanában nemigen mutatkozik társaságban és őt legföljebb ha hetenkint egyszer fogadja. Megbéküljön a sorsával? Mintaférj és családapa legyen? Ehhez már nem volt elég romlatlan. Éjjeli mulatókba járjon és beérje az ott kínálkozó nők barátságával? Nem, másnap már szárnyára venné a pletyka, Paulina pedig nem tűri, hogy családi életét kipellengérezzék. Aztán meg különben se elégítenék ki az ilyen vulgáris örömök. Hol marad a kaland zamatja? Anélkül mit sem ér az egész.

Egyszer, igaz, próbált udvarolni a klub új és igen csínos pincérnőjének, de olyan határozottan elutasították, hogy mindjárt abbahagyta. Tűrhetetlenül egyhangú volt így az élet. Szomorkodott és várta az idők változását. Bár lenne megint minden úgy, mint régen. Már ki is szemelt magának egy kis nőt, aki szívesen szóba állna vele, hacsak az élet bő javaival és kellemetlenségeivel tudná fűszerezni a barátságot. Egyelőre még kedvezőtlenek a körülmények. Edit ködös megjegyzései sejtetik, hogy a változás nincs messze, dehát — a lovat is akkor gyötri leginkább a szomjúság, mikor már közeledik az üdítő patakhoz.

A tél elmúlt, a tavasz mámorító illatokat árasztott, aztán eljött a június is, és az emberek tengerről, napfényről, nyári örömökről ábrándoztak. Mikor Edit egy napon jelentkezett és meghívta estére a lakására, boldog várakozással ment oda. A szépasszony kedvesen fogadta.

— Remélem, jól kipihented magad, kedves potykám. Mit szólnál, ha valami új munkát bíznék rád? A munka mindig javára válik az embernek.

— Attól függ, mit kap érte.

— Megrövidítettelek valaha?

— Nem panaszkodom.

— Nahát. Tudod jól, ha majd eljön a nagy elszámolás, szolgálataidat méltányolni fogjuk. Komoly érdemeid vannak. De most alkalmat adok, hogy újabbakkal tetézd.

— Mindig jó vagy hozzám.

— No ugye. — És ígéretesen mosolygott. — Gyerünk beljebb. Itt nem tudunk jól beszélgetni.

A hálóba vezette, az ablakba ültette és maga is melléje ült, részegítő közelségbe. Halkan beszélt, Zandartnak le kellett hajolnia, hogy megértse.

— A pluszokkal és minuszokkal jelzett névsorokról van szó. Itt az ideje, hogy felhasználjuk, de előbb ellenőrizni kell, helytállók-e a jelzések.

— Hogy lehet azt ellenőrizni?

— Mindjárt megmagyarázom. De előbb hadd figyelmeztesselek: az életed veszedelemben van.

Hugó megrémült.

— Lehetetlen! Hisz olyan óvatosan csinálom kezdettől fogva, hogy még Paulina se neszelt meg semmit.

— Közvetlen veszedelem még nincs, de lehet. Már a közeli napokban. Hacsak egy embernek is beszélsz arról, amit most mondani fogok, véged van, érted? Ezt jól jegyezd meg!

Zandart megsértődött.

— Mirevaló, ez, kérlek. Fecsegőnek ismersz?

— Csak óvni akartalak. Nagy titokba avatlak be. Egész Lettországban egyelőre csak három ember tudja. Te leszel a negyedik.

Zandart megilletődött. Hát mégis csak megbecsülik, méltányolják a szolgálatait. Valóban fényes jövő vár rá. Ez már igen — a legfontosabb emberek közé számítják az országban — a négy legelső közé.

— Nagy eseményeket érünk rövidesen — súgta Edit. — Háború lesz. A német légierő és a tankoszlopok utat törnek a német gyalogságnak. Nekünk csökkenteni kell az áldozatok számát, megrövidíteni a győzelem útját. Ezért meg kell szerveznünk a magunk frontját. Hátbatámadjuk az ellenséget. Rigát erős támaszponttá kell kiépíteni, mielőtt még a német előőrsök elérik a határainkat.

— Ötödik hadoszlop?

— Úgy van. Tőled nem kívánjuk, hogy fegyvert ragadj. Sokkal fontosabb szereped van. Nagyobb felelősséggel járó. Még ma sorra kell látogatnod azokat az embereinket, akiket két kereszttel jelöltünk meg. Vagyis a legmegbízhatóbbakat. Beszélsz velük és rábírod őket, hogy rejtsenek el néhány fiatalembert, akik a közeli napokban jelentkezni fognak náluk. Jelszóval fognak köszönni. A jelszót majd közöljük az érdekeltekkel. A fiatalokat el kell látni élelemmel, persze úgy, hogy a szomszédok meg ne sejtsék. Ha az egyikkel végeztél, folytatod a másikkal, harmadikkal és mindennap jelented nekem az eredményt.

— Elég kockázatos feladat. És ha ellenségbe botlom?

— Mondom, hogy a legmegbízhatóbbakat választottuk ki. Csupa kétkeresztest.

— És mi lesz a minusz-jelzésűekkel?

— Egyelőre semmi. Mindössze azt kell megállapítani, hogy ott laknak-e még, ahol azelőtt. Ha elköltözött valamelyik, tudd meg az új címet. Egyetlenegy se tűnhessen el, egy se szabaduljon a kezünk közül.

— Jaj, Edit — panaszkodott — úgy belemászom ebbe a dologba, hogy az istállómat egészen elhanyagolom. Ki ügyel a lovacskáimra?

— Nem lesz semmi bajuk, ha egy hétig nem nézel is feléjük. Most ne a lovakon járjon az eszed.

Kinyitotta a retiküljét és az ajakrúzsos tokból apró papírgöngyöleget húzott ki — a titkos névsort. Kibontotta. Olyan apró betűkkel voltak ráírva a nevek, hogy csak erős nagyítóval lehetett elolvasni. Harminchét név és cím volt a cédulán.

— Őrizd, mint a szemed világát. Veszedelem esetén nyeld le. Holnap este várom az első jelentést. Viszontlátásra, Hugo. Fogj munkához!

Zandart savanyú képet vágott.

— Még ma este?

— Nem hogy ma este, de máris. Ebben a percben. Ne vesztegessük az időt, Hugo. Remélem, három nap alatt ledolgozod az egész névsort.

Zandart elégedetlenkedett. Egyebet is várt a mai találkozástól. Edit megcsókolta és hamisan nézett rá.

— Holnap este, Hugo... Ha jó hírekkel jössz

És Zandart nekifogott. Ment lakásról lakásra, mégpedig javuló kedvvel. A kettőskeresztesek csakugyan hű, készséges embereknek bizonyultak. Félszóra megértették és vállalkoztak mindenre, amit csak kívántak tőlük. Csak az bántotta Hugót, hogy kevesen vannak. Mindössze harminchét a sok százezer között. Elenyésző kicsi szám.

Edit Lanka, mint a gondos anyamadár, készítette a fészket a fiókák számára. Rövidesen itt lesznek. Selyemszárnyon ereszkednek a földre. Eldugott és a nyári nap tüzében felszikkadt mocsarak között hű emberek fogadják és vezetik őket biztos menedékhelyre. Ez már valami. Talán a Führer maga is tud a remek rigai asszonyról, aki ilyen odaadással szolgálja és ő, az árja szépség, egy új északi farkasnemzetség ősanyja lesz.

4

Karl Zsubur, Aija és Juris vasárnap, június 15-én Sileniek vendégei voltak. A kis tengerparti nyaraló verandáján beszélgettek. A déli nap ontotta fényét, a kék tenger, az apró kert dús zöldje, tarka virágai és a világos, könnyű nyári ruhák, mind ünnepi kedvet sugároztak.

Juris Rubenis fiatal lelkén úgy eláradt az érzés, hogy alig tudta mederbe szorítani.

— Hej, Andrej, ez aztán élet! És azt hiszem, nem kell szégyelnünk a munkánkat. Csináltunk egyetmást ez alatt a tizenegy hónap alatt. Bátran nézhetünk a nép szemébe. Nem félünk az ítéletétől.

— Igazad van, Juris, csináltunk egyetmást. A dolgozók látják, megértették, hogy a szovjet hatalom az ő hatalmuk, az ő boldogulásukat szolgálja. Pár év alatt felnő az új szovjet értelmiség, a szakemberek új nemzedéke. Akkor sokkal könnyebb lesz dolgozni.

— Máris könnyebb. A magam munkáján érzem.

— Persze Több a tapasztalatunk, jobban ismerjük az embereket, tudjuk, mit várhatunk tőlük, mit nem. És az emberek is sokat tanultak. Hát még, ha majd üzembe helyeztük az épülő gyárakat és

az újgazdák betakarították az első termést, ha Moszkvában megünnepeljük a lett művészet decenniumát, akkor lesz csak büszke és elégedett a népünk. Időt adjatok. Még csak egy kis időt. Micsoda élet lesz itt, barátom!

Ezt mondta. De mintha valamit elhallgatna. Aija fürkészve nézte az arcát, a fájdalmas árnyékot a szemében, mosolyában. Andrej kibámult a tengerre. Úgy nézte, mint a szántóvető az érő, hullámzó vetést. Közeledik az aratás. De mi lesz még addig? Nem veri-e el a jég, amit annyi szeretettel gondoztak? És ha úgy lenne — ha a baj lecsap — marad-e majd elég erejük előlről kezdeni mindent?

Az elért eredmény örömét, büszkeségét nehéz sejtelem zavarta. Veszedelem rémlett a verőfényes szemhatáron. Veszedelemre vallottak az épülő óvóhelyek, a légvédelmi gyakorlatok, a német gépek szemtelen berepülése az ország légiterébe. Veszedelmet jeleztek a volt ajzargok és rendőrök kihívó pillantásai, a felbukkanó gyanús alakok és az itt is, ott is fellángoló erdőtüzek. Valami bűzlött, izzott, füstölgött.

Zsubur sikeresen elvégezte a közgazdasági kar második tanfolyamát. Ősszel már Peter Spare is be akart iratkozni az egyetemre. Előttük a szép, komoly munka, a nagyvonalú élet. Ünnepi hangulatban készültek rá. Volt gondjuk is, persze. De hiszen most nem azért ülnek itt együtt, hogy a gondjaikat hánytorgassák. Tizenegy hónapi kemény erőfeszítéssel megszolgálták ezt a kis pihenést. Az egészséges ember pezsgő életkedvével élvezték a júniusi színpompát és meleget, az orgonabokrokban bújkáló madarak kedves feleselését, a csillogó tengert.

Mikor a hőség már lecsillapult, kimentek a strandra. Léptennyomon ismerősökbe ütköztek. Felnőttek napoztak, gyerekek játszottak a fövenyen, sirályok vijjogása vegyült a víg emberi hangok közé.

Sileniek felkapott egy jó nehéz követ és behajította a tengerbe, amilyen messze csak bírta. Aija Juris vállára ütött.

— Fogj meg! — kiáltotta és elugrott, meztelen, ügyes, fürge lába olyan hurkokat rajzolt a homokba, hogy jó időbe telt, míg Juris el tudta kapni. Majd röplabdát játszottak, vacsora után pedig kiki kedve szerint szórakozott, Zsubur Csehovot olvasta a függőágyban, Aija Jurisszal elment fagylaltot keresni. Találtak is és jóízűen lenyeltek fejenként két adagot. Andrej Pramnieket és Olgát is meghívta, meg is ígérték, hogy eljönnek, de mégse jöttek valami okból. Bizonyosan vendégük jött.

Így telt el a nagy pihenőnap. Aija, Juris és Zsubur az esti vonattal visszamentek Rigába. Sileniek magára maradt. Éjfél régen elmúlt és ő még mindig ott üldögélt a villa előtti padon. Szél zizegtette a lombot. A csillagok hiába próbáltak fényleni, csak haloványan pislogtak. A leszálló nap világa késő éjtszakáig ott derengett az égbolton. átnyújtotta sugarait a közeledő hajnalnak. A sötétség nem tudta legyőzni.

Igen. Most már élet az élet. Most már fészekrakásra is gondolhatna az ember...

Andrejnek sok jó embere, hűséges barátja volt. De nem volt élettársa, akinek vállára szoríthatná forró homlokát, ha a szíve elnehezül. És hát csak ember volt ő is, vágyott néha a gyengéd, simogató kézre.

Lehúnyt szemmel szívta a nyári éj leheletét. Szúnyog dongott a fülébe, sokáig, nyügösen, konokul, mint valami rögeszme. Az óra már hármat ütött és Andrej Sileniek még mindig csak ült és tűnődött.

Igen. Most már lehetne élni. A kemény szűzföldet feltörték, a zsíros rögöt a napnak fordították. Jó dolog ez, jó a népnek. Áldott, termékenyítő munka, boldogító élet. Mi egyebet kívánhat az ember, az egész emberiség...

De miért éppen ennek a nemzedéknek kell kiállni a legnagyobb vihart? Ez a sorsa? Talán éppen a kiváltsága? Nehéz kiváltság.. Nehéz sors. Már kopogott az ajtón...

5

Június 18-án reggel Ojar Sniker a gyára ügyében Rigába utazott. Voltaképpen az igazgatónak kellett volna felmenni, de egyes kérdések a párt Központi Bizottsága elé tartoztak, hát inkább Ojart küldték.

Mikor Peter Spare megtudta, hogy Ojar Rigában van, sorra felhívta a régi börtönbeli bajtársakat. Eszükbe juttatta, hogy közeledik szabadulásuk évfordulója, meg kéne ünnepelni.

Mivel Ligo napja keddre esett ebben az évben, a vasárnapot munkanapnak nyilvánították és így Ojarnak 22-én reggel megint Liepajában kellett lennie. Úgy határoztak hát, hogy 20-án este tartják meg az emlékvacsorát.

Aijáéknál gyűltek össze. Peter csak maga jött el, Elli, előrehaladott terhességében, inkább otthon maradt. Andrej Sileniek és Kram érkezett utolsónak. Juris Rubenis, a házigazda volt az egyetlen nem börtönviselt a társaságban.

Az utolsó éjtszaka a börtönben. Felidéztek minden részletet. Mit gondoltak, mit éreztek akkor? Milyen sugdolódzás, mozgolódás volt mindenfelé az épületben! Egyesek parancsot kaptak, hogy készüljenek, mert viszik őket. Nem tudták, hová, nem sejtették, kinek a rendeletére.

— Végezni akartak velünk akkor éjjel — mondta Spare. — Bedugtak volna a „fekete Bertába", aztán rajta, ki a városból, valami jó, csendes helyre, ahonnan nincs visszatérés. Kifőzték ők szép sutytyomban. Akkor Andrej és Ojar és még sok jóbarátunk nem éri meg a szabadulás napját...

— Talán egy se érte volna meg közülünk — mondta Andrej. — Ha az első csoportot sikerül elszállítani, soron következett volna a többi. Elég közel van oda a Bikernieki erdő. Egy éjtszaka elintézték volna az egész társaságot.

Most Juris is közbeszólt.

— Szóval, amolyan Szent Bertalan-éjtszakát terveztek. Az ajzargokat és a törzsászlóaljat hadikészültségbe helyezték, ez tény, ez kiderült később. Csak a jelre vártak még, hogy kivonuljanak.

Sileniek többet is tudott az események hátteréről. A terv megvolt, semmi kétség. Zajjal, robajjal, vérontással akart távozni a régi rezsim. A rigai ajzargzászlóaljat terrorcsapatokra osztották, minden csapatnak kijelölték a maga körzetét és a körzeten belül azokat a munkáscsaládokat, amelyek az ohranka feketelistáján szerepeltek. Ha véres tervüket végrehajtják, aktíva nélkül marad a párt.

Kram is így tudta.

— Össze akarták törni a párt gerincét búcsúzóul. Régi, bevált elvtársak helyett csupa zöld, tapasztalatlan, tudatlan fiatal került volna a felelős poziciókba.

Kram öreg kommunista volt, résztvett az Októberi Forradalomban és a polgárháborúban és szerette emlegetni sokéves párttagságát. Félvállról nézett mindenkire, aki nem volt legalább egy évtizede párttag. Ő viszont tíz év óta nem haladt, nem fejlődött, mindent a régi mértékkel mért. Taktikáról tudni se akart, ragaszkodott a nyílegyenes vonalhoz. Az elmúlt év építő munkáját, módszerét nagyonis óvatosnak ítélte. Türelmetlen volt, nem győzte kivárni, hogy Szovjet-

Lettország kialakuljon. Máris olyannak akarta, amilyen majd csak sokéves tervszerű fejlődés után lehet.

Tökéletes aszkéta volt, mélységesen megvetett minden emberi gyarlóságot. Divatos ruha, tánc, vagy akárcsak egy kancsó sör — hóbort, hívság, a rohadt kapitalizmus csökevénye volt a szemében, amit haladéktalanul ki kell küszöbölni. Csak hasonlókorúak között érezte magát otthonosan, de a veteránok nagy része már alig vett cselekvő részt a munkában. Száraz, szektáns szűkkeblűsége sok fiatalt elriasztott. Szinte közvádló hangján beszélt velük. Annyira hitt az igazában, hogy az eltérő felfogásban csak tévelygést, éretlenséget látott. „Ejhaj, más emberek voltak a régiek, nem ilyen legénykék" — hajtogatta.

Sileniek és Spare jól ismerték a szokásait Nem bánták, ha Kram megvetéssel félretolja a söröspoharat. Ojar limonádét töltött neki, hogy mégis legyen mit innia.

Az elmaradt öldöklés témája még egyre foglalkoztatta őket. Juris felvetette a kérdést:

— Miért mondtak le Ulmanisék a szándékukról? — És ő maga mindjárt meg is adta a választ: mert érezték a gyengeségüket. Mert szovjet tankok őrködtek a börtön kapuja előtt. És az öreg Pommert nyomatékosan figyelmeztették: Vigyázz, ne moccanj, mert póruljársz!

Sileniek folytatta:

— Ez igaz. Praul tábornokot pedig meghívták az új kormány első, még nem formális miniszterelnökségére és megmondták neki, hogy távolítsa el az utcákról az ajzargjait, de tüstént, különben megrohanja, eltiporja őket a tömeg. És hogy ez nem üres fenyegetés, arról Praul már meggyőződhetett. Az óriási szovjet tankok és páncélkocsik fenyegetően álltak az utcakeresztezéseknél. A vérontás tervezői közt pedig kevés olyan fegyverforgató vitéz akadt, aki kész a biztos halálba rohanni.

Ojar Sniker megsokalta a nagy komolyságot és más húrokat pedzett:

— Emlékeztek még, hogyan kártyáztunk a felügyelő orra előtt?

Kram szemrehányóan nézett rá, de ő úgy tett, mintha észre se venné.

— Meséld csak — biztatta Peter. — Van, aki nem tudja.

— Volt köztünk egy jókedvű fickó, Pakaliny nevű. Napközben a varróműhelyben dolgozott. Egyszer kártyáztunk és nagyon rájárt a rúd, az utolsó garasát is elvesztette. Akkor a kabátját tette fel.

A döntő parti előtt szakértőbizottság állapította meg a kabát értékét és a nagyobb rend kedvéért jegyzőkönyvet vett fel. Abban pontosan le volt írva a kabát, hogy milyen színű és szabású, hány gombja és zsebe van, stb. Kimondták, hogyha Pakaliny veszít, este hét órakor tartozik átadni a nyertesnek. A szakértőbizottság elnöke igen tisztelt Kram elvtársunk volt.

Pakaliny persze elvesztette a kabátot is. Akkor munkába vitték este hétig nem szóltak neki többet a dologról. De hétkor Kram figyelmeztette, hogy ideje átadni a kabátot. Erre Pakaliny a legkomolyabb képpel a zsebébe nyúl és kivesz egy aprócska kabátmodellt, akkorát, hogy csak a hüvelykujjra lehet felölteni és leteszi az asztalra a nyertes elé.

— Tessék. Megállapodás szerint átadom, kérem az átvétel igazolását.

A miniatürkabát pontosan megfelelt a megállapodás jegyzőkönyvében szereplő leírásnak — szín és szabás, gombok és zsebek száma — minden.

A nyertes megharagudott.

— Mit adod a bolondot? Nem vagyunk pojácák!

De Pakaliny komoly képpel védte az igazát.

A jegyzőkönyv pontosan leírja a kabátot, de a méretről nem szól. Döntsön a szakértőbizottság.

És a bizottság — hosszas tanácskozás után neki adott igazat. Így volt, Kram? Te magad hirdetted ki a határozatot.

Kram savanyúan elismerte.

— Mit tehettem volna? Lóvá tette az egész bizottságot. Vajjon mi lett a fiúból?

Sileniek tudta.

— Egy szabóműhely vezetője. És nagyon szépen dolgozik! Már jutalmat is kapott az üzem, nem is egyszer.

— Hát csak boldoguljon is, szívből kívánom. Nagyon derék gyerek — mondta Ojar. — Ha megnősülök, nála rendelem a ruhámat.

Peter ránevetett.

— Ideje is volna, pajtás. Nagyon sokáig válogatsz.

Ojar vállat vont és nem szólt. Aija ránézett, elgondolkozott. Az ottlévők közül csak ő ismerte a fiú szívügyét. Odaült hozzá és megkérdezte:

— Mikor utazol vissza?

— Holnap este.

— Miért nem jössz fel hozzánk a komszomolba? Szeretném hallani, hogy éltek Liepajában.

— Hogy élünk, Aija? Mindennap elrepül felettünk egy-két német gép.

— És engeditek?

— Dehogy is engedjük. A repülőink felszállnak és lehetőleg kitessékelik a hivatlan vendéget.

— Ojar — Aija halkította a hangját, hogy a többi ne hallja. — Ruta nagyon boldogtalan. Keményen tartja magát, nem panaszkodik, de én látom. — Ojar az ajkába harapott, lehorgasztotta a fejét. — Gyere el holnap a komszomolba!

— Nem tudom még, Aija. Talán feljövök.

Némán ült egy darabig, aztán csendesen, búcsú nélkül elment. Mikor az ajtóból visszanézett, szeme találkozott Aija meleg, megértő tekintetével. Sokáig ődöngött Ruta háza körül. A lámpák nem égtek az utcán, a házak ablakai feketén meredtek az éjtszakába, az autók tompított fénnyel futottak. Légvédelmi gyakorlat volt. A város félelmesen furcsa, kihalt, kísérteties.

Ojar nem ment el másnap a komszomol-irodába. Mászkált a városban, eljárt az ügyeiben és mikor végzett, letelepedett a Csatorna partján, ugyanarra a padra, ahonnan tavaly nézte a méltóságosan úszkáló fehér hattyúkat.

Egy órával a vonat indulása előtt már kinn volt a pályaudvaron. Fel-alá járkált a váróteremben, tízszer is a telefonfülke felé indult, hogy felhívja Rutát, de csak nem szánta rá magát. Az első utasok között szállt be a kupéba és az ablakhoz ült. Szíve nehéz volt, kétségbeejtő gondolatok gyötörték. Mi lesz, ha kitör a vihar és fenékig felforgatja egész életét? Akkor beleugrik a sodrába, átadja magát az elemeknek és vagy megbírkózik a forgataggal, vagy becsülettel elpusztul. Valahogy lesz. Valaminek történni kell...

Álmatlanul töltötte az éjtszakát.

6

Szombat este Sileniek ellenőrizte az üzemeket, hogy jól felkészülnek-e a munkanapnak nyilvánított vasárnapra. Telefonon beszélt egy sereg gyárigazgatóval és párttitkárral, majd az Opelba ült és bejárta az egész kerületet.

A városban légvédelmi gyakorlat volt. A lakosság vagy nem vette elég komolyan a dolgot, vagy a szervezés volt még hiányos, de sokan vétettek az elsötétítési szabályok ellen. Itt is, ott is akadálytalanul áradt ki az ablakon a csillárfény és elkésett járókelők félhangon diskuráltak az utcán.

Sileniek éjjel félkettőkor kocsijába ült és a tengerpartra hajtatott. Evald vezette a kocsit, mint rendesen. A Daugaváros csendes utcáit elhagyva, a vasúti átjáróhoz értek. Ott várni kellett, míg a vonat áthalad. Fekete limuzin állt már előttük a sorompónál, körülötte néhány kerékpáros. A kerékpárosokon csupa egyforma, szegestalpú súlyos bakancs, zöldesszürke sportkabát és ernyős sapka.

Sileniek tréfás hangon odaszólt:

— Hova, hova ilyen későn?

A kerékpárosok összenéztek, de egyik se felelt. Mikor Sileniek később elhajtott mellettük, látta, hogy a hátizsákjuk is egyforma.

Babite állomás ablakai csakúgy ragyogtak. Ezt feljegyezte a noteszébe. Holnap majd kérdőre vonják az állomásfőnököt, hogy mi jogon mellőzi a sötétítési parancsot?

Liepujnál a hajóhíd szét volt szedve. Csaknem egy óra hosszat kellett várni, míg egy vontató az uszályaival áthalad. Az erdőből kis sportkocsi futott ki födetlen lámpákkal. Sileniek odaküldte a soffőrt.

— Mondd nekik, Evald, hogy kapcsolják ki az áramot.

A Lielupe vize fekete volt, mint a szurok. A sötét, felhős égről repülő zúgása hallatszott.

Most visszajött a soffőr.

— A pokolba küldött. „Ne lábatlankodjál itt — azt mondja — mert rosszul jársz." Az igazolványát pedig nem hajlandó megmutatni.

— Fogd a kulcsot és törd össze a lámpáját. Az én felelősségemre.

Evaldnak nem kellett az ilyet kétszer mondani. Egy-kettőre kialudt a két reflektor. Egy nyakigláb legény mászott ki a kocsiból és szitkozódott, fenyegetődzött.

— Ezért megfizet! Nemcsak a káromat fogja megtéríteni. Lecsukatom!

Közben Andrej is odaért.

— Ki ön? — kérdezte.

— Mi köze hozzá?

Sileniek rászegezte a revolvert.

— Mutassa az igazolványát.

— Eszembe sincs akármilyen jöttment előtt igazolni magam.

— Evald, világíts rá. Lássuk, miféle madár.

A zseblámpa fényében sovány arc, vékony, horgas orr és egy dühös szempár jelent meg. A hosszú ember ugyanolyan sapkát viselt, mint a kerékpárosok, akikkel a vasúti átjárónál találkoztak. A volánnál fiatal nő ült.

— Aha! — Eileniek ismerősre talált. — Grantal tanár úr, ha jól tévedek? Miféle éjjeli tréfák ezek, tanár úr? — Grantal hátat fordított neki és nem szólt. — Szóba se áll velem? Jó. Majd holnap megfelelő helyen folytatjuk a beszélgetést.

Végre megnyitották a hidat. Továbbmentek. Három órára járt, mikor Andrej kiért a nyaralóba. Meg akarta mártani magát a tengerben és éppen indult volna, mikor a telefon csengetett.

— Milyen szám beszél? — kérdezte egy hang.

Sileniek megmondta. Kisvártatva egy másik hang szólalt meg, ezúttal férfihang.

— Te vagy, Arnold?

— Én, igen.

— Megjöttem! Én vagyok, Herbert. Nem ismered meg a hangomat? Ma hozott egy ezüstmadár. Rendben van minden?

— Tökéletesen. — Sileniek köhintett, krákogott, hogy álcázza a hangját.

— Hála istennek. Húsz perc múlva nálad vagyok, bajtárs.

Sileniek behívta Evaldot.

— Siess a miliciára és hozz magaddal egy pár embert. Hivatlan vendégünk lesz.

Alig ment el a soffőr, Sileniek felhívta a helybeli milicia főnökét és megkérte, hogy lehetőleg jöjjön ő maga is. Az meg is ígérte.

A következő negyedórában sok minden történt. A rendőrtiszt és a két biztos öt perc múlva már befutott. Sileniek elmondta a tisztnek a rejtélyes telefonbeszélgetést, meg amit útközben tapasztalt.

— Itt valami suskus készül. A vendégünk talán felvilágosíthat egyről-másról.

Megbeszélték, hogy s mint rendezzék a dolgot. Sileniek a zárt verandán helyezkedett el, kicsit nyitva hagyva az ajtót. A rendőrök a kertben, az orgonabokrok mögött rejtőztek el.

A kertajtóban csakhamar megjelent a várt vendég. Egy sportruhás férfi, hátizsákkal. Otthonos mozdulattal benyúlt és kiakasztotta a kampót. Körülnézett, a veranda felé tartott és halkan felszólt:

— Itt vagy, Arnold?

Sileniek igen jól tudta, hol van jelenleg Arnold. A villa előbbi tulajdonosát pár hónappal azelőtt letartóztatták fegyveres kártevés előkészítésében való részvétel miatt és száműzetésre ítélték.

Köhintéssel jelezte, hogy ott van a verandán. Mikor a vendég lenyomta a kilincset, a két rendőr vállon ragadta és a tiszt maga kutatta át. Nadrágzsebében revolvert találtak, a sportkabát alatt két részre szedett géppisztolyt, a hátizsákban töltényt és térképet, legalul pedig szovjet tiszti egyenruhát. Okmányai Galiny lett hadtestbeli főhadnagy nevére szóltak, de a bélésébe varrott zsebből előkerült Herbert Augsburg eredeti lett útlevele. A letartóztatottat a miliciára kisérték.

— Engem ugyan hiába faggatnak — mondta dacosan. — Tőlem nem tudnak meg semmit.

A gyanús jelenségek értelme hamarosan kiderült. Reggeli negyed ötkor felhívta Andrejt a rigai kerületi bizottság ügyeletese:

— Sileniek elvtárs, azonnal be kell jönnie. Most telefonáltak a Központi Bizottságról — a háború kitört! A német repülők bombázzák Liepaját és Ventspilset.

Az első pillanatban úgy érezte, mintha fejbe verték volna, vagy mintha sötétből előtörő vetítőfény káprázztatná. De gyorsan kitisztult a feje. Szóval, benne vagyunk... A falkát nekieresztették. Most már valóság...

A feszült várakozás, a bizonytalanság megszűnt, a helyzet világos, érthető . . . Háborút indítottak a szovjet nép, az egész szocialista világ ellen.

Nehéz idők következnek megint. Harc életre, halálra. És ahogy erre gondolt, percről percre izmosodott benne a harcos akarat. Cselekedni akart volna, de mindjárt. Fékezte az indulatát. „Nyugalom, Andrej, csak nyugalom. Semmi idegesség. Semmi kapkodás."

— Evald! — A soffőr éppen bebújt az ágyba. — Nem aludnivaló idő ez, barátom. Megyünk vissza Rigába. Szedd össze a holmidat, ki tudja, mikor kerülünk ide megint. Itt a háború!

— Háború? — Evald szeméből kiment az álom. — Ha itt van, hát csak legyen. Akkor verekszünk, Sileniek elvtárs. Hitler rég rászolgált a verésre, most megkapja.

Sileniek is csomagolt. Papirokat, ruhafélét szedett össze. Húsz perc múlva már repítette őket a masina Riga felé.

A szép, nagy város lassan, gyanútlanul ébredt a szürkületi ködben. Pedig valahol messze már bömbölt az ágyú és tűzfergetegbe rohantak, pusztultak az emberek. A polgárság nagy része még nyugodtan, mélyen aludt. Virágzó bokrok illata száll a levegőben és a madarak gondtalanul zendítettek reggeli dalukra. Üres utcákon robogott a gép a város belseje felé.

TIZEDIK FEJEZET

1

Soha még ilyen órában annyi gépkocsi nem állt a Központi Bizottság épülete előtt. A város ébredezett, itt-ott már gyalogosok is feltűntek. Majd megszólaltak az első villamos csengők, új meg új autók futottak a Valdemar-utcai székház elé. Már ott voltak a titkárok, a KB tagjai, a népbiztosok, a népbiztosi tanács elnöksége, a városi pártbizottság és végrehajtó bizottság vezetői.

Kalnberziny, a KB-titkár dolgozószobájában gyülekeztek a munkatársak. A nyitott ablakon beáradt a nyári hajnal fűszeres, üde lehelete. Lenn a Rajnis-úton a kelő nap sugarai bearanyozták a hársfacsúcsokat. Sileniek most is, mint útközben, mialatt a kocsi a városba hozta, átérezte a rikító ellentétet a természet csodás nyugalma és az ember támasztotta orkán között.

Halk beszélgetésben várták a később érkezőket.

Június 22-én, pontban hét órakor kezdődött a rendkívüli tanácskozás, amelyen kitűzték a német fasiszta betörők elleni harc főbb irányvonalait. Ezek szerint folyt aztán a lett nép küzdelme három és fél éven át.

Kalnberziny nyitotta meg az ülést. Eleinte csendes, tompított hangon beszélt, mintegy keresve a fontos köziendőkhöz illő szavakat, hiszen az egész szovjet nép élete új értelmet és új tartalmat kap most. De aztán egyre jobban nekitüzesedett, a sűrű szemöldök alól kivillogó szeme áthatotta, perzselte a hallgatóit.

— Az ellenség megint kapuinkon dörömböl. Porosz junkerek és bárók szították a vérünket hét évszázadon át, mai ivadékaik Hitler-fasiszták alakjában törnek hazánk földjére, hogy újra leigázzanak.

Tűrjük ezt? Nem! Soha! A testvéri szovjet népekkel együtt a lett nemzet minden becsületes fia és lánya fegyvert ragad és szembeszáll a galád támadóval. Soha többet nem leszünk a németek rabjai! — Megszervezni, irányítani a lett dolgozók harcát — ez a legfőbb feladatunk a mai naptól kezdve egészen addig az óráig, amikor a megátalkodott ellenséget kivertük és végkép megsemmisítettük. A nagy Sztálin vezetése alatt megfeszítjük minden erőnket és a győzelem a miénk lesz. Nincs az az erő a világon, amely a Vörös Hadsereget és a nagy szovjet népet legyőzze!

— A párt Központi Bizottsága azért hívott össze, elvtársak, hogy együtt határozzuk el, mi a tennivaló ebben a pillanatban. Milyen lépésekre van szükség, hogy egyetlen óra se vesszen kárba, hogy semmit se mulasszunk el.

Két óra hosszat folyt a tanácskozás. Minden egyes részvevőnek megadták az általános utasítást és kitűzték személyes feladatát. Kidolgozták a legközelebbi napok tennivalóinak tervét és újra meghatározták a vezető munkások beosztását, feladatkörét. Mindenki egyénileg felel a maga iparágáért, vállalatáért.

A KB elrendelte, hogy a Munkásgárdát az új helyzetnek megfelelően szervezzék át. Megtárgyalták az értékek biztos helyre szállításának tervét. Első helyen szerepeltek a Nemzeti Bankban őrzött értékek, de gondoskodni kellett a stratégiai nyersanyagkészletek, a színes- és ritkafémek, a hadiipari berendezések és felszerelések, a gyártás tervszerű áttelepítéséről is. A kikötői raktárakból evakuálni kell a katonai áruraktárakat, élelmet, textiliát, bőrkészítményeket. Az ipari nagyüzemek kiürítésére külön meghatalmazottakat küldtek ki, akik közvetlenül a Központi Bizottságnak és a kormánynak tartoznak számot adni.

Az értekezlet részvevőinek nagy része már haza se mehetett, tüstént útnak indult rendeltetési helyére. Kalnberziny dolgozószobájában csak a Központi Bizottság néhány tagja maradt. Tanácskoztak még vagy egy óra hosszat és mikor minden kérdést letárgyaltak, kezet szorítottak. Egyszerű búcsúszavuk úgy hangzott, mint a fogadalom:

— Akármi lesz — kitartunk! Győzni kell és győzni fogunk!

Rigában és az egész országban a biztos győzelem nevében indult, forrt a hadi munka. Mint egy évvel azelőtt, egyik munkanap a másikba folyt megint, szünet, megszakítás nélkül.

A bizonytalanság és izgalom rövid órái után az emberek hozzáedződtek az új helyzethez. A műhelyekben ismét zúgtak a gépek,

az utcákon villamosok, autóbuszok és autók futottak, az üzletekben sürgött, forgott, vásárolt a közönség. Az élet szokott ütemben folyt tovább, csak az arcok lettek komolyabbak a mozdulatokon érzett a feszültség. Jól tudta mindenki, hogy megváltozott a munka, az egész élet értelme.

A harci cselekmények még Rigától messze folytak, egyetlen ellenséges repülőt se láttak még a város felett, de a háború szele már végigsepert az utcákon. A borzalmas valósággal éles ellentétben, a nyár kibontotta teljes szépségét. A nap felhőtlen égről sugárzott, az utakon és a parkokban tikkadtan álmodott a növényzet és az öreg kocsis a sétatér kapuja előtt, utast várva bóbiskolt a bakon. A verebek fáradhatatlanul csiripeltek.

Nagyjából három részre oszlottak az emberek: az első csoport mélyen átértette a dolgok valóságát, komolyan, felelőssége teljes tudatában szemébe nézett az igazságnak és egész valóját bevetve igyekezett irányítani a fejleményeket. Merészen és makacsul, erejében bízva állta a viharl, mint a szikla, amit az orkán se mozdít ki a helyéből. A második csoport emberei igyekeztek félreállni és kívülről nézni az eseményeket. Nem akartak belekeveredni a harcba sem az egyik, sem a másik oldalon. Nekik semmi közük hozzá. Minden gondjuk az volt, hogy megmaradjanak, ők és az övéik. Hadd verekedjen a többi, mi, békés polgáremberek nem foglalkoztunk politikával. Ne kívánjátok, hogy veletek őrjöngjünk és ne vessétek szemünkre a tétlenségünket. Ilyennek születtünk, ilyenek is maradunk. Alkalmazkodunk minden rendhez, csak egy szerény kívánságunk van: hagyjatok békében! A harmadik fajta alig tudta leplezni örömét. Kedvük lett volna táncra perdülni az utcán és a levegőbe hajigálni a kalapjukat, csak hát ez egyelőre még kockázattal járt. De legalább ide-oda mászkáltak, nézelődtek a városban, magukban nevettek, gúnyolták a más fájdalmát és ha rokonlélekkel akadtak össze, kaján kárörömmel előre kóstolgatták a közelgő diadalt.

A viharzó élet feltárta az emberek igazi valóját. Most látszott meg, ki a hős, ki a felelőtlen vakmerő, ki a gyáva. Akadt, aki semmiáron sem volt hajlandó lemondani a megszokott, nyugalmas életről és folyvást azon törte az eszét, hogy menekülhetne. Rosszul járt, mert akármit csinált is, minden nap új veszedelmet idézett saját fejére. Sokan fatalizmusba menekültek.

Andrej Sileniek és a hozzá hasonlók, a háború első napjától kezdve így gondolkoztak: „Ebben a viharban sok ember elpusztul.

Te kapitány vagy, a hídon a helyed, tarts ki ott mindvégig. Nem kereshetsz menedéket és a kezednek nem szabad reszketni. Ha átvészeled a vihart és megéred a győzelem napját — az a nagy boldogság lesz." Ezt gondolta és lelkében nem maradt helye izgalomnak, félelemnek.

Július 22-én délben a moszkvai rádióban felhangzott Molotov elvtárs történelmi szózata: „Ügyünk igaz, az ellenség meg fog semmisülni. A győzelem a miénk lesz!"

Tömör, szűken mért mondatok. Belevésődtek az emberek tudatába, mintha gránitba metszették volna, semmiféle élmény, semmi balsiker ki nem törölhette. Behatoltak a szovjet nép lelkébe, gyökeret eresztettek és olyan erő hajtott ki belőlük, amely az elkövetkező években ámulatba ejtette az emberiséget.

A városban a háború első napjától kezdve vészhíreket terjesztettek. Hugo Zandart arca verítékében dolgozott. A művészklubban, az utcán és az ismerősök otthonában egyaránt.

— Hallották? Spilvában leszállt egy német osztag. Már elfoglalta a repülőteret. Egyetlen szovjet gép se menekült!

— Hallottátok? A németek partraszálltak Daugagriveban, Bullucieme mellett. Elfoglalták az erődöt és a Daugava város felé menetelnek.

— Nem hallotta még? Tukums és Kemeri közt kétezer ejtőernyős ereszkedett le. Hétszáz meg a „Négyzet" gyár mögött, Skirstava elosztó állomásnál.

— Mit szól hozzá? A német tankok már elérték Mejtent és Jelgavához közelednek.

Az első repülőtámadás Riga ellen új erőt adott az ellenséges hírverésnek. A felelős párt- és állami tisztviselőket elárasztották „fontos" közlésekkel. Nem telt el egy negyedóra anélkül, hogy valami névtelen jóakaró ne aggodalmaskodott volna a telefonon.

— Miért nem intézkednek? Az ellenség már a kapunk előtt áll. A daugavavárosi kórház kertjében egy egész német zászlóalj rejtőzik.

— Ég a Vef!

— A kegumsi villamos erőművet felrobbantották!

— A Kis-tóban csakúgy nyüzsögnek a német tengeralattjárók.

Az ilyen kilalálásokat gyorsan lelepleztek. Végigvonult rajtuk az ötödik hadoszlop kártevő szándékának fonala: pánikot akartak kelteni, összezavarni az irányítómunkát.

Ilyen szándékkal telefonált az is, aki Sileniekkel közölte késő éjjel, hogy saját szemével látott két német századot vonulni a Moszkvai-úton a belváros felé.

Andrej nyugodtan felelte:

— Polgártársam, ön vagy kísérteteket lát félelmében, vagy az ötödik hadoszlop harcosa. Akkor pedig keressen magának egy félkegyelműt, akit lóvá tehet. Vagy menjen a pokolba! Köpök a németjeire. — És lecsapta a kagylót.

Pár perc múlva újra csengettek. És megint. És megint. Akkor egy munkásgárdistát ültettek a telefonhoz. Ez a következő hívásnál meg se várta, mit akarnak, hanem ő maga kérdezte:

— Újabb ejtőernyősök? Partraszállás? Jó, Helyes — és már le is tette a hallgatót.

Riga hős, forradalmi proletársága a nagy próbatétel órájában férfilélekkel állta a harcot: „Adjatok fegyvert. Küldjetek, ahová kell! Harcoljunk az utolsó csepp vérünkig. Megmutatjuk a németnek, kik, mik vagyunk."

A Munkásgárda éber odaadással őrködött a gyárakban, üzemekben, kész volt minden áldozatra, hogy megvédje új, boldog, szabad életét. Most, hogy halálos veszedelem fenyegette az 1940. június 17-i rendet, most érezte csak át igazán, hogy mit ér neki. Nem okoskodtak, nem mérlegeltek, nem kérdezték, mit jelent a háború — tudták valamennyien. Az 1905-ös év hősi hagyománya újjáéledt szívükben. A német junkerek szeges csizmája dobogott megint az ország küszöbén és erre a hangra feltámadt a lett harcos szellem. A vihar első hulláma lángra lobbantotta az évszázados gyűlöletet és a megújult, a szovjet-lett nép kiállt a síkra, életre-halálra.

2

Késő este Juris felhívta Aiját.

— Hogy vagy, drága? Még sokáig dolgozol?

— De Jurij! — szemrehányást érzett a hangján. — Jól tudod, milyen napokat élünk!

— Tudom hát. Csak azt akartam mondani, hogy én ma még későn se mehetek haza. Két gyárat kell elköltöztetni az egész árukészlettel együtt. Itt kell maradnom végig, ellenőrizni a munkát.

— Hívj fel még egyszer az éjjel, ha lehet. Én is itt leszek reggelig. Viszontlátásra, Jurij!

És már folytatta is a dolgát, beleadva minden erejét. Gyönyörködött a fiatalok magatartásában. Remek fiúk. Tiszták, mint a kristály. Hogy vetélkednek a legnehezebb, legveszélyesebb munkahelyekért!

— Titkár elvtársnő! Miért kell nekem itt rostokolnom az irodában, mikor a társaimat már halálgárdistáknak képezik ki? Célozni tudok. Harcolni akarok. Engedjen a frontra!

— Hát nekünk itt talán nem kell a jó harcos! És ha megrohannak az ötödik hadoszlop vitézei, ki fog megverekedni velük? Pedig könnyen megeshetik. Aztán meg azt hiszed, egy hétig tart ez a háború? Rád kerül még a sor, ne félj.

A lányok is ostromolták.

— Rubenis elvtársnő, osszon be valamelyik csapathoz. A Munkásgárdához. Tudunk első segélyt nyújtani, elvégeztük a tanfolyamot.

Aija csak mosolygott.

— És a komszomol-bizottság? Itt senki se marad? Mi ütött belétek? Hát én mit csinálok, ha mind cserben hagytok!

— Nem arról van szó, elvtársnő. De itt nekünk most kevés a dolgunk.

— Legyetek türelemmel, lányok. Eljön az idő, amikor mind kimegyünk a frontra. Együtt megyünk. Remélem, engem is elvisztek.

Ilyen megnyugtatás és biztatás után megjuhászodtak valamennyire és a helyükön maradtak. De csak, amíg fel nem sírtak a légiriadó szirénái, amíg le nem hullottak az első bombák. Persze egyiknek se volt kedve az óvóhelyre lemenni. Az ablakból figyelték a repülőharcot.

— Azok ott Junkersek, ismerem a búgásukat. A híd tájékára dobtak le egyet.

— Most megint... Biztosan Zemitanát bombázzák. Vagy a Vefet. Jaj, csak oda lehetne jutni, megtudni, mi történt!

— Ezt a Daugava városnak szánták, a repülőtérnek. Nézzétek! Egy nácigép kigyulladt! Lezuhan! Éljen a légelhárítónk!

— A másik is menekül, üldözik a vadászaink! Tüzet, tüzet neki! Ne eresszétek el a fasisztát.

Mit lehetett csinálni velük? Nem féltek se bombától, se repeszdarabtól és ha sebesültet hoztak be, körülvették, összesúgtak, vetélkedtek, hogy ki kötözze be.

Hős fajta volt és romantikus fényben látta még az egész háborút. De éppen így viselkedtek apáik, bátyáik is, akik ezen az éjtszakán az elköltöző üzemek felszerelését, anyagkészletét vagonozták be. Juris Rubenisnek nem kellett őket sarkalni, inkább arra volt gondja, hogy az üres vagonok ott legyenek mindig, idejére. Egész nap szünet nélkül dolgoztak, mégcsak nem is ettek rendesen, de a világért abba nem hagyták a munkát, míg a szerelvény fel nem vette az utolsó munkapadot és áruköteget is. Még akkor se széledtek el. Megvárták, hogy a mozdony előálljon és a vonat elinduljon hosszú útjára, a biztos mögöttes területre.

— Akkor látja a német a gyárainkat, amikor a háta közepét — mondták elégedetten, a vonat után nézve. — Finom csemege helyett az ujját szopogassa a fritz.

Senki se tudta, mennyi idő van az evakuálásra, sokat lehet-e még elszállítani. Semmit se akartak otthagyni a németnek. Éjjel-nappal cipelték a ládákat, zsákokat, nem méricskélték a munkaidőt, nem kérdezték, mennyi munkabért fizetnek.

Mikor ellenséges repülők keringtek az állomás fölött, még nagyobb odaadással igyekeztek. Nem törődtek a levegőbe függesztett „gyertyákkal", a ledobott bombákkal, a gépfegyvertűzzel, amely körülöttük seperte a földet. A fiatal lakatos, akinek vállát megsebezte egy repeszdarab, bekötöztette a sebét és félkézzel segített rakodni. Végig kitartott ő is. Egy elesett társukat a raktár eresze alá helyezték és nyomban másik állt a helyébe.

Egész éjjel robogtak a teherautók a gyárakból és a raktárakból az állomásra. Semmi se jusson az ellenség kezére. Legalábbis abból ne, ami a frontnak és a mögöttes védővonalnak kell. Csak felrakni, elszállítani mindent!

Martin Spare, az öreg tutajos, teljes hozzáértéssel rendelkezett a daruknál. Gondosan ügyelt, hogy a nehéz munkapadokat pontosan helyezzék a rakodólapra.

— Óvatosabban, hé! — oktatta a fiatalokat. — Meg ne sérüljön az a munkapad!

És Juris hiába biztatta az apósát, hogy pihenjen egy keveset. Az csak legyintett, mégpedig olyan haragos képpel, hogy Juris menten elhallgatott.

— Nektek szabad és nekem nem? Mi öregek is tudunk még valamit. Majd megmutatjuk.

Persze, nem mindenki akarta a sikeres evakuálást. Itt is, ott is akadt szabotőr, aki gáncsolta, lassította a munkát. De mihelyt valahol zökkenő mutatkozott, vagy valaki megpróbált elrejteni egy fontos gépalkatrészt, értékes árut — egyszercsak ott termett Juris Rubenis, a kerületi VB elnökhelyettese és gyors kézzel rendet teremtett.

Éjjeli három órakor indult a szerelvény és vele együtt több munkás, családostul. Mialatt az új szerelvényt beállították, Juris felhívta Aiját:

— Te vagy, kicsi? Negyven vagon ment ki most. Mindjárt beáll az új szerelvény és kezdjük megint. De te miért vagy még ott? Micsoda divat el? Aludni is kell!

— Megharagudtam a férjemre, mert már rám se gondol. Bosszúból nem alszom. Dolgozni fogok egész éjjel. Hogy vagy egyébként? Nem éheztél meg?

Így éltek ezekben a napokban — Juris, Aija és sok-sok más. Minden erejüket a haza védelmének szentelték.

Karl Zsuburnak a háború első napján eszébe jutott, hogy valamikor tizennyolc hónapig szolgált és elvégezte az alsófokú tiszti tanfolyamot. Azután is még kétszer behívták fegyvergyakorlatra. Minősítése szerint háború esetén századparancsnok lehetett. Így hát a háború első napján jelentkezett Silenieknél a kerületi pártbizottságban és pár perces megbeszélés után felmentették a közoktatási osztály vezetésétől, azt másra bízták, őt pedig a Munkásgárdához vezényelték. A zászlóalj törzsparancsnokának akarták, de ezt a leghatározottabban elhárította.

— Adjatok nekem egy századot, vagy egy szakaszt, vagy akármilyen osztagot, csak a törzshöz ne osszatok. Jobb nekem az első vonalban.

Így aztán a rigai Munkásgárda egyik századparancsnoka lett. Beöltözött a sötétkék egyenruhába, övébe akasztotta a pisztolyt, tölténytáskát és a gárdistákkal töltötte éjjelét, nappalát. Eleinte főleg őrszolgálatot teljesítettek, de olykor részt vettek diverzáns csoportok megsemmisítésében.

Egy napon Zsuburt bízták meg, hogy a Vörös Hadsereg küldötteivel együtt vizsgálja meg a hidakat. A legutóbbi frontesemények alapján várható volt, hogy a német tankok megjelennek a Daugava

partján. Gondoskodni kellett a hidak védelméről. Sürgősen akadályokat, homokzsáktorlaszokat, védelmi állásokat építettek.

A szemle után Zsubur a kerületi bizottságba ment, hogy Silenieknek beszámoljon. Az oszlopos kioszk előtt összecsődült a nép. Egy szovjet katona feküdt a földön, a körülötte állók izgatottan beszélgettek:

— Én magam hallottam a lövést!

— Többször is lőttek. Alighanem abból a házból.

— Szó sincs róla. A park felől jött...

Ebben a percben újabb lövés dörrent és egy arramenő tiszt a vállához kapott.

— Oszolj — vezényelt Zsubur. — Fussanak szét, ne mutassanak célt.

A tömeg zajongva elszéledt, Zsubur pedig átszaladt a villamossíneken, az újságkioszk mögé állt és figyelt. Az utóbbi lövést, amely a tisztet megsebezte, tisztán, élesen hallotta ő is. A lövést valahonnan a Bástyadomb bokrai közül adhatták le.

Újabb lövés. A Szabadságszobornál elvágódott egy fiatal gyermek, aki egy katona mellett ment. Zsubur most már tudta, hogy mit kell tennie. Az Aspasia-úton át, a Bástyadomb irányába futott. A Csatornán átvezető hídnál megállt, kivette a revolverét és körülnézett.

— Hát persze! Ott van, ni! Jó fészket csinált magának a bokrok között. Kövér kis alak, vállához szorítja a fegyvert és kiszemeli egyik áldozatát másik után. — Rendőrosztag tűnt fel a Szabadságszobornál. Az orvtámadó újra céloz.

Zsubur eddig sohasem lőtt élő célra. Még erdei vagy mezei vadra sem, nemhogy emberre. De most nem remegett a keze. Tarkón lőtte a fickót, mielőtt még elhúzhatta a ravaszt.

A kövér kis ember az oldalára fordult és megmeredt. Zsubur felforró vérrel nézte. — Hol is látta ezt a kerek, vörös arcot? — Hirtelen eszébe jutott a dzintari tengerpart, Aija és a két szemtelenkedő alak... Nézd csak! Hát ez lövöldözött innen a bokrok közül a békés járókelőkre...

Abol barátunk elhamarkodta a dolgát. Korán bújt ki az odújából. Kristap Ponte munkatársa megkapta, amit érdemelt.

Zsubur nem sajnálta az áldozatát, de azért különös érzés bizsergett végig rajta. Hát ő is tud ölni? A tanult ember, az értelmiségi, aki otthon nem bírta a disznóölést nézni? És leszegezte magában: Hát igen. Most ezt is tudni kell.

Ernest Csunda roppant harciasan járt-kelt. Csizma feszült a lábán. Földszínű bricsesznadrág, zubbony, katonás sapka volt rajta. Egyik oldalán hatalmas pisztoly fatokban, a másikon gázvédőmaszk. Úgy lépett, mint egy egész támadásra induló csapat. Csakúgy döngött alatta az iroda padlója. De a hangja mintha tompább lenne egy árnyalattal és az élesebben figyelő szem bizonyos sápadtságot, idegességet is észrevehetett rajta.

Tény és való: Csunda közérzetére kedvezőtlenül hatott a hőség és nehezen szokott hozzá bizonyos egyre sűrűbben ismétlődő új zajokhoz. Zavarták például a légi riadók. Alig szólalt meg a sziréna, abbahagyta a munkát és hanyatt-homlok szaladt az óvóhelyre. A világért se jött fel, mielőtt lefújtak. Ha pedig az utcán érte a riadó, akkor is sietve keresett valami jó búvóhelyet és ott kuksolt, fejét a válla közé húzva, mint egy egérke.

— Az ember sose játsszon a veszedelemmel — oktatta Rutát is.

— Nem vagyunk kispolgárok, hanem a társadalom élcsapata, úgyszólván a föld sója. Ha egy közlegény elpusztul, az még pótolható veszteség, másik ugrik a helyébe. Olyan van ezrével, százezrével. De ki pótolhatna engem, például? Rés támad, amit nehéz betölteni. A munkatársak vállára fokozott teher nehezedik. Nem vagyunk a magunké, hanem az egész párté, a nemzeté, a társadalomé. Ezért kell óvni az életünket, elkerülni a veszedelmet, amíg lehet.

Aki a repülőtámadás alatt a munkahelyén maradt és tovább dolgozott, azt szidta, korholta.

— Mit henceg? Semmi értelme az ilyen hősködésnek! Minek az?

Június 25-én a Központi Bizottsághoz idézték.

Az illetékes előadó fogadta és kedvteléssel szemlélte délceg alakját, harcias felszerelését.

— Szép feladatra szemeltek ki, Csunda elvtárs. Német ejtőernyősök szálltak le az aucei műútra és megszakították az összeköttetést Liepajával. A városban nagy az aggodalom, hogy teljesen elszigetelik. Rátermett embert kell odaküldenünk, hogy Auce körzetében erős, ütőképes csapatot szervezzen, megtisztítsa a vidéket a diverzánsoktól és áttörjön Liepajáig. Ez a te feladatod, elvtárs

Csunda alig hitt a fülének.

— És ki fogja összeállítani a káderosztály kiürítési okmányait?

— Már beosztottak valakit a helyedre. Te csak készülj fel azonnal és indulj. A gépkocsi rendelkezésedre áll. Két fegyveres munkásgárdistát adunk melléd. Sikert kívánok!

Kezet szorított vele és elbocsátotta. Csunda a lépcsőn nedves homlokát törölgette. „Orült! Egyenest a pokolba rohanjon az ember. Azt mondják, Auce is német kézen van már. Tukumsnál folyik a harc. Így dobálják, ilyen kockázatba küldik a felelős pártmunkásokat?"

Dehát mit tehetett? Hadi felszerelését kiegészítette még egygyel-mással — látcsővel, térképpel, kézigránátokkal, aztán beült a kis Benz-Mercedesbe és a Komszomol-irodába hajtatott. Ruta éppen Aijával volt értekezleten. Kihívatta és megmutatkozott neki teljes hadi pompájában.

— Mi az, Ernest?

— Megyek a frontra. Fontos feladatot bíztak rám. Fel kell tartóztatnom a német előhadat és utat törni Liepajába. Széleskörű rendelkezési jogot ruháztak rám. Hogy mikor térek vissza, nem tudom. Kérdés, visszatérek-e egyáltalán? Mindenesetre csomagolj még ma este. Szedd össze minden holminkat, készítsd el a bőröndöket. Nem tudhatjuk, mi lesz? Ha mégis visszajönnék, legyen készen minden, hogy Rigát elhagyhassuk.

— Mit beszélsz? Hát feladjuk Rigát? — Ruta tágranyílt szemmel bámult rá. — Rigát védeni fogjuk a végső lehetőségig! Nem így van, Ernest?

— A végső lehetőségig, hogyne. De ha már azon is túl leszünk? Azt akarod, hogy minden értékünk a németek kezére kerüljön? Értsd meg, Ruta, nem a legbölcsebb dolog, hogy ilyen válságos napokban elküldenek Rigából, dehát a parancsnak engedelmeskedni kell. Viszontlátásra!

— Sikert kívánok, Ernest! Segíts liepajai barátainknak!

— Igen, igen. Mindig engem küldenek a segítségükre. Békében is, háborúban is. No, mindegy...

Zajjal, robajjal ment ki, maga a megtestesült férfiasság és harci erő.

A jelgavai műúton találkoztak az első litván menekültekkel. Autón, kerékpáron, szekéren és gyalog vonultak észak felé, felnőttek és gyerekek, batyuval a hátukon. Fáradt, porlepte alakok — ezeket már megperzselte a háború forró szele.

Csunda olykor megállította a kocsit és kérdezősködött. De mit mondhattak? Ágyúdörgés, légitámadás, véres képek rémülete töl-

tötte be a tudatukat. Egyesek szerint Sauljajnál és Ponyevezsnél rohamoztak a németek, mások szerint viszont már Jelgavához közelednek. De volt olyan is, aki biztosan tudta, hogy az ellenség a sarkukban van, minden pillanatban előtörhetnek az erdőből a tankok és legázolják, darabokra szaggatják valamennyiüket.

Csunda nem tudott eligazodni a beszédükön. Tovább robogott, de félóránként megállt és tanulmányozta a térképet. Jelgaván bement a párttitkársághoz, de ott is hiába kérdezősködött a helyzetről.. Azok se tudtak többet. Németeket mindenfelé láttak, de nem tudták, reguláris csapatok, vagy ejtőernyősök?

Valahol Skrunda tájékán nagy csata folyt a légiúton ledobott ellenség és lett halálgárdisták között. Erdős tájakon felbukkantak a „zöld banditák" — ajzargok és kulákok. A mieink eredményesen harcoltak velük és több osztagukat megsemmisítették. A szovjet aktívát minden községben hadikészültségbe helyezték.

Csunda mindezt emlékezetébe véste. Ebéd után tovább hajtott. A feléje viharzó újabb meg újabb hírek leküzdhetetlen rémületbe ejtették. Így aztán el se jutott Aucéig. Egy parasztember azt állította, hogy saját szemével látta oda benyomulni a németeket. Elől, az erdő felől lövések pukkantak.

Itt valami bűzlik! Csunda megfordította a kocsit és tíz percig teljes sebességgel rohant visszafelé, aztán ott, a mezőn haditanácsot tartott önmagával. Miért hívná oda a soffőrt és a két munkásgárdistát? Úgy se tudják, mi a kitűzött feladat.

Negyedóra hosszat tanulmányozta megint a térképet, vörös ceruzával rejtélyes jeleket rakott ide meg oda, noteszébe is jegyzegetett, mély gondolatokba merült, majd összehajtotta a térképet, visszatette a tokba és megnézte az óráját. Húsz perc híján hat. Éppen utasítani akarta a vezetőt, hogy hajtson tovább, mikor motorok zúgtak fel a magasban. Nyugat felől egy kilenc Junkersből álló raj közeledett.

— Oszolj! Feküdj! — vezényelt Csunda és példát mutatva az úttól balra húzódó cserjésbe szaladt. Mindössze száz lépés lehetett a távolság, de még feléig se ért, mikor gépfegyvertűz ropogott a feje fölött. Ő, mint a szekérről lehulló kéve, a földre huppant, arcát a fűbe temette. A géppuskák még két sorozatot adtak le, az út csakúgy porzott a becsapódások nyomán. Aztán lassan halkult a motorzúgás, a Junkersek közeledtek Jelgavához és csakhamar hallani lehetett a ledobott bombák robbanását.

A lielupei hidat bombázzák — állapította meg Csunda. — Akkor már nem is tudunk visszamenni. Nem jutunk át a folyón.

Homlokát kiverte a hőség.

„Engem vettek célba. Meg akartak ölni. Kilenc Junkers!... Csuda, hogy még élek."

Szíve ugrált, mint halász kezében a lazac.

Liepaja felmentésére ezekután gondolni se lehet. Csináljanak, amit tudnak, a maguk erejéből. Ki parancsolja nekik, hogy az utolsó percig a városban ragadjanak? Vonuljanak vissza!

Beült a kocsiba és visszahajtott Jelgavába. Ott kiderült, hogy a Junkersek a repülőteret bombázták, a lárma nagyobb volt, mint a kár, amit okoztak. Csunda megnyugodott. Hisz akkor sértetlen a híd! Vissza lehet robogni Rigába.

Este Ernest Csunda jelentkezett Sileniéknél.

— A német légierő szüntelenül bombázza Jelgavát. Jelgava és Auce között kilenc Junkers megtámadott bennünket és gépfegyverből lőtt. Két golyó az oldalamat súrolta, lám, fel is tépte a zubbonyomat. Csoda, hogy itt vagyok. Aucétől innen, az erdőben kemény harc folyik a németek és a mi csapataink között. Tulajdon szememmel láttam. Sőt részt is vettem a harcban. A Liepajába vezető út el van vágva, oda csak igen jelentékeny erőkkel lehet áttörni.

Andrej meghallgatta, fontolgatta, amit Csunda mesélt. Részben egybevágott más jelentésekkel, részben új volt. Mi a túlzás, mi a hazugság benne, nehéz lett volna megállapítani. A helyzet óráról órára változott.

— Sileniek elvtárs, egy gondolatom támadt — kezdte megint Csunda. — Kétségtelen, hogy a helyzet egyre veszélyesebb. Lehetséges, hogy Rigát el kell hagynunk. Nem lenne ideje gondoskodni családjainkról, az öregekről, gyerekekről? Mi lesz velük, ha visszavonulunk? Azt hiszem, valakit Pszkovba, vagy Lukiba kellene küldeni szállást csinálni, megállapodni a hatóságokkal.

— Erről gondoskodni kell, természetesen. Egyelőre tartjuk és védjük a mi Rigánkat. A Daugavánál meg fogják állítani a németeket, így volt az első világháborúban is. De fontolóra vesszük a kérdést. Jól van, Csunda, menj és pihend ki magad, de ne szólj egy léleknek se arról, amit ma tapasztaltál, nehogy valaki kibújjon

a bőréből és pánikot keltsen. Nem öntünk vizet az ellenség malmára.

Csunda Sileniektől egyenesen a Komszomol-irodába, Rutához sietett.

Az asszonyka nagyott nézett.

— Már vissza is jöttél?

— Igen. Valóságos csoda, hogy élve kerültem vissza. Kilenc repülő üldözött, bombázott, lőtt rám. Azonkívül egy nagy csatában is részt vettem. No de erről majd máskor. Most készülj, Ruta, mennél gyorsabban. Még ma éjjel utazunk. Sileniek megbízott a pszkovi mögöttes támaszpont szervezésével. Tőle jövök.

Rutát felizgatta a hír.

— Elutazunk? Mindent itthagyunk? Nyugalmasabb helyet keresünk?

— Értsd meg, Ruta, fontos feladatot bíztak rám. Ha tőlem függne, legszívesebben a frontra mennék, de a vezetőségünk erről hallani se akar. Azt kell tennem, amit parnacsolnak. Azt hiszed, puszta véletlen, hogy éppen engem küldtek ma reggel a veszélyeztetett övezetbe megszervezni az ellenállást? Vagy csupa véletlenségből bízzák most rám a mögöttes bázis kiépítését? Tudja a vezetőség, mit kire bízzon. Készülj, Ruta, készülj, add át valakinek itt az ügyeket. Vagy ma éjjel, vagy kora reggel indulunk.

— Előbb jelentkeznem kell Aijánál. Talán el se enged.

— Már hogyne engedne! — háborgott Csunda. — Légy nyugodt, majd én magam beszélek vele.

— Ernest... dehát rendjén van ez? Így megugrani...

Csunda mérgesen rászólt:

— Ne zavard össze a dolgokat, Ruta. Megugrani vagy hivatalos ügyben elutazni, az nem mindegy. Nagyon is nem.

— Tudom, tudom, hogy forma szerint nem mindegy. De lényegében. Én szégyellem, Ernest.

— Hallod, kérlek, ilyen előítéletekkel nem sokra megyünk. — És haragosan bevágta az ajtót.

Még alig pirkadt, mikor a kis Benz-Mercedes átgördült a Jugla-hídon és teljes sebességgel rohant a pszkovi műúton. Csunda, mint tapasztalt harcos, magára öltött minden hadifelszerelést. A térkép a térdén feküdt, kibontva és ő bele-belenézett. A hatalmas pisztoly a fatokban megint az oldalán függött, látcsövét meg a kezében tartotta, mint a hadvezér, akinek újra meg újra át kell tekintenie a terepet. Felajzott és bizakodó kedvben volt most.

Ruta a kocsi szegletébe húzódva, komoran hallgatott. Mikor torlódás támadt a műúton és meg kellett állni, még jobban összehúzódzkodott, nem mert az emberek szemébe nézni. Úgy érezte, mindenki átlát a szitán és megvető mosollyal figyeli őket.

4

A 26-ról 27-re virradó éjtszakán a kerületi bizottsághoz beállított egy ember, akit a munkatársak nem ismertek. Akadt ugyan, aki már látta régebben, de senki se tudta, hogy hívják és hol dolgozik.

— Jelentse Sileniek elvtársnak, hogy Kirsis megjött — mondta a bejárást őrző munkásgárdistának.

— Milyen ügyben?

— Az elvtárs tudja.

Andrejnél értekezlet volt a kerületnél kialakuló helyzetről, de mikor Kirsist jelentették, rögtön fogadta, a többit pedig elbocsátotta és meghagyta, hogy míg a megbeszélés tart, senkit se eresszenek be hozzá. Aztán bezárta az ajtót, a díványra telepedett, maga mellé ültette a vendégét és ráfüggesztette meleg, nyílt tekintetét.

— Nos, pajtás? Áll a megegyezés?

Kirsis igent intett.

— Búcsúzni jöttem, Andrej — később talán már nem lehet. Ideje a föld alá bújni, mentül mélyebbre.

— Így van, Robert. El kell tűnnöd.

Félhangon beszélgettek, néha csak egy mozdulattal, pillantással jelezték mondanivalójukat.

Szőke és kékszemű volt mind a kettő, arcra is hasonlók. Könnyen testvéreknek nézhette őket az ember. De Sileniek egy fejjel magasabb, vállasabb, izmosabb. Rokonok voltak csakugyan, de ezt rajtuk kívül senki se tudta.

— Megkaptál mindent, ami kell?

— Az utolsó gombig. A leadó biztos helyen van, az erdőkerülőnél. A kis sajtót tegnap este szállították a támaszpontunkra. A fegyvert, muníciót elástuk.

— És mi van az anyagiakkal?

— Ha jól gazdálkodunk, ami van, három évre is elég. De én csak tartaléknak tekintem. Mihelyt működni kezdünk, megszerezzük

a legszükségesebbet. Igaz, te — ha csak egy kicsit késünk, hát elvitték volna előlünk az értékeket. A Nemzeti Bank szerelvénye tegnap éjjel ment el.

— Itt hagyták volna a részeteket, ezt letárgyaltuk az ügyvezetővel. És a papírok?

— Minden rendben.

— A rádió-rejtjel?

— Meg van állapítva.

— És a csapat kedve, hangulata?

— Normális. Tudjuk, hogy a kockázat nagy, de hiszen kockáztattunk mi már máskor is eleget. Aztán meg mindenki átérzi, milyen becsülete van az ilyen feladatnak a párt szemében. A fiúk büszkék a megbízatásunkra.

— Csak vigyázz, hogy el ne hamarkodjanak semmit. Eleinte nagyon csendesen, békésen kell viselkedni. Amíg hivatalosan is el nem ismernek. Hallgassátok a moszkvai rádiót, a lett adást. Abban találtok majd útmutatást. Ha aztán mégis megszakadna az összeköttetés — ez is megeshetik, persze — akkor önállóan kell cselekedni, belátástok és a körülmények, lehetőségek szerint. Ez Kalnberziny elvtárs utasítása.

— Tud ő rólunk?

— Természetesen. Ő maga instruált volna, de célszerűbbnek látta így, éppen az ügy érdekében.

Még megbeszéltek egy és más részletet. Aztán elbúcsúztak. A két küzdelemben megedzett férfi pár másodpercig csak elfogódva mosolygott, rejtegette érzését. Majd keményen kezet szorítottak, megölelték, megcsókolták egymást.

— Járj sikerrel, Robert — és most mégis remegett a hangja. — Sose feledkezünk meg rólatok, azt tudhatjátok.

— Tudom, Andrej. Viszontlátásra.

Biccentett és mosolyogva kiment. Sileniek még egy darabig elgondolkozva nézte a díványt, ahol a csendes, hű bajtárs ült az imént. Most megy elvégezni a rábízott nehéz feladatot. Nagy veszedelembe küldik, még nagyobba, mint mást. Ki tudja, viszontlátja-e valaha... Micsoda ember! Színarany...

Odakinn üvöltött a sziréna, a légelhárító ágyúk tüzeltek, Junkersek zúgása töltötte be megint a levegőt. Újabb légitámadás, újabb bombázás. Csodálatos és rémes látvány volt ezen az éjtszakán Riga a fellángoló tüzek vörös fényében.

Sileniek leemelte a hallgatót.

— Mi van a kiürítéssel? Haladunk?... Tessék? — Még az a szerelvény se ment ki? Hallja, igazgató úr, vésse jól eszébe, amit most mondok: reggeli tíz óráig haladékot adok. Ha addig nincs bevagonozva minden színesfém és különleges gép, agyonlövetem. Ez nem tréfa. Tíz órakor várom a jelentést, hogy a parancsot végrehajtották. Megszökni pedig nem fog, azt garantálom. Megbízható, éber szemek figyelik.

Aztán sorra felhívta a vasútigazgatóságot, a Munkásgárda törzsét és a Komszomol-irodát. Mindent megmozgatott és az erély és lendület új hullámát indította el a kimerült munkatársakban.

Éjjel-nappal égett a munka az egész kerületben. A legfőbb értékeket már elszállították. A kerületi bizottság levéltára is biztonságban volt. De mennyi minden nem kerülhetett még sorra! Lehet néhány nap alatt elszállítani, amit hosszú évek alatt alkottak, gyűjtöttek? Elsősorban azt kellett megmenteni, ami a nagy harcban nélkülözhetetlen. Az ne kerüljön az ellenség markába. Aztán jöhet a többi, ha lesz még rá idő.

Az ifjú lett szovjetköztársaság fővárosának egész dolgozó népe ereje végső megfeszítésével dolgozott az értékek megmentésén. Nem törődött sem az ellenség terjesztette rémhírekkel, sem a nyárspolgárok ijedezésével. A rigai munkás becsülettel végezte a dolgát, teljesítette a szovjet hazafi kötelességét. Férfias alakját ott láttuk mindenütt a füstben, lángban. Odaadással küzdött azért, ami van és azért, ami lesz.

Június 27-én Sileniek egyik munkatársát elküldte Pramniekhez, hogy jöjjön át hozzá sürgősen. Mogorván, letörten lépett be a festő Andrej dolgozószobájába.

— Meglepett, hogy még Rigában vagy — mondta neki. — Már tegnap este beszélték, hogy a kommunisták mind elhagyták a várost, egyetlen kommunista intézmény sincs már itt.

— Mi majd elmegyünk, amikor kell. De neked máris menned kellene, Edgar. Ezért is kértelek ide. Mi a szándékod?

— Én nem válogathatok. Hová mennék? Olga két hét múlva szülni fog.

— Segíthetek neked, Edgar. Munkatársaim egy részét ma hátraszállítjuk. Te és Olga velük mehettek.

— És a holmink? A képeim, bútoraim? — Pramniek idegesen járt fel és alá. A pipa remegett a foga között. — Ha mindenem elpusztul, értem se kár.

— Abban is segíthetek, hogy magaddal vihess egyet-mást. Az a

szerelvény, amit most rakodnak Zemitánál, visz magával személypoggyászt is. Még egy teherkocsit úgyis hozzá kell csatolnunk. Kieszközölhetem, hogy ezen a kocsin mehessetek, a képeiddel, legfőbb értékeiddel.

Pramniek hallgatott, de savanyú ábrázata mutatta, hogy nincs ínyére a javaslat.

— Itt akarsz maradni a németekkel? — kérdezte Sileniek.

A másik a fejét rázta. Sűrű, hosszú haja a homlokába hullott, szeme lázasan, zavarosan villogott a bozontos szemöldök alatt.

— Mit lehet itt akarni? Hová fussak? Meddig fussak előlük? Akkor már inkább itt kerüljek a kezükbe, mint valahol Moszkva alatt.

— Szóval, nem hiszel a győzelmünkben? — Mélyen a szemébe nézett. A festő nem felelt. Ezzel is eleget mondott. — Hát így vagyunk. Én pedig igaz embernek hittelek, sokáig.

Edgar tragikus arccal védekezett.

— Félreértesz, Andrej. Én háziállat vagyok. Nem születtem nomád életre. Mocsarakon kódorogjak, még hozzá Olgával, ilyen állapotban? Egy útszéli árokban szüljön?

— Értem. Kispolgár vagy mégis csak. Neked puha ágy kell, csend és nyugalom. Akkor is, ha az egész világ recseg-ropog. Karosszékben akarsz ülni. És a kényelmet mások szerezzék meg neked. Harcoljanak ők, gázoljanak porban, piszokban, vérben, ha kell, csak ne zavarják Edgar Pramnieket, a művészt. Ő nem élhet kényelem nélkül... Hát idehallgass, drága rokon. Hívtalak, hogy tarts velünk, járj a mi útunkon. Nehéz út, de győzelemre visz. A szovjet ember útja. Aki velünk tart, azt nem hagyjuk el a legválságosabb órában sem. De neked ez nem kell. Csakhogy tudd meg, Edgar: bemocskolod magad. Becsületes ember nem fog kezet veled ezután.

Pramniek leszegte a fejét, még mondani akart valamit, de hiába kereste az odaillő szót, sápadtan, verítékes homlokkal kifordult az ajtón.

Sileniek utánanézett, arca komoly volt, haragudott is, sajnálta is.

Liepiny mama még tegnap Rigába érkezett, hogy Ellit hazavigye. Összecsomagolt és szekérre rakta a holmiját. A fiatalasszonyt előrehaladott állapotában nem lett volna helyes tovább a városban hagyni. Peter hozzájárult, hogy az utolsó heteket a szüleinél töltse, ott több nyugalma lesz.

— Hà a helyzet változik, eljövök érted — ígérte búcsúzóban. — Okvetlenül érted jövök. Miattam pedig ne aggódj — rossz pénz nem vész el. És a fülébe súgta: Jól gondozd a kicsit és szeresd helyettem is, amíg nem lehetek veletek.

Elli is érzékeny kedvében volt.

— Nagyon vigyázz magadra, Peter. Ne keresd a veszedelmet, gondolj ránk is.

Peter egyedül maradt. Most aztán teljesen a kötelességének élhetett. És ezt a munkáját becsülettel elvégezte.

5

Ojar Sniker az állomásról egyenesen a pártirodába ment. Már egész Liepaja talpon volt, a dolgozók a munkahelyükre siettek, hosszú libasorok álltak az újságos bódék előtt. Az emberek a rigai lapokban kerestek tájékoztatást, tudni akarták a fejükre szakadt események értelmét.

Hajnalban légiriadó verte fel őket és a riadót nyomon követték a bombák, robbanások. A levegőben szüntelenül zúgtak a német motorok. A gépek keringtek a város fölött, mint a keselyük, visszavisszatértek, bombázták a vasúti állomást és a hadikikötőt meg az ott horgonyzó hajókat. A légelhárító tüzérség keményen dolgozott, szovjet vadászok szálltak fel és igyekeztek elűzni a támadó rajt. Így kezdődött a háború.

Útközben Ojar mindenről értesült, ami hajnal óta történt a városban. Az utcasarkokon, a tereken és a hidak körül csoportosuló emberek komoly, feszült arcán látszott, érzett a nagy fordulat. A város ütőere hevesen vert, a fiatal vörös tengerészek harsányan énekelték harci dalukat:

Közelg a háború...
Tán holnap ránk szakad
De népünk készen áll
Már ma fegyvert ragad.

Teherautón álltak, fegyverrel, géppisztollyal és énekelve robogtak végig az utcán. Már rég eltűntek, de az énekük egyre hallatszott, míg más hangok el nem nyelték.

Hajó futott ki a kikötőből, sípolva, sűrű füstöt eresztve. Motoros halászcsónakok sorakoztak a part mentén és a halászok is ott álltak, ruhájukon csillogott a sok odatapadt pikkely. Komoran néz-

tek ki a tengerre — a víz nyugodt, hívogató, de ma mégse lesz halászat.

A városi pártbizottság irodájában tanácskozás folyt. Buka, a titkár, örömmel fogadta Ojart.

— De jó, hogy megjöttél! Liepaja harcra készül. Fel kell fegyverezni az embereinket. De máris!

Nem volt itt hosszú szónoklás, mindenki röviden előadta a maga elgondolását, hogy mint kell megszervezni a védelmet, hogyan fogadják a támadót szülővárosuk határában.

Két-három szóval vázolták a javaslatukat. Nem adják fel a várost harc nélkül — ebben mind megegyeztek. Tartják, amíg csak lehet. Fedezéket ásnak, felfegyverzik a munkásokat, csapatokat alakítanak. A támadás hamarosan bekövetkezik, eziránt semmi kétség. Csak rá kell nézni a térképre: egy jó tank pár perc alatt megteszi az utat a német határtól Liepajáig. És minden stratégiai tudás nélkül is megmondhatta akárki: a németeknek sürgős dolguk lesz biztosítani ezt a fontos tengeri támaszpontot. Időveszteget és nélkül fel kell készülni a védekezésre.

— Felkészülni! — ezzel a gondolattal távozott a tanácskozásról Ojar, ezzel érkezett a gyárba. Ezzel fordult a főműhelyben összegyűlt munkásokhoz.

— Nem hagyjuk el a mi szép városunkat, nem adjuk a németeknek — mondotta. — Nem is várjuk meg, míg a Vörös Hadsereg csapatai megérkeznek. Itt vagyunk a határon, mi kapjuk az első csapást. Hadd lássa az ellenség, hogy ez nem Franciaország, nem Belgium és nem Hollandia, ahol a fritz vállra akasztott puskával sétálhat, peckesen, mint a pulykakakas az ól körül. Tudja meg, hogy ez Szovjet-Lettország. Liepaja olyan acéldió lesz, amibe beletörik a foga.

— Elvtársaim, barátaim! Kegyetlen harc lesz. Győzni csak az tud, aki tud meghalni is. Meghalni úgy, ahogy a szülőföldjét, szovjet hazáját, dolgozó népét védő harcoshoz illik, fegyverrel a kezében, félelem és habozás nélkül. Aki így gondolja, mint én, aki fegyvert akar, hogy szembe szálljon az ellenséggel — lépjen előre!

Mintegy száz munkás lépett ki a műhely közepére. Párttagok, komszomolisták és aktivisták. Szívük nem szorult el a felzúgó orkánban. Fiatalok voltak és erősek, nagyrészt szolgáltak béke idején, vagy az első világháborúban. Volt idősebb jelentkező is, sok lélkes, meglett férfi. „Megyünk mi is!" És az asszonyok, lányok se akartak

elmaradni a férjük, bátyjuk mögött. „Minket is vigyetek, hadd segítsünk!"

Mikor a gyárigazgató beszéddel fordult hozzájuk, a munkások a szavába vágtak:

— Kár sokat magyarázni, tudjuk, miről van szó. Fegyvert adjatok. Megmutatjuk a fasisztáknak, hol telel a rák! Drága lesz nekik Liepaja!

Csakugyan nem kellett a szónoklat, a liepajai munkások tudták a kötelességüket, önként siettek a harcba.

Ojar kiválogatott nyolcvan embert, azokból századot formált, négy szakaszra osztotta és katonaviselt munkásokat állított a csapatok élére. Századparancsnoknak egyhangúan őt választották meg. A városi pártirodában aztán megtudta, hogy hasonló módon csapatot alakított már minden üzem. A Tosmár-gyárból százötven főnyi század került ki. Ezt Peterson párttitkár szervezte meg. A Vörös Kohó művek, a községi intézmények munkásai, a Komszomol-brigád, a Dundur-zászlóalj, a milicia, külön-külön csapatokat alakítottak. A város odaadta fiainak színe-javát. A határcsapatok egy részével és néhány tengerészosztaggal együtt elég tekintélyes erő gyűlt össze. Ők legalább így gondolták. Hitték, hogy meg tudják védeni a várost, visszavernek minden támadást.

Ez a törhetetlen önbizalom adott erőt a hirtelen toborzott helyi haderőnek, hogy egy teljes héten át kemény harcban állja a fejebúbjáig felfegyverzett hitleri sereg rettentő nyomását. Sok hős harcos teteme pihen a liepajai sírokban, de a legenda él és új meg új fejezetekkel gyarapítja nemes tetteik történetét. Hol van Peterson, Buka, Arnold Skudra, a merész felderítő? Hol van Otilie Krucse, Imant Sudmalis és annyi más? Nem igaz, hogy meghaltak. A hősök nem halnak meg, emlékük és tetteik örökké élnek a népben.

„Vártad a vihart, a nehézségeket, a nagy küzdelmet — most itt van" — mondta magában Ojar. — „Mit akarhatsz még? — Égj, forrj, élj tízszeres életet."

Most nem fájt a szíve, sebe nem vérzett. Mióta a háború gyújtó szava felhangzott, tudatát betöltötték a veszedelem, a harc, a lövészárok képei. Személyes élete alámerült — evés, alvás, még a szerelem is csak mellékesnek, csekélységnek tűnt most. Arra gondolt mindig: mi lesz, hogy lesz, ha majd először állunk szemtől szemben az ellenséggel, először csapunk össze? Most már csak jöjjön, mentül előbb. Készen vagyunk!

A század új fegyvereket kapott. A fiúk letörölték az olajat és

órák hosszat gyakoroltak, ismerkedtek a fegyvereikkel. Amit békés időkben hónapokig tanultak, most órák alatt kellett elsajátítani.

És múlt az idő, a háború első napja letelt, a napgolyó szirénabúgás mellett szállt le a látóhatáron. Az ég alja vörösen izzott. A tenger csöndesen szunnyadt a nyári alkonyatban.

Másnap is rekkenő hőség volt. A meglepetés, a megdöbbenés hulláma elült, az emberek tudták, mi történik a világon és ha valaki megfeledkezett róla néhány percre, a város felett megjelenő ellenséges bombázók nyomatékkal eszébe idézték.

Június 23-án este Ojar százada a város keleti szélén, a liepaja—grobinyi út mentén foglalt állást. Dús rétek terültek előttük, a messzeségben a Liepaja-tó. A madarak már pihenőre tértek. Az úton itt-ott még egy késői vándor igyekezett a város felé. A század mögött karcsú templomtornyok nyúltak az égre, a város zaja elült. Ojar csodálkozva nézett szét — milyen békés minden! A réten lovak legelésznek, egyik-másik felnyerít. A Csatorna hosszában elhelyezett bajtársak halkan beszélgetnek. Hűs esti szellő leng. Körös-körül csend és nyugalom. A fenyegetés még késik, a halál talán még messze van.

Lassan besötétedett. Ojar bejárta a százada állásait, aztán egyszercsak megtorpant és figyelt.

— Mi ez? Reflektorfény?

— Autó vagy motorkerékpár lámpája, Sniker elvtárs.

Aztán több is jött. Égtek, mint farkasszemek a sötétben, hosszú sorban közeledtek a műúton. Most már hallatszott a motorok kattogása.

— Mindenki a helyére, bajtársak! Tölts! Itt vannak a németek!

A hír, a parancs villámként futott végig a sorokon. Hová tűnt a csend és a béke? A závárzatok kattogtak, mindenki igyekezett jó kilátást biztosító állásba helyezkedni az emelkedés mentén, ahonnan áttekinthették a terepet.

Újra csend lett, a felajzott várakozás csendje.

Előttük, a messzeségbe nyúló betonúton, közelebb, közelebb nyomultak a vakító farkasszemek. A motorok pöfögtek, gázfelhőt bocsátottak ki. Minden motorkerékpáron három német ült, az oldalkocsiból gépfegyver meredt. A németek szemüket a sötéten nyugvó városra szegezték. A nyugati háború elkapatta, a győzhetetlenség fénykörével övezte őket. Íme — gondolták — egy újabb város, amely megadással vár minket és tűri a megaláztatást, a gyalázatot.

Erős ütemben jött a motorkerékpároszlop, mögötte nyitott teherautók, rajtuk gyalogosok. Négyes sorokban ültek, fegyverrel, géppisztollyal, szabatos rendben, mint valami parádén.

Aztán hirtelen felbomlott a nagy, kifogástalan rend, a szimmetria, a mozgás acélos üteme összezavarodott. Mikor az oszlop a védőcsapat vonalába ért, felcsattant Liepaja, a hősi város kemény szava:

— Nem! Nem adjuk meg magunkat!

És a dombról megszólaltak a géppuskák és a fegyverek.

6

Senki se nézett az órájára, mielőtt az első sortűz eldördült és nem nézte meg akkor se, mikor már minden lezajlott. Így aztán nem is tudták, meddig tartott a csata. Talán egy óráig, talán csak percekig. Mikor az utolsó lövés is eldurrant, nem volt több élő német az úton. Kerékpárok, autók, emberek és lovak egymásra hullva, torlódva, összevissza hevertek a műúton és az árkokban.

Mint később kiderült, az ellenség oldalán a gépesített osztagokon kívül lovasság és légi úton bevetett csapat meg egy ajzargcsapat is részt vett a városszéli véres ütközetben. De egyetlen náci se jutott be Liepajába. Nyolcszáz ellenséges katona és tiszt holttestе maradt a csatatéren és csak nagyon kevésnek sikerült elmenekülnie.

Lett részről néhány gyalogsági osztag, a Haditengerészeti Akadémia növendékei, a tosmárgyári Munkásgárda és Ojar Sniker százada harcolt. A Vörös Hadsereg katonái, a tengerészek és a fegyveres proletárok vállvetve, egymáshoz méltóan küzdöttek és győztek.

„Győztünk!" — A szó szárnyra kelt, végigrepült a harcosok sorain és a városon és megdobogtatta a szíveket. Liepaja védőinek új erőt adott ez a szó. A gőgös német sereg, amelynek hírneve megelőzte a támadó hadosztályokat és megdermesztette a kishitűeket, a liepajai összecsapásban elvesztette első csatáját! A náci győzhetetlenség meséje szétfoszlott. A liepajaiak szemében a német harcos már nem volt az a félelmes hadisten, aki előtt földig alázkodtak az európai seregek és államok. A németeket meg lehet állítani, meg lehet verni, vissza lehet kergetni. Nem igaz, hogy csak egy irányt ismernek: Előre! Ha egyszer el tudtunk bánni velük, mért ne tudnánk másodszor, harmadszor és negyedszer is? Mind-

addig, amíg majd kiépül a front, beérkeznek a tartalékok és a hitleri ármádia hulláma visszafelé hömpölyög.

A győzelembe vetett hit megtízszerezte minden egyes harcos erejét. Törhetetlen sziklába tömörítette a gránitdarabokat. Ojar újra végigjárta százada állásait. Három sebesült — ennyi volt az egész veszteség. A szanitéc lányok persze régen bekötözték a sebeket.

— Sniker elvtárs — szólította meg egy harcos. — Nem adna egy cigarettát?

Ojar kivette a tárcáját, de üres volt.

— Sajnálom, pajtás, de mindet elszívtuk.

— Engedje átkutatni a fritzeket, hátha náluk akad? Minek nekik a másvilágon? Ott, úgy mondják, tilos a dohányzás.

— Nem bánom. De vigyázz, nehogy egy félig eleven ördög torkonragadjon.

— Azt már csak bízza rám.

Tíz perc múlva visszajött a zsákmánnyal. Egy géppisztolyt is hozott ráadásul. De az epés dohányosok egyhangúan megállapították, hogy a német cigaretta fabatkát se ér.

— Tiszta trágya. Széna van benne, nem dohány.

— Amilyen a gazda, olyan a dohánya — tódította Ojar. — Látszatra csupa hős — térj ki az útjából, különben jaj szegény fejednek! De mikor rákerül a sor, hát csupa pudva. Itt ma többet kaptak, mint egész Belgiumban, Hollandiában.

— Kapnak még ezután is — kontrázott egy tengerész. — Csak dugják ide újra az orrukat. Kiszámolunk kemény huszonötöt a fenekükre. Emlékeztek, gyerekek, hogy volt az aszályos évben, mikor a német anyák nem szültek?

— Az talán a nagy dögvész idején volt — szólalt meg a sötétben egy fiatal hang. — Mikor Péter apostol a szent kancsóból locsolta a németeket, hogy hamarább kimúljanak, mert a pokolbeli ördögök már nagyon várták a pocakosokat.

— Micsoda? Hát Szent Péter két úrnak szolgál? Az ördögnek is szállít?

— Hja, mindenki úgy keres, ahogy tud. Aki ügyes, mért ne szolgáljon kettőt is. Azt hiszitek, Péter bátyánknak nem kell a borravaló? Fukar ám az úristen, azt abból is látni, ahogy a szentjeinek a könyörgését teljesíti. Péter pedig, tudjuk, szeret néha betérni a kocsmába és felönteni a garatra. Olyankor elkel egy-két fölös garas.

— Én nem hiszem, hogy a sátán sokat adjon a fasiszta lelkekért. Az mind csak olyan pótlélek.

Ojar szívesen hallgatta a katonái tréfálkozását, de ő maga nem tréfált. Pedig neki is szokása volt különben. Többnyire ő kezdte, sokszor felvidította még a mélabúsakat is. De ezen a történeti éjtszakán, mikor először ütköztek meg az ellenséggel, nem volt tréfás kedvében. Most a jövőre kellett gondolni. A Tosmár-gyár még égett, az ég fele piroslott.

— Holnap Ligo napja — emlékeztette a társait. Hol van a hagyományos sör és sajt, a tölgyfakoszorú és a vidám nóta? Ki keresi meg ma éjjel a varázserejű virágot? Ünnepi máglyák pokoli paródiájaként pusztító tüzek lángolnak a lett földön.

Az éjtszaka csendben múlt el, az álnok ellenség megbújt a sötétben.

Másnap is nyugalom volt viszonylag. A lakosság tovább építette a lövészárkokat a város körül. A védősereg is egész nap dolgozott. Felderítő járőrök figyelték az ellenség mozdulatait. A németek tartalékokat vetettek be és új támadásra készültek. A beérkező jelentések szerint már körülvették a várost, csak az északon húzódó keskeny partcsík volt még szabad. Ott a fasiszta tengeralattjárók ellenőrizték a kikötőt.

Rigával megszakadt a telefonkapcsolat. Közvetlen a megszakadása előtt Buka még megtudta, hogy a Gyalogsági Katonai Akadémia növendékeit és a belső védelem egyes osztagait elindították Liepaja megsegítésére. De felvirradt június 25-e és a segítség nem érkezett oda. Vagy máshová irányították időközben, vagy nem tudtak áttörni a zárógyűrűn. És Buka kijelentette:

— Akárhogy van is, csak a magunk erejére támaszkodhatunk. Még telik tőlünk egy és más.

A védelem törzskarát a városi pártiroda helyiségéből a helyőrségi parancsnokságra, a Templom-utca 18. szám alá helyezték át. Onnan irányították most az összes előkészítő hadműveleteket, majd a harcot is, mikor újra kirobbant. A keleti védőcsoport számára a régi erődítések körzetében, a vasúti híd alatt építettek parancsnoki állást.

A német sereg június 25-én reggel indította második komoly támadását Liepaja ellen. Két irányból közelítették meg a várost — délről és keletről. A lett hadvezetőség rögtön megértette, hogy a délfelőli támadás csak álcázó művelet: el akarják vonni a Tosmár-gyár

védőerőit, hogy a főtámadást majd a liepaja—grobinyi műút mentén hajtsák végre.

Most először vetettek harcba ágyúkat és aknavetőket. A tüzérségi tűz fedezete alatt széles rajvonalban támadott a német gyalogság. Fölegyenesedve, harci kiáltással, géppisztolyukból lövöldözve közeledtek, számuk és fegyvereik fölényével rémítve a védőket. Úgy jöttek, mint egy sor eleven masina, amit megállítani lehetetlen. A liepajaiak tüze sokat leterített közülük, de a rajvonal, a kihullókra ügyet se vetve, közelebb, közelebb nyomult a lövészárokhoz.

Már-már úgy látszott, áttörik a védelmet, elseprik az akadályokat, szürkészöld hullámaikkal elborítják a várost. Egyes védőcsoportok rövid szökeléssel új állásokba helyezkedtek és fedezték a szomszéd csoportok hátrább vonulását. Tüzérségi lövedékek és aknák robbantak mindenfelé, géppisztoly ropogott, puskagolyók sziszegve fúródtak a földbe.

Most a tűz és vas újabb halálos rohama indult a védők második vonala ellen. A liepaja—aisputei vasút töltése elveszett. Ha a műúton is átnyomják őket, a támadó már megveti lábát a külváros szélső házaiban.

— Bajtársak! — kiáltotta Ojar — nincs tovább hova hátrálni! Nem eresztjük a fasisztákat a városunkba! Előre Liepaja! Utánam!

Talpra ugrott és dühtől eltorzult arccal a nyomuló német rajvonal elé rohant. Jobbról, balról hasonlóan merész és eltökélt bajtársak zárkóztak mellé.

— Szuronyt szegezz! Üsd, vágd az átkozott németjét!

Olyan váratlanul, villámcsapásként jött az ellentámadás, hogy az idegháború híres mesterei megtorpantak. Itt is, ott is akadoztak, álltak, szemüket meresztették. Aztán minden gőgjüket feledve a hátukat mutatták és hanyatt-homlok rohantak vissza. Sokan még a vasútvonal előtti térségben hullottak el, sokan a töltésnél. Aki pedig szerencsésen átkapaszkodott rajta, tovább futott, bár senki se üldözte. Csak a jól célzott fegyver- és géppisztolytűz ritkította még egyre a megfutamodott világhódítók sorait.

Csend lett megint. Liepaja másodszor is győzött. Az elűzött fenevad véres sebeit nyalogatta és messziről nézegette a konok várost, amely nem hajlandó térdet-fejet hajtani előtte. Nem! Ez csakugyan nem Nyugat-Európa! Belgiumban és Hollandiában másképp ment a dolog.

De ezúttal a védőseregnek is komoly veszteségei voltak. Összeszedték sebesültjeiket és halottaikat és a vasúti töltés hosszában helyezkedtek el. Ott maradtak a sötétség beálltáig, azután újra elfoglalták első állásaikat.

Két napig tartott még a csend. Csak kisebb járőrharcok és bombázások szakították meg. Az ellenség dühösködött. Ez a kis balti városka megakasztja az előnyomulás lendületét és megzavarja a haditervüket! A német parancsnokság elegendőnek tartotta a város elfoglalására a már bevetett erőket. De hiába szitkozódtak Hitler tábornokai, hiába szórta villámait a hadseregparancsnokság, a liepajai dió keménynek bizonyult. Beletört a foguk, harapófogó kellett hozzá. Fogukat csikorgatva újabb hadosztályokat, tartalékseregeket vezényeltek oda, tüzérséget vontak össze a Liepaja-tó keleti partján.

A háború első hete letelt és a német főhadiszállás még mindig nem jelenthette a határváros elfoglalását.

Mit csináltak a védők? Számolták a töltényeiket — vajjon hány lövésre telik még? Kezdetleges hidat vertek a Csatornán, hogy végső esetben arra meneküljenek a bezáruló körből.

És felvirradt június 28-a. Aznap este érte a várost a harmadik, a leghevesebb támadás. Tüzérségi és légierő támogatásával több hadosztály rohanta meg a maroknyi hőst, akik valósággal fogukkal kapaszkodtak a földbe.

A vérveszteséget új csoportokkal pótolták. Murniek és Silis harcosai, újabb munkáscsapatok, környékbeli lakosok töltötték be a hézagokat. A harc egész éjtszaka dühöngött. Az ellenség egyre szűkebbre vonta a gyűrűt, de Liepaja még mindig állt, minden halomért, ligetért, utcáért, házért külön meg kellett verekedni.

Június 29-én a németek behatoltak Új-Liepaja külvárosába. A tüzérség a tó felől lőtte a város közepét, a repülők irgalmatlanul bombázták. A Rózsák-terén hatalmas tűzvész pusztított. Szüntelen géppisztolyropogás töltötte be az utcákat. A védők az utolsó töltényig, utolsó leheletükig ellenálltak, de a túlerő lassan-lassan érvényesült. Egy csapat a Hadikikötőbe vonult vissza és ott küzdött tovább. Akik nem menekülhettek a városból, a padlásokról lőttek, de egyetlen házat se adtak fel harc nélkül.

Csak július 1-én hallgattak el az utolsó tűzállások. Félelmes csend lett. A város belsejében és a kikötőben tüzek lángoltak. Holttestek hevertek az utcákon, füst, üszök, bűz terjengett a hős városban.

Patkós bakancsokkal, dobogva, haragosan jobbra-balra tekintgetve vonult be a hódító. Füstölgő romokra tűzött le a nap, hiába ragyogott, nem tudta megszépíteni az iszonyatos képet. Csak a tenger acélkékje csillogott békésen, a hullámok csendes morajlással nyaldosták a partot s a zátonyokat, ahol a sirályok pihentek.

7

Mikor a németek már betörtek Új-Liepajába, Ojar Sniker századának maradványaival a Hadikikötőbe hátrált és ott tartotta magát 29-én egész nap. Buka még az előző este megsebesült. Néhány társa ki akarta menteni a gyűrűből és elindult vele, hogy még pirkadat előtt átjussanak a Hadikikötő csatornáján. Azóta nem látta sem Ojar, sem a többi. Egyesek úgy tudták, hogy közvetlenül a híd előtt másodszor is súlyosan megsebesült és — nehogy az ellenség kezébe kerüljön — agyonlőtte magát. Mások szerint a Csatorna partján elesett, társai halottnak hitték és letették az útszéli árokba, de feléledt, az ajzargok megtalálták, ráismertek és a városba hurcolták és ő volt az elsők egyike, akiket agyonlőttek ott a parton, ahol a dühöngő ellenforradalom aztán irgalmatlanul kivégeztette a város többezer lakosát.

Buka, az egyszerű kikötőmunkás, állhatatos kommunista volt, lángoló szovjet hazafi és hős harcos. Szervezője és lelke volt szülővárosa védelmének, amely egy teljes héten át feltartóztatta a német hadigépezetet és összezavarta a fasiszta parancsnokság terveit. Anélkül, hogy tudta, vagy akarta volna, beírta nevét a történelem könyvébe. Csonka és értelmetlen volna Liepaja dicsőséges harcának legendája, ha nem emlékeznénk Mikel Bukáról, a városi párttitkárról.

Ojar Sniker, mikor az utolsó tölténye is elfogyott, vállára vetette a géppisztolyt — fütykösnek még mindig jó lehet. Volt még egy kis Walter-pisztolya és ahhoz való tölténysorozata. „Hét a németnek, egy magamnak" — gondolta, mikor este négy bajtársával elhagyta a Hadikikötőt.

A hadiszer elfogyott és így semmi értelme se volt tovább együtt tartani a sereget. Elhatározták, hogy csoportokra oszolva igyekeznek kifelé a gyűrűből.

Az emberek alig álltak a lábukon. A harci erőfeszítés, az álmatlanul töltött éjtszakák elcsigázták a legerősebbet is. Sokan öngyil-

kosságra gondoltak, egyik-másik nem is titkolta. Éhesen, gránát- és aknarobbanásoktól siketen, pattanásig feszült idegekkel, mogorván, tompa szemmel bámultak a világba. Mi mindent elvett tőlük ez a hét! Több erőfeszítés már nem telik tőlük. De mit is tehetnének még? Hová menjenek? Talán már Rigában vannak a németek. Talán Moszkvát és Leningrádot is elérik. Van még olyan hely a világon, ahol az övéik várják őket?

Ojar próbálta bátorítani a társait.

— Még egy éjtszakát tartsunk ki. Ahogy beesteledik, kimenekülünk a körből és ha majd biztos helyre érünk, alszunk egy hétig. Majd akkor meglátjuk, mi a tennivaló. Itt maradni — az a halál. És nem is harcban halunk meg akkor, de a hóhér keze alatt! Semmit se veszíthetünk, mindent megnyerhetünk — új erőt, új harcot — az életet, győzelmet! Csak egy éjtszakát tartsunk még ki, bajtársak! Ki hiszi, hogy nem bírjuk?

Most melléje állt Akmentiny, egy kotróhajó kormányosa.

— Kár itt sokat beszélni, Ojar. Aki német akasztófára kívánkozik, maradjon. De akiben még van szusz, az velünk tart. Gyerünk!

Feltápászkodtak és elindultak a sötétedő mezőn. A talaj köves volt, boróka- és törpefenyő nehezítette a járást. De mentek előre és társaik is követték őket. Öt halálosan fáradt ember libasorban lépdelt észak felé.

Csak sötétebb lenne az éjtszaka! — kívánta magában Ojar. — Szellő kéne meg egy kis jó nyári eső. Akkor nem kellene óvakodni minden bokortól. Reggelig okvetlen át kell jutniuk a tenger és a Tosmár-tó közti keskeny földcsíkon, mert itt úgy vannak, mint a nyul az irtáson, akármelyik pillanatban megláthatják és körülzárják.

Messze mögöttük piroslott az ég a felgyújtott város fölött. Egy-egy lövés pukkant, géppuskasorttűz recsegett, aztán csend lett megint. Rejtett facsonkok és gyökerek akadtak a lábuk elé. Ha valamelyik megbotlott és elesett, időbe telt, míg talpra tudott állni. Addig a többi tovább haladt és csak üggyel-bajjal érte utól őket.

Így mentek egy vagy két óra hosszat. Akkor lövések durrantak, fegyver- és géppisztolygolyók süvítettek a fejük felett.

— Meg ne állj! Előre! — parancsolta Ojar.

Honnan merítettek új erőt — ki tudná megmondani. Mélyen lehajolva, úgyhogy kezük csaknem a földet érte, futottak vagy száz-

ötven lépést. Ahogy a cserjésből kiértek, a másik oldalról is lőttek rájuk. Kereszttűzben loholtak tovább. Innen is, onnan is repültek a golyók.

Még egy-két percnyi emberfölötti erőfeszítés — és egy kicsi ligetbe értek. Még mindig szisszent egy-egy golyó, de már csak magasan vagy messzebb tőlük. Nyilván nem látja már őket, csak találomra lő az ellenség.

Ojar körülnézett.

— Itt vagyunk mind? — kérdezte halkan.

Akmentiny jelentkezett először, majd Zvirgzda, a Vörös Kohóművek kovácsa és Natanson, a fiatal műszerész, aki csak egy hónappal azelőtt nősült. Az ötödik, Lujan, a könyvelő nem volt sehol.

— Elesett — mondta Akmentiny. — Mellettem futott, fejébe kapta a golyót.

Belefigyeltek az éjtszakába, hogy nem hallatszik-e a sebesült nyögése — de csend volt köröskörül.

— Alighanem kívül vagyunk az utolsó körön — mondta Ojar. — Akmentiny is így gondolta.

— Igen. A tenger és a tó csücske közt vannak a posztjaik. Azok tüzeltek ránk. Ha így van — kimenekültünk.

— Szegény Lujan! Az utolsó percben... Hátha nem halt meg? Akkor is végeznek vele.

Zvirgzda a fejét ingatta. — Még az se olyan bizonyos, hogy mi kivergődünk.

— Ha itt várjuk meg a reggelt, könnyen ránk akad a német járőr. Tovább kell mennünk. Gyerünk fiúk!

Egész éjtszaka mentek. Előbb északnak, majd észak-keletnek. Reggelre elérték a nagy erdőséget, amelyet átszel a műút. A négy ember megbújt a fenyves sűrűjében, jó helyet kerestek és elnyújtóztak a puha mohán. Úgy aludtak, mintha soha többé fel se akarnának ébredni. Az egész napot átaludták, nagyritkán ébredezve, de álomtöredékekben átélték az elmúlt hét eseményeit.

Ojar álmainak ködéből gépesített német hadoszlop, nyílt mezőn rohanó rajvonal bontakozott, Junkersek búgtak, sziréna süvöltött. Köröskörül lángol, zúg, ordít minden, egy kisfiú holtan hever az égő város utcáján. A tűz vörösen lángol, füst nehezedik a világra... Egy asszony rohan az utcán. Karját lendíti és kacag — aztán eltűnik... Most Ruta jön szembe vele a Csatorna hídján és rákiált: „Hol voltál ilyen sokáig? Egész nap vártalak! Gyerünk haza. De milyen mocskos vagy, Ojar! Meg kell fürödnöd..." Ruta maga is

szurtos, csupa korom és pernye... Hogy került ide az égő városba? Fekete selyemruha van rajta... Most újabb dörrenés. A Halál jár a mezőn és az erdőszélen és eprészik. Hosszú, csontos ujjával áfonyát szed és a szájába dugja egyiket a másik után.

Mikor felriadt, a nap már nyugaton járt. Fájt az oldala, a gépfegyver megnyomta, míg aludt. Kicsit odébb egy korhadt fatönkön ül Akmentiny és mosolyogva nézi őt.

— No, kialudtad magad? Ideje cihelődni. Nagy útunk van még.

Ojar is talpra erőlködött, nyújtózkodik. — Enni kéne! De mit? Hasztalan kotorász a zsebében, az utolsó morzsa is elfogyott tegnap.

Akmentiny még mindig csak mosolyog.

— Korog a gyomrocskád? Követeli a jogát? Nesze, igyál legalább.

És odanyújt neki egy alumíniumkulacsot, jó friss víz van benne.

— Hát ezt meg hol szerezted?

Ojar mohón nyúl az italért és nagyokat kortyint. Megkönnyebbül és felüdül, csak a feje nehéz még a hosszú, zűrös álomtól.

— Ott, nem messze van egy kis tó — mondja Akmentiny. — Kakasszót hallottam, talán arra is ébredtem. Úgy gondoltam, ahol kakas van, háznak is kell lenni. Körülnéztem és megtaláltam. Vedlett kis kunyhó van ott az erdőszélen, előtte a padkán egy kandur meg egy öreg anyóka. — Mi az öreganyám? — kérdem. — Csak nem egyedül éldegél itt? Hol a fiatalság? — Egyedül biz én, fiam. Mit csináljak? Háború van, a gyerekeim elmentek a Vörös Hadsereggel. Fiam is, lányom is. — Hát maga miért nem ment velük? — Valakinek a házra is kell ügyelni. Aztán meg meddig vinne engem a rossz, vén lábam? Nem akarok az országúton meghalni. Akkor már inkább itt, a magam udvarán. — Újgazdák? — Azok volnának. — Nos, a néni megvendégelt és adott ráadásul egy egész kenyeret, meg túrót is hozzá. Tessék, ez hármatoké.

Odament a két alvóhoz. Zvirgzdának a vállára ütött, Natansonnak a tarkóját csiklandozta meg. Pár perc múlva a falórzs körül ültek, nagyokat haraptak és nyeltek a kenyérből. Mohón faltak, csillapították az éhségüket. Most már lehetett tanácskozni — mi legyen ezután? A földre terítették a térképet és tanulmányozták.

Zvirgzdának egy testvérnénje élt az aisputei járásban. Ő hát oda készült, hogy majd annál bújik meg, amíg kiderül, mi tör-

ténik a világon. Natansonnal megegyeztek, hogy vele tart. Mindjárt el is búcsúztak és útnak eredtek.

Ojar meg Akmentiny megvárták az estét a fenyvesben és csak akkor mentek tovább. Keletnek tartottak az övéikhez, erdőn, mocsáron, folyókon át. Odaérnek-e és mikor — ki tudhatta? A nagy, ismeretlen világ tele volt veszedelemmel.

Csak éjtszaka mentek, messzire elkerülve a tanyákat és az erdészlakokat, nehogy az ajzargok markába kerüljenek. Reggelfelé mindig jó búvóhelyet kerestek az erdő sűrűjében, vagy a mocsarak szigetein és ott pihentek. A szegényparaszt nép szívesen megosztotta velük a kenyerét.

Hol vagy te most, Ruta? — gondolta újra meg újra Ojar, bagolyszemével fürkészve a sötétséget. — Hogy élsz, hol bujkálsz? Látlak-e még?

Szeretett volna mellette lenni, inkább, mint valaha, megvédeni az ólálkodó veszedelemtől.

8

Aznap reggel, mikor a rigai munkások még mit se tudva a hitleri hadak orvtámadásáról, békésen indultak mindennapi munkájukba, mikor a folyók mentén a dús füvet kaszáló parasztok kaszája suhintott és a gyerekek labdát rúgdostak a tereken és udvarokon vagy gondtalanul figyelték a repkedő sirályok villogó fehér szárnyát — a határon már tombolt a harc, acéleső zuhogott és halálmagot szórt a szovjet földre.

Határvadászaink példátlan hősiességgel álltak az ádáz ellenség első csapásait. Halálmegvető bátorsággal fogadták az ágyútüzet, az aknát, a harckocsikat. A fasiszta fenevad meglepően és vad túlerővel ugrott nekik, de szívük nem reszketett és férfias eltökéltségük csodákat művelt. Már a háború legelején felborították a hitleri vezérkar számítását.

A helyi csapatokhoz csakhamar felzárkóztak a Vörös Hadsereg reguláris osztagai. A harctér napról napra, óráról órára szélesedett. Kirajzolódtak a támadás főirányai, kialakultak az ellenállás csomópontjai. Egyre világosabban megmutatkozott, hogy az orvtámadás nem biztosítja a nácihordák számára azt a felsőbbséget, amelyre vezérkaruk számított. Nagy, hegyes ékeket irányítottak Moszkva és Leningrád ellen, de Moszkva és az ellenség első vonala között volt

Minszk és Mohilev, Szmolenszk és Vjazma, Leningrád és Kelet-Poroszország között Sauljaj és Daugavpils, Osztrov, Sztaraja-Russza, Tallin, Luga és Novgorod. És a hegyes ékek, ahogy keletnek és északkeletnek nyomultak, kilométerről-kilométerre tompultak, töredeztek, az előnyomulás üteme lassúdott.

A német hadsereg nagy lökése északkeleti irányban Szovjet-Lettország területe mellett haladt és csak az ország keleti részét, a Daugavpils—Rezeknye vonalat érte, azon igyekezett Osztrov felé. Gigászi csata folyt ott, városok és falvak égtek, rémes vörös fény világította be az éjtszakákat. A Vörös Hadsereg hadosztályai és ezredei küzdöttek minden talpalatnyi földért. Mikor a háború hulláma már messze keleten és északon hömpölygött, akkor is ezernyi szétlőtt, felgyújtott ágyú és tank tanúskodott még sokáig a szörnyű viadalról.

A Zemgalei-síkon, Riga és Liepaja között csak másodrendű ütközetek folytak. Ezt nem tudták, nem is tudhatták azokban a tragikus napokban Riga és Liepaja lakói. Éppen ezért téves fogalmuk támadt a Vörös Hadsereg ellenállóerejéről, a katonai műveletek kifejlődéséről. Csak sokkal később világosodott meg a lett nép előtt, ami 1941 júniusában és júliusában különösnek, érthetetlennek látszott.

Június 27-én, mikor a rigai intézmények és a lakosság evakuálását megkezdték. Aija elengedte Ingrida Selist, hogy utazzon el bátyjáért a tengerpartra. Imant a nyári vakáció alatt egy úttörőtáborban dolgozott a parancsnok mellett. Édesanyja most a gyerekeivel együtt el akarta hagyni Rigát, de nem volt hajlandó a fia nélkül elindulni. Ő maga nem mehetett érte, mert egy mosoda vezetője volt és most sürgősen fel kellett számolnia az üzemet, visszaadni a feleknek a ruhát, szétküldeni az értesítéseket, elindítani a munkásokat. Annyira lekötötte a dolga ezekben a napokban, hogy éjtszakákon át nem is mehetett haza.

Vonat már nem járt a tengerparton. Ingrida megegyezett egy szolgálati autó vezetőjével, akit Dzintariba küldtek, hogy szállítsa haza Rigába az ottani üdülőotthon személyzetét.

Déltájban indultak. A kocsi csak nagynehezen mozoghatott előre, mert a műutat egészen a Lielupe folyóig ellepték a visszavonuló csapatok és menekülők. Hosszú sorban jöttek szembe a szekerek, teherautók, batyuval, csomagokkal megrakott emberek.

A parasztok kétkerekű talyigákon mentették cókmókjukat, hátul a talyigához kötve baktattak a tehenek.

A soffőr jobbra-balra kerülgette az áradatot, de az első órában nem jutott tíz kilométernél messzebb.

Még szidták is.

— Hová igyekszel, te bolond? Fordulj vissza! Már Slokán vannak a németek.

Ingrida türelmetlenkedett.

— Nem mehetünk gyorsabban? Elkésünk!

A soffőr leintette.

— Nem lehet, kisasszonyka. Hacsak úgy nekihajtok, hát az árokba fordítanak. Ne féljen, estére helyben leszünk.

— Este már késő. Hallotta, hogy a németek már Slokán vannak.

A soffőr mosolygott.

— Hát aztán? Azok is csak emberek.

— Hogy beszélhet így! A német ellenség! Fasiszta! Pusztulást és halált hoz ránk.

A vezető tovább kedélyeskedett.

— Kinek mit, kedves. Az olyanoknak, mint magácska, nem sok jót hoznak, az bizonyos. De én mitől féljek? Két évig német urakat vittem. Most aligha nem visszajönnek, hát majd megint őket viszem. Tudok én németül is.

Mikor már csak két kilométerre voltak a lielupei-hídtól, az út szabadabb lett, a kocsi gyorsabban haladt, de több szembejövő újságolta, hogy már nem eresztenek át gépet a balpartra, mert a hidat aláaknázták és akármelyik percben elrendelhetik a robbantást.

— Akkor kár továbbmenni — mondta a soffőr. — Gyerünk vissza Rigába.

Ingrida nem is próbálta rábeszélni. Leszállt és gyalog ment tovább.

Félóra alatt elérte a hidat. A hír igaznak bizonyult: gépkocsi már nem mehetett a tengerpart felé. Őt se akarták átereszteni, de mikor elmondta, miért és hová igyekszik és felmutatta Komszomol-igazolványát, az őrparancsnok megadta az engedélyt, csak figyelmeztette:

— Siessen, különben már nem tudnak visszajönni. Még csak egy katonai osztagot várunk, ha az átjött, a híd a levegőbe repül.

A menekülők és a vöröskatonák gyanakodva nézték a lányt.

„Ezek azt hiszik, hogy a németek elé szaladok." A vér az arcába szökött erre a gondolatra. A hídon átérve lekanyarodott az országútról Bulduri felé.

A városka utcái néptelenek voltak, köröskörül csend. Csak egyik-másik kertben szorgoskodott a kertész a virágai körül, irtotta a gazt, gereblyézte a villához vezető utat.

Még félórai erőltetett menet és Ingrida elérte az úttörőtábort. A zászló a szélcsendben lankadtan csüngött. Két fiúcska járt fel-alá a ház előtt és szemügyre vette a közeledőt.

Ingrida megszólította őket.

— Hívjátok ki, kérlek, Imant Selist, mondjátok neki, hogy a nénje van itt, jöjjön azonnal.

Az egyik fiú keményen szalutált és katonás lépéssel ment befelé. Ingrida közben megkérdezte a másikat:

— Hát ti nem készültök? Nem utaztok el?

A gyerek csodálkozott.

— Miért utaznánk?

— Nem menekültök a németek elől?

— Hát igazán olyan közel vannak már? A parancsnok azt mondja, ez csak olyan beszéd.

— Úgy. Szóval, itt akar maradni.

— Olyan jó itt. Minden nap fürdünk a tengerben és sokat játszunk. Pompás dolgunk van.

— Elhiszem, csupa öröm itt a nyár. Dehát háború van.

Most a ház mögül előbukkant Imant, fürdőnadrágban, barnavörösen, mint egy indián. Nevetve rohant a nénje elé.

— Szerbusz, Ingrida! Fürdeni jöttél? Akár mindjárt lemehetünk. Olyan a víz, mint a frissen fejt tej!

— Nem, Imant, most nem fürdésen jár az eszem. Érted jöttem. Készülj, de gyorsan. Rögtön indulunk.

— Hová indulnak? — kérdezte a lépcsőről egy éles hang. — Mi járatban van itt és mi jogon bontja meg a tábor rendjét? Különösen csendórában.

Ingrida zavartan magyarázkodott.

— Bocsánat. Én az öcsémért, Imant Selisért jöttem. Nem maradhat itt tovább. Azt hiszem senkinek se lenne szabad itt maradni.

Egy keménytekintetű, negyven év körüli nő jött le a lépcsőn.

— Ki maga? — kérdezte szigorúan. Kipirult arca mutatta, hogy délutáni álmából riadt föl.

— A Komszomol kerületi irodájában dolgozom.

Imant a nénje fölébe súgta:

— A táborparancsnok.

A szigorú asszony kritikus szemmel méregette Ingridát.

— Aki a Komszomolban dolgozik, annak tudnia kell, mi a rend az úttörőtáborban — mondta barátságtalanul.

Ingridát ingerelte a hang, ő is harcias lett.

— Hát téren és időn kívül van ez a tábor? Itt még nem tudnak a háborúról?

— Tudom, hogy a Szovjetunió és Németország között háború folyik. De ebből nem következik, hogy megszegjük táborunk szabályait.

Ingrida vitába szállt vele.

— A tábor nem maradhat itt egy óráig sem. Rigát kiürítik. A Lielupe-hidat felrobbantják. Ha nem indulnak rögtön, a németek kezébe kerül az egész tábor.

— Én minderről nem tudok — felelte rendületlen nyugalommal a parancsnok. — Míg a vezetőségem nem intézkedik, itt mindenki a helyén marad.

— A többi tábort már ürítik.

— Az az ő dolguk. Ezért itt én felelek. Magát pedig figyelmeztetem, hogy ne terjesszen rémhíreket és hagyja el a tábort minél előbb.

— Miért nem hívja fel a rigai központot? Hisz van telefonja.

— Tegnap óta nem működik.

— És ön nem is igyekszik velük összeköttetést kapni? Ilyen veszedelmes időkben?

— Ha a központ szükségesnek tartja, majd ideküld valakit.

A köréjük sereglő gyerekek komoly arccal figyelték a szóváltást. Ingrida most már tisztán látta, hogy a parancsnok a németeket várja.

— Ön tehát semmit se hajlandó tenni a tábor megmentése érdekében?

— Míg Rigából nem intézkednek, semmit. Kár a szófecsérlésért.

— Értem. Rajta leszek, hogy még ma este rendelkezzenek. Az öcsémet pedig magammal viszem.

— Jövök, Ingrida — és Imant már rohant is öltözködni, elkészülni.

Negyedóra múlva elhagyták a tábort. Két kis úttörő posztolt most is a ház előtt, őrizve a tábor nyugalmát. Ingrida szíve összeszorult. Szörnyű elgondolni is, mi lesz ezekkel a gyerekekkel!

— Gyerünk, siessünk, Imant. El kell intézni, hogy a többit is elszállítsák innen, még ma. Hátha sikerül!

Az erdőcske irányából robbanás hallatszott.

— Fussunk, Imant, talán még nem késő.

— Csak rajta! Ne félj, én nem maradok le!

Mikor a folyóhoz értek, kiderült, hogy már mind a két hidat felrobbantották. Katonát nem láttak se az innenső, se a túlsó parton. Gépkocsit vagy más járművet sem. Csak a folyón ingott egy túlzsúfolt zöld csónak. Gyakorlatlan evezősök igyekeztek vele át a jobbpartra.

— Elvtársak, várjatok meg, odaúszunk, vigyetek át minket is!

De még csak vissza se néztek. A csónak csakhamar átért, az innenső parton is hallani lehetett, ahogy feneke csikorog a homokon. Az emberek kiugráltak és eltűntek az erdőben.

A két testvér összenézett.

— Most mit csinálunk? — kérdezte Imant. — Hogy jutunk át?

Ingrida nem szólt semmit. Gondolkozott. Junkersek és Messerschmittek zúgtak fel a magasban. Riga bombázására készülnek nyilván. Most fegyveres csoport bukkant fel az országúton. Volt közte polgári ruhás is, de nagy részük zöldesszürke egyenruhát viselt. Óvatosan körülnézegetve, lassan közeledtek a parthoz. Fegyvere volt mindnek.

Ingrida rögtön kitalálta, hogy ajzargok. „A sakálok előbújtak" — villant át az eszén és megragadta Imant kezét.

— Fussunk! Bújjunk el. Talán még nem vettek észre.

Lehajolva, egymás kezét fogva futottak a part mentén. Feljebb, nem messze onnan egy nádas volt, abban húzódtak meg.

9

Déltájban Kalej felhívta Marát.

— Ma este tízkor indulunk. Az autó a kerületi pártbizottság kapuja előtt vár. Maga jön, igaz?

— Persze, hogy jövök, Kalej elvtárs. Vihetek valami pogygyászt?

— Amennyit maga elbír. Ki tudja, meddig vihet a kocsi. Mindenesetre számítani kell gyaloglásra is.

— Értem. Kilenckor ott leszek.

Összeszedte az írásait, leveleit, naplóit. Nagy részüket elégette, egyet-mást — közte a szülei és több jóbarátja fényképét, magamagáról is egy-két felvételt a kedves szerepeiben, pár újságkivágást — összecsomagolt és a hátizsákjába dugott. Legértékesebb holmiját egy kis kézitáskába rakta — ezt a szüleinél hagyja. Két rend fehérneműt, harisnyát, zsebkendőt és egy pár tartalékcipőt vitt az útra, felvette a szürke ruháját, alacsonysarkú cipőjét, színes selyemkendőt kötött a fejére, aztán bezárta a lakást és a szüleihez sietett.

A belváros felől lövöldözést hallott. Lövések csattantak a Szabadság-úton is, ahol az elvonuló katonaság és a menekülők haladtak. Keskeny mellékutcákon igyekezett az öregek lakására.

Azokat egyáltalán nem lepte meg az elhatározása, inkább helyeselték.

— Jól teszed, lányom — mondta az öreg Pavulan. — Te nem maradhatsz itt. Lennénk csak fiatalabbak, mi is elmennénk. Dehát hiába, nekünk már nem lehet. Elpusztulnánk útközben, német se fog talán minden egyszerű embert felkötni.

— De mi lesz a többi holmiddal — aggódott az édesanyja. — Mindent otthagytál? Szörnyűség! Az ember egy életen át vesződik, gyűjt, szorgoskodik, aztán jön a rossz óra és mindene odavész.

— Kár most ezen búslakodni, anyácskám — ha a háborúnak vége lesz, megint megszerezzük a legszükségesebbet. Most csak az élet fontos, meg a nép becsülete. Inkább vesszen oda a többi, csak ne kelljen a németek előtt térdet hajtani.

De az édesanyja nem nyugodott meg olyan könnyen. A férjéhez fordult.

— Apa, fogd a kiskocsit, gyerünk Mara lakására, hozzuk el, amit lehet. Csak nem hagyjuk ott idegenek prédájául. Legalább az edényt, meg a képeket. Hadd legyenek itt, amíg visszajön.

Mara megpróbálta lebeszélni.

— Nem érdemes, anyácskám. Ha itt sok holmi lesz, talán megneszelik és bajt okoz nektek.

— Eldugjuk mi úgy, hogy senki rá nem akad. Készülj, apa, kevés az idő. Te meg, lányom, heverj le, pihend ki magad a hosszú út előtt. Mi ketten mindent elvégzünk és megfordulunk, amilyen gyorsan csak lehet.

És csakugyan, az öreg Pavulan felöltözött és ment a kocsiért. Fél nyolcra megjöttek. Jól megrakták a kocsit, se a ruhaszekrényben,

se a pohárszekrényben nem maradt semmi. A képeket szőnyeggel letakarták, úgy hozták el.

Mara csodálkozva nézte őket. Maga se értette, miért ennyire közömbös neki a holmija? Fölöslegesnek, haszontalannak látta a buzgólkodásukat. Úgy tesznek, mint a paraszt, aki minden köteg szénáért birkózik a fergeteggel. Dehát hadd tegyék, ha nekik fontos. Csak annyit mondott:

— Ha nehéz lesz megélni, ne sokat fontolgassatok, ne éhezzetek, adjátok el, amit lehet.

— Olyan világ csak nem lesz, hogy a hasznavehető szakmunkás ne tudja megkeresni a falat kenyerét. Megőrizzük a holmidat, ne félj. Elmegyünk még egyszer a lakásodra, van ott még, amit kár veszni hagyni.

— Bizony — kontrázott az anyja — tükrök, függönyök, párnák, meg a sok gyönyörű könyv! Csak nem hagyjuk bitangjába! Inkább elássuk, ha kell, de nem adjuk a németnek.

Elérkezett a búcsúzás órája. Az öreg Pavulan ügyesen elrendezte a zsákban a holmit és a hátára segítette. Hosszú ölelés, csók, könnybenúszó öreg szemek.

— Viszontlátásra, drágáim. Visszajövök. Majd ha győztünk! Mert győzni fogunk, semmi kétség.

Az óra fél kilencet mutatott. Alig ment egy darabig, újra lövöldözést hallott a belváros irányából. Valahol a Városi Kórház tájékán ropogott a puska és géppisztoly. Világítórakéták röppentek a magasba.

— Mi ez? Németek rejtőznek a városban? Ötödik hadoszlop? Valami történik...!

A Matvej-utcán túl nem jutott. A Szabadság-úton könnyű tankok közeledtek. A lövöldözés élénkült. Úgy hallatszott, mintha valóságos csatát vívnának valahol a város közepén. Ijedtarcú emberek szaladtak el mellette, asszonyok hangosan sírtak, férfiak nyugtalanul nézelődtek és tovább siettek. Egy rendőr rászólt:

— Maga miért ácsorog itt? El akar kapni egy golyót? Vagy azt várja, hogy legázolják?

— Dehát mi történik a városban, mondja?

— Diverzánsok. A padlásokról lőnek. Ötödik hadoszlop. Majd elbánnak velük.

Most felsírt a szirénа. Motorok zúgtak, légelhárító ágyúk dörögtek.

Mara is belátta, hogy hasztalan vár itt, a kerületi bizottsághoz úgyse jut már el. Mintha éppen azon a tájon volna a leghevesebb lövöldözés. Biztosan el is indult már a csoportja. Nem ülhetnek ott a nyitott gépkocsin, míg ő odaér.

Jobbra fordult és bátor lépéssel a Brasla-állomás felé tartott. Itt jóval kevesebb volt a nép. Most elcsendesedett a lövöldözés a város belsejében.

Egy óra alatt elért a vasúti átjáróhoz és este tizenegykor Csiekurkalnon át kiért a Szabadság-műútra.

Ott szörnyű kép tárult eléje. Olyan szörnyű, hogy összerázkódott. Égett a Vairog-gyár és nem messze tőle egy kétemeletes ház. Senki se oltotta a tüzet, senki se igyekezett gátat vetni a terjedésének. Még néző, kíváncsiskodó se akadt. A műúton elégett gépkocsik és lótetemek hevertek. Hát ezt bombázták a német gépek! Vér, holttestek, elgörbült vasalkatrészek, hamu és bűz . . .

A Jugla-hídon át végeláthatatlan sorban vonultak az emberek, kocsik, szekerek. Mara is velük tartott.

Beállt az éjtszaka. Forró, tűzpiros ég borult Rigára. Az ablakok csillogtak, visszaverték, szórták a fényt. Szekerek nyikorogtak, gazdáik szitkozódtak, szóval és ostorral biztatták a lovakat. A gyalogosok némán meneteltek, mind-mind ugyanabba az irányba.

A hídnál torlódás támadt. Hármas-négyes sorokban álltak a gépkocsik, ágyúk és társzekerek. Az eligazítók küszködtek a türelmetlenkedőkkel, akik mindenáron előzni akartak volna.

— Tartsatok rendet, bajtársak! — kiáltotta egy nagybajszú hadnagy. — Ne tolakodjatok ott, hé! Az ördög belétek! Aki nem tart rendet, azt kocsistul befordíttatom az árokba!

Lassan-lassan megoldódott a torlódás. Mara, mikor végre átkerült a hídon, az út baloldalára ment, ahol a gyalogosok már ösvényt tapostak. Az út porzott. A folyóról tejfehér köd szállt fel. Előtte egy kis család baktatott — apa, anya meg egy hatéves kisfiú. Nyilván magukra szedtek minden ruhafélét, amijük csak volt. A nagyok hatalmas batyut cipeltek. A gyereken hosszú nadrág volt, rövid kabát, téli sapka és gyapjúsál. A szülők kézen vezették és a fiúcska gyorsan szedegette a lábát, mint aki teljes tudatában van a veszedelemnek. Nem szólt, nem panaszkodott, csak ment, ment ő is, neki az éjtszakának. Mara szíve elszorult. Mit vétett ez a kis legény, hogy így kell menekülnie, ennyi teherrel a gyenge vállán?

A balogai kocsmánál Marát is, a kis családot is felvette egy katonai teherautó. Egy halom katonaköpeny tetejére ültették őket. A kisfiú gyorsan és nehezen lélekzett, anyja egy darab kenyeret adott neki, de a gyerek csak rázta a fejét és nem evett.

Az oszlop lassan haladt. Egész éjjel mentek, Ropazsi és Sigulde közt a cserjésből rájuk lőttek. Diverzáns csoport volt — német ejtőernyősök és ajzargok. Tíz perc alatt megsemmisítették őket a vöröskatonák és a zsákmányolt géppisztolyokkal, távcsövekkel, okmánytáskákkal visszatérve, tovább irányították az oszlopot. Az egyik katona elhozta egy elesett német katona személyazonossági fémlapját, amelyre fel volt írva a csapatszám is. A gyereknek adta.

— Nesze, kisfiam, tedd el emlékül. És jegyezd meg, hogy június 28-án verekedtünk először a németekkel.

A gyerek bágyadtan mosolygott, de jól megnézte, megforgatta és a zsebébe dugta a fémlapocskát.

— Nem fázik, elvtársnő? — kérdezte Marát az őrmester. — Tessék, itt a kabátom, takarózzék be. Amilyen hőség volt nappal, olyan hűvös az éjszaka.

— Köszönöm. — Mara beburkolózott és újra gondolataiba mélyedt. Nézett, egyre csak nézett vissza, Riga felé. Nagy darabot jöttek már, de a szemhatáron még mindig látszott a tüzek pirossága. A nehéz teherautó rázta, ringatta, de álom nem jött a szemére. Egész éjjel a menekültek áradatát figyelte.

Most egy megrekedt autóbusz mellé értek. Az emberek kiszálltak, körülállták és megszólítottak minden arramenő kocsit:

— Adjatok tíz liter benzint! Csak nem hagyjuk a németeknek ezt a jó buszt!

Egy fiatal pár kerékpáron menekült. De nem lehetett itt kerékpározni. A férfi leszállt és úgy vezette a gépet a rajtaülő lánnyal. — Felesége, menyasszonya, vagy testvére talán? Egy másik férfi rogyásig rakott kézikocsit húzott, az asszony és két serdülő fiúgyerek meg hátul tolta nagy erőlködve.

Hajnalodott már. Az útszéli árokban egy fiatalasszony kuporgott két kis gyerekkel és hangosan sírt. A mellette elhaladó gépkocsikról leszóltak neki, hellyel kínálták, de ő fáradtan ingatta a fejét és csak még jobban a mellére szorította a két kicsit. — Nem bírom... nem bírom tovább — panaszolta könnyes hangon és nyögött, mint a nehéz sebesült. Tágranyitott szeme eszelősen nézett. Nyilván csak néz, de nem látja az embereket. És a kocsik ott hagyták, továbbmentek.

Vajjon hol lehet most Zsubur? — villant eszébe. — Talán ő is így hányódik az országúton? Riga utcáin harcol? Vagy talán már nincs is?

A bizonytalanság nagy fekete felhője függött mindannyiuk feje fölött. Még a kelő nap ragyogása se tudta eloszlatni.

Lehetséges, hogy sose térek vissza? Sose látom többet Rigát? — tűnődött. — Nem! Nem lehet bennünket legyőzni! Átvészeljük a vihart és győzünk. És ezért érdemes élni! Élni és megérni a győzelmet!

És az oszlop lassan továbbmozgott a pszkovi országúton, csak keletnek, mindig csak keletnek.

10

Délre a németek elérték Bisumujzét. A Vörös Hadsereg és a Munkásgárda egységei szembeszálltak velük és keményen ellenálltak. Daugavpilsben egész nap folyt a harc. A rigaiakkal vállvetve küzdött az odaérkezett jelgavai és kuldigai munkásság.

Liepaja hősi védekezésének híre bejárta a frontot és ide is elért. Zsubur beszélt róla a századának:

— Liepaja előljárt a példával, bajtársak! Megmutatta, hogy kell védeni szülővárosunkat! A rigaiak se fognak elmaradni mögöttük.

Ebben a nehéz, sorsdöntő órában Juris, Aija, Peter Spare és Sileniek megint egymás közelébe kerültek. Mindegyik elhozta a maga embereit. A Daugava partjai csatatérré változtak. A hídfőknél homokzsák- és kőtorlaszokat emeltek. A jobbparton a kövezet kockáit szaggatták ki a munkások és azokból építettek tűzállást. Akik Spanyolországban küzdöttek, ott szereztek harci tapasztalatot, gyújtófolyadékkal töltött palackokat készítettek a tankok fogadására és megtanították használatukra az új bajtársakat is. Kézigránáttal fel volt szerelve mindenki.

Juris aggódva nézte a feleségét.

— Aija, neked itt már nincs keresnivalód. Olyan pokol lesz itt egy-kettőre, hogy az ég is leszakad.

— No és? Itthagyjam a fiatalokat és vonuljak nyugalomba? Nem, drágám, engem hiába oktatsz gyávaságra. Majd akkor vonulok el, amikor te. Ha el kell menni, együtt megyünk.

— Legalább ne mutatkoznátok folyton a parton, te meg a komszomolkáid! — mondta haragosan Jurisz. — Ne dugják oda az orrukat, ahová nem kell. Üljenek veszteg a segélyhelyen és várjanak, amíg dolguk akad. Majd mi hívjuk őket, ha kell.

— Jó-jó, Jurij, hátrább küldöm őket. De engem ne űzz el. Féltékeny természetű vagyok, tudod, szeretem látni, hogy viselkedik a párom.

— Ugyan már, Aija — és megszorította a karját. — Nem lesz okod pirulni miattam.

— Tudom. Éppen azért akarok melletted maradni. Igazán, ne bánts, ne kergess el. Célozni is tudok, éppen úgy, mint te. Vagy azt hiszed, inamba száll a bátorságom?

— Ne csacsiskodj, tudom én, hogy bátor vagy. Éppen ez a baj. Nem akarlak valami ostoba véletlen miatt elveszíteni.

— Igérem, hogy okosan viselkedem. Eszembe sem lesz felágaskodni, ha már elkezdődött a mulatság.

Peter a gyár munkásaival a daugavavárosi frontszakaszon állt. Este, mikor a németek a Daugaváig szorították a város védőit, átvezette csapata maradékát a jobbpartra és a hídfőnél foglalt új állást. Fél órával később Zsubur százada is visszavonult a jobbpartra.

Este nyolc órakor heves harc robbant ki. A német átkelést kellett megakadályozni. A hajóhidat már szétszedték, a vasúti hidat az utolsó percben robbantották fel, mikor a német tankok már feltűntek a balparton. Ugyanakkor kellett volna a levegőbe repíteni a régi Zemgalei-hidat is, de a robbanás elmaradt — egy arra tévedt golyó elvágta az aknavezetéket.

Mikor a németek észrevették, hogy a régi híd áll, ott igyekeztek átkelni, de a barikádok mögül olyan förgeteges gépfegyvertűz fogadta őket, hogy élcsapatuk rögtön lefeküdt, az utánuk nyomulók pedig a parti házak mögé húzódtak és tüzelőállásba helyezték ágyúikat. Csakhamar tüzérségi lövedékkel, aknával, golyózáporral árasztották el a jobbpartot. A védősereg szabatos gyalogsági tűzzel felelt.

A Zemgalei-híd még állt. Aznap este két bátor aknász megpróbálta összekötni az elvágott vezetéket. Az első az ellenséges tűzben próbált a híd közepére jutni és kereste az elszakadt drótvégeket. Közvetlenül a cél előtt terítette le egy golyó. A másodikat már záporozó tűz fogadta — a németek megértették, miről van

szó. Alig kúszott az aknász harminc métert, szétlőtt fejjel bukott a hídra.

Akkor a parancsnokság sötétség beálltáig eltiltotta a kísérletezést, bár önkéntes jelentkezőkben nem volt hiány.

A harc tovább folyt, a Daugava-part kövezetét feltépték, az Óváros házait összerombolták a lövedékek. Ismét munkásvér folyt a főváros kövein.

Aija komszomolkái szüntelenül dolgoztak. A könnyű sebesültek a maguk lábán mentek a segélyhelyre, másokat hordágyon vittek. A nehéz sebesülteket egészségügyi autók szállították tovább. Nem csekély gond hárult a sebészre, aki Spanyolországban is harcolt és most itt dolgozott nem messze az arcvonal mögött. Sokan, mihelyt bekötözték sebüket, visszasiettek a sorba és újra puskát fogtak.

A harci feszültség egyre fokozódott. A német tüzérség rommá lőtte a hadkerületi parancsnokság épületét, de csak az üres ház pusztult el, a törzs idejekorán elköltözött. Az utcán hol itt, hol ott lövöldözni kezdett a belső ellenség. Az árulók érdemet akartak szerezni, mire a nácik behatolnak a városba. Házsorok mögül, pincéből, padlásablakokból lőttek a gyalázatosak, hátbatámadva a város védőit. Sakálok módjára lesték a magánosan mutatkozó vörösharcosokat, a munkásgárdistákat, a sebesülteket. Éjtszaka jelzőrakétákat eregettek fel és így segítették a fontos célpontokra irányítani a bombázást. Vöröskatonák, munkásgárdisták és főleg a milicia sarkukban volt, felkutatta odvaikat, előráncigálta őket a padlásokról és pincékből, elkobozta gépfegyvereiket és géppisztolyaikat. Egyeseket ott a helyszínen kivégeztek, másokat a haditörvényszéknek adtak át és az ítélt felettük, úgy, ahogy a háborús idők követelték. Az áruló büntetése ilyenkor csak egy lehet — golyó vagy bitófa.

Rágták is az ujjukat a cinkosaik, mikor reggel az utcákon olvasták a haditörvényszék kifüggesztett ítéleteit. Az ötödik hadoszlop legravaszabbjai még lapultak, június végéig vártak és keservesen siratták türelmetlen társaikat, akik elvesztették a fejüket és idő előtt bújtak elő. Pénzért kapható firkászok aztán hamis legendákat gyártva, hősöket és vértanúkat próbáltak formálni az árulókból. De a nép nem hitt a meséiknek, hiszen a maga szemével látta és nem felejtette el a belső ellenség gonosz ábrázatát.

A Zemgalei-hídért vívott harc még nem ért véget. Az éjtszaka leple alatt végre sikerült összekötni a vezetéket. De még nem siettek a robbantással. A védők úgy határoztak, hogy megvárják az újabb támadást. A megfigyelők éberen szemmel tartották a Daugava balpartját, az ellenség legkisebb mozdulata se maradt észrevétlen. Időnkint rakéták világították be a terepet.

Éjjeli két óra tájban mozgolódás támadt a túlsó parton. Zakatoló hernyótalpukkal kapaszkodó tankok gördültek a hídra, nyomukban motorkerékpárosztag és gyalogság. Most megszólaltak az ágyúk — tűzfüggönnyel védték a támadó csapatot.

Mikor az első tankok a híd közepére értek, az aknavezetékbe bekapcsolták az áramot. A híd megrázkódott és mint a megvadult ló, felágaskodva ledobta magáról a tankokat és kerékpárokat, a gépesített osztagokat. Közepe irtózatos robajjal a vízbe zuhant. A vén Zemgalei-híd olyan volt most, mint egy gerincbetört özönvíz-előtti szörnyeteg. A Daugava vize elsodorta a belézuhant testeket.

Az ellenséges hídfő körül elképzelhetetlen pánik támadt. A kerékpárok és tankok sietve fordultak és görögtek visszafelé, csak ki a partra! A hernyótalpak német katonákat tiportak el. Jajszó, nyögés, káromkodás töltötte be az éjtszakát.

Három tank a robbanás pillanatában már átjutott a híd közepén. Nem volt választásuk, csak előre mehettek. Az övéiktől elvágva, teljes sebességgel nekilendültek a kő- és homoktorlasznak, szétvetették és felrohantak a partra. Egyikük a töltésre kapaszkodott és egyenest az állomásnak tartott, a másik kettő balra fordult és lövöldözve a Rigai Kastély felé robogott.

A védők nem ijedtek meg tőlük. Több merész harcos gyújtófolyadékos flaskókat hajigált rájuk. Negyedóra múlva a két tank úgy égett, mint a fáklya, a kiugráló legénységgel a vöröskatonák és munkásgárdisták golyói végeztek. A harmadik tankkal is elbántak valahol az állomás körül.

— Látod, Aija, hogy dolgoznak a miéink? — kérdezte lelkesen Juris.

A kőtorlasznak dőlve figyeltek át a Daugaván és a fel-felröppenő rakéták fényében célt keresve, leadtak egy-egy lövést.

Szörnyű volt eleinte, mikor a gránátok és aknák robbantak és hol itt, hol ott bukott le egy bajtárs és nem kelt fel többet. Volt, aki nem bírta tovább és a házak között keresett menedéket. De a

kipróbált, régi harcosok nyugalma és kitartása csakhamar átragadt az újoncokra is. Látták, hogy a félelem mit se ér, csak gyötör és nem segít. És bár senkinek se volt kedve meghalni, a harc vaslogikája rájuk parancsolta a bátor magatartást. A sorsodat megosztó bajtársak között nem olyan nehéz a halál. Kitartásod bennük tovább él és hat akkor is, mikor te már nem vagy.

Órákig tartott a kemény tusa, a halált osztogató fegyvertűz, robbanás, a felgyújtott házak összeomlása, sebesültek nyögése.

Nappal váltotta fel az éjtszakát. Az óvárosi tűzvész fénye vetélkedett a kelő nap világával. A Péter-templom ősrégi fatornyát már felfalták a lángok és most a Dóm tetejét nyaldosták.

A németek belátták, hogy éltámadással nem foglalhatják el a várost és így június 30-án nem próbáltak újra átkelni a Daugaván. Most dél felől támadtak és igyekeztek körülzárni Rigát, elvágni minden kivezető utat. Nagy erőket vontak oda.

Most már kilátástalan volt a küzdelem. A védők mindent megtettek, maradéktalanul teljesítették hazafias kötelességüket.

Július 1-én kis harci csoportokba oszolva, a Moszkva-negyeden át vonultak ki a városból. A Központi Vásárcsarnak körül még egy csatát vívtak az ott leszállt német egységgel, amely el akarta vágni útjukat. Peter Spare itt vállsebet kapott és Aija kötözte be. A leszállt csapatot megsemmisítették és vonultak tovább.

Sileniek, Zsubur, Peter, Juris és Aija a kikötői rakodómunkások, a Munkásgárda és a Komszomol csoportjaival együtt mentek. Fegyverrel a kezükben figyelték a házakat és a sötétbe vesző mellékutcákat. Az elővárosokat megkerülve, igyekeztek előre. Ekkor hagyták el a várost a Vörös Hadsereg utolsó osztagai is.

— Add ide azt a géppisztolyt, Peter — mondta Juris. — Bántja a válladat.

— Ó, az a kis vállseb... A szívem sajog, Jurij! Hát mégis itt kell hagyni Rigát! Mégis bejutnak ezek a barbárok. Mit fognak művelni!

Senki se felelt. Vissza-visszanéztek a gomolygó vörös füstbe borult nagy városra. Mi lesz a sokezer gyerekkel, asszonnyal, öregekkel, akik nem jöhettek velük és rémülten várták a holnapot.

Juris megállt egy percre. Hátranézett ő is.

— Öreg Riga, megtettük érted, ami erőnktől telt. Több most nem telik. De visszajövünk. Azért megyünk el, hogy felszabadítsunk és akkor — jaj annak, aki bántani mer!

Aija megfogta a karját.

— Igen, Riga még hall rólunk. Gyerünk, Jurij, nagy útunk van. Szerencsésebbek vagyunk, mint Riga. Megyünk a barátainkhoz, testvéreinkhez. De még hall rólunk!

Fogukat összeszorítva, erőltetett ütemben meneteltek tovább, hogy még pirkadás előtt kiérjenek a nyílt terepről. Lelkükben forrt a gyűlölet az ellenség iránt és élt a győzelem hite.

Felelős szerkesztő: WESSELY LÁSZLÓ
Műszaki felelős: Siklós Béla
Felelős kiadó az Új Magyar Könyvkiadó Igazgatója
Ez a kiadás 5000 példányban készült az MNOSZ 5601/50. A és az 5602/50 A szabványok szerint.

557 — Egyetemi Nyomda, Budapest. — Felelős vezető: Janka Gyula igazgató